

شہد رحى سونندى
بہ ربہ مہارى

وہ رگتیارى
عبدالحميد عبدالحميد

قاری

منتدى اقرأ الثقافى

www.iqra.afhamontada.com

منتدى اقرأ الثقافى

www.igra.ahlamontada.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَاسِت

شهرجی سوننه
به ربه هاری

شهرحی سوننه‌ی به‌ربه‌هاری

نووسینی

پیشه‌وای ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه له سه‌رده‌می خۆیدا

أبو محمد الحسن بن علي بن خلف البربهاري

رافه‌کردنی

زانای پایه‌دار صالح بن فوزان بن عبدالله الفوزان

وه‌رگیرانی

عبدالمجید عبدالحمید

ناشر

پېشەكى

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى والصلاة والسلام على نبيه المصطفى وصحبه المجتبى.

أما بعد:-

ھەر ھەركو ئاشكرايە لە پاش كۆچى دوايى پېغەمبەرى نازدار (ﷺ) ئوممەتى ئىسلامى بوون بە چەند گرووپ و كۆمەلئىكە ھە بە تايبەتى لە پاش شەھىد كردنى ئىمامى عوسمان، ھەر گرووپە و خۆى بە ھەق دەزانى و ئەوانىترى بە گومرا دەزانى، كېشەكە قوولتر و زياتر بوو كاتى لە سەردەمى خەلىفەى عەبباسى مەئموندا كتيبە فەلسەفییە یۆنانى و بیانییەكان ھەرگىزدانە سەر زمانى عەرەبى، جا لەو تاقم گرووپانە كە لەو سەردەمەدا پەيدا بوون گرووپى خەوارىچ و موعتەزىلە و شیعە و المرجئة و القدريە و المعطلة و الروافض و المفوضة و المشبهة و الجبرية و.... ھتد.

رەنگە تۆ بلىتى ئەو مەزھەب و تاقمانە ئىستا نەماون، راستە.. رەنگە ھەندى لەو تاقمانە ھەركو كۆمەلئىكى سەربەخۆ نەماين بەلام ھەندى لە بىرۆكە و بۆچوونەكانيان زۆر بلاو، جا ئەگەر تۆ بىرۆكەى ئەوان بزانى ئەو كاتە دەزانى كى فیکرى خەوارىچ و مورجیئە و صوفى.. ھتد ھەيە، ھەر ھەما لە بوارە فېقھىكاندا چەندین مەزھەب و تاقم پەيدا بوون كە ھەر يەكە دەمارگىرى بۆ مەزھەبەكەى خۆى ھەبوو، تاكو واى لىھاتبوو كەسى عەوامو سادە نەیدەزانى كى ھەقە و شوینى كى بکەوى؟

ئەمەش پشت راستكردنەۋەى ئەۋفەرموۋدانەى پېغەمبەرى خوايە (ﷺ) كە باسى جىاۋازى و دووبەرەكى ئوممەتى (محمد) دەكات، جا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتى باسى ئەۋنەخۇشپىيەى كىردوۋە چارەسەرەكەشى لەگەلدا باس كىردوۋە، ئا لەۋكاتە ناسكەدا كەخەلكى تىنۋى زانين و فېرىۋونى حەق بوون ئىمامى بەربەھارى ئەم كىتەبەى نوسىيەۋە (كتىبى: شرح السنة) تېيدا مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى روون كىردەۋە راۋ بۆچۈونى گىروپە گومراكانى دىارى كىرد، ھەرۋەكو دەلەين: خالى خستە سەر پىتەكان، لە ھەموو جىاۋازىەكاندا مەزەبى ئەھلى سوننەى دىارى كىردو روونى كىردەۋە.

ئەمروش دەبىنين ئەۋ جىاۋازى و دووبەرەكىانە پەيدا بوۋە لە ناۋموسلماناندا بوونى ھەيە، دەبىنين ھەر گىروپ و تاقمە خۆى بە حەق دەزانى و ئەۋانېتر بە گومرا دەزانى، جا چۆن لە ناۋ ئەم گىزاۋە دەرچىن؟

ۋەلامى ئەم پىرسىارە بە جوانى و بە پوونى لەم كىتەبەدا باسكراۋە و رىگا راستەكەى روون كىردەتەۋە بۆيە حەقى خۆيەتى بە گۆيەرەى خۆى بايەخى پى بدىت و بخۆيىرېتەۋە ۋدەمارگىرىمان نەبىت بۆ ئەۋرايەى لە سەرىن بە تايىبەتى كاتى بەلگەى پوون و ئاشكرا ھەبو، ھەرگىز مەلى: ئەمىرۆ زەمانىكى ترەۋ ئەۋ سەردەمە زەمانىكى تر بوۋە، چونكە دۇنيابە كەۋا ئەم ئىسلامە، ئەم قورئانە، ئەم فەرموۋدە جوانانە بۆ ھەموو سەردەمىك و ھەموو شوئىنك و ھەموو ئوممەتەك دەگونجىت، ئەگەر باۋەرەت ۋا نەبىت ئەۋا گومانەت لە ئىمانەكەت ھەبىت.

چەندىن زانا ئەم كىتەبەيان رافە كىردەۋە ۋ شى كراۋەتەۋە، ئەم كىتەبەى بەردەستت يەككە لەۋ رافانە زانانى پاىەبەرز شەيخ (صالح الفوزان) بە جوانى رافەى كىردەۋە بەلگەى بۆ قەسەكانى ئىمامى بەربەھارى ھىئاۋەتەۋە ئەگەر بەلگە ھەبىت لە سەرى.

لە كۆتاييدا داواكارم لە بەرپۆزتان ھەر كەم و كۆپىيەك ھەبوو لەم كۆتايەدا ئاگادارم
بەكەنەو (بى گومان كەم و كۆپى تىدايە) بە رەخنەكانتان كۆتايەكە دەولەمەنتر بكن و
خوای گەورە پاداشتان بداتەو.

داواكارم لە خوای گەورە و بە بەزەيى ئەم كارە بچووكەم لى وەرگى و ئىوەش لە
دوعاى خەير بى بەشم مەكەن، خوای گەورە مال و منال و كەس و كارمان بپارىزى و لە
تاوانەكانى من و ئىوەش خوش بىت.

(رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)

وەرگى: عبدالمجيد عبدالحميد / كفرى

Kfree_۱۹۷۰@yahoo.com

تەنھا بە ناوی خوا

ژیاننامەى ئىمامى بەر بەهاری^۱

ناو نەسەب و لە داىکبوونى:

ناوی ئەم پێشەوا بە پێزە (أبو محمد الحسن بن علی بن خلف البربهاري) یە.

بەر بەهاری لە وشەى (بەر بەهەر) وە هاتووە کە ئەویش بریتییە لە دەواو دەرمان و چارەسەرانی لە ولاتی هیندە وە دەهینرا و ئەوانەى دەیانەینا پێیان دەگوت: (بەر بەهاری).

پێشەنگ و گەر وەر و شەخی حەنبەلییەکانى سەردەمى خۆى بوو، لە دەورووبەرى سالى (۲۵۲) ی کۆچى لە دایک بوو، وادەردەکە ویت لە شارى بەغدا لە دایک بوو و هەر لەوێش ژیاو، سەرەتا لە رۆژئاوای بەغدا بوو و ئەمجار خۆى شار دۆتە وەر و رۆشتووە بۆ رۆژەلانی بەغدا.

لە گەل کۆمەلێک لە قوتابیانی ئىمامى ئەحمەدى کۆپى حەنبەل هاوڕێتى کردووە لەوانە وە زانستى وەرگرتووە قوتابى ئەوان بوو، ئەمەش بەلگەى کە هەر لە منداڵییە وە لە ناو کۆمەلێک زانا و قوتابى زانستى ئەهلى سوننەدا ژیاو کە زۆر کاریگەرى لە سەر کەسایەتى هەبوو.

۱ / لە نوسینی ئەم ژياننامەى دەسوودم لە کتیبى (اتحاف القارى بالتعليقات على شرح السنه للبربهاري) بەر بەهاری بە رافە کردنى شەيخ صالح الفوزان و کتیبى (عون الباري ببيان ما تضمنه شرح السنه للإمام البربهاري) نوسینی شەيخ رەبیع بن هادی المدخلی وەرگرتووە، بۆ زانیاری زیاتر تەماشای ئەم کتیبانە بکە: (طبقات الحنابلة) ی ابن ابی یعلی، (المنتظم) ی ابن الجوزي، (الكامل) ی ابن اثیر، (تاریخ الاسلام) و (سیر اعلام النبلاء) و (العبر فی خبر من غیر) ی ئىمامى الذهبی، (الوافي بالوفيات) ی الصفدي، (البداية والنهاية) ی ابن کثیر، (المقصد الارشد) ی ابن مفلح، (شذرات الذهب) ی ابن عماد.

مامۇستاكانى:

لە كۆمەللىك لە قوتابيانى ئىمامى ئەحمەدەۋە زانستى ۋەرگرتۈە لەۋانە:

۱/ أحمد بن محمد بن الحجاج بن عبدالعزيز ابو بكر المروزي.

۲/ سهل بن عبدالله بن يونس بن عيسى ابو محمد التستري.

ھەرۋەھا ھەرموودەى لە (الفتح بن أبى الفتح شخرف بن داود ابو نصر) ھەۋە ۋەرگرتۈە.

پېڭەى زانستى:

ئىمامى بەربەھارى پېشەۋايەكى ناسراۋ بوۋە، ھەردەم ھەق وېژ بوۋەۋ بانگەۋازى بۆ سوننەۋ شوپىنكەۋتنى ھەرموودە كىردۈە، لاي دەسەلاتداران ناۋ بانگى ھەبوۋەۋ مەجلىسەكەى ھەردەم ئاۋەدان بوۋە بە ھەرموودە زانست و فېقىھى ئىسلامى، زۆرىك لە زانايانى فېقھ و ھەرموودە ئامادەى ئەۋ مەجلىسە دەبون.

ۋتەى زانايان دەربارەى ئىمامى بەربەھارى:

ابن بطة دەھەرموئىت: (ئەگەر كەسىكى بەغدادىت بىنى (أبو الحسن بن بشار) و (ابو محمد البربهارى) خۆشەۋىست بزانە ئەۋە كەسىكى ئەھلى سوننەيە).

ابن كئىر دەھەرموئىت: (زانا و زاھىد و ھەقىھى ھەنبەلىيەكان و ئامۇزگارىكار... كەسىكى زۆر توند بوۋە بەرانبەر بە بىدعەكاران و سەپىچىكاران، رېزو حورمەتلىكى زۆرى ھەبوۋە لاي خەلكى تايىبەتۋەۋام و بە مەزنىان دەزانى).

ابن ابى يعلى دەلئىت: شەيخى كۆمەللى (ھەنبەلىيەكان) لە سەردەمى خۇيدا و لە پېشى ھەمويانەۋە بوۋە لە ئىنكارى كىردن لە ئەھلى بىدعە....)

ئىمامى (الخطيب البغدادي) بە (رئيس الحنبلية) ناوى بردوھ.

ابن الجوزى دەلىت: عىلم و زوھدى كۆكردبوھوھ.

ئىمامى (الذهبي) دەلىت: (شەيخى ھەنبەلىيەكان، پېشەنگ، پېشەوا).

دەستگرتنى بە سوننەتەوھو دژايەتى كردنى ئەھلى بىدعە:

ئەم پىاۋە بەررەزە زۆر ھەولە دەدا دەست بە سوننەتەوھو بگىرئ و ھانى خەلگى دەداو دژايەتى بىدعەو بىدعەكارانى دەکرد، بە تايبەتى لەو سەردەمەدا كۆمەلەك كۆمەلە و گروپپ پەيدا بوون ۋەكو شىعە و خەۋارىج و موعتەزىلە و جەھەمى و ئەشعەرى و صوفى... ھتە، جا ئەم پىاۋە ھەرچەندە زانايان دەلەين: كەسىكى زاهىدو خاۋەنى ۋەرعو لە خواترس بووھ كەچى زۆر توند بووھ بەرانبەر بىدعەكاران دژايەتى ئەۋانى كىردوھ ئەمەش بەلگەيە كە دژايەتى كردنى بىدعەكاران و توندى نواندن بەرانبەريان بەشىكە لە ۋەرعو زوھد و لە خواترسى، بۆيە بە جوانى تەفكرە.

ابن الجوزى دەلىت: كەسىكى زۆر توند بووھ بەرانبەر بە بىدعەكاران.

ئىمامى (الذهبي) دەلىت: كەسىكى ھەق وىژ بووھو بانگەۋازى بۆ ئەسەر دەکرد و لە پېتاۋى خوادا لە لۆمەى لۆمەكاران ترسى نەبوو.

ھەرۋەھا دەلىت: كەسىكى زۆر توند بووھ بەرانبەر بە بىدعەكاران.

قوتاييانى:

ئەم پىاۋە زۆرەك قوتابى ناۋدارى ھەبووھ كە زۆرەيان بوونەتە پېشەوا و زانا و ناۋبانگيان دەرکردوھ، لە ديارترينيان:

۱. الحسين بن عبدالله أبو علي النجاد.

۲. عبدالعزيز بن جعفر بن أحمد بن يزداد أبو بكر ناسراو بە (غلام الخلال).

۳. عبید اللہ بن محمد بن بطة أبو عبد الله العکبرى ناسراو بە (ابن بطة) کہ یەکیکە لە زانا بە ناویانگەکان لە سالى (۳۸۷) ک کۆچى دوايى کردوہ.
۴. محمد بن أحمد بن اسمعيل ابو الحسن ناسراو بە (ابن سمعون) زانا و نامۆزگاریکار لە سالى (۳۸۷) ک کۆچى دوايى کردوہ.
۵. محمد بن محمد بن عثمان ابو بکر المغربی.

کیشە و میحنەتەکەى:

لەبەر ئەوەى ئەم پيشەوا بە پيژە لە ناو خەلکیدا و لای سولتان رۆلێکی بالای ھەبوو بۆیە بیدعەکاران ھەردەم لە دژایەتى ئەودا بوون بۆیە ھەولیان دەدا وا لە سولتان بکەن بەرانبەر بەربە ھارى پەست بێت بۆیە خەلیفەى موسلمانان (القاهر بالله) لە سالى (۳۲۱ک) فەرمانى دا بە (ابن مقلە)ى وەزیری بە دەستگیر کردنى بەربە ھارى و ھاورێکانى بۆیە ئەویش خۆى شار دەوہ، بەلام کۆمەلێک لە گەورە ھاورێکانى دەستگیر کران و بران بۆ بەصرە، خوای گەورە سزای ابن مقلەى دا بەوەى کہ خەلیفە لێى پەست بوو لە وەزارتەکەى دەرکرا ئەویش ھەلات و ئاگر لە مالەکەى بەردرا، ھەروەھا لە سالى (۳۲۲ک) القاهر بالله خۆى دەستگیر کراو ھەردوو چاوى دەرھینرا.

جاریکیتر فەزلى خوای گەورە رزا بە سەر بەربە ھاریدا و ھاتەوہ جیگا و پێگای خۆى و خەلکی زۆدتری لە دەور کۆ بونەوہ، تەنانەت کاتى (نفطويه) کۆچى دوايى کرد لە سالى (۳۲۳ک) خەلکێکی زۆر ئامادە بوو لە زانایان و ناودارانى دین و دنیا ئیمامى بەربە ھارى پيشیان کەوت و پيش نوێژى بۆ کردن.

لەم سالا دا حیشمەتى بەربە ھارى زیاتر بوو، ھاوہلانى دەرکەوتن و بلأوبونەوہ و ئینکاریان لە بیدعەکاران دەکرد و دژایەتى ئەوانیان دەکرد، بۆیە بیدعەکاران جاریکیتر

لە خەلىفە نەزىك بوونەوہ بۆ دژايەتى كىردنى بەرىبە ھارى، تۈانيان دلى خەلىفە (الراضى) پازى بكن، ئەویش فەرمانى كىردە (بدر الخرشنى) بەرپىرسى پۆلىس كە بە ناو بەغدادا بانگ بىكرىت و بلاو بىكرىتەوہ كەوا نابىت بە ھىچ شىئەيەك دوو كەس لە ھاوہ لانى بەرىبە ھارى بە يەكەوہ كۆبىنەوہ.

بۆيە ئەویش جارىكىتر خۆى شارەدەوہ و رۆيشت بۆ بەشى رۆژ ھەلاتى بەغدا و ھەر لەویش - واتە: بە شاراوہىيى لە سالى (۳۲۹ك) - كۆچى دوايى كىرد، رەحمەتى خۋاى لى بىت و لە تاوانەكانى خۆش بىت و بە بەھەشتى بەرىن شادى بكات.

سبحان الله.. ئەم پياوہ دەسەلاتداران بەو شىئە مامەلەيان لە گەلدا كىردوہ كەچى لە ناو كىتبە كەيدا دەلەيت: (ئەگەر كاپرايەكت بىنى دوعاى لە سولتان دەكرد بزانە ئەوہ خاوەن ئارەزووہ، بەلام ئەگەر كەسەكت بىنى دوعا بۆ سولتان دەكات بە چاكسازى ئەوا بزانە خاوەنى سوننەتە (ان شاء الله) بە راستى ئەو زانايانە قەسەيان بۆ خوا كىردوہ نەك بۆ سەرخستنى خۋيان. ئايە ئەم ھەلۋىستە پىۋىستى بە تىفكرين و تىپرامان نىيە؟؟

محمەدى كوپى مەھدى دەلەيت: لە سالى بىست و سى (مەبەستى ۳۲۳ ك) كەوتنە دەستگىر كىردنى ھاورىكانى بەرىبە ھارى ئەویش خۆى شارەدەوہ، بە دواى ھاورىكانىيەوہ دەگەران و مالەكانيان تالان كرا.

پەحمەتى خۋاى لى بىت جار بە جارى توشى ئىبتلا دەھات، ھەرگىز سەلامەت نەبوو لە دەست و دەمى بىدەكاران كەچى ئەویش ھەردەم دامەزراو بوو.

ابو يعلى لە ابن بطە وە دەگىرتەوہ دەلەيت: يەكەك لەوانەى (بەرىبە ھارى) يان خۆشەوېست كە ھەندى جار لە مەجلىسەكانى بەرىبە ھارىدا ئامادە دەبوو كە سىكى

عوام بوو رۆژىك - له كاتىكدا سەرخۆش بوو- بە تەنەشت كەسىكى بىدعە چىيەو
تەدەپەرى گۆيى لى بوو كەبرى بىدعە چى دەلەت: ئەو حەنبەلىيانە (قەسەى بە
حەنبەلىەكان گوت). ئەوئىش گەراپەو پى گوت: حەنبەلىيەكان سى بەشن:

بەشىكىان زاهىدن: رۆژوو دەگرن و نويز دەكەن.

بەشىكى تریان: دەنووسن و خەرىكى فېقهن.

بەشەكەى تریان: دەدەن لەو كەسانەى جىاوازه لە گەلەندا نمونەى تۆ، بۆيە
زەلەيەكى بە بنا گویدا دا ئازارى پى گەياند.

رەحمەتى خوا لە بەربەھارى، بە پاستى كەسىكى زانا و لە خواترس بوو، ھەردەم
ژيانى لە گەياندى دىنى خوادا بەسەر بردوو و ھەرگىز كەمتەرخەم نەبوو لە دزايەتى
كردنى بىدعە و بىدعەكاران، داوا لە خوا دەكەين نمونەى ئەو پياوانە زۆر بىت.

به‌ناوی خوای گه‌وره و میهره‌بان

چمکیک له ژیانی شه‌یخ (صالح الفوزان)

ناوی ته‌واوی: شه‌یخ (صالح بن فوزان بن عبدالله آل الفوزان) له قه‌بیله‌ی (الدواس)ه.

له (۱ ی مانگی ره‌ج‌ب) ی سالی (۱۳۵۴)ک به‌رانبه‌ر (۹/۲۸/۱۹۳۵) له پارێزگای (القصیم) و له شاری (الشماسیه) له دایک بووه، له ته‌مه‌نی مندالیدا باوکی کۆچی دوایی ده‌کات، هه‌ر له مندالیه‌وه فی‌ری قورئانی پی‌رۆز بووه و فی‌ری بنه‌ماکانی خویندنه‌وه و نوسین بووه له سه‌ر ده‌ستی پی‌شه‌وا‌ی مزگه‌وتی شاره‌که‌ی خۆی، که پی‌شه‌وا‌یه‌کی زۆر زیره‌ک و لی‌هاتوو بوو له خویندنه‌وه‌ی قورئاندا ئه‌ویش شه‌یخ (حمود بن سلیمان التلال)ه ره‌حمه‌تی خوای لی‌ بی‌ت، که له شاری (ضریه)ی ناوچه‌ی (القصیم) قازی بووه.

له سه‌ره‌تای ژیانیداو له سالی (۱۳۶۹)ک چووه‌ته قوتابخانه‌ نيزامی‌کان و قوناغه‌کانی خویندنی بریوه تا‌کو گه‌یشته‌وه ته‌ زانکۆ و له‌وێ کۆلیژی شه‌ریعه‌ی له شاری (ریاض) ته‌واو کردوه و بره‌وانامه‌ی (بکالۆریوس)ی به‌ ده‌ست هێناوه پاشان بره‌وانامه‌ی ماسته‌ری به‌ ده‌ست هێناوه له سه‌ر (کتاب المواریت) له زانستی میراتدا بووه به‌ ناوی (التحقیقات المرضیة فی المباحث الفرضیة) پله‌ی نایاب (الامتیان)ی به‌ ده‌ست هێناوه، هه‌مان کۆلیژ هه‌ستا به‌ چاپکردنی ریساله‌که‌ی و وه‌کو سه‌رچاویه‌ک، تا‌کو ئێستا له‌به‌ر ده‌ستی قوتابیاندا‌یه‌و له کۆلیژه‌کانی شه‌ریعه‌دا ده‌خوینرێت و ئه‌مجار بره‌وانامه‌ی دکتۆرای به‌ ده‌ست هێناوه له هه‌مان کۆلیژ له‌سه‌ر باب‌ه‌تی (خواردنه‌ حه‌لال‌و

حەرامەكان بە بەلگەوہ) بە ناوى (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية)، لیژنەى گفت وگۆكۆش بریتى بوون لە ھەریەك لە زانای پایەدار (عبدالله بن محمد بن حمید) رەحمەتى خوائ لى بىت و زانای پایەدار (د. عبدالله بن عبدالمحسن التركى) تىیدا ئەندام بوون ریزدار (شەيخ عبدالرزاق عفيفى) سەرپەرشتیار بوو و پلەى (شرفى) بە دەست ھێناوہ.

مامۆستاكانى:

لە سەر دەستى كۆمەڵێك مامۆستا و زانای ناودار دەرسى خویندوہ لەوانە:

۱. سماحة الشيخ محمد الأمين الشنقيطي - رحمه الله
۲. سماحة الشيخ عبدالرحمن السعدي - رحمه الله
۳. سماحة الشيخ ابراهيم بن عبيد العبد المحسن - رحمه الله
۴. سماحة الشيخ عبدالعزيز بن باز - رحمه الله
۵. سماحة الشيخ عبدالله بن حميد - رحمه الله
۶. فضيلة الشيخ عبدالرزاق عفيفي - رحمه الله
۷. فضيلة الشيخ صالح السكيتي - رحمه الله
۸. فضيلة الشيخ صالح البلبيهي - رحمه الله
۹. فضيلة الشيخ محمد السبيل - حفظه الله
۱۰. فضيلة الشيخ عبدالله بن صالح الخليلي - رحمه الله
۱۱. فضيلة الشيخ إبراهيم بن عقلاء الشعبي - رحمه الله
۱۲. فضيلة الشيخ محمد بن صالح المنصور - رحمه الله
۱۳. فضيلة الشيخ صالح العلى الناصر - رحمه الله

جگە لەوانە لە سەر دەستى چەندین زانا لە زانایانى ئەزھەرانەى فەرموودە و

تەفسیر و زمانى عەرەبى خویندوہ.

كاره فەرمىيەكانى:

لە پاش دەرچونى لە كۆلێژى شەرىعە وەكو مامۆستايەك لە پەيمانگای زانستى لە رياض دادەمزیّت، ئەمجار دەگوازێتەو بۆ كۆلێژى شەرىعە بە مەبەستى وانه وتنەو، ئەمجار بۆ (الدراسات العليا) لە كۆلێژى (أصول الدين) ئەمجار لە (المعهد العالى القضائي)

ئەمجار بووئە ئەندام لە (اللجنة الدائمة للافتاء والبحوث العلمية) و ئەندام لە (هيئة كبار العلماء) ھەروەھا ئەندامە لە (المجمع الفقهي) لە مەككەى پەرۆز و ئەندامە لە لیژنەى سەرپەرشتى بانگخوازان لە ھەججدا و پێشەواو وتارییژە لە مزگەوتى (الأمير متعب بن عبدالعزيز) و ئەندامە لە زانکۆى (الإمام محمد بن سعود الإسلامية).

ھەروەھا بەشداری دەكات لە وڵامدانەو لە بەرنامەى (نور على الدرب) و بەشداری دەكات لە گۆڤارە زانستیيەكاندا و سەرپەرشتى قوتابیانی ماستەر و دکتۆرا دەكات، سەدان قوتابی لە ژێر دەستى پەرەدە بوون.

نوسینەكانى:

نوسینەكانى شەيخ دەگاتە نزیکەى (۵۸) بەرھەم و ئیستاش بەردەوامە لە نوسین، لە دیارترینیان:

۱. (التحقيقات المرضية في المباحث الفرضية) لە زانستى میراتدا، ھەر ئەویش ریسالەى ماستەرەكەيەتى.
۲. (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية) كە ریسالەى دکتۆراكەيەتى.
۳. (الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد) بەرگێكى بچووكە.
۴. (شرح العقيدة الواسطية) بەرگێكى بچووكە.
۵. (البيان فيما أخطأ فيه بعض الكتاب) بەرگێكى گەورەيە.
۶. (مجموع محاضرات في العقيدة والدعوة) دوو بەرگە.

٧. (الخطب المنبرية في المناسبات العصرية) چوار بەرگە.
٨. (رسائل في مواضيع مختلفة).
٩. (مجموع فتاوى في العقيدة والفقه) لە بەرنامەکانى (نور على الدرب) وەلامى داوودتەو وە چوار بەرگى لى نوسراوودتەو.
١٠. (نقد كتاب الحلال والحرام في الإسلام).
١١. (شرح كتاب التوحيد - للشيخ محمد بن عبد الوهاب)
١٢. (التعقيب على ما ذكره الخطيب في حق الشيخ محمد بن عبد الوهاب).
١٣. (الملخص الفقهي)
١٤. (إتحاف أهل الإيمان بدروس شهر رمضان).
١٥. (الضيء اللامع من الأحاديث القدسية الجوامع).
١٦. (بيان ما يفعله الحاج والمعتم).
١٧. (كتاب التوحيد) دوو بەشە لە قوناغى ئامادەى وەكو مەنھەج دەخوینریت.
١٨. (فتاوى ومقالات نشرت في مجلة الدعوة).
١٩. (البدع والمحدثات وما لا أصل له).
٢٠. (مجالس شهر رمضان المبارك).
٢١. (عقيدة التوحيد).
٢٢. (أضواء من فتاوى ابن تيمية).
٢٣. (بحوث فقهية في قضايا عصرية).
٢٤. (محاضرات في العقيدة والدعوة).
٢٥. (شرح كتاب كشف الشبهات).
٢٦. (فقه وفتاوى البيوع).
٢٧. (دروس من القرآن الكريم).
٢٨. (زاد المستقنع).

۲۹. (الملخص في شرح كتاب التوحيد).
۳۰. (إعانة المستفيد بشرح كتاب التوحيد).
۳۱. (شرح مسائل الجاهلية).
۳۲. (حكم الاحتفال بذكرى المولد النبوي).
۳۳. (المنتقى).
۳۴. (لمحة عن الفرق).
۳۵. (الإيمان بالملائكة وأثره في حياة الأمة).
۳۶. (مجل عقيدة السلف الصالح).
۳۷. (البيان بالدليل لما في نصيحة الرفاعي ومقدمة البوطي من الكذب الواضح والتضليل).
۳۸. (حقيقة التصوف).
۳۹. (من مشكلات الشباب).
۴۰. (وجوب التحاكم إلى ما أنزله الله).
۴۱. (الفرق بين البيع والربا).
۴۲. (مسائل في الإيمان).
۴۳. (التعليقات المختصرة على متن العقيدة الطحاوية).
۴۴. (تدبر القرآن).
۴۵. (من أعلام المجددين في الإسلام).
۴۶. (وجوب التثبت في الأخبار واحترام العلماء).
۴۷. (من أصول عقيدة أهل السنة والجماعة).
۴۸. (دور المرأة في تربية الأسرة).
۴۹. (معنى لا إله إلا الله).

۵۰. (شرح كتاب شرح السنه للإمام البربهاري).

۵۱. (شرح نواقض الإسلام).

۵۲. (التوحيد في القرآن).

۵۳. (التحذير من الفوضى والفتن والمظاهرات).

۵۴. (كتاب مناسك الحج والعمرة).

۵۵. (مختصر أحكام الجنائن).

۵۶. (أسئلة وأجوبة في مسائل الإيمان والكفر).

تەزكیە کردنى لە لایەن زانا یا ئەو:

۱/ کاتێک پرسىار کرا لە (شەيخ عبدالعزیز بن باز): لە پاش تۆ پرسىار لە کى بکەین؟ فەرمووی: شەيخ صالح الفوزان، وتیان: ئایە پرسىار لە فلان بکەین؟ فەرمووی: فلان فەقیهه، پرسىار لە شەيخ صالح بکەن.

هەر وەها شەيخ (بن باز) فەرموویەتى: شەيخ (صالح الفوزان) و شەيخ (صالح بن غصون) لە باشتەرين زاناکان و خاوەنى عەقیدەىەکی پاک و چاک و لە ئەهلى فەزڵ و لە فەقیهەکانى ئەم دینەن.

۲/ هەر وەها شەيخ (محمد المنجد) پرسىارى لە (محمد العثيمين) کرد - لە کاتى ئەو نەخۆشییەى کە کۆچى دواى کرد -: ئامۆژگاریم دەکەیت پرسىار لە کى بکەم لە پاش تۆ؟ شەيخ ابن العثيمين هەندى بیری کردەو و ئەمجار فەرمووی: پرسىار بکە لە شەيخ صالح الفوزان چونکە ئەو کەسێکى فەقیهه و خاوەنى دینە.

۳/ زانای پایەدار (ابن غديان) ی تەزکىەى کردووە بە خاوەن زانست ناوی بردووە.

۴/ شەيخ رەبیع بن هادى المدخلی دەلێت: (سوێند بە خوا خۆزگە دەخوازم پێش شەيخ صالح الفوزان و شەيخ صالح اللحيدان بمرم، سوێند بە خوا ئەگەر سەرپشک بکرایەم ئەوا مردنى پێش ئەوانم هەلدەبژارد، جا نازانم دنیا چى بە سەر دێت ئەگەر ئەوان بمرن.

بە ناوى خاى گەورەو مېرەبان

ئىمامى (بەربە ھارى) دەفەر مويت: (الحمد لله الذي هدانا للإسلام، وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ، وَأَخْرَجْنَا فِي خَيْر أُمَّة، فَسَأَلَهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى، وَالْحِفْظَ مِمَّا يَكْرَهُ وَيَسْخَطُ).

واتە: سوپاس و ستایش بۆ ئەو خاى پېنموى کردووين بۆ ئىسلام و بە ئىسلامە منەت و فەزلى خۆى پڑاندو بە سەرمانداو لە باشتەين ئومەت دەرىچواندووين، بۆيە داواى لى دەكەين تەوفىقمان بدات بۆ ئەو پى پى خۆشە و پى پازىيە و بمانپارىزى ئەو پى ناخۆشە و پى توورە دەبى).

پاڤە:

ئەم چەند وشانەى سەرەو دەستپىڭ و پىشەكى كىتەبەكەيە، سەرەتا بە (الحمد لله) دەستى پىكردو، وەكو كارکردنىڭ بە سوننەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نووسىن و تارەكانىدا بە سوپاس و ستایشى خوا دەستى پى دەکرد، بەم شىوئەش سەلەفى صالح و زاناىان لە نووسىن و تارەكانىاندا دەستىان پى دەکرد، كىتەبەكانىان بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەست پى دەكەن، وەكو شوپىنكە و تنى قورئانى پىرۆز، ھەر ھەبە (الحمد لله رب العالمين) دەستى پى كەردو وەكو شوپىنكە و تنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) چونكە ئەو ئەگەر بىويستايە و تارىڭ بدات يان قەسەك بكات يان لەشتى خەلگى ئاگادار بکەردايە تەو ئەو سوپاس و ستایشى خاى دەکرد و ئەمجار ئەو بىويستايە پوونى بكاتەو پوونى دەكەردو، جا نوسەرى ئەم

کتابیه ئه‌م به‌رنامه‌ی گرتوه‌ته به‌ر وه‌کو شوینکه‌وتنی پئیشینی خۆی ئه‌ویش ده‌ست پیکردنه به (الحمد لله).

مانای (الحمد لله) واتا: هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک ته‌نها بۆ خوایه، (الحمد): بریتیه له مه‌دح و سه‌نا بۆ ئه‌و که‌سه‌ی مه‌دح ده‌کریت، جا خوای گه‌وره سوپاس و ستایشی ده‌کریت له‌به‌ر زاتی خۆی، سوپاس و ستایش ده‌کریت له‌به‌ر ناو و سیفه‌ته‌کانی، سوپاس و ستایش ده‌کریت له‌به‌ر کاره‌کانی، بۆیه هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک بۆ ئه‌وه، چونکه هه‌موو نیعه‌ته‌کان له‌ ئه‌وه‌یه، جگه له‌ خوا ستایش ده‌کریت به‌گوێره‌ی ئه‌و چاکه‌ی کردویه‌تی، به‌لام ستایشی په‌هاو بئێ که‌م و کووپی و گشتگیر ته‌نها بۆ خوایه، بۆیه دروست نییه بئیت: (الحمد لفلان) به‌ مانای (الاستغراق) ئه‌مه دروست نییه بۆ هیچ که‌سیک ته‌نها بۆ خوا نه‌بئێ، هه‌روه‌کو له‌ قورئاندا هاتوه: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) (۲) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۳) الْفَاتِحَةِ واته: (ته‌واوی جۆره‌کانی سوپاس و ستایش ته‌نها هه‌ر بۆ خوایه په‌روه‌ردگاری ئاده‌می و فریشته و گشت ئاسمانه‌کان و زه‌ویی و بوونه‌وه‌ره، په‌روه‌ردگاری ته‌واوی جیهانه‌کانه (۲) به‌خشنده‌ی به‌به‌زه‌یی میهره‌بانه، به‌زه‌یه‌که‌ی ئیجگار فراوانه، میهره‌بانیه‌که‌یشی به‌رده‌وام و نه‌پراوه‌یه (۳).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ) (۱) الْأَنْعَامِ واته: هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک ته‌نها و ته‌نها بۆ ئه‌و خوایه ئاسمانه‌کان و زه‌وی به‌دهیته‌ناو تاریکاییه‌کان و پووناکیشی داهێنا.

۲ / له‌ ته‌فسیر کردنی نایه‌ته‌کاندا پشتم به‌ ته‌فسیری (رامان) به‌ستوه له‌ دانانی ریزدار (ئه‌حمده‌ کاکه‌ مه‌حمود) خوا له‌ تاوانه‌کانی ئیعه‌ و ئه‌ویش خۆش بێت، بۆیه ته‌فسیر کردنی هه‌موو نایه‌ته‌کانی ناو ئه‌م کتێبه له‌و ته‌فسیره‌وه وه‌رگیراوه .

دەفەر مۆيت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (۱) فاطر) واتە: (سوپاس و ستاييش و شوكرانه ھەر بۆ خواى بەدپەيتنەرى ئاسمانەكان و زەوى).

بەلام بلىيت: (أشكر فلان) (سوپاسى فلان كەس دەكەم) يان (أحمدُ فلانا على كذا وكذا) (سوپاسى فلان كەس دەكەم لەسەر ئەو شتەو ئەو شتە) بە ماناى تاييەتمەندكردن و ديارىكردنى ئەو شتەى بە ھۆيەو سوپاس و ستاييشى كەسەكەت كەردوھ ئەو ئاساييە بەلام ئەگەر بلىيت: (الحمد لفلان) ئەو دروست نيبە، تەنھا لەھەقى خوادا نەبىت.

(الله): ناويكە لەناوھەكانى خواى گەورە و ماناكەى (پەرستراو) دەگرێتەوھ، چونكە (الالوهية) ماناى پەرستەنە.

ئەمەش ناويكە تەنھا بە خواى گەورە دەگوترىت، ھەرگىز ھېچ كەسىكى تر ئەو ناوھى لە خۆى نەناوھ، تەنھەت زۆردارەكان و كافرە بى پرواكانىش، ھېچ يەككە لەوان ناوى خۆى نەناوھ (الله)، فەرەون نەيگوت: (انا الله) بەلكو گوتى: - (أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى) (۲۴) (النازعات) (واتە: من پەرۋەردىگارى بەرزو بلىندى ئىۋەم) جا ئەم ناوھ تاييەتە بەخوداۋە.

(رب العالمين): (الرب) ماناى:خاۋەن و فەرمانپەرۋا و سەردار دىت، (العالمين) كۆى وشەى (عالم)ە، ئەۋيش برىتتیبە لە ھەموو دروستكراۋەكان، خواى گەورەش پەرۋەردىگار و دروستكارو بەرپۆھبەر و پەرستراو و خواى ئەوانە.

مەبەست لە: (الحمد لله الذي هدانا للإسلام):

ئىسلام گەرەتەرىن نىعمەتە، خەلىق گەرە دەفەرموئە: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا) (المائدة) واتە: ۋا لە ئەمپەروە بەرنامە ۋا ئاينە كە تانم بە پايان گەياندووە نىعمەت ۋ بەخشى خۆم بۆ تەواو كردن، ئىسلامىشم بە بەرنامە ۋ ئاينە بۆ ھەلباردن).

جا بە ئىسلام نىعمەتەكان تەواو بوو بۆ مۇسلمانان، خەلىق گەرە دەفەرموئە: (قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا) (يونس) واتە: (بلى: دەبى تەنھا بە بەرھە مېھرەبانى خوا _ واتە بە قورئان ۋ ئىسلامى پېرۆز _ خۆشحال ۋ دلشاد بېن).

(فضل الله): برىتييە لە ئىسلام، (الرحمة): برىتييە لە قورئان، بۆيە با دلخۆش ۋ بەختە ۋەر بن بە ئىسلام ۋ قورئان.

ئەمەش دانپېداناننېكە لە تۆۋە كە ۋا تەنھا فەزلى خوايە لە ھىدايەت دانت بۆ ئىسلام بە پېنمويى كردنت بۆي ۋ دامەزراو بوونت لە سەرى، ئەمە فەزلىكە لە خوداۋە، نەك بە توانا ۋ ھىزى خۆت، بەلكو ئەۋە تەۋفيقېكە لە خوداۋە، ھەر ئەۋە ھىدايەت تۆي داۋە، بۆيە ئەھلى بەھەشت كاتى دەچنە بەھەشتەۋە لە پۆزى قىامەتدا دەلېن: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنَّ هَدَانَا اللَّهُ (٤٣) الْأَعْرَاف) واتە: سوپاس تەنھا بۆ ئەۋ خوايە لە دونىادا ئىمەى خستە سەر ئەم رېگەيە ۋ رېنمايى كردىن بۆ كارو كەدەۋەى باش ۋ لېرەيش پاداشى ئاۋاى داينەۋە، خۆ ئەگەر خۆي رېنمايى نە كەردباين ھەرگىز رېمان دەرنەدە كەرد ۋ بەختيار نە دەبوين).

مەبەست لە: (وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ):

ئىسلام مەتيكە لەخوداوه، ئەگەر ناخوای گەورە پێويست نيبە لەسەرى ھيچ شتێك بۆ ھيچ كەسێك بکات، بەلكو ئەو فەزلى خوێ داوه بە سەر بەندەكانى بە ئىسلام و نيعمەتەكان و لەش ساغى و تەندروستى و پزق و پۆزى.

مەبەست لە: (واخرجنا فى خير امة).

لەو ئايەتەو ھەريگرتو ھە دەفەر مویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) (۱۱۰) آل عمران) واتە: ئێو ھاكەتەين ئوممەت و كۆمەلەن، ھەنراو ھە ئەم سەرزەو ھيە بۆ كەك گەيانەن بە مەردم و رێنمايى كەردنيان).

جا مەبەست لە: (كُنْتُمْ) ئەمە بە موسلمانان دەلێت: (خَيْرَ أُمَّةٍ) واتە: باشترین ئوممەتەكان و (الامة) مەبەستى كۆمەلە و جەماعەتە، (خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) تەفكەر و لەو وشەيە: (لِلنَّاسِ) چاكە و خەيرى ئەم ئوممەتە تەنھا بۆ خوێ نيبە، بەلكو تەدەپەپى بۆ خەلكى تر لە بانگەواز و جىھاد و فێركەردن و پێنمويى، تەنھا بەس نيبە بۆ موسلمان فێربېت و كاربكات بۆ خوێ و واز لە خەلكى بەيئى، بەلكو دەبى ئەم بانگەوازە بۆلۆبكاتەو، زانست و زانيارى بۆلۆبكاتەو، خەيرو چاكە بۆلۆبكاتەو، بانگەواز بكات بۆ خوا و فەرمان بەچاكە و نەھى بكات لە خراپە، ئەو كاتە دەبێتە ئەندامى كى كارا لە كۆمەلگای موسلماناندا، ئەو ئايەتەى دەفەر مویت: (أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) واتە: تەنھا بۆ خوێان دەرنەچوون، بەلكو خوای گەورە ئەوانى بۆ خەلكى دەركەردو ھە (ناردو ھە).

مەبەست لە: (فَسأله التوفيق لما يحب ويرضى):

موسلمان داواى دامەزراوى لەخوا دەكات، ھەرچەندە ھەق بناسیت و كارى پى بكات و باو ھەپى پى ھەبیت، ھەرگیز دلتيا نيبە دەترسیت دلى لەسەرى لاریبیتەو ھە

لاچیت و توشی فیتنه بییت، به وهی به ره و فیتنه بروت و بیهوی لئی تیپەر بییت و له پێگای خوای گهره گومرا بییت، بۆیه پێغه مبهری خوا (ﷺ) ده فیه رموو: (یا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك) واته: ئەو که سهی دله کان ئەمدیو ئەمدیو ده کهیت دلم له سه ر دینه کهت دامه زراو بکه (خۆشه و یستی خوا ئیبراهیم (عليه الصلاة والسلام) له دوعا کهیدا ده فیه رموو: (وَاجْتَنِبْ وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ (٣٥) رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَا كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ (٣٦) ابراهیم) واته: خواجه! خۆم و کوپه کانم له بته رستی وه دورخه (٣٥) ئەو پهره ر دگرم! به راستی ئەو بتانه خه لکێکی زۆریان سه ر لێشیواو و گومرا کردوه (٣٦).

له خۆی ترسا، ئا به م شیوهیه هه رکاتێک که سێک ئیمانی به هێزتر بییت به خوا ئەوا ده ترسیت و دلتیا نابیت له فیتنه، هه رگیز ته زکیه ی خۆی ناکات، به لکو داوا له خوای گهره ده کات دامه زراوی بکات، هه موو کاتێک داواي ئاخو خهیری ئی ده کات و له ئاخو شه پی ده ترسیت و له فیتنه کان ده ترسیت و له پێ لادان و گومرا بوون و بانگه وازکارانی خراپه ده ترسیت.

مه به ست له: (والحفظ مما يكره ويسخط):

خوای گهره ته و فیکمان بدات بۆ ئەوهی پێی خۆشه و پێی پارزیه له کرده وه کان و قسه کان و بیروبا وه په ره کان و دورمان بخاته وه له وهی توو په ی ده کات له قسه کان و کرده وه کان و بیروبا وه په ره کان، هه رخۆی پێنمویی کاره و هه ر ئەو ته و فیکمان ده دات و هه رخۆی پێنیشانه رو پابه ره.

﴿۱﴾ نوسەر دەئیت: (اعلموا أن الإسلام هو السنة والسنة هي الإسلام، ولا يقوم أحدهما إلا بالآخر).

واتە: بزانی ئىسلام برىتییه لە سوننەت و سوننەتیش برىتییه لە ئىسلام و هیچ یەکیکیان بە بى ئەویتر راست نابیتەو.

پاڤە:

مەبەست لە: (اعلم).

ئەم وشەىە بۆ بايەخدانە، مانای (اعلم) واتە: بزانه، فێربە، چۆن دەزانیت ئىسلام سوننەتە؟ ئەگەر فێر بویت ئەو کاتە ئەو دەزانیت.

جا (اعلم) وشەىە کە دەیهێنن بۆ ئەوێ بزانی ئەوێ لە پاش ئەو دیت بايەخدارە، هەروەکو خوای گەورە دەفەرمویت: (فَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ (۱۹) محمد) واتە: بزانه بى گومان جگە لە (الله) هیچ پەرستراویکی هەق نییە مافى پەرستنى ببی، دەسا تۆش لە سەر ئەو بیروباوەرە سابت بەو هەرگیز نەگوریت، بۆ خۆت و ئیمانداران لە پیاوان و ژنان داوای لێبووردنى گوناھان بکە).

واتە: مانای (لا اله الا الله) فێربە و بزانه و کارى بى بکە، (اعلموا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹۸) المائدة) واتە: دەبى ئەوێش بزانی بەراستی خوا لە سزاداندا زۆر توندو سەختگیرە بۆ کەسێ لە بپیارەکانى سەرپێچى بکات بى گومانیشبن هەر خوايە تاوان پۆشە، دلۆفان و میهرەبانە).

جا وشەى (اعلم) یان (اعلموا) دەیهێنن بۆ بايەخدان بەوێ پاش خۆى دیت.

مەبەست لە: (الاسلام هو السنة والسنة هي الاسلام).

واتە: ئىسلام ئەو پىگايە پىڧەمبەران ھىناويانە (عليهم الصلاة والسلام)، ھەموو پىڧەمبەرانىش (عليهم الصلاة والسلام) ئىسلاميان ھىناو، جا ھەموو پىڧەمبەرىك بانگەوازی بۆ خوا كەردە، لەلايەن خوداوە شەرىعەتتىكى ھىناو، ئەو ھەش ئىسلامە، كەواتە ئىسلام برىتتىيە لە پەرسەنى خوا بەتاكو تەنھايى لە ھەموو كاتىكدا بە پىتى ئەو شەرىعەتەى خۆى دايرىژاوە، خواى گەورە بۆ پىڧەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) شەرىعتىكى داناو بۆ كاتىكى (ماوەيەكى) ديارىكراوە پاشان نەسخى دەكاتەو، جا ئەگەر ھەر شەرىعەتتەك نەسخ كرايەو ئەو كار كەردن بە (ناسخ)ەكە (واتە ئەو ھە پاشدا ھاتو و پىشى خۆى نەسخ كەردەو تەو) برىتتىيە لە ئىسلام، تاكو خواى گەورە (محمدى ﷺ) پەوانە كەرد بە شەرىعەتەكەى ھەموو شەرىعەتەكانى پىش خۆى نەسخ كەردەو، خواى گەورە دەفەرموئە: (لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (۳۸) يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُنْثِثُ وَعِنْدَهُ أَثْمُ الْكِتَابِ (۳۹) الرعد) واتە: بۆ ھەموو سەردەم و بۆ ھەموو كارىك بىرپارو نامەيەكى تايبەتى ھەيە (۳۸) خوا ھەر كامىكىيانى ويستبى لای بدا ئەو لايداو و سىپويەتتەو ھەر شتىكىشى ويستبى دەيھىلتەو و دايك و سەراچاوى ھەموو كىتتە ئاسمانىيەكان لای خواى گەورەيە (۳۹).

ھا ئىسلام برىتتىيە لەو ھەي پىڧەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) ھىناويانە لە بانگەوازو كار كەردن لە ھەموو سەردەمىكدا بە گوپرەى خۆى، تاكو خواى گەورە (محمدى ﷺ) رەوانە كەرد، چىتر ئىسلام برىتتىيە تەنھا لەو شەرىعەى ئەو ھىناويەتى، جا ھەر كەسىك لەسەر دىنەكانى پىشوو بىمىنئەو و باوەر بە (محمدى ﷺ) نەكات ئەو موسلمان نىيە، چونكە ملكەچى خوا نەبوو و گوپرايەلى ئەم پىڧەمبەرە (ﷺ) نەبوو،

چونکہ ئۇوھى ئۇو لەسەرى بۇو تەواو بۇو و نەسخ کرایەو، مانەو لەسەر دینە نەسخراوہ کہ دینی خوا نییە بەلکو کارکردن بە دینە (ناسخ) ە کہ دینە.

مەبەست لە: (والسنة هي الاسلام).

جیاوازی لەنێوانیاندا نییە، ئەگەر (سوننەت) مان بە پێگا ڕافە کرد ئۇو هیچ جیاوازییەك لەنێوان ئۇو و ئیسلامدا نییە.

مەبەست لە: (ولا يقوم احدهما الا بالآخر).

ئیسلام ڕاست نابێتەو و دروست نابێت تەنھا بە سوننەت نەبێت، سوننەتیش ڕاست نابێتەو تەنھا بە ئیسلام نەبێت، جا ئۇو کەسەى بانگەشەى ئیسلام دەکات و کار بە سوننەت ناکات _ و اتا پێگا کەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) _ ئۇو مۆسڵمان نییە، ئۇو کەسەش فێرى سوننەت دەبێت و تەسلىمى خوا نابێت ئۇو مۆسڵمان نییە ھەرچەندە سوننەتیش بناسیت، بۆیە پێویستە ھەردوکیان لە کەسە کە دا ھەبێت.

﴿٢﴾ نوسەر دەئىت: (فمن السنة لزوم الجماعة، فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربقة الإسلام من عنقه وكان ضالا مضلا).

واتە: ھەر لە سوننە تدايە دەست گرتن بە جەماعەتەو، جا ھەر کەسێ ھەزى لە جەماعە نە کردوو لێى جیا بوو وە ئەوا گری ئىسلامى لە ملى خۆى دامالێیە و دەبیته کە سێکى گومراو گومراکەر).

پاڤە:

مەبەست لە: (فمن السنة لزوم الجماعة).

کە وابوو لە بەر ئەو ئىسلام بریتىيە لە سوننەت و سوننەتیش بریتىيە لە ئىسلام، ئەوا سوننەت چەند جوړیکە، (فمن السنة لزوم الجماعة) واتە: دەستگرتن بە جەماعەتى موسلمانانەو، مەبەست لە جەماعەت لێرەدا: جەماعەتى موسلمانانە ئەوانەى لە سەر ھەقن.

بەلام ئەو کۆمەلانەى لە سەر ھەق نین ئەوا لە پاستیدا پێیان ناگوتریت جەماعەت، ھەر جەماعەتێک لە سەر گومرايى کۆبوونەو، یان لە سەر بەرنامەى ک جیاواز لە ئىسلام یان لە سەر پێگایە ک جیاواز لە ئىسلام ئەوا لە پاستیدا پێى ناگوتریت ئەو جەماعەتەى پێویست و خوازراو و مەدحکراو.

جا ئەو جەماعەتەى لێرەدا مەبەستىتى: ئەوانەن لە سەر ھەقن، پێویست و مەرج نییە ئەو جەماعەتە زۆرین، بە لکو ئەگەر تەنھا یە کە سیش لە سەر ھەق بوو ئەو بریتىيە لە جەماعەت، کەواتە جەماعەت: ئەوانەن لە سەر ھەقن، جا ئەگەر کەم بن یان زۆر، پێویستە دەست بگرن بەو کەسانەو لە سەر ھەقن، جیاوازو ناکۆک نەبیت لە گەل ئەو جەماعەتەى لە سەر ھەقن، بە لکو دەبێ تۆیش لە گەل ئەواندا لە سەر ھەق بیت، جا ھەر کە سێک جیا بوو لە جەماعەت ئەوا لە پاشاندا پوونى دەکەینەو (إن شاء الله).

دەستگرتن بە جەماعەتەو، واتە: دەرئەچىت دژى ئەوان و جىاواز نەبىت
لەگە ئياندا.

مەبەست لە: (فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربة الاسلام من عنقه).

ئەمە دەقى ئەو فەرموودەىە كە دەفەرمويت: (من فارق الجماعة قيد شبر فقد خلع ربة
إسلام من عنقه) واتە: ھەر كە سىڭ لە جەماعەت جىابوو، بە ئەندازەى بىستىڭ ئەو
گرتى ئىسلامى لە ملى خۆى دامالئو.

بە راستى ئەمە ھەر پەشەىەكى توندە، جا ئەگەر جىاوازيبە كە لە عەقیدەدا بوو، بە
شىئوہەك جگە لە خوا پەرستىت ئەو كوفرە، ئەگەر ھاتوو جىاوازيبە كە شتىكى تر
بىت ئەو گومرايىبە، جا جىاوازي كردن لەگەل جەماعەتدا (لە جەماعەت جىابونەو)
ھىچ خەبرىكى تىدا نىبە، لە فەرموودەىە كەدا ھاتو: (عليكم بالجماعة فان يد الله على
جماعة) واتە: دەست بگرن بە جەماعەتەو، چونكە دەستى خوا لە گەل
جەماعەتدايە.

كاتىڭ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى دا بە (حذيفة ى كوپى يەمان) دەر بارەى
بوودانى فیتنەو جىاوازيبەكان، (حذيفة) پىى فەرموو: چى فەرمانىڭم پى دەكەيت
نەگەر گەيشتمە ئەو پۆژە؟ فەرمووى (ﷺ): (أن تلزم جماعة المسلمين وإمامهم) واتە:

۵ / صحيح : أخرجه الترمذي (۲۸۶۳) وأحمد (۱۳۰/۴، ۲۰۲) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۷۲۴).

۶ / رواه أحمد والحميدي والترمذي والنسائي وابن حبان والحاكم قال الترمذي : (حسن صحيح غريب من هذا الوجه) وصححه ابن حبان والحاكم ووافقه الذهبي.

۷ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۱۱، ۶۶۷۳) ومسلم (۱۸۴۷).

دەست بە جەماعەت و پېشەواى مۇسلمانانەوہ بگرہ) کەواتە: جەماعەت دروست نابىت و نىيە بەبى دوو مەرج:—

يەكەم: دەبى بەرنامەيان قورئان و سوننەت بىت، بەرنامەيان مەزەبى فلان و قسەى فلان نەبىت بەلکو تەنھا قورئان و سوننەت بىت.

دووەم: دەبى پېشەوايەكى مۇسلمانى ھەبىت سەرکردايەتى بکات و بگەرپتەوہ بو لای، ناکرىت جەماعەت کۆبىتەوہ بەبى پېشەوا، دەبى پېشەوايەك ھەبىت و بىتتە سەرچاوەيان، بۆيە بە (حذیفە)ى فەرموو: دەست بە جەماعەت و پېشەواى مۇسلمانانەوہ بگرہ) حذیفە فەرمووى: (فإن لم يكن لهم جماعة ولا إمام؟) واتە: ئەگەر مۇسلمانان جەماعەتیک و پېشەوايەکیان نەبوو؟ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى: (تعترل تلك الفرق) واتە: دووریکەوہ لەو کۆمەلانە) فەرمانى پیکرد دووریکەویتەوہ لەو کۆمەلانەو تەنھا دەبىت لەگەل جەماعەتى مۇسلماناندا بىت، لەگەل ھیچ جەماعەتیکدا نەبىت جگە لە جەماعەتى مۇسلمانان، بەلکو تەنھا خوئى بمىنىتەوہ لەسەر حەق تاكو مردن يەخەى پى دەگرى ئەو ھىشتا بەو شىوہ يەبى.

لەمەدا ئەوہ دەردەکەویت دەبى مۇسلمان لەگەل ئەو کۆمەلانەدا نەبىت جیاوازن لە بەرنامەى حەق، جەماعەتیش نابىت بەبى دوو مەرج:— دەبى بەرنامەيان قورئان و سوننەت و مەنەجى سەلەفى صالح بىت، دەبى پېشەوايەكى مۇسلمانان ھەبىت سەرکردايەت يان بکات و بگەرپتەوہ بو لای، جا دین نابىت و نىيە بەبى جەماعەت، جەماعەتیش نابىت و نىيە بەبى پېشەوا، پېشەواش نابىت و نىيە بەبى گوپرايەلى، ئەمە بەرنامەى مۇسلمانانە، ئەمەش ئەو سوننەت يە پاقەى دەکات _ پەحمەتى خواى لىبىت _.

ئەمەش ئەو ھى تېدا بەدى دەكرىت نە ھى لىكراو ھى ناوازە ھى (الشذوذ) لە بۆچوون و جىاوازيەكاندا، دەبىي موسلمان دەست بەجەماعەتەو بەكرىت چونكە ئەوان لەسەر گومرايى نىن.

مەبەست لە: (خلع ربة الاسلام من عنقة).

لە نەرىتى عەرەبدا ئەو ھەبوو پەتەكيان (گورىسيكيان) دەكرە مىلى مەپەكانەو ھەبو ئەو ھى جىاواز نەبن و بىز نەبن و گورگ نەيانخوات، ئەم پەتانە (گورىسانە) ھەمويان بەستراپوونە پەتەكەو ھەمويان كۆدەكاتەو بەمەبەستى پاراستىيان، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستگرتنى بەجەماعەتەو بەو كارەى شوبھاندو، بۆيە جەماعەت پارىزەرە لەو شتانەى بەھەلاكتەدا دەتەبن، وەكو ئەو پەتەى دەكرىتە مىلى مەپەكانەو لە گورگ دەپيارىزىت و لەبىزبوون دەپيارىزىت.

مەبەست لە: (وكان ضالاً مضلاً).

خودى خۆى گومراپە لەسەر پىگا، گومراكەرى جگە لەخۆيەتى، گومراپە لەخودى خۆيدا، گومراكەرە بۆ ئەو كەسانەى چاوى لى دەكەن و شويىنى دەكەن، خواى گەرە دەفەر مويت: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (۱۱۵) النساء) واتە: ھەركەسىك پاش ئەو ھى پىگەى ھەق و راستى بۆ دەركەوت و شارەزاي دىنى خوا بوو دژايەتى پىغەمبەر (ﷺ) بكاو پىگا و پىيانى بگريتە بەر، پىگەى راستى باوہرداران نەبىت، ئىمەيش پووى ئەكەينە ئەو بەرنامەو پىگەى بە ئارەزووى خۆى لەدونيادا ھەلىبژاردو، ئاى كەدۆزەخ جى و پىيەكى رۆر سامناك و خراپەو بۆيان ئامادەكراو.

بۆيە پىويستە لەسەر موسلمان شويىنى پىگەى ئىمانداران بكەويت و جىاواز نەبىت لەگەلىاندا و لەوان نامۆ (شاذ) نەبىت.

﴿۳﴾ نوسەر دەئیت: (والأساس الذي تبني عليه الجماعة: هم أصحاب محمد ﷺ) ورحمهم الله أجمعين، وهم أهل السنة والجماعة، فمن لم يأخذ عنهم فقد ضل وابتدع، وكل بدعة ضلالة والضلالة وأهلها في النار^۸.

واتە: ئەو بنەمايەى جەماعەتى لەسەر بنیات دەنریت بریتییه لە: ھاوہ لانی (محمد ﷺ) رەزاو رەحمەتى خوا لە ھەموویان بێت، ئەوانیش ئەھلى سوننە و جەماعەتن، جا ھەر کەسێک لەوانەو وەرئەگریت ئەوا گومراپووەو بیدەئى کردو، ھەموو بیدەئە کیش گومراپیەو گومراپی و ئەھلە کەیشى لە ئاگردان.

پاڤە:

مەبەست لە: (والاساس الذى تبني عليه الجماعة).

ئەو جەماعەتە کامەيە ئەمە ئاکارو سیفاتیانە؟ ئەوانە ھاوپی و ھاوہ لى (محمد) و ئەوانەى لە پاش ئەوان ھاتن لە شوینکە وتوان و شوینکە وتەى شوینکە وتوان و سى سەدە چاکەکە، ئەوانە بریتین لە جەماعەت، ئەو کەسانەى شوینى ئەوان دەکەون و لەوانەى پاش ئەوان ھاتن، ئەوانە ئەو جەماعەتەن کە (واجب) ھەو پێویستە لەسەر موسلمان لەگەڵیاندا بێت، ھەرچەندە تووش ئەو ئازارە بێت کە تووشى دەبێت، تووشى ھەرپەشە بێت، تووشى تانە لێدان و ھێرش کردنەسەر بێت لەلایەن ئەوانەو، کەچی ئارام دەگریت، بەرگە دەگریت، چونکە ئەو لەسەر حەقە، بۆیە ھەرگیز لاناڤات لەحەق، بەلکو ئارام دەگریت لەسەر ئەوئەو تووشى دەبێت، ئەگەر نا ئەو دەبێتە ئامانجێک بۆ نەیاران و بانگەوازکارانى خراپەکارى و بانگەوازکارانى گومراپی.

۸ / ھەروەکو لە ھەرموودەى: (كل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار) أخرجه النسائي (۱۵۷۸) وابن خزيمة

(۱۷۸۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۳۵۳).

خوای گەورە دەفەر مۆیت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِحَسَنِ رِضَى اللَّهِ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ (۱۰۰) التوبة) واتە: - لە دەستەى یەكەمى پێشەنگى كۆچەران و پشتیوانان و چاك پەیرەوانى ئەوانیش خوا پازى بوو لێیان و ئەوانیش لە خوا پازى بوون).

خوای گەورە كاتى باسى كۆچەران و پشتیوانان دەكات لە سورەتى (الحشر) دەفەر مۆیت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) الحشر) واتە: ئەوانەش لەبوى ئەوانەوه هاتوون دەلێن: ئەى پەرەردگارەكەمان! لە ئێمەو لەو برايانەمان پێش ئێمە باوەرپیان هێناوه خۆش ببەو هیچ بوغزو قینیك مەخە دڵمانەوه بەرامبەر بەو كەسانەى باوەرپیان هێناوه ئەى پەرەردگارى ئێمە! بەپاستى تەنها ئەتۆى بەسۆزى مێهرەبان).

جا پاشینەكان شوێنى پێشینەكان دەكەون لە ئەهلى حق و ئەهلى خەيرو چاكە هەرچەندە لە نێوانیاندا سەردەم و زەمانىكى دوورو درێژەبێت، پێویستە لەسەرى دەستى پێوه بگرت ئەو پێناویدا تووشى هەرچى ببێت، ئەو بەردەوام ئارام دەگرت.

مەبەست لە: (أصحاب محمد ﷺ).

لە كۆچەران و پشتیوانان، چونكە ئەوانەن هاوێلى پێغەمبەرى خوايان كرد (ﷺ)، جیهادیان لەگەڵدا كرد، سەریان خست و پشتیوانى بوون، ئەم دینهیان وەرگرتوو گەياندیانە ئێمە، ئەوانە هۆكارو واسیتەن لە نێوان ئێمەو پێغەمبەرى خوادا (ﷺ) جا ئەوانەى جۆین بە هاوێلان دەدەن یان بە كەمیان دەزانن و لە ئاستیان كەم دەكەنەوه

ئەوانە دەيانەۋىت ئىسلام بېروختىن، بەلام ئەوان ئەم فىلەيان بە كارمىناۋە، چونكە ئەگەر قىسەيان بە ھاۋەلان كىردو نىرخيان كەم كىردەۋە ئەۋا ئەۋكاتە چى ھۆكارو واسىتەيەك لە نىۋان ئىمە و پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) دەمىنى؟ ئەۋان مەبەستىيان بىچراندنى ئەۋ پەيۋەندىيە لە نىۋان پىشىنان لە كۆچەرەن و پىشتىوانان و ئىمەدايە، تاۋەكو ئەم ئوممەتە گومرا بىت، ئەگەر نا چى شتىك وايان لى دەكات جوين بە ھاۋەلان بدەن؟

ئايە لە نىۋان ئەۋان و ھاۋەلاندا ھىچ دەمەقالى و دژايەتتەك ھەيە لە سەر سەرۋەت و سامان يان لەۋ شىۋە؟

ئايە ھاۋەلان ئازارى ئەۋان يان داۋە لە كاتىكدا لە نىۋان ئەۋان و ھاۋەلاندا چەند سەدەيەكى دوورو درىژ ھەيە؟

ئەۋەى پالى بەۋانەۋە ناۋە ئەۋ كارە بىكەن بىق و كىنەى دلەكانە، چونكە ھاۋەلان ئەم دىنەيان ھەلگرتۈە جا ئەۋان دەيانەۋىت ئەۋ پەيۋەندىيە بىچرپىن لە نىۋان پىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) ئوممەتەكەيدا بۆ ئەۋەى ئەم دىنە بېروختىت (بىكەۋىت) ئەمە مەبەستى ئەۋانە.

مەبەست لە: (وهم اهل السنة والجماعة).

ھاۋەلانى پىغەمبەرو (ﷺ) ئەۋانەى لە پاش ئەۋان دىن، ئەۋانەى بەچاكە شويىنى ئەۋان كەۋتن، ئەۋانە ئەھلى سوننەن، واتە ئەھلى پىڭگاي پاستن، ئەۋىش بىرىتىيە لەۋ سوننەتەى لەم كىتابەدا پاقە كراۋە.

ئەۋانەش جەماعەتى پاستن، بەلام كۆبۈنەۋەى جگە لەۋان لە سەر نارەۋايىيە، ئەۋانە پىيان ناگوتىت جەماعەت ھەرچەندە ژمارەيان زۆر بىت، خۋاى گەۋرە دەفەرۋىت:

(تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ (١٤) الحشر) واته: واده‌زانیته‌ه‌موو پی‌که‌وه‌ن و کۆن له‌کاتی‌کدا دله‌کانیان لێک جیان و یه‌ک ناگرن).

جا جه‌ماعه‌ت نه‌وانه‌ن له‌سه‌ر حه‌قن، نه‌و که‌سه‌ی ده‌لێت: — من له‌گه‌ل فلان حزیم و نه‌م حزبه‌ جه‌ماعه‌ته‌و ئی‌وه‌ش ده‌لێن: ده‌ست به‌جه‌ماعه‌ته‌وه‌ بگرن و نه‌وانه‌ جه‌ماعه‌تن، نه‌وا پێیان ده‌لێن: کێ به‌ئیه‌وه‌ی گوتوه‌ نه‌وانه‌ جه‌ماعه‌تن؟ جه‌ماعه‌ت بریتیه‌ له‌وانه‌ی له‌سه‌ر حه‌قن، نه‌وانه‌ی له‌سه‌ر سوننه‌تن، به‌پاستی نه‌وانه‌ جه‌ماعه‌تن.

مه‌به‌ست له‌: (فمن لم يأخذ عنهم فقد ضل و ابتدع).

هه‌ر که‌سی دینه‌که‌ی له‌هاوه‌لانه‌وه‌ وه‌رنه‌گریت، نه‌وانه‌ی قورئان و سوننه‌تیان بۆ گواستویه‌ته‌وه‌، نه‌وه‌ له‌سه‌ر حه‌ق نییه‌، جا نه‌گه‌ر تانه‌ له‌وان بدریت نه‌وا گواستنه‌وه‌که‌یان پووچه‌ل ده‌بیته‌وه‌ — په‌نا به‌خوا، مه‌به‌ستی دوژمنانی خواو پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) پووچه‌ل کردنه‌وه‌ی ئیسلامه‌، به‌لام نه‌م فیله‌ پی‌سه‌یان هێناوه‌، بۆ نه‌وه‌ی پێشینیان و پاشینیان موسلمانان له‌یه‌ک بی‌چرپن، تا‌کو به‌ئاسانی پاشینه‌کان قووت بده‌ن، به‌ئاسانی بیانخۆن، به‌لام نه‌گه‌ر له‌گه‌ل جه‌ماعه‌تی یه‌که‌مدا په‌یوه‌ست بوون، په‌یوه‌ست بوون به‌ قورئان و سوننه‌ته‌وه‌ نه‌وا ئاسان نابێت به‌لکو نه‌سته‌مه‌ بتوانن بیانخۆن به‌ئیزنی خوا.

مه‌به‌ست له‌: (فقد ضل) واته‌: له‌حەق بزر ده‌بیته‌.

(وابتدع):

(البدعة): بریتیه‌ له‌ په‌رستن و بیروباوه‌پو قسه‌کان هه‌یج به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بیته‌ له‌قورئان و سوننه‌تدا، پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمووته‌: (من عمل عملا ليس عليه

أمرنا فهو رد^۹ واته: ھەركەسىك كاریك بکات فەرمانى ئىمەى لەسەر نەبىت ئەوا پەد دەكریتەو) لەپىواپەتیکى تردا ھاتو: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد)^{۱۰} واته: ھەركەسىك لەم كارەى ئىمەدا شىتیکى نوئى دابھىننیت و تىیدا نەبىت ئەوا پەد دەكریتەو) ھەروەھا دەفەرمویت: (وإياكم و محدثات الأمور فإن كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة)^{۱۱} واته: دوور بکەونەو لەكارە نوئیەکان، چونکە ھەموو كاریکی نوئى بیدعەى و ھەموو بیدعەى کەش گومراپىيە).

جا بیدعە: ئەو ھەى لەدیندا داھىنراو بىت و لە کاتیکدا بەشىك نەبىت لەو، چۆن دەزانریت بەشىك نىيە لەو؟

ئەگەر بەلگەىك لەسەرى نەبىت ئەو بەشىك نىيە لە دینەكە، چونکە خواى گەورە دەفەرمویت: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ (۳) المائدة) جا دینەكە كامیلە و بى كەم و كووپىيە _ سوپاس بۆ خوا _ ھىچ زیادەىك وەرناگریت، بۆیە تەنھا پىویستمان بەو ھەى ئەو دینە بناسین خواى گەورە كامل و تەواوى کردو و دەستى پىو بەگرین، واز لەجگە لەو بەھىنن لە زیادەکان و لە بەچاک زانین و خستەسەر و جگە لەوانە، چونکە لەخوا دوورت دەکاتەو و لەپاشدا ئەو رووندكریتەو كە (ھىچ كاتیک قەومىك بیدعەىك داناهىنن ئىللا وەكو ئەو سوننەتیان ئى دەسەنریتەو)^{۱۲} جا ئەمە پىگا راست و تەواو كەى، دەستگرتن بەجەماعەت و دەستگرتن بەسوننەت و وازھىنان لە بیدعە.

۹ / أخرجه مسلم (۱۷۱۸) .

۱۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۵۵۰)، ومسلم (۱۷۱۸) .

۱۱ / صحيح : أخرجه أبو داود (۴۶۰۷) والترمذي (۲۶۷۶) وصححه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۱۶۵) .

۱۲ / قال حسان بن عطية - رحمه الله - : (ما ابتدع قوم بدعة في دينهم إلا نزع الله من سنتهم مثلها ثم لا يعيدها إليهم الى يوم القيامة) رواه الدارمي وابو نعيم واللالكائي .

مەبەست لە: (وكل بدعة ضلالة).

بە ھىچ شىئوھىك بىدعەى ھەسەنە نىيە ھەروھەكو ھەندى كەس دەلىت، بەلكو بىدعە ھەمووى گومپرايىيە بەدەقى ھەرموودەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لە ھەرموودەى كەدا دەلىت: (فإن كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة)^{۱۳} واتە: ھەموو داھىنراوىك بىدعەى ھەموو بىدعەى كەش گومپرايىيە).

جا بىدعە لە دىندا بە ھىچ شىئوھىك چاكي تىدا نىيە، بەلكو ھەمووى گومپرايىيە ئەمەش قەسەى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) كە ھەرگىز ھىچ قەسەىك لە خۆوھە ناكات.

مەبەست لە: (والضلالة واهلها فى النار).

گومپرايى و گومپراكاران لە ئاگردان يان لەبەر كوفر كردنيان، يان لەبەر سەرپىچى كردنيان، بىدعەكان ھەموو ھەكو يەك نىن، تىياندا ھەيە كوفرە، خاوەنەكەى بە ھەتا ھەتايى لە ئاگردا دەمىننەتەو ھەكو ھاواركردن بە مردووھەكان و داواكردن و پارانەو ھەمردووھەكان و سەرپىچى بۆ جگە لە خواو نزر كردن بۆ جگە لە خوا، ئا ئەم بىدعەنە كوفر، ھەروھە نكۆلى كردن و نەفەي كردنى ناو و سەفەتەكانى خوا ھەروھەكو كۆمەلى (جەھمىيە) دەليئىن ئەوانەى نكۆلى لە ناو و سەفەتەكانى خوا دەكەن، جا ئەمە كوفرە پەنا بە خوا، چونكە ھەسفى خواى گەورەيان كردو ھەوھى ھىچ ناو و سەفەتەكانى نىيە، كەواتە خواى گەورە نەبوو (مەدوم)، چونكە ئەوھى ھەبىت دەبى سەفەتە ھەبىت، ئەوھى سەفەتە نەبىت نەبوو (مەدومە)، بۆيە پىشەوايان ھوكميان داو ھەكەفەبوونى (جەھمىيە) ئەوانەى دەليئىن: قورئان دروستكراو. ئەوان ئەو قورئانەى – كە قەسەى خواى

گەرەیه و سەرووش و دابە زینراوى ئەو - کردوویانە تە دروستکراویک وەکو دروستکراوەکانى تر، دەلێن: خوا قسە ناکات، بۆیە بە (جماد) یەک دەیشوبهێتن، ئەوێ قسە ناکات نابێتە خوا، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَأَتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْقِهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا (١٤٨) الاعراف) واتە: پاش چوونە کەى موسا بۆ کۆی (تور) گە لە کەى _ لە خەشڵ و زێرە کەیان _ گوێرە کە یە کى بە بۆرەیان بۆ خۆیان سازداو پەرستیان! مەگەر نە یاندی ئەو گوێرە کە یە قسەیان لە گەل ناکات و بۆ پێى پاستیش پێنمایان ناکات.

ئەمە ئەو دەگە یە نیت ئەوێ قسە ناکات نابێتە خوا، (الجهمية) دەلێن: _ خوا قسە ناکات، کە واتە ئەو خودا نییە، بەرزى و پیرۆزى بۆ خودای گەرە لە قسەى ئەوانە کە دەیکەن، لە سورەتى (طه) دا هاتووە: (أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (٨٩) طه) واتە: ئاخۆ ئەوانەى ئەو گوێلکە ئە پەرستن نابینن ئەو گوێلکە یە نە وەلامیان دەداتەو ئەگەر داوایە کى لى بکەن و نە دەسەلاتى زیانیکی بۆیان هەیه نە دەتوانن هیچ جوهرە کە لکى لى وەر بگێرن.

واتە گۆلکە کە، ئەگەر قسەى لە گەلدا بکەن ئەو وەلامیان بۆ نە دەگێرێتەو، ئایە ئەمە بە کە لکى ئەو دیت بێتە خودا؟

ئىبراهیم بە بت پەرستانى گوت: (فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (٦٣)) واتە: دە ئەو تانى لێیان بپرسن ئەگەر قسە ئەکەن)

ئەوان پێیان گوت: (لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ (٦٥)) واتە: ئەى ئىبراهیم، بى گومان بۆ خۆت دەزانیت ئەوانە گۆیا و قسە کەرن، ئیتر چۆن دەلێى لەوان بپرسن؟.

ئەوئىش بەوانى گوت: (أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ) (٦٦) أَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٦٧) الانبياء) واتە: وتى: ئاخۇ _ غەيرە خوا _ شتى ئەپەرستەن نەھىچ كەلكتان پى دەگەيەنى و نەھىچ زىيانىشتان لى دەدا؟! (٦٦) بىزارى و ئۆف لەئىوھ و لەو شتانەش لەجىي خوا ئەى پەرستەن ئايا ئاوەز ناخەنە كار؟ (٦٧).

خوای گەورە دەفەر مویت: (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ) (٦٠) غافر) واتە: پەرورەدگار تان فەر مووی: داوا لە من بکەن و لە من بپاړینهو، منیش وەلامتان دەدەمەو.

خوای گەورە وەصفى خۆى کردووە بەوھى قسە دەکات و دەلێت، جا ئەوھى قسە ناکات خوا نىيە، بۆيە زۆربەى پێشەوايان پێشەوايانى (الجهمية) يان بەکافر داناو، نەك چاولیکەرەن و شوینکە و توانیان ئەوانەى حەقیان بۆ پوون نەبۆتەو، بەلکو بە نەقامى چاویان لىکردوون، ئەوانە قسەى تریان لەسەر، چونکە دەبى بۆیان پوون بکړیتەو، جا ئەگەر سوور بوون لەسەرى ئەو حوکم کوڤرى ئەوانیش دەدریت.

﴿٤﴾ نوسەر دەئیت: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (لا عذر لأحد في ضلاله ركبها حسبها هدى ولا في هدى تركه حسبه ضلاله فقد بينت الأمور وثبتت الحجة وانقطع العذر))^{١٤}.

واتە: عوممەرى كورپى خەتتاب فەرمووێتە: (هیچ كەسێك بیانووی نییە لە گومراپیەك ئەگەر سواری بوو (شوێنی كەوت) و بە هیدایەتى بزانیته و لە هیدایەتدا وازی لێبەنێت و بە گومراپی بزانیته، چونكه هەموو كارەكان پوون كراوەتەو وە حوججەكان دامەزراوە و جێگیربوون و بیانووە ماوە و بچراوە).

پاڤە:

مەبەست لە و قسەى عومەر دەئیت: (لا عذر لأحد...).

چونكه خوای گەورە حەقى پوونكردووەتەو و لەقورئان و سوننەتدا ئاشكراى كردووە، بۆیە هیچ كەسێك ئەو كاتە بیانووی گومراپوونی نییە، چونكه كەمتەرخەمى لەلایەن خۆیەو پوویداوە، چونكه بەدوای حەقدا نەگەراوە و پرسىارى نەكردووە لە زانایان، جا گومراپی لەلایەن خۆیەو هاتووە چونكه ئەو كەمتەرخەم بووە.

مەبەست لە: (حسبها هدى).

پوونكردنەوێ ئەوێ تێدايە گومان هیچ سوودێك ناگەيەنیت (هیچ حەقیكى لى دەرناچیت) لەكاتێكدا خوای گەورە دەفەرموێت: (وَأَنَّهُمْ لَيَصْذُوثُهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ

١٤/ رواه ابو يوسف وابن شبة وابن بطة والخطيب البغدادي وابن حزم وابن الجوزي وابو نعيم .

أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (۳۷) الزخرف) واتە: بەپاستى ئەو شەيتانانە پېشگىريان دەكەن لە رېچكە وايش ئەزانن بۆ پاستەپى پېنمونيى كراون (!).

جا ئەوھى كە خۇيان وادەزانن ھېچ شەفاعەتيان بۆ ناكات، چونكە ھېچ بيانوويەكيان نىيەو نەگەپاونەتەوھ بۆ قورئان و سوننەت تاكو حەق و ناحەق لەيەك جيا بكەنەوھ، بەلكو ئەوان شوين ئارەزووھەكانى خۇيان كەوتوون، (وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (۳۷) الزخرف) لەگەل ئەمەيشدا خواى گەورە حوكمى بەسەرياندا داوھ بەكوفرو گومپايى، بەتەنھا كەسەكە وابزانيت لەسەر حەقە ئەوھ نابيتە بيانوو بۆى، ئىللا مەگەر سرووشىكى خوايى پى نەگەيشتبىت لەخوداوھ بۆ سەر پىغەمبەرانى دايەزاندىت چونكە پىويستە لەسەرى ئەوھىە بگەرپتەوھ بۆ قورئان و سوننەت، لەسەر گومان و بۆچوونى خۆى نەمىنى، لەسەر ئەوھى كەسانى تر پىيى بلين ئەوھ حەقە، ئەوھ بيانوو نىيە.

لە ئايەتتىكى تردا ھاتوھ: (إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (۳۰) الاعراف) واتە: چونكە ئەوان لەباتى خوا شەيتانيان كرده ياريدەرو دۆستى خۇيان و وايشيان ئەزانى لەسەر پىيى ھەقن و پىنمان).

تەماشاكە چۆن شەيتانەكان لەجەنۆكەو مەرفىيان كەردۆتە دۆست و خۆشەويستى خۇيان جگە لەخوا، شوينيان دەكەون و كەچى وادەزانن ھىدايەت دراون؟! ئايە شەيتانەكان خەيرو چاكەيان بۆيان دەوئى؟ خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (۳۶) الزخرف) واتە: ھەركەسەك لە راست يادى خوا روو ھەرگىز ئەوا ئىمە شەيتانىكى بۆ دەسازين ھەردەم ھاوپىي دەبىت و لىي جيانابيتەوھ).

تەماشای ئەو ئایەتە بکە بە جوانى: (وَمَنْ يَغْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفِضَ لَهُ شَيْطَانًا) ئەمە سزاكە يەتى (فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ) (۳۶) وَإِنَّهُمْ) واتە شەیتانەكان (لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ) (۳۷) الزخرف) واتە: بە پاستى ئەو شەیتانانە پېشگىریان دەكەن لە پېچكە وايش ئەزانن كە بۆ پاستە پى پېنمونی كراون!!).

شوینكە وتووەكان وادەزانن ھىدايەت دراون، كە چى ئەو ھىچ سودىكى پى نەگە ياندوون، ھىچ بیانوویە كیان نییە، چونكە ئەوانە بانگە وازی پېغەمبەرانیان (عليهم الصلاة والسلام) پېگە یشت كە چى وەریان نەگرت.

بە لكو بیانو بۆ مەسەلە ئىجتىھادىەكان دەبى كە جېگە و پېگە ئىجتىھادى تېدا دەبیتەو، بۆیە كەسەكە ئىجتىھاد دەكات، ئەو ھى لە توانايدا ھەيە ھەولى بۆ دەدات لەگەر پان تاكو گومانی ئەو دەبات ئەمە حەقە، ئەم كەسە بیانووی ھەيە (مەذور)ە، بە بەلگەى ئەو فەرمودەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەر مویت: (إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران وإذا اجتهد فأخطأ فله أجر واحد)^{۱۵} واتە: ئەگەر حاكمىك ئىجتىھادى كردو پىكای ئەو دوو پاداشتى ھەيە ئەگەر ئىجتىھادى كردو نە پىكای (ھەلەى كرد) ئەو یەك پاداشتى ھەيە).

ئەمە لە مەسەلە ئىجتىھادىەكاندا، بە لام مەسەلە (تەوقیفییەكان) ئەویش بریتییە لە بابەتەكانى عەقیدە ئەو ھىچ كەسێك بۆى نییە ئىجتىھادى تېدا بكات، بە لكو واجب (پىویست) ئەو ھەيە شوینی بەلگە بكەویت، ھىچ دەرفەتێكى ئىجتىھادى تېدا نییە. مەبەست لە: (ولا فى هدى تركه حسبه ضلالة).

كارەكە لە سەر وادانان و گومان بردن نییە، گومراپى وەرگرت و ابزانیت ھىدايەتە یان واز لە حەقیك بەھنیت و ابزانیت گومراپییە، ئەو گومانە دادى نادات (شەفاعەتى بۆ

ناكات) چونكە ھىدايەت و گومرايى خىواي گەورە لە قورئاندا پوونى كردۆتەو، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە سوننەتدا پوونى كردەتەو و سەلەف لە ژيان و عەقىدەياندا پوونيان كردەتەو، جا حەق پوون و ئاشكرايە سوپاس بۆ خوا، ھەر لە پەحمەتى خوايە حەق پوون و ئاشكرايە لە قورئان و سوننەت و ھىدايەتى سەلەفى صالح، ھىچ شاراو و ئاپوونىيەكى تىدا نىيە، ھەرەكو چۆن لە ئوممەتەكانى پيشوودا پوويدا كاتى ماوہىەكى زۆر تىپەپى و حەقيان لى شىواو تىكەل بوو، كىتەبەكانيان تەحريف كراو لىي كۆپرە، بەلام ئەم ئوممەتە ئەوا بە ئاشكرايى دەمىننەتەو، قورئان و سوننەت پارىزراو دەبىت لە تەحريف و كۆرپان بۆيە ھىچ كەسەك ئەو كاتە بيانووى نىيە.

مەبەست لە: (فقد بينت الامور).

بەلى كارەكان پوون كراونەتەو، بەلام پىويستى بە گەپان و داواكردنە، بەوہى مەرفەكان فەيرى بىن و لىي تىبگەن و زانست و زانىارى لە زانايانەو وەرگرن، لە خۆيەو و زانست و ەرنەگريت يان لە ھاوشىوہى خۆي لە نەفامەكان يان ئەوانەى خۆيان بە زانا دەزانن يان لە كىتەبەكانەو، بەلكو زانست و زانىارى دەبى لە خواوہنەكانيان وەرگريت- لە زانايانەو- چونكە ئەم زانستە لە زانايانەو وەرەگريت، زانست بەوەرگرتنە (التلقي) يە ئەك بە وەرگرتنە لە كىتەبەكانەو، كىتەبەكان تەنھا ئامرازىكن بۆ گەپان، زانايان پافەى دەكەن، بەلام گەيشتن بۆ حەق ئەمە لە زانايانەو وەرەگريت و لەوانەو پىوايەت دەكريت، پاشىنان لە پيشىنانەو.

مەبەست لە: (وثبت الحجة وانقطع العذر).

ھىچ كەسەك بيانووى نىيە، ئەم دىنە خىواي گەورە پاراستى لە تەحريف و كۆرپان، حەق پوون و ئاشكراوہو ھىچ شاراوہىەكى تىدا نىيە، بە جىاواز لە گەل ئوممەتەكانى

پیشودا، ئەوان کاتێک ماوێهێکی زۆر بەسەریاندا تێپەڕی کیتابەکانیان تەحریف کردو دەستیان بەگۆڕان کرد، بۆیە حەقیان لێ شارایەووە و تێکەڵ بوو.

نوسەر دەلێت: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما أمر الدين كله وتبين للناس فعلى الناس الاتباع).

واتە: چونکە ئەهلی سوننە و جەماعەت هەموو کاروباری دینەکانیان مەحکەم کردووە و بۆ خەڵکی پوون بووەتەو، بۆیە پێویستە لەسەر خەڵکی شوێنی بکەون.

پاڤه/

مەبەست لە: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما أمر الدين كله).

(ذلك): ئاماژە بە بۆ ئەوێ لەپێشدا باسکرا لە هاندان بە دەستگرتن بە پێگای ئەهلی سوننە و جەماعەتەو.

لە پێشدا باسکرا مەبەست لە ئەهلی سوننە ئەو کەسانەن دەستیان بە سوننەت و پێگاکە ی پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) گرتووە، بەراستی ئەوانە ئەهلی سوننەن.

جەماعەت: بریتییه لەو کەسانە ی لە سەر حەق کۆبونەتەو و جیاوازی پارچە پارچە نین هەروەکو خوای گەورە فرمویەتی: (واعتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) آل عمران/ ۱۰۳) واتە: بەتێکرا گشتتان دەست بەرپشتە ی ئایینی خاوە قورئانە کە یەو بەگرن و قەت لێ نە ترازین).

له‌سه‌ر حه‌ق کۆبونه‌ته‌وه‌و جیاوازان نین و پارچه‌ پارچه‌ نین، به‌پاستی ئه‌وانه ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌تن به‌لام: (الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا) واته: بێگومان ئه‌و که‌سانه‌ی دینی خۆیانیان په‌رت و بلاوکردو بوونه چه‌ند ده‌سته‌و به‌سته‌یه‌کی جیاوازو لیکترازاو).

جا خوای گه‌وره به‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (١٥٩) الأنعام) واته: تو کاریکت به‌وان نییه، به‌پاستی برپاری چاره‌نوسیان هه‌ر لای خواجه پاشانیش به‌هه‌ر کارێ کردوویانه ئاگاداریان ده‌کات).

مه‌به‌ست له: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما).

واته: قایم‌کردن و تۆکمه‌کردن، جا (الإحكام) مانای (قایم‌کردن و تۆکمه‌کردن و چه‌سپاندنه)، کاروباری ئه‌م دینه به‌جوانی قایم‌کراوه‌و تۆکمه‌کراوه، چونکه دین هه‌مووی له‌سوننه‌و جه‌ماعه‌ت کۆکراوه‌ته‌وه، هه‌روه‌کو پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (فإنه من يعيش منكم فسيروا اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي)^{١٦} واته: هه‌ر که‌س له‌ئێوه _ له‌پاش من _ بزێت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینی، جا ده‌ست به‌سوننه‌ته‌که‌ی منه‌وه بگرن).

هیچ شتێک له‌م دووبه‌ره‌کی و جیاوازییه ناتپاریزی ته‌نها ده‌ست گرتن به‌سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) نه‌بیّت، ئه‌ویش بریتییه له‌و پێگه‌یه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ر بوون له‌عه‌قیده‌و په‌رستن و مامه‌له‌و په‌ه‌شت و ئادابه‌کان، هه‌ر ئه‌وانیش کۆمه‌لی پزگاربوون له‌ نێو حه‌فتا و سی کۆمه‌له‌که‌دا که هه‌ر هه‌مووی له‌ ئاگردان ته‌نها

بە کەڭىيان نەبىت، وتیان: ئەو کۆمەلە _ پزگار بوو _ کى بە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ئەو کۆمەلەى لە نىو ئەو کۆمەلەنە جياتکرده وه کىيە؟ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە پوونکردنە وهى ئەو کۆمەلە دا فەرمووی: (من كان على مثل ما انا عليه وأصحابي)^{١٧} واتە: ئەو کەسەى لە سەر ئەو پىگایەىە من و هاو لەنم لە سەرىن) ئەو وهى پىغەمبەرى خواو (ﷺ) هاو لەن لە سەرى بوون برىتييه لە سوننەت، هەر کەسێک دەستى پىو هەرت رزگارى دەبىت، بۆيە پىيان دەگوتىت (الفرقة الناجية) واتە: کۆمەلەى پزگار بوو.

مەبەست لە: (وتبين للناس، فعلى الناس الاتباع).

واتە: بۆ خەلکى پوون بوەتە وه کاروبارى ئەم دىنە هەمووى لە دەستگرتنە بە سوننەت و جەماعەتە وه، بۆيە هىچ کەسێک جياواز نىيە لە وهى ئەهلى سوننەت و جەماعەت لە سەرىن ئىلا ئەهلى گومرايى نەبىت: (فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ) (يونس) واتە: جا ئىتر بەدەر لە گومرايى _ پاش هەق و پاستى، کە هەر لە پەرسەنى خوادايە _ چى تر هەيە؟).

هەر کەسێک واز لە هەق بەيئى دەکەوتە ناو گومرايى وه، حەقىش برىتييه لە وهى ئەهلى سوننەت و جەماعەى لە سەرە نەك هىچ کەسێکى تر.

١٧ / صحيح : أخرجه أبو داود (٤٥٩٦) والترمذي (٢٦٤٠) وابن ماجه (٢٩٩١) وأحمد (٣٣٢/٢) وصححه الشيخ

الألباني في (الصحيحة) (٢٠٣) .

﴿۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الدين إنما جاء من قبل الله - تبارك وتعالى- لم يوضع على عقول الرجال وآرائهم وعلمه عند الله وعند رسوله (ﷺ) فلا تتبع شيئاً بهواك فتمرق من الدين فتخرج من الإسلام فإنه لا حجة لك فقد بين رسول الله (ﷺ) لأمته السنة وأوضحها لأصحابه وهم الجماعة وهم السواد الأعظم، والسواد الأعظم الحق وأهله فمن خالف أصحاب رسول الله (ﷺ) في شيء من أمر الدين فقد كفر).

واتە: بزانه -پەحمەتى خوات لى بىت- ئەم دىنە لە لاىەن خوداى گەرەوه ھاتو، لەسەر عەقل و بۆچوونى مۆفەكان دانەنراو و زانستەكەى لاى خواو پىغەمبەرەكەىەتى (ﷺ)، بۆيە شوئىنى ھىچ شتىك مەكەو بە ھەزۆ ئارەزووى خۆت لە ئاين ياخى بىبىت و لە ئىسلام دەرچىت، چونكە ھىچ حوججەيەكت نىيە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) سوننەتى بۆ ئوممەتەكەى پوونكردووەتەو و بۆ ھاو لەنى پوونكردووەتەو ئەوانىش جەماعتەن ئەوانىش زۆربەى خەلكن و زۆربەى خەلك: برىتيبە لە ھەق و ئەھلى ھەق، ھەر كەسنىك جىاواز بىت لە گەل ھاو لەنى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) لە شتىكدا لە كاروبارى ئەم دىنە ئەوا كوفرى كردو.

پاڤە /

ئەم دىنە لە لاىەن خوداو ھاتو، ھەر ئەو ئەم دىنەى دارپژاوە، ھىچ كەسنىك بۆى نىيە دىنىك دارپژىت خواى گەرە ئىزنى پى نە دابى، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ (۲۱) الشورى) واتە: ئاخۆ ئەوانە پىگەى خواناسىن دەگرن يا خۆ چەند ھاو بە شتىك بۆ خوا دادەنن چەند ياساو بەرنامەيەكيان بۆ داھىتابن لە ئاين بە ھىچ شىوہەى خوا مۆلەتى نە دابن).

ئەمە ناپەزایی و وریاکردنەو، جە دین ئەو، جە خوا دایرپێژاوە و پێغەمبەرەکی (ﷺ) گەیاندى، ئەمە ئەو دینەى خۆی گەورە دەربارەى دەفەر مۆیت: (شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا) (شوری) واتە: هەر ئەو دین و ئایینەى بە (نوح و ئیبراھیم و موسا و عیسا) (ئولولعزم) (عليهم الصلاة والسلام) و لێپراو و نەبەزاومان سپارد کردمانە دین و ئاین بۆ ئێوەیش کە پەرته وازە و کۆمەڵ کۆمەڵ مەبن تێیدا).

ئەمە شەریعەتى پێغەمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) بەتایبەتى ئەو پێنجەى پێیان دەگوتریت (اولو العزم) ئەمە دینەکی ئەوانە، جە هەر کەسێک لێی لادا یان لێی جیاواز بوو ئەو بەهەلاکەتدا دەچیت و گومرا دەبیت، ئەویش بنیات نراوە لەسەر یەکتاپەرستی خۆدا و ازەینان لەپەرستنی جگە لەئەو و پابەندبوون بەو شەرعەى خۆی گەورە دایناوە و دوورکەوتنەو لەوێ خوا حەرامی کردووە، بەپارستى ئەمە دینە.

مەبەست لە: (لم يوضع على عقول الرجال وآرائهم).

دین ئەو نێیە پیاوان (خەلکی) بە چاکیان زانیوە یان وا بینیانە چاکە، چونکە ئەمە دینی خوا نییە، ئەمە دینی ئەو خەلکەى دایانەتێناوە، بەلام دینی خوا ئەو، جە خۆی شەرعەکی دایرپێژاوە، بەلام ئەو پیاوان (خەلکی) بە بۆچوونی خۆیان دایانناوە ئەو دینی خوا نییە، بەلکو ئەو دینی ئەو کەسەى خۆی بەچاکی دانناوە، بۆیە دەبێ ئەو دینە نەدریتە پال خۆی گەورە ئیلا ئەو نەبیت لە سەر زاری پێغەمبەرەکی (ﷺ) هاتوو، بەلام ئەو جگە لە ئەو دایرپێژاوە ئەو نەبیت بدریتە پال خوا، بەلکو دەدریتە پال ئەو کەسەى دایرپێژاوە و خۆی گەورە لێی بەرییە، خۆی گەورە دەفەر مۆیت: (أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ) (شوری).

مەبەست لە: (وعلمه عند الله وعند رسوله ﷺ).

بابەتەکانى ئەم دینە تەوقیفییە، پێویستە لەبابەتە دیندا بەلگە ھەبێت لەخودا و پێغەمبەرەکە یەوہ (ﷺ)، دەبێ پابەندبین بەوہى لە قورئان و سوننەتدا ھاتوہ لەبابەتەکانى دیندا واز لەداهێنراوہکان و بیدعەکان بەھێنین کە خواى گەرە ھیچ بەلگە یەکی لەسەر دانەبەزاندوہ، ھەرچەندە خاوەنەکەى (ئەھلەکەى) بەدینی بزانی، خوێان لەخودا پێى نزیک دەکەنەوہ، ئیمە ئاوپى لى نادەینەوہ و باوہ پمان پێى نییە، چونکە دینی خوا ئەوہ یە خوا و پێغەمبەرەکەى (ﷺ) دایان پێژاوە.

چونکە دین بنیات نراوە لەسەر ئەو زانستەى لەلایەن خودا و پێغەمبەرەکە یەوہ (ﷺ) ھاتوہ، شوێنى ھەزۆ ئارەزووى خەلکى مەکەوہ، شوێنى بۆچونى خەلکى و ئەوہى ئەوان بەباشى دەزانن و شوێنى دەکەون مەکەوہ، چونکە ئەوہ ھیچ بنەمایەکی لە قورئان و سوننەتە پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) نییە، ھەرۆھەر پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمویتە: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) ^{۱۸} واتە: ھەرکەسێک لەم کارەى ئیمەدا شتێکى نوێ دابھێنێت و تێیدا نەبێت ئەوا پەد دەکریتەوہ) لەپێوايەتیکى تردا ھاتوہ: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) ^{۱۹} واتە: ھەرکەسێک کارێک بکات فەرمانى ئیمەى لەسەر نەبێت ئەوا پەد دەکریتەوہ).

جا ھەرکەسێک دەیەوێت کارەکەى چاک و سوود بەخش بێت ئەوا پێویستە لەسەرى بەئەنجامدانى دوو کار:—

۱۸ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۹ / صحیح : سبق تخريجه .

كارى يەكەم: (الاخلاص) دىلسۆزى و نىيازپاكى دىنەكەى بۆ خواو دۈۈرىكەۋىتەۋە لە شىرك.

كارى دۈۈم: (الاتباع) شوپىنكەۋتنى سوننەتى پىڭغەمبەرەكەى (ﷺ) بىت و پاكى بىكەتەۋە لەبىدەۋ داهىتىراۋەكان.

موسلمان جىاۋازى لەعەقىدەۋ جىاۋازى لە پەرسىتىدا نۆر دەبىنىت، خەلكى خەزو ئارەزۈۋ بۆچۈۋن و پىڭايان ھەيە، ئىمە شوپىنى خەلكى ناكەۋىن بەلكو ئەۋەى خەلكى لەسەرە بەراۋردى دەكەين لەگەل قورئان و سوننەتدا، ئەۋەى لەگەل قورئان و سوننەتدا گونجا ئەۋە خەقەۋ ئەۋەى جىاۋازىۋو لەگەلئانداۋ نەگونجا ئەۋە (باطل) و ناحەقە.

مەبەست لە: (فلا تتبع شيئاً بهواك).

شوپىنى ھىچ شىتەك مەكەۋە بەخەزو ئارەزۈۋى خۆت، بەلام دەبى خەزو ئارەزۈت شوپىنى ئەۋە بىكەۋىت لە لاين خوداۋ پىڭغەمبەرەكەيەۋە (ﷺ) ھاتۈۋن، بۆيە ئارەزۈۋى ھىچ شىتەك مەكە ئىللا لەۋەى لەخوداۋ پىڭغەمبەرەكەيەۋە (ﷺ) ھاتۈۋە، ئەمە پىڭگاي پىزگارۋونە.

ئەگەر شوپىنى ئارەزۈۋى خۆت كەۋتەت ئەۋا دەبىتە يەكەك لەۋانەى شوپىنى ئارەزۈۋەكانيان دەكەۋن و شوپىنى ئەۋ سىرووشە نەكەۋتۈۋن لە لاين خوداۋە دابەزىۋە، خۋاى گەۋرە دەفەرمۈيت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (٥٠) القصص واتە: خۆ ئەگەر ۋەلاميان نەدايتەۋە، ئەۋە بزانە ئەۋانە ھەر پەپرەۋى لە ئارەزۈۋى خۆيان ئەكەن، چ كەسى گومپاترە لەۋكەسەى پەپرەۋى ھەۋاۋ ئارەزۈۋى خۆى كىردۈۋە، بى

ئه‌وه‌ی هیچ پێنویڤینکی له‌خواوه‌ هه‌بی...؟ به‌پاستی خواش پێنویڤی گه‌لی سته‌مکار ناکات).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (فَاخُكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ) (٤٨) المائدة) واته‌: ده‌سا تۆش له‌نیوان گشت خه‌لكاندا هه‌ر به‌پێی ئه‌و به‌رنامه‌یه‌ کاربکه‌و بپیار بده‌ خوا ناردوویه‌تی و له‌وه‌ق و پاستیه‌ی له‌خواوه‌ بۆت هاتوو له‌مه‌ده‌و مه‌که‌وه‌ شوینی هه‌واو ئاره‌زوویان).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ (١٨) إِنَّهُمْ لَن يَغْنَوْا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ (١٩) الجاثية) واته‌: له‌پاشدا ئێمه‌ ئه‌تۆمان خسته‌ سه‌ر به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌تیک له‌تایین، جا تۆیش شوینی بکه‌وه‌و به‌ پوختی په‌یره‌وی بکه‌و شوین هه‌واو هه‌وه‌سو ئاره‌زووی ئه‌و نه‌زانانه‌ مه‌که‌وه‌ (١٨) بێ گومان ئه‌وانه‌ هیچ شتیک له‌خواوه‌ له‌ تۆ دوور ناخه‌نه‌وه‌ بێ گومان سته‌مکاران یارو یاوه‌ری یه‌کترن له‌دونیاداو (الله) یارو دۆستی پارێزکارانه‌ (١٩)).

جا تۆ له‌نیوان دوو مه‌سه‌له‌دای: یان ده‌بی شوین دینه‌ پاسته‌که‌ بکه‌ویت، یان ده‌بی شوین ئاره‌زوو بکه‌ویت کاری سییه‌م نییه‌.

مه‌به‌ست له‌: (فتمرق من الدين فتخرج من الاسلام).

هه‌رکه‌ سێک شوینی ئاره‌زه‌که‌ی که‌وت ئه‌وا له‌دینه‌که‌ی یاخی ده‌بی‌ت، هه‌رچه‌نده‌ بۆ ماوه‌یه‌کی دووربی‌ت، یه‌که‌م شت ئه‌وه‌یه‌ نه‌رم‌ونیان ده‌بی له‌جیاوازی و ئاره‌زوودا، ئه‌مجار شوینکه‌وتنی ئاره‌زووی لامه‌زن ده‌بی‌ته‌وه‌ تاکو له‌دین ده‌رده‌چیت، ئه‌مجار

دینه‌که‌ی ده‌بیتە ئارەزووە‌که‌ی، هه‌روه‌کو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَغُلَّبَهُ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً (۲۳) الْجَاهِلِيَّةِ) واتە: ئایا تۆ ئەو که‌سەت دیتوو هه‌واو ئارەزووی خۆی ده‌کرده خواو ده‌په‌رست؟! خوا _ له‌سه‌ر زانی‌نیک که به‌رامبه‌ر ئەو که‌سه بوویه‌تی، پێش ئەوه دروستی بکات _ گومرای کردوو وه‌مۆریشی به‌سه‌ر گوێ و دلێدا ناوه و په‌رده‌یه‌کیشی به‌سه‌ر چاویدا هێناوه).

جا ئارەزوو خودایه‌کی تره، ئەوه‌ش بزانه شیرک تایبەت نییه به‌په‌رستنی بت و په‌یکه‌ر، به‌لکو لی‌رده‌دا شتیکی تر هه‌یه ئەویش ئارەزووه، مۆف‌ه‌کان ته‌نها بت ناپه‌رستن و دارو به‌ردو گۆپه‌کان ناپه‌رستن، به‌لام شوینی ئارەزوو ده‌که‌ویت، ئەم که‌سه به‌نده‌ی ئارەزووه‌که‌یه‌تی بۆیه پێویسته مۆف لی‌ ئاگاداری‌یت و شوینی هه‌یج نه‌که‌ویت ته‌نها ئەوه‌ی له‌گه‌ڵ قورئان و سوننه‌دا ده‌گونجێت.

مه‌به‌ست له: (فإنه لا حجة لك فقد بين رسول الله ﷺ) لأمته السنة وأوضحها لأصحابه).

هه‌یج حوجه‌یه‌ك نییه بۆ که‌سێك جیاوازی‌یت و شوینی ئارەزووی بکه‌ویت، چونکه ئەو گومرا بووه له‌پاش پوونکردنه‌وه، له‌ پاش زانست و زانیاری: (أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ (۲۳) الْجَاهِلِيَّةِ) ئەو نه‌فام نییه، به‌لکو قورئان و سوننه‌ت ده‌ناسیت، قسه‌ی زانا‌یان ده‌زانیت، به‌لام له‌گه‌ڵ ئارەزووی ئەودا ناگونجیت، وازی لی‌ ده‌هێنی و ئەوه وه‌رده‌گریت که له‌گه‌ڵ ئارەزوویدا ده‌گونجی، به‌پاستی ئەمه گومراییه - په‌نا به‌خوا - چونکه شوینکه‌وتنی ئارەزوو زۆر ترسناکه، بۆیه پێویسته له‌سه‌ر مۆف‌ه‌کان ئاگاداری شوینکه‌وتنی ئارەزوو بن، خوای گه‌وره به‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (داود) - علیه الصلاوة والسلام - ده‌فه‌رمویت: (وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ

سَبِيلَ اللَّهِ هُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَمَّا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ (۲۶) ص) واتە: شوین ھەواو ئارەزوو مەكەو ھە ھۆكەم كردندا تا بە ھۆیەو ھە رێگای خوا گومرات بکات بى گومان ئەو كەسانەى ھە رىى خوا لادەدەن و گومرا ئەبن سزاو جەزەبەى توندو سەختیان بۆ ھەيە بە ھۆى ئەو ھى رۆژى حیساب و پاداشت و تۆلەیان ھە بىرکردو ھە.

(ابن الجوزى) كَتَبْتُ هَذِهِ لِهَبْرَ كَيْفِي كَهْرَدَايَه نَاوِي (ذم الهوى) يه، تَبَيَّنَا چەندىن بەلگە و قسەى زانايان و حىكمەتى ھىناو ھەموو ئاگادارمان دەكاتەو ھە نووركەوتنەو ھە شوینكەوتنى ئارەزوو.

بۆيە پىويستە ھە سەر مۆف ئاگادارى ئارەزوو ھەكانى بىت، چونكە ئەو پەنگە پارىزراو بىت ھە پەرسىنى بت و بەردو دارو گۆپو بە جوانى يەكتاپەرسىتى و سوننەت بناسىت، بەلام خۆى نە پاراستو ھە شوینكەوتنى ئارەزوو ھەكەى، بەپاستى ئەمە موصىبەتتىكى گەرەو مەزە، بۆيە پىويستە ھە سەر مۆسلمان ئاگادارى شوینكەوتنى ئارەزوو ھەكەى بىت، دەبى ئارەزوو ھەكەى شوینكەوتەى ئەو ھە بىت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھىناو ھەتى ھەروەكو ھە فەرموودى ھەكى پىغەمبەردا (ﷺ) ھاتو، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمووت: (لا يُؤْمَنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئَتْ بِهِ) ^{۲۰}.

پىغەمبەرى ئەكرەم (ﷺ) ھىچ شىتتىكى بەجى نە ھىشتو ھىللا بۆ ئوممەتەكەى بىوون كردو ھەو، تەنانت ھەندى ھە ھاو ھەلان دەفەرموون: (ما توفي رسول الله ﷺ) وَضَائِرُ يَغْلِبُ جَنَاحِيهِ فِي الْهَوَاءِ إِلَّا وَذَكَرَ لَنَا مِنْهُ عِلْمًا) ^{۲۱} واتە: (پىغەمبەرى خوا (ﷺ)

۲۰ / ضعيف : أخرجه ابن أبي عاصم في (السنة) وضعفه الشيخ الألباني في (ظلال الجنة) (۱۵) .

۲۱ / رواه وكيع وأحمد وابن سعد والبخاري والطبراني والمصداوي وابن حبان والدارقطني وغيرهم (إسناده جيد) .

كۆچى دواىى نە كىردو هېچ بالئىدە يەك بە ئاسماندا نە دە فېرى ئىللا پېئە مېهەرى خوا (ﷺ) دەرىارەى ئەو باسى شىتىكى بۆ كىردووين).

هېچ شىتىكى بە جى نە هېشتو لەوەى مۇقايەتى پېوئىستىيان پېى هەبىت، ئەوەى لە خوا نىكىيان بىكەتەو لە كوفرو گومپاىى دوورىان بىكەتەو ئىللا پوونى كىردەتەو، پېئە مېهەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى: (إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{۲۲} واتە: (من لە ناوتاندا بە جېم هېشتو ئەگەر دەستى پېئە بگرن ئەوا هەركىز گومپا نابن لە پاش من: - كىتابەكەى خواو سوننەتەكەى من).

ئوممەتەكەى لە سەر پىگايەكى سېى بە جى هېشتو شەوەكەشى وەكو پۆژە، كاتىك خۇاى گەورە دىنەكەى پى كەملى كىردو نىعمەتەكەى خۇى تەواو كىرد گەپايەو بۆلەى پەروەردگارەكەى، پاش ئەوەى پاگەياندرەو پوونەكەى پاگەياندا، سوننەتەكەى بۆ ھاوئەلەكانى ئاشكرا كىرد، لە وتارى حەجى مائىئاوئەدا فەرموئەى: (ألا هل بلغت؟ قالوا: نشهد أنك قد بلغت ونصحت، فقال: اللهم اشهد)^{۲۳} واتە: ئايە دىنەكەم گەياندا؟ فەرموئەى: شاىەتى دەدەين گەياندا و ئامۇزگارەيت كىرد، ئەوئەش فەرموئەى: ئەى خۇدايە بە شاىەت بە).

مەبەست لە: (وهم الجماعة، وهم السواد الاعظم).

ھاوئەلانى پېئە مېهەر (ﷺ) جەمەتەن، واتە: ئەوان بىنەماى جەمەتەن، ئەمجار ئەوانەى پاش ئەوان دىن، ئەمجار ئەوانەى پاش ئەوان دىن، هەروەكو پېئە مېهەرى خوا

۲۲ / حسن : حسنه الشيخ الألباني في (منزلة السنة في الاسلام) ص (۱۸) وعزاه للحاكم .

۲۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۶۵۴) ومسلم (۱۶۷۹) .

(ﷺ) ھەرموویەتى: (خیرکم قرنی ثم الذین یلونھم ثم الذین یلونھم)^{۲۴} واتە: (باشترینى ئىیوھ ئەوانەى ئەم سەدەییەن، پاشان ئەوانەى پاش ئەوان دین، پاشان ئەوانەى پاش ئەوان بىن) ھاوہ لان (الصحابۃ) و شوینکە وتووان (التابعین) و شوینکە وتەى شوینکە وتووان (اتباع التابعین) ئەوانەش سى سەدە چاکەکن، ئەوانە بەرپاستى جەماعەتن، ئەوانەى پاش ئەوان دین ئەوھ شوینکە وتەى ئەوانن، شوینی بنەماکە (ئەصلەکە) دەکەون ئەوھى ھاوہ لانی پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوون، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ (۱۰۰) التوبة) واتە: لەدەستەى یەکەمى پىشەنگى کۆچکەرەن و پىشتیوانان و چاک پەپرەوانى ئەوانیش).

ئەوانە ئەو جەماعەتەن خواى گەورە ھەرمانى پى کردوون لەگەل ئەواندا بىن، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) ھەرمانى پى کردوون لەگەل ئەواندا بىن و نەھى لى کردوون لىیان جیا بىینەوھ و جیاوازیین، ئەوانیش زۆرینەى خەلکەن کە لەسەر حەقن، لەسەر ھىدايەتن، ئەوانەى وا سەلەف بە نەقام دەزانن و لەپایەى ئەوان کەم دەکەنەوھ دەلین: - ئەوانە پیاو بوون و ئىمەیش پیاوین، دەلین: - ھىچ پىگىرک نىیە شتى نوئى لىھىتین و پىوئىست نىیە لەسەرمان شوینی سەلەف و قسەى سەلەف بکەوین، بەرپاستى ئەوھ گومپایى پەنا بەخوا، ئەمە بچراندنى کۆتایى ئەم ئوممەتە یە بەسەرە تاکە یەوھ، جەنەگەر کۆتایى کەى لەگەل سەرە تاکە یە بچرا ئەوا بەھەلاکەتدا دەچىت، ئەوانش دەیانەوئى ئەم ئوممەتە بەھەلاکەتدا بىن، بۆیە ئەم فیلەیان ھىنا یە کایەوھ: ئەویش برىتییە لەبچراندنى دواىینى ئەم ئوممەتە لەگەل سەرە تاکە یەدا.

خەلگانىڭ ھەن ئىستا ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەمەزەبى سەلەف، ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەگەپانەۋە بۇ قسەكانيان و دەلىت: ئەو سەردەمە بەسەرچو، بۆيە ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەۋەى سەلەف لەسەرى بوون، ھانى خەلگى دەدات بۇ دروستکردن و داهىئان لە دىندا.

دىن تەۋقىفىيە، ئەۋىش شوئىنكەۋتە، داهىئان و دروست كردن نىيە، داهىئان لەپىشەسازى و شتە سوود بەخشەكانى دونىادا دەبىت، بەلام دىن ھىچ شتىكى تازەى تىدا داناھىئىت لەپاش كۆچى دوايى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، چونكە شەرى دانان تەۋاۋ بوو بە مردنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆيە ئەۋەى لەسەرمانە تەنھا شوئىنكەۋتە و شتى تازە لە خۇمانەۋە نەھىئىن، دەلىت: ئەمە ئەۋمەنەجەيە بە كەلگى ئەم سەردەمە دىت.

ئىمامى مالىك دەفەرمويت: (لا يصلح آخر هذه الأمة إلا ما صلح أولها) ^{۲۰} واتە: كۆتايى ئەم ئوممەتە چاك نابىت ئىللا بەۋەى سەرەتاكەى چاك كىردە) ئەۋەى سەرەتاكەى ئەم ئوممەتەى چاك كىردە كىتاب و سوننەتە، بۆيە ھىچ شتىك كۆتايى ئەم ئوممەتە چاك ناكاتەۋە ئىللا كىتاب و سوننەت و شوئىنكەۋتنى پىگە و ھىدايەتى سەلەفى صالح نەبىت.

مەبەست لە: (والسواد الاعظم: الحق واهله).

(السواد): برىتىن لە ئەھلى حق، ئەھلى حق ئەۋانەن دەستيان پىۋە گرتەۋە، مەبەست لە (السواد الاعظم) تەنھا زۆرىنە نىيە، ماناى (السواد الاعظم) ئەۋانەن لەسەر

ھەقن، ھەرچەندە كەمىش بن، ئا ئەوانە (السواد الاعظم) ن، ھەرچەندە تەنھا ئەگەر يەك پىياو بىت، ھەر كەسى لەسەر ھەق بىت ئەو (السواد الاعظم) ە، تە ماشاى زۆرى ناكەين، بەلكو تە ماشاى ئەو دەكەين ئەوان وان لەسەرى، چونكە پەنگە زۆرەكە لەسەر گومپاى بن، خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَإِنْ تُطِغَ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ بُضْلُوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (۱۱۶) الانعام) واتە: ئەگەر لە زۆربەى خەلكانى ئەم سەرزەويە - كە بى باوەرپن - پەپرەوى بکەيت لە رىگەى خوات ئەدەن و چەواشەو سەر لىشتىواوت ئەكەن).

خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ (۱۰۳) يوسف) واتە: زۆربەى ئەو مەردمە، ھەرچەندە تۆ زۆرىش سووربى و تىكۆشى بۆ باوەر ھىنانيان، ئەوان باوەر ناهيئن).

خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ (۱۰۲) الاعراف) واتە: خۆ زۆربەى ئەوانە شمان بە ھەفادارو بەئەمەك نەدى بى گومان زۆربە شىانمان بەفاسق و سنور بەزىن دىت).

خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ (۴۹) المائدة) واتە: بى گومان زۆرىنەى خەلك لەپى دەرچوون و لايانداو).

كەواتە زۆرى ژمارە پىي ھەلناخەلەتیین، شوینى ناكەوين ئىللا ئەگەر لەسەر ھەق بىت، ھەرکەسىش لەسەر ھەق بىت ئەو جەماعەتە جا ئەگەر ھاتوو زۆربوون يان كەم، مەرج ئەو ھەىە لەسەرىن، ئايە ئەو ھەقە يان ناھەقە، جا ئەگەر ھەق بوو ئەوا

جەماعتەن ھەرچەندە تەنھا يەك كەس لەسەرى بوو، ئەگەر ناحەق بوو ئەو ھەمرايىيە ھەرچەندە ئەگەر زۆرىنەى خەلگى لەسەر بێت.

مەبەست لە: (فمن خالف أصحاب رسول الله ﷺ في شيء من أمر الدين فقد كفر).

(كفر) پەنگە كوفرى گەورە بێت و پەنگە كوفرى بچوك بێت، بەپێى جىاوازييەكە، جا مەبەست لە (فقد كفر) مەبەستى ئەو نىيە كوفرىكى كردووە بە پەهاى لەئىسلام دەريكردووە، پەنگە ئەمە بێت و پەنگە كوفرى بچوك بێت، گرنگ ئەو يە جىاوازي لەگەڵ سەلەفدا كوفەر، پەنگە گەورە بێت و پەنگە بچوك بێت بەپێى جىاوازييەكە.

يان پەنگە مەبەستى ئەو بێت ئەگەر لەسەرەتادا جىاوازي لەگەڵياندا كرد بەشتىكى كەم پاشان كەم دەبيات بەرەو ئەو ي بەگشتى لەدين دەرى دەكات، كارەكە بەرەو كوفەر دەبات، ئەگەر جىاوازييەكەى بەردەوام بوو ئەوا كارەكەى بەرەو كوفرى گەورە دەبيات و بەگشتى لە ئىسلام دەردەچێت، شەيتان و ئارەزوو نەفسەكەى فەرمانى پێ دەكات بە خراپە دەيبەن تاوێكو بەگشتى لە ئىسلام دەرى دەكەن.

﴿٦٦﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الناس لم يبتدعوا بدعة قط حتى تركوا من السنة مثلها فاحذر المحرمات من الأمور فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة والضلالة وأهلها في النار).

واتە: بزانه خەلکى ھەرگىز ھىچ بىدعەيەکیان دانەھىناوہ تاوہکو سوننەتیکيان وەکو ئەوہ بەجى نەھىشتبىت، بۆيە ئاگادارى ھەرامکراوہکان بە لەدینەکەتدا، چونکە ھەموو داھىنراویک بىدعەيەو ھەموو بىدعەيەکش گومرايیەو ھەموو گومرايیەکش لە ئاگردايە).

رافە/

ئەمە ھیکمەت و دانايیەکی مەزنە، ئەمەش لەسە لەفەوہ ھاتوہ: (ان الناس ما أحدثوا بدعة إلا فقدوا مثلها من السنة) واتە: خەلکى ھىچ بىدعەيەکیان دانەھىناوہ ئیلا بە ئەندازەى ئەوہ سوننەت بزر دەکەن) چونکە ھەرگىز سوننەت و بىدعەت کۆ نابنەوہ ئیلا یەکیکیان ئەویتريان دەرەدەکات، بۆيە موسلمان نابىت لەھەمان کاتدا سوننى و بىدعەچى بىت، بەلگەيان دەبى بىدعەچى بىت يان دەبى سوننى بىت، ھەرگىز کۆنابنەوہ، بۆيە دەبى یەکیکیان ئەویتەر دەرکات، ئەمەش لەزەرەرو زیانەکانى بىدعەيە.

ئەم ھیکمەتەش ھاتوہ وجیگىرە بەئەزمون، بەلگەو شایەتى ئەم قەسەيە ئەوہیە: دەبینى بىدعەچییەکان رقیان لەفەرموودە (صحیح) ھەکان دەبىتەوہ و پقیان لەسوننەتەکانەو دوژمنترین شتە بەلایانەوہ، ناخۆشترین شت دەبییس ئەوہیە بلین:—

فلان فەرمووده نەھى لەمە دەکات یان ئەوە حەرەم دەکات، نایانەوئ گوێیان لە فەرمووده و سوننەتەکان بێت کە ناگونجی لە گەڵ ئەوھى ئەوان لە سەرین، جا ئەمەش نیشانە یە کە ھەرگیز سوننەت و بیدعەت یە کناگرن، بەلام ئەو کەسەى لە سەر سوننەتە ئەگەر فەرموودە یە کى بیست لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەو دڵخۆش دەبێت بەو فەرموودە یە خەیر و چاکە دەخاتە سەر خەیرەکانى و زانست و زانیاری دەخاتە سەر زانیاریەکانى، کەسێ لە سەر سوننەت بێت خۆشحال و بەختەوەر دەبێت بە فەرموودەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەلام کەسێ لە سەر بیدعە بێت لە فەرموودەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەلەدێ، ئەمە شتێکى پوون و ئاشکرایە لە بیدعە چییە کە ئەو ئەوان دزایەتى سوننەت دەکەن چونکە زال دەبێت بە سەر ئەو بیدعە یە ئەوان لە سەرین و نایەتلی.

ئەم بابەتە یەش دوورکەوتنەو ھەلاتنى تێدایە لە بیدعە، ئەویش دەبێتە ھۆى ئەوھى خۆشویستى سوننەتەکان لە دڵەکاندا باربکەن و نەمیتنى.

مەبەست لە: (فاحذر المحرمات من الامور).

چونکە حەرەمکراوەکان ھیچ خەیر و چاکەیان تێدا نییە جا ئەگەر حەرەمکراوەکان شیرک بێت یان کوفر یان سەرپێچی چونکە خۆای گەورە ھیچ شتێک حەرەم ناکات خەیری تێدابێت، بەلکو شتێک حەرەم دەکات شەپۆ خراپەى تێدابێت، یان خراپە یە ک زیاتر زال بێت بە سەر خەیردا یان خراپە یە کى یە کسان بێت لە گەڵ خەیردا، جا ئەگەر لە شتێکدا خەیر و شەپۆ تێدا کۆبوو ھە ئەو ئەگەر خراپە کە زیاتر بوو یان یە کسان بوو

ئەوا لىتى دووربىكە ۋە، بەلام ئەگەر خەيرەكە زىياتر بوو ئەوا ھىچ پىگىرىك نىيە ۋە رىبىگىرىت ۋە خۋاى گەرە لە ۋ خراپە كەمە دەبورىت لەگەل خەيرىكى زۆردا.

مەبەست لە: (فإن كل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة).

ئەمە دەقى فەرمۇدەكەى (العرباض) ^{۲۶} ى كورى (سارىيە) يە، دەلىت: (وعظنا رسول الله ﷺ) موعظة وجلت منها القلوب، وذرفت منها العيون،، فقلنا: يا رسول الله ﷺ، كأنها موعظة مودع فأوصنا. قال: أوصيكم بتقوى الله و السمع و الطاعة، و إن تأمر عليكم عبدٌ -وفي رواية: عبد حبشي كأن رأسه زبيبة - فإنه من يعش منكم فسيري اختلافًا كثيرًا، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي، تمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، و كل بدعة ضلالة) واتە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئامۇزگارىيەكى كردين دلەكانى پى راجلەكىن ۋ چاۋەكانى پى فرمىسكاۋى بوون، وتمان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلىتى ئەمە ئامۇزگارى مائىناۋايىيە (دوئامۇزگارىيە)؟ بۆيە ئامۇزگاريمان بىكە. ئەۋىش فەرمۇۋى: ئامۇزگاريتان دەكەم بەۋەى لە خوا بىترسن و تەقۋاى خواتان بىت و گوپبىست و گوپرايەل بن، ھەرچەندە ئەگەر كۆيلەيەك بوو بە ئەمىرتان - لە رىۋايەتلىكدا ھاتۇە: كۆيلەيەكى ھەبەشى سەرى ۋەكو مېۋز بىت - چونكە ھەركەس لە ئىۋە _ لە پاش من _ بىت ئەوا جىاۋازى و دووبەرەكى زۆر دەبىنى، جا ئامۇزگاريتان دەكەم دەست بەسوننەت رىكاكەى مەۋە بگرن و دەست بە سوننەت و رىكاى جىنشىنە رىنموبى كراۋەكانەۋە

بگرن، توند دەستی پتوھ بگرن، بە ددانە کانتان توند بیگرن، ئاگاداری کارە نوئیە کان بن، چونکە ھەموو داھینراویک گومپاییە و ھەموو گومپاییەك لە ئاگردایە).

ھەموو شتیکی تازە و داھینراو بیدعە یە، مەبەست لە تازە و داھینراو لە دیندا، بە لام شتە تازە و داھینراوە کان لە کاروبار و نەریتە کان و سوود بەخش و خواردن و خواردنە وە و جل و بەرگدا ئەو بیدعە ی زمانەوانییە و بیدعە ی شەری نییە، بە لام شتە تازە داھینراوە کان لە دیندا بیدعە یە کی حەرەمە، ئەمەش وە لامیکە بۆ ئەو کەسانە ی بیدعە دابەش دەکەنە بیدعە ی حەسەنە و بیدعە ی (سیئە) و بیدعە ی (مباح) و دەلێن پێنج حوکمە کە دە یگرتتە وە، ئەمە ھەلە یە، چونکە بیدعە لە دیندا ھەموو ی گومپاییە بە دەقی فەرموودە کە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە دە فەرمویت: (فان کل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة)، من گومان وادە بەم ئەوانە بیدعە ی زمانەوانیان تیکەل کردووە و ناویان ناوہ بیدعە ی حەسەنە، بیدعە ی زمانەوانی حەلāl وە کو دروستکردنی قوتابخانە و دروستکردنی رێکخراو بۆ قوتابیانی زانست و زانیاری ھەروەھا وە کو خال دانان بۆ قورئان و نمونە ی ئەوانە، ئەوان ناویان لێناوہ بیدعە ی حەسەنە کە چی ئەوانە بیدعە نین، چونکە ئەوانە پاشکۆ ی سوننە تن و زیندوو کردنە وە ی سوننە تن جا دروستکردنی قوتابخانە و رێکخراو بۆ قوتابیانی زانست و زانیاری، چاپکردنی قورئان و خال دانان بۆ ی ئەمانە ھەموو یارمەتیدەرن بۆ زانست و زانیاری، جا ئەوانە چاکن ئەوانەش سوننە تن، جا ئەوان یان سوننە تە چاکە کانیان بردووە و ناویان لێ ناوہ بیدعە، یان کاروبارە ئاساییە کانیان ناوناوہ بیدعە، بە ھیچ شتووە یە ک بە شیک لە دین نییە، چونکە ئەوانە کاروباری دونیان و پە یوەندیان بە دینە وە نییە.

ئەمە بەلگەيە ئەھلى بىدعە لە ئاگردان و جياوازن، تياياندا ھەيە لە ئاگردايە لە بەر
کوفرەكەي، تياياندا ھەيە لە ئاگردايە لە بەر سەرپيچيەكەي، تياياندا ھەيە بە تاهەتايي
لە ئاگردا دەمىننیتەو و تياياندا ھەيە بە تاهەتايي نامىننیتەو و ھوكمەكەي و ھەكو ھوكمي
ئەو كەسانەيە تاوانە گەرەكانيان ئەنجام داوہ.

٢٧ / سبق تخريجه .

٢٨ / صحيح : سبق تخريجه .

﴿٧﴾ نوسەر دەئیت: (واحذر صغار المحدثات من الأمور فإن صغار البدع تعود حتى تصير كبارا وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة كان أولها صغيرا يشبه الحق، فاغتر بذلك من دخل فيها، ثم لم يستطع الخروج منها فعظمت وصارت دينا يدان بها، فخالف الصراط المستقيم فخرج من الإسلام).

واتە: ئاگادارى شتە تازە داهینراوە بچووکەکان بە، چونکە بیدعە بچووکەکان رادبیت لەسەرى تاووەکو گەورە دەبێ، هەرودەها هەموو بیدعەیک لەم ئوممەتەدا داهینراوە لەسەرەتاوە بچووک بوووە بەحەق دەکات (دەشوبەیت) ئەوانەى تووشى دەبن پێى هەڵدەخەلەتێن، ئەمجار ناتوانى لێى دەرباز بێت و پاشان گەورە بوووە بوەتە دینیک و خەلکى دیندارى پێوێ دەکەن، بۆیە لەپێگا راستەکە جیاواز بوو ئەمجار لەئێسلام دەرچوو).

پاڤه/

مەبەست لە: (واحذر صغار المحدثات من الأمور).

دەئیت: هەرگیز نەرم و نیا ن مەبە لەگەڵ بیدعەدا هەرچەندە بچووکیش بێت، چونکە ئەو گەورە دەبێت، شتى تری بۆ زیاد دەکریت، ئەمەش لە خراپە و مەفسەدەى بیدعەى، چونکە ئەگەر دەرگای بیدعە بکریتەوێ ئەوا زیاد دەکات، بۆیە نابێت نەرم و نیا ن بیت لەگەڵیدا، دەلێن: ئەم بیدعەى بچووکە و زیانى نییە، بیدعە وەکو سکل (پشکۆ) وایە هەرچەندە بچووکیش بێت ئەوا گەورە دەبێت تاووەکو مالیک دەسوتینی یان دوکانیک یان شاریک بە تەواوى دەسوتینی:

(ومعظم النار من مستصغر الشرر) واتە: نۆزىيەى ئاگرەكان لەبروسكەى ئاگرى بچووكەوہ پەيدا بووہ (لە پرىشكەوہ پەيدا دەبىت).

بۆيە نابىت لەگەلدا كەمتەرخەم بىت، بەلكو بە يەكجارى دەرگای بىدعەكان دەبى بگىردىت، لەكاتىكدا پىڧەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئەت: (اياكم ومحدثات الامور)^{٢٩}، (اياكم): ئاگادار كەندەوہ و ورياكەندەوہ يە لەھەموو بىدعەيەكى داهىنراو بەگشتى و بەرەھايى، جا ھەرچەندە ئەو داهىنراوانە بچووك بىت يان داهىنراوہكان گەورە بىت، پىڧەمبەرى خوا (ﷺ) ھىچ بىدعەيەكى بەدەرەندەكردوہ، جا نەھى كەندەكەى گشتگىرەو ھەموو بىدعەيەك دەگرىتەوہ، فەرموويەتى: (وشر الامور محدثاتها)^{٣٠}.

مەبەست لە: (وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة كان أولها صغيرا يشبه الحق فاغتر بذلك من دخل فيها ثم لم يستطع الخروج منها).

فەيتنەكان بۆ جارى يەكەم پووياندا لەم ئوممەتە ھۆكارەكەى كەمتەرخەمى بووہ لەگەل ئەھلى خراپەكارىدا، تاكو لەسەر زەويدا خراپەكارىيان بآلوكردەوہ و مېشكى گەنجان و خەلكى عەواميان شوۆردەوہ و پريان كەردوہ لەشەر و خراپەكارى تاكو ئەو ھەموو فەيتنەيە لەئىسلامدا پوويانداوہ و لەنيوان موسلماناندا ھەرەكەى ئاشكراو ديارە.

ئەمە ھەرھەموو بەھۆى چاوپۆشى كەندە لەئەھلى شەرپو خراپەكارى و واھىنانە لىيان تاكو كارەكان بآلوبوہوہ، بۆيە پىويستمان بە بريارى يەكلایى ھەيە و داخستنى دەرگايە لەو بارەوہ، ھىچ شەيتەك لەپاش خوای گەورە ناتپارىزى لە بىدعە ئىللا زانستىكى سوودبەخش نەبىت، بەلام ئەو كەسەى عىلمى پى نىيە ئەو لەگەل بىدعەدا

٢٩ / سبق تخريجه .

٣٠ / سبق تخريجه .

تیکەل دەبیّت و وادەزانیت شتیکی باشە، چونکە دەربارەى بیدعە نازانیت، بۆیە هیچ شتیک پزگارت ناکات لە بیدعە ئیلا ئەوە نەبیّت پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانی پیکردوو لە و فەرموودەییەى کە دەفەرمویت: (فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين)^{٣١} ئەمە ئەو شتەى لە بیدعە دەتپاریزی، ئەمەش پێویستی بەفێربوون و تیگەیشتنە لە دینەکەى خواى گەرە، لەبەر ئەوەى پێشینی ئەم ئوممەتە لە هەموو کەس تیگەیشتوتر بوونە بۆیە لە هەموو کەس زیاتر خۆیان لە بیدعە پاراستوو، لە هەموو کەسێک زیاتر خەلکیان وریا کردووە ئەوە لە بیدعە، چونکە دەزانن بیدعە خەلکی بەرەو کوێ دەبات.

فیتنە ئەگەر گر بگریّت ئەوا تەرپو وشک پیکەو دەسوتینی، گەرەو بچوک پیکەو دەسوتینی، تووشی زانایان و جگە لە زانایان دەبێ، هەموو خەلکی دەگریتەو، ناتوانن خۆیانى لى دەرباز بکەن، ئەگەر خۆیانیان لى دەربازکرد ئەوا منداڵ و کەس و کارو ئەوانەى دەورو بەریان پزگاریان نابێ، چونکە وەکو ئاگرە ئەگەر گر بگریّت لە دارو چیلکەىەکی وشکدا، چیتەر کوژاندنەوێ گرانە، بەلام زāl بوون بەسەریدا و نەهیشتنی لەسەرەتاو ئەوا کاریکی ئاسانە، کەچی زāl بوون بەسەریداو نەهیشتنی لەپاش ئەوێ گەرەو مەزن دەبیّت ئەوا گرانە، بۆیە دەبێ بە توندی و بە یەکلاد کردنەو لەگەڵیدا بچوڵییتەو هەرگیز نەرم و نییان نەبێ لەگەڵیدا.

لەبەر ئەوەى سەلەف لەسێ سەدە چاکەکەدا توانیبویان بیدعە ئابلووقە بدەن و ریگایان بە هیچ بیدعەیک نەدەدا، ئەوا ئەو سێ سەدە چاکە پاکترین سەردەم و سەدەکانى ئەم ئوممەتە بوون، بۆیە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ستایشی ئەو سێ

سەدەيەى كىردوۋە ھەرموئەتى: (خَيْرِكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ)^{٣٢} چۈنكى ئەوان نەرم و نىيان نەبوون لەگەڵ بىدەدا، ئەوان ئابلوڤەيان دەدا و نەيان دەهەشتت بلۆھ بىكات، ئەھلى بىدە لەو سەردەمەدا خۆيان دەشاردەو لەبەر بەھىزى ئەھلى ھەق، كاتى ئەو سەردەمە چاكي بەسەرچوۋ بىدەو بىدەكاران و خراپەكاران گورج بوونەو ھەچست و چالاك بوون و فەيتنە لەنۆوان مۇسلماناندا گىرى سەندو ھەلگىرسا، بەلام خۆى گەورە خۆى پاراستنى ئەم دىنەى گرتوۋەتە ئەستۆ، جا ئەم دىنە پارىزراۋە _ سوپاس بۆ خوا _ بەلام ئەوانەى بە ھەلاكەتدا دەچن ئەھلى ئەم دىنەن، ئەوان بە ھەلاكەتدا دەچن، بەلام دىنەكە پارىزراۋە بە پاراستنى خۆى گەورە، خۆى گەورە خۆى كەسانىكى بۆ دىارى دەكات سەرى بىخەن و جى بەجى بىكەن، خۆى گەورە دەفەرموئەت: - (وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (٣٨) ھەمەد واتە: نەگەر لەم دىنە پشت ھەلگەن خۆى گەورە ئۆۋە دەگورپى بەقەوم و گەلىكى تر ئەوسا ئەوانىش ھەك ئۆۋە نابن).

دەفەرموئەت: (فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) (المائدة/ ٥٤) واتە: جا خوا لەمەولا كەسانىك دىنىت خۆشى دەوئەن و ئەوانىش ئەوان خۆش دەوئەن).

خۆى گەورە دىنەكەى خۆى بىز ناكات، بەلام ئەو ئىمەين بىز دەبىن ئەگەر دىنەكەمان بىز كىرد، لەگەڵ ئەھلى بىدەدا نەرم و نىيان بوو، لە گەڵ خاۋەن شتە داھىنراۋەكاندا، نەرم و نىيان بوو لەگەلئاندا ئەو ئىمە بىز دەبىن، پەنگە فەيتنە و كوشتار بەرپا بىت و خۆئەن بىرئىزىت بە ھۆيەو، نەتوانىن خۆمانى لى دەرياز بىكەين.

مەبەست لە: (فعظمت وصارت دينا يدان بها).

واتە: ئەگەر بیدعە وازی لی بهیئى ئەوا ئەو لەپاشاندا دەبیئتە دین، لە پیشدا باسی ئەو قسەیهى نوسەرمان کرد: (ما أحدث الناس بدعة إلا رُفع مثلها من السنة) تاكو بیدعەكان دەبنە دین، سوننەتەكان نامینن و بیدعەكان لەم كۆمەلگایەدا دەبیئتە دین، مانای ئەو نئیە هەموو ئەم ئوممەتە وای بەسەر دیت، بەلام ئەو كۆمەلگایەى رێگا بە بیدعە دەدەن بۆو بیئتەو تیایدا ئەو بیدعەكە دەبیئتە دین تیایدا، مانای ئەو نئیە دین نەماوە لەناوچو، بەلكو كەسانىكى تر هەن لەجیگایەكى تردا یان لەولاتىكى تردا پیتی هەلەستەن، خوای گەورە خوێ كەسانىكى بۆ تەرخان دەكات سەرى بخات و بیپاریزى و پارىزگارى لی بكات.

لەفەرموودەیه كدا هاتو^{۳۳} لەكۆتا زەماندا سوننەتەكان دەكرێنە بیدعەو بیدعەكانیش دەكرێنە سوننەت، تاكو كاتىك بگۆردرێت دەلێن: دینەكەیان گۆپی، ئەگەر نكۆلى لی بكەیت پیت دەلێن: نكۆلى لەدین دەكەیت !

مەبەست لە: (فخالف الصراط المستقيم فخرج من الاسلام).

واتە خاوانى بیدعە وای لی دیت كارەكە جورئەتى پى دەكات تاوەكو دینەكە هەمووى دەبیئتە بیدعەو لەئىسلام دەردەچێت كاتى لەدینەكەیدا هیچ شتێك لەسوننەتەكان نەما.

﴿۸﴾ نوسەر دەئیت: (فانظر -رحمك الله- كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر: هل تكلم فيه أحد من أصحاب النبي (ﷺ) أو أحد من العلماء؟ فإن أصبت فيه أثرا عنهم فتمسك به، ولا تجاوزه لشيء، ولا تختر عليه شيئا فتسقط في النار).

واتە: تەماشاکە _پەحمەتى خوات لیبیت_ ئەگەر گویت لەقسەى ھەرکەسێک بوو بەتایبەتى لەوسەر دەمەى تۆى تىدای ئەوا ھەرگیز پەلە مەکەو مەچۆ ناو ھیچ مەسەلە یەکەو تەماشا نەکەیت و پرسىار نەکەیت: ئایە ھیچ کەسێک لە ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەر بارەى قسەیان کردوہ؟ یان یەکێک لەزانایان؟ جا ئەگەر لەوانەو شتیکت دەستکەوت ئەوا دەستى پێوہ بگرە، لەبەر ھیچ شتیک وازی لى مەھیتە، ھیچ شتیک ھەلمەبژێرە بەسەرىداو بکەویتە ناو ئاگرەوہ).

پاڤە:

پەلە مەکە لەوہى دەیبیسى لەخەلکییەوہ بە تايبەتى لەم سەردەمە دوايینەکانداو زۆرى ئەوانەى قسە دەکات و فەتوا دەدات و خۆى دەکاتە خاوەن عیلم و قسە، بەتایبەتى کاتیک ھۆکارەکانى پاگەیاندن زۆربوون، وای لىھاتووہ ھەرکەسە لە خۆیەوہ قسە دەکات بەناو عیلم و بەناو دینەوہ، تەنانەت گومراکان و کۆمەلە گومراکان و ئەوانەى لەپى لایاندوہ وایان لى ھاتووہ ئیستا بەناو دینەوہ قسە دەکەن لەکەنالە ناسمانیەکاندا، جا ترسەکە زۆر گەورە، بۆیە ئەوہى لەسەر تە _بەتایبەتى براى موسلمان و قوتابى زانست و زانیارى_ پەلە نەکەیت و بەدواداچوون بکەیت لەگەڵ ھەر شتیکدا دەیبیسى، لەسەر تە دلتیا بیت لەوہى دەیبیسى...

بزانیت کى ئەو قسەىەى کردوہ؟

ئەم بیرۆکەىە لەکوێوہ ھاتوہ؟

ئەمجار بەلگەو پشەت بەستنى بە چىیە لەقورئان و سوننەتدا؟

ئەمجار خاوەنەکەى لەکوێ فێربوو؟

لە چ کەسێکەوہ عىلمى وەرگرتوہ؟

جا ئەم بابەتانە پێویستى بەدەلنیا بوونە بەتایبەتى لەم سەردەمەدا، چونکە ھەرکەسە قسەدەکات تەنانەت ئەگەر زمان پاراوو پەوانبێژو قسەزان و وایىت خەلکى گوێى لیبگرێت، پێى ھەلەمە خەلەتێ، تاکو نەیبینی تا چەند عىلم و فىقھى پێیە، چونکە پەنگە کەسێک قسەى کەم بێت بەلام (فەقىھ) بێت، پەنگە کەسێک قسەکانى زۆربێت بەلام نەفام بێت ھىچ تىگە یشتنێکى نەبێ، بەلکو سىحرى قسەکردنى پێى بێ تاوہکو خەلکى ھەلەتەتینى، بەشیوہەیک خۆى دەرەخات زانایە، ئەو تىگە یشتووہو ئەو بیرمەندە، ئا لەو جۆرە شتانە، تاکو خەلکى پێى ھەلەمە خەلەتێ و لە ھەق دەریان دەکات، جا عىبەرەت بە قسە زۆرى و قسەى برىقەدار (چەنەبازى) نییە، بەلکو عىبەرەت بەوہیە چەند عىلمى پێیە، تا چەند قسەکان بەبنەمان، پەنگە قسەىەکى کەمى بە بنەما زۆر سوودبەخشتەر بێت لەقسەى زۆرى برىقەدار ھىچ سودێکى لى وەرناگرى کەمێکى نەبێ، بەپاستى ئەمە واقىعەى سەردەمى ئىمەىە قسەى زۆر دەکرى و عىلم کەم بووہ، خوێنەرەن (قورئان خوێنەر) زۆربوہو فەقیھەکان کەم بوونە، فىقھىش بەزۆرى قسەکردن نییە یان زۆرى خوێندنەوہو جوانى قسەو رەوانبێژى نییە، شاعىر دەلێت:—

فی زحرف القول تزین لباطلہ والحق قد یعتریہ سوء تعبیر

تقول هذا مجاج النحل تمدحہ وإن تشأ قلت ذا قى الزناбір

ئەگەر بىتەۋىت مەدھى ھەنگوئىن بىكەيت ئەۋا دەلىتت: ئەمە (مجاج النحل) واتە: ھەنگوئىن مېشەنگە، ئەگەر بىتەۋىت بەخراپە باسى بىكەيت دەلىتت: (قىء) ۋە لە جىئى (النحل) دەلىتى: (الزنايىر) واتە: رىشانەۋەى زەنگەزۆرەيە، كەسى پەۋاننىڭ ھەق دەكاتە ناحەق و ناحەق دەكاتە ھەق بەپەۋاننىڭ خۇى، جا ورياي ئەۋكەسانەبە، بۇيە پىتەمبەرى خوا (ﷺ) ئاگادارى كىرىنەتەۋە لەزمان پاراۋ بەزمانى دەم و لىۋى پاك دەكاتەۋە ھەروەكو چۆن مانگا بەزمانى پاكى دەكاتەۋە^{۳۴}، ئاگادارى كىرىنەتەۋە لەو جۆرە ۋە قەرموۋىيەتى: (إن من البيان لسحرا)^{۳۵} واتە: لە رەۋاننىڭ سىچر ھەيە، بىستەنەكان سىچراۋى دەكات.

مەبەست لە: (فانظر -رحمك الله - كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه).

ئەمە لەسەردەمى نوسەردا، نوسەرنىكە لەۋەى ھاۋسەردەمى ئىمامى ئەحمەد بىت، چۈنكە ئەۋ قوتابى قوتابىيەكانىتى ھىشتا ئەۋ دەلىت: پەلە مەكە لە ۋەرگرتنى قەسەى ئەھلى سەردەمى خۇت تاكو دلىيا نەبىت لىتى، ئەى ئەۋ چى دەلىت دەربارەى سەردەمى ئىمە؟! سەردەمى ئارەزو، سەردەمى نەفامى، سەردەمى تىكەل بوۋنى جىهان لەگەل يەكتەدا، تاۋەكو ۋاى لىھاتوۋە فىتنە ۋ خراپەكارى ۋ بىرۆكەكان نۆرۋوۋنە، بوژمىش ئىستا دەيەۋىت دىنەكەمان ئەمدىو ئەۋدىو بىكات، دەيانەۋى ئىمە شوئىنكەۋتەى ئەۋان بىن، بىرۆكەكانى خۇيان بەسەرماندا بسەپىنن، سىياسەتى خۇى بەسەرماندا بسەپىننى، بۇيە دەبى ئىمەش دلىيا بىن لەم بابەتانەدا، لەزۆرەى ئەۋ

۳۴ / رواه احمد وابن ابى شيبة وابو داود والترمذي والطبراني والبخاري وغيرهم .

۳۵ / أخرجه البخاري (۴۸۵۱) .

کارانەدا بوەستین، پرو بکەینە تیگەیشتنی قسەکانی خواو پیغەمبەرەکی (ﷺ)،
لەدینی خوادا باش تیگەین و شارەزا بین.

تیگەیشتن لەدینەکە پاراستن لە فیتنەکانی تێدایە، (الفقه) بریتییه لە تیگەیشتن،
پەنگە کە سێک لە بەرکردنی زۆر بیّت بە لām تیگەیشتنی نەبیّت، بۆیە ئەو و کە سێکی
عەوام وەکو یەکن، بە لکو پەنگە کە سە عەوامە کە باشتر بیّت لە و چونکە پادە وەستیت و
قسەناکات، چونکە دەزانی نەقامە، بە لām ئەو وێتر نازانی نەقامە، مەسەلە کە لە سەر
زۆری لە بەرکردن و قسەى زۆری نییه، مەسەلە کە مەسەلەى تیگەیشتنە، بۆیە
پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (رُبَّ مُبْلَغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ)^{۳۶} پەنگە کە سێک لە بەر
بکات و بگوازیتە وەو پڕوایەت بکات، بە لām کە سێک هەبێ لە و تیگەیشتنی بیّت (رُبَّ
حَامِلٍ فَفَقِهَ لَيْسَ بِفَقِيهٍ)^{۳۷} ئەو تەنھا هەلگرە و دەگوازیتە وە بە لām تیگەیشتنو (فەقیه) نییه،
جا تیگەیشتن بەخششیکە لە خواوە، خواى گەرە بیهوێت دەیداتە هەربەندەیهکی
بیهوێت، بە لām ئەگەر بایەخى پێ بدات و گەشەى پێ بدات ئەوا سوودی ئی وەرەگرێ،
ئەگەر فەرماوشی کرد ئەوا بزر دەبێ.

مەبەست لە: (فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر: هل تكلم فيه أحد
من أصحاب النبي (ﷺ)).

ئەمە ئامۆزگارییهکی زۆر مەزنە، ئەگەر قسەى کە سێکت بە دل بوو لە دیندا - بە لām
ئەو قسانەى لە کاروباری دنیا دا یە ئەو بابەتی باسە کە ئێمە نییه - بە لām ئەگەر
لە دیندا قسەیهکت بە دل بوو ئەوا پەلە مە کە تاكو بە جوانی تەماشای نەکەى، ئایە ئەو
قسەیه لە سەر حەق و بە لگە بنیات نراوە، یان لە سەر بیرۆکە و مێشکە کان بنیات نراوە

۳۶ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٦٥٤) ومسلم (١٦٧٩) .

۳۷ / السلسلة الصحيحة للألباني : صحيح (٤٠٤) .

ئەو ھەق سەرئاروى لافاۋەكانە ۋازى لى بېيئە، بەلام ئەگەر بنىات نرابو لەسەر قورئان و سوننەت ئەو ھەق، بۆيە پەلەمەكە لەو ھەرگىزنى قسە لە نەفامانەۋە، ھەر چەندە بەزىمان پاراۋى پەوانىيىتى ۋەئىزى نۆرى قسەكانى سەرسام بىت، پەلەمەكە تاكو تەماشائى نەكەيت و بەراۋردى نەكەيت لەگەل قورئان و ھەرموودەدا، تەماشائى بىكەيت ئەو كەسەى قسەى تىدا كىردە ھەقىقەتە يان نا؟ تاكو پەرسىيەر نەكەيت لەزانايان دەريارەى، تەماشائى بىكەيت ئايە يەككە لەزانايانى سەلەف و تويانە يان نەيانگوتە؟ ئەمەيە چەندىن جار ئاگادارم كىردەنەتەۋە، دەلىم: - ئىجتىھادو بۆچوون و قسەو دەستەۋازەى تازە دامەھىنن لە پىش ئىۋە كەس نەيگوتىت، پىشەنگى خۆتان لە سەلەف و لە قسەى سەلەفەۋە ۋەرگىز، چونكە ئەگەر شىتەك ھىنا ھىچ كەس پىشت نەكەوتىت ئەو دەبىتە شىكى نامۇ و زىانەكەى لە سوودەكەى زىاتەر دەبىت.

جا قسەى ھاۋەلان تەرازو، چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ)، تەماشائى قسەى ئەوان دەكەين لەئايەتەكەدا، بەچى تەفسىريان كىردوۋە، لە ھەرموودەكاندا چۆن پاقەيان كىردوۋە، قسەو تەفسىرى ئەوان ۋەردەگىزىن چونكە ئەوان لەھەقەۋە نىكتىر لەۋانەى پاش ئەوان ھاتوون چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ) و تەفسىرو پاقەيان لەپىغەمبەرى خواۋە (ﷺ) بىستوۋە لە ئەۋەۋە ۋەريانگرتەۋە، ئەوان نىكتىر كەس لە ھەقەۋە، عىبەت لە قسانەدا نىيە دەلەين: لە ھاۋەلانەۋە عىبەت ۋەريانگىزىن، ئەوان تەنھا پىاون و بىرۆكەى خۆيان ھەيە ئىمەيش پىاوين و بىرۆكەى خۆمان ھەيە، زەمانەيش گۆپانى بەسەردا ھاتە.

دەنەكە ماۋە تاكو ھەستانى قىامەت و ناگۆپىت بەگۆپىنى زەمانە، چونكە ئەو گىشتىگرە بۆ ھەموو كات و شوپىنك، بەلكو ئەۋەى دەگۆپىت ئەو ئىجتىھادانەيە لە مرقۇفەۋەيە كە ھەلەۋ پاستى تىدايە، بەلام خەۋدى دىنەكە ئەو ناگۆپىت چونكە ئەو

بەكەلكى ھەموو سەردەم و جىڭايەك دىت، چونكە ئو لەلايەن خوداى دانائو دلوڧانەو ە
دابه زىو، بۆيە ئامۇڭگارى دەكەن و دەلىن: - دەست بگرن بەقورئان و سوننەتەو ە
بەتىگە يىشتنى سەلەفى صالح، تىگە يىشتنىكى نوئ دامەھىنە لەخودى خۆتەو ە يان
لەپاشىنەكانەو ە.

مەبەست لە: (أو أخذ من العلماء).

واتە يەككە لەزانا موغتەبەرەكان (باوەر پىكراوەكان) وتبىتى، لەو پىشەوايانى
لەسەر بەرنامەى ھاوەلانى پىڧەمبەر (ﷺ) دەپۇن چونكە ئوان ئەم دىنەيان
لەھاوەلانىو ە وەرگرتو ەو ھاوەلانىش لەپىڧەمبەرى خوداو ە (ﷺ) رىوايەت يان كردو ە.
مەبەست لە: (فان اصبت فيه أثراً عنهم فتمسك به).

ئەگەر بىنيت لەگەل قسەى ئەواندا كۆك بوو ئەوا دەستى پىئو ە بگرە.

مەبەست لە: (ولا تجاوزه لشيء).

واز لە قسەى سەلەف مەھىنە لەبەر بۇچوونى فلان و فلان، ئەوانەى لەپاش ئوان
ھاتوون.

مەبەست لە: (ولا تختار عليه شيئاً فتسقط في النار).

قسەى ئەوانەى لەپاش سەلەف ھاتوون پىشى مەخە بەسەر قسەى سەلەفداو بىيئە
ھۆى ئەو ەى بکەو پتە ناگرەو ە، چونكە تو لەپىڭاي بەھەشت لاتداو ە، پىڭاي بەھەشت
ئەو پىڭايە ئوان لەسەرى بوون: (الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ۖ ٦٩ النساء) واتە: ئەو كەسانە خوا چاكەو بەھرەى خۆى

بەسەرا پىشتون لەپە يامبەران و پاستگۆيان و شەھيدانى پىگەى خواو صالحان و کارچاكان ديارە ئەمانە چ ھاودەم و ھاوپىيەكى چاك و بى وىنەن).

ئەمە پىگەى بەھەشتە، ئەوھى لەگەل ئەو پىگەدا ناكۆك بىت ئەوھ پىگەى ئاگرە، خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىللە شاستەيە بەرنامە و پىيازەكەى منە، دەسا ئىوھىش ئەى ئيمانداران! ھەمىشە شوئىنى بکەون و ھەربەودا بچن مەكەونە شوئىنى پىچكەكانى تر، ئەوسا لەشارپىگەكەى خوا بترائىن و پەپاگەندە ببن).

پىگەى خودا يەك پىگەى، بەلام جگە لەو پىچكەى ئۆن، ھەرشەيتانئىك پىگەىكى خۆى ھەيە و شەيتانى مەرۆف و جنۆكە پىگەيان ھەيە، ئەوانە پىچكەى ئۆن، ئەوھى دەچىتە سەرى دەكەوئىتە دلە پاكىتوھ، بەلام پىگا پاستەكە (الصراط المستقيم) يەك پىگەى و ھىچ ناكۆكەكى تىدا نىيە، ھەرگىز بىز نابىت ئەگەر بىگىرئە بەر.

﴿٩﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الخروج عن الطريق على وجهين: أما أحدهما فرجل قد زلَّ عن الطريق وهو لا يريد إلا الخير فلا يُقتدى بزلته فإنه هالك ورجل عاند الحق وخالف من كان قبله من المتقين، فهو ضال مضل، شيطان مرید في هذه الأمة، حقيق على من عرفه أن يحذر الناس منه ويُبَيِّن للناس قصته لئلا يقع في بدعته أحد فيهلك).

واتە: بزانه دەرچوون لە پێگا دوو شیوەیە: -

یەکیکیان کابرایە کە لە پێگاکە هەڵخیسکاوه، لە کاتی کدا ئەو تەنها خەیر و چاکەى دەوێ، بۆیە ناکرێتە پێشەنگ لە خلیسکانە کەى چونکە ئەو بە هەلاکەتدا چووە، کابرایە ک بەرەهەستى لە گەڵ حەقدا دەکات و لە گەڵ لە خواترساوانى پێش خۆى ناکۆکە، ئەو گومرایە کى گومراکەرە، شەیتانیکی سەرکەشی یاخییە لەم ئوممەتەدا، پێویستە لە سەر هەرکەسێک ناسییەو خەلکی لێ ئاگادار بکاتەو و خەلکی لە چیرۆکە کەى ئاگادار بکاتەو، بۆ ئەوێ هیچ کەسێک نەکەوێتە بیدعە کە یەو و بە هەلاکەتدا بچێت).

پاڤە /

کاتێک شە یخ - پەحمەتى خۆى لێبێت - لە قسەکانى پێشوویدا ئەو پێگا راستەى پوون کردەو و کە پێویستە موسلمان لە سەرى بێت لە عەقیدە و دینە کەیدا: - ئەمجار باسى ئەوێ کرد کەوا ئەو کەسەى لە سەر ئەو پێگایە لادەدات یەکیکە لەو دوو کەسە: -

- پیاوی یە کەم: - کەسێک دەرچووە بەبێ ئەنقەست، بە لکو خەیر و چاکەى دەوێت بە لام پێگایە کى گرتووە تە بەر خەیر و چاکە نییە، ئیجتیهاد تەنها بەس نییە،

ھەرچەندە نىيەتى خاۋەنەكەى چاك بىت، مەبەستى چاك بىت، دەبىي لەگەل ئەو نىيەت چاكەيدا لەسەر پىڭگاي پاست بىت، ئەمە بەكەسىكى ھەلەكار دەژمىردىت، ھەر كەسىك كۆك بوو لەگەلدا لەو ھەلەيەى كىرۋىيەتى و لەگەلدا لەسەر پىڭا ھەلەكە دەپوات و لەكاتىكدا بە ھەلەكەى دەزانى ئەوا بەھەلاكتدا چوۋە، چونكە ئەو پىڭايە پىڭاي بەھەلاكت چۈنە ھەرچەندە خاۋەنەكەى بە ئەنقەست لەپىڭا دەرەچۈبى بەلكو بەدۋاى خەيرو چاكەدا گەپابىت.

ئەمەش حالى زۆرىك لەو كەسانەيە لەخۇيانەو ھەيئەت تازە دادەھىنن لەزانستى عەقىدەدا، ئەوا ئەم كارە دروست نىيە، نابىت كەس شوپىيان بەكەوت، خاۋەنەكەشى لەسەر پىڭگاي پاست نىيە، خۋاى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىلە شاستەيە بەرنامەو پىبازەكەى منە، دەسا ئىۋەيش ئەى ئىمانداران! ھەمىشە شوپىنى بەكون و ھەر بەودا بچن مەكەونە شوپىنى پىچكەكانى تر، ئەوسا لەشارپىگەكەى خوا بىرازىن و پەپاگەندە بىن).

جا ھەر پىڭگايەك لەپىڭا پاستەكە (الصراط المستقيم) دەرمان بكات، ئەوا ئىمە پەدى دەكەينەو، ھەرچەندە خاۋەنەكەى مەبەستى چاك بىت و نىيەتى باش بىت، ئەوا ئىمە لەودا شوپىنى ناكەوين، ئەوئىش ئەگەر لەسەر ھەلەكەى بەردەوام بىت ئەوا بەرەو ھەلاكت دەببات، چونكە ھەركەسىك لەسەفەرەكەيدا وازى لەپىڭا راستەكە ھىئاۋە پىڭايەكى تىرى گرتە بەر ئەوا بەھەلاكتدا دەچىت.

● بەلام پىاۋەكەى تر: بە ئەنقەست لەپىڭا دەرچوۋە، ئەو حەق دەناسىت، دەزانىت، ئەوئى بۆى دەرچوۋە ناحەقە بەلام بە ئەنقەست لەسەر پىڭگاي حەق دەرەچىت، بەمەبەستى گومراكرىنى خەلكى.

يەكەم كەس مەبەستى چاكردىنى خەلكىيە بەلام پىڭاى پاستى نەگرتوۋەتە بەر، كەسى دوۋەم مەبەستى گومپاكردىنى خەلكىيە و لادانىانە لەسەر پىڭاى پاست، ئەو شەيتانە، چونكە شەيتانەكان خەلكى لەپىڭاى پاست دەردەكەن، ئىبلىس بە پەرۋەردىگارەكەى خۆى دەلىت: (لَأَقْعُدَنَّ هُم صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ (١٦) (الأعراف) واتە: شەرت بى پى پاستەكەى تۆيان لى بگرم).

ئىبلىس دەيەوئى خەلكى لەپىڭا پاستەكە لادات بەرۋە پىڭا چەوت بيانبات، پىڭەمبەرى خواش (ﷺ) نمونەيەكى بۆ ئەم مەسەلەيە ھىناۋەتەو كاتىك خەتتىكى پاستى كىشا، چەند خەتتىكى ترى لە دەۋرۋ بەرى كىشا، بەخەتە پاستەكەى فەرموۋ: (هذا صراط الله) واتە: ئەمە پىڭاكەى خوايە، بە خەتەكانى ترى گووت: (وهذه سبل، على كل سبيل منها شيطان يدعو الناس إليها)^{۳۸} واتە: ئەمە پىڭكەكانە، لەسەر ھەر پىڭكەيەك شەيتانىك ھەيە خەلكى بۆ بانگ دەكات) ئەمە نمونەيەكى پوون و ئاشكرايە، دەگونجى لەگەل ئەوئى لىرەدا شەيخ باسى كروە، چونكە ئەو كەسەى خەلكى لەپىڭاى پاست (الصراط المستقيم) دەردەكات و بەرۋە پىڭا تازە داھىنراۋەكان، خەيرو چاكەى بۆيان ناوئى بەلگۈ ھەلاكەتى بۆيان دەوئى ئەوئى شەيتانە، جا ھەرچەندە لەشەيتانە جنوكەكان بىت يان لەشەيتانە مرقىيەكان (الإنس)، بۆيە پىۋىستە لەسەرمان لەم كەسە زياتر وريا و ئاگادارىين لە كەسى يەكەم، چونكە ئەم كەسە بە ئەنقەست دەيەوئى خەلكى گومپا بكات.

مەبەست لە: (فهو ضال مضل، شيطان مرید).

واتە: ئەو لەخودى خۆيدا گومپايە و گومپاكەرە بۆ جگە لەخۆى، ئەو كەسە شەيتانىكى سەرەكەشى ياخييە، دەيەوئى خەلكى لەسەر پىڭاى پاست لادبات.

۲۸ / حسن : أخرجه النسائي في (الكبرى) (۳۴۳/۶) وأحمد (۴۳۵/۱) والدارمي (۲۰۲) وابن حبان (۶، ۷) وحسنه

الشيخ الألباني في (المشكاة) (۱۶۶) .

مەبەست لە: (حقیق علی من عرفه أن يحذر الناس منه ويبين لهم قصته لئلا يقع في بدعته أحد فيهلك).

واتە: ئەو کەسە لەسەر پێگا راستە کە بە ئەنقەست دەرچوو، دروست نییە لێی بێ دەنگ بیت، بە لکو دەبێ باسە کەى ئاشکرا بکەیت، شەرمە زارییە کەى ئابرو بپریت تا کو خەلکی لێی ئاگاداربن، نابێت بگوتریت: خەلکی ئازادن لە بیر و بۆچووندا، ئازادی لە قسە کردندا، پێزگرتن لە بۆچوونی بە رانبەر، ھەر وەکو چۆن ئیستا باسی دەکەن، پێزگرتن لە بۆچوونی بە رانبەر، ئەم مەسەلە یە مەسەلە ی بیرو بۆچوون نییە، بە لکو مەسەلە کە مەسەلە ی شوینکە و تنە، ئیمە خواى گەورە پێگایە کى پوون و ئاشکرای بۆ کیشاوین، بە ئیمە ی فەرموووە لەسەر ئەم پێگایە برۆن کاتى فەرمووی: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ) (الانعام ۱۵۳) جا ھەرکە سێک بیت بۆ لامان بیهوی ئیمە لەسەر ئەم پێگا راستە دەرکات ئەوا ئیمە: _

یە کەم: قسە کە ی پەتدە کەینە وەو پەفزی دەکەین.

دووەم: پوونی دەکەینە وەو خەلکی لى ئاگادار دەکەینە وە، نابێت لێی بێدەنگ بین چونکە ئەگەر ئیمە لێی بێدەنگ بین ئەوا خەلکی پى ھەلەدەخەلەت، بە تاییەتی ئەگەر کەسە کە خاوەن زمانى پارانو پۆشنبیری و قەلەم بوو، ئەوا خەلکی پى ھەلەدەخەلەتین و دەلێن: ئەم کەسە لێھاتو، ئەمە کە سێکی بیرمەندە، ھەر وەکو ئیستا بوودەدات، بۆیە مەسەلە کە زۆر ترسناکە.

ئەمەش بە لگەى (واجب) بوونی پەدی کەسى بە رانبەر و جیاوازی تێدایە، بە پێچەوانەى ئەو کەسانە ی دەلێن: واز لە پەدو پەدکاری بەینن، واز لە خەلکی بەینن ھەرکەسە و بۆچوونی خۆی و پێزی خۆی ھە یە، ئازادی قسە و ئازادی بۆچوون ھە یە، بەم شێوە یە ئەم ئوممەتە بە ھەلاکەتدا دەچیت، چونکە سەلەف دەربارە ی ئەو جۆرە کەسانە ھەرگیز بى دەنگ نەبوون، بە لکو ئابرویانیان بردووە و پەدیان داوەتە وە، چونکە

دەزانن ترسیان چەندە زۆرە لەسەر ئەم ئوممەتە، ئیمەش بۆمان نییە بێ دەنگ بین لە خراپەى ئەوان، بەلکو دەبێ ئەوەى خۆى گەرە داایە زاندووە پوون بکریتەو، ئەگەر نا ئەوا ئیمە دەبینە ئەو کەسانەى زانستیان شاردۆتەو، ئەوانەى خۆى گەرە دەربارەیان دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ) (البقرة) ۱۵۹ واتە: بەراستی ئەوانەى ئەو بەرنامە و پێنمایە دەشارنەو لەو کتیبەدا ھەبە بۆ شارەزایی خەلک دواى ئەوەى پوونمان کردۆتەو خوا نەفرینیان لێ دەکاو تەواوی نەفرینکەرانیان نەفرینیان لێ دەکەن).

ئەمە تەنھا کەسى بیدعەکار (المبتدع) ناگریتەو بەلکو ئەو کەسانەش دەگریتەو کەوا لێیان بێ دەنگ دەبن، ئەوا ئەو زەم و سزایە دەیگریتەو، چونکە پێویستە بۆ خەلکی پوون بکریتەو و ئاشکرا بکریت، ئەمەش کار و پیشەى ئەو پەدە زانستیانەى ئیستا لە کتیبخانەکانى موسلماناندا بە زۆرى ھەبە ھەمووی پێگا راستە کە پاک دەکاتەو و خەلکی ئاگادار دەکاتەو لەو جۆرە کەسانە، بۆیە ئەو بیروکەبە پەواجی پێ نادات -بیروکەى ئازادی بۆچوون و ئازادی قسە و پێزگرتن لە بۆچوونی بەرانبەر- ئیلا کە سێکی گومراکەرى شار دەرەوێ حەق نەبێ.

ئیمە مەبەستمان حەقە، مەبەستمان بریندارکردنی خەلکی نییە یان قسە بە خەلکی بکەین، مەبەست لێی پوونکردنەوێ حەقە، ئەم ئەمانە تە خۆى گەرە داویەتی بە کۆلی زانایاندا، بۆیە نابێت لەو جۆرە کەسانە بێ دەنگ بین، بەلام بە داخەو ئەگەر یەکیک لە زانایان ھاتوو پەدەى ئەو جۆرە کەسانە داوە ئەوا پێی دەلێن: -ئەمە پەلە دەکات... جگە لە چەندین وەسوەسەى تر، ئەمە زیانی نییە بۆ زانایان (ساردیان ناکاتەو) ئەگەر ھاتوو بۆ خەلکیان پوون کردەو لە خراپەى بانگەوازکارانی گومراپی، ھەرگیز زیانی نییە و ساردیان ناکاتەو.

﴿۱۰﴾ نوسەر دەلئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعاً مصداقاً مسلماً، فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام لم يكفناه أصحاب رسول الله (ﷺ) فقد كذبهم، وكفى بهذا فرقةً وطعناً عليهم، فهو مبتدع ضال مضل، محدث في الإسلام ما ليس منه).

واتە: بزانه _پەحمەتى خوات لیبئیت_ ئیسلامى بەندەیک تەواو نابئیت تاوھکو شوئینکەوتەو بەپاستزان و تەسلیم نەبئیت، ھەرکەسئیک وابزانئیت دەربارەى ئیسلام شتیک ماو ھاو لەانى پئیغەمبەرى خوا (ﷺ) نەیانگە یاندوو ټەوا ټەوانى بەدرؤخستو تەو، بەسە بۆ ټەو قسە یە ناکۆکبوون و تانەدان لەوان، ټەو کەسئیکى بیدعەکارى گومپراى گومپراکەرە، شتى تازەى لەئیسلامدا داھئناو تئیدا نەبوو.

پاڤە /

ئەمە تەواوکردنى قسەکەى پئیشوو، مەبەست لە: (لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعاً مصداقاً مسلماً).

شوئینکەوتە بئیت و داھئنە نەبئیت، بەپاستى بزائئیت و گومان و دوو دل نەبئیت، (مسلم) واتە تەسلىمى کىتاب و سوننەت بئیت، چونکە ئەم کارانە جئگای تەسلىم بوونە، جئگای مشت و مپ نىبە، تەسلىمى خواو پئیغەمبەرەکەى (ﷺ) دەبین، لەم کارەدا مشت و مپ (موجادەلە) ناکەین یان بۆچوونى خۆمان باس بکەین_ھەرەکو دەلئین_لەگەل قسەى خوا و پئیغەمبەرى خوادا (ﷺ).

مەبەست لە: (فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام لم يكفناه أصحاب رسول الله (ﷺ) فقد كذبهم).

واتە: ھەرکەسئیک وابزانئیت ھاو لەان کەمتەرخەم بوونە لەپوونکردنەو ھو شیکردنەو ھى حەقداو ھەلگرتنى ټەو ټەمانە تە لەپئیغەمبەرى خوداو (ﷺ) بۆ خەلکى، وابزانئیت نەویش بۆى ھە یە قسە بکات یان شتیک زیاد بکات، ټەوا ټەو کەسە شەپو خراپەى بۆ

خەلكى دەوئەت، چونكە ھاوۋەلەن ھىچ شەتەكەن بەجى نەھىشتەو لەوھى لە پىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) بىستەوانە، يان شەتەكەن بىنىو، ئىللا بەئەمانەتەو گەياندەوانەتە ئەم ئومەتە، بۆ ئەم ئومەتەيان پوونكردۆتەو، بۆيە لەتەفسىردا تەفسىرى ئەوان پىش تەفسىرى جگە لەوان دەكەوئەت، چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوداوە (ﷺ)، قورئانىيان لە ئەوھەو بىستەو، فەرمودەيان لە ئەوھەو بىستەو، پوون كردنەوھى قورئانىيان لە ئەوھەو بىستەو كەردەوھى پىغەمبەريان (ﷺ) بىنىوھەو ئەوھەيان بەئەمانەتەو گواستۆتەو، ئەوان ھىچ شەتەكەن بەجى نەھىشتەو.

جا ھەركەسەك وابزانئەت ئەوان كەمتەرخەم بوونە يان شەتەكەن بەجى ھىشتەو نەيانگەياندەوھە ئەو كەسەكى درۆزنەو بوختەنى بۆيان كەردەو (مفتەرى)، گومراو گومراكەر، گومان دەخاتە دلى خەلگىيەوھە لەدەنى خوداوە لەھەلگەنى دىنى خودا لە ھاوۋەلەنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، ئەو ھاوۋەلەنى بەخەيانەتكار تۆمەتباركەردەو، ھەروەكەو چۆن لە رەگەي بىدەكاراندا ھەيە، ھاوۋەلەن بە ناپاك (خائىن) دەزانن و تۆمەتباريان دەكەن، بەمەبەستى ئەوھى ئەو ھۆكارەى لەنەوان ئىمەو پىغەمبەرى خوداىە (ﷺ) بىچرەنن و نەيھەنن، بۆيە دەبى ئاگادارى ئەو جۆرە كەسانە بىن و دەبى رەزەو پەو پايەى ھاوۋەلەن بزانن.

ئەم قورئانە لەكوئە پەمان كەشت؟

ئەم فەرمودانە؟

ئەم فەقە و تەگەشتەنە؟

ئىللا لەوھەركەنى ھاوۋەلەنەو نەبى ئەوانىش لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ)، ئەوان بوون ھەلەيانگەرت بۆ ئىمە، بەتەواوى بۆ ئىمەيان رەوايەت كەرد، ھەريەكەو بەگوئەرى ئەوھى خواى گەورە پەي بەخەشەو، ھەريەكەو بەگوئەرى تواناى خۆى، ھىچ شەتەكەن بەجى نەھىشتەو لەدەنى خودا ئىللا گەياندەوانەتەو شەوھەي لە پىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ھەريانگەرتەو، ئەوانىش جەي مەمانەن، چونكە خواى گەورە خۆى

ئەوانى ھەلبۇزارد بۆ ھاوپپىتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ) و ھەرگىرن لەئەو ھەو ھەو پىوايەت كىرن لەئەو ھەو، خۇاى گەورە بۆ ئەو ھەلبۇزاردوون، ئەمجار كەسىك دىت و بە كەمتەرخەم تۆمەتباريان دەكات! يان بەكەم و كوپى تۆمەتباريان دەكات! ئەم قەسە ھىچ كەسىك نايكات مەگەر كەسىكى گومپاى گومپاكر، دەيەوى پەيوەندى نىوان ئەم ئومەتەو ھاو ھەلەن بىچرەت، بەم شىو ھە پەيوەندى نىوانيان و پىغەمبەرى خۇدا (ﷺ) دەبچرەت، ئىمە ئامادەى مەجلىسەكانى پىغەمبەرى خۇا (ﷺ) نەبوون و گويمان لى نەبو، لەنىوان ئىمە ئەودا چەندىن سەدە ھەيە، جا ئەو ھاو ھەلە بەپىزانە بوون دەربارەى پىغەمبەرى خۇا (ﷺ) بۆ ئىمەيان گەياند، پەو پاىەى ھاو ھەلەن لەدىندا پەو پاىەكى مەزە، ھەرگىز تۆمەتبار ناكىرن بەو ھەى ئەوان شىتىكىان شارەوتەو ھەى يان شىتىكىان شارەوتەو ھەو پوونيان نەكردەوتەو.

مەبەست لە: (فہو مبتدع ضال مضل محدث في الإسلام ما ليس منه).

ئەمە مەبەستىەتى، شىتىكى نوئ لەئىسلامدا دروست بىكات لەئىسلامدا نەبىت، بەو ھەش ناتوانىت ئىللا مەگەر تانە بدات لە ھاو ھەلەن و بەخىانەت كارو درۆزن بىانژمىرى، لەو كاتەدا ئەو لەخۇيەو ھەشى نوئ دادەھىنى و دەلىت: ئەمە ئەو دىنەيە پىوئىستە لەسەرمان لەسەرى بىرۆين، ئەمە ئامانجى ئەوانە لە بەدرۆخستەو ھەى ھاو ھەلەن و بەخىانەت ژماردن و بەكەمزانىيان، ھەر كە ھەلىكىان بۆ پەخسا ئەو دىنىكى نوئ لەخۇيانەو دادەھىن بۆ خەللى، بەگوپەرى عەقل و بۆچوونى خۇيان و لە شەيخە گومپاكان و پىشەو گومپاكانەو ھەرگىرن، ئەوانەى سوننەتەكەى پىغەمبەرى خۇايان (ﷺ) گوپەو بەدرۆ، چەندىن شەيخ و سەنەدىان ساخە كىردەو لەخۇو دروستيان كىردەو بۆ سەرچاوەكانى ئىسلام، ئەم شەش ئاشكرایەو لەكەلتور و بىرەكانىندا ھەيە. بەلام _ سوپاس بۆ خۇا _ ئەو گومپاىيەى بەدەستىانەو ھاو ئابلوقە دراو، پوناكى حەق و پۆشناىى وەحى ھەموو ئاشكرا دەكات، ئەو ھەموو درۆ زۆرەى لەكتىبەكانىندا تۆماركراو ھەموو ئاشكرا دەبىت.

﴿۱۱﴾ واعلم -رحمك الله- أنه ليس في السنة قياس ولا تضرب لها الأمثال ولا تتبع فيها الأهواء بل هو التصديق بآثار رسول الله (ﷺ) بلا كيف ولا شرح، ولا يقال: لم؟ ولا كيف؟).

واته: بزانه _په حمه تی خوات لیبتت_ هیچ (قیاس) ټك له سوننه تدا نییه، نمونه شی بۆ ناهینریتته وهو شوینی ئاره زووه کان ناکه وین، به لکو ئه وه ته نها باوه پکردن و به پاست زانینی شوینه واری پیغه مبه ری خودایه (ﷺ) (فه رموده کانی)، به بی چۆنیه تی و به بی پافه، هه رگیز ناگوتریت: بۆ؟ چۆن؟

پافه:

مه به ست له سوننه ت لیته دا: عه قیده یه، چونکه ئه م کتیبه ده رباره ی عه قیده یه، عه قیده ش سوننه ته، ئه م کتیبه ش ناوی (شەرحی سوننه) یه، ناوی لی نراوه سوننه ت چونکه سوننه ت بریتییه له پێگا، عه قیده ش ته وقیفیه، هه رگیز جیگای زیاده ی تیدا ناییتته وه، هه موو ته وه ری باسه که بریتییه له وه ی له لایه ن خوداو پیغه مبه ری خوداو (ﷺ) هاتوه، هه رشتیک ناکۆک بوو له گه ل ئه وه ی له خوداو پیغه مبه ره وه (ﷺ) هاتبوو ئه وه ناهه ق و گومپاییه، ئه مه مانای قسه ی زانایانه که ده فه رموون: (إن العقيدة توقیفیه)، هه رگیز (قیاس) ی تیدا به شدار نییه، چونکه (قیاس) له بابته فیه یکاندا هه یه، ئه وه (قیاس) ی تیدایه، ئه ویش له حوکمه کانی حه لال و حه رامدا، به لام مه سه له کانی عه قیده (قیاس) یان تیدا نییه، به لکو ئه وه بریتییه له ته سلیم بوون و ملکه چ بوون بۆ ئه وانه ی له لایه ن خوداو پیغه مبه ره که یه وه (ﷺ) هاتوو به بی خۆتییه لقورتانن.

مەبەست لە: (ولا تتبع فيها الأهواء).

واتە لەعەقیدەدا ناگوتیت ئەوەى لەگەڵ ئارەزوودا گونجاو وەردەگیرى و ئەوەى لەگەڵ ئارەزوودا نەگونجا وەرنەگیرى، ھەروەھە پێگای گومراکاران، بۆیە پێیان دەگوتیت (أهل الأهواء)، خۆى گەورە دەفەرمویت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَأَعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (۵۰) القصص) واتە: خۆ ئەگەر وەلامیان نەدایتەو، ئەو بزانە ئەوانە ھەر پەپەرھەى لە ئارەزووى خۆیان ئەکەن، چ کەسێ گومراترە لەو کەسەى پەپەرھەى ھەواو ئارەزووى خۆى کردووە، بێ ئەوەى ھیچ رێنۆینیکی لەخاوە ھەبى؟).

جا ھەر کەسێک تەسلىمى عەقیدە جێگرو سابتەکە نەبیت کە لە کىتاب و سوننەتدا ھاتووە ئەوا ئەو کەسە شوینی ئارەزووى خۆى کەوتووە، بۆیە بە بیدعەکاران لەعەقیدەدا دەگوتیت: (أهل الأهواء) چونکە ئەوانە شوین ئارەزووەکانیان کەوتوون ھەروەھە لەئایەتەکاندا ھاتووە: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (۵۰) القصص). مەبەست لە: (بل هو التصديق بآثار رسول الله ﷺ) بلاکىف ولا شرح ولا يقال لم ولا کىف).

واتە: تەسلىم بوون بۆ قسەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەناوو سیفەتەکانى خواداو لەبابەتەکانى عەقیدەدا.

(بلا شرح) واتە بەبى پافەیکە لەگەڵ مانا تەواوەکەیدا ناکۆک بێت، ئەویش پافەیکە لەگەڵ مەبەستى دەقەکاندا جیاواز بێت، ئەمەش لای (الجهمية) و (المعتزلة) و (الاشاعرة) بۆلۆ، وەکو ئەوەى دەلێن: مەبەست لە دەست (اليد): توانایە، مەبەست لە پوو (نوجه): زاتە، مەبەست لە (الاستواء): دەست بەسەرا گرتنە، ئەمە پافەیکەى ناپەرھەوایە، ئەمە مەبەست و مانای ئەو دەقەنە نىیە، مەبەست لە: (بلا شرح) واتە: بە بى پافەیکەى ناپەرھەواو ناحەق، بەلام پافەکردنى بە مانای پوو نەکردنەوێ مانا تەواوەکەى ئەوا حەقە.

﴿۱۲﴾ فالكلام والخصومة والجدال والمرء يحدث يقدر الشك في القلب، وإن أصاب صاحبه الحق والسنة).

واتە: جا قسە و وتن (الكلام) و ناكۆكى و دوژمنايەتى (الخصومة) و گەفت و گۆو (الجدال) مشتومپ و (المراء) ھەموو داھيتراون گومان دەخەنە دلەو، ھەرچەندە خاوەنەكەى حەق و سوننەت بپيكي.

پاڤە:

ئەم كارانە: قسە و وتن (الكلام) و ناكۆكى و دوژمنايەتى (الخصومة) و گەفت و گۆو (الجدال) كە لەنيوان گروپ و كۆمەلەكاندا پەيويانداو ھەموو داھيتراون، ئەو ھى بوەتە ھۆكارى _ پەيدا بوونى _ شوينكە وتنى ئارەزوو ھەركەسەى ئارەزوو ھەركەى شوينكە وتەى ئەو ھىت پەيغەمبەرى خودا (ﷺ) ھيتاويەتى ئەو ھەركەى ھىچ گومان و مشتومپ (ميرام) و ناكۆكى و دوژمنايەتى (الخصومة) و گەفت و گۆو (الجدال) ى بۆ دروست نابيت، چونكە ئەو تەسليم بوو و گوپرايەلە، خاوى گەورە دەفەرمويت: (فَأَمَّا يَا تِينَكُم مِّنِّي هُدَى فَمَنْ تَبَعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۳۸) البقرة) واتە: ئەوسا ھەركە لەلايەن منەو ھى پى نيشاندەر يكتان بۆ ھات دەبى پەپرەو ھى لى بكن جا ھەركە سىك پەپرەو ھى لەھىدايەت و پى نيشاندەرى منى كرد ئيتەر نە ھىچ ترس و بيمىكيان دەبى و نەچاو لەدوايش دەبن و خەفەت بخۆن بۆ پاشە پۆزيان).

دەفەرمويت: (فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى (۱۲۳) طه) واتە: ئەو ھى پەپرەو ھى لەپىنمايى منى كرد ئيتەر نە لە دۇنيادا گومرا ئەبى و نە لە قىيامەتيشدا بەدبەخت ئەبى (بەسزا).

مەسەلەكە مەسەلەى شوئىنكە وتىن و ملكەچ بوون و تەسلىم بوونە بۆ فەرمانەكانى
خوای گەوردەو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بەبى ناكۆكى و دوژمنایەتى (الخصومه) وگفت و
گرو(الجدال).

گومراكاران نەكە وتونە تە ناو (الخصومات) و(الجدال) ھوہ تەنھا ھۆكارى ئەوہیە
تەسلىمى فەرمانەكانى خودا و پىغەمبەرەكەى (ﷺ) نەبوون، ھەر ھەركو چۆن ئەھلى
سوننە و جەماعەت تەسلىمى بوون، بۆیە دەبینى ئەھلى سوننە و جەماعەت _ سوپاس
بۆ خوا _ یەكگرتوون و لەنئوانیاندا ھىچ ناكۆكىەكیان نییە لەبابە تەكانى عەقیدەدا،
بەلكو جىاوازی و ناكۆكى لە ناو گروپە گومراكاندا بوونى ھەيە، خوای گەوردە
دەفەر مویت: (وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
(۱۳۷) البقرة) واتە: خو ھەر لە ھەق پشتيان ھەلكردو باوھريان نەھینا، دیارە لە ھەق
و راستى لایانداوہ لە دژایە تیدان ئەوسا تۆش ئەى موخەمەد (ﷺ)! ھەر خوات
بەسەو، لە ئازارو بیزاریان دەتپاریزیت و زالت دەكات بە سەریاندا، زۆریش بیسەر و فرە
زانە، واتە بە ھەموو سەرپە و چرپە یەكیان ناگادارە.

پشت راستكەرەوہى ئەمە ئایە تىكى ترە كە دەفەر مویت: (وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ
بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَمُ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۱۵۳) الانعام) واتە: مەكە ونە شوئىنى
رێچكەكانى تر، ئەوسا لەشارپىگەكەى خوا بترازین و پەراگەندە ببن ئەوانە گشت
وہسیەت و پاسپاردەو ئامۆژگارى خوان، دەسا بەلكو ئیوھیش بیانپاریزن و سنوور
شكىتى نەكەن).

مەبەست لە: (وَإِنْ أَصَابَ صَاحِبَهُ الْحَقُّ وَالسَّيِّئَةُ).

واتە: ئەو ھەلەى كردوہ، چونكە راستەكەى پىنكا بە رێگایەك جگە لەرێگا راستەكە،
چونكە رێگای راست بریتىیە لە: تەسلىم بوون و نەچوونە نێو (الجدال و المراء) ھوہ كە

دەلەكان پەق دەكەن و پق و كینه دروست دەكەن، شتى تر دروست دەكات لە ھەموو ئەوانە توندترە ئەویش بریتییه لە: (بەكافردانانی یەكتر)، چونكە گروپە گومراكان یەكتر كافر دەكەن و یەكتر گومرا دەكەن (كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرْحُونَ (۳۲) الروم) واتە: ھەر پارت و گروپێك بە بەرنامە و بیرو باوەڕی خۆیان دلخۆشن).

ھەر یەكە لەوانە وادەزانیت تەنھا ئەوێ ئەو لە سەر یەتی پاستە، بەلام ئەھلی سوننەت و جەماعەت ئەوانەى تەسلیم بوونە و ملەكەچ بوون ئەوانە _ سوپاس بۆ خوا _ دووبەرەكى و ناكۆكى لە نینوانیاندا پووی نەداوە و یەكتر بەكافر نازانن و یەكتر گومرا ناكەن، بەلكو ستایشی یەكتر دەكەن، چاوە لە یەكتر دەكەن، چونكە ئەوان لەسەر پێگای پاستن، ئەو ھەموو پق و كینه و بەكافر دانانی یەكتر و بەگومرا زانین یەكتر دروست بوە بە ھۆی جیاوازییانە لەگەڵ ھەقداو شوین كەوتنی بۆچوون و بیرۆكەكانە، گومانی تێدا نییە ھەریەكە دەبەوێت بۆچوونەكەى خۆى سەربخات و پازى نییە بەوێ پێى بلێى: تۆ ھەلەى، ئەگەر وا بلێیت ئەو مانای ئەوێە تۆمەتبارى عەقلى ئەوت كردووە بەكەم و كووپى، ئەویش بەمە پازى نابێت، بەلام ئەگەر بە خاوەن ھەقیك گوت _ ئەگەر ھەلە یەكی كرد _ : تۆ بە ھەلە لە بەلگەكە تیگە یشتوی، بە ھەلە لە سوننەت تیگە یشتوی، ئەوا ئەو پازى دەبێت، چونكە مەبەستى ئەو تەنھا ھەقە، مەبەستى سەرخستنى پاو بۆچوونی خۆى نییە، ئەگەر گوت: ئەى فلان تۆ ھەلەت كردووە لە سوننەتدا، ھەلەت كردووە لە بەلگەكەدا، ئەوا ئەو پازى دەبێت و لەقسەى خۆى دەگە پێتەو، بەلام ئەگەر بە خاوەن ئارەزووت گوت: تۆ ھەلەت كرد، ئەوا ئەو توو پرە دەبێت و پەست دەبێت، ئەمەش نیشانەى ئەھلى ئارەزووەكانە، ھەریەكە لەوانە دەبەوێ ئارەزووەكەى خۆى سەربخات، بەلام شوینكەوتەى ھەق دەبەوێت ھەق سەربخات و بەدوای ھەقدا دەگەرێت، ھیکمەتیش شتە بزەرەكەى ئیماندارە ھەركاتێك دۆزییەو دەبیات.

﴿۱۲﴾ نوسەر دەلئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة، ولا يتكلم في الرب إلا بما وصف به نفسه -عز و جل- في القرآن وما بين رسول الله ﷺ لأصحابه فهو -جل ثناؤه- واحد (لئیس) كمثله شيء وهو السميع البصير (۱۱) الشورى).

واته: بزانه _ پەحمەتى خوات لیبیّت _ کەوا قسەکردن دەربارەى پەرۋەردگار باسیکی نوئیە، ئەویش داھینراوو گومپراییه، نابیت دەربارەى پەرۋەردگار قسە بکریّت نیللا بەو شیۆە نەبیّت خوۆى وەصفى خوۆى کردووہ لە قورئانداو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ ھاوہ لانی پوونى کردوہ تەوہ، ئەو _ ستایشى بەرزو پیروز بیّت _ تەنھایە (لئیس) كمثله شيء وهو السميع البصير (۱۱) الشورى).

﴿١٤﴾ رَبَّنَا أُولَ بَلَاءٍ مَتَى، وَآخِرُ بَلَاءٍ مَتَى، يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى، وَهُوَ عَلَى عَرْشِهِ اسْتَوَى، وَعِلْمُهُ بِكُلِّ مَكَانٍ، وَلَا يَخْلُو مِنْ عِلْمِهِ مَكَانٌ.

واتە: پەرۋەردىگارمان يەكەمىنە، بەبى كەى؟ دوايىنەو بەبى كۆتايى، نەينى و ئاشكرىكان دەزانى، ئو لەسەر عەرشەكەى خۆى ئىستىۋاى كىرۋەو ئاگادارە بەهەموو جىگايەك و هېچ جىگايەك نىيە لەعىلمى ئودا نەبىت).

پاڤە:

مەبەست لە: (أَنَّ الْكَلَامَ فِي الرَّبِّ تَعَالَى مُحَدَّثٌ، وَهُوَ بَدْعَةٌ وَضَلَالَةٌ).

واتە: قسەكردن دەربارەى زاتى خۋاى گەرە لەناوو سىفەتەكانىدا كارىكى داهىنراۋە، گومپاكان داياننەيناۋە ئەوانەى تەسلىمى دەقەكان نەبوون و لەخوا ناترسن، ئەوانە قسە دەكەن دەربارەى زاتى پەرۋەردىگارو دەربارەى ناوو سىفەتەكانى، نكۆلى و نەفى ئەو دەكەن خۋاى گەرە بۆ خۆى سەلماندۋىەتى يان ئەو پىڤەمبەرەكەى (ﷺ) بۆى سەلماندۋە، لەخۆيانەو پراۋبۆچوون دەهينن و دەلئىن: ئەمە پاستەكەى، دەربارەى تەفسىرى دەقەكان قسەدەكەن بەبى تەفسىرەكەى خۆى، يان ئەوان دەلئىن: ئىمە لىئى تىناگەين و دەيگىرپىنەو بۆلاى خوا، واتە قسەى خواو قسەى پىڤەمبەرەكەى (ﷺ) واى لى دىت وەكو قسەى كەسىكى عەجەم كە كەسىكى عەرەب لىئى تى ناگەن، جا پىۋىستە لەسەر مۇسلمانان بەردەوام بن لەسەر پىگا پاستەكە، لەسەر پىگاي سەلەف، پوو نەكەنە ئو گومپاكارانە، ئەوانەى مۇجادەلە دەربارەى خوا دەكەن بەبى هېچ زانستىك هەيانبىت، مۇجادەلە دەكەن دەربارەى قورئان، مۇجادەلە دەكەن دەربارەى سوننەت، ئىش و كارىيان تەنھا مۇجادەلەى، ئەوانە پىۋىستە لىيان بە ئاگابىن، ئەوانە شوپىنكەوتە نىن، بەلكو ئەوان داهىنەرن و شوپىنى ئارەزۋەكانىيان كەوتوون.

مەبەست لە: (ولا يُكَلِّمُ فِي الرَّبِّ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْقُرْآنِ).

كاتى ئەمى کرد لە موجدە لە کردن دەربارەى خواى گەورە و مشت و مەر کردن ئەناوەکانى خواو سیفەتەکانى، ئەمجار ئەوەى پێویست بێت پوونى کردەو، ئەویش بریتىيە لە: - دان بەوەدا بنیین لە قورئان و سوننەتدا ھاتو، بەو مانایەى لە زمانەوانىيەو وەرگیراو ئەو زمانەى قورئان و سوننەتى پێ دابەزیو، جا (عیلم) ماناکەى لە زماندا دیارە، ھەرەھا مانای (الوجه) پوون و ئاشکرایە، چاوە دەست و نیستو و بەرزى، ھەموو ئەمانەو ھاوشێوەکانیان ماناکانیان دیارە لە زمانى ەرەبیدا، ئەو زمانەى قورئانى پێ دابەزیو، بەلام گومراکاران دەڵێن: مانای ئەم قسانە بەپوالەتەکەى نییە، پوون بەدوو بەشەو:

- بەشیکیان وتیان: پادەوہستین و دەڵێن: مەبەستى پوالەتى ماناکەى نییە، مەبەستى تێناگەین، جا ئەوانە پێیان دەگوترى (المَقْصُودَ).
- بەشیکی تر (المُؤَلَّة) ن _ ئەوانەش زۆرتەن _ مانا پاستەکەى تەئویل دەکەن بە مانایەکی ناراست.

بۆیە خۆیان گومراپوون و خەلکیشیان گومرا کرد و خەلکیان سەرقال کردو، کتیبەکانیان پەر کردوو لەو چەلەحانێ و تێپوانینانە بەبێ ھیچ سوودێک.

بۆیە پێویستە تەسلىمى ئەوہ بین لەقورئان و سوننەتدا ھاتو لەناوو سیفەتەکانى خوا، بەپێى مەبەستى خوا و پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، چونکە خواى گەورە خۆى ئەمەموو کەس زیاتر دەربارەى خۆى دەزانى، لە ھەموو کەس زیاتر دەربارەى جگە خۆیشى دەزانى، ھەرەھا شارەزاترین دروستکراو دەربارەى خواى گەورە بزانی پێغەمبەرى خوايە (ﷺ)، بەلام ئیمە زانستەکەمان کەم و نوقسانە، ئیمە تەنانەت زۆر

نازانىن دەربارەى خۆمان لەو دەمارو ھەست و وردەکاریانە، شتى زۆر ھەيە ئیمە نایزانىن، ئایە دەزانى (پوچ) چىيە؟ عەقل چىيە؟ ئەگەر دەربارەى جەستەى خۆت و نەفسى خۆت نەزانى، چۆن قسە دەکەیت دەربارەى زاتى خوا؟ کە ھىچ کەسێک دەربارەى نازانىت تەنھا خۆى نەبیت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (١١٠ طه) واتە: خوا بە ھەموو ئەو شتانە دەزانیت ئەوان پيشيان خستوو و کردیانە لەدونيادا، ھەروەھا بەو شتانەش چاک دەزانیت لە پۆژى دوايدا چاوەپييانە ئەوان بەزانين و عيلم ناتوانن دەورە بدەن بە بەپۆیەبردن و حیکمەتى خوا).

ئەمە لەدەرەوھى زانیارى و بۆچوونى ئەوانە، خواى گەرە بەدروستکراوەکانى (قیاس) ناکریت، ئەمە لەکەمکردنەوھى ریزو شکۆمەندى و قەدرى خواى گەرەيە، جا ئەو لە ھەموو کەس شارەزاترە دەربارەى خۆى و جگە لەخۆى، لە ھەموو کەس پاستگۆترە، قسەکانى لە ھەموو دروستکراوەکانى چاکترە، ھەروەکو (شیخ الاسلام) لە کتیبى (الواسطیة) دا ھەرموویەتى.^{۳۹}

مەبەست لە: (وما بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ).

تەوھرى باسکردنى ناوو سیفەتەکان تەنھا قورئان و سوننەتە، تەفسیری ناوو سیفەتەکان تەنھا لەقورئان و سوننەتدا ھەيە و لە زمانى عەرەبیدا کە قورئانى پى دابەزیو، ئیمە ناپۆین بۆ لای مەنتىقى ئەرستۆ ئەفلاتۆن و فلان و علان، چونکە ئەمە جۆریکە لە تاوانکردن بەرانبەر شەریعەتەکەى خواى گەرە.

لە گۆرپىنى وەحى بە مەنتىق و عیلمى کەلام، عیلمى کەلام و مشتومر چى بەرھەمیکی ھەبوو بۆ ئەوانە جگە لەگومرایی و خەسارەتمەندى؟ کەچى نەگەشتنە ئەنجام، ئەمەش بەپى دان پیدانانى خۆیان.

هه‌موو ته‌مه‌نی خۆیان به‌سه‌ربرد به‌مشت و مرو دژایه‌تی و له کۆتایی باسه‌که‌یاندان
دانایان به‌وه‌دانان به‌ئە‌نجام نه‌گه‌یشتون، جا ئە‌گه‌ر ئە‌وان ته‌سلیمی خواو
پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) بن ئە‌وا ده‌رباز ده‌بوون.

بۆیه‌یه‌کیکیان ده‌لێت که (الفخر الرازی) ^{٤٠}یه‌:-

نهایه‌ی إقدام العقول عقال	وَأغلب سعي العالمين ضلال
وَأرواحنا في وحشة من جسمونا	وحاصل دنیانا أذی ووبال
ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا	إلا أن جمعنا فيه قیل وقالوا

ئە‌وان هه‌ر له‌ دوودلێ و گوماندا مانه‌وه‌، به‌لام ئە‌وانه‌ی ته‌سلیمی خواو
پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) بوون ئە‌وا له‌وه‌ ده‌رباز بوون.

هه‌روه‌ها یه‌کیکی تر له‌ گومراکان ده‌لێت:-

لعمري لقد طفئت المعاهد كلها	وسيرت طرفي بين تلك المعالم
فلم أرَ إلا واضعاً كف حائر	على ذقت أو قارعاً سن نادماً ^{٤١}

هه‌موو په‌یمانگاکان گه‌پاوه‌، په‌یمانگای که‌لام و مه‌نتیق و جیدال، چاوی بریوه‌ته‌
نیوانی و که‌چی شتیکی نه‌دۆزیوه‌ته‌وه‌ ده‌روونی ئارام بکاته‌وه‌ (وه‌لامی پرسیاره‌کانی
بداته‌وه‌) ده‌لێت ^{٤٢}:- زۆر به‌پێگاکانی که‌لام و به‌رنامه‌ فله‌سه‌فیه‌کاندا تیروانیم،

٤٠ / منهاج السنه : (٢٧١ / ٥) .

٤١ / ئە‌م دوو به‌یته‌ هی شه‌هرستانیه‌یه‌ ته‌ماشای منهاج السنه‌ بکه‌ : (٢٧٠ / ٥) .

٤٢ / قسه‌ی فخر الرازی یه‌ ته‌ماشای کتییی (النبوات) بکه‌ له‌ دانانی شیخ الاسلام (ص / ١١٧) .

نەمبىنى چارەسەرى نەخۇشى بکات و تىنوویتی بشكىتی، بىنیم نزیکتىرین پىگا پىگای قورئانە.

دەربارەى سەلماندىن ئەو ئايەتە بخوینەو:

(إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ (۱۰) فاطر) واتە: ھەموو وشەيەكى پىرۆزو پاك بۆ لای خوا سەر ئەكەوئ).

(الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى (۵) طه) واتە: ئەو خوا بەخشندەيە چوويە سەر عەرشى خۆی).

دەربارەى نەفى ئەو ئايەتە بخوینەو:

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ (۱۱) شوری) واتە: ھىچ شتێك نییە لەوینەى ئەو (خوا)یە)

(وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا (۱۱۰) طه) واتە: ئەوان بەزانین و عیلم ناتوانن دەورە بدەن بەبەرپۆتو بەردن و ھیکمەتى خوا).

مەبەست لە: (فەھو _ جل ثاؤە _ واحدٌ ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱)).

ئەو _ پاك و بى گەردى بۆ ئەو _ تاك و تەنھايە، ھىچ كەسێك بەشداری ئەو ناكات لەزات و ناوو سىفاتیدا، نە لەدروستكردن و كارەكانىشیدا، نە لە پەرسىتىدا، ئەو ھىچ شەرىكىكى نییە، چىتر بۆ خۆت ماندوو دەكەیت؟ تۆ دروستكراوى و ئەویش دروستكارە؟ ئايە چۆن دروستكراو پەى بە دروستكارەكەى دەبات؟ بوارى تۆ تەنھا ئەو یە تەسلىمى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بىت، چىتر موجدەلەو دەمەقالى مەكە، خۆت و خەلكى تر ماندوو مەكە، ئەمە (واجب) پىوېست و فەرزە، بۆيە ھاوہ لانى

پېغەمبەر (ﷺ) ئەم تەكلىفەيان لە خۆيان نەدەکرد، لەبەرانبەر ھىچ ئايەت و فەرموودەيەكدا نەدەوستان، بەلکو دانىيان پېدا دەناو تەسلىمى دەبوون و باوەريان بەو ھەبوو تىيدايە، ھەرگىز كۆشەيان نەبوو چونكە بواریەكە بواری ملکہ چى و تەسلىمبوونە، ناچىنە نىو ئەو بىرپاوەرانەى ئەھلى جىدال و كەلام و مەنتىق، ئەنجامەكەى _ ھەرۈەكو خۆيان دانىيان پېدا نا _ دوودلى و سەرسام بوونە و نەگەيشتەنە بە ئەنجام ھەرۈەكو يەككىيان دەلتەت: -

(لە لىكۆلئىنەو ھەكەماندا ھىچ سوودمان وەرنەگرت بەدرىژايى تەمەنمان تەنھا ئەو ھەمان كۆكردەو: وتى و وتيان، فلان وتى و فلان وتى، ئەگەر واىگووت ئەوا وەلامەكەى بەم شىو ھە).

مەبەست لە: (رئىا اول بلا متى، و آخر بلا مستهى).

خوای گەورە يەكەمىنە و بەبى سەرەتاو دوايىنە و بەبى كۆتايى، خوای گەورە دەفەرمویت: - (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ) (۳) الحديد) واتە: ھەر ئەويشە يەكەم كە ھىچ شتەك لەپېشىيەو نىيە، دوا ھەمىنىش ھەر ئەو ھەكە ھىچ لەدوايەو نىيە و بوونى ئاشكرا بەبەلگەكانى ھەر ئەو، واتە لەژوور ئەو ھەو ئاشكراتر نىيە و پەنھان بەھەقىقەت و كونھى لەدروستكراو ھەكانى، ئەو ھەكە لەو پەنھانتر نىيە).

چەند ناويكى بەرانبەر بەيەك، (الاول) بەرانبەرەكەى (الآخر)، (الظاهر) بەرانبەرەكەى (الباطن)، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو ئايەتەى تەفسىر كەردو ھە فەرموودەيەكداو دەفەرمویت: (أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك

شيءٌ، وأنت الظاهر فليس فوقك شيءٌ، وأنت الباطن فليس دونك شيءٌ^{٤٣} واته: تۆ يەكەم كەسىكىت و ھىچ كەسىك لہ پيش تۆ نہ بوو و تۆ دوايىن كەسىكىت و ھىچ كەسىك لہ پاش تۆ نىيە، تۆ خاوەن دەسەلات و شكۆمەندى و ھىچ كەسىك لہ سەرووى تۆوہ نىيە، ھەر تۆ پەنھانى و جگە لہ تۆ كەس لہ وردەكارىيەكان ئاگادار نىيە).

ئەمە تەفسىرى پىغەمبەرى خودايە (ﷺ) پاشان كەسىكى تەرىت بەشتوہەك تەفسىرى دەكات جياواز لہ تەفسىرەكەى پىغەمبەرى خودا (ﷺ) دەلىت: - مەبەست لہ (الظاهر) ئەوہ يە بۆ عەقلەكان دەرکەوت و بەبەلگەكان دەرکەوت، ماناى ئەوہ نىيە ئەو لہ سەرووى دروستكاروہ كانىيەتى يان ئەو بەرزە بەسەر عەرشدا، ئەم قسە يە قسە يەكى پوچەلە، جياوازە لہ گەل تەفسىرەكەى پىغەمبەرى خودا (ﷺ)، شارەزاترىن كەس دەربارەى خوا پىغەمبەرى خودايە (ﷺ)، ئەم ئايەتى بە تەفسىرىكى پوون تەفسىر كردوہ، (الاول) ئەو كەسە يە ھىچ شتىك پيشى ئەو نہ بوہ، (أول بلا بداية). (الآخر) ئەو كەسە يە ھىچ شتىك لہ پاش ئەو نىيە، (آخر بلا نهاية). (الظاهر) ئەو كەسە يە ھىچ شتىك لہ سەرەوہى ئەو نىيە، لہ سەرووى دروستكاروہ كانىيەتى، (وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ (١٨) الانعام) واتە: ھەر خۆشەتى زال و دەست پويشتو بەسەر ھەموو عەبدەكانىدا ھەرئەويشە لہ كارزان و كارجوان و بە ئاگايە).

(وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً) الانعام/ ٦١ واتە: ھەر خۆيەتى زال و دەسەلاتدار بەسەر بەندەكانىدا فرىشتەى چاودىرو پارىزەریشان لہ سەر دائەنى).

خاۋنى زاتىكى بەرزە و قەدرىكى بەرزە و زال بوونىكى بەرزە، (وأنت الباطن فليس دونك شيءٌ) واتە: ئەو ھەموو شتىك دەزانى، ھىچ شتىكى لى ناشاردىتەوہ، ئەو لہ گەل

ئەوێ بەرزە بەسەر دروستکراوەکانیدا هیچ شتیکی لی ناشاردیته‌وه ئەوێ لەناخ و لەسنگەکانیاندا دەشارنەوه، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) (ه) ال عمران) واتە: نە لە زەوی نە لە ئاسمان هیچ شتیک لە خوا شاراوە نییه ئاگاداری هەموو دەغده‌غه‌و خەتەرانی دڵەکانیشە.

ئەمجار کەسیک دیت و دەلێت: - خۆی گەرە نە لەسەرەوه‌یه‌و نە لەخوارەوه‌یه‌، نە لای راست و نە لای چەپ، نە لەناو‌ه‌وه‌ی جیهانەو نە لەدەر‌ه‌وه‌ی جیهانە، جا ئەمە مانای وایە ئەو بوونی نییه، هەروەکو لەکتیی زانایانی ئەهلی کەلامدا هاتو.

مەبەست له: (يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى).

مانای ئەو‌یه زاناو شارەزایە بەو‌یه‌ی لەزەویدا هەیه‌و بەو‌یه‌ی لەژێر زەویدا هەیه‌و لەژێر خاك و خۆلدايه، ئەمەش جیاوازی نییه لەگەڵ ئەو‌یه‌ی لەسەر‌ه‌وه‌ی عەرشه، چونکە خۆی گەرە شارەزایە بە وردەکارییه‌کانی هەموو شتی‌ک و هیچ شتی‌ک شارەزاو ئیحاتە‌ی زاتی ئەو ناکات، هەموو دروستکراوە‌کان بەنیسبەت ئەو‌ه‌وه‌ بجو‌و‌که هەروەکو هیچ شتی‌ک نەبو‌و‌یت، ئەو مەزنە، گەرە‌یه‌، بەرزو بلند، شکۆمەندە، لە گە‌ڵ خۆماندا بە‌راوردی ناکەین، (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ) (الزمر) واتە: ئەوانە وەکو پێویست خوایان نەناسی و ریزیان لی نەگرت، ئەگینا چۆن هاو‌ه‌لیان بو‌ دانه‌نا؟ لە رۆژی قیامە‌تا زەوی هەموو لە ناو‌ده‌ستی ئەودایە و ئاسمانە‌کانیش پێچراو‌نه‌ته‌وه‌و بە دەستی راستیه‌وه‌ن، خوا پاک و بلندە لەو شتانه‌ ئەوان ئەیکە‌نه هاو‌به‌شی).

دروستکراوە‌کان بەنیسبەت ئەو‌ه‌وه‌ وەکو نەبو‌ونه، هەرچە‌نده لەچاو خە‌لگیدا مەزن بیت بە‌لام بەنیسبەت ئەو‌ه‌وه‌ وایە هیچ شتی‌ک نە‌بیت بە‌رانبەر مەزنی ئەو، بە‌لام ئەوانە

وھەكو پېيويست خاويان نەناسى و رېزىيان لى نەگرت كاتى نكۆلييان لەدەسەلات وتواناو مەزنى ئەو كرد، (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبَ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ (۷۳) مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (۷۴) الحج) واتە: ئەى خەلكىنە! نموونەيەك ھىندراوھتەوھ دەسا ئىوھىش چاك گوڤى بدەنى بەپاستى لەخوا بەدەر ئەوانەى ئىوھ ئەيان پەرستى و ھاواريان بۆ دەبەن ھەرگىز ناتوانن تەنھا مېشىكىش بەدى بېنن، ئەگەر چى ھەموويشيان كۆبينەوھ نەك ھەر ئەوھندە ناتوانن وھ ئەگەر ئەو مېشە لاوازەش شتىك لەخۆيان و خواكانيان بت، گرۇپ، مرۆ بفرىنى ناتوانن پىي بزانن و لىي بسىننەوھ لەپاستىدا ھەم داواكارو ھەم داوا لىكارو نۆر لاوازو بىي توانان (۷۳) ئاى بىي برۇايان چەندە سېلەن چونكە بەو جۆرەى كەدەبىي خوا بناسن و رېزى لى بگرن نەيان ناسىوھ، بەپاستى خوا نۆر بەھىزەو زالە (۷۴).

مەزنى و تواناو شكۆمەندى خاويان نەناسى، چونكە ئەوانە بەراوردى ئەو دەكەن لە گەل خۆياندا، بۆيە لە قەدرى خواى گەرەيان كەم كردهوھ.

ئەگەر ئىوھ ھەر ھەمووتان لەيەكەم كەستانەوھ تاكو دوايىن كەس، جنۆكەو مرقەھەكانتان، ئەگەر كۆبوونەوھ بۆ ئەوھ تەنھا مېشولەيەك دروست بكەن_ كە لە ھەمووشت كەمترە_ ئەوا ناتوانن، بەتايبەتى ئەوانەى داويان لى دەكەن و بانگيان دەكەن جگە لەخودا لەخوكان و پەرورەدگارەكانتان، (لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ) ئەگەر زىرەكترىن پزىشكەكان و شارەزاكانى جىھان و پىشەوەرەكان و دامپنەرەكان كۆ بكەيتەوھ پىيان بلتيت:- تەنھا مېشىكمان بۆ دروست بكەن ئەوا ناتوانن، ھەرچەندە ئەوان دەتوانن پاپۆپى نۆر گەرە دروست بكەن، فېۆكەخانەى تىدايەو فېۆكە ھەلدەگرى، فېۆكەى گەرە دروست دەكەن، ئەوان دەتوانن ئەو شتانە دروست بكەن،

بەلام دروستکردنى مېشىك و پوحى پېدا بكن، ئەوا ھەرگىز ناتوانن، ئەوا وىنەى مېشىك دەكىشن و وىنەى مۇڧ، شىر، لەنمۇنەى ئەوانە، بەلام ناتوانن واى لى بكن پى بكات و قسەبكات، ئەوان تەنھا پلان دادەننن بەلام پوح پېداكردن ئەوە كارى خودايە، نىتر چۆن دروستكراو بەدروستكار بەراورد دەكرىت؟ عەقلەكان و خەيالەكان پىنى ناگەن و بىرو فكرەكان نازانن چۆنە.

مەبەست لە: (يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى).

ھىچ جىاوانو دژ يەك نىن خواى گەورە ئىستواى كردوھ لەسەر عەرشى خۆى لەگەل ئەوەى نھىنى و ئاشكراکان دەزانى، بۆيە ناگوترىت: ئەگەر ئەو ئىستىواى كرد لەسەر عەرشەكەى خۆى ئەوا دوورە لەخەلكىەو، نابىسى و نابىنى ئەوە لە يەكچواندەنە لەنننن پەرەردگارو دروستكراوەكاندا.

جاخواى گەورە شتەكان لای ئەو وەك يەكە، ھىچ شتىكى لى ئاشاردىتەو، نرىك و دوور، يەكەمىن دروستكراوەكان و دوايىەنەكەى، دونىاو دواپۇژ، ھەموو شتىك لەعىلمى خودايە، بۆيە ئەم گەردوونە مەزنە تەنھا ئەو بەرىتوھى دەبات بەتوانا وىست و دەسەلاتى خۆى: (إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أُمْسَكُهُمَا مِنْ تُخَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ خَلِيفًا غَفُورًا) (۴۱) فاطر و اتە: بەراستى خوا ئاسمانەكان و زەوىى راگرتوھ تا لەگىرەژنە دەر نەچن وەئەگەر بترازابان لەيەك، لەپاش ئەو كەسىكى تر نەبوو راگىريان بكا. بەراستى ئەو زۆر لەسەر خۆيە، پەلە ناكات بۆ سزادان، زۆرىش خەتا پۆش و لىبور دەيە).

جوولە و پۆشىتنى بوونەوەر و خۆرو مانگ، بەپىنى ئەو ژماردنە وردەيە ھەرگىز دوا ناكەوئىت، ھەلە ناكات، ئەمە كى بەو شىوھ جوانە رىكى خستوھ؟ ئەوە تەنھا خودايە.

مانگو ئەستىزەكان بەو شىۋە پىكە دىنۇ دەچن، تاكو ئەو كاتەى خواى گەورە
خۆى وىستى لەسەر بىت و كۆتايى ئەم دونيا دىت و گواستەنەوہ بۆ دواپۆژ، خواى داناو
زانا پىكى خستەوہ.

خەلكى كاتى ئامپىرىكى ورد دەبىنن سەرسام دەبن بەو ئامپىرە دروستكراوہ و
دروستكارەكەى، لەكاتىكدا ئەو شتە پارچەپەكى بچووكە...

ئەى چۆنە دروستكردى ھەموو ئەم گەردوونە گەورە كە ھەرگىز دوا ناكەوئىت؟

كى يە ئەو كەسە فراوانى دەكات؟

كى يە ئەو كەسەى دەپارىزى؟

كى يە ھەموو ئەو گەردوونە دەپارىزى و ناىگۆرپىت و دواناكەوئىت و ھەرگىز ھىچ
شتىكى لى كەم ناكات؟

ئەوہ تەنھا خواى گەورەيە.

ئەم دروستكراوانە بە بچووك و گەورەوہ، كى پىزق و پۆزى بۆ دابىن دەكات؟

دروستكراوئىكى زۆر، كى پىزق و پۆزى بۆ دروست دەكات و ھەريەكەو بەپىي
پىويست و خالى خۆى؟

ئەوہ تەنھا خواى گەورەو دلقانە.

بۆيە پىويستە تەسلىمى ئەوہ بىن كە لە خوداوہ ھاتوہ، چونكە ئەو لە ھەموو
كەسىك زياتر خۆى دەناسى، ھەروەھا تەسلىمى ئەوہ بىن لە پىغەمبەرى خوداوہ

(ﷺ) هاتوه، چونکه پیغه‌مبهر (ﷺ) شاره‌زاترین که‌سه به‌په‌روه‌ردگار که‌ی، به‌رانبه‌ریان ناوه‌ستین و به‌عه‌قل و بیر و فکرمان و ناچینه نه‌و باسه‌وه.

که‌واته هیچ جیاوازیه‌ک نییه له‌نیوان نه‌وه‌ی نه‌ینی و ناشکران بزانیت و له‌سه‌ر عهرشی خۆی نیستیوای کردوه.

مه‌به‌ست له: (وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان).

عیلم و ناگای له‌هه‌موو جیگایه‌ک هه‌یه...

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) (ه) آل عمران) واته: نه‌ زه‌وی نه‌ له‌ ئاسمان هیچ شتیک له‌ خوا شاره‌وه نییه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ) (ه٩ الانعام) واته: هه‌رچیش له‌ وشکانی و ده‌ریادایه نه‌و نه‌یزانی، هیچ که‌لا داریکیش بی ناگاداری نه‌و ناوه‌ریت، هه‌ردانه‌یه که‌ له‌ ناو تاریکایی زه‌ویدا بی و هه‌رچی ته‌پو وشکیشه، گشتی له‌ ناو کتیبیکی ناشکرادایه وه‌کو (اللوح المحفوظ) واته: خوای کارزان به‌ گشت بوونه‌وه‌ر – به‌ گیانداری بی گیانییه‌وه – زانست و زانیاری هه‌یه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ) واته: به‌خه‌وتن (وَيَعْلَمُ مَا جَزَخْتُمْ) واته: نه‌وه‌ی نه‌نجامی ده‌ده‌ن (بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ) الانعام/ ٦٠) واته: هه‌ر نه‌و خوایه که‌ به‌ شه‌ودا ده‌تانخه‌وینی و هه‌ستان لی ده‌سینی و وه‌ک مردووتان لی دیت و به‌ روژیشدا هه‌ر تاوانی بکه‌ن پیی ده‌زانن نه‌وسا به‌ روژ راتان ده‌په‌رینی و هه‌لتان ده‌سینی).

لەخە و هەڵدەستن، کى ئیوهى خەواند؟

کى بە ئاگای هینانەوه؟

ئەوه تەنھا خوایه.

ئەگەر بیر بکەیتەوه لەم گەردوونە، ئەوا مەزنى و گەورەیی خوات نیشان دەدات، تەسلىمى خوا دەبووی، ئەگەر بیر لە قەسەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بکەیتەوه و ئەوهى هەوالی پێداوین لە پووداوهکانى پابردو و داهاوو، هەروەکو ئەوهى باسى کرد پوو دەدەن.

کى ئەو هەوالانەى پى گوت؟

ئەوه تەنھا خودایه.

ئەو وهى بۆ پێغەمبەرەكەى (ﷺ) ناردوه، ئەوه لەخودى خۆیهوه نیه، بەلكو ئەوه لەخوداوهیه، ئەگەر فەرموودهكانى دابەزینیته سەر روداوهكان ئەوه سەرسام دەبیت، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى پێغەمبەران دەكات (عليهم الصلاة والسلام)، باسى ئوممەتەكانى تر دەكات شتى زۆر دەریارەیان دەلێت، هەرچەندە سەردەمەكەى دواى سەردەمى ئەوانه.

کى ئەو هەموو باس و هەوالەى پى پاگە یاند؟

ئەوه تەنھا خودایه.

ئەو ھەش بەلگەيە ئەو پېتغەمبەرۈ نىردراو ھەلەلەيەن خوداۋە، ئەم قورئانە پىرۋوز
مەزنى ھەرگىز ناكىت لەلەيەن جگە لەخوداۋە ھاتىت: (قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِرُّ
عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا) (۸۸) (الإسراء) واتە:
بلى: ئەگەر ھەموو مەزۇ و جنۆكە كۆيىنەو ھەق ئەو ھەي وىنەى ئەم قورئانە بەيىن
ھەرگىز ناتوان وىنەى ئەو بەيىن ئەگەر چى ھەندىكىان پالېشت و ھاوكارى ھەندىكىان
بن بۆ ئەنجامدانى ئەو كارە).

ئەم قورئانە قسەى خودايە، پېتغەمبەرى خوا (ﷺ) تەنھا لەئەو ھەگەياندوويەتى:
(وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) (الانعام/۱۹) واتە: بۆيە ئەم قورئانەشم بۆ
وھى كراو ھە ئىو ھەركەسىكى تىرىش دەنگى ئەم قورئانەشم دەگاتى پى
بىرسىنم و ئاگادار كەمەو).

ئەو تەنھا لەخوداۋە گەياندوويەتى.

﴿۱۵﴾ نوسەر دەئىت: (ولا يقول في صفات الرب تعالى: كيف؟ ولم؟ إلا شك في الله تبارك وتعالى).

واتە: ھىچ كەسنىڭ دەربارەى سىفاتى خۇاى گەرە ئاللىت: چۇن؟ بۇ؟ ئىللا كەسنىكى بەگومان نەبىت لەخۇداى گەرە.

رافە:

پرسىياری لى ئاكرىت دەربارەى چۇنىەتى، پرسىياری لى ئاكرىت دەربارەى ھۆكارەكەى، بۇ ئەرەى فەرەموو؟ بەلكو دەبى تەسلىمى خۇدا بىن، چۇنكە ھىچ كەسنىڭ دەربارەى چۇنىەتییەكەى نازانىت تەنھا خۇا نەبىت.

﴿۱۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والقرآن کلام الله وتنزیله ونوره، ولیس مخلوقا، لأن القرآن من الله، وما كان من الله فلیس بمخلوق، وهكذا قال مالک بن أنس، وأحمد بن حنبل، ومن قبلهما من الفقهاء ومن بعدهما، والمراء فیہ کفر).

واته: قورئان که لامی خودایه و له لایه نئه وه وه دابه زیوه و نوورو پوناکی ئه وه، دروستکراو نییه، چونکه قورئان له لایه ن خوداوه هاتوه، هه‌رشتیک له لایه ن خوداوه هاتبیت دروستکراو نییه، (مالیک ی کوپی ئه نه‌س) و (ئه‌حمه‌دی کوپی حه‌نبه‌ل) و ئه‌وانه‌ی پئیش ئه‌وان و ئه‌وانه‌ی پاش ئه‌وان هاتوون له‌فه‌قیه‌ه‌کان وایان گوتوه، مشتومر کردن تئیدا کوفره.

پاڤه:

مه‌به‌ست له: (والقرآن کلام الله وتنزیله ونوره، ولیس مخلوقا).

له‌بیرو باوه‌پری ئه‌هلی سوننه و جه‌ماعه ئه‌وه‌یه: قورئان که لامی خودایه، به‌حه‌قیقه‌ت قسه‌ی پئیکردوه، جبریل له‌ئه‌وه‌وه بیستی و دایبه‌زنده‌سه‌ر (محمد) (ﷺ)، ئه‌م عه‌قیده‌یه هه‌یج که‌سێک لئی جیاوازه‌بووه له‌وانه‌ی له‌سه‌ر سوننه‌ته‌که‌ی پئغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پویشتون، به‌لکو گومراکان لئی جیاوازن له‌گرووی (الجهمية) شوینکه وتوانی (جه‌مه‌می کوپی سه‌فوان) و بی‌چوووه‌کانی (الجهمية) له‌ (المعتزلة) و (الزیدية) و (الشیعة) هه‌موو ئه‌وانه ئه‌مه‌سه‌له‌یان له‌ (الجهمية) وه وه‌رگرتوه، هه‌روه‌ها گرووی (الاباضية) هه‌موویان له‌سه‌ر ئه‌و به‌رنامه‌یه ده‌پۆن که به‌رنامه‌یه‌کی جیاوازه له‌ به‌رنامه‌ی ئه‌هلی سوننه و جه‌ماعه، ئه‌وان_ واته گرووپه گومراکان_ واده‌بینن قورئان دروستکراوه، چونکه خوای گه‌وره لای ئه‌وان وه‌سف نا‌کریت به‌وه‌ی قسه‌ده‌کات.

ھەرودھا ۋەسەف ناکریت بەبىستىن و بىنن و عىلم و وىست (الارادە) ۋەجگە لەوانە،
 لای ئەوان ۋەسەف ناکریت بەۋەى خۆى گەورە پووی ھەيە، یان دوو دەستى ھەيە،
 جگە لەوانەش، مەبەستیان بەم قسانە فەسادکردنى عەقیدەيە، ھەرچەندە بەروالت
 وانیشانی دەدەن ئەوان مەبەستیان پاک راگرتنى خودایە بەۋەى بەدروستکراۋەکانى
 بچوینن، ئەمەش قەسەيەك و مەبەستىكى پوۋچەلە، چونکە سىفاتی پەرورەدگار
 لەسىفاتی دروستکراۋەکانى ناچیت، پەرورەدگار چەند ناو سىفاتىكى ھەيە شایستەو
 لایەقى گەورەيى و مەزنى ئەو، دروستکراۋەکانیش چەند ناو سىفاتىکیان ھەيە
 لایەقى ئەوانەو لایەقى مۆفایەتى ئەوانە، ھىچ لەيەك چوونىك نىيە لەنێوان ئەو دوو
 جۆردا چ لەپووی حەقیقەتەو و چى لەپووی چۆنیەتیەو، ھەرچەندە ھەردوو
 بەشدارین لەماناوی بێژەدا (اللفظ) ئەمەش پێى دەگوتریت: (المواطىء) بەلام بەشدار نین
 لە حەقیقەت و چۆنیەتیدا، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، بەلگەشیان
 لەسەر ئەو لەقورئاندا ئەوھەيە کە دەفەرمویت: (وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ
 حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ (٦) التوبة) واتە: ئەگەر یەكێك لەو موشرىكانە پەناى پێى ھێنايت،
 پەناى بدە، دالەدەى بدە ھەتا بەباشى فەرمايشتى خوا دەبیسى و لێى حالى دەبى).

کەلامى داوھ پال خۆى، دەربارەى دوو پووەکان دەفەرمویت: (يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ
 اللَّهِ (الفتح/١٥) واتە: دەیانەوێت کە فەرمايشتى - کەلامى - خوا بگۆین).

ھەرودھا دایەوھ پال خۆى، بەلگەش لەسەر ئەم مەسەلەيە لەسوننەت و ئىجماعى
 ئەم ئوممەتەدا زۆرە، ئەم مەسەلەيە مەسەلەيەكى دۇنيایى و یەقینیە ھىچ گومانى تێدا
 نىيە، جیوازی گومراکاران ھىچ کاریگەرى لەسەر ناکات، بەۋەى قورئان کەلامى
 خودایە، ئەویش یەكێکە لەقەسەکانى خۆى گەورە، خۆى گەورە قەسە دەکات و
 بەردەوام قەسە دەکات ھەر کاتى بىەوێت، ئەگەر وىستى، بەۋەى وىستى لى بێت،

وھەصف دەكرىت بەوھى قسە دەكات، ئەم قورئانەش يەككە لەكەلامى خوا، بەتەورات قسەى كرد، بەئىنجىل قسەى كرد، بەزەبوور، بەفەرمان و نەھى قسەدەكات، بەشتىك دەلئىت: (كُن) واتە: بىيە، ئەویش دەبىت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) (۸۲) يس) واتە: بەپاستى ھەركاتى وىستى شتى بەدى بەئىنى ھەر ئەوھىيە كە پىيى بەفرمى بىيە! ئەویش دەست بە جى دەبىت).

ئەوھتا ئىسپاتى قسەى بۆخۆى كرد، (إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى) آل عمران/ ۵۵) واتە: ئەوھبوو فەرمووى: ئەى عىسا!) خواى گەورە لەگەل (موسا) دا قسەى كرد بەقسەيەك (موسا) بىستى كاتى پەوانەى لای فیرعەونى كرد، جا خواى گەورە بەكەلام وھەصف دەكرىت، قورئانى پىرۆزىش لەكەلامى خواى گەورەيە.

بەلام قسەى گومراكاران: قورئان دانە پال خواى گەورە لەنمونەى دانە پالى دروستكراوھەكان بۆ دروستكارەكەى وەكو: (ناقه الله) و (بيت الله) دەلئىن: ئەم قسانە درۆ و دەلەسەيە، چونكە ئەوانەى دەدرىتە پال خواى گەورە دوو بەشە:—

يەكەم: (اضافة معان) دانە پالى ماناكان.

ئەويتەر: (إضافة اعيان) دانە پالى شتەكان.

(المعاني) ماناكان: دانە پالى ماناكان بۆ خواى گەورە، دانە پالى سىفەتە بۆ وھەصفكراوھەكە، ئەویش دانە پالئىكى حەقىقىيە، ئەویش لەصىفەتەكانىيەتى، وەكو: كەلام و بىستن و بىنين.

دانە پالى (الاعيان) شتەكان: وەكو حوشترەكە و مالاكە، ئەمىش دانە پالى دروستكراوھەكان بۆ دروستكارەكەى، ئەمىش دانە پالئىكى پىزە، جا ئەوان ئەو دوو

جۆرەيان تىكەل كىردۈھ جىياوازييان نە كىردۈھ لە نىوان ئەم و ئەودا، بۆيە ئەھلى سوننە و جەماعە باسى ئەمەسە لەيان كىردۈھ لە كىتەبەكانى عەقىدەدا بۆ ئەوھى وەلامى گومراكاران بدەنەوھ، جا ئەگەر خوائ گەورە قسە نەكات ھەروھەكو ئەوان دەلەين ئەوا ئىتر چۆن فەرمان دەكات و نەھى دەكات؟ ئەمەش ماناى ئەوھى ھوكمە شەرعىيەكان ھەموو پوچەل دەبىتەوھو لەكار دەكەون و بنەماى بنەماكان كە قورئانە دەپوخىت، جا ئەگەر ئەم بنەمايە بپوخىت ئەوا ئىسلامىش دەپوخىت، بەلام ئەوان خويان داوھتە پال بەپاك راگرتن، ئەمەش لەپاستىدا پاك راگرتن نىيە، بەلكو ئەوھ لەكارخستەنە (تعطيل)ە، جىياوازيش زۆرە لەنىوان پاك راگرتن و لەكارخستەنە، (التنزيه)پاك راگرتن ئەوھى خوائ گەورە خوى باسى كىردۈھ دەفەرەمۆيت: (أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) الشورى، (هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَيِّئًا ۖ) (۶۵) مريم) واتە: ئايا ئاگات لىيە ھاوناويكى ھەبى؟).

ئەم تەنزيھە خوائ گەورە باسى كىردۈھ، ئەويش ئەوھى دىروستكراوھەكان بە دىروستكارەكە نەچۆينرىت يان يەكسانى لەگەلدا نەكرىت، ئەمە ئەوھى تەنزيھى خوائ لى دەكرىت، بەلام نەفى سىقاتى خوا ئەوھ لەكارخستەنە كە لە يەكچۈنەوھ ھاتوھ، ئەوان لەپىشدا شوبھاندان ئەمجار لەكارىان خستەن، تەنزيھىش نىيە، جا جىياوازي زۆرە لەنىوان (التنزيه) و (التعطيل)دا.

ئەشەرىيەكان شىتىكى سەيرىيان ھىناوھ لە قسەى (الجهمية) سەرسام ترە، بۆيە گوتيان: كەلامى خوائ گەورە دەكرىت بەدوۋو بەشەوھ: (معان) ماناكان و (الفاظ) كەتەكان (گوتەكان).

ماناكان ئەوھ كەلامى خوايە، خوائ گەورە وەصف دەكرىت بەوھى كەلامى ھەيەو ئەم مانايە كۆنەوھى خويەتى، بەلام خوائ گەورە قسە بكات بەپىت و بەدەنگ ئەوھ

لاى ئەوان ناكرىت بدرىتە پال خواى گەورە، بەلام (اللفظ) ئەو ە كەلامى
دروستكراو ەكانە، واتە: ئەو ە قەسى (جبريل) ە يان ە قەسى (محمد) ﷺ.

جا ئەوانە قورئانان كرده ئەو ەى ە دوو شت پىك ەاتبىت: دروستكراو دروست
نەكراو، جا ئەوان نە ە گەل ئە ەلى سوننە دا بوون و بلىن: قورئان دروستكراو نىيە، نە
ە گەل (الجهمية) دا بوون و بلىن قورئان ە مووى دروستكراو، بەلام ئەوانە دوودل
بوون ە رو ە قەسى گاو ەكان دەربارەى (المسيح)! كە ە دوو شت پىك ەاتو ە!
ە (لاھوت) و (ناسوت) و ە دەلىن: (لاھوت و ناسوت) ە كيان گرتو ە.

دەرئەنجام: ئەم مەسەلە ە مەسەلە ەكى زۆر گەورە ە، قەسى پىسواكان
ە خشتە تان نەبات، ئەوانەى بانگەشەى ئەو ە دەكەن گوايە ئەوان ئە ەلى سوننە و
جەماعەن، دەلىن: ئەم مەسەلە ە ئەو ە موو مشت و مپ ە ئەناكرىت، ئىمامى ئەحمەد
زىادە پەوى كرده ەو ەى بلىت قورئان دروستكراو، ئەم مەسەلە ئەم ە مو ە
ە ئەناكرىت، ئەمە ە كىتبەكانى ەندى ەوانە دا ە ە خويان داو ە پال زانست،
ەندىكيان دەلىن: ئەو ەى ە نىوان ئەحمەد و نە يارانيدا پوویدا ناكۆكى سىياسى بوو!!

جا ئەگەر بە وردى بىر ە مەسەلە كە بكەيتەو ە دەبىنىت مەسەلە ەكى ئاسان نىيە،
ئەگەر نەفى ئەو ە كرا قورئان كەلامى خودايە نىتر چى شتىكمان پى دەمىنى؟ ئەگەر
پەروەردگار ە سىفەتى كەلام ە كارخرا ئەو ە كە مكردەو ە ە ە قەدرى خواى گەورە،
چونكە ئەو ەى قەسەناكات خوا نىيە، خواى گەورە كاتىك جولەكەكان گۆيرەكەكە يان
(گۆلكەكە يان) پەرسىت بەو ە عەبىدارى كردن كەوا: (أَمْ يَرَوْنَ أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمُ) الأعراف
(۱۴۸) واتە: (مەگەر نە ياندى ئەو گۆيرەكە ە قەسە يان ە گەل ناكات).

بۆيە پەرۋەردىگار دەبى قسەبكات، بەرپۆھ ببات، فەرمان بكات و نەھى بكات، جا خۇاى گەورە ئەگەر نەفى كەلامى لىكرا ئەوا بەكەلگى خۇايەتى نايەت، پاكى و بى گەردى بۆ خۇاى گەورە لەقسەى ئەوانەى دەيكەن، جا ئەم مەسەلەيە زۆر مەزنە، بۆيە ئىمامى ئەحمەد^{۴۴} ۋەكو چيا بلندەكان بەرپوياندا پاۋەستاۋ ھەرگىز پەشىمان نەبۈۋە، تەئويلى نەكردو ئارامى گرت لەسەر كىشەكە، ئارامى گرت لەسەر بەنديخانە و لەسەر لىدان، ئارامى گرت لەسەر سووكايەتى كردنى لەلايەن سى خەلىفەۋە: (المأمون) و (المعتصم) و(الواثق) ھەمويان بەدۋاى يەكدا ئازاريان دا، تەنھا ئەۋەيان لى دەويست لەقسەى خۇى پەشىمان بىتتەۋە، كەچى ئەۋ پازى نەبوو، لەسەر قسەى خۇى دامەزراۋ بوو، دەللىن لەكۆتاي سەردەمى (واثق) دا، (واثق) گەپايەۋە بەھۋى تىروانىنىكەۋە لەنتوان زانايەكى ئەھلى سوننە و (بشر المريسى) دا لە پىشى روويدا، لەویدا (المريسى) شكستى ھىنا، بۆيە لەۋ كاتەدا (الواثق) گەپايەۋە^{۴۵}.

دەرئەنجام: ئەم مەسەلەيە زۆر مەزنە، ھەرۋەھا زۆر گرنگە و نابىت بەسووك تەماشىا بكرىت، نابىت بگوترىت: ھەرۋەكو ھەندى نەقام و نوسەرو پۆشنىر يان ئەشعەرىيەكان و نمونەى ئەوان دەللىن: ئەم مەسەلەيە ئەۋ ھەموو بايەخە ھەلتاگرىت، ئەم ھەموو ۋەلامدانەۋەى ناويت.

جا ئىمامى ئەحمەد لەۋ بەلگانەى ھىنايەۋە بۆيان ئەۋ ئايەتەيە كە دەفەرمويت: (حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ) التوبة/ ۶ واتە: ھەتا بەباشى كەلامى خوا دەبىسى و لىلى ھالى دەبى).

۴۴ / أنظر : (البدعة الكبرى) في محنة الإمام أحمد في صفة الكلام للدكتور / محمود عبدالرزاق الرضواني .

۴۵ / تەماشای (سیر اعلام النبلاء) بکە لە نوسینی ئىمامى (الذهبي) (۱۰/ ۳۰۷- ۳۰۹) .

(كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ) الفتح / ۱۵ (قَالَ اللَّهُ) (خوای گه‌وره فه‌رمووی) که‌واته
وتن و قسه‌کردنی بۆخوی سه‌لماند.

مه‌به‌ست له: (وتنزله).

واته: قورئان، خوای گه‌وره دایبه‌زنده سهر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (محمد) ﷺ به‌هوی
(جبریل) هوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ) (۱۹۳) عَلَى قُلُوبِكُمْ لِتَكُونَ
مِنَ الْمُنذِرِينَ (۱۹۴) يَلْسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ (۱۹۵) الشعراء) واته: جویره‌ئیلی ده‌ستپاک و نه‌مین
هینایه خواری (۱۹۳) بۆ سهر دلی تو، تا ببیته یه‌کی له ترسیته‌ران و خه‌لکی پی
بترسینی (۱۹۴) به‌زمانیکی عه‌ره‌بی پوون و ناشکرا دابه‌زینراوه (۱۹۵).

نه‌مه پوونه و ناشکرایه، له‌که‌ل نه‌مه‌شدا که‌سیک دیت و ده‌لێت: قورئان
دروستکراوه و دابه‌زیو نییه، خوای گه‌وره قسه‌ی پی نه‌کردوه، خوا گه‌وره به‌که‌لام
وه‌صف ناکریت، پاک‌ی و بی گه‌ردی بۆ خوای گه‌وره.

مه‌به‌ست له: (ونوره).

قورئان وه‌صف ده‌کریت به‌وه‌ی نوورو پووناکییه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (وَلَكِنْ
جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) (۵۲) الشوری
واته: به‌لام ئیمه نه‌و قورئانه‌مان کرده نوور و پووناکییه‌ک تا به‌هوی نه‌وه‌وه هه‌ر
که‌سیکمان بویت له به‌نده‌کانمان رینمایي بکه‌ین).

پیی ده‌گوتریت (روح)، (أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا) الشوری / ۵۲ روح، چونکه
له‌کانی پی زیندوو ده‌بنه‌وه، جا نه‌وه پوچی له‌کانه، نه‌و پوچه ناسراوه بریتیه له

پوھى جەستەكان، جا ئەم قورئانە، پووناكییە، پوھە، ھیدایەتە، یاد خستەوھە، نامۆزگارییە، چەندین ناوی ھەيە دەلالەت دەكەن بۆ مەزنى ئەم قورئانە.

مەبەست لە: (لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق).

خوای گەورە بە ناو و سیفەتەكانى یەو ە دروستکراو نییە، ئەو دروستکارە و جگە لە ئەو دروستکارە، بۆیە ناگوتریت: — ناو سیفەتەكانى خوا دروستکارە، چونکە لە خواوھە، ئەوھى لە خوداوە بێت دروستکراو نییە، بەمانای ئەوھى خوای گەورە پێی وەصف دەکریت، جا خوای گەورە بە ناو و سیفەتەكانییەو ە دروستکارە، جگە لە ئەو دروستکارە.

مەبەست لە: (وهكذا قال مالك بن أنس وأحمد بن حنبل رحمهم الله).

ئەمە قسەى پێشەوايانە نموونەى ئەوانە ئىمامى مالیک پێشەواى مەدینە و ئىمامى ئەحمەد کە لەو پێناو ەدا سزادرا و نازار دراو ئارامى گرت و جگە لەوان لە پێشەوايانى ئەھلى سوننە، ھەمويان ئەمە قسەيان بوو.

مەبەست لە: (ومن قبلهما من الفقهاء ومن بعدهما).

واتە ئەم بابەتە تەنھا باوھەپى ئىمامى ئەحمەد و ئىمامى مالیک نەبوو بەلکە کەسانىكى زۆر پێش ئەوان کەوتون لەھاو ەلان و شوینکەوتوان و شوینکەوتەى شوینکەوتوان و ئەوانەى پاش ئەوان ھاتون لەپێشەوايانى مۆسلمانان.

مەبەست لە: (والمرء فيه كفر).

مشت و مەر لە قورئاندا، ئايە دروستکارە يان دروستکراو نییە؟ يان مۆفەکە گومانى ھەيە دەلێت: نازانم، مەسەلەکە جياوازی تێدايە ھەر ەو کۆ ئیستا ھەندى کەس دەلێن.

له م دواييه دا ديارده يه ك پهيدا بووه، ده لئين: مه سه له كه جياوازي تيدايه، ئيمه يش ده لئين: له كاتي جياوازي دا شويني به لگه ده كه وين، ئيمه به جياوازي خه لكى و قسه ي خه لكى په رستن ناكه ين، به لكو به به لگه په رستن ده كه ين، هر جياوازيه ك هه بوو به راوردى ده كه ين له گه ل به لگه دا، هر لايه ك به لگه ي هه بوو ئه وه حقه و هر كام جياوازي بوو له گه ل به لگه دا ئه وه ناحه قه و پووجه له، خواى كه وره ئيمه ي جينه هيشته بو پاو بوچوون و قسه و جياوازي به لكو فرمويه تى: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ (٥٩) النساء) واته: ئينجا نه گه ر له شتيكدا كي شه و ناكوكيتان بوو جا بيگيرنه وه بو لاي خوا و په يامبه ر واته: با ته نها قورئان و سوننه ت داوهر و حه كه متان (بن).

ده فەرمویت: (وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ (١٠) الشورى) واتە: ئەوەی کێشە و جیاوازیان تێدا بوو لە بارەی باوە پو بی باوە پێیە وە حوکمە کە ی بگێڕد ڕیتە وە بۆ لای خوا ئا ئە و حوکم و بپار دەرە یە خوای بە روە دگرم هەر بە و پشت دە بە ستم و هەر بۆ لای ئە ویش دە گە رێمە وە).

بۆيە پيۇيسته بگيردريته وه بۆ كيتابه كەي خوا و سونته تي پيغه مبه ره كەي (ﷺ)،
جا نه وه ي به لگە ي هه بوو وهرده گيرى و نه وه ي له گە ل به لگە دا جياواز بوو نه وا وازى لى
ده هيتري ت، به لام نه و كه سه ي نه و قسه يه وهرده گري ت له گە ل شه هوه ت و ئاره زوويدا
ده گونجى هه رچه نده له گە ل به لگە كانيشدا جياواز بي ت نه وه كه سي كي گومرايه، نه م
كه سه ئاره زوو په رسته، به لام نه و كه سه ي خوا په رسته نه وه هه رشتي ك به لگە ي هه بي ت
له قورئان و سونته تي پيغه مبه ردا (ﷺ) نه وه وهرده گري ت.

﴿۱۷﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان)

واتە: باوەپ بەبینى خۆى گەرە لە پۆڤى قىامەتدا، خۆى گەرە دەبینن بەچاوى سەریان، ئەویش لىپچىنەو لەگەڵئاندا دەکات بەبى پەردەو بەبى وەرگىپ.

پاڤە:

هەر لەو بابەتە بىروبەرە گىرنگو مەزنە ئەوێه! سەلماندنى ئەوێه کەوا ئىمانداران پەرەردگارى خۆيان دەبینن لە پۆڤى قىامەتدا بەچاوى خۆيان و بەئاشکرا، هەرەکو چۆن مانگ دەبینن لەشەوى چوارەدا، هەرەها وەرەکو چۆن پۆڤ دەبینن لەپۆڤى پووندا کاتىک ئاسمان هەورى نەبى، هەرەکو لەفەرموودە پاست و دروستەکان هەيەو بە(متواترى) هاتوو لە سەلماندنى ئەوێه ئىمانداران خۆى خۆيان دەبینن، پىشەوا (ابن القيم) لەکتىبى (حادى الارواح)^{٤٦} دا ئەو فەرموودانەى هیناوتەو لەم بارەيەو، باسکى فراوانى سەنەدەکانى کردوو و ئەویش (متواتر)ە لە سەلماندنى ئەوێه ئىمانداران بەئاشکراو بەچاوى خۆيان خۆيان دەبینن.

هەندى گروپى گومرا لەمەدا جىاوازن وەك (المعتزلة) و ئەوانەى پىچکەى ئەوانيان گرتو، بۆيە نكۆلى لەبینى خوا دەکەن، لەکاتىکدا لە قورئاندا باس کراوە، خۆى گەرە دەفەرمویت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ (٢٦) يونس) واتە: بۆ ئەوانەش چاکە دەکەن پاداشى زۆر چاک و بەهەشت هەيە و زىاد لەوێه).

له (صحیح مسلم)^{۴۷} دا هاتوه مانای (الزیادة) واته: ته‌ماشاگردنی پووی خوای گه‌وره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (هُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ (۳۵) ق) (المزید) بریتیه له ته‌ماشا گردنی رووی په‌روه‌ردگار^{۴۸}.

له‌سوره‌تی (القیامة) دا هاتوه: (وَجُودٌ يُؤْمِدُ نَاضِرَةً (۲۲) إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً (۲۳)) واته: له‌پوژی قیامه‌تدا دم و چاوو پوخسار گه‌لی گه‌شاوه و پاراوو پرشن‌گداره (۲۲) بۆ په‌روه‌ردگاری خوایان ده‌پوانن (۲۳))

وشه‌ی (ناضرة) به‌پیتی (ضاد) له (النضرة) وه هاتوه، ئه‌ویش بریتیه له (البها) واته: جوانی و قه‌شه‌نگی و رازاوه‌یی، ده‌فه‌رمویت: (تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ (۲۴) الْمُطْفَفِينَ) واته: له‌پوخساریاندا پوو‌گه‌شی و خو‌شی به‌ه‌شت ده‌بینی و ده‌زانیت)، (إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً (۲۳)) به (ظاء) واته: به‌چاوی خوایان ته‌ماشای خوا ده‌که‌ن، له‌نیعمه‌تدا ده‌بن به‌و بینینه له‌ه‌موو نیعمه‌ته‌کانی به‌ه‌شت زیاتر، ئه‌مه له‌قورئانی پیرۆزدا هاتوه.

له‌سوره‌تی (المطففين) دا ده‌رباره‌ی بئ‌باوه‌پان هاتوه: (كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ (۱۵) الْمُطْفَفِينَ) په‌رده‌پو‌ش ده‌کرین له‌بینینی خوا، ئه‌گه‌ر بئ‌باوه‌پان په‌رده‌پو‌ش بن له‌بینینی خوا ئه‌مه به‌لگه‌به له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیماندار په‌روه‌ردگاری خوایان ده‌بینن، چونکه ئیمانداران ئیمانیان پئ‌هیتاوه له‌دونیا‌داو که‌چی نه‌یان‌بینیوه، به‌لکو پش‌تیا‌ن به‌به‌لگه‌کان به‌ستوه‌و ئیمانیان پئ‌هیتاوه، باوه‌پیان به‌پتغه‌مبه‌رانی هیتاوه، ئیمانیان پئ‌هیتاوه نه‌یان‌بینیوه له‌دونیا‌دا، بۆیه خوای گه‌وره‌ پ‌یزنی له‌وان گرتوه‌و په‌رده‌ی له‌سه‌ر پووی خو‌ی لاداوه و به‌چاوی خوایان بینیان، کاتیک له‌دونیا‌دا

۴۷ / أخرجه مسلم (۱۸۱) .

۴۸ / رواه الشافعي والبخاري وابن جرير وغيرهم وصححه الضياء المقدسي .

باوەرپان پى ھىناو نەيانىنى بوو، بەلام بى باوەرپان كاتى لەدونيادا بى باوەر بوون، ئەوا خواى گەورە بينىنى خوى لىيان داپۆشيوە لە پۆژى قىامەتدا وەكو سزايەك بۆ ئەوان، (جَزَاءً وَفَاءً (۲۶) النبأ) واتە: پاداشتىكى پراو پەرە بەرامبەر بە كەردەوكانيان).

لەو گومانانەى (معتزلة) و ئەوانەى وەكو ئەوانن پشتيان پى بەستووە ئەوھە: خواى گەورە بەموساى فەرموو: (لَنْ تَرَانِي) لەو ئايەتەى كە دەفەرموئە: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي) (الاعراف / ۱۴۳) واتە: ئەوسا موسا ھات بۆ شوئىنى موناجاتەكە لەگەلمان و پەرەردگارى كەوتە قەسەو گەفتوگۆ لەگەلى، موسا ووتى: پەرەردگارم خۆتم پى نیشان بدە زۆر ئارەزوومە بىبينم خوا فەرموو: موسا ھەرگىز لەم دونيايە ناتوانى بمىنى بەلام لەم كۆتە بېوانە من خۆمى نیشان دەدەم جا ئەگەر ئەو لەجى خوى ماو، نەبزوت، ئەوساش تۆ دەتوانى بمىنى).

وتيان: ئەمە بەلگەيە كەوا خواى گەورە نابىنرئەت، دەلئەين: بەلى ئەمە لەدونيادا، چونكە ئەو پووداوە لەدونيادا پوويداوەو ئىمەش ھاودەنگەن خواى گەورە لەدونيادا نابىنرئەت، جا (موسا) داواى لەخوا كرد لەدونيادا بىبينى، خواى گەورە فەرموو: (قَالَ لَنْ تَرَانِي) واتە لەدونيادا، نەفى كردن بە (لن) بۆ ھەتا ھەتايى نىيە، بەلكو نەفییەكى كاتىيە، جا مەبەست لە: (قَالَ لَنْ تَرَانِي) واتە: لەدونيادا نامىنى، لەزمانى عەرەبیدا نەفى بە (لن) بۆ ھەتا ھەتايى نىيە بۆيە (ابن مالك) لە (الكافية الشافية) ^۹ عى عىلمى نەحودا دەلئەت:—

ومن يرى النفي بـ(لن) مؤبداً فقله أردد وسواه فاعضدا

واتە نەفى بە (لن) نەفى ھەتا ھەتايى ناگريئەو، بەلگەش لەسەرى ئەوھە:—خواى گەورە دەرپارەى جوولەكە دەفەرموئە: (تَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (۹۴) وَلَنْ يَتَمَنَّوُ

أَبْدًا) البقرة) واته: جا ئەگەر ئێوه راست دەکەن، دەسا داوای مردن بکەن (۹۴) به‌هۆی ئەو کارو کردەوه نادروسته‌یانه‌وه، پیشی خۆیانیان خستوون، هەرگیز داواو ئاره‌زووی مردن ناکەن).

له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا دهرباره‌ی ئەوان هاتوه‌ خۆزگه به‌مردن ده‌خوازن بۆ ئەوه‌ی دهربازیان بێت له‌سزای خوا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِيَ عَلَيْنَا رُبُّكَ (۷۷) الزخرف) واته: ئەوجا هانا ده‌به‌ن بۆ دەرگاوانی دۆزه‌خ و بانگ ده‌کەن: ئە‌ی مالیک! با‌په‌روه‌ردگارت ب‌پیار بدات بۆمان به‌مردن).

داوای مردن‌یان کرد، بۆیه ئەمه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئەوه‌ی (لن) بۆ نه‌فی هه‌تا هه‌تایی نییه، ئەمه مه‌به‌ست و ماناکه‌یه‌تی له‌زمانی عه‌ره‌بیدا، ئەویش مه‌به‌ستی ئەوه‌یه قورئان ده‌لاله‌تی بۆ ده‌کات.

هه‌روه‌ها ده‌لێن: به‌لگه له‌سه‌ر ئەوه‌ی خوای گه‌وره نابینرێت ئەو ئایه‌ته‌یه که ده‌فه‌رموێت: (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ (۱۰۳) الانعام) واته: هیچ چاویک دهرکی ناکاو بۆی نابینرێ له‌کاتی‌کدا ئەو هه‌موو چاوه‌کان دهرک ده‌کاو ده‌بینی).

پێیان ده‌لێن: — ئەمه مانای ئەوه نییه نه‌فی (بینین) بکات، به‌لکو ئەوه نه‌فی (ئیدراک)ه، نه‌یفه‌رموو چاوه‌کان نابینن به‌لکو فه‌رمووی (لا تدركه) وه‌نه‌فی (ئیدراک) نه‌فی (بینین) نییه، جا چاوه‌کان ده‌بینن به‌لام ئیدراکی ناکەن، واته ئیحاته‌ی ناکەن، جا ئیدراک واته: ئیحاته‌کردنی خوای گه‌وره‌یه، ئەوان هه‌رچه‌نده له‌به‌هه‌شتدا ده‌بینن به‌لام ئیحاته‌ی ناکەن، جا نه‌فی کردنه‌که ئیدراکه، مانای ئیحاته ده‌گریته‌وه، که‌واته ده‌بینرێت به‌لام ئیدراک ناکرێت، ده‌بینرێت به‌پێی ئەو هه‌موو به‌لگه‌یه، کۆکردنه‌وه له‌نیوان ده‌قه‌کاندا پێویسته، چونکه ئەگه‌ر هه‌ر جیاوازییه‌ک پووبدات له‌نیوان ده‌قه‌کاندا ئەوا تا ده‌توانرێت جه‌مع له‌نیوانیاندا ده‌کرێت، ئەمه‌ش پوون و ئاشکرایه سوپاس بۆ خوا، قسه‌ی خوای گه‌وره هه‌رگیز دژ به‌یه‌ک نین، به‌لکو هه‌ندیکیان هه‌ندیکێ تر ته‌فسیر

ده‌کات، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی ئایه‌تیک وه‌رگریت و واز له‌ ئایه‌تیک‌ی تر به‌ینئى نه‌وه له‌پری لاده‌ره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) آل عمران/۷) واته: ئینجا نه‌وانه‌ی له‌دلایندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موت‌ه‌شابییه‌کان ده‌گه‌رین و هه‌ر له‌وان په‌په‌ره‌وی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی گێره شیوینی و لادانی خه‌لکی له‌پریگای راست و خولقاندنی گومان بۆیان وه‌یان هه‌ر چو‌نتیک دلایان چه‌ز بکا مانایان بکه‌ن و ته‌فسیری بۆ بکه‌ن).

جا قورئان هه‌مووی ده‌کریت به‌لگه‌: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/۷) واته: ئیمه باوه‌پمان به‌ (متشابه) هه‌یه هه‌ردوو به‌شه‌که‌ی قورئان (محکم و متشابه) له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه).

هه‌روه‌کو زانا‌کان ده‌لین، جا قورئان به‌هه‌ندیکی هه‌ندیکی تر ته‌فسیر ده‌کریت، هه‌رگیز جیاوازی نین، چونکه‌ خوای گه‌وره خۆی نه‌فی جیاوازی له‌م قورئانه‌دا کردوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) (النساء) واته: ئاخۆ نه‌و دو‌پوانه‌ بۆچی له‌مانا‌و مه‌به‌ستی قورئان ورد نابنه‌وه که‌ چه‌نده وردو پر حیکمه‌ته‌ خۆ نه‌گه‌ر له‌غه‌یری خوا بو‌وبا بئى گومان شیواوی و دژایه‌تییه‌کی زۆریان تیا به‌دی نه‌کرد).

جا نه‌گه‌ر ئایه‌تیک له‌ئایه‌ته‌کان تینه‌گه‌یشتی (ئالۆز بوو به‌لاته‌وه) نه‌وه له‌قورئاندا ده‌گه‌رپیت بۆ نه‌وه‌ی ئایه‌ته‌که ته‌فسیری بکات، جا نه‌گه‌ر نه‌تدۆزییه‌وه نه‌وا ده‌پۆیت بۆ سوننه‌ت، له‌سوننه‌تدا به‌لگه‌یه‌ک ده‌دۆزیه‌وه بۆ ته‌فسیری ئایه‌ته‌که، نه‌گه‌ر له‌سوننه‌تدا نه‌تدۆزییه‌وه نه‌وا ده‌پۆیت بۆ‌لای قسه‌ی هاوه‌لان نه‌وانه‌ی له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) پیاویه‌تیان کردوه شتیک ده‌دۆزیه‌وه له‌قسه‌ی نه‌وان ته‌فسیری ئایه‌ته‌که بکات که‌لای تو ئالۆز بوو، جا قورئان _ سوپاس بۆ خوا _ پارێزراوه به‌ (لفظ) و مانایه‌وه‌و دژیه‌ک نابن و پیچه‌وانه‌ی یه‌ک نابن، به‌لکو دژیه‌ک له‌تیگه‌یشتی خه‌لکیدایه‌.

ھەر ۈھە ئەوانەى خۇيان بەزانا دەزانن و عىلمىيان نەخوئىندوۋەو بىنەماكانى
 ۋەرگىرتنى بەلگەو فەرمانەكان، ئەھكام دەردەھىنن بە بى تىگەىشتن (الفقه)، شتى وا
 دەسەلمىنن ھىچ كەسك پىش ئەوان لەزانايان نەيانسەلماندوۋە، بەھۆى نەفامى و خۇ
 بەزانا زانينيان، ئەم مەسەلەنە زۆرگەرەن پىۋىستيان بە فىر بوونە، پىۋىستى بە
 وردىبىنى يە، پىۋىستى بە لەسەر خۇى يە، بە سەلماندنە، چونكە بەپاستى عەقىدە
 بىنەمايە، ھەر خەوش و شىۋاندنك لەعەقىدەدا ئەۋە خەوش و شىۋاندنە لەبىنەماكەدا،
 ئەمەش جىاۋازىيە لای خەلكى لەبىننى خۋاى گەرە لەپۆزى قىامەتدا، جا خۋاى
 گەرە لەدونىادا نابىنرئ بەلگە ئىمانداران لەدوا پۆزدا دەبىنن، پەردەپۆش دەكرىت
 بەرانبەر بى باۋەپان.

مەبەست لە: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة).

بۆ فەرەمۋى: — پۆزى قىامەت؟ چونكە ئەۋ لەدونىادا نابىنرئ.

مەبەست لە: (يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم).

دەلئەت: بەچاۋى سەريان بۆ ئەۋەى نەفى تەئۋىلى ئەۋ كەسانە بىكات دەلئەت: —

مەبەست لە: (يرون رهم) واتە: بەدلئان دەبىنن نەك بەچاۋيان.

مەبەست لە: (وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان).

واتە: — لەپۆزى قىامەتدا لەكاتى لىپرسىنەۋەدا بەندەكان دوو بەدوۋ دەبنەۋە لەگەل
 خۋاكەى خۇياندا و خۋاى گەرە لىپرسىنەۋەى لەگەلدا دەكات لەسەر كىردەۋەكانى بەۋ
 زمانەى بەندەكە لى تىگات، لەنىۋان ئەۋ بەندەكەدا ھىچ ۋەرگىرئ نىيە، (ۋەرگىر)
 ئەۋ كەسەيە مانايەك لە زمانىكەۋە دەگۆرئ بۆ زمانىكى تر، ۋەكو ئەۋ كەسەى
 مانايەك لەزمانى ئىنگلىزىيەۋە دەگۆرئ سەر زمانى عەرەبى يان بەپىچەۋانەۋە،
 چونكە زمانەكان نۆن.

﴿۱۸﴾ نوسەر دەلئیت: (والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان).

واتە: باوەپهینان بەتەرازوو لە پۆژی قیامەتدا کەچاکە و خراپەى پى دەپتۆریت و دوو (تا) و زمانیکى ھەبە.

پاڤە:

لەمەسە لەکانى عەقیدە باوەپهینانە بەتەرازوو، کردەوہى بەندەکانى پى دەپتۆریت لە پۆژی قیامەتدا، خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۸) وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ (۹) الاعراف) واتە: کیشانە و لیکدانەوہى کارو کردەوہى گشت ئەو خەلکانە لە پۆژی قیامەتدا بەپاستى و دادگەرانە ئینجا ھەر کەسێک تەرازووی کردەوہکانى گران و قورس بیت ديارە ھەر ئەوانە بەختیار و سەرکەوتوو سەرفرازن (۸) کەسێکیش کە تەرازووی کارو کردارى سووک و بى بەھابوو ئەوانەش ئەوانەن کە زیانیان بەخۆ گەياندو خۆیان فەوتاند چونکە لە بەرامبەر ئایەت و نیشانەکانى ئیمەوہ و ستەمیان کرد پھویان وەرگێرا (۹).

لە ئایەتیکى تردا ھاتوہ: (وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ (۱۰۳) المؤمنون) واتە: ھەر کەسێکیش تەرازووی چاکەى سووک بى ئەمانە ئەو کەسانەن زیانیان بەخۆیان گەياندووە و خۆیان لە کيس چوہ بە ھەتاھەتایش لە دۆزەخدا ئەمێننەوہ و ھەرگیز پزگاریان نابیت).

ئه‌گەر ته‌رازووی چاکه‌کان قورس بوو ئه‌وه به‌نده‌که به‌خته‌وه‌ر ده‌بیئت و ئه‌گەر پیچه‌وانه بوو خراپه‌کانی قورس بوو ئه‌وا به‌نده‌که به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چیت: (فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (٦) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (٧) وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ (٨) فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (٩) وَمَا أَذْرَاكَ مَا هِيَّةَ (١٠) نَارٍ حَامِيَةٍ (١١) القارعة) واته: ئینجا ئه‌و که‌سه له‌و پۆژهدا تای کیشانه‌ی کرده‌وه‌کانی قورس بوو (٦) ئه‌وه له‌ نیو گوزه‌ران و خوشییه‌کی وادا ده‌بیئت، خۆی پیتی پازییبه (٧) به‌لام ئه‌و که‌سه‌ش که‌تای کیشانه‌ی کرده‌وه‌کانی سووک بوو (٨) ئه‌وه دایکی ئه‌و دۆژه‌خه‌و باوه‌شی بۆ گرتۆته‌وه (٩) جا تو چوزانیت (هاویه) چیه؟ (١٠) ناگریکی زۆر گهرمه (١١).

ئه‌مه‌ش له‌ دادپه‌روه‌ری خوایه، چاکه‌و خراپه به‌ته‌رازوو ده‌پیتۆی له‌پیش چاوی خۆیان، ته‌رازوو که‌هه‌ست پیکراوه، دوو تای هه‌یه، زمانیکی هه‌یه، چاکه‌کان ده‌خړینه تایه‌ک و خراپه‌کان ده‌خړینه تایه‌که‌ی تری، هه‌روه‌کو له‌قورئان و سوننه‌تدا هاتوه، به‌جیاواز له‌گه‌ل (المعتزلة) دا که‌ده‌لێن مه‌به‌ست له‌ته‌رازوو: - به‌رقه‌راربوونی دادپه‌روه‌رییه، ئه‌گەر نا ته‌رازوویه‌کی هه‌ست پیکراو نییه به‌پیتی مه‌زه‌به‌ پوچه‌له‌که‌یان، چونکه ئه‌وان پشت به‌عه‌قلی خۆیان ده‌به‌ستن، پشت به‌ده‌قه‌کان نابه‌ستن، جا دلتیابه ته‌رازوو حه‌قیقییه‌و دوو تای هه‌یه، هه‌روه‌کو له‌فه‌رموده‌ پاست و دروسته‌کاندا هاتوه^{٥٠}.

مه‌به‌ست له: (يوزن فيه الخير والشر). واته: چاکه‌کان و خراپه‌کان.

مه‌به‌ست له: (له‌ کفتان وله‌ لسان).

دوو تاي هەيه هەروەكو لەفەرموودهكاندا هاتوه، چاكهكان دەخرینه تايهكى و خراپهكانى دەخرینه سەر تايهكەى تر، هەروەكو لەفەرموودهى (البطاقة)^{٥١} دا هاتوه، لەباسى ئەو كەسەى نەوت و نۆ دفتەرى تۆمار هەيه، هەر دفتەرىكى تۆمار بەئەندازەى چاو بڕ دەكات گەورەيه، پڕه له خراپه، پيى دەگوتریت: - تايه هيج چاكه يەكت هەيه؟ دەلێت: نەخێر ئەى پەرورەدگار، ئەم كتيبانە لەبەر چاوى گەورەتر دەبیت و دەلێت: - نەخێر ئەى پەرورەدگار، پيى دەگوتریت: بەلێ، تۆ لاى ئيمه هيج ستمیكت لى ناکریت، چاكه يەكت هەيه، ئەمجار كارتێك دەهێنن كە شایهتى (لا اله الا الله محمد رسول الله) ى تێدايه، دەخریتە سەر تاي تەرازووهكەو هەموو دفتەرى تۆمارهكان دەخرینه سەر تايهكى تر ئەو كات كارتەكە بەرز دەبیتەوهو هەموو دفتەرى تۆمارهكان فەقێ دەدات و دەچیتە بەهەشتەوه^{٥٢}، ئەمە بەلگهيه كەوا ئەم تەرازووه دوو تاي هەيهو چاكهكانى دەخریتە سەر له پۆزى قیامەتدا.

مەبەست له: (وله لسان).

زمانى تەرازوو ئاشكرايه لای خەلكى پيى دەلێن دلى تەرازوو بەلاى پاست و چەپدا لار دەبیتەوه، جا ئەگەر هەردوو تاي تەرازووهكە وەكو يەك بوو ئەوا دلى تەرازووهكە يەكسان دەبیت، ئەگەر تايهكى قورستر بوو ئەوه لار دەبیتەوه.

٥١ / صحيح : أخرجه الترمذي (٢٦٣٩) وابن ماجه (٤٣٠٠) وأحمد (٢١٣/٢) وابن حبان (٢٢٥) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (١٧٧٦) .

٥٢ / رواه ابن المبارك وأحمد والترمذي وابن ماجه وابن حبان والحاكم والبغوي .

﴿۱۹﴾ نوسەر دەلّیت: (والایمان بعذاب القبر، ومنکر ونکیر).

واتە: باوەربوون بەسزای ناوگۆر و مونکەر و نەکیر.

پاڤە:

هەر وەھا لەعەقیدەى ئەھلى سوننە و جەماعە: باوەربوونە بەسزای ناوگۆر و خوۆشى ناوگۆر، جا مردوو یان لەناو گۆرەکیدە سزا دەدریّت و یان لەخۆشیدە دەبیّت، تاكو لەپۆڤى قیامەتدا زیندوو دەکریّتەو.

گۆر: جیگایەكە لەنیوان دنیاو دوا پۆڤدا، بۆیە پێى دەگوتریّت (البرزخ)، چونكە (البرزخ): بریتییه لە بەربەستىك لەنیوان دوو شتدا، خواى گەورە دەفەرمویت: (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ (۱۹) بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ (۲۰) الرحمن) واتە: دوو دەریای یەكی شیرین و یەكی سویر لەپال یەكتردا بەردانەو پێك دەگەن (۱۹) لەنیوانیاندا بەربەستىك هەیه، بەهۆى ئەو وە تێكەل نابن بەیەكتر (۲۰).

ئاوێ شۆرەكە تێكەل بەسازگارەكە نابیت و سازگارەكەش تێكەل بە ئاوە شۆرەكە نابیت، چونكە خواى گەورە پەرژینیكى لەنیوانیاندا دروستكردو، تێكەل یەكتر نابن، جا (البرزخ) ئەو نیوەندەیه لەنیوان دوو شتدا، چونكە مالهكان سى مالن:—

• مالى دنیا.

• مالى بەرزەخ.

• مالى جیگیربوون.

ئەم سى ماله بەندەى تیدا تێدەپەپى، مالى دنیا جیگای کارکردنە، مالى (البرزخ) جیگای چاوەپوانییه، مالى جیگیربوون مالى پاداشت وەرگرتنە، خواى گەورە

دەفەر مەوئىت: (حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ (۲) التكاثر) واتە: تا ئۇ كاتەى ئەمرن و دەنئىژىن لەگۇرستانەكاندا).

بەلگەيە لەسەر ئەوھى گۇرستان جىگاي مانەوھ نىيە، بەلكو مەوئەكان وەكو كەسىكە سەردانى جىگايەك دەكات و پاشان دەپوات و كۆچ دەكات، مانەوھ لەگۇرستان ناوى لىناوھ (الزيارة) سەردان، چونكە ماوھەك تىيدا دەمىنئەوھ و پاشان كۆچ دەكات و دەپوات.

بەلام لەماوھى مانەوھى لەگۇرپدا يەكەمجار دەخرىتە ناوگۇر و گلەكە دەكەن بەسەرىداو خەلكى دەگەرپتەوھ و جىي دەھىلن، (وانه لسمع قرع نعالهم)^{۵۳} واتە: ئەو گويىسى تەقەى نەعلەكانيان دەبىت) دوو فرىشتە لەگۇرپەكەدا دىن بۆلاى و دايدەنىشىنن و پوھەكەى دەگەرپتەوھ جەستەكەى، ئەمجار ژيانىكى (بەرزەخى) دەباتە سەر، شىوھى ئەو ژيانە وەكو ئەم ژيانەى دونيا نىيە، ئەمجار پەرسىياري لى دەكەن:

پەرورەدگارت كىيە؟

دىنەكەت چىيە؟

پىغەمبەرت كىيە؟

جا ئەگەر وەلامى ئەم پەرسىيارانەى بەتەواوى داىەوھ ئەوا پزگارى دەبى، بە شىوھەك بەختەوھەر دەبىت ھەرگىز بەدبەختى بە دواوھ نىيە، بە ئەندازەى ئەوھى چاو بېركات گۇرپەكەى بۆ فراوان دەكرىتەوھ و دەرگايەكى لە بەھەشت بۆ دەكرىتەوھ، لەخۇشىيەكان و بۆنى بەھەشتى بۆ دىت، فەرمانى پى دەكرىت پاخەرىكى بۆ پاخەن

لەبەھەشتەو^{۵۴}، بەردەوام لەو خۆشییەدا دەبێت لەگۆرەكەیدا، ئەمەش كاریكى غەیبیە ئیمە شیوەكەى نازانین، ئەگەر گۆرەكە بەكەینەو تەماشای بەكەین ئەو ئەو شتانە نابینن، چونكە ئەو لەجیھانیكەو ئیمەیش لەجیھانیكەن.

بەلام كەسى دووروو بەگومان ئەوا دەلێت: (ئەگەر پێى وترا:

كێ پەرەردگارى تۆیە؟ ئەوا دەلێت: نازانم.

كێ پیغەمبەرى تۆیە؟ نازانم.

دینەكەت چى یە؟ نازانم.

هەرچەندە لەم دونیایە فێر بووی و دەقەكان و پاشەكانى لەبەر كردبێت، زمانى (اللغة) ی لەبەر كردبێت، وتارییژىكى دەنگ گەورە بێت، قسەزانىكى زیرەكە، بەلام ئەگەر ئیمانى نەبوو، ئەوا لەگۆرەكەیدا دەمى دەچێت بەیەكداو ناتوانى وەلام بداتەو، ئەگەر پرسىارى لى بكریت دەربارەى ئەم مەسەلانە ئەوا دەمى بەیەكدا دەچێت و دەلێت: (ها.. ها.. لا أدري، سمعت الناس يقولون شيئاً فقلته، فيفتح له بابٌ الى النار، ويضيق عليه قبره حتى تختلف فيه أضلاعه، ويأتيه من سمومها وحرها ويفرش له فراش من النار)^{۵۵} واتە: ها.. ها.. نازانم، گویم لى بوو خەلكى شتىكیان دەگوت و منیش دەمگوت، جا دەرگایەكى لە دۆزەخەو بۆ دەكرێتەو، گۆرەكەى لەسەر تەنگ دەبێتەو و دێتە یەك تا پەراسۆكانى تىك دەچن و دەچن بە ناو یەكدا، لە گەرمى و ناخۆشى دۆزەخى بۆ دیت و راخەرىكى لە ئاگر بۆ رادەخریت).

۵۴ / رواه الطيالسي واحمد وابو داود والحاكم .

۵۵ / صحيح : أخرجه أبو داود (٤٧٥٣) واحمد (٢٨٧/٤) والحاكم (١٠٧) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح

الجامع) (١٦٧٦) .

جا سزای ناو گۆپ یان خۆشییه‌که‌ی دوو بابیه‌تی جیگین، له‌قورئان و سوننه‌تدا سه‌لمیئندراون، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رموئیت: (تعوذوا بالله من أربع: من عذاب جهنم ومن عذاب القبر ومن فتنه المحيا والممات ومن فتنه المسيح الدجال)^{۵۶} واته: - په‌نا بگرن به‌خوا له‌چوارشت: - له‌سزای دۆزه‌خ و له‌سزای ناو گۆپ و له‌فیتنه‌ی ژیان و مردن و له‌فیتنه‌ی مه‌سیحی ده‌ججال).

جا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌نای به‌خوا ده‌گرت له‌سزای ناو گۆپ.

له‌قورئاندا چه‌ند ئاماژه‌یه‌که‌یه‌ بۆ سزای ناو گۆپ، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئیت: (وَلَنذِيقُنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذَىٰ ذُوْنَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (۲۱) السجدة) واته: ده‌بێ له‌دونیادا سزایان پێ بجیژین پیش سزا گه‌وره‌که‌ی پۆژی قیامه‌ت، به‌شکوم بگه‌رێنه‌وه له‌لادان و له‌کوفرو بێ باوه‌ری).

ده‌لێن: ئەمه سزای ناو گۆپه‌ و ده‌لێن سزای دونیایه‌.

له‌و ئایه‌ته‌ی ده‌رباره‌ی فیرعه‌ون و قه‌ومه‌که‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئیت: (النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (۴۶) غافر) واته: له‌سه‌ر ئاگر راده‌نوێنرێن به‌به‌یانی و نیوه‌پۆ به‌دواوه‌ ئه‌مه‌ش هه‌ر له‌گۆپه‌وه‌ تا قیامه‌ت، رۆژیکیش قیامه‌ت به‌ریا ده‌بێت خوا به‌فریشته‌کان ده‌فه‌رموێ: ئال و شوێنکه‌وتوانی فیرعه‌ون بخره‌ ناو سه‌ختترین سزاوه‌).

به‌یانیان و ئیواران ده‌یجێژن ئەمه‌ له‌ناو گۆپدا، کاتێ مردن به‌یانیان و ئیواران به‌و ئاگره‌ سزا ده‌درێن جا ئەگه‌ر قیامه‌ت هات پێیان ده‌گوترێت: (أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ).

خوای گەورە دەفەر مویت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (۱۲۴) طه) واتە: ۋە ھەرکە سىڭىش لە ۋ قورئانە يەم روو ۋە رگىڭىڭى ئە ۋە بى گومان ژيانىڭى سەختى دەبى، ھەرچەندە خاۋەنى دونيايش بى بەلى مەروۋ ھەرکە پەيوەندى لە خوا بچرا دلى تەنگە بچووکە بى ئارامە ھەرگىز تىرنابى ۋە لە روژى قىيامە تىشدا بە کوڭرى حەشرو دادگايى ئەکەين).

دەلىت: ژيانىڭى سەخت لە گۆردايە^۷، پەنا بە خوا.

جا بەلگەكان لەسەر سزاي ناو گۆر (متواترە) جا ھەر كەسى باوەر بە سزاي ناو گۆر نەكات لە (المعتزله) و ھاوشىوھەكانيان ئە ۋا جياوازو ناكۆكە لەگەل ئە ۋە ھەموو بەلگە (متواتر) لە داۋ عەقىدە كەى ناتە ۋاۋ دەبىت _ پەنا بە خوا _ بىنەمايەك لەبىنەماكانى عەقىدەى لە دەست داۋە، ئەویش باوەر ھىنانە بە سزاي ناوگۆر، جا ئەگەر بە ئەنقەست نكۆلى لى بكات و دەقەكان بزانىت بەلام خۆى بەزل دەزانى و نكۆلى لى دەكات ئە ۋە كافەر، بەلام ئەگەر تەئوىلى دەكرد يان چاۋلىكەر بوو يان نەفام بوو ئە ۋا كافەر نابى، بەلام گومرا دەبىت و كافەر نابىت.

مەبەست لە: (ومنكر ونكير).

ناوى دوو فريشتەن دىن بۆ لای مردوو بەشيوھەكى زۆر ترسناك بە يەككىيان دەگوتى (المنكر) و بەئەويتەر دەگوتى (النكير) ھەر ۋەكو لەفەر موودەكاندا ھاتو^۸.

۷ / ابن كثير له تەفسىرەكەيدا (۱۷۰ / ۲) .

۸ / رواه الترمذي وابن أبي عاصم والحاثل بن أبي اسامة وابن حبان .

﴿۲۰﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بحوض رسول الله ﷺ) ولكل نبي حوض^{۵۹}

إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته)

واته: باوەر بە ھەوزەكەى پێغەمبەرى خودا(ﷺ) و ھەموو پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەيە تەنھا (صالح) نەبیت چونكە ھەوزەكەى ئەو گوانى حوشترەكەى بوو.

پاڤە /

ھەروەھا لەبنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە: - باوەرپوونە بە ھەوز، جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوزىكى ھەيە، ھەر پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەيە و ئوممەتەكەى دینە سەرى، چونكە خەلكى تووشى تینۆیتىيەكى توند دەبن، پێویستیان بە ئاوە، ھەوزەكەى پێغەمبەرى خۆمان (ﷺ) گەورەترین ھەوزە، درێژییەكەى مانگیكە و پانییەكەى مانگیكە، ئاوەكەى لەشیر سەپى ترەو لە ھەنگوین شیرین ترەو ژمارەى پەرداخەكانى بە ئەندازەى ئەستێرەكانى ئاسمانە، ھەركەسى لێى بخواتەو ھەرگیز تینۆوى نابیت^{۶۰}، ئەوانەى لەپاش پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەلگەپانەو ھەوانە دوور دەخړینەو، ھەروەھا ئەوانەى باوەرپیان پى نەكردو ھەوانە لێى دوور دەخړینەو لەبەدەكاران.

مەبەست لە: (ولكل نبي حوض إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته).

ئەم بەدەرخستەنى (صالح) جیگیر نییە^{۶۱} ئەو ھى من بزائىم، پاستەكەى ئەو ھەيە ھەموو پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەيە ھەروەكو لەفەرموودەكەدا ھاتو^{۶۲}.

۵۹ / وصح ذلك من حديث سمرة قال : قال رسول الله : (إن لكل نبي حوضاً وإنهم يتباهون أيهم أكثر وأردة، لأرجو أن أكون أكثرهم وأردة) أخرجه الترمذي (۲۴۴۳) والطبراني في (الكبير) (۲۱۲/۷) وفي (مسند الشاميين) (۳۰/۴) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۱۵۶).

۶۰ / رواه مسلم (۱۷۹۳/۴) رقم (۲۲۹۲).

۶۱ / وهو معنى لحديث موضوع أخرجه العقيلي في (الضعفاء) (۶۴/۲-۶۵) وعنه ابن الجوزي في (الموضوعات) (۲۴۴/۳) وقال : (حديث موضوع لا أصل له).

۶۲ / رواه البخاري في التاريخ الكبير والترمذي وابن أبي عاصم والطبراني وصححه الحافظ المزي.

﴿۲۱﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بشفاعه رسول الله ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة، وعلى الصراط، ويخرجهم من جوف جهنم، وما من نبي إلا وله شفاعه، وكذلك الصديقون والشهداء والصالحون، والله بعد ذلك تفضل كثير على من يشاء، والخروج من النار بعدما احترقوا وصاروا فحما).

واتە: باوەڕ بە شەفاعەتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ تاوانبارە ھەڵکارەکان لە پۆزى قیامەتداو لە سەر سىپرات و لە ناوھەراستى جەھەننەم دەردەکرىن، ھىچ پێغەمبەرىک نىيە ئیلا شەفاعەتى خۆى ھەيە، ھەروەھا (صديق) ھەکان و شەھیدەکان و پیاوچاگان، خۆى گەرە لە پاش ئەو ھەزلىكى زۆرى ھەيە بۆ ھەركەسىك خۆى بىھوى، ھەروەھا دەرچوون لە ئاگر لە پاش ئەو ھى سوتان و بوون بە خەلۆز.

پاڤە /

لەبنە ماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە: باوەرھێنانە بە شەفاعەت، بە و مەرجانەى خۆى گەرە باسى کردو ھەيش بە ئىزنى ئەو دەبیت و ئەو ھى شەفاعەتى بۆ دەکرىت لە ئەھلى ئیمان بىت، بە لام ئەگەر ئەو ھى شەفاعەتى بۆ دەکرىت لە ئەھلى کوھر بىت ئەو شەفاعەتە کەى وەرناگىرىت، خۆى گەرە دەفەر موىت: (فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ (۴۸) المدثر) واتە: ئىتر تەکای تەکاكاران - ئەگەر بەش بىت - کەلکى بە وان ناگەيەنى).

خۆى گەرە دەفەر موىت: (مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ (۱۸) غافر) واتە: سەتە مکاران ھىچ پەشتىوان و دۆستىکيان نىيە، بىتوانى کەلکيان پى بگەيەنى و ھىچ تەکاارىکەشيان نىيە، تەکای وەر بگىردى).

جا كافر ھەرگىز شەفاعەتى بۆ ناكړتت، بە لام ئيماندار ئەوا شەفاعەت لە حەقى ئەوا ھاتوو ھە ئىسپات كراو ھەرگەر خواى گەرە ئىزنى لى بىت، مەزنترىن شەفاعەتكارەكان و گەرە ھى شەفاعەتكارەكان پىغەمبەرمان (محمەد) ﷺ، ئەو خواو ھى چەند شەفاعەتتىكى تايپەتە بە خۆى، چەند شەفاعەتتىكى تر ھەيە ئەو و جگە لە و تىيدا بە شدارن.

مەبەست لە: (بشفاعە رسول اللہ ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة وعلى الصراط).

پىغەمبەرى خوا ﷺ مەزنترىن كەسە شەفاعەت دەكات لە پۆزى قىامەتدا، بە لكو ئەو شەفاعەت دەكات بۆ ھەموو خەلك لە (ئەھلى مەوقىف)، خواى گەرە پزگارىيان دەكات لە و ھەستەنە (مەوقىفە) و لىپرسىنەويان لە گەلدا دەكات، چونكە مەوقىفەكە (و ھەستەنەكە) زۆر دەخايەنى، لە گەل ناخۆشىيەكى زۆر گەرمايەكى توندو تىنۆيەتییەكى سەخت و ترسێكى زۆر، مەوقىفەكە درىژە دەخايەنى، مەوقىفى پۆزى حەشر، لە پىشدا دەچن بۆ لای (اولوالعزم) لە پىغەمبەرمان، داوايان لى دەكەن داوا لە خوا بكن لە و مەوقىف و ھەستەنە رزگارىيان كات، يان بۆ بە ھەشت و ياخود بە جەھەننەم، لە پىشدا دەچن بۆ لای (ئادەم) (عليه السلام) كە چى داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لای (نوح) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لای (ئىبراھىم) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لای (موسا) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لای (عيسا) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

ئەمجار دىن بۆ لای (محمەد) ﷺ و ئەويش دەلێت: (أنا لها، ثم يأتي ويخبر ساجدا تحت العرش) واتە: من بۆ ئەو كارە، ئەمجار دىت و لە ژىر عەرشى خوادا سوژدە دەبات چونكە بۆ ھىچ كەسێك شەفاعەت ناكات ئىلا بە ئىزنى خوا نەبىت، ئەو دەچىتە

سوژدە، داوا لە خواکەى دەکات تاكو پێى دەگوتریت: (يا محمد ﷺ)، ارفع رأسك، وسل تعط، واشفع تشفع، فيأذن الله له بالشفاعة، فيشفع في أهل المحشر)^{۶۳} واتە: ئەى (محمد) ﷺ سەرت بەرز بکەرەوه، داوا بکە دەتدریت، تکا بکە لیت وەر دەگیریت، جا خوای گەرە ئیزنى پێ دەدات شەفاعەت بکات، ئەویش شەفاعەت دەکات بۆ ئەهلى مەحشر لەوێ لەو مەوقیفە (لە مەحشرەوه) بگوێزیتەوه بۆ لێپرسینەوه، ئەمەش ئەو شەفاعەتە گەرەیه خوای گەرە فەزلى ئەوى داوه بەسەر هەموو خەلکید، خوای گەرە دەفەرمویت: (وَمَنْ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا) (الاسراء) واتە: لە بەشیکی شەویشدا خۆت ماندوو بکە بە شەونوێژەوه و قورئانی زۆرى تیا بخوێنە ئەمەش بە هەریەکى تاییەتە و دراوه بەتۆ زیادە لە فەرزهکان، بەتۆمید بە پەرورەدگارت بتنیریتە شوین و جیگایەکی پەسەندو بەرێژەوه).

المقام المحمود: بریتییە لە شەفاعەتە گەرەکه، لەدوێشدا هاتوێ لەپاش بانگ دەگوتریت: (آت محمداً الوسيلة والفضيلة، وأبعثه مقاماً محموداً الذي وعدته)^{۶۴} واتە: ببەخشە بە پێغەمبەرمان محمد ﷺ پلە و پایەى بەرزى (الوسيلة) و پلە و پایەى زیادە بەسەر دروستکراوێکان (الفضيلة) و ببەرە ئەو شوینە سوپاسکراوێ بەلێنت پێداوه). ئەمە شەفاعەتە مەزنەکەیه.

هەرەها شەفاعەت دەکات بۆ خاوەن تاوانە گەرەکانى ئەم ئوممەتە، شەفاعەتیان بۆ دەکات، یان بەوێ نەچنە ئاگرەوه و یان لێى دەرچن ئەگەر چوونە ئاگرەکەوه، جا پێغەمبەرى خوا ﷺ شەفاعەتیان بۆ دەکات، ئەم شەفاعەتەش تاییەت نییە بە پێغەمبەرى خۆمانەوه ﷺ، بەلکو ئەو شەفاعەت دەکات و هەموو

۶۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۰۷۲) ومسلم (۱۹۳) .

۶۴ / أخرجه البخاري (۵۸۹) .

پېغەمبەران شەفاعەت دەكەن، ئەولياكان شەفاعەت دەكەن، (الافراط)يش شەفاعەت دەكەن - (الافراط): ئەو كەسانەن بە مندالى مردوون - شەفاعەت دەكەن بۆ خاوەن تاوانە گەورەكان، بە جياواز لەگەڵ (الجهمية) و (المعتزلة) و (الخوارج) دا، (الخوارج): ئەوانەن دەر دەچن بە پەروى پېشە وایاندا (پېشە وایانى مۆسلمان) بە شەمشێرو لە گوێزپایەلى دەر دەچن، ھەر ھە ئەوانەى بە تاوانە گەورەكان مۆسلمان كافەر دەكەن جگە لە شیرك، ئەوانە خەوارىچن، پێیان دەگوترى خەوارىچ چونكە لەشتى دروست (مشروع) دەرچوون، لە گوێزپایەلى دەسەلاتدارى مۆسلمان دەرچوون، ئەوانە نەفى شەفاعەت دەكەن و دەلێن: - ھەركە سێك بچیتە ئاگرەو ھە چیتەر دەرناچیت و بۆ بەلگەش ئەو ئایەتە دەھێننەو ھە دەفەرمویت: (وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ (۱۶۷) البقرة) واتە: ھەركیزیش لەو ئاگرى دۆزەخە دەرنايێن و پزگار نابن).

دەلێن: - ئەو ئایەتە دەربارەى بى باوەران ھاتو، چونكە بى باوەران لە ئاگر دەرناچن، بەلام ئەو شەفاعەتەى لێرەدا مەبەستمانە ئەو شەفاعەتەى بۆ ئەو ئیماندارانە تووشى تاوانە گەورەكان بوونە، ئەمەش جیگىرو سابتە، خۆى گەورە دەفەرمویت: (مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) البقرة) واتە: كى بێت - لە رۆژى دوايیدا - بتوانى شەفاعەت بكات لای ئەو ھەتا ئەو خۆى مۆلتى نەدا؟).

بەلگەى ھەسەر ئەو ھەى ئەگەر ئیزن بدات ئەو شەفاعەت دەكریت.

ھەر ھە خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى (۲۶) النجم) واتە: فەریشتەى كى نۆر لە ئاسمانەكاندا ھەن تەكایان ھىچ كەلك نابەخشى بۆ پەرستیارەكانیان مەگەر ئەو بتانەى ئیو ھە چۆن تەكایان ھەرتەگەرى بۆتان؟! مەگەر پاش ئەو ھەى بۆ ھەركە سێك خوا خۆى بىو ھە رازى بى مۆلت بدات فەریشتە تەكای بۆ بكات، ئەو ھەش بۆ پیاو ھە راسالو ھە صالھان دەبیت).

ئەم ئايەتە ھەردوو مەرجه كەى شەفاعەتى تىدايە:-

● بەئىزنى خوا بىت، ئەمە مەرجهى يەكەمە .

● پىتى پازى بىت، ئەمىش مەرجهى دوو مە، پازى بىت لەو كەسەى شەفاعەتى بۆ دەكرىت، ئەمىش تەنھا لەكەسى ئىماندار پازى دەبىت، بەلام كەسى بى باوهر ھەرگىز لىتى پازى نابىت.

ئەوانەى لەگەل ئەھلى سوننەدا ناكۆكن لەمەسەلەى شەفاعەتدا لەسەر دوو لای جىاوازن:-

ھەندىكىيان نكۆلى لەشەفاعەت دەكەن، ئەوانەش خەوارىج و موعتەزىلەن، ئەوانەى بەتاوانى گەرە خەلكى كافىر دەكەن كە لەشېرك كەمتەرە .

لايەنى دوو مە: ئەوانەى زىادەپرەوى دەكەن لەئىسپاتى شەفاعەتدا، ئەوانىش سۆفىيەكان و گۆرپەرستانن، ئەوانەى پىشت بەشەفاعەت دەبەستن و پەنا بۆ گۆرپەكان دەبەن و ھاوار دەكەنە مردووھەكان و داواى شەفاعەتتەن لى دەكەن، ھەرۋەكو خواى گەرە دەفەرموئەت: (وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ) (يونس/ ۱۸) واتە: لە باتى خوايش چەند شتىكى وائەپرەستن كە: نە دەتوانن زىانىكىيان پى بگەيەنن و نە سودىكىيان پى ببەخشن دەشلىن ئەوانە لای خوا تەكاكارمان دەبن).

دەيانپەرەستن بەمەبەستى ئەوھى شەفاعەتتەن بۆ بكن لای خواى گەرە .

بەلام ناوھەند:- ئەھلى سوننە و جەماعەن، بەپرەھەى نكۆلىيان لەشەفاعەت نەكردوھە بەپرەھەى ئىسپاتتەن نەكردوھە، بەلكو ئىسپاتتەن كىردوھە بەو دوو مەرجهى لەقورئان و سوننەتدا ھاتوھە، ئەمە كورەتە و دەرئەنجامى لىكۆلىنەوھى باسى شەفاعەتە .

مه‌به‌ست له: (المذنبین الخاطئين).

واته شه‌فاعه‌ت بۆ ئیمانداره‌ تاوانباره‌کان ده‌بی‌ت، ئه‌وانه‌ی نه‌گه‌یشتونه‌ ته‌ راده‌ی کوفر.

مه‌به‌ست له: (وعلى الصراط).

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شه‌فاعه‌ت بۆ ئیمانداران ده‌کات له‌ و کاته‌ی به‌سه‌ر سپراتدا تێده‌په‌پن، شه‌فاعه‌ت ده‌کات بۆ ئه‌وانه‌ی ده‌چه‌ ئاگره‌وه به‌ده‌ره‌ینانیان له‌ ئاگر نه‌گه‌ر که‌سه‌که‌ یه‌ کتاپه‌رست بی‌ت، جا شه‌فاعه‌ت ده‌کات له‌سه‌ر سپرات کاتی خه‌لکی به‌سه‌ردا تێده‌په‌پیت، سپراتیش بریتییه‌ له‌ پردیک له‌سه‌ر دۆزه‌خ دانراوه‌، خه‌لکی به‌سه‌ریدا تێده‌په‌پن به‌ئنده‌زه‌ی کرده‌وه‌کانیان، تیاياندا هه‌یه‌ تێده‌په‌پێ وه‌کو چاو پروکانیک، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو بروسکه‌ تێده‌په‌پێ، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو (با) تێده‌په‌پێ، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو سواریک تێده‌په‌پێ و هه‌یه‌ وه‌کو سواری حوشتر تێده‌په‌پێ، هه‌یه‌ راده‌کات، هه‌یه‌ به‌پێ کردن پێ ده‌کات، هه‌یه‌ به‌خشان ده‌خشیت، تیاياندا هه‌یه‌ فپێ ده‌دریته‌ ناو ئاگره‌که‌وه (جه‌هنمه‌وه)، هه‌موو خه‌لکی به‌سه‌ر ئه‌و پرده‌دا تێده‌په‌پن، ئیمانداران و بی‌ باوه‌پان، هه‌ی شتیک ده‌ریازیان ناکات ته‌نها کرده‌وه‌ی خۆیان نه‌بی‌ت خوای گه‌وره‌ ده‌فرمویت: (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا (۷۱) مريم) واته: به‌سه‌ر سپراتدا، (كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (۷۱) ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًّا (۷۲) مريم) واته: ئه‌ی خه‌لکینه‌ ده‌بی‌ هه‌موو به‌سه‌ر دۆزه‌خدا تێپه‌پن ئه‌مه‌ش بریاریکه‌ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاره‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ دراوه‌ و پراوه‌ته‌و شتیکی حه‌تمییه‌ (۷۱) پاش تێپه‌پبوونی هه‌مووان به‌سه‌ر ئاگری دۆزه‌خدا ئه‌وجا ئه‌وانه‌ی وا پارێزکارو خواناس بوون له‌ئاگره‌که‌ پزگاریان ئه‌که‌ین و سه‌تمکارانیش له‌ناو دۆزه‌خدا ده‌سته‌ ئه‌ژنق دیلینه‌وه‌ (۷۲).

ته‌نھا ئه‌وانه‌ی له‌ خوا ده‌ترسن پزگاریان ده‌بی، به‌لام بی باوه‌پان له‌ جه‌هه‌مه‌دا به‌ هه‌لاکه‌تدا ده‌چن _ په‌نا به‌خوا _ ئه‌مه‌ سپراته‌.

مه‌به‌ست له‌: (ولله بعد ذلك تفضل كثير على من يشاء).

په‌نگه‌ خوای گه‌وره‌ هه‌ندی ئیماندار له‌ ئاگر ده‌رکات به‌بی شه‌فاعه‌تی شه‌فاعه‌تکاران به‌لکو به‌فه‌زلی خۆی، خوای گه‌وره‌ خه‌لکانیک له‌ ئاگر ده‌رده‌کات به‌بی شه‌فاعه‌تی هه‌چ که‌سیک به‌لکو به‌فه‌زلی خۆی.

مه‌به‌ست له‌: (والخروج من النار بعدما احترقوا وصاروا فحما).

خوای گه‌وره‌ هه‌والی پیداوین ئه‌وانه‌ی به‌تا هه‌تایی له‌ ئاگردا ده‌مینه‌وه‌ نامرن و ناژینه‌وه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذُّكْرَى) (٩) سَيَذَكِّرُ مَنْ يَخْشَى (١٠) وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى (١١) الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى (١٢) ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى (١٣) (الأعلى) واته‌: ئینجا ئه‌گه‌ر په‌ندو بیرخستنه‌وه‌ که‌لکی هه‌بی، په‌ند بده‌ به‌قورئان و ئامۆزگاری مه‌ردوم بکه‌ (٩) ئه‌و که‌سه‌ی له‌خوا بترسی بی گومان په‌ندو سوود وهرئه‌گرئ (١٠) وه‌ به‌دبخت و کافر خۆی لانه‌دا له‌ ئامۆزگاری و ناچی به‌گویتیدا (١١) ئه‌وه‌ی ده‌چیته‌ ناو ئاگره‌ گه‌وره‌که‌وه‌ (١٢) له‌ پاشا نه‌ئه‌مرئ بۆ ئه‌وه‌ی پزگاری بی و نه‌ئه‌یشرئ به‌ژیانیکی خوش (١٣).

ئو که‌سه‌ی ئامۆزگاری وهرناگریت و به‌رده‌وام ده‌بیته‌ له‌ لاریتی خۆی ئه‌وه‌ ده‌چیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌، ده‌مینه‌یه‌وه‌ تییدا نه‌ژیانیکی خوش ده‌باته‌ سه‌رو نه‌مردنیکی باش ده‌مریت، به‌لکو له‌ سزاو ناره‌حه‌تییدا ده‌مینه‌یه‌وه‌، به‌لام هه‌رکه‌سیک بچیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌ له‌ سه‌رپیچی کارانی یه‌کتا په‌رستان ئه‌وه‌ ده‌سووتیت و ده‌بیته‌ خه‌لۆز، ئه‌مجار له‌ ئاگر ده‌رده‌کریت، ده‌خریته‌ ناو پواریکه‌وه‌ پیی ده‌گوتریت پوویاری (حه‌یات) جا جه‌سته‌کانیان شین ده‌بیته‌وه‌ (سه‌وز ده‌بیته‌وه‌) که‌ جه‌سته‌یان ته‌واو و کامل بوو ئیزنیان پی ده‌دریت برۆنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌.

﴿۲۲﴾ نوسەر دەئىت: (والإيمان بالصراط على جهنم يأخذ الصراط من شاء الله، ويجوز من شاء الله ويسقط في جهنم من شاء الله ولهم أنوار على قدر إيمانهم).

واتە: باوەرھێنان بە سىرات لە سەر دۆزەخ، ھەرکە سىک خۆى گەرە بىھەیت سىرات دەبیات و ىستى لەکى بىت تىدەپەپىت، ھەرکە سىک خۆى گەرە بىھەیت دەکەوێتە ناو دۆزەخەو، پوناکیان ھەبە ھەرکە سەو بەپى ئیمانەکەى

پاڤە/

ئەوھى لە قیامەتدا پوو دەدات: تىپەپوونە بە سەر سىراتدا ھەرەو کو لەپىشدا باسکرا.

(الصراط) لە زمانەوانیدا: بریتىیە لە پىگا، مەبەستى لێرەدا ئەو پردەى لە سەرپىشتى دۆزەخ دانراوە، ئەویش زۆر وردو بارىکە، بارىکتر لە مووى سەر و تىزتر لە شمشىرو گەرمتەر لە سکل، خەلکى بە سەرىدا تىدەپەپن بە ئەندازەى کردەو کانیان کارەکانیان دەیانجولێن و پىیان پى دەکات، ھەرکە سە نەجاتى بوو ئەو سەرکەوتوو بوو، ھەرکە سىک پزگارى نەبىت ئەو بە ھەلاکەتدا چوو، تىپەپوونى خەلکى بە سەرىدا بەپى کردەو کانیانە، تىایاندا ھەبە تىدەپەپى وەکو چاوپروکانىک، تىایاندا ھەبە وەکو بروسکە تىدەپەپى، تىایاندا ھەبە وەکو (با) تىدەپەپى، تىایاندا ھەبە وەکو سوارىک تىدەپەپى و ھەبە وەکو سوارى حوشتر تىدەپەپى، ھەبە پادەکات، ھەبە بەپى کردن پى دەکات، ھەبە بەخشان دەخشىت، تىایاندا ھەبە فەپى دەدرىنە ناو ئاگرەکەو (جەھەنمەو)، ئەمە لە قورئاندا ھاتوو باسکراو لە سوننەتیشدا ھاتوو باسکراو، خۆى گەرە دەفەر مویت: (فَوَرَّكَ لَخَشْرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُخْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثًّا

(٦٨) ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا (٦٩) ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا (٧٠) وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (٧١) مریم) واته: سویند به په‌روه‌ردگار ه‌ک‌ه‌ت نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) ه‌موو نه‌وانه له‌گ‌ه‌ل نه‌وشه‌یاتینانه‌دا نه‌مانیان فریودا، ک‌ود‌ه‌ک‌ه‌ینه‌وه واته پی‌که‌وه حه‌شریان ده‌ک‌ه‌ین له‌پاشا ده‌وران ده‌ور ه‌موو له‌د‌وز‌ه‌خدا به‌چ‌وک‌دا د‌ین‌ین و ده‌یان خه‌ینه ناوی (٦٨) له‌پاشا له‌ناو ه‌ه‌ر ک‌وم‌ه‌ل و تاقم‌یک که‌سانی ده‌رده‌ک‌یش‌ین که‌له‌ه‌مووان د‌ژی خ‌وای به‌خ‌ش‌ه‌ر سه‌رکه‌ش‌ترو سه‌رس‌ه‌خت تر بوون (٦٩) له‌پاشا ه‌ه‌ر خ‌وم‌ان ز‌ور چاک ناگادارترو زان‌ات‌رین به‌و که‌سانه‌ی که‌بق سووتان و سزا چ‌یش‌تن له‌ناو د‌وز‌ه‌خدا شیاوترن (٧٠) نه‌ی خه‌ل‌ک‌ینه ده‌بی ه‌موو به‌سه‌ر د‌وز‌ه‌خدا ت‌ی‌پ‌ه‌ن نه‌مه‌ش بریار‌یکه له‌لای‌ه‌ن په‌روه‌ردگار ته‌وه بق نه‌وه دراوه‌و بر‌او‌ه‌ته‌و ش‌ت‌یک‌ی حه‌تم‌یه (٧١).

واته: د‌وز‌ه‌خو نه‌م ت‌ی‌پ‌ه‌ربوونه (الورود) ه‌بریت‌یه له‌ت‌ی‌پ‌ه‌ربوون به‌سه‌ر سپ‌رات‌دا، نه‌مه مانای نه‌و (ورود) ه‌یه له‌قورئان‌دا باس‌ک‌راوه، د‌وان‌د‌نه‌که له‌گ‌ه‌ل ن‌ی‌مان‌داران و ج‌گ‌ه له‌وانه (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) ن‌ی‌مان‌داران و بی باوه‌پان و دووپ‌وه‌کان به‌سه‌ر نه‌م سپ‌رات‌ده‌دا ت‌ی‌ده‌پ‌ه‌ن، ه‌موو خه‌ل‌کی به‌سه‌ر نه‌م سپ‌رات‌ده‌دا ت‌ی‌ده‌پ‌ه‌پ‌یت، ه‌ه‌رکه‌س‌یک ل‌ی‌ی پ‌زگاری بی‌ت نه‌وا ده‌چ‌یت‌ه به‌ه‌ش‌ته‌وه و ه‌ه‌رکه‌س‌یک ب‌ک‌ه‌و‌یت نه‌وا به‌ه‌لاکه‌ت‌دا ده‌چ‌یت (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا (٧٢) مریم) واته: پاش ت‌ی‌پ‌ه‌ربوونی ه‌مووان به‌سه‌ر ناگری د‌وز‌ه‌خدا نه‌وجا نه‌وانه‌ی وا پار‌یزکارو خ‌واناس بوون له‌ناگره‌که پ‌زگاریان نه‌ک‌ه‌ین).

هیچ ش‌ت‌یک که‌س ده‌رباز ناکات ته‌ن‌ها ته‌قوا نه‌بی‌ت، ه‌ی‌زی جه‌سته‌کان پ‌زگار ناکه‌ن، ز‌وری سه‌روه‌ت و سامان پ‌زگار ناکه‌ن، پ‌یزو حورمه‌تی لای خه‌ل‌کی پ‌زگاری ناکه‌ن، هیچ ش‌ت‌یک پ‌زگاری ناکات ته‌ن‌ها ته‌قوا نه‌بی‌ت، نه‌مه ده‌قی قورئانی پ‌یر‌وزه.

لە سوننە تەشەدا چەند فەرمودە يەك ھاتو ھەريارەى باسى قىامەت لەوانە:
تەپەربوونە بەسەر سىراتدا، بۆيە باوەربوون بەسىرات و تەپەربوون بەسەريدا پەيوستە،
تەنھا باوەربوون پەي بەس نىيە بەلکو پەيوستى بەكارکردنە، دەبى مەرفەكان خويان
ئامادە بکەن بەتەپەربوون بەسەريدا بەتەقوا ئەويش کردەوھى چاکە.

مەبەست لە: (يَأْخُذُ الصِّرَاطَ مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَيَجُوزُ مَنْ شَاءَ اللَّهُ).

ھەر ھەكو خوای گەورە فەرمودەى: (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًّا
(۷۲) مريم) واتە: پاش تەپەربوونى ھەمووان بەسەر ئاگرى دۆزەخدا ئەوجا ئەوانەى وا
پاريزكارو خواناس بوون لە ئاگرەكە پزگاريان ئەكەين و ستەمكارانیش لەناو دۆزەخدا
دەستە ئەژنۆ دێلێنەوھ).

چونكە سىرات دركو چنگى لەسەرە ئەو كەسەى فەرمانى پەي كرايەت دەيگريەت و
دەيفريەت.

(ويجوز) واتە: بەسەريدا تەدەپەريەت.

مەبەست لە: (وَلَهُمْ أَنْوَارٌ عَلَى قَدَرِ إِيمَانِهِمْ).

لە پەژنى قىامەتدا ئيماندار پوناكيان ھەيە بەھۆيەوھ پەي دەكەن، ھەر ھەكو خوای
گەورە دەفەر مەويت: (نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا
إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۸) التحريم) واتە: لە بەردەميانەوھو لە لای راستيانەوھ بەسەر
پەردى (صراط) دا پەي دەپەن و دەلێن: پەروەردگارى ئێمە! نوور و روناكيەكەمان بۆ
تەواو بکە و بەردەوام بێت و ليمان خۆش ببە بە راستى تۆ بەسەر ھەموو شتێكدا بە
توانايت).

خواى گه وده ده فەرمویت: (يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَمَامِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٢) الحديد) واتە: پۆڤى قىامەت پىاوان و ژنانى بىروادار دەبينى پووناككيبە كه يان لە بەردەم و لە لای پاستيانە و دەدرەوشىتە وە فريشته پييان دەلێن: دەسا ئەمڕۆ مژدە بۆ لێتان بە باخانىك جۆگە و پووبار بە ژێر درەخت و كۆشكە كانيدا دەروات بە هەتا هەتايش تێدا دەمێننە وە ئا ئە وەبە سەر كەوتن و سەرفرازى گە وەرە).

دوو پووو کان له سهره تاوه پووناکیان پی دهریت چونکه هاتنه ناو نیسلامه وه و
خویان به موسلمان نیشاندا بویه به وهی خویان دهریان دهرپی مامه له یان له گه ل دهرکری
له پیشدا پووناکیان پی دهریت وه کو خه له تاندن، ههروه کو چون به موسلمان بوونیان
خه لکیان ده خه له تاند، پووناکیه کیان پی دهریت وه کو خه له تاندنیان نه مجار
پووناکیه کیان ده کوژیته وه له تاریکیدا ده میتنه وه (يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ
آمَنُوا انظُرُونَا) واته: چاوه روانبن، چونکه نه وان له پشت نیماندارانه وه ری دهرکه ن
(انظُرُونَا) واته: چاوه روانمان بن (نَقِيسَ مِنْ ثَوْبِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ
بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ (۱۳) يُنَادُوهُمْ أَلَمْ تَكُنْ مَعَكُمْ)
واته: له دونیادا (يُنَادُوهُمْ أَلَمْ تَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ
وَعَزَّيْتُمْ الْأُمَاطِي حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَعَزَّيْتُمْ بِاللَّهِ الْعِزُّورُ (۱۴) قَالِيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مَا أَوْأَكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمَصِيرُ (۱۵) الحديد) واته: له م روژدها پیواونی
دوو پوو و ژنانی دوو پوو ده لئین به وان هی باوه پیاو هی ناوه: چاوه روانیمان بکه ن با له
روناکیه که تان وهرگرین، به گالته وه پییان ده کوتری: بگه پینه وه بو دواوه تان – بو
دوینا – له وی روناکیه که بخوانن، ده سته جی شووره یه که ده خریته نیوان
نیمانداره کان و مونا فیه کان دهرگاهه کی تبا به دیوی ناوه وهی ره حمه تی تندابه، واته:

ئەوھى لە ئىماندارەكانەوھ ديارە لە دىوى دەرەوھشى سزايە، واتە: ئەوھى لە موناڧىقەكانەوھ ديارە (۱۳) جا دووپوۋەكان بانگى بەھەشتىيەكان دەكەن ئەلئىن: باشە ئىمە لەگەل ئىوھ نەبووين؟ موسلمانەكان دەلئىن: بەلى بەرۋالەت لەگەلمان بوون، بەلام ئىوھ خۆتانتان تووشى دوو پوۋىيى كرد چاۋەپوانىتان دەكرد تووشى بەلا بىن و ھەمىشە لە دوو دلى گوماندا دەژيان بەرامبەر بە ئاينەكەى خوا و ھىواو ئارەزووى نەشياو فرىوى دان تا فەرمانى خوا ھات شەيتانى خراپكارىش سەبارەت بە پىيارەكانى خوا فرىوى دان (۱۴) ئەمپۆش فېدىيەك لە ئىوھ و لەوانەش بى بېرۋا بوون وەرنەگىرى جىگاو ماۋاتان ئاگرى دۆزەخە ئەو شايستە ترە پىتان، ئاگرىش خراپ جىگای گەرەنەوھىيە (۱۵).

جا ئىمان دەبىتتە پوناكى لە پۆزى قىامەتدا خاۋەنەكەى بەھۆيەوھ پى دەكات، لەكاتىكدا بى باۋەپو دوو پوۋەكان لەتارىكىدان _ پەنا بە خوا _ نازانن بۆ كۆى بپۆن.

﴿۲۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بالأنبياء والملائكة).

واته: باوه‌په‌ئیتان به‌پیغه‌مبه‌ران و فریشته‌کان.

رافه/

له‌بنه‌ماو پایه‌کانی ئیمان: باوه‌په‌ئیتان به‌فریشته‌و پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) نه‌مه‌ش هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل) دا‌هاتوه‌کاتی به‌پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) گوت: (أخبرني عن الإيمان؟، قال: الإيمان: أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وتؤمن بالقدر خيره وشره)^{٦٥} واته: فه‌رمووی: نه‌ی پیم بلی ئیمان چیه؟ نه‌ویش فه‌رمووی: ئیمان نه‌وه‌یه باوه‌په‌ی ته‌واو به‌ئیتیت به‌خوای گه‌وره‌و فریشته‌کانی و کتیبه‌ ناسمانیه‌کان و هه‌موو پیغه‌مبه‌ران و روژی دواپی و باوه‌پیش به‌قه‌زاو قه‌ده‌ر به‌ئیتیت چ‌خه‌یر بیت یان خراپ).

له‌قورئانی‌شدا‌هاتوه: (لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ (البقرة) ١٧٧) واته: چاکه‌و چاکه‌کاری هه‌ر نه‌وه‌ نییه‌ ئیوه‌ په‌و له‌خۆپه‌لات بکه‌ن یان خۆرئاوا به‌لکو چاکه‌ی پاست و دروست نه‌مه‌یه‌ که باوه‌په‌ی پاسته‌قینه‌ی به‌خوا و به‌روژی دواپی و به‌فریشته‌و به‌کتیبی ناسمانی به‌په‌یامبه‌رانی خوا).

له‌ئایه‌تیک‌ی تردا‌ده‌فه‌رموویت: (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (البقرة) ٢٨٥) واته: نه‌م په‌یامبه‌ره‌و نه‌و ئیماندارانه‌ی له‌گه‌لایان باوه‌پیان هیناوه‌و لیایان روونه‌ نه‌و به‌رنامه‌یه‌ له‌لای په‌روه‌ردگاریانه‌و هاتۆته‌ خواری پاسته‌و

٦٥ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٥٠) ومسلم (٩، ١٠) من حديث أبي هريرة وأخرجه مسلم (٨) من حديث عمر

دروست و ھەموشیان بېوايان ھېناو ھەتاک و تەنیاىى خواو فریشتەکانى و کتیبەکانى و پەيامبەرەکانى ھېچ ھەرق و جیاوازیەك لەنێوان پێغەمبەرانی خودا ناکەین بېوامان ھەبە ھەموو خوا ناردوونى و ھەریەكەشیان بەبەرنامەى خۆیەو ھاتوو و ئەلێن و تەى خوامان بیست و گوێزپایەلێ ھەرموودەکانى خواىین ساتۆش ئەى پەرورەدگارمان ھەرچى بھەرمووى ئامادەین داواى لیبورەدنت لێدەكەین دەسا تۆش لێمان خۆش ببە ئەى پەرورەدگارمان چاکیش دەزانین سەرەنجام گەرپانەو ھەشمان تەنھا بۆ تۆیە).

ھەرۆھا خواى گەرۆ ھەبەرەمۆیت: (قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (البقرة ۱۳۶) واتە: ئەى بېواداران بێلێن: ئێمە باوەرمان بەخواو بەو (قورئانە)ى بۆمان دا بەزێو ھەبەو بەو بەرنامەى بۆ (ئىبراھیم و ئىسماعیل و ئىسحاق و یەعقوب و نەو ھەشمان) نێردراو و بەو کتیبەش بەموسا و عیسا دراو و بەو پەيامەش بەھەموو پەيامبەرانی تر دراو لەلایەن پەرورەدگاریانەو ھېچ ھەرق و جیاوازییەكیش ناخەینە نێوان ھېچ کامێکیانەو، بەتەنیاىش ملکەچى ھەرمانەکانى ئەوین).

بۆیە پێویستە باوەر بەفریشتەکان بھێنرێت، ھەمویان، ئەوەى خواى گەرۆ ناوى ھېناو و ئەوەى ناوى نەھېناو، (الملائكة) کۆى وشەى (مَلَك) ھەوانیش جیھانێک لەجیھانەکانى غەیب، خواى گەرۆ ھەوانى لەپوناكى دروست کردو، بەلام جێنۆکە خواى گەرۆ لەناگر دروستى کردوون، ھەرۆھا (الانس) مرقفەکان خواى گەرۆ لەقور ئەمجار لەئاویكى لاوازو بێ ھێز دروستى کردون، ھەرۆکو خواى گەرۆ باسى ئەوەى کردو، جا باوەرپوون بەفریشتەکان ئەوانەى خواى گەرۆ ناوى ھېناو و باسى بۆ کردوون و ئەوانەى ناوى نەھېناون ئێمە باوەر بەھەمویان دەكەین، بەلام ئەو كەسەى باوەر بەھەندیکیان بکات و باوەر بەھەندیکیان نەکات ئەو کافرە و بێ

باوه په بهمه موویان خوای گه وره دهفه رمویت: (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) البقرة) واته: نهی موحه ممه د (ﷺ) پټیان بلئ: هر که سیك خوی به دوژمنی جویره نیل ده زانی، ده با له خه م و خه فه تدا بمرئ، چونکه بی گومان نه و به فه رمانی خوا نه م قورئانه ی دابه زاندووه بۆ سهر دل و ده روونی تو، نه و قورئانه ش نه و ده بیټنی، پشتگیری له کتیبه کانی به رده سستی ده کا، وه پټنمای و موژده یشه بۆ بروداران (۹۷) هر که سیك دوژمنی خوا و فریشته و په یامبه ره کانی نه و جویریل و میکائیل بیت له به رامبه ر نه و یشه وه بی گومان خوا ناحه زو دوژمنی بی باوه پرانه (۹۸).

جا هر که سیك باوه پر به ته نها به ک فریشته نه کات له فریشته کان نه وه بی باوه په به مه موو فریشته کان، وه کو جوله که کان که ده لټین^{۶۶}: جبریل دوژمنی نټمه به، نه گه ر نه و که سه ی دابه زیو ته سهر (محمد) (ﷺ) جگه له جبریل بوايه نه و نټمه گوټپرايه لی ده بوین، به لام جبریل دابه زیو ته سهری و نه ویش دوژمنی نټمه به بویه باوه پی پی ناکه ین، خوای گه وره نه م نایه ته ی دابه زاند: (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ (۹۷) البقرة) نه وه له جبریل وه نییه به لکو له خوا وه به، جبریل نټردراوی خوا به وه حی له نه ستودایه .

هه ندی گرووی گومرا هه ن که خویان داو ته پال ئیسلام ده لټین: - جبریل خیانه تی له سپارده که ی کردووه، چونکه نه م په یامه بۆ (علی) بوو به لام جبریل خیانه تی له سپارده که کردو دای به (محمد) (ﷺ)!

یه کئ له شاعیره کانیا ن ده لټیت: (خان الامین فصدھا عن حیدر) واته: له علی.

نوسەر دەئیت: (ونؤمن بالرسل والانبياء).

النبي: ئەو كەسە يە وەحى بۆ كراو بە شەرعىك و فەرمانى پىئ نە كراو بە گە ياندنى.

الرسول: ئەو كەسە يە وەحى بۆ كراو بە شەرعىك و فەرمانى پىئ كراو بە گە ياندنى.

هەروەها جىاوازى لە نىوان (النبي والرسول) ئەو يە كە (الرسول) پەوانە كراو بە شەرعىە تىكى نوئ دابە زىو تە سەر خۆى، بە جىاواز لە گەل (النبي) دا چونكە ئەو پەوانە كراو بە شەرعىە تىك دابە زىو تە سەر پىغە مەرىكى پىش خۆى، وەكو پىغە مەرانى (بەنى ئىسرائىل) جا ئەوانە بە پەيامەكەى (موسا) -بە تەورات- پەوانە كران، (إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّاتِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ (٤٤) المائدة) واتە: ئىمە تەوراتمان نار دە خوارى، بىئ شك بۆ هەموو خىر و چاكە يەك، پىئمانى و پووناكايى تىدايە هەموو ئەو پەيامەرانەى (بەنى ئىسرائىل) -كە بەر فەرمان و ملكە چى برىارى خوا بوون- هەر بەو تەوراتە داوهرى (موساى) يە كانيان دە كردو زانا خواناس و شەرع زانە كانىشيان).

ئەو پىغە مەرانە بە تەورات حوكمىيان دە كرد كە دابە زىو تە سەر موسى و بە شەرعىە تىكى سەر بە خۆ نە هاتوون، بە جىاواز لە گەل (الرسول) دا چونكە بە شەرعىە تىكى سەر بە خۆو دىت و فەرمانى پىئ دە كریت بە گە ياندنى، بە لام (النبي) فەرمانى پىئ دە كریت بە گە ياندنى پەيامەكەى پىش خۆى، پەنگە بۆ باسىكى تايبەت وەحى بۆ بكریت، ئەمە جىاوازىيەكەى، جا هەركە سىك بە تەنها يەك پىغە مەرى بىئ باوهر بىت ئەوا بىئ باوهر بە هەموويان، تەنانەت ئەو بىئ باوهر بەو پىغە مەرى بانگە شەى ئەو دەكات باوهرى پىئ هەيە، چونكە پىغە مەران (عليهم الصلاة والسلام) بران، پىغە مەرى خوا (ﷺ) دە فەرمويت: (الأنبياء إخوان لعلات)^{٦٧} واتە: پىغە مەران بران

(عات) واتە: چەند بىرايەك يەك باوكيان ھەبى و دايكيان جىاواز بىت) يەك زنجىرەن، رىڭكاكەيان يەك رىڭكايە، جا ھەركەسىك يەككىيان بەدرۆ بخاتەو ھە باوھەپى پى نەكات ئەوا ھەمووى بەدرۆ خستۆتەو، چونكە ئەوھى ئەم پىيەتى ئەو وىترىش پىيەتى، ھەموويان پىيغەمبەرى خوان، جا ئەو كەسەى بانگەشەى ئەو دەكات باوھەپى بە (موسا) يە (عليه الصلاة والسلام) ھەكو جولەكەكان و بى باوھەپن بە (عيسا و محمد) (عليهما الصلاة والسلام) ئەو بى باوھەپن بە ھەموو پىيغەمبەران، تەنانەت بى باوھەپن بەو پىيغەمبەرى بانگەشەى ئەو دەكەن باوھەپان پىيە ھەيە ئەو وىش (موسا) يە، چونكە ئەو كىتابەى موسا ھىناو يەتى باسى (محمد) (ﷺ) دەكات، خوائ گەورە دەفەر مۆيت: (الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَإِذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۵۷) الاعراف) واتە: ئەوانەن شوپىنى ئەو پەيامدارو ھەوالدەرى خوايە كە نەخویندەيە (مەبەست لە ئوممى) كەسىكە ھىچى نەخویندەى و نەنوسىبى. ئەو پىيغەمبەرى ناو سىفەتەكانى لەتەورات و لەئىنجىلدا نوسراو ھەلاى خۆيان دەستيان دەكەوى فەرمانيان بەچاكە پى دەكا و لەشتى خراپ و ناپەسەند رىيان لى دەگرىت ھەموو شتىكى پاك و خاوپىيان بۆ ھەلا دەكا ھەموو شتىكى پىس و زىانبەخشان لى ياساغ ئەكات و بارو تەكلىفى قورس و كۆت و زنجىرى لەسەريان شەتەك درابوو لای دەبا، ئىنجا ئەوانەى پروايان بەو پەيامبەرە ھىناو بەرپۆزو حورمەتەو رايان گرت و ھاوكارى و پشتگىريان لى كردو دواى ئەو پووناكەش كەوتن لەگەلىا نىردراو ھەوانە بەختيارو سەرفرازن).

بەلام ھەسودى واى لىكردوون بى باوھەپن بە (محمد) (ﷺ) چونكە ئەوان دەيانەوئە پىيغەمبەرايەتى لەبەنى ئىسرائىل نەچىتە دەر ئەوان دەيانەوھى فەزلى خوا

قَوْرَخ بىكەن، (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (٥٤) النساء) واتە: يان ئىرەبى و حەسادەت بە پىڧەمبەر (ﷺ) و ھاوەلانى ئەبەن لەبەر ئەو ەخوا ئەو پەلەو دەسەلاتەى _ لەفەزل و مېھرەبانى خۆى _ پى داون؟.

ئەو ەى وای لىکردون حەسودى و خراپەکارىيە، ئەگەر نا ئەوان باش دەزانن ئەو پىڧەمبەرى خوايە (ﷺ)، چونکە باسى ئەم پىڧەمبەرە لەتەورات و ئىنجىلدا دەبيننەو، ەروەھا عيسا موزدەى بەهاتنى (محمد) (ﷺ) داو ەخواى گەرە دەفەرموئىت: (وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ (٦) الصف) واتە: بىريان بىنە کاتى عيساى کورپى مەريەم وتى: ئەى ئەو ەکانى بەعقوب ! بى گومان من پىڧەمبەرە نىرراوى خوام بۆلای ئىو ەدانىش بەو تەوراتەدا دەنىم لەبەرەستمدايە مزگىنىش بەهاتنى پەيامبەرىک دەدەم _ پاش خۆم دى _ ناوى (ئەحمەد) (ﷺ).

ئايە ئەو پىڧەمبەرە کى بە لە پاش عيسا ەاتو ە؟ ەيچ پىڧەمبەرىک لەپاش عيسا نەهاتو ەنەها (محمد) (ﷺ) نەبىت و ناویشى (ئەحمەد) ەو ناویشى (محمد) ە، ەوا ەنى چەندىن ناو، جا ەەرکەسىک بى باو ەپ بى بە (عيسا) (عليه الصلاة والسلام) ئەوا بى باو ەپ بوو ەبەموو پىڧەمبەران و ەەرکەسىک بى باو ەپ بىت بە (محمد) (ﷺ) ئەوا بى باو ەپ بە ەموو پىڧەمبەران، بۆيە ەواى گەرە دەفەرموئىت: (كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحِ الْمُرْسَلِينَ (١٠٥) الشعراء) واتە: ەۆزى (نوح) یش، پەيامبەرانىان بەدرۆ خستەو ەو بپوايان پى نەهتەنان).

لەگەل ئەو ەى بەکەم پىڧەمبەر نوح بوو ەو ئەوانىش (نوح) يان بەدرۆ خستەو ە، بەلام دەلەيت پىڧەمبەرانىان بەدرۆ خستەو ە واتە ئەوانەى لەپاش ئەو ەاتن، چونکە ەەرکەسىک بە پىڧەمبەر بەدرۆ بخاتەو ەو باو ەپ پى نەبىت ئەوا ەمووى بەدرۆ خستەو ەو باو ەپ بە ەمووى نەهتەناو ە، ەواى گەرە دەفەرموئىت: (كَذَّبَتْ ثَمُودُ

الْمُرْسَلِينَ (۱۴۱) الشعراء) واتە: ھۆزى (شمود) یش، پەيامبەرانیان بەدرو خستەو ھو
بپوایان پى نەھىتان).

خوای گەورە دەفەر مۆیت: (كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ (۱۷۶) الشعراء) واتە:
خاوەنانى باخە چپو پرەكە ھەموویان پەيامبەرانیان بەدروزن دانا و بپوایان پى
نەھىتا).

كەواتە ھەركەسێك بى باوەر بیت بەیەكێكیان بى باوەرە بە ھەمووی، خوای گەورە
دەفەر مۆیت: (إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا (۱۵۰) أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا..
(النساء) واتە: بى گومان ئەوانەى وادلیان درى خواو پیغەمبەرەکانیتی
و دەشیانەوی لەنیوان خواو پیغەمبەرەکانیدا فەرق و جیاوازی دانین و دەلین ئیمە
باوەر بە ھەندیکیان دەکەین و ھەندیکیشیان بەجیتی باوەر نازانین و دەشیانەوی لەو
نیوانەدا پێگەیکەك بۆ خۆیان دیاری بکەن (۱۵۰) بى دوو دلی ئەمانە کافرو
خوانەناسن.... (۱۵۱).

ھەرچەندە ئەوان باوەریان بە ھەندیکیان بوە بەلام باوەر ھىتان بە ھەندیکیان بەس
نییە، بەلكو پتویستە باوەر بە ھەموویان بەیتریت چونکە ھەموویان پیغەمبەرى خوان،
ھەموویان لەلایەن خوداوە ھاتوون یەكەمەکیان مۆژدە دەدات بە ھاتنى دوایینەکیان،
دوایینەکیان باوەرى بە یەكەمەکیان ھىتاو، ئەمە مەزھەبى موسلمانان و ئەھلى
سوننە و جەماعە یە.

﴿٢٤﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الجنة حق والنار حق، وأنهما مخلوقتان، الجنة في السماء السابعة، وسقفها العرش، والنار تحت الأرض السابعة السفلى، وهما مخلوقتان، قد علم الله تعالى عدد أهل الجنة ومن يدخلها، وعدد أهل النار ومن يدخلها، لا تفنيان أبداً، بقاءهما مع بقاء الله أبداً الأبدین، ودهر الداهرين، وآدم عليه السلام كان في الجنة الباقية المخلوقة، فأخرج منها بعدما عصى الله عز و جل).

واته: باوەر بەوەی بەهەشت حەقە و ئاگر حەقە، هەردوکیان ئیستا دروستکراون، بەهەشت لە ئاسمانی حەوتەمە و سەقفەکی عەرشی پەروەردگەر، ئاگریش لە ژێرەوەی حەوت چینی زەوییە، هەردوکیان دروستکراون، خوای گەرە ژمارەى ئەهلى بەهەشت دەزانى و ژمارەى ئەوانەى دەچنە بەهەشتەو و ژمارەى ئەهلى ئاگر و ژمارەى ئەوانەى دەچنە ئاگرەو دەزانى، هەرگیز لەناو ناچن و مانەو و یان هەتا هەتایە، مانەو و یان لە گەڵ مانەو و خوای گەرە تەو و ئادەم لەم بەهەشتە دروستکراوە کە بوو، لەپاش ئەوەى سەرپێچى خوای کرد دەرکرا.

پاڤه /

لەپایەکانى ئیمان: باوەرپهێنانە بەپۆژى دواى و هەموو ئەوەى تێیدا، ئەوەى لەپۆژى دوایدا هەیه: بەهەشت و دۆزهخ، ئەو دوو جیگایە مالى و جیگای پاداشتن، جا ئیمانداران لەبەهەشتدان، بۆ خۆپاریزان ئامادەکراوە، بى باوەرپان لە ئاگردان، بۆ بى باوەرپان ئامادەکراوە، ئەو دوو جیگایە مالى پاداشتن، دونهایش مالى کارکردن و پاداشتى تێدا نییه، دوا پۆزیش مالى پاداشته و کارى تێدا نییه، جا هەرکە سێک باوەر بەبەهەشت و دۆزهخ نهکات ئەو بى باوەر، چونکە پێویسته لەباوەرپهێنان بەپۆژى دواى باوەرپهێنانە بە هەموو ئەوەى بە (صحیح)ی دهریاره‌ی پۆژى دواى هاتوه،

ئەوێ لە پۆژی دوایدا هەیه بەهەشت و دۆزهخه، ئەمە لە قورئاندا لە چەندین شوێن باسکراوه، جا هەرکە سێک باوەری پێیان نه‌بی و یان ته‌ئویلیان بکات وه‌کو (القرامطة) و (الباطنية) چونکە ئەوان ته‌ئویلیان ده‌کەن، جا ئەوانه‌ بی باوەرن به‌خوا، بۆیه ده‌بی باوەر به‌به‌هشت و دۆزهخ بی، ئەو دوومالە دوومالی حەقیقین، جیگایه‌کی بۆ بروادارانە و جیگایه‌کی بۆ بی باوەرپانە، هەردوو ده‌مێننه‌وه‌ ئیستا هەن، ئیستا دروستکراون، ده‌مێننه‌وه‌ هەرگیز له‌ناو ناچن، خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌ی به‌هەشت ده‌فه‌رموێت: (أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (۱۳۳) آل عمران) واته‌: ئاماده‌کراوه‌ بۆ پارێزکاران).

ده‌رباره‌ی ناگر ده‌فه‌رموێت: (أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (۱۳۱) آل عمران) واته‌: ئاماده‌کراوه‌ بۆ بی باوەرپان).

وشه‌ی (أَعِدَّتْ): به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئەوێ ئیستا هەن و ئاماده‌کراون، مانای ئەو نییه‌ له‌پاشدا دروست ده‌کړین، به‌به‌لگه‌ی ئەوێ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باسی چه‌ند شتیکی کردوه‌ به‌لگه‌ن له‌سه‌ر بوونی به‌هەشت و دۆزهخ له‌ ئیستادا، له‌و به‌لگانه‌ ئەو فه‌رمووده‌یه‌ که ده‌فه‌رموێت: (إن شدة الحر من فيح جهنم)^{۶۸} واته‌: سه‌ختی و توندی گه‌رمایی له‌ گرو گه‌رمی جه‌ه‌نمه‌).

ده‌رباره‌ی توندی ساردییه‌که‌ی فه‌رمویه‌تی: (جعل الله لجهنم نفسين: نفساً في الصيف، وذلك أحر ما تجدون، ونفساً في الشتاء، وذلك شدة البرد فهو من زمهرير جهنم)^{۶۹} واته‌: خوای گه‌وره‌ دوو هه‌ناسه‌ی بۆ جه‌ه‌نمه‌م دا‌ناوه‌: هه‌ناسه‌یه‌کی له‌ هاویندا، ئەویش سه‌خت‌ترین گه‌رماییه‌ که ده‌بینین وه‌ هه‌ناسه‌یه‌کی له‌ زستاندا، ئەویش سه‌خت‌ترین ساردییه‌ هەر ئەویش له‌ زه‌مه‌هریری جه‌ه‌نمه‌).

۶۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۵۱۱) ومسلم (۶۱۶) .

۶۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۵۱۲) ومسلم (۶۱۷، ۶۱۵) .

ئەمەش بەلگەيە لەسەر ئەوەى ئىستە هەن، ھەروەھا بەھەشتىش ئىستە ھەيە
خوای گەورە بۆ خۆپاريزان نامادەى کردووە، چەند فریشتەيەکی بۆ دیاری کردووە، لە
فەرموودەکەى (عبادەى کۆپى (الصامت) دا ھاتووە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرموویەتى: (من شهد أن لا اله الا الله، وأن محمداً رسول الله، وأن عيسى عبد الله ورسوله،
وكلّمته ألقاها الى مريم، وروح منه، وأن الجنة حق و النار حق، أدخله الله الجنة على ما كان من
العمل)^{۷۰}. واتە: ھەرکەسێ شایەتى بدات کەوا ھیچ خۆایەك نییە شایستەى پەرستەن
بیت تەنھا (الله) نەبیت و محمد (ﷺ) پێغەمبەرى و نێردراوى ئەو و عیسا بەندە و
پێغەمبەرى ئەو، وشەيەکی پێرۆزى ئەو ھەلێ داوہ بۆ مریەم و بەخشییە ئەو و
روحیکە لە لایەن خوداوہ دروستکراوہ، بەھەشت حەق و دۆزەخ حەق، ئەوا خوای
گەورە دەیخاتە بەھەشتەو ئەگەر لەسەر ھەر کارێک بیت).

بەلگە لەم فەرموودەدا ئەوەيە کە دەفەرمویت: (وأن الجنة حق و النار حق). ھەروەھا
پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شەوانە نوێژەکانى بەو دوعایە دەست پێ دەکرد: (لِقَاؤُكَ حَقٌّ
وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَالْجَنَّةُ حَقُّ وَالنَّارُ حَقٌّ)^{۷۱} واتە: (گەیشتن بە تۆ راست و رەوايە، بەلێنەکانت
راست و رەوان، بەھەشت راست و رەوايە و ناگر راست و رەوايە).

مەبەست لە: (وَأَنَّهُمَا مَخْلُوقَتَانِ) واتە: ئىستە دروستکراون.

مەبەست لە: (الجنة في السماء السابعة وسقفها العرش).

ئەمە لە فەرموودەيەکی (صحیح) دا ھاتووە: (إن في الجنة مائة درجة، أعدها الله
للمجاهدين في سبيل الله، ما بين الدرجتين كما بين السماء والأرض، فإذا سألت الله فأسأله

۷۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۲۵۲) ومسلم (۲۸) .

۷۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰۶۹) ومسلم (۷۶۹) .

الفردوس، فإنه أوسط الجنة، وأعلى الجنة و فوقه عرش الرحمن، ومنه تفجر أنهار الجنة^{۷۲} واته: له به‌هه‌شتدا سه‌د پله‌هه‌یه، خوای گه‌وره‌ه ناماده‌ی کردوه بق تیکۆشه‌ران نه‌وانه‌ی له پیناو نه‌ودا تیده‌کۆشن، له نیتوان دوو پله‌یدا هه‌روه‌کو نیتوان ناسمان و زه‌وییه، جا هه‌ر کاتیک داواتان له خوا کرد نه‌وا داوای فیرده‌وس بکه‌ن، چونکه نه‌وه ناوه‌راستی به‌هه‌شته‌و به‌رزترین جیگه‌ی به‌هه‌شته‌و عهرشی خودا له‌سه‌ره‌وه‌ی نه‌وه، هه‌ر له‌ویوه روباره‌کانی به‌هه‌شت ده‌رده‌چیت).

به‌لگه‌یه به‌هه‌شت له‌ناسمانه له (علین) خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَنْبَارِ لَفِي عِلِّيَّيْنِ (۱۸) المطففين) واته: ناگادارین! کارنامه‌ی چاکان له‌جیگه‌یه‌کی زۆر به‌رزو بلندایه له‌به‌هه‌شتدا) سه‌ره‌وه‌ی هه‌ر شتیک.

ئاگریش له‌خواری خواره‌وه‌یه: (كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سَجِّينٍ (۷) وَمَا أَذْرَاكَ مَا سَجِّينٌ (۸) المطففين) واته: ده‌ست له‌یاریکردن به‌پێوانه‌و ته‌رازوو هه‌لگرن به‌پاستی کارنامه‌ی به‌دکاران له‌جیگه‌یه‌کی زۆر ته‌نگ و قولی دۆزه‌خ دایه پێی ده‌لێن (سجین) (۷) چی تۆی شاره‌زا کرد (سجین) چیه؟ (۸).

مه‌به‌ست له: (قد علم الله تعالى عدد أهل الجنة ومن يدخلها).

خوای گه‌وره به‌عیلمی نه‌زه‌لی خۆی هه‌موو شتیک ده‌زانێ، له‌وانه: — نه‌هلی به‌هه‌شت ده‌زانێ و ده‌زانێ کێ ده‌چیته ناوی و نه‌هلی دۆزه‌خ ده‌زانێ و ده‌زانێ کێ ده‌چیته ناوی، هه‌چ شتیک لای نه‌و شاراو هه‌نیه هه‌موو شتیک زانیوه‌و له (اللوح المحفوظ) دا نوسیویه‌تی.

مه‌به‌ست له: (لاتفنيان أبداً).

۷۲ / قال الألباني في "السلسلة الصحيحة" ۲ / ۶۲۶ : أخرجه البخاري (٤ / ١٤ ، ٩ / ١٠١) و أحمد (٢ / ٣٣٥ ،

٣٣٩) و البيهقي في " الأسماء " (٣٩٨) .

مہیہ ست لہ: (بقاؤہما مع بقاء اللہ ابد الابدین).

مه به ست له: (ودهر الداهرين) بۆ دلفيا بوونه.

معه ست له: (وآدم عليه السلام كان في الجنة الباقية المخلوقة).

کاتی خوای گه وړه (ناده م) ی دروست کړدو نه و پږه ی لیږا له لایه ن خوداوه ،
 فه زلی نه و ده رکه وت به سهر فریشته کانداه ، ئیبلیس ه سودی برد له سهر نه ووه و
 سوژده ی بو نه برد ، سه پیچی خوای گه وړه ی کړد له رووی ه سادته و خو
 به زلزانینه وه . خوای گه وړه به ناده می فهرموو: (اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا
 حَيْثُ شِئْتُمَا) (٣٥) البقرة) واته : خو ت وهاوسه رکه ت (حه وا) له به ه شته نیشته جی
 بین و له هر کوئی ه ز ده که ن ینق و یوزی به رفراوان بخون .

بۆیە دابەزینە سەر زەوی، خوای گەرە لە ئادەم خۆش بوو چونکە خۆی و خەزەنە کەى تەویەیان کردو گەرە پانە وە، (قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (۲۳) الاعراف) واتە: وتیان: پەرەردگارمان! تاوانی خۆمان بوو، هەر خۆشمان بووین ستممان لە خۆمان کرد، ئیستایش ئەگەر لێمان خۆش نەبی و میهرەبانیمان لە گەل نە کەیت دەچینه ریزی زیانمەندانە وە).

(وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى) (۱۲۱) ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى (۱۲۲) طه) واتە: لە بەری درەختە کەیان خوارد ئیتر جلو بەرگی بە هەشتیان لە بەرا نە ماو پووت و قووت مانە وەو شەرمی خۆیان بۆ دەرکەوت بە پەلە خەریک بوون و هەولیان دا بە گەلای درەختەکانی بە هەشت عەرەتیان داپۆشن (۱۲۱) ئا بەم شیوەیە ئادەم سەرپێچی لە پەرەردگاری خۆی کردو لە پێ دەرچوو پاشان پەرەردگاری هەلپێژارد بۆ پێغەمبەریتی و لە خۆی نزیکى خستە وەو تەویەشی لێ وەرگرت و شارەزاو پێنمایى کرد (۱۲۲).

جا ئادەم و حەوا تەویەیان کردو گەرە پانە وە بۆلای خوا، خواش تەویە کەیانى وەرگرت، بە لام ئیبلیس بەردەوام بوو لە خراپە کارییە کەى و تەویەى نەکرد، بۆیە خوای گەرە لە پەرەمەتى خۆی دووری خستە وەو لە غەنى لێکردو کردو یە تیە سەرچاوەى هەموو خراپە کارییە ک.

مەبەست لە: (فَأَخْرَجَ مِنْهَا بَعْدَ مَا عَصَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ).

دەرکردنى لە بەهەشت وەکو سزایەکی تاوانە کەى بوو، بە لام تەویەى کردو گەرە پانە وە بۆلای خوا، هەرەو کو خوای گەرە ئەوێ بۆ باسکردوین لە قورئاندا.

﴿۲۵﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالمسيح الدجال).

واتە: باوەپهێنان بە - هاتنى - مەسیحى دەججال.

پاڤە:

لەبنەماکانى ئەهلى سوننە و جەماعەيە: -- باوەپهێنانە بەهاتنى مەسیحى دەججال، ئەویش کابرایەكە لەنەوێ ئادەم لەناو جولهكەكاندا دەردەچێت و جولهكەكان شوێنى دەكەون، ئەویش ئەو (مەهدى)یە جولهكەكان چاوەپوانى ئەون، چونكە مەهدى هەموو كەسێك بانگەشەى بۆ دەكەن، جولهكە بانگەشەى بۆ دەكەن و باوەپیان پێپەتێ و مەهدییەكەى ئەوانش (مەسیحى دەججال)ە، گرووی شیعە چاوەپوانى ئەو (مەهدى)یە دەكەن لەژێر زەمینەكەدا خۆى شار دوو تەوێ هەروەكو دەلێن و لەنەوێ ئیمامى حوسێنە، ئەهلى سوننە و جەماعەش چاوەپوانى ئەو مەهدییە دەكەن كە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى بۆ كردووین لە فرمودە پاست و دروست و (متواتر)ەكاندا بەمانا، ئەویش کابرایەكە لە (آل البيت) ى پێغەمبەرەو لەنەوێ (حەسەن)ى كۆرى (عەلى)یە، لەكۆتا سەردەمدا دەردەچێ و موسڵمانان بەیعی پێ دەدەن و لەپێناوی خوادا جیهاد دەكەن، زەوى پێ دەكەن لە دادپەرەوى و پێش نوێژى بۆ موسڵمانان دەكەن، لەكاتێكدا ئەوان بەو شیوەن مەسیحى دەججال دەردەچێ، بەردەوام موسڵمان لەتێكۆشاندا بەرانبەر بەئەو تاكو عیساى كۆرى مەریەم دادەبەزێ كەواتە لەویدا دوو (مەسیح) هەيە: _

١/ مەسیحى گومراپى ئەویش دەججالە.

٢/ مەسیحى ھیدایەت ئەویش عیساى كۆرى مەریەمە.

مەسیحى دەججال پێى دەگوترێت (المسيح) لەبەر پەلە پۆشتنى بەسەر زەویدا، چونكە خۆى گەرە هۆكارەكانى بۆ ئاسان دەكەن بۆ ئەو پەلەيە بەسەر زەویدا

بىرۋات، بۆ ئازاردان و خراپەكارى و فېتنە، پېى دەگوتىت دەججال ئەۋىش لە (دجل) ھە ھاتو بە واتاى (درق) دېت، چونكە دەججال: زىادەپەرەھى دەكات لە درودا، ئەو كەسىكى درۆزنە، تاكو ئەو رادەھى بانگەشەى ئەو دەكات ئەو خوايە، خەلكى بەھۆيە تووشى فېتنە دېن تەنھا كەسانىك نەبېت خاى گەرە دامەزراوى كرديبتن، بەھەشت و ئاگرى پېيە، شتى ئائاسايى ئەنجام دەدات ئەۋىش بىرىتى يە لە: شتى ئائاسايى شەيتانىيەو كەرامات نىيە، بەلكو شتى ئائاسايى شەيتانىيە، خاى گەرە لەسەر دەستى ئەنجامى دەدات بۆ فېتنەو تاقىكرنەھى بەندەكان، ھاتنى زۆر ترسناكە بۆيە پېغەمبەران خەلكيان لى ئاگادار كرديو تەو، لەھەموويان زىاتر پېغەمبەرمان (محمد) (ﷺ) خەلكى ئاگادار كرديو تەو ھەرمانى پى كردين پەنا بەخوا بگىرىن لە فېتنەى ئەو لە دوايىن (تشهدى) نوژەكانماندا، چونكە ئىمە پەنا بە خوا دەگىرىن لە چوار شت: لە سزاي جەھەنەم و سزاي ناو گۆر و لە فېتنەى ژيان و مردن و لە فېتنەى مەسىحى دەججال.

فېتنەى دەججال گەرەترىن فېتنەيە لەسەر پووى زەۋيدا پوودەدات _ پەنا بە خوا _ ئەمە مەسىحى دەججالە، لەو كاتەى ئەو تەنگى بەموسلمان ھەلچنىو ھەلچنارىيان دەداو تاقىيان دەكاتەو لەو كاتەدا مەسىح (عيساي كوپى مەريەم) لە ئاسمانەو دادەبەزىت، شوپىن دەججال دەكەۋىت و دەيكوزىت، موسلمان لە خراپەى پزگارىيان دەبى و دەسەلات دەگىرتە دەست و لەسەر زەۋيدا دادپەرۋەرى بەرقەرار دەكات و خاچ دەشكىنى و بەراز دەكوزىت و ھىچ دىنىك نامىنى تەنھا دىنى ئىسلام نەبېت، يەھودىيەت و نەصرانىيەت و ھەموو دىنە كافرەكانى تر پوۋچەل دەكاتەو، ھىچ دىنىك نامىنى تەنھا ئىسلام نەبى و بە شەرىعەتەكى (محمد) (ﷺ) حوكم دەكات و دەبېتە شوپىنكەوتەى ئەو چونكە ھىچ پېغەمبەرىك لە پاش محمد (ﷺ) نىيە، (مەسىح)

دادەبەزى ۋەكو شوپنكەۋتەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، بە شەرىعەتەكەى ئەۋ حوكم دەكات، شەرىعەتى ئىسلام، ئەمە باسى دەرگەۋتنى دەججال ۋ دابەزىنى مەسىحە.

بە عىسا دەگوترىت مەسىح: - دەلېن چونكە دەست بەسەر ھەر نەخۇشىيەكدا بەھىنى ئەۋا بە ئىزنى خوا چاك دەبىتتەۋە، ئەمەش لە (موعجىزات) ى ئەۋە، ئەۋ دەستى دەھىنى بەسەر چاۋى كۆپرو كۆپرى زكماك ۋ گەر دا بەھۋى دەست پى ھىنانەكەيەۋە چاك دەبىتتەۋە نامىنى بۆيە پى دەگوترىت مەسىح بە واتاى: (الماسح).

﴿۲۶﴾ نوسەر دەئیت: (والایمان بنزول عیسی ابن مریم (علیه السلام) ينزل فيقتل الدجال ويتزوج ويصلي خلف القائم من آل محمد (ﷺ) ويموت ويدفنه المسلمون).

واتە: باوەرھێنان بەدابەزینی عیساى کۆپى مەریەم (علیه السلام)، دادەبەزى و دەججال دەکوژیت، ژن دەھینى و نوێژ دەکات لە پشت مەھدیەوہ کہ لە بنەمالەى پیغەمبەرى خودایە (ﷺ) و دەمریت و موسلمانان دەنینژن.

مەبەست لە: (والایمان بنزول عیسی ابن مریم (علیه السلام)).

ئەوہش لەنیشانە گەرەکانى قیامەتە.

مەبەست لە: (نزولە).

واتە لەئاسمانەوہ، چونکە خوای گەرە بەرزى کردەوہ کاتى جولەکەکان ویستیان بیکوژن، هاتن بۆلای بەمەبەستى کوشتن و لەخاچدانى و چوونە ژوورەوہ بۆلای، خوای گەرە لەبەر دەستیاندان بەرزى کردەوہ لەکاتیگدا ئەوان ھەستیان پى نہکرد، شیۆھى عیسا درا بەسەر کابرایەگدا ئەوانیش ئەو کابرایەیان کوشت وایان زانى مەسیحە، کہ چى ئەو نہبوو، خوای گەرە دەفەرمویت: (وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ هُمْ (۱۵۷) النساء) واتە: کہ چى نہ توانییان بیکوژن و نہ توانیشیان لە قەنارەى بدەن وەکو خۆیان کردیانە ھەرا، بەلکو سەریان لى تیکچوو بوو، پیاویکیان دیت لە بیچم و شکڵدا وایان زانى (عیسا)یە و لە قەنارەیان دا).

خوای گەرە شیۆھى دا بەسەر ئەو کابرایە، دەلین:— چونکە ئەو پیاوہ شوینی عیساى بەئەوان گووت، خوای گەرە بەو شیۆھى تۆلەى لى سەندەوہ، ھەرەھا دەلین:— ئەو کابرایە لەشوینکەوتوانى (عیسا) بوو لە (الحواریین) بوو عیسا پى

فەرموو: - خۆى گەرە شىۋەى مەن دەخاتە سەر تۆ و بەهەشت دەست دەكەوئە،
ئەو كابرەيش پازى بوو بە شوپەاندەن بە ئەو و بە كوشتەن و لەخاچدان، چونكە ئەو
بەو بەهەشتى دەوئە.

مەبەست لە: (يَنزِلُ فِي قَتْلِ الدَّجَالِ).

دەججال دەكوئەت لەدەرگای (لد) ئەوئەش جىگایەكى ديارو ئاشكرايە، عيسای كورى
مەريەم بەدەوى دەججالدا دەچى، كاتى دەيىنى دەججال دەتوئەتەو، هەرەكو چۆن
خوئ لەئاددا دەتوئەتەو، ئەمجار لىئى نزيك دەبئەتەو بەخەنجەرەكەى لىئى دەدا و
دەيكوئە.

مەبەست لە: (وَيَتَزَوَّجُ وَيَصْلِي خَلْفَ الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ (ﷺ)).

مەبەست لە: (وَيَتَزَوَّجُ) لەچەند ئەسەرئىكدا هاتووە كەچى جىگىرو ئىسپات نەبوە^{۷۲}.
بەلام نوئەركردنى لەپشت مەهدييەو ئەو جىگىر و سابىتە، مەهدى داواى لى دەكات
پئەش نوئەرى بكات بۆ مەسلمانان، چونكە ئەو لەكاتى نوئەرى بەيانیدا دادەبەزى،
مەسلمان كۆبونەتەو بەمەبەستى ئەنجامدانى نوئەرى، بۆيە مەهدى داواى لى دەكات پئەش
نوئەرى بۆ مەسلمانان بكات، (مەسح)يش دەلئەت: (لا، بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ أَمَةٌ)^{۷۴} واتە:
(نەخىر، هەندىكتان پئەشەواى هەندەكەى ترەن) بۆيە لەپشت مەهدييەو نوئەرى دەكات.

و (القائم) مەهدييە، ناوى (مەمدى كورپى عبدالله)يە، ناوى وەكو ناوى
پئەغەمبەرە (ﷺ) و ناوى باوكى وەكو ناوى باوكى پئەغەمبەرە (ﷺ)، ئەوئەش لەنەوئەى
(حەسەن ى كورپى عەلى)يە، دەلئەن: حىكمەت لەوئەدا -والله اعلم- كاتى حەسەن

۷۲ / تەماشای: فتح الباری (۶/ ۴۹۳) و عمدة القاري (۱۶/ ۴۰) بکە .

۷۴ / رواه مسلم (۱/ ۱۳۷) برقم (۱۰۶) .

لە خىلافەت ھاتە خوارەو ە تەسلىمى دەستى معاويىيەى کرد لە پېناوى پاراستنى خوينى موسلمان، خواى گەورە بەو ە پزىدارى کرد کە وا مەھدى لە نەو ەى ئەو بىت. مەبەست لە: (ویموت ویدفنه المسلمون).

ئەمە لە قورئاندا ھاتو، خواى گەورە دەفەر مویت: (وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ (۱۵۹) النساء) واتە: کاتى عيسا لە ئاسمان دىتە خواری گشت خاوەن کتیبەکان بەر لە مەرگى عيسا بپوای پى دینن).

ئەو دەمریت ھەر ە کو چۆن خەلکى دەمریت، (وَمَا جَعَلْنَا لِيَشْرَ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ (۳۴) الانبياء) واتە: ئیئە پيش لە تۆ وامان نە کرد مړويه نە مرى ئايا نە گەر تۆ بمړى، ئەوانە ژيانى ھەتا ھەتايان دەبى؟!)

ئەو لە کۆتايى تەمەنیدا دەمریت ئەو تەمەنەى خواى گەورە بۆى نوسیو، موسلمانان دەنیتن ھەر ە کو چۆن مردو ەکانیان دەنیتن.

﴿۲۷﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بأن الإيمان قول وعمل ونية يزيد وينقص يزيد ما شاء الله وينقص حتى لا يبقى منه شيء).

واته: (باوه‌پ به‌وه‌ی ئیمان وته‌و کرده‌وه‌و نیه‌ته، زیاد ده‌کات و که‌م ده‌کات، زیاد ده‌کات تا خوای گه‌وره‌ ویستی له‌سه‌ر بیټ، که‌م ده‌کات تا‌کو هیچی لی نامیټی).

پاشه/

(الایمان) له‌ زمانه‌وانیدا: - به‌پاستزانینیکی دلتیاییه، که‌ دلتیایی له‌ گه‌لدایه و هیچ گومانی تیدا نه‌بیټ، ده‌گوتریت: (آمن له) واته: باوه‌پی پی‌ کرد، به‌ راستی زانی، (وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا) (۱۷) یوسف) واته: باوه‌پمان پی‌ ناکه‌یت، (فَأَمَّنْ لَهُ لُوطُ) (۲۶) العنکبوت) واته: باوه‌پی به‌ ئیبراهیمی مامی کرد.

به‌لام (الایمان) له‌شهرعدا: بریتییه له‌ باوه‌پوون به‌دل و وتنی به‌ زمان و کارکردن به‌ئه‌ندامه‌کان، زیاد ده‌کات به‌گوټپایه‌لی و که‌م ده‌کات به‌سه‌رپیچی، ئیمان دروست نابیت ئیلا به‌هه‌موو ئه‌م شتانه‌ نه‌بی، جا هه‌رکه‌سی باوه‌پی پی‌ هیئا به‌دلی و به‌زمانی باوه‌پی پی‌ نه‌هیئا ئه‌وه‌ ئیماندار نییه، چونکه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌ی بی باوه‌پان فه‌رموویه‌تی: (قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) (۳۳) الانعام) واته: چاک ئه‌زانین به‌و قسانه‌ی کافرو بی باوه‌په‌کان به‌رامبه‌ر به‌تو ده‌یکه‌ن دل زویر ئه‌بیټ، له‌پاستیشدا له‌سه‌ر بنه‌مایه‌ک به‌درؤزنت نازانن، به‌لگو له‌به‌ر ئه‌مه‌یه‌ سته‌مکارو بی باوه‌په‌کان، کردوویانه‌ که‌ هه‌رده‌م نکو‌لی و ململانیی ئایه‌ته‌کانی خوا بکه‌ن).

ده‌رباره‌ی فیرعه‌ون فه‌رموویه‌تی: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) (۱۰۲) الاسراء) واته: موسا وتی: ئه‌ی فیرعه‌ون ! به‌پاستی تو چاک ده‌زانی

كە ئەو بەلگەو ئايەتەنە لەخۆيانەو نەھاتون بەلگەو ھەر پەرۋەردىگارى ئاسمانەكان و زەوى ناردوونى).

ھەرۋەھا خۋاى گەۋرە دەرپارەى بى باۋەپان فەرموويەتى ئەوانەى ئايەتەكانى بەدرۆ دەخەنەو: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَفَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا) (۱۴) النمل واتە: نىكۆلىيان كىردو لەناخى دەرۋونياندا مەتەنەو يەقىنيان ھەبوو بەپراستىيان نىكۆلىيان كىردن لەپرووى سەمەكارى و خۆ بەزلزەننەو).

كەواتە ئيمان ھېنان تەنھا بەدل بەس نىيە ھەرۋەكو گرووى (المرجئة) دەلەين، ئەو ئيمان نىيە، ھەرۋەھا ئيمان تەنھا بەزمان بەس نىيە چونكە ئەمە ئيمانى دوپرووكانە، (يَقُولُونَ بِاللَّسْتِئِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمُ) (الفتح/ ۱۱) واتە: شەئى بەزمانيان دەلەين غەبرى ئەو يە لەدلىاندایە).

ھەرۋەھا ئيمان بەدل و وتنى بەزمان تەنھا بەس نىيە ھەرۋەكو ھەندى لە (المرجئة) كان دەلەين، ئەمە بەس نىيە بەلگەو دەبى بەئەندامەكان كار بىكرىت، جا ئەو كەسەى ئيمان دەھېنى بەدل و بەزمانى بەلام نوپژ ناكات ھەرگىز پۆژو ناگرىت وە فەرزى حەج جى بەجى ناكات، ھىچ كاريك لەكارەكان ئەنجام نادات ئەوا كافەرە، ھەرچەندە بەزمانى ئيمان بەھىنى و بىلەيت و بەدلى باۋەپى پىي ھەبەت وەشايەتى بدات كە: (لا اله الا الله محمد رسول الله) بەلام وازى لەكار كىردن ھېناۋە بەبى ھىچ بىانۋويەك ئەو نايكاتە ئيماندار، ئىللا كەسەك نەبەت بە ھوى عوزرىكەو واز لەكار بەھىنى وەكو كەسەكى ناچار (مكره) يان لەبىرى چووبى يان نەفام، ھەرۋەھا كەسەك بىتە ناو ئىسلامەو بەلام نەتوانى كارىك بكات، وەكو كەسەك بىتە مۇسلمان و يەكسەر بمرىت، ئەو لىپرسىنەو ھى كارى لەگەلدا ناكرىت چونكە ئەو نەيتوانى، ھەرۋەھا كەسەك عەقلى تىك چووبەت ئەو كەسە ناتوانى كار بكات، بەلام كەسەك بتوانى كارىكات و بەيەكجارى وازى لى بەھىنى ئەو ئيماندار نىيە.

ھەندىكىيان بۇ پېئناسەى ئيمان مەسەلەى چۈرەمى بۇ زىيادكردوھ (ھەرودەكو نوسەر باسى كردوھ) ئەویش شوئىنكەوتنى سوننەتە، دەلئىن: (الإيمان: قول واعتقاد و عمل وسنة) واتە: ئيمان: وتەو باوہ پو كردوھ و سوننەت، واتە: شوئىنكەوتنى سوننەت، بەم پىئىھ بىدعەكاران دەرەچن، ئەوانەى بەسوننەت كار ناكەن، بەلگو بەداهىئىراوہكان كار دەكەن ئەمەش نوسەر باسى كردوھ لەوتەيەى كە دەلئىت: (نية وإصابة) واتە: كاركردن بەسوننەت، بەلام كەسك بەھەلە كارىكات لەبىدعەو خورافات و داهىئىراوہكان ئەوہ نابىتە ئيمانداران.

مەبەست لە: (ويزيد بالطاعة).

ئەمە لە تەواوكارى پېئناسەكەيە، كەوا ئيمان زىياد دەكات بە گوئپرايەلى، ئەمەش بەپوونى و ئاشكرا لەقورئاندا ھاتوہ:

خوای گەورە دەفەرموئىت: (وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى (٧٦) مريم) واتە: ئەو كەسانەش خوا پېئىمەى كردوون بۇ پىگەى سەرفرازى و بەختيارى، زياتر پېئوئىيان ئەكا).

ھەرودەها خوای گەورە دەفەرموئىت: (وَإِذَا تُلِيتُ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا (٢) الأنفال) واتە: ھەر كە ئايەتەكانىشى دەخوئىرئىتەوہ بەسەرياندا باوہپريان زىياد و بەھىز ئەبى). (وَيَزِدَادُ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا) المدثر (٣١) واتە: بۇ ئەوہش بېوادارەكان زياتر بېوايان دامەزئىت).

ئەمە پوون و ئاشكرايە كەوا ئيمان بەگوئپرايەلى زىياد دەكات.

مەبەست لە: (وينقص بالمعصية).

چونكە ئەو شتەى زىياد دەكات كەمىش دەكات، ھەرودەها لەفەرموودەيەكدا ھاتوہ: (أَنْ الَّذِي لَا يَنْكُرُ الْمُنْكَرَ بَقَلْبِهِ لَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ)^{٧٥} واتە: ئەو كەسەى

ئىنكارى لە مونكەر ناكات چىتر لە پاش ئەو بە ئەندازەى تۆۋىكى خەردەل ئيمان نىيە) .

بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت تاوھكو بە ئەندازەى دەنكە خەردەلئىكى لى دىت، ھەروھە لەفەرموودەيەكى (صحيح)ى تردا ھاتوھ: (أَنَّهُ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى أَذْنَى مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مَنْ إِيمَانٍ)^{۷۶} واتە: خوای گەورە لە ئاگردا كەسانىك دەردەكات كە لە دلىدا لە مسقالە تۆۋىكى خەردەل كەمتر كەمتر ئيمان ھەبىت).

بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت تاوھكو بە ئەندازەى دەنكە خەردەلئىكى لى دىت، خوای گەورە دەفەرمويت: (هُمْ لِلْكَفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ) آل عمران / ۱۶۷) واتە: ئەوانە ئەوپۇژە لەكوفرەوھە نزىكتر بوون تا لەئيمان و باوھپەوھە.

ئيمانئىكى لاوازيان ھەيە، كە لە كوفر نزىكترن، بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت، تاوھكو خاوەنەكەى نزىكترە لەكوفر پەنا بە خوا _ ئەمە ماناى: (وَيَنْقُصُ حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْءٌ).

كەم دەكات تاوھكو ھىچى لى نامىنى، پەنگە بەقەد دەنكە خەردەلئىكى لى بمىنىتەوھ ئەمەش خاوەنەكەى سوودى لى دەبىنى و لەئاگر دەرى دەكات، ئەگەر دەنكە خەردەلەكەش نەمىنى ئەوا دەبىتە كەسىكى ئەھلى ئاگر بە تا ھەتايى لەئاگردا دەمىنىتەوھ.

﴿٢٨﴾ نوسەر دەلێت: (وأفضل هذه الأمة والأمم كلها بعد الأنبياء صلوات الله عليهم أجمعين: أبو بكر ثم عمر ثم عثمان هكذا روي لنا عن ابن عمر، قال: كنا نقول ورسول الله (ﷺ) بين أظهرنا: إن خير الناس بعد رسول الله (ﷺ) أبو بكر وعمر وعثمان ويسمع بذلك النبي (ﷺ) فلا ينكره).

واته: باشتەین کەس لە م ئوممەتەداو لە هەموو ئوممەتەکاندا لە پاش پێغەمبەرەکان: (ئەبوبەکر) ئەمجار (عومەر) ئەمجار (عوسمان) ه، بەم شێوەیە لە (ئەبن عومەر) ه وە بۆمان گێڕدراوە تەو، دەلێت: ئێمە دەمانگوت - لە کاتی کدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە نێو ماندا بوو - باشتەین کەس لە پاش پێغەمبەری خوا (ﷺ) (ئەبو بەکر و عومەر و عوسمان) ه، پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەوێ دەبیست و ئینکاری ئی نە دە کرد.

پاڤه /

باشتەین سە دەکان: ئەو سە دە یە پێغەمبەری خوا (ﷺ) تێیدا پەوانە کراوە، ئەمجار ئەوانە پاش ئەوان دین، ئەمجار ئەوانە پاش ئەوان دین، ئەو سێ سە دە یە باشتەین سە دەن، باشتەینی سێ سە دە باشە کە: بریتی یە لە هاو لەن، ئەمجار لە نێو خۆیاندا باشتە یە، جا باشتەینیان (ئەبو بەکر صدیق) ه، یە کە م کەس بوو ئیمانی بە پێغەمبەر (ﷺ) هێنا کاتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) رەوانە کرا، پشتیوانی ئی کردو بەرگری ئی کردو سەر وەت و سامانە کە ی لە پێناوی سەرخستنی دا خەرج کرد، لە گە لێدا بوو تا کۆچی دوایی کرد، ئەمجار خێلافەتی گرتە دەست لە پاش ئەو باشتەین شێو کارەکانی جی بە جی کرد، خوا ی گە وەرە لە سە ر دەستی دینە کە ی دامە زراو کرد، لە پاش ئەوێ پێی خە لکی کە و تە لە رزە بە مردنی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، خوا ی گە وەرە وە کو شاخە کان دامە زراوی پێی بە خشی، تا کو ئە م ئوممە تە ی پێی دامە زراو بوو، لە سە ر دەستی ئە و هە لگە راوە کان و بێ باوەر پان گە رانە وە، ئیسلامی قایم و جیگر کرد لە پاش مردنی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەمجار کۆچی دوایی کردو بە تە نیش ت

پیغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) نیژدا، جا ئه‌و هاوپی و هاوه‌لی ئه‌وه به‌زیندویی و به‌مردویی، هر ئه‌ویش هاوپی و هاوه‌لی بوو له‌ئه‌شکه‌وته‌که‌دا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا) التوبة/۴۰ واته: له ئه‌شکه‌وته‌که‌ی کتوی (سه‌ور) دا بوون، له‌و ده‌مه‌دا په‌یامبه‌ر (ﷺ) به‌ هاوپی‌که‌ی خوی (ئه‌بو به‌کر) ده‌گوت: خه‌می منت نه‌بی و له‌به‌ر من دلته‌نگ مه‌به، دلنیا به‌ خوا له‌ که‌لما‌ندایه‌).

جا ئه‌و باشت‌ترین که‌سی ئه‌م ئوممه‌ته‌یه، ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عومه‌ری کوپی خه‌تتاب) دیت، خه‌لیفه‌ی دووم ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عوسمان) دیت، ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عه‌لی) دیت، ئه‌وانه‌ چوار خه‌لیفه‌ راشیدی‌ه‌که‌ن، خوایان لی‌ پازی بیت.

ئه‌مجار ئه‌و دوا‌ی ده‌ که‌سه‌ باشه‌که‌ دین شایه‌تی به‌هه‌شتیان بو دراوه (العشرة المبشرة) ئه‌وانیش: - چوار جی نشینه‌که‌و (سعد ی کوپی ا‌بی وقاص) و (سعیدی کوپی زید ی کوپی عمرو کوپی نفیل) و (طلحه ی کوپی عبیدالله) و (الزبیر ی کوپی العوام) و (أبو عبیده عامر ی کوپی الجراح) و (عبدالرحمن ی کوپی عوف)، جا ئه‌وانه ده‌ که‌سن شایه‌تی به‌هه‌شتیان بو دراوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بو داو، ئه‌وانه باشت‌ترین که‌سی هاوه‌ل‌آن.

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (أبو بكر في الجنة و عمر في الجنة و عثمان في الجنة و علي في الجنة و طلحة في الجنة و الزبير في الجنة و عبد الرحمن بن عوف في الجنة و سعد بن أبي وقاص في الجنة و سعيد بن زيد في الجنة و أبو عبيدة بن الجراح في الجنة)^{۷۷}.

ئه‌مجار له‌پاش ئه‌وان: - ئه‌وانه‌ی به‌شداری جه‌نگی به‌دریان کردوه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی به‌شدارییان له‌ (بیعة‌ الرضوان) کردوه له‌کوچه‌ران و پشتیوانان، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی موس‌لمان بوون و کوچیان کرد له‌پیش رزگارکردنی مه‌که‌که‌ ئه‌وانه باشت‌ترین له‌وانه‌ی که‌

موسلمان بوون و لەپاش رزگارکردنى مەككە كۆچيان كرد، جا هاوہ لآن لەباشیدا جیاوازییان ھەبە، بەپێى پێشینی موسلمان بوون و پایەیان لەئیسلامدا، ھەروەھا فەزلىكى گشتیان ھەبە ھىچ كەسێك پێى ناگات ئەویش: ھاوپیى كردنى پێغەمبەرى خوايە (ﷺ) و كۆچکردنە، جا كۆچەران باشتەرن لەپشتیوانان، ئەم فەزلى گشتى یە بۆ ھەموویان ھىچ كەسێك پێى ناگات ئەوانەى لەپاش ئەوان دین، ئەوانە باشتەرن سەدەن و چاكترین سەدەن.

جا ھەر كەسێك تانەیان لى بدات یان پقى لەوان بێت ئەو كافرە بە خوا، چونكە خۆى گەورە ستایش و مەدحى ئەوانى كردووە و ئەوانى ھەلبژاردووە بۆ ھاوپیى كردنى پێغەمبەرەكەى (ﷺ)، جا ھەر كەسێك تانە لەھاوہ لآن بدات یان بەكافریان بزانی یان بەكەمیان بزانی ئەو كافرە بە خوا، خواو پێغەمبەرەكەى (ﷺ) بەدرۆ دەخاتەو، چونكە خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) (۱۰۰) التوبه) واتە: لەدەستەى یەكەمى پێشەنگى كۆچەران و پشتیوانان و چاك پەپرەوانى ئەوانیش خوا پازى بوو لێیان و ئەوانیش لەخوا پازى بوون).

(لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ) (۱۸) الفتح) واتە: بى گومان خوا پازى بوو لەئیمانداریەكان كاتى _ لەژێر ئەو درەختە دا پێى دەلێن (شجرة الرضوان) پەیمانیان لەگەڵ دەبەستیت).

مەبەست لە: (هكذا روي لنا عن ابن عمر، قال: كنا نقول - رسول الله (ﷺ) بين أظهرنا -: إن خير الناس بعد رسول الله (ﷺ) أبو بكر وعمر ثم عثمان) ^{۷۸}.

(ئەبوبەكر و عومەر) ئەمە ئیجماعى لەسەرە، بەلام لە (عوسمان و عەلى) دا لە چاكیتیدا جیاوازی لەسەرە، ھەندىكیان عوسمان بەباشتر دەزانن و ھەندىكیان عەلى

خو لىيان رازى بىت، بەلام (ئەبۇبەكر وعومەر) ھەردو باشترین كەسى ئەم ئوممەتەن بەئىجماعى موسلمانان، ئەمە لەچاكىتى دا (لەفەزىلەتدا) بەلام لەخىلافەتدا: ئەوا بەم تەرتىبەيە: ئەبۇبەكر ئەمجار عومەر ئەمجار عوسمان ئەمجار عەلى، جا ھەركەسىك تانە لەخىلافەتى يەككىيان بدات ئەو گومرايە.

شيخ الاسلام لە (الواسطية) دا دەفەر موئىت^{۷۹}: (ھەركەسىك تانە لە خىلافەتى يەككىيان بدات ئەو لەگوئىد رىئز گومراىرە) چونكە ئەو كەسە لەگەل ئىجماعى موسلماناندا جىاوازە، چونكە موسلمانان ئىجماعىيان لەسەر ئەو بوو ئەبو بەكر پىش بكەوئىت لەخىلافەتدا ئەمجار عومەر پىش بخرىت لەپاش ئەو، ئەمجار عوسمان و ئەمجار عەلى، جا ئەو كەسەى عەلى پىش بخات و بلىت ئەو شايستەترە بەخىلافەت تەنانت لە (ئەبۇبەكر) ىش، ھاوہ لآن ستەمىيان لى كردوہ و خىلافەت يان لى سەندوہ! ئەم قسەيە بۆ گومراكردى ئوممەتە پەنا بەخوا جىاوازە لەگەل ئەو دەقانەى لەسەر تەرتىبى ئەوان ھاتوہ لەخىلافەتدا.

جا ئەو تەرتىبە لەخىلافەتدا جىگای ئىجماعە، بەلام لە تەرتىبى چاكىتى لەنئىوان (عوسمان و عەلى) دا ئەو جىي جىاوازيبە، پراستەكە ئەوہيە كە عوسمان چاكترە، چونكە ھاوہ لآن لەكاتىكدا (عەلى) لەناوياندا بوو كەچى ئەويان دىارى كردوہ بۆ خىلافەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لەكاتىكدا عەلى بوونى ھەبوہ، ھەلبىزاردنى ھاوہ لآن بۆ عوسمان بەلگەى ئەوہيە ئەو باشترە، (عبدالرحمنى كورپى عوف) دەلىت: (رأيت الناس لا يعدلون بعثمان)^{۸۰} واتە: خەلكىم بىنى لە عوسمان لايان نەدەدا بۆ ھىچ كەسىكى (تر) ئەمەش بەلگەيە ئەو چاكترە.

۷۹ / العقيدة الواسطية (ص/ ۴۲).

۸۰ / رواه البخاري .

نوسەر دەلێت: (ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: علي وطلحة والزبير وسعد بن أبي وقاص وسعيد بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وأبو عبيدة عامر بن الجراح وكلهم يصلح للخلافة. ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: أصحاب رسول الله ﷺ) القرن الأول الذي بعث فيهم: المهاجرون الأولون والأنصار وهم من صلى إلى القبلتين).

واتە: ئەمجار باشتەرىن کەس لە پاش ئەوانە: (علي وطلحة والزبير وسعد بن أبي وقاص وسعيد بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وأبو عبيدة عامر بن الجراح) هەمويان شایستەى ئەوەن بکەرن بە خەلیفە.

ئەمجار باشتەرىن کەس لە پاش ئەوان: هاوێلانێ پێغەمبەرى خوان (ﷺ)، سەدەى یەکەم کە پێغەمبەرى خواى (ﷺ) تێادا پەوانە کرا: کۆچەرە یەکەمەکان و پەشتیوانان، ئەوانەن کە نوێژیان بەرەو هەردوو قەبلە کە کرد.

پاڤە/

واتە: باشتەرىن هاوێلان لە پاش سێ خەلیفە کە ئەو دواى دە هاوێلە کە یە موژدەى بەهەشتیان پێدراو، ئەوانیش ئەوانەن نووسەر باسیانی کردو.

مەبەست لە: (كلهم يصلح للخلافة).

واتە: (أصحاب الشورى) ئەوانەى ئێمامى عومەر هەلبژاردن و دیاریکردنى خێلافەتى لە پاش خۆى گەپاندەو، بۆیان، چونکە ئێمامى عومەر کاتى مردنى نزیك بوو، هە (شورا)ى دانا بۆ هەلبژاردن و دیاریکردنى خەلیفەى گەراندهو، بۆ ئەو دواى، چونکە هەریەکیک لەوان شایستەى ئەوەن بکەرنە خەلیفە بۆیە کارەکەى گەپاندەو، بۆ ئەوان و ئەوانیش (عوسمان)یان هەلبژارد.

مەبەست لە: (القرن الاول).

سەدەى یەکەم لە سێ سەدە باشە کە، ئەویش ئەو سەدەى یە پێغەمبەرى خواى (ﷺ) تێدا پەوانە کراو، ئێمانیان پێ هێناو.

(الاصحاب): كۆى وشەى (صحابى) يە، (صحابى): ئەو كەسە يە كەشتىتە
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئىمانى پى ھىنابى و لەسەر ئەوە مردىت.

• جا ھەركەسى باوھرى بەپىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھىنابى و پىى نەكەشتىتە ئەوە
(صحابى) نىيە وەكو (النجاشى)، بەلكو بە (تابعى) دەژمىردىت.

• ئەو كەسە پىى كەشتىتە و باوھرى پى نەھىنابى (صحابى) نىيە، چۈنكە بى
باوھپان و موشرىكەكان بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كەشتىن و باوھپىيان پىى نەھىنا.

• ھەركەسى پىى كەشتىتە و باوھرى پى ھىنابى ئەمجار لەدىنەكەى ھەلگەپايتتەو
ئەوا (صحبە) ھەكە پوچەل دەبىتتەو (واتە: صحابى نىيە) ئەگەر لەسەر ئەو
ھەلگەپانەوە مردىت، بەلام ئەگەر تەوہى كىرد ئەوا خوای گەورە تەوہەكەى لى
وەرەگىت و (صحبە) كەى بۆ دەگەپتتەو.

بۆيە (ابن حجر) لەكىتابى (النخبة) دا لەپىناسەى (صحابى) دا دەلەت: (ھەركەسى
بەپىغەمبەرى خوا (ﷺ) كەشت و باوھرى پى ھىنابى و لەسەر ئەو باوھپە مردىت،
ھەرچەندە تووشى ھەلگەپانەوە ھاتىت و لەو ماوہى دا لەسەر پاي راست و دروست)^{۸۱}
(واتە: تووشى ھەلگەپانەوە لەدىن ھاتىت و بەلام لەپاشان گەپايتتەو بۆ ئىسلام و
لەسەر ئىسلام مردىت) واتە لەسەر پاسترىن دوو پاي زانايان.

پاي دووھم: ئەوہى (صحبە) ھەكەى بەتال دەبىتتەو ھەرچەندە تەوہەش بكات،
چۈنكە ھەلگەپانەوە لەدىن كارەكانى پىشتىرى پوچەل دەكاتتەو.

مەبەست لە: (القرن الأول الذي بعث فيهم المهاجرون الأولون والأنصار وهم من صلى
القبليتين).

كۆچەران لەكاتى باسكردندا لەپىشتىر لە پىشتىوانان، ئەوہش بەلگەيە كۆچەران
باشترىن، بەفەزلى ئەو كۆچكردنەى ئەنجاميان دا لەپىناوى خوادا، چۈنكە ئەوان وازيان

له نیشتیمان و سه‌روهت و سامانی خۆیان هه‌تئا، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له زۆر ئایه‌تدا باسی کۆچه‌ران له پێش پشتیوانان ده‌کات، هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) التوبة/ (۱۰۰)

له جیگایه‌کی تردا ده‌فه‌رمویت: (لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (۸) وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ (الحشر) واته: پشتیوانان، جا باسی کۆچه‌رانی له پێش پشتیوانان کردوه.

(لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) التوبة/ (۱۱۷) ئه‌وه به‌لگه‌یه‌ کۆچه‌ران باشتن له پشتیوانان، (الانصار) کۆی وشه‌ی (أنصار)یه، ئه‌وانیش ئه‌و ئیماندارانه‌ن له هه‌ژنی (الوس) و (الخزج)، خه‌لکی شاری مه‌دینه‌ن ئه‌وانه‌ی به‌یعه‌تیان به‌پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دا له (بیعه‌ العقه‌) و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ لایان و ئه‌وانیش سه‌ریان خست و پشنگیریان لێ کردو داڵده‌یان داو داڵده‌ی هاوه‌لانیان دا که له‌ گه‌ل پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) بوون، خوای گه‌وره ده‌ریاره‌یان ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (۹) (الحشر) واته: ئه‌و که‌سانه‌ی نیشه‌جیی (داراله‌جره‌) و (دارالایمان) بوون، واته: پشتیوانان له پێش کۆچی کۆچه‌ریه‌کان، کۆچه‌ریه‌کانیان خو‌ش ده‌وین و به‌شیک له‌ دارایی خۆیانیان ئه‌ده‌نی و دل‌خۆشیان ده‌که‌ن، هه‌یج شتیکیان له‌ دل‌دا نییه‌ سه‌باره‌ت به‌وه‌ی به‌ کۆچه‌ریه‌کان درا له‌ فه‌یئیه‌ به‌نی نه‌زیر، چونکه‌ په‌یامبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ وه‌موو ده‌سته‌که‌وته‌ ته‌نها به‌شی سی‌ که‌سیانیدا، له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یشدا که‌سیک نه‌بوو پێی ناخۆش بێت و ئیساری کۆچه‌ریه‌کان ده‌که‌ن به‌ سه‌ر خۆیاندا له‌ سه‌روه‌ت و ساماندا، ئه‌گه‌ر چی خۆیشیان نیازیان پێی هه‌بی و هه‌ژار بن، هه‌ر که‌سی له‌ سیفه‌تی رزدی ده‌روونی بپاریزی، واته: هه‌ر که‌سی خوا بپاریزی له‌ چرووکی ده‌روونی جا ئه‌وانه‌ن بره‌وه‌کان).

لەپىشدا پىيان دەگوترا: ئەوس و خەزەج، بەلام پاش ئەوھى بەيەيان بەپىغەمبەرى خوادا (ﷺ) لەسەر سەرخستنى ناوى لى نان (الانصار) واتە: پشتيوانانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

نوسەر دەلىت: - ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: من صحب رسول الله (ﷺ) يوما أو شهرا أو سنة أو أقل من ذلك أو أكثر، نترحم عليهم ونذكر فضلهم ونكف عن زللهم ولا نذكر أحدا منهم إلا بالخير لقول رسول الله (ﷺ): (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۸۲}. وقال سفيان بن عيينة: (من نطق في أصحاب رسول الله (ﷺ) بكلمة فهو صاحب هوى).

واتە: ئەمجار باشتىن كەس لەپاش ئەوانە: ھەركەسىك ھاوپىتى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) كەردى بۆ پۆرىك يان مانگىك يان سالىك يان كەمتر يان زۆرتى، پەحمەتيان بۆ دەنيرىن، باسى فەزەلەكەيان دەكەين، واز لەباسكردنى زەللەكانيان دەھىنين، باسى ھىچ بەكىك لەوان ناكەين ئىللا بەچاكە نەبىت لەبەر ئەو وتەيەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەرموئىت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) واتە: ئەگەر باسى ھاوپىكانم كرا ئىوھ بىدەنگ بن).

(سفيان ي كوپى عيينە) دەفەرموئىت: ھەركەسىك ئەگەر بەتەنھا وشەيەكيش بەھاوھەلان قەسەى كەرد ئەوھ شوئىن ئارەزوو كەوتوھ (صاحب الهوى) يە.

رافە /

ھاوپىتى (ھاوھەل بوون) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) جياوازی ھەيە: تياياندا ھەيە زۆر ھاوپىتى كەردوھو زياتر لەگەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بووھ، تياياندا ھەيە كەم

۸۲ / صحيح : أخرجه الطبراني في (الكبير) (١٩٨/١٠) وأبو نعيم في (الحلية) (١٠٨/٤) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٥٤٥) .

ھارپىتى كىرەۋە و كەمتر لە گەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بوو. بەلام خواوەنەكەى
فەزلى (صُحْبە) ى دەسكەوتوو ھەرچەندە ھارپىتییەكەى كەم بووى.
مەبەست لە: (نَرْحَم عَلَيْهِمْ وَنَذْكُرْ فَضْلَهُمْ وَنُكْفِ عَنْ زَلَلِهِمْ).

حەقى ھاوھالان لەسەرمان: - ئىمە داۋای پازى بوونى خاويان بۆ بگەين و داۋای
پەحمەتيان بۆ بگەين و چاويان لى بگەين و ستايشيان بگەين و زمانى خۆمان بگري
لەتەنەدان لىيان يان لە ھەر يەككىيان، يان بچينە ناو باسى ئەو ى لە نىوانياندا پووى
داوھ لەفیتنە و جەنگەكان، چونكە ھەر يەككە لەوان (مجتەھد) بوو، تياياندا
ھەيە (مجتەھد) يەكە و پىكاويەتى و دوو پاداشتى ھەيە و تياياندا ھەيە و (مجتەھد) يەكە و
ھەلەى كىرەۋە يەك پاداشتى ھەيە، ھەلەش خوا لىي خوش دەبىت، ئەمجار ھىندە
كىرەۋەى چاكيان ھەيە دەبىتە ھۆى لىخۆشبونيان لەو ھەلانەى كىرەۋەيانە.
مەبەست لە: (وَلَا نَذْكُرْ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا بِالْخَيْرِ).

چونكە ئەوان تەنھا حەقيان ويستوو و ئىجتىھادىيان تىدا كىرەۋە، ھەر يەكە لەوان
بەئىجتىھادەكەى خۆى كارى كىرەۋە، جا تياياندا ھەبوو پىكاويەتى و تياياندا ھەبوو
ھەلەى كىرەۋە و خوالىي خوش دەبى، ھەمويان ھاوھەلى پىغەمبەرى خوان (ﷺ)،
ناچينە نىو ئەو باسەى لە نىوانياندا پوويدا، زۆر بە جوانى بىر لەم ئايەتە بگەرەو
(وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ) واتە لە پاش كۆچەرەن و پشتىوانان (يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا
وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰)
الحشر) واتە: ئەوانەش لە داۋى ئەوانەو ھاتوون دەلەين: ئەى پەرەردگارەكەمان!
لەئىمە و لەو برايانەمان پىش ئىمە باوھەريان ھىناو خوش ببە و ھىچ بوغزو قىنىك مەخە
دلمانەو بەرامبەر بەو كەسانەى باوھەريان ھىناو ئەى پەرەردگارى ئىمە! بەپاستى
تەنھا ئەتۆى بەسۆزى مېھرەبان).

بۆيە (شيخ الاسلام ابن تيمية) لە و بارەيەو دە فەر مويت: (لەبنە ماكانى ئە ھلى سوننە و جەماعە ئەو ەيە: پاريز بوونى دل و زمانيان دەربارەى ھاوہ لانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ^{۸۳}).

سلامة قلوبهم: - رقيان لە ھيچ يەككە لە وان نبيە، وسلامة ألسنتهم: - لە ھەقى ھيچ يەككەياندا قسە ناكەن و بەكەميان نازانن، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) لە فەر مودەيەكى (صحيح) دا فەر مويەتى: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدكم ولا نصيفه) ^{۸۴} واتە: جنيو بە يارانى من مە دەن، سويند بە و کەسەى گيانى منى بە دەستە ئەگەر يەكەى لە ئيوە بە ئەندازەى کيوى ئوحوود ئالتون بکات بە خەير، ئەوا ناگاتە مشتى يەكەى لە وان و بە نيوەى مشتیکيش).

(لا تسبوا أصحابي): ئە مجار کە سيکی بى عەقلى نيمان لاوازی شوينکەوتەى ئارەزوو ديت و بە ھاوہ لانی قسە دەکات! جا ئەگەر ئەو کەسە لە گروپە گومراکان بوايە ئەوا زۆر باسما نە دەکرد، بە لام کيشە کە لەو دايە ئەو کەسە خۆى داوہ تە پال ئە ھلى سوننە و جەماعە و دە لیت: ئەمە لە باسى ليکۆلینەو ەى ميژوويیە؟ ئەى باشە تو تە کلیفت ليکراوہ بە ليکۆلینەو ەى ميژوويى؟! دە چیتە ناو باسيکەو ە لى نازانى و ترسيکی زۆرى لە سەر بنیات دە نرى و گومان دە خەيتە نيو دلى خەلکيیەو ە بەرانبەر بە ھاوہ لانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ)، دلى خەلکى پر لە رق و کینە دە کەيت بەرانبەر بە ھاوہ لانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ)، پيوست و واجب ئەو ەيە: واز بهينى لە باسکردنى ئەو ەى لە نيوانياندا پوویداو ە.

۸۳ / العقيدة الوسطية (ص/ ۴۰) .

۸۴ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۴۷۰) ومسلم (۲۵۴۰) .

مەبەست لە: (لقول رسول الله ﷺ): (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۸۵}.

لەو پوونتر و ئاشكرا تر ئەو فەرموودەى كە دەفەر مویت: (لاتسبوا أصحابي) ئەمە نەهییە لەجۆیندان بەهەر یەكێك لە هاوێلان، ئەوێ پێویستە لەسەرمان دوعای پەحمەتیا بۆ بكەین و داواى لێخۆشبونیان بۆ بكەین، وەكو كارکردنێك بەو ئایەتەى كە دەفەر مویت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ (۱۰) الْحشر) واتە: ئەوانەش لەدواى ئەوانەو هاتوون دەلێن: ئەى پەرورەدگارە كەمان ! لەئێمەو لەو برايانەمان پێش ئێمە باوەرپان هێناوێ خوش ببە).

دەبێ زمان و قەڵەمەكانمان بگرنەوێ لەقسەكردن بەهاوێلانی پێغەمبەرى خوا(ﷺ) و دەبێ بەرگریان لێ بكەین و پەددى ئەو كەسانە بدەینەوێ لەپایەى هەریەكێك لەوان كەم دەكەنەوێ، قسەكانیان پووچەل بكەینەوێ، چونكە ئەو ناكونجی و جیاوازه لەگەڵ عەقیدەى راست و دروستدا، عەقیدەى ئەهلى سوننەو جەماعە.

شیخ الاسلام لە (الواسطیة) دا دەفەر مویت: (ئەوێ لەوانەوێ بۆ ئێمە گواستراوێتەوێ یان راست نییە ئێویش درۆ دەلەسەى، ئەوێشى راستە(صحیح) ئەوێ خاوەنەكەى (مجتهد)ە، (مجتهد)یش ئەگەر بپێكێ ئەوێ دوو پاداشتی هەیه و ئەگەر هەلەى كردبێ ئەو یەك پاداشتی هەیه، هێندە چاكە و فەزلیان هەیه كە ئەو هەلەى كردوویانە دايدە پۆشى)^{۸۶}.

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى (حاطبى كۆپى أبو بلتعة) فەرمووی: -كاتێ ئیجتیهادی كردو نوسراوى بۆ خەلكى مەككە نووسی و عومەر فەرمووی: لێم گەڕێ با لەگەردنى بدەم ئەمە دووپووێ - پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی: (لا تدري يا عمر،

۸۵ / رواه الطبراني و أبو نعيم قال العراقي اسناده حسن .

۸۶ / العقيدة الواسطية (ص/ ۴۰) .

لعل الله اطلع على أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم^{۸۷} ئەم ھاوہ لہ یە کیک بوو لەوانە لە جەنگى بەردا بە شەدارییان کردبوو.

مەبەست لە: (وقال سفيان بن عيينة: من نطق في أصحاب رسول الله ﷺ) بکلمة فهو صاحب هوى).

چونکە ھیچ کەسێک قەسەیان پێ ناکات ئیلا کە سێک نەبێت شوینی ئارەزووەکەى کەوتبێت یان بیهوێ بەرانبەرى ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بگرێت.

پێویستە لەسەرمان ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا مان (ﷺ) خوشبویت، پێزو حورمەتیان لێ بگرین، پایە و قەدریان بزانین و چاویان لێ بکەین، چونکە باشترین چاکترین سەدەن، چونکە ئەوان پێغەمبەرى خوايان (ﷺ) بینووە و باوەرپیان پێ ھێناوە، ھاوڕێتی ئەویان کردووە و سەریان خستووە و جیھادیان لەگەڵدا کردووە، ئەو ھاوہ عیلمیان وەرگرت و فێری بوون، جا ئەوان باشترین کەسى ئەم ئوممەتەن، بە لکو ئەوان باشترین کەسن لە پاش پێغەمبەران (ﷺ)، چونکە خواى گەورە ئەوانى تاییەتمەند کرد بۆ ھاوڕێتی پێغەمبەرەکەى (محمد) (ﷺ) دوایین پێغەمبەر و باشترین نێردراوى خوا، بۆیە ھیچ کەسێک تانەیان لێ نادات ئیلا کە سێک نەبێ پق و کینە لە دڵدا ھەبێ و بەرانبەر بە ئیسلام، چونکە ئەو تانەیان لێ نادات لە بەر خودى خۆیان، بە لکو تانەیان لێ دەدات لە بەر ئەو ھەموو خزمەتەى ئیسلامیان کردو ھەولیان دا بۆ سەرخستن و گەیانەنى بۆ خەلکى بە ئەمانەتەو.

جا ئەو کەسەى تانەیان لێ دەدا لە بەر ئەو تانەیان لێ دەدات، چونکە پقى لە ئیسلامە، ئەو لە ئیسلام تۆقیووە و دەرستێت جا ئەو بەو شىفا وەردەگرێت، ھەر ھا لە بەر ئەو ھەى ئەو پەيوەندییەى نێوان ئەم ئوممەتە و پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) ھەبە

بىيچىن، چونكى ئەوان ھۆكارو ئەلقەى پەيوەندىن لەنىوان ئىمە و پىغەمبەرى
خوادا (ﷺ)، جا ئەمە مەبەستى ئەو كەسە يە تانە لە ھاوہ لآن دەدات.

ئەمەش كاتى باسى كۆچەرەن و پىشتىوانانى كرد لە سورەتى (الحشر) دا فەرمووى:
(وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰)) بەلگە يە لە سەر ئەو ھەركەسىك
تانە يان لى بدات يان تانە لە يەككىيان بدات ئەو بە ھۆى ئەو پق و كىنە يە يە لە دلىدا
ھە يە بە رانبەر بە وان، بۆ يە ئەو پىشە و بە رىزە (سفىان ى كوپى عىنە) دە فەرمويت:
(ھەركەسىك ئەگەر بە تەنھا وشە يە كىش بە ھاوہ لآن قسەى كرد ئەو شوين ئارەزوو
كە وتوہ (صاحب الھوى) يە).

جا ئەو ئارەزوو ھى لىكردوہ ئەو كارە بكات، ئارەزوو ئەو پق و كىنە يە
بە رانبەر يان، بۆ يە دە بىنى خراپترىن كەسانىك قسە بە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) دەكەن، ئەوانىش پىسوا بوون بە درۆ و بە پق لىبونيان لەنىوان خەلگىدا، ھىچ
كەسىك ئەوان نابىنى ئىللا پقى لىيانە، چونكى خاى گەرە پقى ئەوانى خستوتە دلى
خەلگىوہ لە زەویدا، بۆ يە ھىچ كەسىك يەكك لە وانەى پقى لە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى
خوايە (ﷺ) نابىنى ئىللا لە ناخى خۆيدا پق و كىنەى ھە يە بە رانبەر يان، داوا لە خوا
دەكەم بەمانپارىزى.

ئەمەش زىانى بۆ ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نىيە و زىان بە ئىسلام
ناگە يە نىت، چونكى ھاوہ لآن قەدر پاداشتىان زۆر فراوانە، ئىسلامىش بەردەوامو سەر
دەكە وىت و سوپاس بۆ خوا، بەلكو ئەوانە زىان بە خۆيان دەگە يەنن، بەلام ترس لەو
كەسە ھە يە كىتەبە كانىان دەخوینتەوہ بەبى زانست و زانىارى، شتى لە ناخىدا دروست
دەبى بە رانبەر بە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و پى كارىگەر دەبى، چەند كەس لە
پۆلەى موسلمان بوون بە نىچىرى ئەوان بە ھۆى خویندەوہى كىتەبى ئەوانەوہ، چونكى

کاتی ده‌یخوئینه‌وه پئی کاریگەر ده‌بی و له‌ناخیدا بق و کینه‌ی بۆ دروست ده‌بی به‌رانبەر به‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یان به‌لای که‌مه‌وه قه‌درو پله‌و پایه‌یان لایان که‌م ده‌بیته‌وه.

به‌راستی ئە‌مه‌ ئە‌و ترسه‌یه‌ له‌سه‌ر که‌نجی موسلمانان، له‌سه‌ر ئە‌و که‌سانه‌ی توانایان نییه‌ فی‌ری عیلم بن و کاریگەر ده‌بن به‌و کتیبانه‌ی تانه‌دانی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) تیدایه‌، به‌تایبه‌تی ئیستا بلاو ده‌کریته‌وه و بایه‌خی پئی ده‌ده‌ریت، به‌جوانترین شیوه‌ چاپ ده‌کریت و به‌رگ ده‌گیریت، له‌پیشانگا‌کاندا نمایشی ده‌که‌ن و ره‌واجی پئی ده‌ده‌ن، چونکه‌ ئە‌وه به‌هه‌لیک ده‌زانن بۆ بلاو کردنه‌وه‌ی ئە‌و تانه‌دانه‌ له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

گومانی تیدا نییه‌ تانه‌دان له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تانه‌دانه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، ئە‌گەر نا چۆن پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاو‌پیکانی به‌و شیوه‌ ده‌بن ئە‌وان به‌و شیوه‌ ناشینه‌ وه‌صفیان کردوه؟ به‌ راستی ئە‌مه‌ تانه‌دانه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

هه‌روه‌ها ئە‌وه به‌درۆ‌خستنه‌وه‌ی قورئانه‌ چونکه‌ خوای که‌وره‌ له‌قورئانه‌ پی‌روژه‌که‌یدا ستایشی هاوه‌لانی کردوه له‌چه‌ندین ئایه‌تدا، له‌و ئایه‌تانه‌، خوای که‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة)

خوای که‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) وَمَعَائِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (١٩) الفتح) واته‌: بئی گومان خوا پازنی بوو له‌ئیمانداره‌کان کاتی _ له‌ژێر

ئەو درەختە دا پىئى دەللىن (شجرۋ الرضوان) پەيمانان لەگەل دە بە ستىت ئەى موخە مەد جا خوا بە و پاستى و وفايەى لە دلياندا بوو بۆ پەيامەكەت ئاگادار بوو ئىنجا لەكاتى پەيمانەكەدا ئارامى دابە زاندە سەريان و بە سەرکە وتنىكى نزيك پاداشتى دانەو (۱۸) جگە لەو ەيش بە دەستكە وتنىكى زۆریش بەلئىنى پيدان ئەى ئامادە بووانى حودە بيبە خوا ھەميشە خوايەكى بە دەسەلاتى بە حىكمەتە (۱۹).

خوای گەورە دەفەر مويى: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واتە سيفەتى ئەوان لەتە وراتدا، چونكە ئەوان باسكراون لەتە وراتدا، ھەروەكو چۆن پيغەمبەرەكەيان (محمد) (ﷺ) باسكراو، (وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ) ئەو ئىنجىلەى دابە زىوئە سەر (عيسا)، (كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَّغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ (۲۹) الفتح) واتە: موخە مەد (ﷺ) پەوانەكراو پەيامبەرى خوايە ئەو كەسانەش لەگەل ئەون و شوئى ئەو كەوتوون لە بەرامبەر بى بپواكانە ئازاو بە ھىزن، لەناو خۆشياندا مېھرەبان و بەسۆز و دل نەرم دەيان بينى ھەردەم خەرىكى پكوع و سوژدەن ھەموو كات ئاواتيان بە دەست ھىنانى فەزل و مېھرەبانى و خۆشنوودى خوايە و مەبەستيان ئەو ەىە خوا لىيان پازى بىت نيشانەيان لە شوئە وارى سوجدە بردنەكانيانەو بۆ خوا لە پوخسارياندا ديارە ئەو ە وسفيانە لەتە ورات مەسەل و وسفيان لە (ئىنجىل) يشدا وەك كشتى وايە كە لە سەرەتاو ە چى دەر كړبى ئىنجا وەچەكە بە ھىزى كړبى و ئىنجا ئەستوريش بووبى ئەوسا لە سەر بنجەكانيشى وەستابى ئەو ەندە زوو ەل بداو گەشە بكات، وەرزىرو كشتەوانەكان سەر سام بكات بۆ ئەو ەى پكى كافرەكانيان پى ەلستىنى خوا بەلئىنى بەو كەسانە داو ە كە بپوايان ھىناو ە كارە چاكەكانيان ئەنجام داو ە لىبوردنى تەواو و پاداشتىكى گەورە).

ئەمەش بەلگەيە كەوا ھىچ كەسنىڭ رقى لە ھاوۋەلەن نىيە ئىللا كەسنىڭى كافر نەبىت بەبەلگەي ئەوۋەى خۇاى گەورە دەفەرموئىت: (لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ) ئەمەش نىشانەى كوفەرە، جا رىق لىبۇنى ھاوۋەلەنى پىغەمبەرى خۇا (ﷺ) كوفرو دوپوۋىيە - پەنا بەخۇا.

مەبەست لە: (بِكَلِمَةٍ فَهُوَ صَاحِبُ هَوَى).

واتە: ئەگەر قەسەى كىرە بەتەنھا وشەيەك لەكە مەكردنەوۋەى قەدرى ھاوۋەلەن ئەوۋە خاۋەن ئارەزوۋە (واتە: شۇيىنكەوتەى ئارەزوۋەكەيەتى).

ئەمە ئەگەر تەنھا وشەيەك بىت ئاۋايە....

ئەى ئەو كەسەى چەند كىتەبىك دەنوۋسى لەسەر جۇيىندان بە ئەۋان؟

بەدۋاى كەم و كورتىەكانىاندا دەگەرپىت و پاشان گەورە كىرەوۋەى؟؟

ئەوۋە چۆنە؟؟

ئەگەر كەسنىڭ لەتەنھا وشەيەكدا بەرانبەر ھاوۋەلەنى پىغەمبەرى خۇا (ﷺ) خاۋەن ئارەزوۋ بىت، واتە شۇيىنى ئارەزوۋەكەى دەكەۋىت چۈنكە ئەو ئەو قەسەيەى نەكردوۋە تەنھا لەبەر ئارەزوۋىەك لەناخىدا بوۋەو لەبەر رىق و كىنەى لە ھاوۋەلەنى پىغەمبەرى خۇدا (ﷺ).

﴿۲۹﴾ نوسەر دەئىت: (وَالسَّمْعُ وَالطَّاعَةُ لِلْأُئِمَّةِ فِيمَا يُحِبُّ اللَّهُ وَيَرْضَى وَمَنْ

وَلِيَ الْخِلَافَةَ بِإِجْمَاعِ النَّاسِ عَلَيْهِ وَرِضَاهُمْ بِهِ فَهُوَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ).

واتە: گۇرپرايەلى كىرەنى پىشەۋايان لەوۋەى خۇاى گەورە پىي خۇشە و پىي پازىيەو

ھەركەسنىڭ خىلافەتى گرتە دەست بە كۇپراى خەلكى لەسەرى و پازى بوونيان، ئەوۋە

ئەمىرى ئىماندارانە.

﴿۳۰﴾ وَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَبِيتَ لَيْلَةً وَلَا يَرَى أَنْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِمَامٌ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا).

واتە: ھەلەل نىيە بۇ ھېچ كەسنىڭ تەنھا شەۋىك بىننىتە ۋە (نەبىنى) پېشەۋايەكى لەسەر نىيە، چاڭكە كار بېت يان خراپە كار.

پاڧە /

لەبنە ماكانى ئەھلى سوننە ۋە جەمەعە بىنات نراۋە لەسەر قورئان ۋە سوننەتى پېغەمبەر (ﷺ): - گويپايەلى كوردنى دەسەلاتدارانى مۇسلمانانە، خۋاى گەۋرە دەفەر مۇيت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) النساء/ ۵۹) واتە: ئەى ئو كەسانەى باۋەرتان ھىناۋە! گويپايەلى فەرمانى خوا ۋە پەيامبەر بن لە ھەموو كاروبارىڭدا ۋە بەر فەرمانى كارىبە دەستان ۋە كار سازانى خوتان بن).

مەبەست لە (منكم) واتە لە مۇسلمانان بېت، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۇيت: (أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَأَنْ تَأْمُرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ)^{۸۸} لەپىۋايە تىڭدا: (وَأَنْ تَأْمُرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ)^{۸۹} ۋە لەپىۋايە تىڭدا: (عَبْدٌ مُجَدِّعُ الْأَطْرَافِ)^{۹۰} واتە: ھەردوۋ پىي ۋە ھەردوۋ دەستى برا بېت، چونكە ئەو دەسەلاتدارە، پىۋىستە گويپايەلى بىكرىت لە چاڭكەدا، ئەمە لەبنە ماكانى عەقىدەيە، ھەر كەسنىڭ دەرچىت بەپىۋى پېشەۋايانى

۸۸ / سبق تخريجه .

۸۹ / صحيح : سبق تخريجه .

۹۰ / رواه مسلم .

موسلماناندا ئەو ھە گومرايانە يان ئەو لەخەوارىجەكانە، يان لەموعتەزىلەكانە، يان خاوەنى گروپىكە ناگونجى و جياوازه لەگەڵ سوننەتى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ).

مەبەست لە: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى).

بەو مەرجە خۆى گەورە پىي خۆش بىت و پىي پازى بىت، بەلام لەسەرپىچىدا ئەو ھە گوپرايەلىيان ناكريت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموويەتى: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^{۹۱} ھەروەھا دەفەرمووت: (إنما الطاعة في المعروف)^{۹۲} مانای ئەو ھە نىيە ئەگەر دەسەلاتدارىك ھەرمانى كرد بەسەرپىچىيەك لەسەرپىچىيەكان چىتر لە ئىمامەت دادەمەلرئىت، بەلكو ئەو گوپرايەلى ناكريت لەو سەرپىچىيەدا، بەلام گوپرايەلى دەكرىت لەو شتانەى سەرپىچى نەبىت و ويلايەتەكەى دەمىنى، گوپرايەلى دەكرىت لەو ھە سەرپىچى نەبىت.

مەبەست لە: (ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين).

ئەمە پوونكردنەو ھە ئەو شىوازەنە ئىمامەتى پى دەبەستى، چونكە ئىمامەت بەيەكەى لەم رىكايانە دەبەستى و جىگىر دەبى:—

كارى يەكەم: ئەو ھە نووسەر باسى كردو، ئەويش ئەو ھە موسلمانان ديارىيان كردو و ھەلىيان بژاردو، مەبەست لەوانە ئىمام ھەلدەبژيرن برىتين لە (أهل الحل والعقد) لەزانايان و ئەمىرەكان و سىياسەتمەداران و سەركرەدە سەربازىيەكان، مانای

۹۱ / صحيح : أخرجه الطبراني في (الكبير) (۱۸ / ۱۷۰)، والقضاعي في (مسند الشهاب) (۸۷۳) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (۷۵۲۰) .

۹۲ / رواه البخاري ومسلم .

ئەو نىيە ھەلبىزاردنى ئىمام بۆ ھەموو كەسىكە لەمنداآن و ژنان و شارنشین و دەشتەكى، چونكە خەلكى شوينكەوتەى (أهل الحل والعقد)ن، جا ئەگەر (أهل الحل والعقد) ئىمامىكىان ھەلبىزارد پىويستە لەسەر ئەوداى خەلكى گوپراپەلى بن، ئەمەش ھەروەكو ئەو ەى لەخىلافەتى (ئەبو بەكر الصديق)دا پوویدا، جا ھاوہلان لەپاش مردنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆپا بوون لەسەر بەيعةتدان بە ئەبو بەكر، ئەو دواى ئوممەت شوينكەوتەى ئەوانە بوون، كە (ئەبو بەكر) يان ھەلبىزاردو بوار نەكراپەوہ بۆ ھەموو كەسىك بەشدار بىت لەھەلبىزاردندا چونكە ئەمە تايبەتە بە (أهل الحل والعقد) جا موسلمانان ئەبو بەكر يان ھەلبىزارد كە باشترينەكەيان بوو، ئەم ھەلبىزاردنەش چەند بەلگەيەكى لەسوننەتى پىغەمبەرەوہ ھەيە.

يەكەمیان: ئەبو بەكر باشترين ھاوہل بوو بەرەھايى، ھىچ كەسىك لەمە جياواز نەبووہ.

دووەم: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) چەند ئامازەيەكى كردووە بۆ خىلافەتى ئەو لەوانە: _ لەكاتى نەخۆشى مردنەكەيدا (ئەبو بەكر) ى پىش خست بۆ پىش نوپىژى موسلمانان لەمىجراپەكەى خۆيدا^{۹۳}، لەجىگەكەى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) راوہستا، ئەمە ئامازەيەكە ئەو ئىمامى ئەوانە لەخىلافەتدا ھەروەكو چۆن ئىمامى ئەوانە لەنوپژدا، ئەوانىش ئەبو بەكر يان ھەلبىزاردو وتیان: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەتۆ پازى بووہ بۆ دىنەكەمان و ئىمەيش پىت پازى نەبىن بۆ دونياكەمان !!! ؟؟ بەيعةت بەسترا و دروست بوو، ھاوہلان يەك دەنگ بوون لەسەر ئەوہ، ھەركەسە بەشداربووہ لەو ھەلبىزاردنەو ھەركەس بەشدار نەبوپىت ئەوا شوينكەوتەيە، موسلمانانىش يەك كۆمەلن و يەك دەستن.

كارى دووھم: كاتى ئەبو بەكر مردنى نزيك بووھو (عومەرى كوپى خەتتابى) ھەلبۇزاردو ديارى كرد لەجىگەى خۆى، موسلمانانىش بىستيان و گوپراپەل بوون، ئەمەش پىگاي دووھمە لەپىگاكانى جىگىر بوونى ئىمامەتە ئەویش ئەوھىيە وەلى ئەمرى موسلمانان (ولى العهد) ھەلەھبۇزىرئى لەپاش مردنى جىگەى ئەو بگىرتەو ھەروھكو(ئەبو بەكر) ئەنجامى دا كاتى (عومەرى) ھەلبۇزارد.

كارى سىيەم: ئەگەر يەككە لەموسلمانان زال بوو و سەرکەوت و خەلكى ملکہ چى ئەمارەتەكەى بوون و ئەو ئەو كاتە دەبىتە ئەمىر و پىشەوايان ھەروھكو (عبدالملكى كوپى مەروان) ئەنجامى دا، چونكە كاتى جياوازى پوویدا لەپاش مردنى (يزيدى كوپى معاویە) دا، ئەو كاتە (عبدالملكى كوپى مەروانى كوپى الحكم) ھەستا بەو كارە، ئەو كەسىكى لىھاتوو زىرەك و بەھىز بوو، خواى گەورە لەسەر دەستى سوودى گەياندە موسلمانان، بەيەتەكەى بەستراو جىگىر بوو، موسلمانان گوپىبىستى ئەو بوون و گوپراپەلى بوون، لەوھدا خەيرو چاكەى موسلمانانى تىدا بوو.

ئەمە ئەو پىگايانەيە وىلايەتى پىشەواى موسلمانانى پى جىگىر دەبىت، يان بە ھەلبۇزاردنى (أهل الحل والعقد) يان پىشەىن پاشىن ديارى بكات يان يەككى لەموسلمانان زال بىت بىتە ئىمام و خەلكى بەقسەى بكەن و گوپراپەلى بن، چىتر دروست نىيە ھىچ كەسىك سەرپىچى بكات.

مەبەست لە: (بإجماع المسلمين).

واتى مەگە لەم قەسەيە دەبى بە ھەلبۇزاردنى ھەموو موسلمانان بىت، بەلكو ئەو ھەلبۇزاردن و ئىجماعى (أهل الحل والعقد) دەبىت، وەكو پوویدا لەخىلافەتى (ئەبو بەكر) داو وەكو ئەوھى پوویدا لەخىلافەتى (عوسمان) دا چونكە ئەوانەى ھەلبۇزارد ئەھلى شوورا بوون، ئەوانىش ئەوانەى مابوون لە دەكەسەكە موزدەى بەھەشتيان پى

درايوو، ئەوان ھەلىيانىزاردو ئىمامەتەكەى جىگىر بوو، ھىچ كەسىك ناپازى نەبوو لەو كارەدا، بەلكو كۆرپابوون لەسەر ئىمامەتى (عوسمان).

مەبەست لە: (لا يحل لأحد أن يبيت ليلة ولا يرى أن ليس عليه إمام براكان أو فاجرا).

ئەم مەسەلەيە نۆز گىرنگە ئەويش ئەو يە ھىچ كەسىك بۆى نىيە لە (كۆمەلى مۇسلمانان) دەرچىت، لەگوپرايەلى دەرچىت جا ئەگەر ئەو ئەو يەى كرد (بات ليلة وليس له إمام) و باوھپى بە ئىمامەتى ھەبىت، ئەو (قد خلع ربة الاسلام من عنقه)^{۹۴} بەماناي ئەو يە ئەو لەگەل مۇسلماناندا بوو ھەيوەست بوو بە مۇسلمانانەو، كاتى لە گوپرايەلى ئىمام دەرچوو ئەو ئەو پەيوەندىيەى لەگەل مۇسلماناندا بچرى، ھەكو: — ئەو يە ھەبلىكى دىزىز بۆ بەرخەكان ديارى دەكەن و چەند ئەلقەيەكى لى دەكەن و سەرى بەرخەكانى پىو دەكەن بۆ ئەو يەى بىپارىزى لەبىز بوون، پىي دەگوترى (الزبى) جا كۆبونەو يە مۇسلمانانى لەسەر ئىمامىك بەو يە شوپھاندو، جا ھەركەسىك لەگوپرايەلى ئىمام دەرچىت ئەو ئەو ئەلقەى داماللىيەو خۆى تووشى بىزىوون و گورگو ئارەزووھەكان كىدو، ماناي ئەو نىيە كافر دەبىت، بەلكو ماناي ئەو يە ئەو لەجەماعەت جيا بوەتەو لەگوپرايەلى دەرچوو، ھەروھكو ولاختىكى لى دىت لە جىگاكەى خۆى دەرچو خۆى توشى گياندارى دىندەو دىزى و جەردەيى كىدو.

نەلىت: من به يعهم نه داوهو ئىمام نىيە، چونكە تۆ يەكىكى لەمۇسلمانان، كاتى (أهل الحل والعقد) بەيەيان دا ئەو تۆش شوتىنكەوتەى ئەوانى.

﴿۳۱﴾ نوسەر دەئىت: (والحج والغزو مع الإمام ماض، وصلاة الجمعة خلفهم جائزة، ويصلى بعدها ست ركعات، يفصل بين كل ركعتين، هكذا قال أحمد ابن حنبل).

واتە: ھەج و غەزا لەگەڵ پىشە وادا بەردەوامە، نوێژى ھەينى لە پىشتيانەو ە دروستە، لەپاش ئەو ەش شەش پکات نوێژ دەکړي، دوو پکات دوو پکات بە جيا دەکړي، ئا بەم شيوە يە (ئەحمەدى کورپى ھەنبەل) ڤەرموويە تى.

پاڤە /

دەسەلاتەکانى ئىمام زۆن، جيگای ژماردن و کۆکردنەو ە خویندنەو ە: کتیبەکانى ئە حکامى سولتانییەکانە کە لەو بارەو ە نوسراو ە وەکو: (الاحکام السلطانية) لە نوسینى (الموردى) و (الاحکام السلطانية) لە نوسینى (ابو یعلی ھنبلى)، چەندین کتیبى تر لەو بارەيەو ە نوسراو ە تیايدا دەسەلاتەکانى ئىمامى تیدا باسکرو ە، ئەمەش لە کتیبەکانى فيقھدا باسکراو ە، ھەر ەو ە لە کتیبەکانى عەقیدەدا باسکراو ە، ھەر ەو ە کو چۆن لیڤەدا باسکراو ە.

یە کەم: ئەو ە ەلدەستى بە ئەنجامدانى نوێژى ھەينى و ھەردوو جەژن و موسلمانان لە پىشتیەو ە نوێژ دەکەن، ئیلا مەگەر خۆى کەسێک ديارى بکات، کەسێک لە زانایان یان لە قوتابیانى عیلم بۆ ئەو ە پىش نوێژى بۆ خەلکى بکەن، بەلام ئەصل ئەو ە يە ئەو ە ھەموو کەس شایستە ترە پىش نوێژى بکات لە ھەينى و ھەردوو جەژندا، جا ئەگەر ھەرکەسێکى لە جیى خۆى دانا ئەو ە بۆى ھەيە و دروستە، ئەمەش ئەو ە يە ئیستا کارى پى دەکړي.

دووەم: ئەو حەج بەرپۆه دەبات وپێشەنگى حاجىبەكان دەكات و دەبێتە ئەمىرى ئەوان و لەكێشەكان دەكۆڵێتەو.

سێيەم: ئەنجامدانى جىهادكردن لەپێناوى خوادا لەدەسەڵاتەكانى ئىمامە ئەو فەرمان بەو دەكات، هەر ئەو ئەلاكان پێك دەخات، هەر ئەویشە سەرباز و جەنگاوەران دیارى دەكات، ئەمىرەكان هەڵدەبژێرى، سەرى و سوپاكان تەجنىد دەكات، موچاھىدەكان چەكدار دەكا و پەوانەى غەزای دوزمىيان دەكات و ئەو شوێنەيان بۆ دیارى دەكات دەبێ بۆ غەزا بۆى بچن، جا جىهاد لەدەسەڵاتەكانى ئىمامە و جىهاد پاشاگەردەنى نىيە، هەرکەسێك بىهوى چەك هەلبگرى و هێرش ببات و بلىت: من جىهاد دەكەم لەپێناوى خوادا، ئەمە جىهاد نىيە لەپێناوى خوادا، جىهاد لەپێناوى خوادا رێكخراوە بە ياساكانى شەرع، بەلام ئەگەر پاشاگەردەنى تێكەڵ بوو ئەوا دەبێتە وێرانكردن و زیانەكەى لەقازانجەكەى زۆرتر دەبێت ئەگەر سودىشى هەبێت، چونكە ئەو زیانەى بەهۆیەو پوو دەدات زۆرترە، جا هەموو كارەكان رێكخەرى خۆى هەيە، جىهادىش كاریكى مەزنە، پتویستى بە رێكخەر هەيە، پتویستى بەو هەيە پەيوەست بىن بە ئەحكامەكانى جىهادەو كە لەقورئان و سوننەت و قسەى زاناىيان باسكراوە، كارەكە پاشاگەردەنى نىيە، وەكو ئەوەى يەكێك لەبانگەوازكارانى فیتنە دىت و سەركردایەتى ئەو زیادەپەوانە يان ئەو توندپەوانە يان ئەو نەفامانە دەكات كە نازانن، سەركردایەتییان دەكەن و دەلێن: جىهاد دەكەین لەپێناوى خوادا، ئەمە بە زیان دەژمێردرێت بۆ سەر ئىسلام و مۆسڵمانان و ئەمەش جىهاد نىيە، چونكە بە رێكخەرەكانى جىهادەو نەبەستراوەتەو، ئەگەر بە رێكخەرەكانى جىهادەو نەبەستراووە ئەوا دەبێتە فەساد و نابێتە جىهاد، هەر شتێك لەسنوورى خۆى دەرچىت ئەوا دەگۆرێتە دژەكەى، ئەوان ئەگەر نكۆلى كارەكەيان بكەیت ئەوا پىت دەلێن: - ئێو رێگەن لەجىهادكردن لەپێناوى خوادا.

ئیمه‌یش ده‌لئین: - ئیمه‌هه‌رگیز رێگر نین له جیهاد کردن له‌پیناوی خوادا به‌لام ده‌لئین: - پێویسته‌و ده‌بێ جیهاد به‌ رێکخه‌ری شه‌رعی په‌یوه‌ست بکړی و پێک بخړی، نه‌مه‌ی ئیوه‌ ده‌یکه‌ن ئه‌وه‌ پاشاگه‌رده‌نیه‌و جیهاد نییه‌، خوایش فره‌مانی به‌وه‌ نه‌کردوه‌.

جا ئه‌نجامدانی حه‌ج و غه‌زا و هه‌ینی و هه‌ردوو جه‌ژن له‌ده‌سه‌لاته‌کانی ئیمامه‌.

مه‌به‌ست له‌: (وصلاة الجمعة خلفهم جائزة).

واته‌ هه‌رچه‌نده‌ ئه‌وان (فسق)یان هه‌بێت، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌وان سه‌رپێچیان هه‌بێت، ئه‌وا نوێژ له‌پشتیانوه‌ ده‌کړی، چونکه‌ نوێژکردن له‌پشتیانوه‌ ده‌بێته‌ هۆی یه‌کخستنی وشه‌ی موسلمانان، هه‌روه‌ها که‌سی (فاسق) ئه‌گه‌ر چاکه‌ی کرد ئه‌وا تۆیش چاکه‌ی له‌ گه‌لدا بکه‌، بۆیه‌ کاتی به‌ (عوسمان)یان گوت له‌کاتی‌کدا ئابلقه‌ درابوو: فلان که‌س ئیمامه‌تی خه‌لکی ده‌کات و ئیمام نییه‌ به‌لکو ئه‌و ئیمامی فیتنه‌یه‌. فره‌مووی: (یا بن‌أخي إذا أحسن الناس فأحسن معهم وإذا أساءوا فتجنب إساءتهم)^{۹۰} واته‌: ئه‌ی برازا که‌م... ئه‌گه‌ر خه‌لکی چاکه‌یان کرد ئه‌وا تۆیش چاکه‌یان له‌ گه‌لدا بکه‌ و ئه‌گه‌ر خراپه‌یان کرد ئه‌وا له‌ خراپه‌که‌یان دوور بگره‌).

جا ئه‌گه‌ر ئه‌وان نوێژیان کرد ئه‌وا ئیمه‌یش نوێژیان له‌گه‌لدا ده‌که‌ین ئه‌گه‌ر هاتوو کاریه‌ده‌ست بوو هه‌رچه‌نده‌ ئه‌و (فسق) و سه‌رپێچی هه‌بێت، چونکه‌ ئه‌وه‌ به‌رژه‌وه‌ندی تێدايه‌، چونکه‌ نوێژ په‌رستشه‌و که‌سی (فاسق) ئه‌گه‌ر نوێژی کرد ئه‌وا هان ده‌دریت له‌سه‌ر ئه‌وه‌و دوعای بۆ ده‌کړی، هاوه‌لان نوێژیان کردوه‌ له‌پشت چه‌ند ئه‌میریکه‌وه‌ چه‌ند تیبینییه‌کیان له‌سه‌ر بوه‌ وه‌کو (حه‌ججاچ) و جگه‌ له‌و، هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوا

(ﷺ) نوڭزىيان لە پىشتەو ە کردوو ە وەکو بەجى ەينانى فەرمانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) يەكخستنى وشەى موسلمانان.

مەبەست لە: (ويصلى بعدها ست ركعات).

ئەم مەسەلە يە مەسەلە يەكى فيقهيە لەم شوئەدا بەھۆى باسى نوڭزى ەينى يەو ە
ھاتوو، جا نوڭزى ەينى نوڭزى سوننەت لە پىشپىو ە نيە، جا ەركە سىك ەات بۆ
مژگەوت نوڭز دەكات تا ئەو ەندەى بۆى كراو دادەنیشى و چاو ەپوان دەبى، جا ئەگەر
ەر نوڭز بكات تاو ەكو ئىمام دىت ئەو ە باشترە، بەپىي ئەو ەى نوڭزە (نوافل) ەكان
رەھان و پەيو ەندييان بە نوڭزى ەينىو ە نيە، بەلام نوڭزى (راتبە)ى جومعە لە پاش
نوڭزەكە يە، كەمترینى دوو پكاتە و زۆرتريانى چوار پكاتە بە دوو سەلام لە سەر پاي
پەسەند، لە پىوايە تىكدا ەاتو ە شەش پكاتە و بەسى سەلام، كەواتە كەمترینى دوو
پكاتە و زۆرتريانى شەش پكاتە يان چوار پكاتە ەرو ەكو ئىستا بلاو ە.

مەبەست لە: (يفصل بين كل ركعتين هكذا قال أحمد بن حنبل)^{۹۶}.

واتە: ماناى ئەو ە نيە شەش پكاتەكە پىكەو ە بە يەك سەلام ئەنجامى دەدات، بەلكو
شەش پكاتە و ەردو ركات بە سەلامىك يان چوار پكات و ەردو ركات بە سەلامىك،
ئەمە لە ەمووى باشترە، قسەكەى داو ەتە پال ئىمامى ئەحمەد چونكە دانەرى كتیبەكە
(حەنبەلى) يەو لە بارەى مەزھەبى (حەنبەلى) يەو دەزانى، ئەم پىوايەتە لە
ئەحمەدەو ە يە كە شەش پكاتە، پاي مەشھور ئەو ە يە چوار پكاتە.

﴿۳۲﴾ نوسەر دەئیت: (والخلافة في قریش إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام).

واتە / خىلافەت لەناو قورەيشدايە (لەقورەيش دەبى) تاكو عيسا (عليه السلام) دادەبەزى.

پاڤە:

ئەگەر كەسێك زياتر پكابهرييان كرد بزانە كام لەوان دەبیتە ئىمام و ھەموويان شايسەى ئىمامەت بوون ئەوا قورەيشىيەكە پيش دەخريت، لە بەر ئەو تايبەتمەنديەى ھەيانە، بەبەلگەى ئەو ھەرموودەيەى دەھەرمووت: (الأئمة من قریش)^{۹۷} وە دەئیت: (قدموا قریشاً ولا تتقدموها)^{۹۸} جا ئەگەر قورەيشىيەكە كەسێكى چاك بوو و پكابهرايەتى پوویدا ئەوا كى دەسەلات دەگرتە دەست؟ ئەوا قورەيشىيەكە پيش دەخريت لەبەر وەسیتەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەو، چونكە كاتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى نوايى كرد پشتيوانان وتیان: ئەميرك لەئیمە و یەكێك لەئێو، ئەبو بەكر بەوانى گووت: (إن العرب لا تدين بهذا الأمر إلا لهذا الحي من قریش)^{۹۹} بۆیە بەیعیان بە (ئەبو بەكر) دا و لەپاش ئەو بە (عومەر) و لەپاش ئەو بە (عوسمان) و لەپاش ئەو بە (عەلى) و لەپاش ئەو بە (معاویە) و لەپاش ئەو بە (بەنى ئومەييە) و پاش ئەوان (بەنى عەبباس) ھەموويان لەقورەيشن، بەلام ئەگەر ئەمارەتيك جیگیر بوو و بەسترا ئەوا گوێرايەلى پتويستە، ھەرچەندە قورەيشى نەبیت یان ئەگەر قورەيشىيەكە شايسەى ئىمامەت نەبوو چونكە

۹۷ / صحيح : أخرجه أحمد (۱۲۹/۳، ۱۸۳) والنسائي في (الكبرى) (۳/ ۶۶۷) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۷۵۸) .

۹۸ / صحيح : أخرجه ابن أبي شيبة في (مصنفه) (۴۰۲/۶) والبيهقي في (الكبرى) (۳/ ۱۲۱) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۹۶۶) .

۹۹ / تەماشای : صحيح البخارى (۱۳۴۱/۳) رقم (۳۴۶۷) بکە .

تەنھا قورپەيشى نايكاتە ئىمام ئىللا مەگەر لەگەر لەگەر قورپەيشى بوونىدا شاينى ئۇوھ بىتت
بكرىتە ئىمام و ئىمامىكش دەسەلاتدار نەبىت.

مەبەست لە: (إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه الصلاة والسلام).

ئەمە ئامازەيەكە بۆ ئۇوھى كاتى عيسا دادەبەزى و ئىمامى موسلمان (محمد بن
عبدالله المهدي) يە ئۇوېش لەنەوھى (الحسن بن علي بن أبي طالب) بەلگەيە لەسەر
ئۇوھى دوايىن ئىمام لە قورپەيش دەبى و يەكەميانىش لەقورپەيش بوھ، ئەمەش
بەگوڤرەى توانا ھەرەكو باسماں كرد، ئەگەر كەسكى قورپەيشى ھەبوو ئۇوا
ويلايەتەكە لەكار ناخرىت، يان ئەگەر كەسكى بەو كارە ھەستاو قورپەيشى نەبىت و
شاىستەى ئۇو كارە بوو ئۇوا ئىمە دوورى ناكەينەوھو ئالئىن: _ تۆ بەكەلكى ئۇو كارە
نايەيت، بۆيە پىويستە ئۇو كارانە بزانرىت.

﴿۳۳﴾ نوسەر دەئىت: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميتته ميتة جاهلية).

واتە: ھەركەسىڭ دەرىچو لە دژى پىشەوايەك لە پىشەوايانى موسلمانان، ئەو (خارجى) يەو يەكپىزى موسلمانانى تىڭ داو، ناكۆك بوو جىاواز بوو لە گەل ئەسەرەكاندا و مردنى ئەو مردنىكى نەفامانەيە.

پاڤە:

مەبەست لە: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي).

ھەركەسىڭ لە گۆڤرايەلى كاربەدەستان دەرىچىت و خۆى لە گۆڤرايەلى دامالى بە حوججەى ئەوئى ئەو كاربەدەستە سەرپىچى ھەيە، يان موخالەفاتى ھەيە ھەروەكو خەوارىچ كرىيان ئەو حوكمى خەوارىچى ھەيە، خەوارىچىش كۆمەلىكى گومپان تۆوى ئەوان لەسەردەمى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) سەرى ھەلدا كاتى (ذو الخويصرة) ھات بە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) گوت -كاتى دەستكەوتى دابەش دەكرد- پىى گوت: ئەى (محمد) (ﷺ) دادپەرور بە چونكە تۆ دادپەرور نەبويت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى: (ويلك فمن يعدل إذا لم أعدل) واتە: وەيل بۆ تۆ جا كى دادپەرور دەبىت ئەگەر من دادپەرور نەبم؟ كاتى كابرە پۆيشت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى: (يُخْرِجُ مِنْ ضَضِيءِ هَذَا قَوْمٌ يُخْفِرُونَ صَلَاتَكُمْ إِلَى صَلَاتِهِمْ وَ عِبَادَتَكُمْ إِلَى عِبَادَتِهِمْ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَلَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْزُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْزُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنْ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ) ۱۰۰.

بۆيە پىئويستە كوشتاريان لەگەڵدا بکرىت لەبەر نەھىشتنى خراپەيان لەسەر
موسلمانان.

ئەمە ئەگەر چەکیان ھەلگرت و چەکداريان ئاشکرا کرد، بەلام تەنھا پاو بۆچوونى
خەوارىچ ئاشکرا بکەن و قسەى لەسەر بکەن و کوشتار نەکەن و چەکدار نەبن ئەوا ئىمە
ئىنکاریيان لى دەکەين و گومرايىەکیان پوون دەکەينەو و کوشتاريان لەگەڵدا ناکەين،
بەلام ئەگەر دپکیان ھەبوو، وەکو ئەوێ کوشتاريان لەگەڵ موسلماناندا دەکرد ئەوا
دروست نىيە موسلمانان وازيان لى بهيئن بەلکو پىئويستە لەسەر کاربەدەستى
موسلمانان کوشتاريان لەگەڵدا بکات، پىئويستە لەسەر موسلمانان لەگەڵ کاربەدەستى
خۆياندا بن لەدژى ئەوان، ھەرەکو لەخىلافەتى (عەلى) دا پوویدا کاتى کوشتارى لەگەڵ
خەوارىچدا کرد لە نەھرەوان، ھاوہلان خۆيان داوہ پال (عەلى) و لەگەڵ ئەو دا
کوشتاريان لەگەڵ خەوارىچدا کرد تاكو بەخراپترىن شىوہ ئەوانى کوشت، بەم شىوہى
ئەو پاداشتەيان دەستکەوت کە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەئىنى پى دابوون، لەو
فەرموودەى دا کە دەفەر مویت: (فإن في قتلهم أجراً لمن قتلهم)^{۱۱} واتە: لە کوشتنى ئەواندا
پاداشت ھەيە بۆ ئەو کەسانەى دەيانکوژىت ئەمەش لەفەزل و چاکەى (عەلى) يە،
(عەلى) فەزلى زۆرە لەوانە: ئەو کوشتارى لەگەڵ خەوارىچدا کرد و قسەکەى
پىغەمبەرى خواى (ﷺ) لەواندا جى بەجى کرد.

مەبەست لە: (قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميته مية جاهلية).

خەوارىچ بەرگى گۆپرايەلئيان دامالاندو دەرچوون و بەرانبەر کاربەدەستى
موسلمانانيان گرت، ھەرەھا ئەوانن موسلمانان بەکافر دەزانن بەھۆى تاوانى گەورەو
کە لە شىرك کەمترە و بچوکترە، جا ئەوان دوو نىشانەيان ھەيە:—

نیشانەى یەكەم: دەردەچن لەدژى كاریەدەستى مۆسڵمانان و هەول دەدەن
كاریەدەستەكە لەسەر كاریەكەى لادەن.

نیشانەى دووهم: ئەوان مۆسڵمانان بەكافر دەزانن بەئەنجامدانى تاوانى گەورە جگە
لەشیرك بێت.

ئەوێ وای لێكردن زیادەپەوییە _ پەنا بەخوا _ بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
ناگادارى كردینەووە لە زیادەپەوى فەرموویەتى: (إياكم والغلو فإمّا أهلك من كان قبلكم
الغلو)^{١٠٢} واتە: دوور بکە و نەووە لە زیادەپەوى، چونکە ئەوێ بوو هەولاكەت
چوونى ئەوانەى پێش ئێو زیادەپەوى بوو) ئەویش شتى زیادەپە لەدیندا، زیادە
لەشتى دروستدا لەئینکاری كردن لە (منكر)، ئەمە ئەو زیادەپەوییە پالێ
بەخەوارچەو نەووە بکەن كە کردیان، زیادەپەوى لە ئینکاری كردنى (منكر)دا
تاكو بەرگی گوێپایەلیان دامالێ، زیادەپەوى لەپەرستندا تاكو وای لێ كردن كە سێك
تاوانى گەورەى ئەنجامدا بۆ بە كافرێ بزائن لە مۆسڵمانان.

مەبەست لە: (خالف الآثار).

واتە ئەو فەرموودانەى لە پێغەمبەرى خواوە (ﷺ) هاتوووە لەدەستگرتن بە
گوێپایەلێ كردنى كاریەدەستى مۆسڵمانان.

مەبەست لە: (ومیتة مية جاهلية).

١٠٢ / صحیح : أخرجه النسائي (٣٠٥٧)، وابن ماجه (٢٠٢٩)، وأحمد (٢١٥/١)، وصححه الشيخ الألباني في

(الصحيحة) (١٢٨٣) .

واتە: چونكە ئاكارىكى تىدايه لە ئاكارەكانى نەفامى، چونكە عەرەب لە سەرەدەمى نەفامىدا جىاوازيوون لە ناو خۆياندا بۆ چەند خىللىك، ئىمامىكىيان نەبوو كۆيان بىكاتهو، بەلكو ھەر خىللىك سەرەبە خۆ بوو بۆ خۆى، ھىرشى دەكرەدە سەر خىللىكى تر، كۆنەبوونەو ھەيەكيان نەدەگرت تاكو خواى گەورە پىغەمبەرى (ﷺ) نازدارى پەوانە كرد، بانگى ئەوانى كرد بۆ ئىسلام و ئەوانىش موسلمان بوون، ھەمويان چوونە ژىر يەك ئالا، بۆيە خواى گەورە دەفەرموئەت: (وَأَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا) آل عمران/ ۱۰۳ واتە: نىعمەت و بەخششەكانى خوا ھەبىر بىنن ئەودەمە ئىو ھە دژ بەيەكتر بوون ئىنجا خواى بەبەزەيى ھۆگرى خستە نىوان دلەكانتەنەو، ئەوجا ئىستا بەھۆى بەخشش و مېھرەبانى خۆيەو ھەبوونە برا).

خواى گەورە دەفەرموئەت: (وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (الأنفال) واتە: ئەو كاتە بىر بىننەو ھە كە ئىو ھە موسلمانان! لەمەكەدا كەم و كزىوون و لاوازو دەسەپاچەش بوون و دەترسان خەلك بىتان پەيىنن و بىتان كوژن لەو كاتەدا خواى مېھرەبان پەنايدان و لەپۆژەكەى (بەدر) دا يارمەتى دان و پشتگىرى لى كردن و سەرى خستن و پۆزى پاك و چاكى پى بەخشىن گشت ئەمانەى بۆ كردن بەشكو شوكرانە بژىر بن).

ئەمە لەبەرەبوومى گوپرايەلى كردنى كار بەدەستى موسلمانانە، ھەموو ئەم خەير و چاكيە پوو دەدەن: - بەر قەرارىوونى ئەمەن و ئاسايش، گەپان بەدواى پزقدا، ھەولدانى خەلكى و سەرقال بوونيان بە كۆشش كردن بۆ بەدەستەيتاننى پزق و پۆزى بەھۆى ئەمەن و ئاسايش پىگاوا بانەكانەو، بەلام ئەگەر ترس ھەبوو ئەوا خەلكى سەفەر ناكەن، ناكەن و نافرۆشن چونكە ترسيان لە خۆيان ھەيە، ئەمە لەفەزل و چاكيە جەماعەيەو

گوپراپەلى كارپە دەستى موسلمانانە، بەلام دەرچوون لەدژى كارپە دەستان و دامالینى بەرگى گوپراپەلى ئەوا چەند شتىكى لى دەكەوئەو لەوانە:-

پەكەم: پەرتەوازە بوونى جەماعەتى موسلمانان.

دووھەم: پشتنى خوین بەبى حەقى خۆى.

سى يەم: سەرکەوتنى دوژمن، چونكە دوژمنان دليان بەوە خوښ دەبى، بۆيە دەبينى دوژمنان خوښحال دەبن بەدوو بەرەكى ناو موسلمانان، كار دەكەن بۆ پەرتەوازەبوونى موسلمانان، يارمەتى گروپە گومراكان دەدەن و چەكداريان دەكەن، يارمەتريان دەدەن بەپلان لە پئناوى ئەوەى دەرچن لەجەماعەتى موسلمانان و دووبەرەكى پووبدات لەناو موسلماناندا، بەو شتووە چەندىن دەستكەوتيان دەستدەكەوئەو پەروەكو پوویدا، ئەمە هەر هەمووى بەهۆى دوو بەرەكى موسلمانانەو و سەرپىچى پئغەمبەرى خوداو (ﷺ) دەرچوون لەدژى كارپە دەستى موسلمانان.

دەرئەنجام: ئەو كەسەى ئىمامىكى نەبى ئەو وەكو ئەو كەسەى لەسەردەمى نەفامیدا بژئەت و ئەگەر بمرئەت ئەوە مردنىكى نەفامىيە، ماناى ئەوە نىيە پى كافر دەبئەت، بەلام ماناى ئەوەى: ئەو ئاكارىك لەئاكارەكانى نەفامى تئدايە، چونكە نەچووەتە ژئەر گوپراپەلى ئىمام و لەپاشاگەردەنیدا دەژئەت.

﴿۳۴﴾ نوسەر دەئیت: ولا یحل قتال السلطان، ولا الخروج علیه وإن جار
وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا)
وقوله للأنصار: (اصبروا حتى تلقوني على الحوض) وليس من السنة قتال
السلطان فإن فيه فساد الدنيا والدين).

واتە / ھەلەل نىيە كوشتار بەرانبەر سولتان بکرىت و نابىت دەرجىت دى ئو،
ھەرچەندە ستمى کرد، لەبەر ئو ھەرموودەيەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە (أبو ذر
الغفاري) ھەرمو: (ئارامبگرە، ھەرچەندە كۆيلەيەكى ھەبەشى بىت) و بەپشتىوانانى
ھەرمو: (ئارامبگرن تاكو پىم دەگەن لەسەر ھەوزەكە) و لە سوننەتدا كوشتارى
سولتان نەھاتوو، چونكە ھەسادى دونيا و دىنى تىدايە).

رافە /

دروست نىيە بۆ ھىچ كەسك كوشتار لەگەل سولتاندا بكات، بەوھى بەچەكەوھ
لەدژى بوەستى، چونكە ئەمە چەندىن خراپەكارى بەدواى خۆيدا پادەكيشى.

مەبەست لە: (ولا یحل قتال السلطان ولا الخروج علیه وإن جار).

واتە: ھەرامە كوشتار بەرانبەر سولتان بکرىت ھەروەكو چۆن خەواریچ دەيەن.

مەبەست لە: (وإن جار).

واتە: ستمى لى بوەشیتەوھ دەبى ئارامبگرىت لەسەرى، چونكە ئارامگرتن لەسەر
ئەوھ بەو ھەموو زيانە و زەرەرەى ھەيەتى سوكترو كەمتەرە لەوھى بەھۆى دەرجوونەوھ
لەدژى پوو دەدات، جا ئو زەرەرەو زيانەى بەھۆى ئارامگرتنەوھ پوو دەدات لەسەر
گوپرايەلى سولتانىكى ستمەكار سوكترو كەمتەرە لەزەرەرەو زيانى ئەوھى پوو دەدات

بەھۇى دەرىچوونەو ھەدۇى، گومانىش نىيە ھەبئە ماكانى ئىسلامدا ھاتو: ئەنجامدانى سوكتىن دوو زەرەدەكە ھەبەر پالتان و ئەنجامنەدانى بەرزەكە يان.

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە پىشتىوانانى ھەرموو: (إنكم سترون بعدى أثره فاصبروا حتى تلقوني على الحوض)^{۱۳} ئامۇزگارى ئەوانى كىرد بە ئارامگىرتن ھەرىچەندە تووشى (أثره) دەبن، (أثره) واتە: سەركىردە و ئەمىرەكان سامان دەبخشەنە كەسانىك كەچى بە ئەندازەى ئىو شایستە نىن) جا ئامۇزگارى ئەوانى كىرد بە ئارامگىرتن چونكە دوور خستەنەو ھەى مەفسەدە گەورەكەى تىدايە.

مەبەست ھە: (وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا).

واتە كارىدەستەكە بەكەم نەزانى ھەرىچەندە پوالەتتىكى ناشىرىنى ھەبى، ھەرىچەندە رەنگى رەش بىت، يان نەسەبى ھەرب نەبى، چونكە عىبەرت بەپلە و پاىەكەيەتى _ كە خىلافەت و ئەمارەت _ عىبەرت بەكەسايەتتىكەى نىيە، جا گوپراپەلى دەكرىت چونكە ئەو مۇسلمانە، تەماشای پوالەتى ناكىرت كە پىتى باش نەبىت ھەبەر ناشىرىن و نابوتى، يان ھەبىت كەسەستەيدايە، (مجدع الاطراف)^{۱۴} ھەموو ئەمانە رىخۆشكەر و عوزد نىن بۇ دەرىچوون ھەدۇى، ھەرىچەندە نەخۆشى بىت، يان لاوازى تەندروستى ھەبىت، ھەبەر ئەو ھەى بەيەى بەستراو ئەوا دەبى ئارامگىرتى ھەسەرى، گوپى لى دەگىرى و گوپراپەلى دەكرىت ھەرىچەندە ئەو سىفاتانەى ھەبىت.

مەبەست ھە: (وليس من السنة قتال السلطان).

۱۰۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۵۸۱) ومسلم (۱۸۴۵) .

۱۰۴ / سبق تخريجه .

كوشتارى سولتان لەسوننەتەكى سابتى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) نەھاتو، لەيەك
فەرموودەدا نەھاتوو نە (ضعيف) و نە (حسن) و نە (صحيح)، لەسوننەتدا نەھاتو
بەلگە بېت لەسەر كوشتارى سولتانى موسلمان، ھەرچەندە كەسەكى (فاسق) بېت،
ھەرچەندە كەسەكى سەمكار بېت، ھەرچەندە كەسەكى زۆردار بېت، ھەرچەندە
سەرۆت و سامان بە ويستى خۆى سەرف بكات، ئەوا دروست نىيە لەدژى دەرجىت،
بەلكو فەرموودەكان بەلگەن لەسەر ئارامگرتن لەسەر ئەوانە و ھەرامبوونى دەرجوون
لەدژيان.

ئەمەش ماناى ئەو نىيە سولتان ئامۆزگارى ناكەرىت، بەلكو ئامۆزگارى دەكرەت
بەنھىنى لەنيوان ئەو ئامۆزگارەكەدا بۆيە پىويستە ھەركەسەك ئامۆزگارەكى ھەيە
بيگەيەننە سولتان، ھەرەكو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمويەتى: (الدين النصيحة
قلنا: لمن؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)^{۱۰} جا ئەو ماناى ئەو نىيە
ئامۆزگارى ناكەرىت و وازى لى دەھىنەرىت، بەلكو دەبى پوون بەكرەتەو ئامۆزگارى
بەكرەت، ئەمەش ھەقى سولتانە بەسەر زاناينەو بەسەر ژىر دەستەكەى و بەسەر
پاويژكارانەو بەسەر ئەوانەى پاو بۆچوونيان ھەيە دەبى ئامۆزگارى بەكن.

مەبەست لە: (وليس من السنة قتال السلطان) واتە لەسوننەتدا ھىچ بەلگەيەك نىيە،
نە (صحيح) و نە (ضعيف) لەسەر دروستى كوشتارى سولتانى موسلمانان بەلكو
لەسوننەت و قورئاندا بەلگە ھاتوو لەسەر فەرمان كردن بە گوپرايەلى ئەو (يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) النساء / ۵۹ واتە: ئەى ئەو
كەسانەى باوەرمان ھىناو! گوپرايەلى فەرمانى خواو پەيامبەر (ﷺ) بن لە ھەموو
كاروبارىكداو بەر فەرمانى كار بەدەستان و كارسازانى خوتان بن).

تەماشای ئەو ئایەتە بکە (مِنْكُمْ) لەبەر ئەوەی موسلمانە ئەوا پێویستە گوێزایی بکەیت.

مەبەست لە: (فَإِنْ فِيهِ فُسَادٌ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ).

لەکوشتاری سولتاندا فەسادى دونیای تێدا یە بەوەی مۆلک لە دەست دەردەچێت و پاشاگەردەنى بلۆدەبیتهو و دوژمنان زāl دەبن و دین بزر دەبیته، چونکە هیچ کەسێک چیتەر سنوورەکان جی بەجی ناکات، هیچ کەسێک (قصاص) جی بەجی ناکات، هیچ کەسێک حوکمە شەرعییەکان جی بەجی ناکات و مافەکان بگەڕێنێتهو و بۆ خاوەن مافەکان، حوکمە (قضائی) یەکان جی بەجی بکات، ئا بەم شیوەیە دینەکە فەساد دەکات، فەسادو پاشاگەردەنى بلۆدەبیتهو، جا ئەگەر دەستی دز نەبەردیت ئەوا سەرۆت و سامانەکان لە دەست دەردەچێت، ئەگەر دەستی پرێگرەکان نەبەردیت ئەوا پرێگاگان لە کار دەکەوێ، کى ئەوانە دەکات؟

ئەو کاربەدەستە دەیکات، ئەمەش لە دەسەلاتی کاربەدەستە، هیچ کەسێک ناتوانی هەرچەندە هەموو خەلکی کۆبینەو ئەوا ناتوانن ئەو کارانە ئەنجام بدەن، بەلکو دەبیته پاشاگەردەنى.

﴿۳۵﴾ نوسەر دەئیت: (ویحل قتال الخوارج إذا عرضوا للمسلمین فی أموالهم وأنفسهم وأهلهم وليس له إذا فارقوهم أن یطلبهم ولا یجهز علی جریحهم ولا یأخذ فیئهم ولا یقتل أسیرهم ولا یتبع مدبرهم).

واتە: کوشتاری خەوارىج حەلەلە کاتى پێگە لەموسلمانان بگرن لە سامان و مال و کەس و کاریاندا، ئەگەر وازیان هێناو ئەوا بەشوێنیاندا ناپۆی و بریندارەکانیان ناکۆژیت و دەستکەوتەکانیان نابریت و دیلەکان ناکۆژیت و ئەوانەى هەلبێن دویان ناکەوی.

پاشە/

زانیمان خەوارىج ئەوانەن بەرگی گوێپایەلێیان دامالێ، وا دەبینن کاریبەدەست بەیعی نییە یان بەیعی بەسەر خەلکیبەو نەماوە ئەگەر سەرپێچییەکی ئەنجامدا، موسلمانان بەکافر دەزانن لەبەر ئەنجامدانی تاوانی گەورە، جا ئەوانە ئەگەر ئەو مەزھەبەیان هەلبژاردو شوینی کەوتن و دپکیان نەبوو کوشتاریان نەدەکرد ئەوا وازیان لێ دەهێنری ئەگەر ئەمۆژگاری کردنیان و پوونکردنەو بەیان بەلکو تەوبە بەکەن.

بەلام ئەگەر دپکیان هەبوو، هێزی خۆیان دەرخست، ئەوا پتویستە لەسەر موسلمانان کوشتاریان لەگەڵدا بکات بەمەبەستی نەهێشتنی خراپەیان و ناکۆژیت وەکو ئەوێ ئەوانە کافرن، بەلکو دەکۆژیت وەکو ئەوێ ئەوانە موسلمانن سەتەمیان لەموسلمانان کردووە و تەعەدای لێیان کردووە، بۆیە کاتێک پرسیار کرا لەئەمیری ئیمانداران (عەلى كوپى ئەبو تالیب) دەربارەى خەوارىج: ئەوانە کافرن؟ وتی: (لا، من الکفر فرّوا ولكنهم قوم بغوا علينا) واتە: نەخێر ئەوانە لەکوفر هەلاتوون، بەلام ئەوانە کۆمەلێکن جەوروستەمیان لێ کردوون.

جا ئەوانە ناكۆرئىن لە بەر ئەو ەى كافرن، بۆيە ژن و كۆيلەكان نابرىت، سامانەكەيان نابرىت و بريندارەكانيان ناكۆرئىت، چونكە كوشتارى ئەوان لە بەر نەهيشتنى خراپەپە نەك لە بەر كوفريانە.

مەبەست لە: (وَيَحِلُّ قِتَالُ الْخَوَارِجِ إِذَا عَرَضُوا لِلْمُسْلِمِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ).

چونكە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كردووە بە كوشتنەيان و چونكە (عەلى) ئەوانى كوشت كاتى پێگەيان گرت لە (عبدالله بن خباب بن الارت) و كوشتەيان سكى كەنيزەكەيان دپى كە لە و كاتەدا دوو گيان بوو، لە و كاتەدا ئەمىرى ئيمانداران بپيارى كوشتارى ئەوانى دا، چونكە چەند دەستپيشخەريپەك لەوانەو پوویدا.

مەبەست لە: (وَلَيْسَ لَهُ إِذَا فَارَقَهُمْ أَنْ يَطْلُبَهُم).

ئەگەر وازيان لە جەنگ هێنا ئەوا كار بە دەست بۆى نىيە شوينيان بكەوى و غەزايان بكات، چونكە تەعەدا كردن لەوانەو پووى نەدا ئەوا ئەوان گومران بەبى گومان و پيوستە ئامۆژگارى بكرين بەلكو بگەڕێنەو، بەلام كوشتاريان لەگەڵ ناكريت.

مەبەست لە: (وَلَا يَجُوزُ عَلَى جَرْحِهِمْ) چونكە بريندار زيانى نەماو.

مەبەست لە: (وَلَا يَأْخُذُ فِيهِمْ) واتە سامانيان بە دەستكەوت نابردريت، چونكە سامانى مۆسلمانانە.

مەبەست لە: (وَلَا يَقْتُلُ أَسِيرَهُمْ) چونكە مۆسلمانن و زەرەر خراپەيان نەما بە بريندار كردنەيان يان بە ديل گرتنەيان.

مەبەست لە: (وَلَا يَتَّبِعُ مَذْهَبَهُمْ) ئەگەر شكستيان هێنا و هەلاتن ئەوا كار بە دەست وازيان لى دەهێنى و شوينيان ناكەوى چونكە خراپەيان كوتايى پى هات و نەما.

﴿٣٦﴾ نوسەر دەئیت: واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز و جل.

واتە: بزانه گوێرایەلى هیچ مەزۆفیک نابیت بکەیت لەسەرپێچی خوادا.

﴿٣٧﴾ ومن كان من أهل الإسلام، ولا يُشهد على أحد، ولا يُشهد له بعمل خير ولا شر فإنك لا تدري بما يُختم له عند الموت، تَرجو له رحمة الله وتخاف عليه، لا تدري ما يسبق له عند الموت إلى الله من الندم، وما أحدث الله في ذلك الوقت إذا مات على الإسلام، تَرجو له الرحمة، وتخاف عليه ذنوبه.

واتە: هەركەسێك لەئەهلى ئىسلام بێت، شایەتى بۆ هیچ كەسێك و شایەتى لەسەر هیچ كەسێك نادرێت بەكارێكى چاك یان خراپ، چونكه تۆ نازانى بەچى شتێك كۆتایی پێ دێت لەكاتى مردندا، تەواو پەچات بۆى هەیه بەپەرحمەت و دەترسى لێى (لە ئاخىر شەپى)، نازانى چى شتێك پێشى دەكهوێ لەكاتى مردندا بۆ لای خوا لە پەشیمانى، خۆای گەوره چى شتێك دەكات لەو كاتەدا ئەگەر لەسەر ئىسلام مرد، تەواو پەرحمەت بۆى هەیه و لە ئەنجامى تاوانەكانى دەترسى.

﴿۲۸﴾ وما من ذنب إلا وللعبد منه توبة.

واتە: ھىچ تاوانىڭ نىيە ئىللا بەندەكان بۆيان ھەيە تەوبەى لى بكن.

پاڧە /

مەبەست لە: (واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز و جل).

ئەمە بەدەر خستنى حوكمەكەى پېشوو، كاتى باسى ئەوئى كرد پېويستە
گوپراپەلى كار بەدەستان بكرىت ئەوئى پوونكر دەو لە ھەموو شتىڭدا پېويست (واجب)
نىيە، بەلكو لەو شتانەدا گوپراپەلى دەكرىن سەرپېچى نىيە، بەلام ئەگەر فەرمانيان
كرد بەسەرپېچى ئەوا گوپراپەلىيان ناكرى لە سەرپېچىدا، لەفەرموودەيەكدا ھاتو: -
پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەمىرىكى لە ھاوئەلان بەسەر سىرەيەكدا دانا، كاتى بەپېڭادا
پۆيشتن بەوانى گوت: - چىلكەو دار كۆبكەنەو، كاتى كۆيان كەردەو گوتى: -
دايگرسىنن، كاتى دايانگىرساند گوتى: - بچنە ناو ئاگرەكەو، ئايە پېغەمبەرى خوا
(ﷺ) ناليت: ببىستن و گوپراپەل بن؟ ھەندىكيان گوتيان: - ئىمە گوپراپەلى
پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبووين تەنھا بەمەبەستى ئەوئى لە ئاگر ھەلبىين، ئىتر چۆن
بچنە ناو ئاگرەكەو؟ بۆيە رازى نەبوون بچنە ناو ئاگرەكەو، كاتى ئەو ھەوالە
كەيشتە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئى: (أما إنهم لو دخلوها لم يخرجوا منها، إنما الطاعة
في المعروف)^{۱۰۶} واتە: ئەگەر ئەوانە بچوايەنە تە ناو ئاگرەكەو ئەوا لىي دەرنەدەچوون،
بەلكو گوپراپەلى لە چاكەدايە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى: (لا طاعة لمخلوق
في معصية الخالق)^{۱۰۷} واتە: (گوپراپەلى بۆ ھىچ دروستكراوئىك نىيە لەسەرپېچى خوادا).

۱۰۶ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۰۸۵) ومسلم (۱۸۴۰) .

۱۰۷ / سبق تخریجه .

خوای گەورە دەربارەى دایک و باوک فەرموویەتى: (أَنْ اشْكُرْ لِي وَلَوْلَا ذِكُّكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) وَإِنْ جَاهَدَاكَ) واتە: دایک و باوک (عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطْغَهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ (١٥) لقمان) واتە: كەوايە (ئەى مەزۇق!) بەردەوام سوپاسى من بکە لە سەر نىعمەتەکانم و سوپاسى باوک و دایكىشت بکە لە سەر ئەو ھەموو ئەزىيەت و ئازارە لە پێناوێ تۆدا چىشتووينا، گۆپراڤەو شەستان ھەر بۆ لاى منە دواى زىندوو بوونەو (١٤) خۆ ئەگەر ھەولیشيانداو پێيان داگرت لەسەر ئەو ھى كە شتێك بکەى بە شەرىك و ھاوێشەم، ھىچ بەلگە و زانیاریەكت پێ نىيە ئەوسا گوپراپەلێيان مەكە و لەدونيادا لەگەڵ ھەردووکیاندا بە شىو ھەىكى چاك و پەسەند ھاوێلى بکە و بەردەوام ھەر پێگەى ئەو بەگەر بەرەو من پێگەى گرتۆتە بەر و گەپاوەتەو ھەر بۆ لام (١٥).

بەلام مانای ئەو نىيە ئەگەر کار بە دەست فەرمانى کرد بە سەرپێچى بەرگى گوپراپەلى دادەمالى، بەلام گوپراپەلى ناگرتى لەو سەرپێچىيەدا، گوپراپەلى ئەودەمىنى و بەردەوامە لە شتێكدا سەرپێچى نەبێت، ئەمە مانای ئەو ھەى كە (گوپراپەلى بۆ ھىچ دروستكراوێك نىيە لە سەرپێچى دروستكاردا) بۆيە ناگوترتى: خوای گەورە فەرمانى كردو ھە گوپراپەلى كار بە دەستان و فەرمانى كردو ھە چاكە كردن لەگەڵ دایک و باوكدا، بەلام لە چاكەدا نەك لە سەرپێچى خوادا.

مەبەست لە: (فَلَا يُشْهَد عَلَى أَحَدٍ وَلَا يُشْهَد لَهُ بِعَمَلٍ خَيْرٍ وَلَا شَرٍّ).

ئەم مەسەلەيە شايەتى دانە بەسەر كە سێكى ديارىكراودا بە ھەشت يان بە ناگر، جا شايەتى بە ھەشت بۆ ھىچ كە سێكى ديارىكراو نادريت و شايەتى بۆ ھىچ كە سێكى ديارىكراو نادريت بە ناگر، ئیلا بە بەلگەيەك نەبێ لە قورئان يان لە سوننەت، بەلام ئەو كە سەى بەلگەيەك نەبێ ئەھلى بە ھەشتە ھەرچەندە پياوچاكێكى ئيماندار بێت ئەوا

شاھىتى بۆ نادىت، چونكە ئىمە نازانين كۆتايىبەكەى چۆن دەبى، ھەروھە سەرىچىكار يان كافىر ئىمە نالەين ئەو لە ئەھلى ئاگرە، چونكە پەنگە تەوېبە بىكات و ئىمەش ئاگامان لىي نىيە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر موىت: (إِنْ أَحَدُكُمْ لِيَعْمَلْ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا وَإِنْ أَحَدُكُمْ لِيَعْمَلْ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا)^{۱۰۸} واتە: كەسىك لە ئىوھ كار دەكات بە كەردارى ئەھلى بەھەشت تاوھەكو ھىچ لە نىوانياندا نامىنى تەنھا بىلەك نەبى ئەمجار كىتەبەكەى پىشى دەكەوئەت بە كەردەوھى ئەھلى ئاگر كار دەكات و دەچىتە ئاگرەوھە، ھەروھە كەسىك لە ئىوھ كار دەكات بە كەردارى ئەھلى ئاگر تاوھەكو ھىچ لە نىوانياندا نامىنى تەنھا بىلەك نەبى ئەمجار كىتەبەكەى پىشى دەكەوئەت بە كەردەوھى ئەھلى بەھەشت كار دەكات و دەچىتە بەھەشتەوھە).

كەواتە كارو كەردەوھەكان بە پىشى كۆتايەكەبەتى، كۆتايەكانىش ھىچ كەسىك نازانىت تەنھا خوا نەبى كە ئاگادارو زانايە بەھەموو غەبەكان، بەلام لە ئەنجامى سەرىچىكاران دەترسىن و تەك دەكەيت بۆ گوپرايەلان بەلام جەزمى ناكەين، بەلكو تەكامان ھەبە بۆ گوپرايەلان و جەزمى ناكەين و لە ئەنجامى سەرىچى سەرىچىكاران دەترسىن و جەزمى ناكەين، ئەمە بە نىسبەت كەسى ديارىكراوھە، بەلام بە نىسبەت گەشتى بەوھ ئەو جەزمى ئەوھ دەكەين ئىمانداران لە بەھەشتدان و جەزمى ئەوھ دەكەين بى باوھەپان لە ئاگردان، خەوای گەورە دەربارەى ئاگر دەفەر موىت: (أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (۱۳۱) آل عمران)، ھەروھە دەربارەى بەھەشت دەفەر موىت: (أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (۱۳۳) آل عمران) ئەمە بە پىشى گەشتى بە، بەلام وەكو تەكەكان و ديارىكراوھەكان ئەوھ دەگىر دىتەوھ بۆ

لاى خوا، بەلام بەپى پۈللەتەن مامەلەيان لەگەلدا دەكەين، مامەلە لەگەل ئەھلى
 گۈنپايەلدا دەكەين بەپى ئەوھى لامان ئاشكرايە، مامەلە لەگەل ئەھلى سەرپىچىدا
 دەكەين بەپى ئەوھى ئاشكرايە لامان، ئىمە حوكم تەنھا بەپۈللەت دەدەين، نەك
 لەسەر ئاكام و كۆتايى چونكە ئەو بەدەستى خوايە.

﴿۳۹﴾ نوسەر دەئىت: (والرجم حق) واتە: رەجم کردن حەقە.

رافە /

خوای گەورە چەند شىتێكى حەرام كىردووە لە بابەتى شەرف و نامووسداو
لەمامەلەداو جگە لەو، ئەم حەرامكراوانە دەكرێتە چەند بەشىكەو:—

چەند حەرامكراویكى گەورە.

چەند حەرامكراویكى بچوك.

ئەمجار بەپێى سزاكەى لەسەر ئەو كەسەى ئەنجامى دەدات دەكرێتە سێ
بەشەو:—

بەشى يەكەم: چەند حەرامكراویك خوای گەورە سزایەكى دیاریكراوى بۆ داناو،
پێى دەگوترێت سنورەكان (الحدود)، ناوى لى نراو (الحدود) كە لە (الحد)ووە هاتوو
بەمانای (المنع) واتە: پێگرتن، چونكە ئەم سزایانە پێى لەخاوەنكەى دەگرت
بەكەوتنە ناو سەرپێچىو.

بەشى دووهم: چەند حەرامكراویك خوای گەورە سنورى (حدود)ى بۆ دانەناو بەلام
سەرزەنش (تعزیر)ى تێداى ئەمەش خراوەتە دەستى كارى دەست، بەشپۆیهك خۆى
پێى باش بێت و ببێتە هۆى ئەوێ لێى دووربكەوێتەو، پێى دەگوترێت: سەرزەنش
(التعزیر) ئەویش بە مانای (التأديب) دێت.

بەشى سێ يەم: ئەوێ حەدووەعزیرى تێدا نییە لەحەرامكراوەكان، بەلكو
هەپەشەو توپەبوون و لەعنەت و ئاگرى تێداى، جگە لەوانە لەجۆرەكانى هەپەشە،
وەكو خواردنى سوو و قوماو و جگە لەوانە، ئەمە هەپەشەیهكى توندى تێداى،
هەركەسى ئیمان لەدایدا هەبێت ئەوا لێى دوور دەكەوێتەو، هەركەسىك ئیمان لەدایدا

نەبىت يان ئىمانى لاواز بىت ئەوا لىپرسىنەو ە سزا لە پىششىتى لەدوا پۆژدا، خواى گەورە خۆى ئەو ەرامکراوانەى ەرامکردووە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تَضِيعُوهَا وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهَكُوهَا وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحِمَةً بِكُمْ غَيْرَ نَسِيَانٍ فَلَا تَسْأَلُوا عَنْهَا) ۱۹.

لەو ەددانە ەدى زىناىە، زىناش برىتییە لە ئەنجامدانى کارىكى خراپە لەپىگەى دامىنیکەو ە بۆى ەلال نىیە، ئەو ە زىناىە، ئەنجامدانى کارى خراپە لەدامىنەکانەو ە خواى گەورە ەرامى کردووە، تەنھا لەپىگەى گری بەستىكى شەرى و دروستەو ە نەبىت، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرُجُهُمْ حَافِظُونَ (۲۹) إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (۳۰) فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (۳۱) المعارج) واتە: ئەوانەى داوینى خۆیان دەپارىزن لە ەرام (۲۹) جگە لەژنەکانیان، یان لەکەنیزەکەکان (۳۰) ئینجا ئەو ەى جگە لەو ە بخوازى و ئەو کارە بکات، ئەوانە دەست درىژیکارن و خۆیان پانواندووە بۆ سزای خوا (۳۱).

واتە ئەوانەى لە ەلال ەو ەلادەدەن بۆ ەرام، جا ە ەرکە سىک تووشى زىنا ەات ئەوا دوو بەشە:—

یان کە سىکى عازەبەو لەپىش ئەو ە ژنى نەهیناوە بەپىگەى شەرى ببپارىزى، ئەو ە عازەبە، ئەمەش سزاکەى ئەو ەى سەد جەلدەى لى بدەى، خواى گەورە دەفەرمویت: (الرَّائِيَةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲) النور) واتە: ئەو کە و کۆپەى زىنا و شەروال پىسى ئەکەن دەبى لە ەرىکەیان سەد جەلدە (شەلاق) لى بدەن، نابى بەزەبى و نەرم و نىانى و سۆز بتانگى لە بەرامبەر ەرىک لەو دوانەو ە لە

راپە پاندنى حوكمى خوادا، ئەگەر ئىۋە باۋە پتان بە خوا و بە رۆڭى دواىى ھەيە جا بۆ نەۋەى ئەو دوانە پتر ئىشيان پى بگات و خەلگىش پەند وەرگىن با كۆمەللى لە برواداران نامادەى سزاكەيان بىن و بىيىنن).

لە سوننەتدا ھاتوۋە (نامۇ) دەكرىت واتە لە و شارە دوور دەكرىتەۋە ئەو كارەى تىيدا ئەنجامداۋە بۆ شارىكى تر، بۆ ماۋەى يەك سال، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مويت: (البكر بالبكر جلد مائة وتغريب عام)^{۱۱۰} واتە: عازەب لەگەل عازەبدا لىدانى سەد جەلدەو دوورخستەنەۋەى يەك سال).

كەۋاتە دوور خستەنەۋەكەى جىگىرو سابتە لە سوننەتدا، بەلام جەلدە ئەۋە سابت و جىگەرە لە قورئاندا و زانايان يەك دەنگن لە سەر جەلدەو زۆرە شيان يەك دەنگن لە سەر دوور خستەنەۋە، ئەمە ھەددى كەسى عازەبە.

بەلام (التىب): ئەۋىش ئەو كەسەيە لە پىشدا بەرپىگاي شەرى زنى ھىناۋە، بەھاو قەدرو حورمەتى نامووسى زانىۋە ئەۋا ئەم كەسە بەردباران دەكرىت تا مردن، ئەمەش سابتە لە قورئاندا كە وشەكانى (لفظى) نەسخ كراۋەتەۋە بەلام حوكمەكەى ماۋە، ھەروەكە چۆن عومەر لە سەر مەنبەرەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋىتەتى: (نزلت آية الرجم فوعيناها وحفظناها ورجم رسول الله وأخشى إن طال بالناس زمان أن يقولوا: ما نجد الرجم في كتاب الله ألا إنه في كتاب الله)^{۱۱۱} نامازە بۆ ئەۋا ئايەتە دەكات كە خۋاى گەۋرە فەرموۋىتەتى: (الشيخ والشيخة إذا زنيا فأرجوهما البتة نکالا من الله والله عزيز حكيم)^{۱۱۲} ئەم

۱۱۰ / أخرجه مسلم (۱۶۹۰) .

۱۱۱ / رواه البخارى ومسلم .

۱۱۲ / أخرجه مسلم (۱۶۹۱) .

قورئانە وشەكانى نەسخ كراوہ تەوہ و حوكمەكەى ماوہ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پەجمى كروہ و فەرمانىشى بەرەجم كروہ، مۇسلمانان يەكدەنگن لەسەر ئەوہ، هېچ كەسك ناكۆك نىيە لەم مەسەلەدا تەنھا ئەھلى بىدعە نەبىت كە هېچ بايەخ بە ناكۆكى ئەوان نادىت وەكو خەوارىج.

جا (بەردەباران كردن) سابتە لەقورئان و سوننەتى و تنو كردارى (قولى و فعلى) مەروەھا بە (إجماع) يەكدەنگى زانايان، ھەر كەسك نكۆلى لى بكات ئەوا كافرە، چونكە ئەو كەسە خواو پىغەمبەر (ﷺ) (إجماع)ى مۇسلمانانى بەدروختوتەوہ، جا (بەردەباران كردن) سابتە هېچ پىگای قسەكردنى تىدا نىيە، بۆيە لىرەدا دانەر فەرموويەتى: (الرحم حق) ئەمە بەشيكە لەعەقىدەى ئەھلى سوننە و جەماعە وەكو وەلامدانەوہ و پەددى بىدعەكاران كە نكۆلى لە بەردەباران كردن دەكەن بەبى زانىارى، بەبى چاوپوونى لەبەر نەفامى خۆيان، خۆيان كرووہ تە ئەوہى زانان، پشتيان بە عەقل و فېكرى خۆيان بەستوہ، ئەوانە بايەخ بە ناكۆكىيەكەيان نادىت و تەماشای قسەكانيان ناكىت، پەنگە كەسىكى نەفام بانگەشەى زانىارى و لىكۆلىنەوہ دەكات و دەلىت: - ئەم بابەتە جىاوازى تىدايە، بۆيە پىى دەگوتىت ئايە ھەموو جىاوازىيەك بايەخى پى دەدىت؟! چونكە چەندىن جىاوازى ھەيە بايەخى پى نادىت و گوئى لى ناگىرىت، يەككە لەوانە ئەم جىاوازىيە، بۆيە شاعىر دەلىت: -

وليس كل خلاف جاء معتبراً إلا خلاف له حظ من النظر

مەسەلەكە برىتى نىيە لەبانگەشەى جىاوازى، بەلكو مەسەلەكە: برىتىيە لە لىكۆلىنەوہ و ساغكردنەوہى پەيوەست كردنى بەبەلگەوہ، جا ھەر كەسك ناكۆك بوو لەگەل بەلگەدا ئەوا نەيارە (مخصوم) و هېچ عىبەرەت لەو جىاوازىيەدا نىيە و بايەخى پى نادىت، خواى گەورە دەفەرموئىت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۵۹) النساء) واتە: ئەگەر لە شەتەيدا كېشەو ناكۆكىتان بوو جا بېگىرنەو ە بۆ لای خواو پەيامبەر (ﷺ) واتە: با تەنھا قورئان و سوننەت داوەر و ەكەمتان بن، ئەگەر باوەرئان بە خواو بە رۆزى دوايى ەيە دەبى ئاوابىت، ئەو گىترانەو ەي كېشەو ەرايە بۆ لای قورئان و سوننەت جواناترو چاكترە بۆتان چاكترين رەفتارىشە بۆ داھاتووتان).

لەسەر ئەو جياوازييە نامىنين بەلكو دەگەپپىنەو ە بۆلای بەلگە لەبەر ئەو ئايەتەى دەفەر مويت: (فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۵۹) النساء) بۆيە لەم كىتەبە باسى مەسەلەى پەجمى كردو ە ەرچەندە كىتابەكە كىتابىكى ەقىدەيە، چونكە پىويستە باوەر پەجم كردن بكەين، ەركەسيك نكۆلى لى بكات ئەو كوفرى كردو ە، جا ئەمە دەقيكە لەسەر ئەو ە پەدى بىدەكارانە، ئەوانەى نكۆلى لە پەجم دەكەن.

﴿٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والمسح على الخفين سنة).

واتە: مەسح کردن لەسەر هەردوو خوف سوننەتە.

رافە /

مەبەست لە: (والمسح على الخفين سنة).

دەقیکی هیناوتەو لەسەر ئەم مەسەلەیه، هەرچەندە ئەم مەسەلەیه مەسەلەیهکی فیهییه، چونکە پەیوەندی مەیه لە گەڵ عەقیدەدا، جا هەرکەسیک مەسح کردنى لەسەر هەردوو خوف ئینکار کرد ئەوا لە ئەهلی سوننەت و جەماعە دەرچوو و جیاوازی ناکۆکە لە گەڵ عەقیدەى راست و دروستدا، چونکە مەسح کردن لەسەر خوف سابتە لە پیغمبەرى خواوە (ﷺ) لە چەندین فەرموودەو دەگاتە پلەى (المقواتر).

(والمسح على الخفين) پوخسەتە، کارکردن بە پوخسەت سوننەتە، بەبەلگەى ئەو فەرموودەیه دەفەرمویت: (إن الله يحب أن تؤتى رخصه كما يكره أن تؤتى معصيته)^{۱۱۳} واتە: خۆای گەر پێى خۆشە پوخسەتەکانى ئەنجام بدریت هەرۆه کو چۆن پێى ناخۆشە سەرپێچیبەکانى ئەنجام بدریت.

جا مەسح کردن لەسەر هەردوو خوف و مەسح کردن لەسەر ئەوێ جیگای خوف دەگریتەو وەکو (گۆرەوی) ئەو سابتە لە سوننەتى پیغمبەرى خواوە (ﷺ)، هیچ کەسێ جیاوازییە لەم بابەتەدا تەنها (الرافضة) نەبیت، بەلکو ئیسپاتی مەسح کردنیان لەسەر هەردوو پێ کردووە، جا هەردوو پێ لای (الرافضة) ناشۆردریت بەلکو بەسەریندا مەسح دەکری بەبەلگەى ئەو ئایەتە کە دەفەرمویت: (وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ) بە (کسره) لەوشەى (أَرْجُلِكُمْ) (الى الكعبيين)، (الكعبان) لای ئەوان ئەو

۱۱۳ / صحیح: أخرجه أحمد (۱۰۸/۲) وابن خزيمة في (صحيحه) (۲۰۲۷) وابن حبان في (صحيحه) (۲۷۴۲)

وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۸۸۵).

(الكعبان) ە ناسراوو ديارە نىيە لە خوارەوہى پى، بەلكو (الكعبان) لای ئەوان دەكەوتە خوارەوہى شوینى بەستنى قەيتانى پىلاو، ئەویش پاژنەىە وپشتى قاچەكانە، ئەمە مانای (الكعب) ە لای (رافضة) ئەویش ئەو (كعب) ە نىيە لای ئەهلى سوننە و جەماعەىە.

ھیچ بەلگەىەك نىيە لە خویندەوہ بە (كسرة) لەئایەتەكەدا چونكە خویندەوہ مەشھورەكە (نصب) ە واتە (فتحة) یە، (وَأَزْجَلُكُمْ) (عطف) كراوەتە سەر (فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) خویندەوہ بە (كسرة) لەبەر (المجاورة) یە واتە: (هاوسیتی) لەگەل ئەو ئایەتەدا كە دەفەرمویت: (وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ) بەبەلگەى ئەوہى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەردوو پى دەشۆردو مەسحى نەدەكرد تەنھا لەسەر ھەردوو خوف نەبوایە.

﴿٤١﴾ نوسەر دەلّیت: (وتقصير الصلاة في السفر سنة).

واتە: کورتکردنەوہى نوێژ لەسەفەردا سوننەتە.

پافە/

لەو پوخسەتانەى شەرع ھیناویەتى وەکو ئاسانکارییەك بۆ بەندەکانى و لادانى
 حەرەج لەسەریان: کورتکردنەوہى نوێژە لەسەفەردا، ئەویش بریتیىە لە کورتکردنەوہى
 نوێژە چوار رکاتییەکانە، ئەمەش بەدەقى قورئانى پیرۆز، خواى گەورە دەفەرمویت:
 (وَإِذَا ضَرَجْتُمْ فِي الْأَرْضِ) واتە ئەگەر سەفەرتان کرد (فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ
 الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا (١٠١) النساء) پوالتى ئایەتەكە وادیارە
 کورتکردنەوہى دروست نییە تەنھا لەحالتى ترسدا نەبێت، ئەم ناپوونییە نەما، چونکە
 پرسىار کرا لەپێغەمبەرى خوا (ﷺ): (ما بالنا نقصر وقد آمنا؟ قال: (تلك صدقة تصدق
 الله بها عليكم، فاقبلوا من الله صدقته)^{١١٤} ھەروەھا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ھەموو
 سەفەرەکانیدا نوێژى کورت دەکردەوہى، نوێژى چوار رکاتییەکانى دەکردە دوو رکات،
 ئەمە سوننەتى پێغەمبەرە (ﷺ)، ھەرکەسێك نوێژەكە (إتمام) بكات ئەوا (إتمام) یش
 دروستە بەلام جیاوازی لەگەڵ چاکتردا کردووە.

جا کورتکردنەوہى نوێژ پوخسەتە ھەرکەسێك ویستى لى بێت ئەنجامى دەدات
 ئەویش چاکترە، ھەرکەسێك ویستى لى بى وازى لى دەھێنى و (إتمام) دەکات ئەوا ھیچ
 حەرەجێكى لەسەر نییە لەوہدا، چونکە (الإتمام) ئەصلە، نووسەرى ئەم کتیبە باسى
 ئەوہى کردووە چونکە وەرگرتنى پوخسەتە شەرعییەکان لەمەسەلە عەقیدەکانە،
 ئەمەش پەدە بۆ ئەو کەسە توندپەرۋانە کەوا پوخسەتە شەرعییەکان وەرناگرن.

﴿۴۲﴾ نوسەر دەئیت: (والصوم في السفر من شاء صام ومن شاء أفطر).

واتە: پۆژوگرتن لەسەفەردا ھەر کەسێک ویستی لى بى پۆژودەگرتیت و ھەرکەسێک ویستی لى بى دەیشکینى (پۆژوو ناگرتیت).

پاڤە:

لەو پوخسەتانەى خواى گەورە پوخسەتى بەندەکانى خۆى داوہ، پۆژونەگرتنە لە (رمضان) دا لەسەفەردا، ئەویش پوخسەتە، ھەر کەسێ بیهوى پۆژوناگرتیت و ھەرکەسێ ویستی لى بى دەیگرتیت، ئەگەر پۆژووی گرت ئەوا پۆژووەکەى دروستە، چونکە یەکیک لەھاوہلان پرسیارى لە پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) کرد کەوا ئەو بەھیزەو توانای پۆژوو گرتنى ھەيە لەسەفەردا؟ جا پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ئیزنى پێدا بە پۆژووگرتن لەسەفەردا^{۱۱۰}، ئەوہ پوخسەتە، پوخسەتیش جى بەجى کردنى (واجب) نییە، بەلکو جى بەجى کردنى چاکترە وەکو ئەو دواى پوخسەتەکانى تر، ئەگەر گەپایەوہ بۆ ئەصلەکەو پۆژووەکەى گرت ئەوا ئاساییە خواى گەورە دەفەرمویت: (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) البقرة/۱۸۵ واتە: ھەرکەسێکتان مانگی پەمەزانى بەسەرھات دەبى بەپۆژو ببى ئینجا ئەو کەسەشتان نەخۆش ولەش بەبارە، یا لەسەفەرەو پێبوارەو پۆژووەکەشى دەشکینى دەبى لەپۆژانى دیکەدا چەند پۆژیکى تر بەقەزا بیگرتیتەوہ).

ھەرۆھما پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەفەرەکانیدا پۆژووی نەدەگرت (بەپۆژوو نەدەبوو)^{۱۱۱}.

۱۱۰ رواہ مسلم .

۱۱۱ / رواہ البخاری ومسلم .

﴿٤٣﴾ نوسەر دەئیت: (ولا بأس بالصلاة في السراويل).

واتە / نوێژکردن بە دەرهپیوه (شەروالەوه) ئاساییە و دروستە.

(السراويل) وشەیهکی تاکە، ئەوێش شتیکی ئاشکراو ناسراوه، ئەو شتەیه لەبەر دەکریت لەسەر عوورەت، ئەوێش دەدوریت بە ئەندازەی خوارەوهی جەستە.

دەئیت: نوێژ دروستە بە شەروالەوه ئەمە بە نەیسبەت پیاوانەوه، چونکە عوورەتی پیاو نیوان ئەژنۆو ناوکیهتی، شەروالیش ئەو دادەپۆشی، جا ئەگەر نوێژی کرد بە شەروالیکەوه نیوان ناوک و ئەژنۆی داپۆشی ئەوا نوێژەکی دروستە.

بەلام ئافەرەت هەمووی عوورەتە تەنها پوومەتی نەبیّت ئەگەر پیاوانی نامەحەمی لا نەبیّت.

جا ئەگەر بە پشتەمالەوه نوێژی کرد چاکترە لە شەروال، یان ئەگەر بە قەمیسەوه نوێژی کرد ئەوا چاکترە لە شەروال، چونکە ئەوێ جواترە، خوای گەرە دەفەرمویت: (يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) الاعراف/ ۳۱ واتە: ئەی پۆلەکانی ئادەم! هەرکە دەچنە مەزگەوت جل و بەرگی جوان و پاک و خاوێن لەبەر بکەن).

واتە: لەکاتی هەموو نوێژیکدا، (الزينة) هەروەکو شیخ الاسلام دەفەرمویت: — لەوه کشتگیرترە تەنها عوورەت داپۆشیت^{۱۱۷}.

^{۱۱۷} / ئەمە ولامی هەندێ لە گروپی شیعەیه کە وا دەبینن دروست نییه بە دەرهپیوه (شەروالەوه) نوێژ بکەیت.

﴿٤٤﴾ نوسەر دەئیت: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير).

واتە / (النفاق) بریتییه لەوێ بە زمان ئیسلام دەر خات و لە ناخیدا کوفر بشارتتەو. پافە /

النفاق / بریتییه لە دەر خستنی چاکە و شار دهنەوێ خراپە، ئەویش دەکریت بە دوو بەشەو: -

جووری یەكەم: نفاق اعتقادي (دوو پرووی لە بیروباو مردا).

ئەمەش کوفری گەورە، کەسی دوو پروو لە کافرێکی ئەصلی خراپترە، چونکە کافری ئەصلی دەزانرێ و دەناسرێ ئەو کافره و ئەو کەسیکی دوزمنە، بەلام کەسی دوو پروو موسلمانان دەخەلە تێنێ، وادەری دەخات ئەو لەوانە کەچی ئەو دوزمنی ئەوانە، وادەری دەخات موسلمانە کەچی ئەو کافره، (يُحَادِثُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ) (البقرة) ۹ واتە: ئەوانە بە نیازی خۆیان دەیانەوێ فیل و تەلە کە لە گەل خوادا و ئەو کەسانەدا بکەن بپوایان هیناوه بەلام لە راستیدا تەنها لە گەل خۆیان فیل و فەرەج ئەکەن و زیانە کەشی هەر بۆ خۆیان ئەگەر پێتەو و تەنها خۆیان دەخەلە تێنن لە حالیکدا هەستیش بەو راستیە ناکەن).

بۆیە خوای گەورە ئەوانی خستۆتە پلەى خوارەوێ ناگر، لە ژێرەوێ بت پەرستان و کافران، چونکە ئەوانە لە کافران خراپترن، بۆیە خوای گەورە دەر بارەیان دەفەر مویت: (هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ) (۴) المنافقون واتە: هەر ئەوانێ دوزمن، دەسا ئێوەش هۆشیارو ناگاداریان بن و خۆتان بپاریزن لییان، خوا بیانکوژێ، لەناویان بەریت، چۆن لە پێی هەق لائەدرین؟!).

جا (النفاق الاعتقادي) ئەو (نفاق)ە یە کە هەر گیز ئیمان لە گەلیدا کو نابێتەو.

جوۆرى دووھم/ (النفاق العملي) (دووړوویی کرداری).

دووړوویی کرداری ټو (نفاق) هیه که واکه سه که له پوالت و ناخه وه دا ئیمانداره، به لّام چه ند ئاکاریک له ئاکاره کانی دووړووانی لی ده وه شیتته وه، ده بیتته هوی ټو وهی ئیمانده کی که م ده کاته وه و هره شهیه کی توندی له سهره، به لّام له ئیسلام ده ری ناکات، پیی ده گو تریت دووړوویی کرداری و پیی ده گو تریت دووړوویی بچوک، نمونه ی ټو وهی له فهرمووده کی پیغه مبه ری خوا دا (ﷺ) هاتوه: (أربع من كن فيه كان منافقا خالصا، ومن كانت فيه خصلة منهنها كان فيه خصلة من النفاق حتى يدعها: إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان، وإذا خاصم فجر)^{۱۱۸} واته: چوار ئاکارو ره وشت هه ن هره که سی ټیدا بوو ټو دووړوویی کی روونه، نه گهر هره که سیک ئاکاریکی ټیدا بوو ټو ئاکاریکی له دووړوویی ټیدایه تا کو وازی لی ده هیټی: نه گهر قسه یه کی کرد درو ده کات و نه گهر به لّیټیکی دا ټو به سهری نابات و نه گهر سپارده یه کی پی سپردرا ټو خیانه تی لی ده کات و نه گهر دوزمنایه تی و نه یاریټی که سیکی کرد ټو له راستی لا ده دا).

جا ټم ئیمانداره په نگه دووړوویی کی کرداری لی بوه شیتته وه ټو وه له بهر که مکرده وهی ئیمانده کی ته و شایسته ی ټو هره شهیه یه، به لّام به وه له دین ده رناچیت.

ټم دووړووه بریتییه له پیا که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له هاوه لانی لیی ده ترساو ناوی لی ناوه شیرکی بچوک، ده فهرمویت: (إن أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر، قالوا: وما الشرك الأصغر، يا رسول الله؟ قال: الرياء، يقول الله عز وجل يوم القيامة إذا جزى الناس بأعمالهم: اذهبوا إلى الذين كنتم تراءون في الدنيا، فانظروا هل تجدون عندهم جزاء)^{۱۱۹}

۱۱۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۴) ومسلم (۵۸) .

۱۱۹ / صحيح : أخرجه أحمد (۴۷۸/۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۵۵۵) .

واتە: ئەو شەئى لە ھەموو شەئىك زىياتر لىتى دەترسم لىتان شىركى بچووكە، وتیان: ئايە شىركى بچووك چىيە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ھەرمووى: رىايە، خىۋى گەورە لە رۆزى قىيامەتدا كاتى پاداشتى خەلكى دەداتەو بە كەردەو كەنيان دەفەرموئە: بىرۆن بۆ لاي ئەو كەسانەى رياتان بۆيان دەكرد لە دونيادا، تەماشىا بىكەن بزانن ھىچ پاداشتىكتان لايان دەست دەكەوئەت).

دەفەرموئەت: (ألا أخبركم بما هو أخوف عليكم عندي من المسيح الدجال؟ قالوا: بلى، قال: الشك الحفي، يقوم الرجل فيصلي فيزين صلاته لما يرى من نظر رجل إليه)^{۱۲۰} واتە: ئايە ھەوالتان پى بىدەم بەوھى لىتى دەترسم تووشتان بىئەت زىياتر لە مەسىحى دەججال؟ وتیان: بەلى، ھەرمووى: شىركى شاراوە، كەسەك ھەلدەستى نوئەت دەكات و نوئەتە كەى دەپازىنئەتەو لەبەر ئەوھى كەسىكىتر تەماشىا دەكات.

ئەگەر لاي خەلكى نوئەت بكات ئەوا نوئەتە كەى دەپازىنئەتەو، ئەگەر لەمالە كەيدا نوئەت بكات يان لەجىگايە كى شاراوەدا ئەوا دەنووك دەدا لەزەوييە كە لەنوئەتە كەيدا، ئەمە ئەو جۆرە ھەولان لىتى دەترسان تووشى بىن بە توندترین شىو، جا ھىچ كەسەك نىيە لىتى نەترسى و لەو نەترسىت تووشى بىئەت، بۆيە دەلەين: (لا يخافه إلا مؤمن ولا يأمنه إلا منافق) واتە: لىتى ناترسىت تەنھا ئيماندار نەبىت و لىتى تەئمين نىيە تەنھا كەسى دووپو نەبىت) جا كەسى مۇسلمان لەخۆى دەترسى تووشى ئەو (نىفاق) ھەبىت كە ئەوئەش دووپووى بچووكە.

مەبەست لە: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير).

ئەمە پىناسەى (نفاق الاعتقادی) يە ئەوئەش (نفاق) ى گەورە، ئەمەش ئيمان لەگەلەيدا كۆ نابىتەو لەكەسى ئيماندارەو ھەرگىز ناوەشەتەو، خىۋى گەورە

لەسەرەتای سورەتى (البقرة) دا خەلکى کردووەتە سى بەشەوہ ئیمانداران بە پوالتە و پەنھاندا و کافران بە پوالتە و پەنھاندا، و دوو پووەکان کە ئیسلام دەردەخەن لە پوالتەداو کوفر دەشارنەوہ، ئەوہتا خواى گەورە لە قورئاندا ھەرموویەتى: (الم (۱) ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (۲) الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (۳) وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (۴) أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۵) البقرة) واتە: (الم (۱) ئەم کتیبە (قورئان) بۆ کەسێک تى بفقیرى ھىچ گومانىکى تیدا نییە لە لایەن خواوہ ھاتوہ، نوورو رینمایە بۆ موسلمانە پارێزگارەکان (۲) ئەوانەى بروایان بە گشت نھتى و نادیارەکان ھەيە، وەکو بە ھەشت و دۆزەخ و فریشتە و زیندوو پوونەوہ، بە راستى بە شتوہ یەکی تىرو تەسەل و گشت کات لە کاتى خویدا نوێژەکانیان دەکەن و لەوہش کردوومانە بە رزق و روزیيان لە رێگای خێردا دەبەخشن و زەکاتى لى دەدەن (۳) ئەوانەى بروایان بەو قورئان و کتیبە ھەيە بۆ تۆ دابە زینراوہ و بەو کتیب و نامە ئاسمانیانەش پێش تۆ بۆ پێغەمبەرەکان دابە زینراون واتە تەورات و ئینجیل و سحوفەکان، بروای بە ھێزو یەقینیشیان بە روژى دواى ھەيە (۴) ئەوانە خواھەنى ئەو پێنج سیفاتەن لەسەر ئەو رێگە و رێبازەن لە لایەن پەرورەدگارى خویانەوہ رینمایکراون بۆى ھەر ئەوانش رزگارو سەرفرازن (۵)).

ئەمە باسى ئیماندارانە لە پوالتە و پەنھاندا، بەلام بى باوہ پان بە پوالتە و پەنھانى دەربارەیان دەفەرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (۶) خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۷) البقرة) واتە: ئەوانەش خوا نەناس و بى باوہ پەن وەك یەك وایە ئایا بیانترسىتى یان نەیانترسىتى، ھەر باوہ ناھیتن (۶) چونکە خوا مۆرى بەدبەختى بەسەر دل و گوێیاندا ناوہ و بەسەر

چاویشیان وه په رده یه که هه ر بویه سزایه کی نذر مه زو که وره شیان بۆ هیه
(۷).

نه مجار ده رباره ی کومه لی سییه م ده فهرمویت: (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ (۸) يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
(۹) فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (۱۰) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا
تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ (۱۱) أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ
(۱۲) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ (۱۳) وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنُوا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ
إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (۱۴) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (۱۵) أُولَئِكَ الَّذِينَ
اشْتَرَوْا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ فَمَا رَبَحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ (۱۶) مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ
نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ (۱۷) صُمُّ بُكْمٌ
عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ (۱۸) البقرة) واته: له و خه لكانه دا كه سانيك هه نه ده لپن: باوه پیمان
به خواو به روژی دواپی هیه که چی درۆ ده که نه و له راستیدا برپوایان نییه به لکو
ده یانه وی ئیوه فریو بدن و ورده ورده لیتان نزیک ببینه وه و له دژتان پیلان بگپن و
بشیوی بخه نه ناوتانه وه و ریزه کانتان تیک بدن بویه ده فهرمویت: (۸) نه وانه به نیازی
خویان ده یانه وی فیل و ته له که له که ل خواداو نه و که سانه دا بکه نه برپوایان هیناوه
به لام له راستیدا ته نه له که ل خویان فیل و فهره ج نه که نه و زیانه که شی هه ر بۆ خویان
نه که پیتته وه و ته نه خویان ده خه له تپن له حالیکدا هه ستیش به و راستیه ناکه نه!
دیاره هو ی بئ هه ستیشیان هه ر نه مه یه که: (۹) دلپان ده ردو نه خوشی و حه سودی و
گومان و ناپاکی تیادایه جا خوایش روژ له دوا ی روژ ده ردو نه خوشیه کانی زیاد کردن
جگه له وه یش سزایه کی سهخت و ئیش پیگه به نه ریان بۆ هیه له بهر نه وه درو یان کرد
به تاییهت نه و ده مه ی ده یانگوت برپوامان به خواو به روژی دواپی هیه (۱۰) کاتی

پېيان بگوتىرى: گىرە شىۋىنى و ئاشوب و خراپەكارى لەم ولات و زەويىيەدا مەكەن دەلەين: ئىمە ھەر چاكسازو پىكخەرى كارى چاك و باش بووينە (۱۱) و شىيار بن! بەپاستى ھەر ئەوانن موفسىدو خراپەكارو گىرە شىۋىن بەلام ھەست ناكەن (۱۲) كاتى پېيان بگوتىرى: دەسا ئىۋەش وەكو ئەو مەردمە ئىماندارە ئىمان و باۋەپىكى پاستەقىنە بىنن دەلەين: جا ئايا ئىمەش وەكو ئەو خەلكە گىل و نەفامانە بېروا بىنن؟! خەلكىنە چاك بزانن! ئەوانن گىل و نەفامى پاستەقىنە بەلام بەخۇيان نازانن (۱۳) كاتى توشى ئەوانە دەبن باۋەپىان ھىناۋە دەلەين: ئىمەش وەك ئىۋە باۋەپىان ھىناۋە و كاتىكىش دەگەنە لاي فەرماندە شەياتىنەكانيان دەلەين: ئىمە لەگەل ئىۋەداين ئىمە ھەر گالەتيان پى دەكەين (۱۴) بەپاستى خۋاي بالادەست گالەتە بەوان دەكات و مۆلەتيان دەدات تاپتر خۇيان بەدبەخت بكەن و لە سەركىشى و لاپىسى خۇياندا سەرگەردان بن (۱۵) ئەو ناپاكانە ھىدايەت و پىنۋىنيان بە پىيازى چەوت و گومپايى فروشت جا ئەو سەۋداۋ بازىرگانىيەيان سوود بەخش نەبوو قازانچيان لى نەكردو پىگەى بەختيارى و ھىدايەتيان دەست نەكەوت (۱۶) نمونەى ئەو دوو پوۋە ناپاكانە وەك مەسەلەى كەسىكە بۇ خۇى خەرىكى ھەلگىرساندنى ئاگرىك بىت، تاپى پى دەرىكات ھەركە ئاگرەكە ھەلگىرساۋ دەۋرۋوبەرى پووناككردەۋە خوا پووناكىكەى بردن و كوزاندىيەۋە لەناۋ تارىكستاندا وىلى كردن و ھىشتىنەۋە ديارە ئىتر بەھىچ كلۋجى نابينن (۱۷) كەپولال و كۆين ئىتر پەشىمانىش نابنەۋە و ناشتوانن بگەپىنەۋە (۱۸).

ئەمە ھەموۋى دەربارەى دوو پوۋەكانە، ئەۋىش چەند ئايەتتەكە.

مەبەست لە: (ويخفي الكفر بالضمير) (الضمير) ماناى ئەۋىشتەيە لە دلد

دەىشارىتەۋە.

﴿٤٥﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام).

واتە: بزانه ئەم دونیاىە مالى ئیمان و ئىسلامە.

﴿٤٦﴾ (وأمة محمد ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم ومواريتهم

وذنابحهم والصلاة عليهم).

واتە: ئوممەتى محمد (ﷺ) تئیدا ئیماندارو موسلمانن لە ھۆكمەكانیانو

میراتەكانو سەرپرینەكانو نوێژکردن لەسەریان.

﴿٤٧﴾ (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام

فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب واعلم أن إيمانه

إلى الله تعالى: تام الإيمان أو ناقص الإيمان إلا ما أظهر لك من تضييع شرائع

الإسلام).

واتە: شایەتى ھەقیقەتى ئیمان بۆ ھیچ کەسێک نادەین تاكو ھەموو شەریعەتەكانى

ئىسلام جى بەجى ئەكات، ئەگەر لە ھەر شتێكدا كۆرتەرەوى كرد ئەوا ئیمانى كەم

دەكاتەو تەكو تەوبە دەكات، بزانه ئیمانەكەى بۆ خواى گەرە: ئیمانێكى تەواوە یان

ئیمانێكى نوقسانە، ئیلا ئەو نەبى شتێكى لى بۆ شتێتەو ئىسلامەكەى لەدەست

بدات (ئىسلامەكەى پووچەل بكاتەو).

رافە/

مەبەست لە: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام).

واتە ئىسلام و ئیمان لەدونیادا كە مال و خانەى كارکردنە، بەلام لەدواپۆژدا ئەو

خانەى سزاو پاداشتە، جا ئىسلام و ئیمان لەدونیادا دەبێت، بەلام ئەگەر كەسێك

لەسەر جگە لە ئىسلام و ئيمان مرد ئەوا كافىرە و ھىچ سوودى نىيە ئەگەر لە پۆزى قىامەتدا ئەو ھى كوفرى پى كىردووە بىنى ئيمانى پى بەيتى يان خۆزگەى گەرانە وە بخوازىت و داوا لە خواكەى بكات بگەرێتە وە بۆ دۇنيا بۆ ئەو ھى ئيمانى پى بەيتى، خواى گەورە دەفەر مۆيت: (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يُقْفَوُا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذَّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲۷) الانعام) واتە: ئەگەر ئەو كاتە ھاو بەش دانە رەكان بىنى لە بەرامبەر ئاگر دا پراگىرا و بەند كراون، ئىنجا لە و پۆزە دا ئەلەين: ئاى خۆزگە جارى تر دەگىتر دىنە وە بۆ دۇنيا و بە بەلگە و نىشانە كانى پەروەردگار مان كافىر بى باوەر نە دەبووین و لە بىروادار دەبووین).

ئىسلام و ئيمان جىاوازى لە نىوانىندا ھەيە، چونكە دىن لە سى پلە پىك ھاتوہ: -

يەكەم: ئىسلام.

دووەم: ئيمان.

سى يەم: ئىحسان.

ھەروەكو لە فەرمودەكەى (جبرىل) دا ھاتوہ و فراوانترىيان ئىسلامە، چونكە ئىسلام برىتییە لە تەسلىم بوون و ملكە چىبون لە پوألەتدا و پەنگە لە ناخ و پەنھاندا ئيماندار بىت و پەنگە دوو پو بىت و لە پوألەتدا تەسلىم بوو بىت، لە ناخدا كافىر بىت.

بەلام (منافق) ئيمانى نادىتە پال، بەلكو كەسى تەواو ئيمان و كەم ئيمان دەگرىتە وە، جا ئەگەر باسى ئىسلام و ئيمان پىكە وە كرا ئەوا مەبەست لە ئىسلام: حوكمە ديارەكانە و مەبەست لە ئيمان حوكمە پەنھانەكانە ھەروەكو لە فەرمودەكەى (جبرىل) دا ھاتوہ: (الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وتقیم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت) واتە: ئىسلام ئەو ھى شایەتى بەدەیت كەوا جگە لە (الله) ھىچ خوايەكى تر نىيە شایەنى پەرستەن بىت و (محمد) یش (ﷺ) نىردراوى

خوایە و نوێژەکانت بە رێک و پێکی ئە نجام بە دەیت و زەکاتی مالهەت بە دەیت و رۆژووی مانگی رەمەزان بگرت و حەجی مائی خوا بکەیت).

ئەمە کارە ئاشکراکانە، فەرمووی: (أخبرني عن الإيمان؟) قال: أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وأن تؤمن بالقدر خيره وشره^{۱۲۱} واتە: فەرمووی: ئەى پێم بڵێ ئیمان چىيە؟ ئەویش فەرمووی: ئەو یە باوەرى تەواو بەئینیت بە خوای گەورە و فریشتەکانی و کتیبە ئاسمانییەکان و هەموو پێغەمبەران و رۆژی دواى و باوەریش بە قەزاو قەدەر بەئینیت چ چاک بێت یان خراپ) ئەمە کارە پەناھانەکانە.

جا پێویستە ئیسلام و ئیمان هەردوو کۆ ببێتەو لە کەسێکدا.

بەلام ئەگەر باسی یەکیکیان کرا ئەوا ئەوێتر دەگرێتەو، ئەگەر باسی ئیمان کرا بە تەنها ئەوا ئیسلامیش دەگرێتەو ئەگەر باسی ئیسلام کرا بە تەنها ئەوا ئیمانیشت دەگرێتەو، بۆیە دەڵێن: (الاسلام والايمان إذا اجتمعا افتقا وإذا افتقا اجتمعا) واتە: ئیسلام و ئیمان ئەگەر بە یەکەو بوون ئەوا مانایان جودایەو ئەگەر جودا بوون ئەوا مانایان یەکە (هەروەکو (الفقير والمسكين) ئەگەر بە یەکەو باسکران ئەوا مانای (الفقير) شتیکە و مانای (المسكين) شتیکە و ئەگەر باسی یەکیکیان بە تەنها کرا ئەوا ئەوێتر دەگرێتەو^{۱۲۲}.

مەبەست لە: (وأمة محمد ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم وموارثهم وذبائهم ونصلاة عليهم).

ئوممەتى محمد ﷺ موسڵمانى ئيماندارن، چونكه هەركەسى ئيماندار بێت ئەو موسڵمانە و هەركەسى موسڵمان بێت ئەوا رەنگە ئيماندار بێت و رەنگە دوو پوو بێت،

۱۲۱ / صحيح : سبق تخريجه .

۱۲۲ / تەماشای (مجموع الفتاوى) (۵۵۱/۷) بکە .

بە لام ئىسلامە راست و دروستەكە پېۋىستە ئىمانى لە گەلدا بېت ھەرچەندە كەمىش بېت، (قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا) (۱۴) الحجرات) واتە: ھەر بە دەشتە كىيە كان وتيان: بېرومان ھېناو ھەي: نە خېر باو ھەرتان نە ھېناو ھەي بە لام بېت: موسلمان و ملەكچ بووین).

مەبەست لە: (في أحكامهم وموارثهم).

موسلمان ھەرچەندە بە روالەت بېت ھۆكى موسلمانانى ھەيە، دۆستايەتى دەكرىت، نەگەر بمرىت ئەوا دەيشۆرن و كفى دەكەن و نوپىزى لەسەر دەكەن و لە گۆرستانى موسلماناندا دەينىژن، كاتى لە ژياندا بېت خوشيان دەوېت و دۆستايەتى دەكەن و بەزەبيان بە يەكتردا دېتەو ھەي بىرەيەتى يەكتەر دەكەن. ئەمە ئوممەتى (محمەد) ﷺ، پېغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموېت: (مثل المؤمنين في توادهم و تراحمهم و تعاطفهم مثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر و الحمى)^{۱۲۳} واتە: نمونەى ئيمانداران لە خوشەويستى و بەزەيى و سۆزدارياندا بۆ يەكتەر ھەي كۆجەستەيەك وان ئەگەر بەشېكى (ئەندامىكى) ئازارى چەشت ئەوا ھەموو جەستەي - لەبەر ئەو بەشەي - شەونخۆنى دەكەن و تووشى تا دەبن).

پېغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموېت: (المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا، و شبك بين أصابعه)^{۱۲۴} واتە: ئيماندار بۆ ئيماندار ھەي كۆجەستەيەكە يەكتەر بۆ لاي يەكتەر رادەكېشن (يەكتەر بەھىز دەكەن)، ئەمجار پېغەمبەرى خوا ﷺ پەنجەكانى ھەلگېشا بە يەكتردا).

جا ئەوان بىرەيەكتەن (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) حجرات / ۱۰) واتە: بە راستى ھەر بېرواداران بىرەيەكتەن.

بىرەيەتى لە ئيماندا نەك لەپشت و نەسەبدا.

۱۲۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۵۶۶۵) ومسلم (۲۵۸۶) .

۱۲۴ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۶۷) ومسلم (۲۵۸۵) .

مه‌به‌ست له: (وذبائهم).

ئه‌وه‌ی موسلمان سه‌ری ده‌برێ چه‌لآله، هه‌رچه‌نده ئه‌گه‌ر كه‌سیكی (فاسق) بێت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و له ئیسلام ده‌رنه‌چوه ئه‌وا سه‌رپرینی ده‌ستی ئه‌و چه‌لآله، كه‌سی (منافق) ئه‌گه‌ر شتیكی سه‌رپرێ ئه‌وا ئێمه ده‌یخۆین به‌هوكمی ئه‌وه‌ی ئه‌و موسلمانانه، تا بۆمان په‌وێن نه‌بێته‌وه ئه‌و (منافق)ه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (إِلَّا مَا ذُكِّتُمْ) (المائدة/۳) واته: مه‌گه‌ر به‌ر له‌گیان ده‌رچوونی فریای چه‌قۆ كه‌وتبێ و سه‌رتان پرێبێ.

ئه‌مه دوانده بۆ هه‌موو موسلمانان، هه‌روه‌ها سه‌ر پرینی ده‌ستی ئه‌هلی کیتابیش بۆ ئێمه چه‌لآله، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ) (المائدة/۵) واته: سه‌رپراوی ده‌ستی ئه‌وانه‌ی نامه‌یان پێ دراوه په‌وايه بۆتان و ده‌توانن بیه‌خۆن.

واته: سه‌رپرینه‌کانیان، چونکه ئه‌وان به‌پێگای شهرعی سه‌ری ده‌پرن، به‌پێی ئه‌وه‌ی له‌کتابه‌که‌یانه‌دا هه‌یه.

به‌لام سه‌رپرینی بت په‌رستان و بێ باوه‌پان و ده‌هریه‌کان و هه‌لگه‌پراوه‌کان ئه‌وا ئێمه نا‌یخۆین، چونکه سه‌رپرینی کافره ئه‌وه‌ش پیسه، چونکه سه‌رپرینی كه‌سی کافر مرداره‌وه بوه و پیسه به‌کوفر، چونکه کاریگه‌ری ده‌بێ به‌و كه‌سه‌ی سه‌ری پرپوه بۆیه پیس ده‌بێ چونکه كه‌سه‌که سه‌ری پرپوه پیسه‌و کاریگه‌ری له‌سه‌ر ده‌بێت، خوای گه‌وره سه‌رپراوه‌کانی ئه‌هلی کیتابی بۆ چه‌لآل کردوین به‌تایبه‌تی به‌لگه‌ی ئه‌وه‌یه سه‌رپراوی جگه له‌وان چه‌رامه.

مه‌به‌ست له: (والصلاة عليهم).

نوێژ له‌سه‌ر هه‌موو موسلمانێك ده‌کرێت، هه‌رچه‌نده ئه‌گه‌ر كه‌سیكی (فاسق) و سه‌رپێچی کار بێت یان (منافق) بێت و نفاقه‌که‌ی ئاشکرا نه‌کردوه، چونکه ئه‌و له ئیسلام ده‌رنه‌چوه، ئه‌وا نوێژی له‌ سه‌ر ده‌کرێت، دوعای بۆ ده‌کرێت و داوای لی‌خۆشبوونی

لە خوا بۆ دە ھەرىت و میراتى كە سە نەزىكە مۇسۇلمانە كەى وەردە ھەرىت، كە سە مۇسۇلمانە نەزىكە كەى میراتى ئە وەردە ھەرىت.

مە بە ست لە : (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام).

واتە : تەزكىيەى ھەچ كە سەك ناكەىن بە وەى بلىين : فلان كە س ئىماندارە ، چونكە شاىتەى دان بە وەى ئە و كە سەككى ئىماندارە پەنگە شاىتەى دانىك بىت شاىستەى نە بىت ، بۆيە كاتىك كابرەك بە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) فەرموۋ : بە شى فلان بەدە چونكە ئە ئىماندارە ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋ : - يان مۇسۇلمانە ، دىسان فەرموۋ : بە شى فلان بەدە چونكە ئە ئىماندارە ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋ : - يان مۇسۇلمانە ^{۱۲۰} ، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە مە دە يەوى ھەچ كە سەك نەبىت تەزكىيە بەرىت ، بە لكو ناوہ گەشتىيە كەى دەرىتسى و دەلىت : (ئە و مۇسۇلمانە) پەنگە مۇسۇلمانىكى بە توانا بىت لە ئىسلامداو پەنگە مۇسۇلمانىك بىت (فەسقى ھە بىت ، سەرىپچى و كە موكورتى ھە بىت ، پەنگە كە سەككى (مەفاق) بىت ، بۆيە شاىتەى (كە مال)ى بۆ نادەىن .

مە بە ست لە : (فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب).

عەقىدەى ئە ھەلى سوننە و جەماعە ئە وەى سەرىپچىيەكان ھەرچەندە گەورەكان بىت چونكە لە شەرىك بچوكتەرە و شەرىك نەيە ئە و كە سى مۇسۇلمان لە ئىسلام دەرنەكات ، يان لە بازەنى ئىمان دەرى ناكات ، بە لكو دە بىتە ئىماندار بە ئىمانە كەى و دە بىتە (فەسقى) بە تاوانە گەورە كەى ، يان دەلىت : ئە و كە سەككى ئىماندارى كە م ئىمانە .

مە بە ست لە : (واعلم أن إيمانه إلى الله تعالى : تام الإيمان أو ناقص الإيمان).

واتە پەرۋا تە كەى وەردە ھەرىت و نەئىيەكانى دەگىرپنەوہ بۆ لای خوا .

واته: ئىيلامەگر ھەلۋە شىئەرىك لە ھەلۋە شىئەرى ھەكەنى ئىسلامى ئەنجامدايىت،
لەوانە وازمىنان لە شەرائىعى ئىسلام ئەوا تۆ حوكمى ھەلگەپانە ھەي بەسەردا دەدەيت،
ھەر ھەكە چۆن بە ئەنقەست واز لە نويز بەيتى، يان ئەگر قەسەيەكى كوفرى كرد ھەكە
جويىندان بەخو يان جويىندان بەپيغەمبەرى خوا (ﷺ)، يان جويىندان بەدينى ئىسلام،
ئەوا تۆ حوكمى ھەلگەپانە ھەي بەسەردا دەدەي بەھۆي ئەھي لىي دەرکەوت، جا
ھەرکەسيك ھەلۋە شىئەرىك لە ھەلۋە شىئەرى ھەكەنى ئىسلامى ئاشكرا كرد لەگەل
نەبوونى عوزو نەبوونى ھىچ مانعك، يان تەئويلى كرىبى، يان تەقلىد دەكەت، ئايە
نەفامە، ئايە تووپەيە، ئەوا ئەواكە حوكمى ھەلگەپانە ھەي بەسەردا نادەين لەكەتى
بوونى ئەواپىكرانە).

﴿٤٨﴾ نوسەر دەلّیت: (والصلاة على من مات من أهل القبلة سنة: والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره من أهل القبلة والسكران وغيرهم، الصلاة عليهم سنة).

واتە: نوپژکردن لەسەر ئەو کەسەى بمریت لەئەھلى قىبلە سوننەتە، کەسەى پەجمکراو و ئەو کەسەى زینای کردووە چ پیاو بێت یان ئافرەت و ئەو کەسەى خۆى دەکوژیت و جگە لەوانە لە ئەھلى قىبلە و سەرخۆش و جگە لەوان ئەو نوپژکردن لەسەریان سوننەتە.

پاڤە:

ئەمە وەکو ئەوێ پێشوو، کەوا ھەر کەسێ ئیمان و ئىسلامى دەرخواست ئەو نوپژى لەسەر دەکەین و دەبێت ئەھلى قىبلە، ئەوانەن نوپژ دەکەن بەرەو کەعبە - قىبلەى مۇسڵمانان - ئەوانە بەگوێرەى پۆلەتیا مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین، حوکم دەدەین بەسەریاندا بەوێ ئەوان مۇسڵمانن، مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین وەکو مامەلەى مۇسڵمانان، بە زیندووێ و بەمردووێ.

مەبەست لە: (والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره من أهل القبلة).

ئەو ئیماندارە (فاسق) بەھۆى تاوانە گەورەکەى وە لەئىسلام دەرئەچووە ئەو وەکو مۇسڵمانان مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین، دوعاى بۆ دەرکێت، وەکو ئەو کەسەى خۆى دەکوژیت و ئەو کەسەى بەھۆى زیناوە پەجم کراوە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نوپژى لەسەر رەجمکراوەکان کردووە، نوپژى لەسەر (ماعن) کرد^{١٣٦} و نوپژى لەسەر ئەو ئافرەتە (غامدى) یە کرد^{١٣٧}، پەنگە ھەندى جار بۆ ھەندى خەلکى نوپژ ناکریت وەکو

١٣٦ / رواه البخارى (٦٤٣٤).

١٣٧ / رواه مسلم (١٦٩٥).

ئەو كەسەى خۇى دەكوژىت يان ئەو كەسەى دزى لە غەنىمە دەكات، لەبەر ئەو ھى خەلگى تەمى بىكرىن و نەك لەبەر ئەو ھى كافىرە، بۆيە پىگەى بە ھاو ھەلان دا نوپىژ لەسەرى بىكەن و پىگەى لى نەگرتن نوپىژى لەسەرى بىكەن چۈنكە مۇسلمانن.

مەبەست لە: (والسكران وغيرهم، الصلاة عليهم سنة).

ئەو سەرخۇشەى مەى دەخواتەو ھەسەىكى (فاسق) ھە و ھەددى لەسەرى جى بەجى دەكرىت، بەلام لە ئىسلام دەرنەچىت، جا ئەگەر مرد نوپىژى لەسەرى دەكرىت ھەچەندە مەى بخواتەو ھە، چۈنكە ئەو ئەھلى قىبىلەى.

مەبەست لە: (سنة) واتە لەسوننەتى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) شوپىنكەوتنى

(واجب) ھە.

﴿٤٩﴾ نوسەر دەئێت: (ولا يَخْرُجُ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ مِنَ الْإِسْلَامِ حَتَّى يَرِدَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ يَرِدَ شَيْئًا مِنْ أَثَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)، أَوْ يَصْلِيَ لغيرِ اللَّهِ، أَوْ يَذْبَحَ لغيرِ اللَّهِ، وَإِذَا فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ وَجِبَ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَهُ مِنَ الْإِسْلَامِ، فَإِذَا لَمْ يَفْعَلْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمُسْلِمٌ بِالْإِسْمِ لَا بِالْحَقِيقَةِ).

واتە: ههچ كهسێك له ئه هلى قىبله له ئىسلام ده رناكرێت تاكو ئايه تێك له قورئان په دنه كاته وه يان فهرمووده يه كى پێغه مبهرى خوا (ﷺ) ره دنه كاته وه يان نوێژ بۆ جگه له خوا بكات يان سه ربپرێت بۆ جگه له خوا، جا ئه گه ره ر كاتێك له وانهى كرد ئه وا پێويسته له سهرت له ئىسلام ده رى بكه يت، جا ئه گه ره ههچ له وانهى ئه نجام نه دا ئه وا ئيماندارو موسلمانان به ناو نه ك به حه قيه ت).

پاڤه /

ههچ كهسێك له ئه هلى قىبله له ئىسلام ده رناچێت ئيلا به ئه نجامدانى هه لوه شينه رێك له هه لوه شينه ره كانى ئاشكراى ئىسلام و عوزى نه بێت. مه به ست له: (حتى يرد آية من كتاب الله عز و جل).

ئه گه ره كه سێك نكو ئى له قورئان كرد يان له به شێكى يان له سوننه تى (صحيح) يان له به شێكى، يان ئينكارى له شتيكى قورئان كرد، يان ئينكارى شتيكى له سوننه تى صحيح كرد، ئه وا حوكمى هه لگه پانه وهى به سهر دا ده درێت، چونكه ئه وه خواو پێغه مبه ره كهى (ﷺ) به درۆ خستۆته وه، ئه گه ره نه زان نه بێت يان چا و لێكه ر يان ته ئويلى نه كرد بێت ئه وا بۆى په و نه ده كرێته وه جا ئه گه ره بۆى په و نه كرايه وه و كه چى ئه و سوور بوو له سه رى ئه وا حوكمى هه لگه پا وهى به سهر دا ده درێت.

مەبەست لە: شوینە واره کانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووده کانییه تی.

مەبەست لە: (أو یرد شیئا من آثار رسول الله ﷺ).

واتە: ئەوا کوفری کردو، ئەمەش یاسایەکی مەزنە لای ئەهلی سوننە و جەماعە، لەگەڵ دوو کۆمەڵدا لەم مسەلەدا جیاوازن:—

کۆمەڵەى یەكەم: (الخوارج) و (الغلاة) زیاده پره وه کان ئەوانەى خەلکی بەتاوانی گەورە کافر دەکن که جگە لەشیرکە.

کۆمەڵەى دووهم: کۆمەڵی (المرجئة) که دەلێن:— لەگەڵ ئیماندا سەرپێچی هیچ زیانیکی پێ ناگەیەنێت، چونکە کەسەکە بەدلى ئیماندارە، ئەوا هیچ سەرپێچییەك زیانی پێ ناگەیەنێ، ئەگەر وازی لەهەموو کردەوه کانی هێناو هیچ کاریکی نەکرد، ئەوا کەسێکە ئیماندارە و ئیمانی تەواوە (کاملە).

بەلام ئەهلی سوننە و جەماعە هەروەکو نوسەر باسی کردو:— ئەوان ناوەندن لەنێوان ئەو دوو کۆمەڵەدا و دەلێن:— تاوانە گەورەکان جیاوازن، ئەگەر شیرکی گەورە کوفری گەورە بوو ئەوا خاوەنەکەى لە ئیسلام دەر دەکات بەکۆپای زانایان (الاجماع)، بەلام ئەگەر کوفر یان شیرک نەبوو، بەدرۆخستنه وهى قورئان یان بەدرۆخستنه وهى سوننەتى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبوو، وازهێنان لەنوێژکردن نەبوو، داواکردن لەجگە لەخوا نەبوو، یان سەرپرین بۆ جگە لەخوا نەبوو، ئەو تاوانیکی گەورەیه و بەنده لەئىسلام دەرناکات بەجیاواز لەگەڵ خەواریج و موعتەزیلە، بەلام زیان لە ئیماندار دەدات و ئیمانەکەى کەم دەکاتەوه و لاوازی دەکات بە جیاواز لەگەڵ (مورجیئە) دا که دەلێن:— لەگەڵ ئیماندا سەرپێچی زیان ناگەیەنێ، ئەمە مەزەهەبى ناوەنده و کرکهروهى هەردوو دەرەقە مۆژدەدەر و هەره شه کانه.

خەوارىچ و موعتەزىلە دەقە ھەپەشەكانىيان ۋە رىگرتوۋە ۋازىيان لە دەقە موژدەدەرەكان ھىئاۋە.

مورجىئە بە پىچەۋانەۋە: دەقە موژدەدەرەكانىيان ۋە رىگرتوۋە ۋازىيان لە دەقە ھەپەشەكان ھىئاۋە.

ھەردوۋ كۆمەلەكە گومران.

مەبەست لە: (أَوْ يَصْلِي لغيرِ اللَّهِ أَوْ يَذْبَح لغيرِ اللَّهِ).

نوڤژ دەكات بۆ كۆرڤك بۆ ئەو ەى لىتى نزيك بىيئەۋە يان سوژدە بۆ بتىك دەبات، يان بۆ جگە لە خوا سەردەبىڤى ۋ كارڤك لە پەرستىنەكان بۆ جگە لە خوا دەكات، ئەوا كەسىكى موشرىكە ۋ كافرە ۋە دىن دەرچوۋە، جگە لە ۋانە ۋ لە ۋانە كە مەتر ئەوا ئەھلى سوننە ناۋەندن تىيدا لە نىۋان مورجىئە ۋ خەوارىجدا.

مەبەست لە: (وَإِذَا فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ وَجِبَ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْإِسْلَامِ).

ئەگەر كارڤك لە ۋانەى ئەنجامدا، ۋاتە نوڤژى بۆ جگە لە خوا كرد يان بۆ جگە لە خوا سەربىڤى ئەنجامدا، يان ھەر پەرستىنكى بۆ جگە لە خوا ئەنجامدا، ئەوا (واجب) دەبىڤ لە سەرت لە ئىسلام دەرى بگەيت، ۋاجبە لە سەرت باۋەرت ۋابىت ئەو كافرە، مەلى: پەيوەندى بە منەۋە نىيە، يان دەربارەى نازانم، بەلگە (واجب) ە لە سەرت كافرو موشرىك بە كافر بزانىت ۋ بەكەسى سەرىچىكار تاۋانىكى گەۋرەى ئەنجامداۋە جگە لە شىرك كەسىكى (فاسق) ە، پىۋىستە لەم مەسەلە يەدا حق پوون بگريئەۋە.

مەبەست لە: (فَإِذَا لَمْ يَفْعَلْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمُسْلِمٌ بِالْإِسْمِ لَا بِالْحَقِيقَةِ).

ۋاتە: بە پەرۋالەت لای ئىمە، نەيتى ۋ پەنھانىيەكەى دەگەرتىنەۋە بۆ لای خوا.

﴿۵۰﴾ نوسەر دەئیت: (وكلما سمعت من الآثار شيئاً مما لم يبلغه عقلك نحو قول رسول الله ﷺ): (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل)^{۱۲۸}.

وقوله: (إن الله ينزل إلى السماء الدنيا)^{۱۲۹} وينزل يوم عرفة.

وينزل يوم القيامة، وإن جهنم لا يزال يطرح فيها حتى يضع عليها قدمه جل ثناؤه^{۱۳۰}، وقول الله تعالى للبعد: (إن مشيت إليّ هرولت إليك)^{۱۳۱}، وقوله: (خلق الله آدم على صورته)^{۱۳۲} وقول رسول الله ﷺ: (رأيت ربي في أحسن صورة) وأشباه هذه الأحاديث، فعليك بالتسليم والتصديق والتفويض والرضا، ولا تفسر شيئاً من هذه بمواك فإن الإيمان بهذا واجب، فمن فسر شيئاً من هذا بمواه، وردّه فهو جهمي.

واته: ھەركاتىك گويىبىستى ھەرموودەيەك بووى عەقلى پىنى نەدەگەيشت ھەكوئەو ھەرموودەيەى پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەئیت: (دلى بەندەكان لە نىوان دوو پەنجەيە لە پەنجەكانى خواى مېھرەباندە).

ئەو ھەرموودەيە: (خواى گەورە دادەبەزىتە ئاسمانى دونيا) و لەپۆژى عەرەفەدا دادەبەزى.

لەپۆژى قىامەتدا دادەبەزى، دۆزەخ بەردەوام خەلكى تى دەكرىت تاكو خواى پەروەردگار پاى خۆى دەخاتە سەر، خواى گەورە بەبەندەكەى دەئیت: (ئەگەر بە

۱۲۸ / أخرجه مسلم (۲۶۵۴) .

۱۲۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰۹۴) ومسلم (۷۵۸) .

۱۳۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۵۶۷) ومسلم (۲۸۴۸) .

۱۳۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۹۷۰) ومسلم (۲۶۷۵) .

۱۳۲ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۱۴۸) ومسلم (۲۸۴۱) .

رەكردن بەرەو لام بىتت ئەوا بە ھەرەلە من بەرەو لات دىم) دەلەت: (خوای گەرە
ئادەمى دروست کردو لە سەر سورەتى خۆى) پەغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت:
(بەرەدگارم بىنى لەسەر جوانترین سورەت).

نمونهى ئەو فەرمودانە، ئەوا پتووستە لەسەرت تەسلىم بوون و بەراست زانین و
راسپاردن (التفویض) و پازى بوون، ھىچ يەكك لەوانە بەئارەزووى خۆت تەفسىر مەكە
چونكە باوەرھێنان بەوە واجبە، جا ھەر كەسك شتێكى لەوانە تەفسىر كرد بە
ئارەزووى خۆى و پەددى کردووە ئەو (جەھەمى) يە.

پاڤە/

دەقەكانى سىفات جیگرو سابتە بۆ خوا، پتووستە لەسەرت بىسەلمىنى ھەرەكو
ھاتو لەسەر حەقىقەتى خۆى، بەبى ئەوہى بەعقلت بەشداری بکەیت و تیکەلى
بکەیت و بلتیت: ئەمە لایەقى خوای گەرە نىيە، یان خوای گەرە پاكە لەو شتانە،
ئەمەش تەشبیھە، ھەرەكو (المعطلة) دەلەت.

یان باوەرپت وابت خوای گەرە لەدروستكراوہكانى دەچیت ھەرەكو (الممثلة)
دەلەت، ئەوا ھەردوو كۆمەلەكە گومران.

(المعطلة): زیادەپەويیان كردن لە پاكرەگرددنا، تاكو ناو سىفاتەكانى خويان نەفى
كرد بەقسەى خۆيان دەیانەوى لە يەكچواندن (تەشبیھكردن) ھەلەين.

(الممثلة): زیادەپەويیان كرد لە ئىسپاتدا، تاكو خويان چواند (شوبھاند)
بەدروستكراوہكانى، ھەردوو كۆمەلەكە ناپەواو (باطل)ن.

مەزھەبى (ئەھلى سوننە): نۆوہندن، ئىسپاتى ناو سىفاتەكانى خوای گەرە
دەكەن ئىسپاتك بەبى لىكچوون، ھەر لە يەكچوونك لەگەل دروستكراوہكانىدا نەفى

دەكەين وەك تەنزىھىك نەوہك وەك (تعطيل) لەكارخستن، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننەو جەماعەىە بەپىي ئەو ئايەتەى كە دەفەرمويت:

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) ئەمە وەلامە بۆ (المثلة)...

(وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (۱۱) الشورى) ئەمە وەلامە بۆ (المعطة)...

ئايەتەكە بەلگەى ئەوہى تىدایە ئىسپاتى ناوو سىفاتەكانى لىكچوون و لىچواندن لەخۆ ناگرىت، ئەمە بەرنامەو مەنھەجى تەواوہ لەمەسەلەى ناوو سىفاتەكاندا.

بۆ نمونە: (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل).

ئىسپاتى بوونى پەنجە دەكات بۆ خواى گەرە ھەرەكو لەفەرموودەكەدا ھاتوہ، مەلى: وەكو پەنجەى دروستكراوہكانە، چونكە ئەوہ لىكچواندنە، خواى گەرە بەپاك رادەگرىن لەوہدا (لەو شوبھاندنەدا) بەلگو ئىسپاتى دەكەين بەشێوہىەك لاىەقى خواى گەرە بىت وەكو پەنجەكانى دروستكراوہكان نىيە.

ئىسپاتى ئەو فەرموودە قودسىيە دەكەين كە خواى گەرە تىيدا دەفەرمويت: (من أتاني بمشي أتيته هرولة)^{۱۳۳} واتە: ھەر كەسێك پەلە بكات بۆ پازى بوون و گوپراپەلى من، منیش پەلە دەكەم لە لىخۆشبوونى تاوانەكانى و جى بەجى كردنى پىويستىيەكانى، ماناى ئەو (الهرولة) نىيە ناسراوہ لمان، كۆتايى فەرموودەكە تەفسىرى دەكات كە دەفەرمويت: (لئن سألي لأعطينه ولئن استعاذني لأعيزنه) جا ماناى (الهرولة) لىرەدا: برىتییە لە پەلەكردن لە جى بەجى كردنى پىويستىيەكانى بەندەكەى، ھەرەكو چۆن بەندەكە پەلە دەكات لەگوپراپەلى خوادا جا ئايا بەندەكە بەحەقىقەت (هرولة) دەكات يان بەماناكەى؟ ئەمەش پەدى ھەندى لەو كەسانە دەداتەو ئىسپاتى سىفەتى

(الهرولة) دەكەن، ئەمەش لەجۆرى كردارە (مقابله)كانە، ھەروەكو خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ (٧٩) التوبة) واتە: بەدەر لە تەوسو تەشەرەكانیان ھێشتا گالتەشیان پى ئەكەن ! جا لەبەرانبەر ئەووە مەسخەرە بەوان دەكات).

(إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (١٤) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمُ) البقرة) واتە: ئێمە ھەر گالتەیان پى دەكەین (١٤) بەراستی خۆى بالادەست گالتە بەوان دەكات (١٥).

(وَمَكْرُوا اللَّهَ (٥٤) آل عمران) واتە: دۆژمانى خوا فیلان کرد بەلام خوا فێو فیلەكەیانى پووچەل کردەوہ).

بۆیە پێویستە ئەم بنەما مەزنانە بزانییت، بۆ ئەوہى موسلمان لەسەر چاوپوونى بیٹ و مەزھەبى سەلف لەو مەسەلەدا بزانییت، ئەوان لەوہدا جیگیرترو سابتترن و لەو زانانترن، خودى خۆى بەسەر بەخۆى تىگەیشتنى خۆى و عەقلى خۆى و ئىسپاتى شتێك بۆ خوا نەكات دەربارەى ھىچ نەزانیت بەلكو بەپێى پۆلەتەكەى لىكچووہكان، چونكە لێرەدا چەندین بەلگەى مەحكەم ھەن پوونى دەكاتەوہ و ئاشكرای دەكەن، بۆیە پێویستە (مەشابە)ەكان بگێردرێتەوہ بۆ (محكم)ەكان، ئەمەش ھەموو كەسێك پێى نازانییت تەنھا ئەوانە نەبیٹ چوونەتە قولایى زانستەوہ.

بۆیە پێویستە لەسەر قوتابى زانست و زانیارى (طالب العلم) و كەسێكى سەرەتا لە زانستدا پەلە نەكات لەم مەسەلەدا، بەلكو لێى پادەوہستى، فێر ببیٹ چۆن لێى تێدەگات بەپێى مەنھەجى سەلف، پێگاکە پوونە، سەلف كەمترەخەمییان نەكردوہ لەپوونكردنەوہى حەقدادانانى پێساو بنەماكان، بەلام ئەمە پێویستى بە زانست و زانیارییە، پێویستى بەتێگەیشتنە، ھەروەھا لەنمونەى ئەوہ ئەو فەرمودەىیە كە دەفەر مۆیت:

(ينزل ربنا إلى السماء الدنيا)^{۱۳۴} واتە: پەرۋەردىگارمان دادەبەزىتە ئاسمانى دونيا.

(وينزل عشية عرفة)^{۱۳۵} واتە: ئىۋارەى عەرەفە دادەبەزىت.

(يأتي يوم القيامة)^{۱۳۶} واتە: لە رۆژى قىيامەتدا دىت.

(يجيء يوم القيامة لفصل القضاء بين عباده)^{۱۳۷} واتە: لە رۆژى قىيامەتدا دىت بۆ داۋەرى

کردن لە نىۋان بەندەكانىدا.

ئەم شتانە ئىسپات دەكەين ۋەكو ھەقىقەتى خۆى، بەبى ئەۋەى بچىنە ناۋ دىارى
 كەردنى چۆنىيەتتەكەى بۆيە تەكلىف لەخۇمان ناكەين لەزانىنى، چۆن دىت؟ جا ناچىنە
 نىۋ باسى چۆنىيەتى يەۋە، بەلام ماناكەى ئەۋا شىتەكى مەعقۇلە، بۆيە كاتىك پەرسىيار كرا
 لەئىمامى مالىك دەربارەى چۆنىيەتى (الاستواء) پەرسىياركارەكە وتى: — (الرَّحْمَنُ عَلَى
 الْعَرْشِ اسْتَوَى (۵) طە) چۆن ئىستۋاى كەرد؟ پەرسىيارى دەربارەى چۆنىيەتى دەكەرد،
 ئىمامى مالىك پىئى فەرموو: (الاستواء معلوم) واتە: ئىستۋا ماناكەى زانراۋە و ئاشكرايە
 (والكيف مجهول والايمان به واجب والسؤال عنه بدعة) واتە: چۆنىيەتتەكەى نەزانراۋە و
 باۋەپۋون پىئى واجبە و پەرسىياركەردن دەربارەى چۆنىيەتتەكەى بىدەئەيە (ئەمە
 مەنھەجى سەلامەتە لە نمونەى ئەم مەسەلەندەدا.

ھەرۋەھا: ئىسپاتى (صوره) بۆخوا دەكەين ھەرۋەكو چۆن پىغەمبەرەكەى (ﷺ)

ئىسپاتى بۆ كەردە لە ۋەرموودەيەى كە دەئىت: (خلق الله آدم على صورته)^{۱۳۸} لە

۱۳۴ / رواه البخارى (۱۰۹۴) ومسلم (۷۵۸) .

۱۳۵ / رواه مسلم (۱۳۴۸) .

۱۳۶ / خۋاى گەورە دەفەرموئىت : (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ) (۲۱۰) .

۱۳۷ / خۋاى گەورە دەفەرموئىت : (وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا) (۲۲) الفجر .

۱۳۸ / رواه البخاري (۵۸۷۳) ومسلم (۲۸۴) .

رەبەئە تەئەى تەردا هاتە: (على صورة الرحمن)^{۱۳۹} ئىسپاتى (صورە) بۆ خوا دەكەن، ھەروەكە پەئە مەبەرەكەى (ﷺ) ئىسپاتى بۆ كەردە، لەو فەرمودەيەى كە دەفەرموئەت: (رأيت ربي في أحسن صورة)^{۱۴۰} ئەمە لەدۇنيادا و بىننى خەو بوو (خەوبىنن) ئىسپاتى (صورە) تەئەى تەئەى بۆ خوا بە شەئەيەك لايەقى ئەو بىت نەوەك وەكو (صورە) دەرەستكراوەكان، بەلكو ئەو (صورە) تەى خواى گەورەيە، ئەم مەسەلە ئەمە ئىسپاتى دەكەن بۆ خواى گەورە و بەئەى ئەوەى بچىنە ناو مەسەلەكانەوە يان گومانى لى بکەن، يان دەمە قالەى لەسەر بکەن.

(التفويض) لەپاستیدا (تفويض)ى چۆنەتەئە نەك (تفويض)ى مانا.

مەبەست لە: (ولا تفسر شيئا من هذه بھواك).

بەلكو تەفسىر دەكەن بەمانايەكى پاست و دروست لايەق بىت بەخواى گەورە، ناگوتەئەت تەفسىر ناگوتەئەت، بەلكو تەفسىر دەكوتەئەت و ماناكەى پوون دەكوتەئەت، (تفويض)ەكە تەئەى بۆ چۆنەتەئەيەكەى، ئىسپاتى دابەزىن دەكەن و چۆنەتەئەيەكەى نەفى دەكەن، خواى گەورە لەپۆئەى قىامەتدا دىت بۆ يەكلایى كەردنەوەى داوەرەكان ھەروەكە خواى گەورە دەفەرموئەت: (وَجَاءَ رَبُّكَ (۲۲) الفجر) وە دەفەرموئەت: (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۲۱۰) البقرة) واتە: ئاخۆ پەپرەوانى شەئەتەن بى ئەمە لەپۆئەى قىامەتدا خواى گەورە لەپەئە ھەورەكى سەپىدا بىتە لایان و داوەرەيان بکا، فرىشتەكانىش بەرەز نامادەبەن بۆ تەئەپەرانى بپارەكانى خوا دادگايشيان بپەتەئەو.

خواى گەورە دىت بۆ يەكلایى كەردنەوەى كەشەكان لەنەئەو بەندەكانىدا، بەلام وەكو دروستكراوەكان نايەت بەلكو هاتەئەكە لايەقى خۆى بىت بەھەر شەئەيەك بىەوئەت.

۱۳۹ / رواه الطبراني والحاثر بن أبي أسامة وابن خزيمة وصححه الامام احمد واسحاق بن راهويه .

۱۴۰ / رواه أحمد والترمذي .

مەبەست لە: (بھواک).

واتە: تەفسىرى ناكەيت بە بى زانىارى، بەلام ئەگەر تۆ تەفسىرى دەكەيت بەپىي بەلگەكان و گەرانەوھى (المتشابه) بۆ (محكم) ئەوھ ئاسايىيە، بەلام كەسى تازە پىگەيشتوو يان نەقام ئەوا ناچىتە ناو ئەم بابەت و مەسەلە مەزنانەوھ، چونكە ئەمە ھەلەيە و ترسيكى گەورەيە.

من دەبينم زۆرىك لەو گەنجانەى خۆيان بەزانا دەزانن جورئەت دەكەن لەمەسەلەكانى عەقىدەداو وايان لىھاتوھ جورئەت دەكەن دەربارەى چەند شتىك و قسەى تىدا دەكەن، دژايەتى يەكتر دەكەن و ئەگەر جياواز بوون ئەوا پەيوەندى نىوانيان دەبچرئەن.

براكانم خواى گەورە تەكلىفى ئەم مەسەلانەى لى نەكردوون، پىويستە لەسەرتان لەسەر مەنھەجى سەلەف بپۆن، قسەكانى ئەوان بكەن، كتييەكانى عەقىدە سوپاس بۆ خوا چاپكراون و راستكراونەتەوھ و دىراسەكراون و رىك و پىكن، بۆيە لەخۆتانەوھ شتى نوئ دامەھىنن و لە خۆتانەوھ تىگەيشتنى نوئ دامەھىنن، ئەم بابەتانە كەسانىكى تر باسى كردوون و لەكۆل كراونەتەوھ.

مەبەست لە: (فإن الإيمان بهذا واجب).

باوھ پ بوون بەناوو سىفات و كارەكانى خواى گەورە واجب و فەرزە لەسەر بەندەكان.

لەئيمان ھىنان (باوھ پ بوون) بەخوا: باوھ پ بوون بەناوو سىفاتەكانى بەشىوھيەك لايەقى ئەو بىت، جا ھەر كەسيك بچىتە نىو بابەتى ناوو سىفەتەكانەوھ بە لەكارخستن (التعطيل) يان بە لىكچواندن (التمثيل) يان بە (التفويض) يان بە تەفسىرىك لەخۆيەوھ،

ئەوا ئەو كەسە ئىمانى بە خوا نەھىتەنە ئىمانىكى حەقىقى، ئەو ئىمانەكەى كەم و كورتە.

مەبەست لە: (فمن فسر شيئاً من هذا بجواه ورده فهو جهمي).

جەھەمىيەكان نەفى ناوو سىفاتيان كرد، چونكە بە شىئەيەك تەفسىريان كرد لایەق بىت بە (مخلوق)، گومانیش لەوەدا نىيە خواى گەورە پاكە لە و شتانەى لایەق بىت بە (مخلوق) ئەوان لەپیشدا شوبهاندیان (تمثيل)یان كرد، پاشان لەكاریان خست (تعطيل)یان كرد، بەپىتى (تمثيل) كردنەكەیان، چونكە ئەو دەقەنەیان بۆ پەوون نەبوو، ئەو ئىللا بەو شىئەيە نەبىت كە لە دروستكراوەكاندا دەچىت بۆیە بەو تىگەيشتنە نەفیان كرد.

ئەگەر بیانگوتایە: ئەم دەقەنە ناوو سىفاتى خواى لە حەقىقەتدا تىدایە، بەلام لایەقى ئەو، جا ناوەكانى ئەو وەكو ناوى دروستكراوەكانى نىيە و سىفەتەكانى وەكو سىفەتى دروستكراوەكانى نىيە، ئەگەر ئەم مەنەجەیان بگەردایە تەبەر ئەوا سەلامەت دەبوون، بەلكو ئەوان بە تىگەيشتن و ئارەزووى خۆیان لە یەكیان دایەو.

(الجهمي): ئەو ناوەیان لى نراوە لەبەر (الجهم) كۆپى (صفوان)ى الترمذى یان السمرقندى، یەكەم كەس بوو ئەو قسەيەى ئاشكرا كرد و تى: قورئان دروستكراوە، نەفى ناوو سىفەتەكانى خواى كرد، هەر وەها و تى: ئىمان تەنھا برىتى یە لە ناسىنى بەدل.... تا كۆتایى قسە گومراو كوفەرەكانى، جا هەر كەس ئىك باوەرى وابىت ئەوا دەدرىتە پال ئەو، پىتى دەگوترى ئەو كەسە (جەھەمى)یە، وەكو نىسبەت ئىك بۆ (الجهم).

﴿۵۱﴾ نوسەر دەلئیت: (ومن زعم أنه يرى ربه في دار الدنيا فهو كافر بالله عز و جل).

واتە / ھەرکەسئک باوەرپى وابئت خواى گەورە لەدونيادا دەبينى ئەوا کافەر بەخوای گەورە .

پاڤە /

ھەرکەسى بئئیت کەسئک بەچاو خواى گەورە دەبينى نەك بەخەو ئەوا کافەر، چونکە خواى گەورە لەدونيادا نابینرئت، بۆیە کاتى موسا (کليم الله) داواى لەخوا کرد _ ببينى _ ئەوا خواى گەورە فەرموى: (قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي) (الاعراف/ ۱۴۳) واتە: خوا فەرموى: موسا ھەرگیز لەم دونيايە ناتوانى بمبيني بەلام لەم کتۆھ بپوانە من خۆمى نیشان دەدەم جا ئەگەر ئەو لەجئى خقى ماو، نەبزوت، ئەوساش تۆ دەتوانى بمبيني).

جا ھيچ کەسئک لەم دونيايەدا خوا نابيني، ئەمە جيگای ئىجماعى زانايانە، بەلکو بينيني خواى گەورە لەدوا پۆژدا دەبى، چونکە خەلکى لەدونيادا لاوازن تواناي بينيني خوايان نيبە، چونکە لاوازييان تئدايە، بۆیە کاتئک خواى گەورە دەرکەوت بۆ شاخەکە، ئەوا خاپوور بوو، بوو بە گل، ئايە ئەى نەوہى ئادەم چۆنە؟ لە گوشت و خوئن، بەلام لە دواپۆژدا خواى گەورە ھيژئک دەبەخشئتە ئيمانداران بتوانن خواى گەورەى پئى ببينن و لەزەت لەو بينينە ببينن، جا بينيني خواى گەورە لەدواپۆژدا جيگرو متواترە بۆ ئيمانداران، بەلام لەدونيادا ئەوا ھيچ کەسئک بەچاو خواى گەورە نابيني.

جياوازي لەوہدايە: ئايە پئغەمبەرى خوا (ﷺ) لەشەوى ميعراجدا خواى گەورەى

بينى يان نا؟

پای پاست و ئەو ەى جەمھورى زانایان لەسەرە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەچا و
 نەیبینیو ە بەلام بەدل ئەوى بینیو، چونکە هیچ کەسێک لەم دۇنیایە خواى گەرە
 نابینی، چونکە خواى گەرە نۆر لەو ە مەزنتەرە لەم دۇنیایە دا خەلکى بیبینی، بۆیە
 کاتى پرسىار کرا لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئایە لەشەوى ميعراجدا خوات بینی؟
 فەرەموى: (نور أنى اراه)^{۱۴۱} وە فەرەموى: (حجابہ النور، لو کشفه لأحرقت سبحات وجهه
 ما انتهى إليه بصره من خلقه)^{۱۴۲} واتە: پەردەى زاتى خوا روناکییە، ئەگەر ئەو پەردە
 لایبات نوورى رووخسارى ەموو ئەو دروستکراوانە دەسوتینیت کە بینایى پێى دەگات
 (واتە: ەموو بوونەو ە).

 ۱۴۱ / أخرجه مسلم (۱۷۸) .

۱۴۲ / أخرجه مسلم (۱۷۹) .

﴿۵۲﴾ نوسەر دەئیت: (والفكرة في الله بدعة، لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله)^{۱۴۲} فَإِنَّ الفكرة في الرب تقدر الشك في القلب).
واته: بیرکردنه وه له زاتی خوا بیدعهیه، به به لگهی ئه وهی پتغمبهری خوا (ﷺ)
دهفه رمویت: (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله) چونکه بیرکردنه وه له زاتی پهروه دگارا
دهبیتته هوی دروستبوونی گومان له دله کاندایه.
پافه/

پتویسته له سه ر موسلمان خوی به دووربگریت له بیرکردنه وه له زاتی خوادا،
بیرکردنه وه له چۆنیه تی ناو و سیفات و کاره کانی، چونکه خوای گه وه دهفه رمویت:
(يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طه) واته: خوا به مه موئه و
شتانه ده زانیت که ئه وان پیشیان خستوه و کردویانه له دنیادا، ههروه ها به و شتانه ش
چاک ده زانیت له پۆژی دوایدا چاوه پتیانه ئه وان به زانین و عیلم ناتوانن ده وه بدهن
به به پتوه بردن و حیکمه تی خوا).

بۆیه پتویسته له سه رت باوه رت به خوا هه بیت و به مه زنی بزانی، به بی ئه وهی بیر
له زات و چۆنیه تی ناو و سیفه ته کانی بکه یته وه.

مه به ست له: (لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله)^{۱۴۴}

واته: بیر له دروستکراوه کانی خوا بکه نه وه و بیر له نایه ته کانی گه ردوون بکه نه وه
ئه وا پتیشاندهرتانه بۆ تواناو ده سه لاتی خوا:

فيا عجا كيف يعصى الإله	أم كيف يجحده الجاحد
وفي كل شيء له آية	تدل على أنه واحد

۱۴۲ / ضعیف : أخرجه أبو الشيخ في (العظمة) (۵) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۲۴۷۰).

۱۴۴ / ضعیف : أخرجه أبو الشيخ في (العظمة) (۵) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۲۴۷۰).

جا تۆبىر لە ئايەتەكانى گەردوون بکەرەوه لە ئاسمان و زەوى، لە شاخەكان و بەردەكان و دارەكان و دەریاكان و دروستکراوەكانى بۆ ئەوەى بىنە بەلگە بۆت بۆ گەورەیی و مەزنى دروستکار، بىر لە ئايەتەكانى قورئان بکەرەوه، بەلام ئەگەر بىر لە زاتى خواو چۆنیەتى ناو سىفەتەكانى بکەینەوه ئەوا درکى پى ناکەین و ئىجاتەى ناکەین: (وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰ طه).

﴿۵۳﴾ نوسەر دەلّیت: (وأعلم أن الهوام والسباع والدواب نحو الذرو والذباب والنمل كلها مأمورة ولا يعلمون شيئاً إلا بإذن الله تعالى).

واتە/ بزانه کهوا هەموو جێو جانەوەرەکان و شیرو درندەکان و گیانلەبەرەکان و هەکو میروەرەکان و میش و میروولە هەمووی پێسپێرداون، هیچ شتێک نازانن ئیلا بە ئیزنی خوا نەبیت.

پاڤە/

هەموو گەردوون بەپێوە دەبریت و مەئموورە بە فەرمانی گەردوونی، پۆژ (خۆر) پێ دەکات، مانگ پێ دەکات، ئەستێرەکان، گەردوون دەخولیتەو، گیانلەبەرەکان و بالندەکان هەمووی بەپێی سیستەمی خۆی پێ دەکات کە خۆی گەرە بۆی داپێژراوە و تەقدیری کردو، (أُعْطِيَ كُلُّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى (۵۰) طە) واتە: پەرەردگاری ئیمە ئەو زاتە یە هەموو شتێکی دروست کردو، پاشانیش رێنمایی هەموو پێداویستییەکیشی کردوون).

هەموو دونیای پێک خستو، هەموو ئەوێ لەم دونیایەدا یە لەبۆنەوەرە دروستکراوەکان و گەردوونەکان و ئاسمانەکان و زەوی، هەمووی بەتەقدیر بەپێوەبردنی دروستکارەکی بەپێوە دەچێ، ئەویش بەفەرمانی گەردوونی خۆی گەرە دیت و دەچیت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۸۲) یس) واتە: بەپراستی هەركاتێ ویستی شتێ بەدی بهێنی هەر ئەو یە کە پێی بفەرمێ ببە! ئەویش دەست بە جێ دەبیت).

ئەوانە پێ دەکەن و دەچن بەفەرمان و بەپێوەبردنی و دروستکردن و ئیرادە و ویستی خۆی گەرە و ملکهچی ئەون: (كُلُّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى) (الرعد/۲) واتە:

ھەردووکیشیان (خۆرو مانگ) تا ئەو کاتەى بۆيان دیاریکراوھ لەخولگەى خۆیاندا ھەر دین و دەچن.

مەبەست لە: (ولا يعلمون شيئا إلا بإذن الله تعالى).

واتە: بە ئیزنى گەردوونی خوا ئەویش فەرمانى کەونییە، بە ویستی خواى گەورە، ئەوانە بە ویستی خۆیان پێ ناگەن یان بە پێوە بردنى هیچ کەسێک جگە لە خوا، بۆیە کاتێک کابرای ستەمکار (الجبار) بە ئیبراھیمی گووت: (أَنَا أَخِي وَأُمِّي) واتە: ووتى: خۆ منیش کەسانى دەژینم و کەسانى تێکیش دەمرینم).

ئىبراھیم پێى فەرموو: (فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ) (البقرة ۲۵۸) واتە: دەى باشە خوا لە خۆرھەلاتەوہ خۆر دینى دەسا تۆیش کە داواى خوايەتى ئەکەیت لە خۆرئاواوہ بپھێنە ئەوسا ئیتەر ئەو ستەمکارو بى باوہ پرە حەپەساو نقەى لیترا).

جا کارەکانى خواى گەورە هیچ کەسێک ناتوانى بیکات یان وەکو ئەو بکات، چونکە تەنھا ئەوہ گەردوون بە پێوە دەبات، بە چاکترین و جوانترین و وردترین شتوہ پێکى خستوہ، بە هیچ شتوہیەک ناگۆریت، (مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُتٍ) (الملك ۳) واتە: لەناو دروستکراوہکانى (خواى) بە بەزەبیدا هیچ جۆرە ناپێکى و ناتەواوییەک نابینی).

جا پۆژ و مانگ و ئەستێرە و ئاسمانەکان و زەوى لە و کاتەوہ خواى گەورە دروستى کردو تا ئەو کاتەى ویستى لە سەر بێت لە کۆتایى دنیا بە پێى سیستەمێکى خواى گەورە دەپوات کە تەقدیرکراوہ و ھەرگیز ناگۆریت.

رافہ:

١٤٥ / صحيح : سبق تخريجه .

شکۆمه‌ندی و هیچ که سێک له سه‌رووی تۆوه نییه، هه‌ر تۆ په‌نهانی و جگه له تۆ کهس له ورده‌کارییه‌کان ناگادار نییه).

مه‌به‌ست له: (والإيمان بأن الله تعالى قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدا).

خوای گه‌وره نه‌وه‌ی پوویداوه و پۆیشتوه له‌سه‌رده‌می پێش‌شودا زانیویه‌تی و نه‌وه‌ی له‌ئاینده‌دا پووده‌دات ده‌زانی، نه‌وه‌یشه نه‌بوه ده‌یزانی و نه‌گه‌ر ببوایه ده‌یزانی چون ده‌بیت، خوای گه‌وره عیلمه‌که ناگاداری هه‌موو شتی‌که، بۆیه ده‌فه‌رمویت: (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ) (الانعام/ ۲۸) واته: نه‌گه‌ر گریمان بشکێژدرێنه‌وه بۆ دنیا، نه‌و کارانه پێیان ئی ده‌گیرا، هه‌م دیسان ده‌چوونه‌وه سه‌ریان و هه‌رده‌یانکه‌ن).

خوای گه‌وره زانیویه‌تی که‌وا نه‌گه‌ر نه‌وان بگێژدرێنه‌وه بۆ دنیا نه‌وا دیسان ده‌گه‌پێنه‌وه بۆ سه‌ر نه‌و کاره‌ی نه‌هییان ئی کرابوو، واته: نه‌گه‌ر بگێژدرێنه‌وه بۆ دنیا نه‌وا نه‌وان ده‌گه‌پێنه‌وه بۆ کوفر، هه‌رچه‌نده گه‌رانه‌وه‌یان بۆ دنیا هه‌رگیز پوو نادات. مه‌به‌ست له: (ومن قال إنه لا يعلم إلا ما كان، وما هو كائن فقد كفر بالله العظيم).

هه‌رکه سێک عیلمی خوای گه‌وره ته‌سك بکاته‌وه ته‌نها له‌و پووداوانه‌ی پوو ده‌ده‌ن و نازانیت چی رووده‌دات له‌پێش روودانی نه‌وا کوفری به‌ خوا کردوه، چونکه نکۆلی له‌عیلمی خوا کردوه و نکۆلی له‌ فراوانی ناگاداری عیلمی خوای کردوه، ئیسپاتی عیلمی‌کی که‌م و کورتی بۆ خوا کردوه، جا نه‌و به‌وه کوفری کردوه، چونکه عیلمی خوا سنووردار ناکریت، به‌لام عیلمی دروستکراوه‌کان نه‌وا سنوورداره بگاته هه‌ر چه‌ندی‌ک: (وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ) (یوسف/ ۷۶) واته: خۆ له‌بان هه‌موو زانایه‌که‌وه زانتر هه‌یه هه‌تا ده‌گاته خوا، ئیتر له‌خوا زانتر نییه).

فەرمانى کردووه به پێغه مبه ره کهى (ﷺ) بلیت: (وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا) (۱۱۴) طه
واته: بلى: ئه ی په روهر دگارىم ! زانست و زانیارىم زیاد بکه).

جا هه رکه سێک عیلمى خوا سنوردار بکات و بلیت: عیلمى خوا ئه وه نده یه و ئه وه
نازانیت ئه وه کافره به خواى گه وره چونکه به که مى زانیوه و نکۆلى له گشتگىرى
عیلمه که ی به هه موو شتێک کردوه.

﴿٥٥﴾ نوسەر دەئیت: (ولا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) ١٤٦ وصادق قل أو کثر ومن لم یکن لها ولي فالسلطان ولي من لا ولي له).

واتە: (نیکاح) ھاوسەرگیری دانامە زریّت بەبێ بوونی خاوەن و دوو شایەتی عەدل) و مارەبێهەك جا ئەگەر کەم بێت یان زۆر، هەر ئافەرەتێک خاوەنی نەبێت ئەوا دەسەڵاتدار خاوەنی ئەو کەسانە یە خاوەنیا نایە.

پاشە:

ئەمە مەسەلە یەکی فیهییه: ئەویش پوونکردنەوێ مەرجه کانی دامەزراندنی ھاوسەرگیرییە لای جەمھوری زانایان: لەوانە دەبێ بە ئامادەبوونی خاوەنەکە (پازی بێت) ئافەرەت ناتوانێت خۆی بە شوو بدات و لە مەرجه کانی دەبێت شایەت هەبێت لەسەر ئەو گری بەستە، بۆیە دروست نییە گریبەستە کە بێستریّت بەنھێنی و بە بێ بوونی شایەت.

ھەر وھا لە مەزھەبی موسلماناندا ھەبێ ھاوسەرگیرییە کە ئاشکرا بکریّت و مەسەلە ی خاوەنەکە (الولی) جیگای ناکۆکی زانایانە، جا لای جەمھوری زانایان: دەبێ خاوەنەکە ئامادەبێ، لای ھەنەقییەکان: ئەوا ئاساییە ئافەرەت خۆی بە شوو بدات بەبێ خاوەنەکە، بەلام ئەمە مەزھەبیکی ناپەسەندە (مرجوح)ە، جیاواز و ناکۆکە لەگەڵ بەلگەدا، لەبەر ئەوە فەرموودە یە دەفەر مویّت: (لا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) واتە: ھیچ ھاوسەرگیرییەك دانامە زریّت ئیلا بە بوونی خاوەن (ولی) و دوو شایەتی عەدل) لە فەرموودە یە کێ تردا ھاتوو: (لا تزوج المرأة المرأة، ولا تزوج المرأة

نفسها، فإن الزانية هي التي تزوج نفسها)^{۱۴۷} واتە: ئافرەت ئافرەت بە شوو نادات، ئافرەت خۆى بە شوو نادات، ئافرەت زىناكەر ئەو ئافرەتەيە كە خۆى بە شوو دەدات).

دەفەرموئىت: (أما امرأة نكحت بغير إذن وليها، فنكاحها باطل باطل باطل)^{۱۴۸} واتە: ھەر كاتىك ئافرەتتەك شووى كىرە بە بى ئىزنى خاوەنەكەى ئەو نىكاھكەى پوچەلە پوچەلە پوچەلە).

ھەرچەندە ھەركەسىك بلىت بە دروستىيەتى لەفەقىيەكان بەئىجتىھادى خۆيان، جا عىبەرەت بەبەلگەيە، بۆيە نوسەر ئەم باسەى باسكردو ھەرچەندە مەسەلەيەكى فىقھىيە، بۆ ئەو ھى پوونى بكانتو ھەوا ئەم مەزھەبە مەزھەبىكى تەواو و دروستە، ھەر ئەمەش ئەو مەزھەبەيە جەمھورى زانايانى لەسەرە كە بەلگەى سوننەتى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) لەسەرە، بۆ ئەو ھى ھاوسەرگىرەكانى مۇسلمانان پىك بخرىت، نەئىنى و فېو فىلى تىدا نەبىت، بەلكو دەبىت پوون و ئاشكرا بىت، چونكە ھاوسەرگىرىيەكان گىرنگىرىن كارەكانە، چونكە خىزانەكانى لەسەر بنىات دەنرى، نەو ھەكانى لەسەر بنىات دەنرى، پەچەلەكەكان و نەسەبەكانى لەسەر بنىات دەنرى، لە ھەموو ئەوانە گىرنگىر ئەو ھەچە لال كىردنى دامىنەكانى لەسەر بنىات دەنرى، بۆيە پىئوىستى بە چەند پىكخەرىكى شەرى ھەيە بۆ بەستنى ئەو ھاوسەرگىرىيە لە فەرموودەو ئايەتەكاندا ھاتو.

۱۴۷ / صحيح دون جملة الزانية / أخرجه ابن ماجه (۱۸۸۲) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۷۲۹۸) دون جملة الزانية .

۱۴۸ / صحيح / أخرجه أبو داود (۲۰۸۳) والترمذي (۱۱۰۲) وابن ماجه (۱۸۷۹) وأحمد (۴۷/۶، ۶۶، ۱۶۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۷۰۹) .

مەبەست لە: (وَصَدَاقٌ قَلٌّ أَوْ كَثْرٌ).

مارەبى مەرج نىيە بەلگەى واجبە، بۆيە ئەگەر ھاوسەرگىرىيەك بەسترا بەبى مارەبى ئەوا گىرىيەستەكە دروستە بەلام لەنمونەى ھاوشىۆەكانيان مارەبى بۆ دادەنریت، چونكە ئەمە حەقى خۆيەتى.

مەبەست لە: (وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلِيٌّ فَالْسلطانُ وَلِيٌّ مِنْ لَا وَلِيَّ لَهُ).

بۆيە دەبى وەلى (خاوەن) ئامادەبى، (الولى): برىتييە لە خزمانى باوكى (عەصەبى) ژنەكە لەنزيكترين كەسيەو پاشان نزيكترين كەسى لەوانە باوكى ئەمجار باپىرى ھەرچەندە بەرەو سەرەو ەبىت، ئەمجار كۆپەكەى پاشان كۆپى كۆپەكەى ھەرچەندە بەرەو خوارەو ەبىت، ئەمجار براكەى لەدايك و باوكىيەو، ئەمجار براكەى لەباوكى يەو، ئەمجار مامەكەى لەدايك و باوكەو ئەمجار مامەكەى لەباوكى يەو، ئەمجار كۆپى مامەكەى (كە لەدايك و باوكەو يە براى باوكىيەتى) ئەمجار كۆپى مامەكەى (كە تەنھا لەباوكەو يە براى باوكىيەتى) ئەمە وەلى ئافرەتە، جا ئەگەر وارپك كەوت لە خزمانى باوكى (عەصەب) ەو ەيچ وەلييەكى نەبوو ئەمە خاوەن (وەلى) يەكەى دەسەلاتدارە (سولتانە) يان ئەو كەسەى جىگىرى سولتان بىت كە ئەویش قازىيە لە مەحكەمە، جا پىويستە ھاوسەرگىرى چەند پىكخەرىكى ەبىت و نابىت پاشاگەردەنى بىت و بەپىي حەزو ئارەزووى خەلكى بىت.

﴿۵۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت علیه، لا تحل له حتی تنکح زوجا غیره).

واته: نه‌گهر پیاویک سئ جار خیزانه‌که‌ی خوی ته‌لاقدا نه‌وا چیت لئی حه‌رام ده‌بیئت، بوی حه‌لال نابیئت تاوه‌کو شوو به‌یه‌کیکی تر نه‌کات.

رافه /

مه‌به‌ست له: (واذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت علیه).

واته: نه‌گهر پیاویک خیزانه‌که‌ی خوی سئ جار ته‌لاقدا نه‌گهر سئ ته‌لاقی جیاواز بوو نه‌وا به‌کوپای زانایان لئی حه‌رام ده‌بی، هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی بلئیت: نه‌وا تۆم ته‌لاقدا، پاش نه‌وه‌ بلئیت: نه‌وا تۆم ته‌لاقدا، نه‌مجار گووتی: نه‌وا تۆم ته‌لاقدا، یان گووتی: تۆم ته‌لاقداو نه‌مجار تۆم ته‌لاقدا، یان (فطالق) به‌پیتی (فاء) چونکه‌ نه‌م پیکخستنه و ته‌رتیبه ته‌لاق ده‌دات و پوونی ده‌کاته‌وه، نه‌گهر ته‌لاقه‌کان گه‌یشتنه سئ ته‌لاقی، چیت لئی حه‌رام ده‌بی، تاوه‌کو شوو به‌ پیاویکی تر نه‌کات، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ حِفْظُهُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (۲۲۹) فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا حِلَّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (۲۳۰) البقرة) واته: نه‌و ته‌لاقی که‌میرد بتوانی تییدا ژنه‌که‌ی بگپرتته‌وه بۆ لای خوی ته‌نها دوو که‌ره‌ته ئینجا دوایی (بۆ سیئهم جار) یا نه‌بی به‌یاسایه‌کی چاک و قه‌شه‌نگ و به‌گوزه‌رانیکی په‌سه‌ند رابگپری یان به‌شیوه‌یه‌کی باش و بی هه‌را ده‌س لیک به‌ردانه و بۆتان نییه "نه‌ی میرده‌کان" له‌و ماده‌یه به‌ژنه‌کانتان داوه هیچ شتیکیان لی وه‌ریگر نه‌وه "له‌به‌رامبه‌ر

تەلەقەكەيانەو "مەگەر ئەو كاتە ژن و پىاۋەكە بترسن كەنەتوانن سنوورەكانى خوا بەباشى پاگرن خۆ ئەگەر ترستان مەبو" ئەى قازىيەكان "كە ئەو ژن و پىاۋە سنوورەكانى خوا پاناگرن لەحالى ئاۋەادا هىچ گوناھىكتان ناگات، كەژنەكە دەس لەمارەيىيەكەى خۆى مەلېگى ئەمانە گشت سنورو ياساى خوان، كەوابوولتيان دەرەچن ئەوانەش كە لەسنوورەكانى خوا تى دەپەن ستمەكان (۲۲۹) ئىنجا ئەگەر لەدواى ئەم دووجارەش بۆ جارى سىيەم ژنەكەى تەلەقدا، ئەو نىتر جارىكى تر ئەو ژنەى بۆ حەلال نابى تا دەچى شوو بە پىاۋىكى تر دەكاو دەستىشى لەگەل تىكەل دەكا، خۆ ئەگەر ئەو مېردەى دوو مەيش "بەئارەزووى خۆى" تەلەقى دا ئەوساكە ئەو ژن و پىاۋە هىچ گوناھيان لەسەر نىيە دووبارە بگەرپنەو لەى يەكتر بۆ ژيانى ژن و مېردى، بەو مەرجەى كەوا بزائن مەردووكيان دەتوانن سنوورەكانى خوا پاگرن ئەم ياسايانە گشت سنورى خوان و روونيان دەكاتەو بۆ ئەو كەسانەى بىر لەپاشەپۆژى كارەكانيان دەكەنەو (۲۳۰)).

ئەمە ئەگەر تەلەقەكان جىاۋازبوون مەرجەندە لەيەك مەجلىسىشدا بىت، بەلام ئەگەر وتى: تۆ تەلەقراوى تۆ تەلەقراوى تۆ تەلەقراوى بەبى پىتى (العطف) ئەوا تەماشى دەكەين: ئەگەر بەو دووبارە كرنەو مەبەستى تەئكىد كرن و دلتىابوونە ئەوا يەك تەلەق، بەلام ئەگەر (تأسيس) دەوى ئەوا لىتى جىا دەكرىتەو ئەگەر گەيشتە سى تەلەق.

بەلام ئەگەر مەرسى تەلەقەكان بەيەك (لفظ) بوو، وەكو ئەوەى بلىت: تۆ بەسى جار تەلەقراوى يان تۆ سى جار تەلەقراوى، ئەوا جەمهورى زانايان لەسەر ئەوەن، ئەوا سى جار تەلەقەكەى دەكەوئ و لىتى جىا دەكرىتەو لىتى حەرام دەبى تاكو شوو بەپىاۋىكى تر نەكات، ئەمەش مەزەبى مەر چوار پيشەواكەيە.

لە قسەى ھەندىٰ لە لىكۆلەرە واندە ھاتوھ سى تەلاقەكە بە يەك (لفظ) ئەوا يەك تەلاقە .

مەسەلەكە ناكۆكىيەكى دوورو درىژى تىدايە بەلام ئەوھمان بەسە بزانىن كەوا سى تەلاق ھەرامى دەكەت، نەك بۆ ھەتا ھەتايى بەلكو ئەوھندە ھەرامى دەكەت تاكو شوو بە پياويكى تر دەكەت ئەمجار ئەويش تەلاقى دەدەت، بەلام چوونە ناو ئەو ناكۆكىيانەوھ ئىستە مەبەستى ئىمە نىيە .

مەبەستى نووسەر لە باسكردنى ئەم مەسەلانە لەعەقىدەدا (والله أعلم) ئەوھيە : بابەت و مەسەلەى ھاوسەرگىرى مەسەلەيەكى گىرنگە پىويستە بايەخى پى بدرىت، بەپىتى ئەو پىكخەرە شەرىعيانە بۆى دانراوھ، كەمتەرخەمى و تەساھولى تىدا نىيە و بەلكو ئىجرائاتى تىدايە، لەبەر ئەوھى كىتابەكە ناوى (شرح السنە) يە واتە : پوونكردنەوھى سوننەت لە ھەموو شتىكدە، لەو باسانە مەسەلەى ھاوسەرگىرىيە .

﴿۵۷﴾ نوسەر دەئیت: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا اله الا الله ويشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا بإحدى ثلاث: زنا بعد إحصان أو مرتد بعد إيمان أو قتل نفسا مؤمنة بغير حق فيقتل به، وما سوى ذلك فدم المسلم على المسلم حرام أبدا حتى تقوم الساعة).

واتە: خوینی هیچ موسلمانیک - شایەتى دابیت هیچ خوايه ك نيه شایستەى پەرستەن بیت تەنها (الله) نەبیت و (محمد) بەندەو پیغەمبەرى ئەو - حەلال نیه، ئیلا بەیەكك لەم سى خالە نەبیت: - زینا بکات لەپاش ئەوئى ھینابى (یان شووى کردبى) یان لەدینەكەى ھەلگەرپیتەو پاش ئەوئى ئیمانى ھینابى یان کەسێكى ئیماندارى بەناحق کوشتبى بۆیە بەھۆى ئەوئى دەکوژى، جگە لەوانە ئەوا خوینی موسلمان بۆ موسلمان حەرامە تاكو پۆزى دواى.

پاڤە:

مەسەلەى کوشتنى موسلمانى لەپاش مەسەلەى ھاوسەرگىرى باس کردو، چونکە ئیسلام ھاتو بۆ پاراستنى ناموس و پاراستنى خوین و پاراستنى سەرۆت و سامان، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام)^{۱۴۹} واتە: خوین و سامان و ناموستان حەرامە لەیەکتر دەفەرمویت: (کل المسلم على المسلم حرام، دمه وماله وعرضه)^{۱۵۰} واتە: ھەموو موسلمانیک خوین و سامان و ناموسەكەى حەرامە لەسەر موسلمانان کاتى لەپیشدا باسى نامووسى کرد بەوئى پەيوەندى ھا بە ھاوسەرگىرى و تەلاقەو ئەمجار دەستى کرد بەباسکردنى خوینەکان.

۱۴۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۷) ومسلم (۱۶۷۹) .

۱۵۰ / أخرجه مسلم (۲۵۶۴) .

جا ھەرموسلماڭىك ئەگەر شايەتى دا ھېچ خوايەكى بەحق نىيە شايستەى پەرستىن
بىتت تەنھا (اللہ) نەبىت و (محمد) ﷺ پىغەمبەرى ئەوہ ئەوا خوین و سامانى ھەرام
دەبىت، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا
إله إلا الله فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام وحسابهم على الله تعالى)^{۱۰۱}
واتە: فەرمانم پىکراوہ لەگەڵ خەلکیدا بچەنگم تاكو دەلین: (لا اله الا الله) جا ئەگەر
نەوہيان گووت ئەوا خوین و سامانىان پارێزراو دەبىت (لیم ھەرام دەبىت) ئىللا
بەحقى ئىسلام نەبى و لىپرسىنەوہو حىسابيان لەسەر خوايە).

جا ھەركەسىك ئىسلامبوونى خۆى ئاشکراکردو شايەتمانى ھىنا ئەوا ئىمە لىى
وہردەگرين و بەموسلماڭى دەزانين و ھوكمەكانى موسلمانانى بەسەردا جى بەجى
دەكەين، جا ئەگەر لەدلىدا نىفاقىك (دووپوويەك) ھەبىت ئەوا لەنىوان خۆى و خوادايە،
خوای گەورە خۆى لىپرسىنەوہى لەگەڵدا دەكات، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىسلامبوونى
دووپووەكانى وەرگرت، ھوكمە ئاشكراكانى بەسەردا جى بەجى دەکرد.

بەلام ئەگەر كەسىك ھەلۆەشىنەرەوہىك لە ھەلۆەشىنەرەوہكانى ئىسلامى ئەنجامدا
ئەوا ئەواكاتە ھوكمى ھەلگەرانەوہى بەسەردا دەدەين، ئەگەر تەوہىي كرد ئەوا باشە
نەگەر نا دەكوژىت، بەمەبەستى پاراستنى دىنەكە، ئەمە يەكەم شتە بەھۆيەوہ
خوینى موسلمانان ھەلال دەبىت.

دووەم شت لەوانەى خوینى موسلمان ھەلال دەكات: (القصاص) واتە: كوشتنى
نەفسىك لەبەر نەفسىك، خوای گەورە دەفەر مویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ
الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرُّ بِالْحَرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ
بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بِعَدْوٍ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ

أَلَيْمٌ (۱۷۸) وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة) ۱۷۹) واتە: ئەى ئەوانەى باوەردارىن! لەبارەى كوژراوانەو، بەشىۋەىەكى دادگەرەو يەكسانى و بى دەستدرىژىو زىادەپرەوى (قىساس) و تۆلەمان لەسەر داناون ئازاد لەباتى ئازاد، بەندە لەباتى بەندە، مەينە لەباتى مەينە ئىنجا ھەر كەس شىش لەلايەن براى ھاودىنى خۆيەو، واتە لەلايەن كەس و كارى كوژراو وە چاوپۆشى لىكرا (لەكوشتنەو) و بەخوین پازى بوو دەبا خوین وەرگەرە كە پى چاكە بگريته بەرو و لاىەنى بكورەكەش بەجوامىرانەو مەردانە خوین بەكەس و كارى كوژراو وە كە بدن دواى ئەم خوین گرتن و لى بووردنە، ھەر كە سىك دەست درىژى كردبۆ سەر خویندەرەكان سزايەكى ئىش پىگەيەنەرى بۆ ھەيە (۱۷۸) ئەى خواوەنانى فام و ژىرى! لەم تۆلە وەرگرتنەو دا ژيانى خوش و مەزنتان ھەيە، واتە: ئەم ياسايە دەبىتە مايەى مانەوەى ژيانى مرؤف و خو دورگرتن لە كوشت و كوشتار چونكە كابراى بكور بزانى كەسى بكورى دەكوژىتەو ئىتر دەس درىژى بۆ سەر گيانى ئەم و ئەو ناكات، بەلكو لە بەر ئەو ياسايە لە سنوورەكانى خوا خۆپارىزن ئاسوودەيى و بەختيارى بۆ ولات و ناوچەكەتان بگەرپتەو و خوین رىژى نەكرى (۱۷۹).

(القصاص) دەبىتە ھۆى ژيان _ ھەرچەندە لەخودى خۆيدا كوشتنە _ چونكە كەسى بكور ئەگەر زانى دەكوژىتەو ئەو واز لەكوشتن دەھىنى، ھەرۋەھا خەلكىش ئەگەر بينىيان ئەو بكور دەكوژىتەو واز لەكوشتن دەھىنن بۆيە چىتر خویندرىژى و كوشتن نامىنى.

جا بۆيە (القصاص) ھۆى مانەوەى ژيانە، ھەرچەندە تاوانبارى تىدا دەكوژىتەو، كەواتە ئەو كوشتنىكە دەبىتە ھۆى ژيانى ئەوانىتر لەكۆمەلگادا، تەعەدا كردن لەسەر خوینەكان كەم دەبىتەو، بەلام ئەگەر واز لە بكور بەئىترىت و بلىن: ئەمە لەگەل مافەكانى مرؤفدا ناگونجى و وازى لى بەئىترىت و نەكوژىت، ئەمە دەبىتە ھۆى خوین

پشتن و تىكچوونى ئاسايش و ترساندىنى خەلگى، دەبىتتە ھۆى چەندىن خراپەكارى
(مفسدە) و كوشتن زۆر دەبىت و خوین دەرىژىت، تەنەت لە سەردەمى نەفامىدا
دەيانگوت: كوشتن كوشتن ناھىلى، كوشتنى كەسى تاوانبار دەبىتتە ھۆى نەھىشتىنى
كوشتن لە ئايندەدا، لەم ئايەتەشدا ھاتتو: (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ)

ئەوانەى دەلەين: كوشتن لەجىياتى كوشتنى كەسىكى تر لەگەل مافەكانى مەرفۇدا
ناگونجى، ئەوا پەيان دەلەين: ئايە كۆزراوەكەش مەرفۇ نىيە؟ جا لە (قصاص) دا
پاراستنى مافى ئەوى تەدايە.

سىيەم كۆمەل خوینیان ھەلال دەبىت: (الثيب الزانى) (الثيب) ئەو كەسەيە ژنى
ھىناو و گواستوى تەبەو بە ھاوسەرگىرىيەكى تەواو (نكاح صحيح)، جا ئەگەر ئەو
كەسە زىناى كرد ئەوا بەرد باران دەكرىت تاكو دەمرىت، بەو شىوہە خوینی ھەلال
دەبىت.

ئەمە ئەو ھۆكارانەيە خوینی موسلمانى پى ھەلال دەبى:—

يان (القصاص) كەسىك لەبەر كەسىكى تر بكوژىت...

يان كەسىك زىنا بكات لەپاش ئەوہى ھاوسەرگىرى كردوہ...

يان كەسىك لەدینەكەى ھەلگەرىتەوہ يەكك لە ھەلوہ شىنەرەوہكانى ئىسلام
نەنجام بدات: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من بَدَّلَ دِينَهُ فَأَقْلَوهُ)^{۱۵۲} واتە:
ھەركەسىك دینەكەى خۆى گۆپى ئەوا بىكوژن) لە فەرمودەيەكدا ھاتتو: (والتارك لدينه

المفارق للجماعة)^{۱۵۲} واتە: ئەوھى واز لە دینەكەى دەھێنئى و لەكۆمەلى مۆسڵمانان جیا دەبێتەوھ.

لەمەشدا بەلگەیکە ھەبە لەسەر ئەو كەسانەى نكۆلى لە ھەددى ھەلگەرانەوھ دەكەن بەبەلگەى ئەو ئایەتەى دەفەرموى (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) البقرة / ۲۵۶ ئەم بەلگە ھێنانەوھ ھەلەبە، چونكە كوشتنى كەسى ھەلگەراوھ مەبەست لێى ئەوھ نىبە خەلكى بەزۆر بکړنه مۆسڵمان، بەلكو مەبەست لێى پاراستنى دینە لە یارى كردن تێیدا بۆ كەسێك بە ویستی خۆى ھاتۆتە ناو ئیسلامەوھو پاشان وازی لى ھێنا لە پاش ئەوھى شایەتى داوھو زانیویەتى دینەكە ھەقە.

مەبەست لە: (ولا یحل دم امرئ مسلم یشهد أن لا اله الا الله).

مۆسڵمان ئەو كەسەبە شایەتەنى ھێناوھو گوتویەتى: (لا اله الا الله، محمد رسول الله) بەلام لەگەڵ شایەتەندا دەبێ كاری ھەبێ: - نوێژ بکات و زەكات بدات و مانگی پەمەزان بەپۆژوو بیت و ھەجی مالى خوا بکات ئەگەر بتوانیت، پێویستە كاری ھەبیت. مەبەست لە: (وما سوى ذلك قدم المسلم على المسلم حرام أبدا حتى تقوم الساعة).

خوێنى مۆسڵمان لەسەر مۆسڵمان ھەرامە، ھەرگیز ھیچ كاتێك نایەت خوێنى مۆسڵمان ھەلال بیت، ئیلا مەگەر تەعەدا بکات و یان چووھ سەر مالى خەلكى یان پێگای لەخەلكى بپری یان دەرچوو دژایەتى كاریبەدەستانی كرد یان جگە لەوانە ئەوا دەكوژیت بۆ نەھێشتنى خراپەى، ئەگەر خراپەى پال نەنریت و نەھێلریت ئیلا بەكوشتنى نەبیت.

﴿۵۸﴾ نوسەر دەئىت: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء ينفى إلا الجنة والنار والعرش والكرسي والصور والقلم واللوح ليس ينفى شيء من هذا أبدا، ثم يبعث الله الخلق على ما أماتهم عليه يوم القيامة ويحاسبهم بما شاء فريق في الجنة وفريق في السعير ويقول لسائر الخلق ممن لم يخلق للبقاء : كونوا ترابا).

واتە: ھەموو شتێك خۆى گەورە پێویستی کردووە لەسەرى بەنەمان ئەوا نامینى ئیلا بەھەشت و دۆزەخ و عەرش و كورسى و كەرپەنا (صور) و قەلەم و لەوح نەبى، ئەوا ھىچ لەوانە ھەرگىز فەنايان بەسەردا نايات، ئەمجار خۆى گەورە خەلكى زىندوو دەكاتەو لەسەر ئەوئەى لەسەرى مردوونە لەپۆژى قىامەتدا بەوئەى خۆى وىستى لەسەر بێت لێپرسىنەو ەيان لەگەڵدا دەكات، كۆمەلێك بۆ بەھەشت و كۆمەلێك بۆ دۆزەخ، پاشان بەھەموو دروستكراوەكان _ ئەوانەى بەمەبەستى مانەو دروست نەكراون _ دەگوترىت: ببنە خاك و خۆل.

پاڤە/

مەبەست لە: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء ينفى).

خۆى گەورە دەفەرموىت: (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَإِنْ (۲۶) وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (۲۷) الرحمن) واتە: ھەرچى بە سەر پىشتى زەوىيەو ەى ھەر ھەموو لە نىو دەچى (۲۶) وە تەنھا رووى پەروەردگارى خاوەن شكۆ و كەرەمكەرت دەمىننیتەو (۲۷).

هەموو دروستكراوهكان لەناو دەچن و نامێنن تەنھا خۆى گەورە دەمێنى، لەو نایەتەدا كە دەفەرمویت: (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) آل عمران / ۱۸۵ واتە: هەموو كەسێك بى جیاوازی نامى مردن دەچێت).

ئەو نایەتە كە دەفەرموێ: (وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ) الزمر / ۶۸ واتە: هەر كە لەلایەن (ئیسرافیلە) فوو بە شەپوور كرا ئیتر ئەو كاتە هەموو ئەوانەى لە ئاسمانەكان و زەویدان مەگەر كەسێك خوا خۆى بیهوێ نەمرێ، لە پاشان بۆ جاریكى تر كە فووی پیاكرا ئەوجا لە ئاكاو تەواوى دروستكراوهكان لە گۆرەكانیاندا هەلەسنەو و چاوه پوانن چىيان بى بكێ).

مانای (إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ) دەلێن: ماناكەى: فریشتەكانە یان (حور العین)ەكانى بەهەشتە^{۱۵۴}، والله أعلم.

هەموو خەلكى دەمرن ئەمجار لە پۆزى قیامەتدا زیندوو دەكێتەو (ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ) (۱۵) ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ (۱۶) المؤمنون) واتە: پاشان بەراستی دواى ئەو هەموو ژيان و برینى قوناغانە ئێو گشت ئەمرن (۱۵) دواى بۆ جاریكى تر هەر ئێو لە پۆزى قیامەتدا زیندوو دەكێتەو و گیان دەكێتەو بەبەرتانا (۱۶).

جا كەسى موسلمان بیری مردن دەكاتەو و خۆى بۆ ئامادە دەكات بەئەنجامدانى كارى چاكە و داوا لەخوا دەكات ئاخىر خەبرى بكات و لەتاوانەكانى تەوبە دەكات، ئەمەش سوودی یادکردنى مردنە، ئەگەر ئەو یادی مردنى كرد ئەو خۆى بۆ ئامادە دەكات، بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووێتى: (تذكروا هاذم اللذات: الموت فإنكم لا تذكرونه في كثير إلا قلله ولا في قليل إلا كثره)^{۱۵۵} واتە: یادى پوختنە روھى نەهێشتنى

۱۵۴ / ذكره البغوي في تفسيره (۴/ ۴۲۲) عن الضحاك .

۱۵۵ / رواه احمد والترمذي وابن ماجه والنسائي وابن حبان .

خۆشییەکان بکەنەو: مردن، چونکە ئیوھ ھەرگیز یادى ناکەنەوھ لەشتىكى زۆردا ئیلا
کەمى دەکاتەوھ لەشتىكى کەمدا یادى ناکەن ئیلا زۆرى دەکاتەوھ) بۆیە پێویستە
موسلمان ھەرگیز لەمردن بى ئاگا نەبى، بەلکو دەبى ھەرگیز مردنى لەیاد بىت و خۆى
بۆ ئامادە بکات.

باوھپى بەزىندوو بوھنەوھ ھەبىت، ئەو پۆژەى خەلکى لە گۆرەکانیان راست دەبنەوھ
بەفەرمانى خۆاى گەورە: (تُمْ نَفَحَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ) (الزمر) ۶۸ پوھەکانیان
بۆ دەگۆرپتەوھ، لەپاش گەرانەوھى جەستەکانیان لە گۆرەکانیان، ئەمجار ھەموویان
بەرەو مەحشەر دەبرىن، تا کۆتایى ئەوھى تووشى دەبن لەدوا پۆژدا لەمەترسییەکان
پتیدا تیدەپەپن، تاكو ئەو کاتەى تپیدا جیگر دەبن یان لە بەھەشتدا و یان لەئاگردا،
چونکە بەھەشت و ئاگر ھەردوو مالى جیگر بون.

مەبەست لە: (إِلَّا الْجَنَّةَ وَالنَّارَ وَالْعَرْشَ وَالْكُرْسِي).

بەھەشت و دۆزەخ ھەرگیز لەناو ناچن و فەنايان بەسەردا نایەت، خۆاى گەورە
دروستی کردوون بۆ ئەوھى بعمیننەوھ، بەلام زەوى و ئاسمانەکان ئەوا دەگۆردرىن،
ئاسمانەکان لەیەك دەترازىن و لەتوپەت دەبن، زەوىش قازقاژ دەبى، ئەم جیھانە
دەگۆردرىت: (يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) (۴۸)
أبراهيم) واتە: لە رۆژى قیامەتدا ئەم زەویيەى ئیستایە ئەگۆردرى بە زەویيەكى تر،
ئاسمانەکانیش ھەروا! ئەوجا ھەموان لە گۆرەکانیان دەھینرینە دەرو دەبرىن بۆ
بەردەست خۆاى تەك و تەنباى دەسەلاتدار، لە دەشتىكى كاكى بە كاکیدا دەنوینرین
بى ئەوھى پەردەيەك لە نۆوانیاندا بىت).

بەلام عەرش ناگۆردرىت و بەھەشت و دۆزەخ ھەرگیز فەنايان بەسەردا نایەت و
ناگۆردرىت.

مه‌به‌ست له: (والكرسى).

(كورسى) له‌عرش بچووكتره و عرش له و گه‌وره‌تره، كورسى هه‌موو زه‌وى و ئاسمانه‌كان ده‌گرێته‌وه و عرش له كورسى فراوانتره.

مه‌به‌ست له: (والصور).

صور: بریتییە له‌كه‌رنا كه (ئیسرافیل) هه‌لێگرتوه، فووی پێدا ده‌كات به‌پوچه‌كان بۆیه به‌ئیزنی خوای گه‌وره پوچه‌كان ده‌چنه جه‌سته‌كانه‌وه و زیندوو ده‌بنه‌وه: (ثُمَّ نُفِخْ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ (٦٨) الزمر) واته: له‌پاشان بۆ جارێكى تر كه فووی پیا كرا ئه‌وجا له‌ناكاو ته‌واوى دروستكراوه‌كان له‌گۆره‌كانياندا هه‌لته‌سنه‌وه و چاوه‌پوانن چيان پى بکړی).

مه‌به‌ست له: (والقلم واللوح).

مه‌به‌ست له (اللوح): (لوح المحفوظ)، مه‌به‌ست له: (القلم) ئه‌و قه‌له‌مه‌یه خوای گه‌وره (المقادیر) پى نووسیوه.

مه‌به‌ست له: (ليس يفنى شيء من هذا أبدا).

ئهم شتانه خوای گه‌وره دروستى کردووه به‌مه‌به‌ستى مانه‌وه‌يان، عرش و كورسى^{١٥٦} و (اللوح) و قه‌له‌م و به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و پوچه‌كان ئه‌گه‌ر دروستكران ئه‌وا فه‌نايان به‌سه‌ردا نایه‌ت و له‌ناو ناچن.

مه‌به‌ست له: (ثُمَّ يبعث الله الخلق على ما أمتهم عليه يوم القيامة).

واته: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ى له‌سه‌رى مردوون، له‌سه‌ر كوفریان له‌سه‌ر ئیمان، هه‌مووان به‌پێى کارو کرده‌وه‌ى خۆى زیندوو ده‌کرێته‌وه.

باوه پېوون بە زىندووېونە وه يەككە لە شەش پاىە كانى ئيمان، لە زۆر ئايەتدا باوه پېوون بە پۆژى دواىى لە گەل باوه پېوون بە خواى گەرە هاتووه.

زىندووېونە وه (البعث) برىتييه لە: زىندووكرىنە وهى خەلكى لە پاش مردنيان، لە جىهانىكى تردا لە دونيادا دەژىن بە مەبەستى كار كردن، پاشان دەمرن و لەزە ويدا دەنێژىن و لەویدا دەمىننە وه تاكو خواى گەرە خۆى وىستى لە سەر بىت لە جىگاي چاوه پوانى كە ئەویش بەرزەخە، لە نىوان دونياو دوا پۆژدايه، ئەمجار لەم گۆرانه زىندوو دەكرىنە وه، هەلەستەن لەو گۆرانه بە زىندووېى هەر وهكو چۆن بوون ئاوا، هىچ شتىكيان لى بزر نايىت، ئەمجار پۆخە كانيان دەگەرێتە وه بۆ جەستە كانيان ئەمجار بەرەو مەحشەر بەرپى دەكرىن بۆ ئەوهى پاداشتى ئەو كارانەيان بەرپۆتە وه لە دونيادا ئەنجاميان دابوو، لە چاكە و خراپە، (وَلَا تُحْزَنُ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٥٤) يس) واتە: پاداشە تۆلەى ئەوه نەبى كر دووتانە، پاداش نادىنە وه).

جا هىچ كەسێك پاداشتى چاكەى نادىنە وه بە كرده وهى كەسێكى تر يان سزا بەرپۆتە بە كرده وهى كەسێكى تر، (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى) (الأنعام) واتە: هىچ كەسێك بارى گوناھى هىچ كەسێكى تر هەلناگرى).

هەموو كەسێك پاداشتى كارەكەى خۆى وەر دەگرىت چ چاكە بىت يان خراپە، ئەمەش دادپەرەييه لە لايەن خواى گەرە وه، بەبى پاداشت بە جىيان ناهيلى لەكاتىكدا خۆيان ماندوو كر دووه _ پەنا بە خوا _ بە كوفرو شىرك و (فسق) و فەساد كردن لەزە ويدا ئەگەر لە بى باوه پان بووبن، جىيان ناهيلى بەبى سزا، ئەمە دادپەرەيى خودايە، ئەمە ماناي قسەكە يەتى لىرەدا: — هەموو كەسێك بەپى كرده وهى خۆى پاداشت دەدىنە وه، جا ئەگەر وابىت ئەوا پىويستە لە سەر بەندە تەماشاي كارەكەى بكات، تاكو لەژياندا ماوه و زىندوو، جا ئەوهى چاكە بە با بىكاتە تويشوى خۆى،

ئه‌وه‌ی خراپه‌یه‌ی با ته‌ویه‌ی لی بکات و بگه‌په‌ته‌وه‌ی بۆلای خواو خۆی لی پزگار بکات تا کو له‌توانایدایه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) الحشر / ۱۸) واته‌: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌په‌تان هه‌تاوه‌! پارێز له‌ خوا بکه‌ن به‌ جێبه‌جێکردنی فه‌رمانه‌کانی و دوورگرتن له‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان و هه‌ر که‌س سه‌رنج بداو بزانی چ شتیکی بۆ سه‌به‌ینی (قیامه‌ت) پێش خستوه‌ له‌ کرده‌وه‌ی چاک؟).

لێپرسینه‌وه‌ی خۆت بکه‌ له‌م دونیایه‌ پێش لێپرسینه‌وه‌ی دواپۆژ، لێپرسنه‌وه‌ی خۆت بکه‌ له‌ سه‌ر کرده‌وه‌کان و ته‌ماشایان بکه‌ جا ئه‌وه‌ی خراپه‌ چاکی بکه‌ره‌وه‌، ئه‌وه‌ی چاکیه‌ زیاتری بکه‌و له‌غه‌فلت و بێ ئاگایی به‌خه‌به‌ر بێره‌وه‌، ئه‌مه‌ پێویسته‌ له‌ سه‌ر که‌سی ژیر.

بۆیه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَغَنَى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِي)

(الکئیس) واته‌: ژیر، (من دان نفسه) واته‌: ئه‌و که‌سه‌یه‌ لێپرسینه‌وه‌ی خۆی ده‌کات، (وعمل لما بعد الموت) ئه‌مه‌ که‌سی ژیره‌ (والعاجز من أتبع نفسه هواها) له‌م دونیایه‌ دا (وغنى على الله الأمانی)^{۱۵۷} به‌هه‌شتی ده‌وێ و ده‌ربازیوونی ده‌وێ هه‌یج کارێک ناکات ئه‌مه‌ که‌سیکی بێ ده‌سه‌لاته‌ (عاجزه‌) _ په‌نا به‌خوا _ واته‌ بێ تواناو بێ ده‌سه‌لاته‌، بێ تواناو ده‌سه‌لاتیه‌کی خراپی نه‌ک ئه‌و بێ توانایه‌ی ناتوانیت کارێک بکات چونکه‌ ئه‌وه‌ لێی ناگیرێ: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) البقرة / ۲۸۶) واته‌: خوای گه‌وره‌ به‌ده‌ر له‌توانا ته‌کلێف و ئه‌رکی ناخاته‌ سه‌رشانی هه‌یج که‌سیک).

به‌لام ئه‌و وێتر به‌توانایه‌و ده‌توانی به‌لام بێ ده‌سه‌لاته‌ له‌به‌ر ته‌مه‌لی و گوی پێ نه‌دان، ئه‌مه‌ که‌سی بێ تواناو بێ ده‌سه‌لاته‌، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا خۆزگه‌ ده‌خوایێو

چاۋەپوانە لە دواپۆژدا بېيتە كەسكى ئەھلى بەھەشت بەبى كاروكردهو، نابيت و ناكريت ئەمە بېيتە ئەھلى بەھەشت بەبى كاروكردهو.

مەبەست لە: (وَحَسَبَهُمْ بِمَا شَاءَ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ).

لېپرسينەو ھيان لەگەڵدا دەكەت لەسەر كاروكردهو ھيان، (الحساب) بریتىيە لە لېپرسينەو لەسەر كردهو ھيان.

جا خەلكى چەند بەشكەن:—

* ھەندى ئەئىمانداران لېپرسينەو ھيان لەگەڵدا ناكريت و دەچنە بەھەشتەو بەبى ھىچ لېپرسينەو ھو سزايەك.

* ھەندىكەيان: لېپرسينەو ھەيەكى سووكەيان لەگەڵدا دەكریت ئەویش بریتىيە لە (العرض).

* ھەندىكەيان لېپرسينەو ھيان لەگەڵدا دەكریت و (من نوقش الحساب عذاب) ^{۱۵۸}—پەنا بەخوا—

* كەسى بى باوەر لېپرسينەو ھى (موازنەى) لەگەڵدا ناكريت بەلكو لېپرسينەو ھى (تقریرى) لەگەڵدا دەكرى—واتە: دان پیدانان—بەو ھى تەماشای كردهو ھو كوفرو شىركەكەى خۆى بكات و دانى پيدا بنات و ناشتوانى نكۆلى لى بكات ھەرگیز، ئەمجار بەرەو ئاگر پەوانە دەكریت.

مەبەست لە: (فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ئەمە لەو ئایەتەو ھەرگىراو ھە دەفەر مویت: (وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ) الشورى/۷ (فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ) ئەوانیش ئىمانداران (وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ئەوانیش بى باوەر پەناغوتەكانن.

مه‌به‌ست له: (ویقول لسائر الخلق ممن لم یخلق للبقاء: کونوا ترابا).

خوای گه‌وره هه‌موو دروستکراوه‌کان زیندوو ده‌کاته‌وه له‌پۆژی قیامه‌تدا مروّفه‌کان و گیانله‌به‌ران و بالنده‌کان (وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ (۳۸) الأنعام) واته: گشت ره‌وک‌ه‌رو گیانله‌به‌ریکی ئه‌م زه‌وییه هه‌موو بالنده‌یه‌کیش که به دوو بالان ده‌فری هه‌موو ئه‌مانه چه‌ند ئوممه‌تیکن وه‌کو ئیوه دروستکراوی خۆمان و یاسای تاییه‌تیمان داناوه بۆ ژیا‌نیان و موحتاجمان له هیهچ شتێک که‌مته‌رخه‌میمان نه‌کردوه له (لوح المحفوظ) دا له پاشانیش هه‌موو بۆ لای په‌روه‌ردگاریان کۆ ده‌کرینه‌وه و تووژینه‌وه‌یان له گه‌ل ده‌کرێ و پاداش و تۆله وه‌ردگرنه‌وه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ (۵) التکویر) واته: کاتی گیانله‌به‌رانی کۆی کۆکرانه‌وه پاش ئه‌وه که له ترسی یه‌کتر نه‌یان ئه‌وی‌را به یه‌که‌وه بژین).

هه‌موو دروستکراوه‌کان چه‌ش ده‌کرین به‌مه‌به‌ستی جی به‌جی کردنی دادپه‌روه‌ری له‌نیوانیاندا، تا‌کو حه‌قی یه‌کتر له‌یه‌کتر ده‌سی‌ننه‌وه، ته‌نانه‌ت و لاخ و گیانله‌به‌رانیش حه‌قی یه‌کتر له‌یه‌کتر ده‌سی‌ننه‌وه حه‌قی مه‌پی بۆ شاخ له‌مه‌پی شاخدار ده‌سی‌نرێته‌وه هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح)^{۱۵۹} دا هاته‌وه، پاشان که‌حقیان له‌یه‌کتر سه‌نده‌وه ئه‌وا خوای گه‌وره پێیان ده‌لێت: بینه خاک و خۆل، چونکه ئه‌وانه زیندوو نه‌کراونه‌ته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی له‌دوا پۆژدا به‌مێنه‌وه، به‌لکو زیندوو کرانه‌وه ته‌نها پاداشتی خۆیان وه‌رگرنه‌وه، ئه‌مه‌ش له‌دادپه‌روه‌ری خوای گه‌وره‌یه، ئا له‌وکاته‌دا که‌سی بی‌باوه‌پ ده‌لێت: (يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا (۴۰) النبأ). ئه‌گه‌ر به‌ ئازله‌ و گیانله‌به‌ران وترا: بینه خاک و خۆل ئه‌وا بۆ باوه‌پیش خۆزگه به‌وان ده‌خوازیت.

﴿۵۹﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام حتى للذرة من الذرة حتى يأخذ الله عز و جل لبعضهم من بعض لأهل الجنة من أهل النار ولأهل النار من أهل الجنة ولأهل الجنة بعضهم من بعض ولأهل النار بعضهم من بعض).

واتە: باوھ پېوون بە (القصاص) لە پۆژى قىامە تدا لە نىوان ھەموو دروستکراوھ کاندە، مرقفە کان ودرپندە کان و جېو جانە وھ رو تە نانەت مېرولە يە ک لە مېرولە يە کى تر، تا کو خوای گە وھە حە قىان لە يە کتر وەردە گرېتە وھ، بۆ ئە ھلى بە ھەشت لە ئە ھلى ئاگر، بۆ ئە ھلى ئاگر لە ئە ھلى بە ھەشت، بۆ ئە ھلى بە ھەشت لە يە کتر و بۆ ئە ھلى ئاگر لە يە کتر.

پاڤە /

لە پېشدا باسکرا خوای گە وھە لە پۆژى قىامە تدا دروستکراوھ کان زىندوودە کاتە وھ بە ھە بەستى پاداشت دانە وھ يان لە سەر چاکە و خراپە يان بە نىسبەت مرقفە کانە وھ، بۆ (القصاص) بە نىسبەت مرقفە کانە وھ و ئازە لائە وھ، ئازە لە کان زىندوودە گرېتە وھ تە ھنا بە ھە بەستى (القصاص) و مرقفە کان زىندوودە گرېتە وھ بۆ پاداشت و (القصاص) لە نىوان خۆياندا.

مە بەست لە: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام).

ھەموان بە ھە بەستى (القصاص) زىندوودە گرېتە وھ، بە لام گىانە وھ ران ئە گەر حە قى يە کتر يان لە يە کتر سە ندە وھ ئە وە کارە کە يان تە وە و دە بېت و دە بئە خاک و خۆل، بە لام بە نى ئادەم ئە وە دوو کۆمە لئ: کۆمە لئىکيان لە بە ھە شتدان و کۆمە لئىکيان لە ئاگر دان، ھەر گىز لە پاش ئە وە نامرن، بە ھە تا ھە تا يى دە مېتنە وھ يان لە بە ھە شتدا و يان لە ئاگر دا.

مەبەست لە: (حتى للذرة من الذرة).

تەنانت (الذرة) ش كە بریتییه لە میروولەیهکی بچوک لە میروولەیهکی بچوک حەق لە یەکتەر دەستێننەوه، چونکە خوای گەورە ھەرگیز بە ستم رازی نییە، چونکە (أحکم الحاكمین) ھەر ئێوە حەکمى دادپەرور، بۆیە بە ستم رازی نییە تەنانت لە نێوان ئازەلان و میرووەکاندا، پۆزى قیامەت زیندووێان دەکاتەوه ئێمجار حەقى ھەندیکیان لەوانى تر دەکاتەوه.

بەلام ئیمانداران یەكەم شتێك داوهرى لە نێوانیاندا بکړیت لە پۆزى قیامەتدا (خوینەکانە) لە مافەکانى خەلکى، حەقى یەکتەر لە یەکتەر دەستێنرێتەوه لە پاش ئێوەى لە پردى (صراط) تێدەپەرن و پێش ئێوەى بچنە بەهەشت، دەوڵەستێنرێن و حەقى یەکتەر لە یەکتەر دەستێنرێتەوه، جا ئێگەر پاك کرانەوه ئێوا ئیزنیان پى دەدریت بچنە بەهەشتەوه، چونکە ھیچ کەسێك ناچیتە بەهەشت ھەرگیز ئێگەر ھەر حەقیكى لەسەر بێت، چونکە بەهەشت مالى چاکەکارانە، ھەرکەسى چاک نەبێت ناچیتە بەهەشتەوه، ئێوانەى ھیچ لێپرسینەوه یەکیان لەسەر نەماوه، ھیچ حەقیكى کەسیان لەسەر نەماوه، ھیچ تاوانێك، تەنانت کەسى ئیماندارى سەرپێچیکار لە ئاگردا سزا دەدریت بەئەندازەى سەرپێچییەکەى یان خوای گەورە بەویستی خۆى لى خوش دەبیت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) النساء/ ۴۸ واتە: بێگومان ھەرگیز خوا لە دانانى ھاوبەش بۆى نابوورى و لە خوار شیرکەوه لە ھەر گوناھێك دەبوورى بۆ ھەر کەسێك خۆى بپەوێت).

ئێگەر ویستی لەسەر بێت ئێوا لى خوش دەبیت و ئێگەر ویستی لەسەر بێت سزای دەدات بەئەندازەى تاوانەکەى تاكو پاکی دەکاتەوه لە تاوان ئێمجار دەیخاتە بەهەشتەوه، بۆیە ھیچ کەسێك ناچیتە بەهەشتەوه تەنھا کەسى پاك نەبیت، یان بە (القصاص) و یان بە سزادان پاك دەکړیتەوه.

مەبەست لە : (حتى يأخذ الله عز و جل لبعضهم من بعض لأهل الجنة من أهل النار ولأهل نار من أهل الجنة).

تەنانەت كەسى ئىماندارىش ئەگەر سىتەمى لە بىباوەرىك كۆر ئەوا حەقى بىباوەرە كە دەدرىتەو لە رۆژى قىامەتدا، بە پىچەوانەشەو، كەسى بىباوەر ئەگەر سىتەمى لە ئىماندارىك كۆر بىت ئەوا لە رۆژى قىامەتدا حەقى لى دەسىنرىتەو، بۆيە هېچ كەسىك نامىنرىتەو حەقى لا بىت، تەنانەت ئىماندارىش حەقى كەسى ئىماندارى لى دەسىنرىتەو.

﴿٦٠﴾ نوسەر دەئیت: (واخلاص العمل لله).

واتە: ئىخلاص و نیاز پاکی لە کردەوه کاندە تەنھا بۆ خوا بێت.

پاڤە:

ئىخلاص و نیاز پاکی لە کردەوه کاندە تەنھا بۆ خوا بریتییه لەوێ شىرکى تێدا نەبێت، چونکە خواى گەورە هیچ کارىک وەرناگرێت ئیلا ئەو نەبێت تەنھا لە پێناوی ئەودا بێت و شىرکى تێدا نەبێت، ئەمەش یەکیکە لە مەرجەکانى وەرگرتنى کارو کردەوه کان.

مەرجى دووهم: شۆینکە وتن و کارکردن بە سوننەت، بەوێ کارەکە لە گەل سوننەتى پێغەمبەرى خوادا (ﷺ) بگونجى و بیدە نەبێت، چونکە خواى گەورە بیدە وەرناگرێت بەلکو لەسەرى سزا دەدات، جا ئەگەر هەر مەزھەبى خۆى ماندوو بکات بە کارىکەوه نیازى خوا نەبێت تێدا ئەوا وەکو تۆزو گەردى بڵاوەیان پى دەگرێت، ئەگەر خۆى ماندوو بکات لە کارىکدا لە گەل سوننەتدا نەگونجێت ئەوا وەرناگرێت، جا کردەوه کان وەرناگرێت ئیلا بە بوونى ئەو دوو مەرجە نەبێت:

• نیاز پاکی بۆ خوا (الاخلاص).

• شۆینکە وتنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) (المتابعة).

(وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) (١١١) بلى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١١٢) البقرة) واتە: جوولەکە وتیان: هیچ کەسى _ بێجگە لە جوولەکە _ ناچیتە بەهەشتەوه، گاوردەکانیش هەربەو جوورە کوتیان: نەساراو عیسایى نەبێت کەسى تر ناپواتە بەهەشتەوه ئەم قسەو باسانە بەهەمیشە ئاوات و خەیاڵ و پلاویانە تۆش پێیان بلى: دەسا ئەگەر راست بێژن لە بۆچوونەکانتاندا بەلگەکانتان بەپێن

(۱۱۱) بەلى. . راستىيەكەى ئەمەيە: ھەركەسىك بەچاكى و بىخەوش خۆى بەدەست خواوہ دابى و پووى ھەر لەخوابى و لەفەرمانەكانى سەرپىچى نەكا و لەھەمان كاتدا چاكە خوازىش بىت ئەوہ پاداشتى خۆى لای پەرۋەردگارى خۆى وەردەگرى و مسۆگەرە و نەترس و بىمىكىيان دەبىت لەقيامەتدا نەخەم و خەفەتىش دەخۆن بۆ دۇنيا (۱۱۲).

(مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ) واتە: لە ئەنجامدانى كارەكەيدا تەنھا نىيەتى خوا بىت (وَهُوَ تَحْسِنٌ) واتە: شۆينكەوتەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت لە ھەموو كەسىك، لە جوولەكە لە گاور، لە ھەموو خەلكى، بەم دوو مەرجە:

نياز پاكى و شۆينكەوتن (الاخلاص والمتابعة).

﴿٦١﴾ نوسەر دەئیت: (والرضى بقضاء الله). واتە: رازى بوون بە قەزای
خوای گەورە.

رافە:

مەبەست لە: (الرضى بقضاء الله) ئیمان ھێنان بە قەزاو قەدەر یەکیکە لە شەش
پایەكەى ئیمان (أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وتؤمن بالقدر خيره
وشره)^{١٦٠}.

ئەویش مانای ئەوەیە: باوەرت وا بێت خوای گەورە تەقدیری شتەکانی کردووە
قەزای کردووە ھەر لە ئەزەلەو لە (لوح المحفوظ) دا نوسیویەتی و دروستی کردووە
ھێناویەتیە بوون بە ویستی خۆی، جا ئیمان بە قەزاو قەدەر چوار پلە لە خۆی
دەگرت:

پلەى یەكەم: پلەى زانست و زانیاری (العلم): ئەویش بریتیە لەوەى خوای گەورە
دەربارەى شتەکانی زانیو بە عیلمی خۆی ھەر لە ئەزەلەو پێش ئەوەى بێتە بوون.

پلەى دووھەم: باوەر بەوەى خوای گەورە شتەکانی نوسیو لە (اللوحة المحفوظ) دا
لەپێش دروست کردنیان، خوای گەورە دەفرمویت: (مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (٢٢) الحديد) واتە: ھیچ
بەلاو نەھامەتیەکتان توشتان نابێت نە لەزەویداو نە لەخۆشتاندا مەگەر پێش ئەوە
بەدی بێنین لە (لوح المحفوظ) دا تۆمارکراوە بەراستی ئەوەش بۆ خوا شتیکی ئاسانە).

پلەى سێھەم: باوەر بەوەى خوای گەورە خۆی دەیهوێ و ویستی لەسەر ئەم
رووداوانە بوە: کوفرو ئیمان، گوێزایەلی و سەرپیچی، خراپە و چاکە، خەیر و شەڕ،

ھەموو ئەوانە خىۋاي گەورە ويىستى لى بوو بەويىست و ئىرادە يەكى كەونى، جا ھىچ شىتېك ئەگەر نە يەوى لەموڭ و دەسەلاتى ئەودا پوو نادات، بەلام ئەو خەيرى ويىستوو و ئىمانى ويىستوو و شەپى ويىستو لەبەر ھىكمەتېك و لەبەر تاقىكردنەو، جا خىۋاي گەورە خەيرى ويىستوو و خۆشى دەوى و پىتى پازىيە و شەپى ويىستوو و خۆشى ناوى و پىتى پازى نىيە، بەلام ويىستويەتى لەبەر ھىكمەت و تاقىكردنەو، چونكە ئەگەر تەنھا خەير بوايە ئەوا ھىچ كەسېك تاييە تەندى و جىاوازي نە دەبوو، تاقىكردنەو ش نە دەبوو، ھەموو خەلگىش دەبوونە چاكەكار، ئەگەر تەنھا خراپە بوايە ئەوا ھىچ كەسېك تاييە تەندى و جىاوازي نە دەبوو بەكردنى چاكە، ئەمەش ماناي ئەو يە خىۋاي گەورە بەندەكانى خۆى تاقىدەكاتەو بۆ ئەو پاك و پىس دەر كەوى ئىماندارو بىياو پەر كەوى، ئەو ش تاقىكردنەو يەكە خىۋاي گەورە تاقىيان دەكاتەو، خىۋاي گەورە ئەوانەى بەبى ھوودە دروست نەكردو.

پەلى چوارەم: دروستكردن و ھىنانە بوون، ھەموو شىتېك پوو دەدات ئەوا خىۋاي گەورە خۆى دروستى كردو، (فعل) و كارى بەندەكان دروستكاروى خودان لە ھەمان كاتدا (فعل) و كارى بەندەكان، ئەويش دروستكاروى خودان، خىۋاي گەورە دەفەر مويى: (اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (۶۲) الزمر) واتە: بەپاستى خوا بەدەيئەرى ھەموو شىتېكەو ئەو بەھەموو شىتېكدا پادەگا، خۆى سەرپەرشتىكارى ھەموو شىتېك دەكا چۆن ھىكمەتى بخوازي).

دەفەر مويى: (وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ (۸۱) يس) واتە: ھەرئەويشە دروستكارو زانبار).

دەفەر مويى: (وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (۹۶) الصافات)

جا ئەوانە دروستكاروى خودان، لەھەمان كاتدا كارو (فعل) بەندەكان و بەويىستو ھەلبىزاردەى خۆيان ئەنجامى دەدەن.

جا كەسى ئىماندار بېۋاى بەم چوار پلەيە ھەيە :

- زانست.
- نووسىن.
- ويست و ئىرادە.
- دوستكردن و ھىنانە بوون.

ئەمجار كەسى ئىماندار لەكاتى بەلاۋ موصىبەتدا پازى دەبىت بەقەزاۋ قەدەر، پەست و تووپە نابىت، بەلكو خۆى لە تووپە بوون دەگرىتەۋە و زمانى خۆى دەگرىتەۋە لە شكايەت كردن بۆ لاي جگە لە خوا، دەست خۆى دەگرىتەۋە لە دادپىن و لەخۇدان، جا ئەمە پازى بوونە بەقەزاۋ قەدەر، دەزانى كە: (ان ما أصابك لم يكن ليخطئك، وما أخطأك لم يكن ليصيبك)^{۱۶۱} ھەرۋەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى، ئىمانى ھىچ كەسك تەۋاۋ نابى بەبى ئەمە.

﴿٦٢﴾ نوسەر دەئیت: (والصبر على حكم الله. والإيمان بأقدار الله كلها خیرها وشرها حلوها ومرها. والإيمان بما قال الله قد علم الله ما العباد عاملون والى ما هم صائرون لا يخرجون من علم الله ولا يكون في الأرضين والسموات إلا ما علم الله تعالى).

واتە: ئارامگرتن لەسەر ھۆکمی خوا. باوەپبوون بە ھەموو قەدەرەکانی خۆی گەرە خەیرەکەى و شەرەکەى، شیرینەکەى و تالەکەى. باوەپبوون بە ھەى خۆی گەرە ھەرموویەتى، خۆی گەرە زانیویەتى بەندەکانى چى دەکەن و بەرەو کوێ دەپۆن و لەزانینى خوا دەرنانچن، لەزەوى و ئاسمانەکاندا ھىچ شتێک پوو نادات ئیلا خوا زانیویەتى).

پاڤە:

ئەمە لەپێشدا باسکرا لەباسى پلەى یەكەم لەپلەکانى باوەپ بەقەزاو قەدەر.

ئىحتىجاج کردن بەقەزاو قەدەر لەو موصیبه تانەى مرقۇ ھەلبژاردنى تیدا نییە ئەوا شتێكى باشە چونکە بەلگەى پازى بوون و تەسلىم بوونە، خۆى گەرە دەفەرمویت: (وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) البقرة) واتە: ئەى موحەمەد(ﷺ)! بەوانە کە خۆپاگرو بە ئارامى مژدە بدە (١٥٥) ئەوانەى کە تووشى ھەر بەلاو نەھامەتى و چورتىک دەبن و خیرا دەلێن: ئێمە ھەر ھى خواىن و ئەو دروستى کردووین و دەرئەنجامیش لە قیاماتدا ھەر بۆ لای ئەو دەچینەو (١٥٦).

بەلام ئىحتىجاج کردن بەقەزاو قەدەر لەسەر کارى خراپە کە ھەلبژاردن و کارى مرقۇەکانە، ئەوا ھىچ ھۆججە یەکیان نییە لەقەدەردا لەو شتەندا، بەلکو سزا دەدرێن

لەسەر ئەو كارەيانو لەسەر كەمەرخەمىيان، دەرگای تەوبەشى كراوہىيە، جا لەجىياتى ئەوہى رىكابەرى خوا بىكەيت و بلىيت: بۆ بەم شىۋە تەقدىرت لەسەرم كىردوہ؟ واز لەتەوبە دەھىنى _ ئەمەش جۆرىكە لەجۆرەكانى بى دەسەلاتى نەخواززاو _ ئەوا پەلە بىكە لە تەوبە كىردن و داۋاي لىخۆشبوون و لۆمەى خۆت بىكە، ئەمە داۋاكرائ و خواززاو لەبەندەكان، تەماشاي كارەكانى خۆى بىكات (وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) الحشر/۱۸ واتە: ھەر كەس سەرنج بداۋ بزانى چ شتىكى بۆ سەبەينى (قىامەت) پىش خستووہ لە كىردەوہى چاك؟)

تەماشاي كىردەوہكانت بىكە، دەتوانىت بىگۆرىت و تەوبەى لى بىكەيت، داۋاي لىخۆشبوون بىكەيت، بەلام قەزاو قەدەر ئەوا كارى خودايە و كارى تۆ نىيە.

مەبەست لە: (لا يخرجون من علم الله).

ھەموو شتىك خۆاي گەورە پىي زانايە، ئاگاي لىيەتى، ئەو زانايە بەكوفرى كافرانو خراپەى خراپەكاران و ستمەى ستمەكاران، ھىچ شتىكى لا شاراوہ نىيە، گوپراپەلى گوپراپەلان دەزانى و كارى گوپراپەلان دەزانى، ئەمە و ئەوہش دەزانى، بەلام دوايان دەخات بۆ ئەوہى تەوبە بىكەن و بگەپنەوہ، جا ئەگەر تەوبەيان كرد ئەوا باشە ئەگەر نا لىپرسىنەوہيان لەپىشە، خۆاي گەورە ھەرگىز فرامۆشيان ناكات.

مەبەست لە: (ولا يكون في الأرضين والسموات إلا ما علم الله).

ئەمە وەكو ئەوہى پىشە، ھەموو شتىك خۆاي گەورە زانىويەتى، ئەوہى لەپاىردوۋا بووہ و ئەوہشى لەداھاتوۋا دەبى، ھەموو لىي بەئاگايە و ھىچ شتىكى لى ناشاردىتەوہ، زانىويەتى و تەقدىرى كىردوہ و نوسىويەتى و وىستى لەسەر بووہ و ئىرادەى بووہ و دروستى كىردوہ.

نوسەر دەئیت: (وتعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك وما أخطأك لم يكن ليصيبك، ولا خالق مع الله عز و جل).

واتە/ بزانه ئەوھى تووشى تۆ بوە نەئەبوايە لیت لایبدايە تووشت نەبوايە، ئەوھى تووشت نەبوو نەئەبوايە تووشت بېیت.

ھەرھەما ھیچ دروستکارێک لەگەڵ خوادا نییە.

پاڤە:

ئەمە دەقی ھەرموودەیکە، ھەرھەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بە (ئیبین عەبباس)ی ھەرموو: (واعلم أن ما أخطأك لم يكن ليصيبك وما أصابك لم يكن ليخطئك)^{۱۶۲}.

(ما أخطأك لم يكن ليصيبك) ئەگەر سووریش بووی لەسەرى و دەتویست بەلام تووشت نەبوو، ئەوا بزانه خوای گەرھە تەقدیری نەبووھ بۆت، (وما أصابك لم يكن ليخطئك) مەلئ: ئەگەر ئەو کارەم بکردایە ئەوا تووشم نەدەبوو. مەبەست لە: (ولا خالق مع الله).

ئەمە پەیوەستە بە پلەکانى قەزاو قەدەرەو، ئەمەش پەددى ئەو کەسانە دەداتەو کە دەئین بەندە (فعل) و کارى خۆى دروست دەکات، جا خوای گەرھە خۆى تەنھا دروستکارە، ھیچ کەسێک لەگەڵ ئەودا دروست ناکات، ھەموو شتێک تەنھا لە دروستکاروای خوای تاک و تەنھایە، بۆیە خوای گەرھە دەفەرمووی: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ اتَّخَذُوا مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَتَارَةً مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (۴) الأحقاف) واتە: ئەى موحەممەد (ﷺ) پێیان بڵێ: ھەوالى ئەو پەرستراوانەم بەدەنئى ئێوھ لەباتى خوا ئەیان پەرستەن و ھاواریان بۆ دەبەن؟

ئەوانە لەم زەویيەدا چىيان دروست کردووە، نیشانمى بدەن؟ یان لەدروست کردنى ئاسمانەکاندا بەشدارىکیان ھەيە؟! ئەگەر ھاوبەشیان ھەيە، دەکەواتە نامەيەکی ئاسمانم نیشان بدەن لەپیش ھاتنى ئەم قورئانەدا بۆتان ھاتبیت، یان شوینە واریکی زانستی لەپابوردووانەو بەلگە بێت لەسەر قسەکەتان، ئادەى يەکی لەمانەم بۆ بێنن ئەگەر ئیوە راست ئەکەن و ئەوانە ھاوبەشى خوان).

خوای گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ) (الحج/ ۷۳) واتە: بەراستی لەخوا بەدەر ئەوانەى ئیوە ئەیان پەرستن و ھاواریان بۆ دەبەن ھەرگیز ناتوانن تەنھا مێشیکیش بەدى بێنن، ئەگەر چى ھەمووشیان کۆببنەو).

خوای گەورە دەفەر مویت: ((أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد/ ۱۶) واتە: یا ئەوانە چەند ھاوبەشیکیان بۆ خوا داناو وەکو دروستکراوى ئەو (خوا)یە یان دروست کردبى ئەوجا ئەو دروستکردنە لەوانى شیواندبى و چەواشە بووین بلى: ئەى موحەممەد (ﷺ) تەنھا ھەر خوايە دروستکەرى ھەموو شتیک و ئەویش تاكو تەنیاى دەسەلاتدارە بەسەر ھەموو شتیکدا).

بۆیە خوای گەورە وەصفى وینەکیشان دەکات دەلیت: (فما اظلم ممن ذهب يخلق كخلقي) بەمانای ئەوەى ھەول دەدات شتوہیەك بدۆزیتەو وەکو ئەوەى خوای گەورە دروستى کردووە (فليخلقوا حبةً أو ليخلقوا شعيرةً) لەپروايەتیکى تردا ھاتووہ (أو ليخلقوا ذرةً)^{۱۶۳} ھیچ کەسێک ئەو ناتوانى، ھەرچەندە ئەگەر بتوانى و وینەيەك بکیشى و دروستى بکات ئەوا ناتوانى ژيانى بە بەردا بەیتى.

جا ژيان لە دروستکراوەکانى خوايه، ههچ که سيک ناتوانى ته نانه ت نه گهر وینه يه کى
 شيوه وردى کيشا نه و ناتوانى پۆخى به بهردا بهيئى، ژيان به بهريدا بهيئى نه مه
 دروستکراوى خودايه، بۆيه له پۆزى قيامه تدا به وینه کيشان ده گوتريت: (أحيوا
 ما خلقتم)^{۱۶۴} وه کو شتيکى ته عجزى و سزايه ك بۆ نه وان.

۱۶۴ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۹۹۹) ومسلم (۲۱۰۷) .

﴿٦٣﴾ نوسەر دەئیت: (والتكبير على الجنائز أربع، وهو قول مالك بن أنس، وسفيان الثوري، والحسن بن صالح، وأحمد بن حنبل، والفقهاء، وهكذا قال رسول الله ﷺ).

واتە: (تەكبیر) كردن (واتە: وتنى الله اكبر) لەسەر جەنازە چوار جارە (دانەى)، ئەمەش لەسەر قسەو پای (مالىكى كوپى ئەنەس) و (سفيان الثوري) و (الحسن بن كوپى صالح) و (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) و فەقیهەكان، ئابەم شىوێهە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى.

پاڤە:

ئەم مەسەلەى مەسەلەى كى لاوه كىيە (فەرعى يە) بەلام لێرەدا باسى كردووە چونكە جياوازیو خىلافى تێداى، بۆ ئەوێ لەو مەسەلەىدا سوننەت پوون بگاتەو، چونكە كىتابەكە ناوى (شرح السنه) يە، پای بىلاو بەناوبانگ لای ئەهلى سوننەو جەماعەو پێشەوايان ئەوێ تەكبیركردن لەسەر جەنازە چوار تەكبیرەى، هەرەكو لەفەرموودەى كى (صحيح) دا هاتووە: (أن النبي صلى على النجاشي صلاة الغائب وكبر عليه أربعاً)^{١٦٥} واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێژى لەسەر نەجاشى كرد بە (صلاه الغائب) چوار (الله اكبر) ی لەسەر كرد.

لەزۆربەى فەرموودەكاندا بەچوار هاتووە لەهەندىكاندا پێنج یان زیاتر هاتووە، بەلام ئەوێ كۆپای مۆسلمانانى لەسەرە چوار (الله اكبر) ه، ئەوێ لەو زیاتر جێى خىلافو جياوازییە و كەسى مۆسلمانیش ناڤوات بۆ لای خىلافو جياوازیو واز لەو پایە بەهێنى كۆپای لەسەرەو خەلكى شپىز ناكەن، بەتایبەتى پێشەواى مزگەوتەكان با خەلكى نەشلزێتن، چونكە خەلكى لەچوار (تەكبیرە) زیاتر پانەهاتوون، جا ئەگەر

دەتەوى ئەنجامى بەدەيت ئەوا بۆ خۆت بېكە و خەلگى مەشلۆتتە، چەند قەسەيەكى نامۆ رېۋايەتى جىاۋازيان بۆ بەيتى، چۈنكە ئەمە كارو پېشەى قوتابى زانست و زانيارى نېيە، چۈنكە قوتابى زانست و زانيارى دلى خەلگى يەك دەخەن و سەريان لى ناشىۆتتەن، كار بەۋە دەكەن ئىجماعى لەسەرە، خۆيان پەيۋەست دەكەن بەۋەۋە، ئەمە پىۋىست و دلوكارىيە لەسەريان، ئەمەش مەبەستى دانەرە لىرەدا چوار تەكبىرەكەى ھىناۋە چۈنكە ئەۋەى زانايان كۆكن لەسەرى چوارە، بۆيە لەۋە زىاتر ناكات و خەلگى ناشلۆتتەن.

مەبەست لە: (وهو قول مالك بن أنس وسفيان الثوري والحسن بن صالح وأحمد بن حنبل).

مالىكى كۆپى ئەنەس: پېشەۋاى شارى مەدېنە و يەككە لەچوار پېشەۋاكە.

سفيان الثوري: سفيانى كورى سعيد الثوري يەككە لەپېشەۋا بەناۋابانگەكانى

فيقھى.

الحسن ي كۆپى صالح ي كۆپى حى: ئەمەش يەككە لەگەرە پېشەۋاكان.

ئەحمەد ي كۆپى حەنبەل: يەككە لەچوار پېشەۋاكە.

مەبەست لە: (والفقهاء وهكذا قال رسول الله ﷺ).

ۋاتە: ئەۋە قەسەى زۆرىەى فەقىھەكانە ۋەكو شوپنكەۋتنى سوننەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆيە پىۋىستە لەسەر قوتابىيانى زانست و زانيارى خەلگى نەشلۆتتەن بە حوججەى ئەۋەى قەسەيك يان فەرمودەيەك ھەيە ئەۋ زىادەى تېدايە، زانايان خۆيان خىلافى مەسەلەكانيان دەزانى، كەچى نەدەپۆيشتەن شتېك بەيتن بېنە ھۆى تېكدانى خەلگى، جىاۋازى بكن لەۋەى كارى لەسەر كراۋە.

نوسەر ده‌لێت: (والإيمان بأن مع كل قطرة ملك ينزل من السماء حتى يضعها حيث أمره الله عز و جل).

واته: باوه پ به و هی هه موو دلوپه یه کی باران فریشته یه کی له گه لدا یه له ئاسمانه وه داده به زیت تا کو ده یخاته ئه و جینگه یه ی خوای گه و ره فه رمانی پی کردوه.

ہدف:

گومان له وه دا نيبه خواى گه وړه له ناسمانه وه باران ده بارينى به نه ندازه، خواى گه وړه ده فهرمويت: (وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ) المؤمنون (۱۸) واته: له و ناسمانه وه به نه ندازه به كى دياريكړاو، ناومان بوټان بارانده خوارى ئينجا له زه ويدا له جيگايه كى تايبه تدا جيمان پيداو پامان گرت).

خوای گه وره ته قدیری ئەندازهی دابه‌زینی بارانی کردوه، ته‌قدیری چه‌ندو ئەندازه‌که‌ی دیاری کردوه، ئەو زه‌وییه‌ی له‌سه‌ری داده‌به‌زێ هه‌ر به‌ویستی خۆی به‌کاری ده‌هێنێ، په‌وانه‌ی ده‌کات و فه‌رمانی پێ ده‌کات و باران ده‌بارێ و فه‌رمانی پێ ده‌کات و ده‌یگریته‌وه‌و فریشته‌یشی له‌گه‌ڵدایه، له‌وه‌صفی میکانیله‌دا هاتوه‌ دڵۆپه‌کان و پوه‌ه‌که‌کانی پێ سپێدرراوه، جا فریشته‌کان ئەو کارانه‌ ده‌که‌ن خوای گه‌وره‌ له‌ئه‌ستۆی ئەوانی داناوه‌و له‌و کارانه‌: دڵۆپه‌ باران.

﴿٦٤﴾ نوسەر دەئيت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) حين كلم أهل القلب يوم بدر أي: المشركين كانوا يسمعون كلامه).

واته / باوه پېوون بە وهى كاتى پېغه مېرى خوا (ﷺ) له گەل ئەهلى (القلب) دا قسەى كرد له پۆزى بەردا _ واته: بى باوه پان _ ئەوان قسەى پېغه مېرى خودايان (ﷺ) دەبيست.

پافە:

پېغه مېرى خوا (ﷺ) خاوهنى چەندىن موعجيزەيه، (المعجزة): برىتييه له كاريكى ناناسايى، به هېچ شيوەيهك دەستى مرقى تيدا نيه، بەلكو تەنها لەدروستكراوى خودايه، (وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (٥٠) نعنكبوت) واته: وتيان: جا بۆ پاستى خۆى بۆ لەلايهن پەروەردگارييه وه چەند بەلگەيهكى بۆ دانەبەزىنرا تۆش پېيان بلى: هەموو بەلگەو نيشانەكان هەر لای خوان و بە دەستى ئەون و من هەر بيدار كەرەوه و ترستينه ريكي ناشكرام مەگەر ئەوانە داواى بەلگە ئەكەن، ئەوهيان بەس نيه كه ئيمە قورئانمان بۆ ناردوویت و بەسەرياندا نەخوينریتەوه؟ تا بیکەنە بەلگە بۆ پاستى تۆ؟ بەپاستى لەو قورئانەدا بەزەيى و نامۆزگارى هەيه، بۆ هەر قوم و هۆزى بيانەوى باوه پېين).

پېشنيار دەكەن بۆ پېغه مېر (ﷺ) ئايەتيك بهيئى لهخۆيه وه بېيتە بەلگەى پاستيتى پەيامەكەى هەروەكو ئەوان دەلین، ئايەتەكانيش لەلايهن خوداوهيه، پېغه مېر (ﷺ) له خۆيه وه ئايەت ناھيئى تەنها لەلايهن خوداوه نەبى، (قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ) هەر ئەوه موعجيزەكان ناشكرا دەكات و دەرى دەخات، لەسەر دەستى پېغه مېرانی دەرى دەخات بەمەبەستى پشت پاستکردنەوهيان، جا لەوانە: مردووێك نەگەر قسەى لەگەلدا بكەیت ئەوا قسەكانت نابيسى و نازانى تۆ چى دەئيت، بەلام

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە گەل کوزراوانى بەدر قسەى کرد لە قورەيشىيەکان ئەوانەى ئازارىيان دابوو و ئازارى موسلمانانيان دابوو لە مەككە، خۆيان بەزل دەزانى بەسەر ئيماندا و سەرپېچى پېغەمبەرى خوايان (ﷺ) دەکردو ئەويان لە مەككە دەرکرد، هاوەلانىيان دەرکرد و ئازارى ئەوانيان دا، خواى گەرە لە پۆژى بەدردا زالى کردن بەسەرياندا و کوزران، گەرەکانى ئەوان لە و پۆژەدا کوزران (شەيبەى کوپى عوتبە) و (عوتبەى کوپى رەبيعه) و (ابو جهل ى کوپى هشام) و ژمارەيەكى زۆر لە گەرەکانى قورەيش لە پۆژى بەدردا کوزران، ئەمجار پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى کرد فرپى بدەنە (قُليب) يەكێكە لە بېرەکانى بەدر، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر ئەوان پاوەستاو قسەى لە گەل ئەواندا کرد: ئەى فلانى کوپى فلان، ئەى (ابو جهل ى کوپى هشام)، ئەى عوتبە، ئەى شەيبە، ئەى ئومەيبە، يەك بەيەك قسەى لە گەل ئەواندا کرد، ئايە ئەوەى خواى گەرە بەلئىنى پى دابوون حەق و راست دەرچوو؟ ئەوەى خواى گەرە بەلئىنى پىم دابوو حەق و راست دەرچوو، عومەر بە پېغەمبەرى خواى (ﷺ) فەرموو: — ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، چۆن قسەيان لە گەلدا دەكەيت؟ لەكاتێكدا ئەوان مردوو يەكى بۆگەنن و نابيستن؟ فەرموو: (ما أنتم بأسمع لما أقول منهم لكنهم لا ينطقون أو لا يتكلمون)^{۱۶۶} واتە: (هەرگيز نێو گوتيبستى نين لەوەى دەيليم لە ئەوان بەلام ئەوان قسەناکەن).

ئەمە موعجيزەيەكە لە موعجيزەکانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) خواى گەرە لەسەر دەستى بەدى هينا.

﴿٦٥﴾ نوسەر دەئیت: والإيمان بأن مرض أجره الله على مرضه.

واتە: باوەربوون بەوەى ھەر کەسێک ئەگەر نەخۆش بکەوێت ئەوا خوای گەورە پاداشتی دەداتەو لەسەر نەخۆشییەکەى.

﴿٦٦﴾ والشهيد يأجره الله على شهادته.

واتە: شەھید خوای گەورە پاداشتی دەداتەو لەسەر شەھید بوونەکەى.

پاڤە:

خوای گەورە پاداشتی ئیمانداران بێز ناگات، موصیبت دەهێنێتە سەر ئیمانداران بەمەبەستى پاککردنەو یان بەمەبەستى زیادکردنى پاداشت، پەنگە ھەندى جار دەهێنێتە سەر ئیمانداردا بەمەبەستى ھەلۆهرین و نەهێشتنى تاوانەکانى، پاککردنەوێ لە گوناھەکانى، پەنگە تاوانى نەبێ و دەهێنێتە سەرىدا بۆ ئەوێ پلەو پایەى بەرز بکاتەو، چونکە خوای گەورە پلەیکى بۆ نوسیووە لەبەهشتدا بەکردهوێ خۆی پێى ناگات، جا خوای گەورە تووشى موصیبتى دەکات تاكو پاداشتهکانى چەند جارن بکاتەو دەگاتە ئەو پلەو پایە، جا ئیماندار بەردەوام لەخەیر و چاکەدایە، بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فرمویەتى: - (عجبا لأمر المؤمن! إن أمره كله له خير، إن أصابته سراء فشكر كان ذلك خيرا له، وإن أصابته ضراء وصبر كان ذلك خيرا له، وليس ذلك إلا للمؤمن)^{١٦٧} جا کەسى ئیماندار تووشى موصیبت دەبێ و لەھەمان کاتدا لە بەرزەوھەندى ئەودایە، یان خوای گەورە دەیکاتە ھۆى کەفارهتێ تاوانەکانى، یان خوای گەورە دەیکاتە ھۆى بەرزبوونەوێ پلەو پایەى.

(شەھىد): ئەو كەسەيە لەجەنگداو بەرانبەر بەبى باوەپان كۆژاوەو جەنگى كردووە
 بۆ ئەوەى وشەى (الله) بەرز پابگرى و بەرزكاتەو، جا ئەمە خواى گەورە لەمەموو
 تاوانەكانى خۆش دەبى تەنھا قەرز نەبى، چونكە قەرز حەق و مافى خەلكىيە، حەق و
 مافى خەلكى لەسەر لاناچىت ئىللا بەدانەو، نەبى يان بە لىخۆشبوون و گەردن ئازابى
 نەبى، بەلام ئەو تاوانانەى لەنيوان خۆىو خوادايە ئەوا خواى گەورە لەمەمووى خۆش
 دەبى بەهۆى شەھىدبوونى لەپىناوى خوادا.

چەند جۆر شەھىدىك هەيەو شەھىدى جەنگ نىن، وەكو كەسىك بەهۆى نەخۆشى
 (طاعون) ەو بەمىت ئەو شەھىدە، ەس كەسىك لەكاتى بەرەنگارى لە پىناوى
 سامانەكەى يان نامووس و شەرفى يان كەس و كارەكەى بكۆژى ئەو شەھىدە، ئەو
 كەسەى بەهۆى ڕووداوىكى كت و پىدا وەكو سووتان يان خنكان بەمىت ئەوا شەھىدە
 لای خوا^{۱۶۸}، واتە پاداشتى شەھىدى هەيەو لەحوكمەكانىدا وەكو شەھىدى جەنگ نىيە،
 بەلكو دەشۆردىو كفن دەكرى و نوێژى لەسەر دەكرى، بەلام شەھىدى جەنگ ئەو
 ناشۆردىو بەو جلو بەرگەو كفن دەكرى پىو، كۆژاوەو نوێژى لەسەر ناكرىو
 بەخوێنەكەى خۆيەو دەنێژى.

﴿٦٧﴾ نوسەر دەئىت: (والإيمان بأن الأطفال إذا أصابهم شيء في دار الدنيا يألمون وذلك أن بكر بن أخت عبد الوهاب (عبدالواحد)^{۱۹} قال: لا يألمون، وكنب)

واتە: باوھەپپوون بەوھى مندالان ئەگەر تووشى ھەر شتېك بېن لەدونيادا ئەوا ئازاريان پى دەگات، ئەوھتا (بكرى خوشكەزاي عبدالوهاب (عبدالواحد) دەلى: ئەوان ئازاريان پى ناگات، بزانە درۆى كردوھ.

رافە:

ئەم مەسەلەيەى باسكردوھ لىرەدا بەھۆى ئەوھى كەسېك بلىت: مندالان ئازاريان پى ناگات، ئەوھى لىرەدا باسكردوھ بۆ ئەوھى پەددى ئەو كابرەيە بداتەوھ، دەلېن ئەو پياوھ: كەسېكى خەوارىچ بوھ، خەوارىجەكان قسەى لەوھ ھىچ و پوچترىان ھەيە، بەھۆى نەفامى و خۆبەزانا زانينيانەوھ.

بۆيە مندالېك ئەگەر تووشى شتېك بېيىت ھاوار دەكات و دەگرىو تكا دەكات پىى بگەن، ئەمەش بەلگەيە ئازارى پى دەگات، ئەمە شتېكى بېنراو ھەست پىكراوھ بەلام ئەم پياوھ خاوەنى چەند بىرۆكەيەكى نامۆيە، لەو بىرۆكانە ئەم مەسەلەيەيە.

﴿٦٨﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله، ولا يعذب الله أحدا إلا بقدر ذنوبه، ولو عذب أهل السموات والأرض برهم وفاجرهم، عذبهم غير ظالم لهم، لا يجوز أن يقال لله عز و جل: إنه ظالم، وإنما يظلم من يأخذ ما ليس له، والله له الخلق والأمر، والخلق خلقه، والدار داره، لا يسأل عما يفعل وهم يسألون، ولا يقال: لم وكيف؟ ولا يدخل أحد بين الله وبين خلقه).

واته: بزانه هیچ که سیک ناچیتته به هه شته وه ئیلا به پره حمه تی خوا نه بی، خوای گه وره سزای هیچ که سیک نادات ئیلا به ئەندازه ی تاوانه که ی خۆی نه بی، ئەگەر سزای ئەهلی ئاسمانه کان و زهوی بدات، چاکه کارو خراپه کاران، سزایان دهدات به بی ئەوه ی سته می لێیان کردبی، نابیت به خوای گه وره بگوتری: سته مکاره، چونکه ئەو که سه سته م ده کات شتیک ببات و هی خۆی نه بی، خوای گه وره هه موو دروستکردن و ته کیرو فه رمانی بو به ریوه بردنی هه موو بوونه وه، هه ر به ده ستی ئەوه، دروستکراوه کان دروستکراوی ئەوه و ئەم ماله مائی ئەوه، پرسپاری لی ناکری هه ر شتیک بکات به لکو ئەوان به پرسپاری و ناگوتریت: بو و چۆن؟ هیچ که سیک ناکه ویتته نێوان خواو دروستکراوه کانی.

پاڤه:

مه به ست له: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله).

به هه شت به رزو به نرخه، که س به کرده وه پیتی ناگات، هه رچه نده مرۆڤه کان کار بکه ن، هه رچه نده هه موو گوێرپایه لێیه کان ئەنجام بده ن، چونکه کاره کانی به رانه ر ئەو نیعمه تانه نییه پیتی دراوه، جا ئەگەر له سه ر نیعمه ته کانی لێ پرسینه وه ی له گه ل بکری ئەو هیچ کاریکی نامی نی، ئەمه له پوهیه که وه.

لايەنى دووھەم: بەھەشت بەنرخە، ھېچ بەھاو نرخیكى ديارىكراو نىيە لەكردەوہ يان پارە يان جگە لەوانە، ھېچ كەسك گەوردەيى و مەزنى نازانى تەنھا خوا نەبى، بەلام خواى گەوردە ئيمانداران دەخاتە بەھەشتەوہ بە پەحمەتى خۆى، بەھۆى كردەوہ كانيانەوہ، جا كردەوہ كانى ھۆكارى چوونە بەھەشتن، پتويستكارو موجىبى چوونە بەھەشت نين، نرخو بەھاى بەھەشت نين، بۆيە پتەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله) واتە: ھېچ كەسك لە ئىوہ ناچىتە بەھەشتەوہ بەكردەوہى خۆى) ئەمە بۆ ئەوہ يە مرقەكان سەرسامى كردەوہ كانى خۆيان نەبن، نەك لەبەر ئەوہ يە واز لەكردەوہ كانيان بەيئەن، ئەو ئايەتەى كەدەفەرموى: (ادخلوا الجنة بما كنتم تعملون) (۳۲) النحل) ئەو پىتى (بام) لەوشەى (بما) دا (باء)ى خستەبەر (عوض) و بەھا (ثمن) نىيە، بەلكو (باء)ى ھۆكارى (سببى) يە، واتە: بەھۆى ئەو كارانەى ئەنجامتان دەدا، بەبەلگەى ئەو فەرموودەيەى دەفەرمووت: (لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله) وتيان: تويش ئەى پتەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: (ولا أنا . لا أن يتغمديني الله برحمته)^{۱۷۰} واتە: منيش ئىللا مەگەر خواى گەوردە بمخاتە بەر پەحمەتى خۆى) جا بۆيە ھەرگىز با مرقەكان سەرسامى خۆيان نەبن، بەلام ناچىتە بەھەشتەوہ ئىللا بەھۆى كردەوہ كانيانەوہ نەبى، چونكە ئەگەر كار نەكات ئەو ناچىتە بەھەشتەوہ، چونكە ھۆكارەكەى نەگرتۆتە بەر.

مەبەست لە: (ولا يعذب الله أحداً إلا بقدر ذنوبه).

بەھەشت لەفەزلى خوداو رەحمەتى ئەوہ، كردەوہ كان تەنھا ھۆكارى چوونە بەھەشتن و ئەھلى دۆزەخ سزا نادريئ ئىللا بەھۆى تاوانى خۆيانەوہ نەبى، بەھۆى

تاوانی که‌سی تره‌وه سزا نادرین، به‌بیّ نه‌نجامدانی تاوان سزا نادرین، نه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه، که‌واته به‌هشت له‌فه‌زلی خودایه و دۆزه‌خ له دادپه‌روه‌ری نه‌وه.

مه‌به‌ست له: (ولو عذب أهل السموات والأرض برهم وفاجرهم عذبهم غیر ظالم لهم).

نه‌مه هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی پیشه‌وه‌یه، که‌وا مروّفه‌ه‌رچه‌نده کار بکات نه‌وا کرده‌وه‌که‌ی به‌رانبه‌ر به‌ه‌ندی له نیعمه‌ته‌کانی خوا نییه به‌سه‌ریه‌وه، جا نه‌گر خوای گه‌وره سزای بدات نه‌وا له دادپه‌روه‌رییه، له‌به‌ر که‌مه‌رخه‌می شوکرکردنی نیعمه‌ته‌کانی خودایه به‌سه‌رییه‌وه، نه‌م قسه‌یه‌ی باسی کرد ده‌قی فه‌رموده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ) که ده‌فه‌رموئیت: (لو أن الله عذب أهل سماواته وأهل أرضه لعذبهم وهو غیر ظالم لهم ولو رحمهم كانت رحمته خیر لهم من أعمالهم)^{۱۷۱} واته: نه‌گر خوای گه‌وره سزای هه‌موو نه‌هلی ئاسمانه‌کان و نه‌هلی زه‌وی بدات نه‌وا سزایان ده‌دات و سته‌مکار نییه به‌رانبه‌ریان، نه‌گر په‌حمیان لی بکات نه‌وا په‌حمه‌ته‌که‌ی چاکتره بوّیان له‌کرده‌وه‌کانیان).

چونکه خراپه‌کار سزای ده‌دات به‌هۆی خراپه‌که‌یه‌وه، سزای چاکه‌کار ده‌دات چونکه کاره‌که‌ی وای لی نه‌کردوه بییاته به‌ه‌شته‌وه، چونکه ناگاته نیعمه‌ته‌کانی خوا به‌سه‌رییه‌وه.

مه‌به‌ست له: (لا يجوز أن يقال لله: إنه ظالم).

خوای په‌روه‌ردگار خۆی پاک‌پاگرتوه له‌سته‌مکردن: خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (٤٦) فصلت) واته: په‌روه‌ردگار یشته هه‌رگیز غه‌درباز و سته‌مکار نییه له به‌نده‌کانی و بیّ که‌م و کورت پاداشتیان نه‌داته‌وه).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (۱۷) غافر) واته: له‌و رۆژه‌دا هیچ جۆره سته‌م و غه‌دریک نییه بی زیادو که‌م هه‌موو که‌سیک پاداشت و تۆله نه‌دریته‌وه، به‌راستی خوا زوو و به‌په‌له‌حیساب و لی‌کۆلینه‌وه ده‌کات).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا (۴۹) الکهف) واته: په‌روه‌ردگاریشت ناهه‌قی و سته‌م له‌هیچ که‌سیک ناکات).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ (۷۶) الزحرف) واته: ئیمه هیچ سته‌ممان لی نه‌کردوون به‌لام نه‌وان خۆیان سته‌مکار بوون و له‌پێگه‌ی ئیمه لایان دا).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۱۱۸) النحل) واته: ئیمه سته‌ممان لی نه‌کردن، به‌لام نه‌وان سته‌مییان له‌خۆیان کرد به‌هۆی لادان و سنوور به‌زاندنه‌وه).

خوای گه‌وره له‌فهرموده‌یه‌کی قوودسیدا ده‌فهرمویت: (یا‌عبادی إني حرمت الظلم على نفسي وجعلته بينكم محرما فلا تظالموا)^{۱۷۲} واته.. ئه‌ی به‌نده‌کانم.. من سته‌م له‌سه‌ر خۆم حه‌رام کردوه و له‌نیوان ئیوه‌شدا حه‌رام کردوه بۆیه سته‌م له‌یه‌کتر مه‌که‌ن) جا خوای گه‌وره حه‌که‌م و دادپه‌روه‌ره، سته‌مکردن لایه‌قی نه‌و نییه.

مه‌به‌ست له: (وإنما يظلم من يأخذ ما ليس له، والله له الخلق والأمر).

سته‌م: بریتییه له‌بردنی حه‌ق و مافی خه‌لکی، ئایه خه‌لکی حه‌ق و مافیان به‌سه‌ر خوداوه هه‌یه؟ هیچ که‌سیک حه‌ق و مافی به‌سه‌ر خوداوه نییه، هیچ که‌سیک هیچ حه‌قیک پتویست و واجب ناکات له‌سه‌ر خوا، به‌لکو حه‌قی به‌نده‌کان به‌سه‌ر خوداوه

ئەوھىيە سىزى ھىچ كەسنىڭ ئەدا ھاۋەلىيان بۆ بېرىپ نەدەبىي، ئەم ھەق ھەزلىكە لەخوداۋە.

ستەم: دانانى شىتېكە لەجېگە يەك ھى خۆى نەبىي، جا خۋاى گەۋرە ھىچ كەسنىڭ ناكاتە نىۋ سزاۋە شايسىتەى خۆشگوزرانى بىت، ھىچ كەسنىڭ ناخاتە خۆشگوزرانىيەۋە شايسىتەى سزا بىت، بەلكو ھەر كەسنىڭ شايسىتەى خۆشگوزرانى بىت دەيخاتە خۆشگوزرانىيەۋە ھەر كەسنىڭ شايسىتەى سزا بىت دەيخاتە نىۋ سزاۋە، ئەمە دادپەرۋەرىيە، بەلام پېچەۋانەى ئەمە ستەم، ئەگەر سزاى ئىمانداران بدات و پىز لەبىي باۋەپان بىگىت ئەۋە دەبۈۋە ستەم، خۋاى گەۋرەش پاك و بىگەردە لەو ستەم، ناكىت خۋاى گەۋرە سزاى ئىمانداران بدات و پىز لەبىي باۋەپان بىگىت، بىي باۋەپان بخاتە بەھەشتەۋە ئىمانداران بخاتە ئاگرەۋە، ئەمە لايەقى خۋاى گەۋرە نىيە.

مەبەست لە: (والله له الخلق والأمر، والخلق خلقه، والدار داره).

خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت: (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (۵۴) الأعراف) واتە: چاكىش بزانن! دروستكردن و تەكپىر ۋە فرمانى بۆ بەرپەرۋەردى ھەموو بوۋنەۋەر، ھەر بە دەستى ئەۋە، زۆر بە بەرەكەت و گەۋرەيە خۋايەك كە پەرۋەر دەگارى گىشت جىھانە).

(أَلَا لَهُ الْخَلْقُ) بىرىتىيە لەھىنانە بوۋنى شىتەكان لەنە بوۋنەۋە، جا ھەموو دروستكراۋەكان خۋاى گەۋرە دروستى كىردە، ھىچ كەسنىڭ لەگەل خۋادا دروست ناكات، خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ) الزمر/۶۲) واتە: بەپراستى خوا بەدېھىنەرى ھەموو شىتېكە).

خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت: (أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد) واتە: يا ئەۋانە چەند ھاۋبە شىكىيان بۆ خوا

داناۋە ۋەكو دروستكراوى ئەو (خو)يەيان دروست كرديى ئەوجا ئەو دروستكردە لەوانى شىۋەندىيى ۋەچەۋاشە بووين بلى: ئەى موخەممەد (ﷺ) تەنھا ھەر خوايە دروستكەرى ھەموو شتىك ۋەئەيش تاك ۋەتەنپاى دەسەلاتدارە، بەسەر ھەموو شتىكدا).

بەشىۋەيەك ئەۋەى بەندە دروستى كرده ھاوشىۋەى ئەۋەيە خوا دروستى كرده، ئەمە ھەرگىز نابىت ۋەئەستەمە، (قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ) (الرعد) واتە: بلى: ئەى موخەممەد (ﷺ) تەنھا ھەر خوايە دروستكەرى ھەموو شتىك ۋەئەيش تاك ۋەتەنپاى دەسەلاتدارە، بەسەر ھەموو شتىكدا).

دەفەر مويىت: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَزُورِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ) (الأحقاف/ ۴) واتە: ئەى موخەممەد (ﷺ) پىيان بلى: ھەۋالى ئەو پەرستراۋانەم بدەنى كە: ئىۋە لەباتى خوا ئەيان پەرستى ھاۋارىيان بۆ دەبەن؟ ئەوان لەم زەۋىيەدا چىيان دروست كرده، نىشانىمى بدەن؟).

(والأمر) ھەموۋى بۆ ئەۋە، (الأمر) برىتييە لە: دانانى شەرى ۋەھى دابەزاندن، جا دروستكار ئەو كەسەيە فەرمان دەكات يان نەھى دەكات يان شەرى دادەپىژى بۆ بەندەكانى بەرژەۋەندى ئەۋانى تىدايە، نەھى لە شتىك دەكات زىيانى ئەۋانى تىدايە، ھىچ كەسنىك بۆى نىيە فەرمان بكات يان نەھى بكات يان پەرستنىك پىۋىست (واجب) بكات يان نەھى لە شتىك بكات بەبى بەلگە، (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ) (الشورى ۲۱) واتە: ئاخۇ ئەۋانە پىگەى خۋاناسىن دەگىن يا خۇ چەند ھاۋەشىك بۆ خوا دادەنن چەند ياساۋ بەرنامەيەكيان بۆ داھىنابن لەئەين كە بەھىچ شىۋەيەك خوا مۆلەتى نەدەبن).

جا هه‌موو فه‌رمانێك بۆ خودایه، فه‌رمانی كه‌ونی قه‌ده‌ری و فه‌رمانی شه‌رعی، فه‌رمان ده‌كات و نه‌هی ده‌كات، (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ) (الأعراف/ ۵۴) خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌نیوان دروستكردن و فه‌رماندا (الخلق و الامر) ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه كه فه‌رمان (أمر) دروستكراو نییه، ئه‌مه‌ش وه‌لام و په‌ددی جه‌ه‌میه‌كانه كه ده‌لێن: قورئان دروستكراوه و قسه‌ی خوای گه‌وره دروستكراوه، خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌ نیوان (الخلق و الامر)، جا (الامر) بریتییه له‌ قسه‌كردن و كه‌لام و ته‌شریع، خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌ نیوان (الخلق و الامر) ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه قسه‌ی خوای گه‌وره دروستكراو نییه.

مه‌به‌ست له: (والدار داره) ماله‌كان سی‌ داننه:—

- مالی دنیا.
- مالی به‌رزه‌خ.
- مالی جێگیربوون. ئه‌ویش دوا پۆژه.

هه‌مووی هی خوایه.

مه‌به‌ست له: (لا يُسأل عما يفعل وهم يُسألون).

هه‌رگیز پرسیاڕی لێ ناکریت له‌وه‌ی ده‌یکات، چونکه کاره‌کانی هه‌رگیز که‌م و کووپی تێدا نییه، هه‌چ خه‌وشیکی تێدا نییه، جا کاره‌کانی هه‌موو مه‌حکه‌م و ته‌واون، هه‌رگیز تووشی که‌م و کووپی و خه‌وش نابێ. پرسیاڕ کردن بۆ ئه‌و که‌سه‌یه ده‌بێ که‌م و کووپی و خه‌وش له‌کاره‌کانیدا هه‌بێ، جا خوای گه‌وره پرسیاڕی لێ ناکریت هه‌رچی بکات، چونکه کرده‌وه‌کانی هه‌موو ته‌واوو بێ که‌م و کووپین، نه‌ك ته‌نها له‌به‌ر زāl بوون و په‌روه‌ردگاریتی، هه‌روه‌کو هه‌ندی که‌س ده‌لێت، ئه‌و پرسیاڕی لێ ناکریت له‌به‌ر مه‌زنی و شکۆمه‌ندی، به‌لام ته‌نها ئه‌وه نییه، به‌لکو پرسیاڕی لێ ناکرێ—له‌گه‌ل

ئەو شىدا - چونكى كارەكانى تەواون و ھەرگىز تووشى كەم و كووپى و خەوش نايەن، بەجىاواز لەگەل دروستكراواندا كەپرسىياري لى دەكرى دەربارەى كارەكانى چونكى ھەلە دەكات و كارەكانى كەم و كووپى تىدايە و چەند تىبىنىيەكى لەسەرە، جا ئەو پىرسىياري لى دەكرى چونكى لە ھەموو پەويە كەو كەم و كووپى تىدايە، ئىللا كەسىك نەبى خەوى گەرە خەوى كامىل كەربى و يارمەتى دابى و پىكايتى، بۆيە ھەرمووى: (وھم ئىسلون) ئەمە يەككە لەجىاوازيەكانى نىوان دروستكراو دروستكار: ئەويش ئەو يە خەوى گەرە پىرسىياري لى ناكى و دروستكراو پىرسىياري لى دەكرى.

مەبەست لە: (ولا يقال: - لم وكيف؟ ولا يدخل أحد بين الله وبين خلقه).

نابى پەويە پەوى خوا بىيەنەو بە وتنى: بۆ خەوى گەرە ئەو شەئى دروستكردو؟ دروستكردنى ئەو شەئانە لەلایەن خەوداوە چۆنە؟ ئەمە بەرانبەر بە خەوى گەرە ناگوتىت، بەلگە پەويەستە لەسەرمان تەسلىم وەلگەچ بىن، باوەرمان بەو ھەبى كەردەو ھەكانى خوا ھەموو كامىل و تەواون و ھەرگىز تووشى كەم و كووپى و خەلەل نايەن، ھەرچەندە ھەندى ھىكمەت و ھۆكار لای ئىمە شاراوە بىت ئەو پىرسىياري لى ناكەين، بەلگە تەسلىمى دەبىن، ئەگەر ھىكمەت و ھۆكارە كەيمان زانى ئەو شەئىكى باشە، ئەگەر ھىكمەت و ھۆكارە كەيمان نە زانى ئەو تەسلىمى دەبىن، پەويە پەوى خوا نابىنەو يان لەكارىك پەوستىن و ئەنجامى نەدەين تاكو ھىكمەت و ھۆكارە كەى نەزانىن.

﴿٦٩﴾ نوسەر دەئیت: (واذا سمعت الرجل يطعن على الآثار ولا يقبلها أو ينكر شيئاً من أخبار رسول الله ﷺ) فاتهمه على الإسلام فإنه رجل رديء المذهب والقول ولا يطعن على رسول الله ﷺ ولا على أصحابه لأننا إنما عرفنا رسوله وعرفنا القرآن وعرفنا الخير والشر والدنيا والآخرة بالآثار.

﴿٧٠﴾ فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن.

واته: ئەگەر بېستت كەسێك تانە لە شوێنەوار (فەرموودە) دەدات و وەری ناگریت یان ئینکاری لە شتێك لەمەوالەكان و فەرموودەكانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەكات ئەوا تۆمەتباری بكە لەسەر ئیسلام، چونكە ئەو كەسێكە كە خاوەن مەزەب و قەسەبەكە خراپە، نابێت هەركێز تانە لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) هاوێلانی بدریت، چونكە ئێمە پێغەمبەری خودا (ﷺ) قورئان و چاكە و خراپە و دنیا و دوا پۆژمان لە پێگای شوێنەوار (فەرموودە) وە ناسیوه.

جا قورئان زیاتر پێویستی بە سوننەت هەیە لەوێ سوننەت پێویستی بە قورئان بێت.

پاڤه:

مەبەست لە: (واذا سمعت الرجل يطعن على الآثار ولا يقبلها أو ينكر شيئاً من أخبار رسول الله فاتهمه على الإسلام). چونكە لەمانای شایەتیدان (محمد) (ﷺ) پێغەمبەری خودایە ئەوێ: (أشهد أن محمداً رسول الله):

١. گوێڕایەڵی کردنی لەوێ فەرمانی پێ کردووه.

٢. بەپراست زانینی لەوێ هەوایی پێ داوین.

٣. دوورکەوتنەوێ لەوێ نەمی لێ کردووه و زەجری کردووه.

۴. نابیت خوا بپه‌رستین ئیلا به‌و شیوازه نه‌بی که له‌شهرعدا بۆی دارپژاوین.

ئه‌مه‌ مانای شایه‌تیدانه که‌وا (محمد) پیغه‌مبه‌ری خوايه (ﷺ)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا) الحشر/۷ واته: هه‌رچی په‌يامبه‌ر پێی دان وه‌ری بگرن، واته: - به‌چی فه‌رمانی پێ کردن بیکه‌ن و جیبه‌جیبی بکه‌ن. ریشی له‌ هه‌ر شتی لێ گرتن، ئیوه‌ش ده‌ستی لێ هه‌لگرن).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ) النساء/۵۹ واته: ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رپتان هیناوه! گوێپایه‌لی فه‌رمانی خواو په‌يامبه‌ر (ﷺ) بن له‌ هه‌موو کاروپاریکدا).

پێویسته له‌سه‌ر که‌سی موسلمان جی به‌جی کردنی ئه‌وه‌ی له‌فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) هاتوه چونکه ئه‌وه وه‌حی دووه‌مه له‌پاش قورئان، چونکه بنه‌مای به‌لگه‌کان له‌ئیسلامدا که ئیجماعی له‌سه‌ره بریتیه له: -
یه‌که‌م: قورئان.

دووه‌م: سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ).

سێیه‌م: (ئیجماع).

ئه‌مانه‌ چه‌ند به‌لگه‌یه‌کن نابێ مڕۆف بلێت: من ته‌نها قورئان ده‌که‌مه به‌لگه‌ بۆ خۆم، سوننه‌ت ناکه‌مه به‌لگه‌ بۆ خۆم، هه‌روه‌کو خه‌واریجه‌کان ده‌لێن، ئه‌وانه‌ش پێگای ئه‌وانیان گرتوه‌ته به‌ر و ده‌لێن: قورئان (متواته‌) و پارێزراوه له‌خه‌وش، به‌لام سوننه‌ت له‌پێوايه‌تی (پاوی) یه‌کانه‌وه‌یه بۆیه تووشی خه‌ل له‌ده‌بێ، ئه‌مه‌ش تۆمه‌تبارکردنی ئه‌م ئومه‌ته‌و زانایان و هاوه‌لان و شوینه‌که‌وتوانه ئه‌وانه‌ی سوننه‌تیان بۆ ئێمه‌ گواستوه‌ته‌وه، تۆمه‌تباریان ده‌که‌ن به‌نه‌بوونی سێقه‌و نه‌بوونی سپارده

پارىزى، جا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى ئەوانەى كىردوۋە فەرەموۋىيەتى: (يوشك رجل شبعان على أريكته، يقول: بينما وبينكم كتاب الله، فما وجدنا فيه من حلال استحللناه وما وجدنا فيه من حرام حرمناه) واتە: خەرىكە وای لى دىت كەسىكى تىر لەسەر قەنەفەكەى دانىشتوۋە دەلىت: نىوان ئىمە و ئىو كىتابەكەى خودايە (قورئانە) (واتە: تەنھا ئەم قورئانەمان بەسە) ئەوۋەى حەلال بوو تىايدا ئەوا حەلالى دەكەين و ئەوۋەى حەرام بوو تىايدا ئەوا حەرامى دەكەين) ئەمجار فەرەموۋى: (ألا وإني أوتيت القرآن ومثله معه)^{۱۷۳} واتە: خۇاى گەورە قورئانى پى بەخشىوم و ھاوشىوۋەكەى لە گەلدایە (واتە: سوننەت). ھەرۋەھا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرەموۋىت: (نضر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها وبلغها كما سمعها، فرب مبلغ أوعى من سامع)^{۱۷۴}.

ھەرۋەھا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەعەرەفەدا كاتى وتارى دەخویندەۋە فەرەموۋى: (ليبلغ الشاهد منكم الغائب)^{۱۷۵}

جا ئەوۋەى گوتىيىستى بوە لەپېغەمبەرى خوداوۋە (ﷺ) ئەم دىنە دەگەينەن كە پىاۋانى فەرەموۋەدە پراۋىيەكان بۆى گىرپراۋىنەتەۋە خۇاى گەورە پاداشتىيان بداتەۋە سوننەتى پېغەمبەرى خودايان (ﷺ) بۆ پاراستوۋىن لەھەموو درۆۋ دزەيەك، بەپاكى و پوختەيى گەياندىيان، ھەرۋەكو چۆن پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرەموۋىيەتى بەئەمانەتەۋە، ئەمەش لەمۇعجىزەكانى ئەم پېغەمبەرەيە (ﷺ)، جا سوننەت جىگەى پراۋەستان و تۆمەتباركردن نىيە بەلكو پىۋىستە باۋەپى پى بىرى، پىۋىستە كارى پى بىرى، ھەرۋەكو چۆن كار بە قورئان دەكەرى، چونكە ئەۋىش وەحىيە لەلايەن خوداوۋە،

۱۷۳ / رواه أحمد والدارمي وأبو داود والترمذي وابن ماجه وابن حبان والحاكم وقال الترمذي (حسن غريب) وقال

الحاكم : (إسناده صحيح) .

۱۷۴ / صحيح : أخرجه الترمذي (۲۶۵۷) وابن ماجه (۲۳۲) وصححه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۲۳) .

۱۷۵ / صحيح : سبق تخريجه .

خوای گەوردە دەربارەى پىغەمبەرەكەى (ﷺ) دەفەرەموى: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم)

جا فەرەموودەكان وەحییە لەلایەن خوداوە، ھەرچەندە وشەكانى لەلایەن پىغەمبەرى خوداوەیە (ﷺ)، بەلام قورئان وشە ماناكەى لەلایەن خوداوەیە، بەلام سوننەت و فەرەموودەكانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ماناكەى لەلایەن خوداوەیە و وشەكانى ھى پىغەمبەرى خودایە (ﷺ) كە ھەرگیز لەخۆوە قسە ناكات، جا وشەكانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بى ھەلەن و پاستن و مەزۇت تووشى ھىچ گومانىك ناكات، جا ھەر كەسى ئىنكارى لەسوننەت بكات ئەو (كافەر)، چونكە بنەماى دووھەى لەكارخست، قورئانىش بەبى سوننەت ناكەى چونكە پەونى دەكاتەو و پافەى دەكات، (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل/ ۴۴) واتە: وا بۆ تۆش ئەم قورئانەمان دابەزاندە خواری بۆ ئەوھى بۆ ئەو خەلكە پەون بكەیتەو ئەوھى بۆیان دابەزینراو.

جا سوننەت پۆشكەرەو و تەفسىرى قورئانە، چونكە قورئان شەكان بە (مجملى) باس دەكات وەكو نوێژ، زەكات، حەج، پۆژوو، سوننەتىش ھەموو ئەوانەى پەونە كردۆتەو و پۆشنى كردووە، زەكاتى پەونكردووە و ئەندازەكەى دیارى كردووە، پۆژوو كەى دەست پى دەكات و كەى تەواو دەبێت؟ (مناسك) كەكانى حەج، موسلمان دەبى چۆن حەج بكات؟ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرەموویەتى: (لَتَأْخُذُوا عَنِ مَنَاسِكُمْ) ^{۱۷۶} واتە: (مناسك) ھەكانتان لەمنەو وەرگرن).

پىغەمبەرمان (ﷺ) فەرەموویەتى: (صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُوهُنِ أَصْلَى) ^{۱۷۷} واتە: نوێژ بكەن ھەرەكو چۆن منتان دەبینى نوێژم دەكرد).

۱۷۶ / آخرجه مسلم (۱۲۹۷) .

۱۷۷ / آخرجه البخاري (۶۰۵) .

خوای گەورە دەفەرەمۆی: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) (الاحزاب: ۲۱) واتە: بە راستى پەيامبەرى خوا (ﷺ) چاکترین نموونەى رىك و پىكى و سەرەشقە بۆتان).

جا سوننەت قورئان پەون دەكاته و تەفسىرى دەكات و پىنمويمان دەكات بۆى، ئەو كەسەى دەلەيت: - من كار بە قورئان دەكەم و كار بە سوننەت ناكەم ئەوا كەسىكى درۆزنە، ئەو كەسە كارى بە قورئان نەكردو چۆنكە لە قورئاندا هاتو: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا الحشر ۷/).

دەفەرەمۆی: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم).

دەفەرەمۆی: (لَتَبَيَّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (۴۴) النحل).

جا كە وازى لە كار كردن بە سوننەت هێنا ئەوا بە قورئانیش كارى نەكردو كە بانگەشەى ئەو دەكات گواپە كارى پى دەكات.

هەندى خەلكى هەن جىاوازى دەكەن لە نىوان فەرەمودەكانداو دەلەين: فەرەمودەى (المتواتر) ئەوا ئىفادەى (علم) دەكات و فەرەمودەى (الاحاد) ئىفادەى (الظن) دەكات، ئەمەش قەسەىەكى پووجەل و ناپاستە، چۆنكە هەر فەرەمودەىەك لە پىغەمبەرى خوداو (ﷺ) سابت و جىگىر بىت ئەوا ئىفادەى (علم) دەكات، جا ئەگەر (متواتر) بىت يان (أحاد) هىچ جىاوازى لە نىوان دەلالەتى فەرەمودە (صحيح)ەكاندا نىيە، دەبى كار بە هەمووى بكرى و شوپىنكەوتەى بىين بەبى جىاوازى.

(سۆف)ىەكانش كار بە سوننەت و بە قورئانیش ناكەن، بەلكو كار بە زەوقى خۆيان دەكەن و دەلەين: ئىمە پاستەوخۆ لە خوداو وەردەگىرن، لە پىگای پىغەمبەرەو (ﷺ) وەرناگىرن چۆنكە ئىمە گەيشتوینەتە خواو پىوستان بە پىغەمبەر (ﷺ) نىيە.

ئەو پىغەمبەرە (ﷺ) بۆ خەلكى عەوامە، ئەوانەى هىشتا بە خوا نەگەيشتون، ئەم قەسەىەيش پووجەلترینى قەسە پووجەلەكانەو ديارترین كوفرە _ پەنا بە خوا _ .

مەبەست لە: (أَوْ يَنْكُرَ شَيْئًا).

ئەو كەسەى ئىنكارى لەسوننەت دەكات بەگشتى و دەلالت: ئەو كار بەسوننەت ناكات و بەلكو تەنھا كار بە قورئان دەكات، يان ئىنكارى ھەندى سوننەت دەكات لەكاتىكدا فەرموودەى (صحيح) ن و دەلالت: كارى پى ناكريت و ھەندىكىان دەلالت: كار بەفەرموودە ناكريت ئىلا بەمەرجىك: - ئەویش لەگەل قورئاندا بگونجى، ئەم قەسەش پوچەلەو تۆمەتباركردنى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) بەوھى كە ھەندى شتى ھىناوھ لەگەل قورئاندا ناكۆك و جياوازە، جا ئەم قەسەش دروست نىيە، پەنگە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى بەھەندى شت كردبى لە قورئاندا نىيە، وەكو: حەرام بوونى كۆكردنەوھ لەنىوان ئن و پووریدا (واتە كەسك پوورى ژنەكەى خۆى بەئىنى لەكاتىكدا ژنەكەى خۆى زىندە) ئەمە لەقورئاندا نىيە، قورئان حەرام بوونى كۆكردنەوھى نىوان دوو خوشكى تىدايە، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) دەفەرموى: (لا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَتِهَا، وَلَا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا)^{۱۷۸} واتە: لەنىوان ئن و پووریدا (خوشكى دايكى). بۆيە پىويستە كار بەوھ بکەين كە پىغەمبەرى خۆشەويست (ﷺ) فەرموويەتى.

مەبەست لە: (فَأْتَمَحَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ رَدِيءٌ الْمَذْهَبِ وَالْقَوْلِ).

ئەو كەسەى ئەم قەسە دەكات يان لە خەوارىجە، ياخود كەسكى جەھەمىيە يان موعتەزىلەيە، وەيان صوفىيە ئەوانەى دەلالت ئەوان پىويستىيان بەفەرموودە نىيە، چونكە ئەوان گەشتوونەتە خوا، بەراستەوخۆى لەخوداوە وەردەگرى، دەلالت: ئىوھ دىنەكەتان لەمردوويەكەوھ وەردەگرن ئەویش لەمردوويەكەوھ بەلام ئىمە دىنەكەمان لەزىندوويەكەوھ وەردەگرن كە ھەرگىز نامريت.

مەبەست لە: (ولا يطعن على رسول الله ﷺ) ولا على أصحابه).

تانه لە پێغه مەبرى خوا (ﷺ) نادریت، چونکە ئەو (معصوم)ە لە لایەن خوداوە، جا هەرکە سێک پێغه مەبرى خوا (ﷺ) تۆمە تبار بکات یان تانەى لى بدات یان بلیت خاوەن ئارەزوو بوو یان ئەو سەتەم دەکات یان لەو جۆرە قسانە ئەو کافرە بە خۆى گەورە.

هەروەها ئەو کەسەى تانه لە هاوێلان بدات، هاوێلانى پێغه مەبر (ﷺ)، چونکە خۆى گەورە لەوان پازى بوو و مەدحى کردوون، پێغه مەبرى خوا (ﷺ) لەوان پازى بوو و مەدحى کردوون و ستایشى کردوون و ئەوانیش باشتەرى سەدەکانن، پێغه مەبرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (خیرکم قرنی..)^{۱۷۹}، پێغه مەبرى خوا (ﷺ) فەر مۆیەتى: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدكم ولا نصيفه)^{۱۸۰} واتە: جێئۆ بە یارانى من مە دەن، سوێند بەو کەسەى گیانى منى بە دەستە ئەگەر یەکێ لە ئێو بە ئەندازەى کێوى ئوحوود ئالتون بکات بە خێر، ئەوا ناگاتە مەشتى یەکێ لەوان و بە نیوەى مەشتیکیش).

خۆى گەورە دەفەر مۆی: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (التوبة) (۱۰۰) واتە: لە دەستەى یەکەمى پێشەنگى کۆچەرەکان و پەشتیوانان و چاک پەڕەوانى ئەوانیش خوا پازى بوو لێیان و ئەوانیش لە خوا پازى بوون بە دەر لە وەش چەندان باخ و بیستانى بۆ سازداون کە: بە بەردەرخت و کۆشکەکانییدا ڕووبار گەلى دەچێت بە هەتا هەتاییش تێیدا ئەمێننەو هەر ئەوێشە دەسکەوت و سەر فرازى گەورە و بە نەرخ).

۱۷۹ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۸۰ / صحیح : سبق تخريجه .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (۱۸) الفتح) واته: بئی گومان خوا پازی بوو له‌نیمانداره‌کان کاتی له‌ژیر نه‌و دره‌خته‌دا پیتی ده‌لین (شجرة الرضوان) په‌یمانیاں له‌گه‌ل ده‌به‌ستیت نه‌ی موچه‌مه‌د (ﷺ) جا خوا به‌و پاستی و وفایه‌ی له‌دلیاندا بوو بۆ په‌یامه‌که‌ت ناگادار بوو ټینجا له‌کاتی په‌یمان‌که‌دا ئارامی دابه‌زانده سه‌ریان و به‌سه‌رکه‌وتنیکې نزیک پاداشتی دانه‌وه).

له‌ژیر داره‌که داری (البیعه) له‌خو ده‌بییه (فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (۱۸) الفتح) له‌کوتایی سوره‌ته‌که دا ده‌فه‌رموی: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ) واته هاو له‌لان (أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واته سیفه‌تی نه‌وان باسکراوه له‌ته‌وراتدا (وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ) واته سیفه‌تی نه‌وان له‌ټینجیلدا باسکراوه که دابه‌زیوه‌ته سه‌ر عیسا (كَرَزُوعٍ أَخْرَجَ شَطَاةً فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ) الفتح: ۲۹) نه‌مه‌ش به‌لگه‌یه نه‌و که‌سه‌ی رقی له‌هاو له‌لان بئی کافره: (لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ).

مه‌به‌ست له: (لأنا إنما عرفنا الله وعرفنا رسوله وعرفنا القرآن وعرفنا الخير والشر والدنيا والآخرة، بالآثار).

واته نه‌و فه‌رموودانه‌ی پړوايه‌تیاں کړدوه، نه‌ویش نه‌و فه‌رموودانه‌ن له‌پټغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) پړوايه‌تیاں کړدوه، جا نه‌و که‌سه‌ی تانه‌یاں لی بدات، نه‌وا تانه له‌شهریعت ده‌دات، چونکه له‌پړوايه‌تی چه‌ند درؤزن و که‌سی بئی سیقه‌وه‌یه، نه‌مه‌ش مه‌به‌ستی جوله‌که‌و ناگر په‌رستانه (مه‌جوسه) کومه‌لک جوین به‌هاو له‌لان ده‌ده‌ن، مه‌به‌ستیان پووجه‌ل کړدنه‌وه‌ی شهریه‌ته، چونکه نه‌گه‌ر نه‌وان راوی فه‌رمووده‌کان و

هەلگىرەنى پوۋچەل بىكەنەۋە ئەۋا تانەيان لەباشترینى ئەم ئوممەتە داۋە جا تانەدانىيان لە جگە لەۋان لەپىشتەرە.

مەبەست لە: (فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن).

قورئان پىۋىستى بەسوننەتە ھەرۋەكو باسماں كىرد، چونكە سوننەت پوۋنكەرەۋە تەفسىرى قورئانە، چونكە چەند شىتەك ھەن لەقورئاندا (مەجمل) ە وسوننەت پوۋنى كىردەتەۋە، خۋاى گەۋرە ھەرمەنى بەنۆيژكردن كىردە بەلام ژمارەى پىكاتەكانى دىارى نەكىردەۋە چۆنەتەى نۆيژى پوۋن نەكىردەتەۋە، ئەمەش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوۋنى كىردەتەۋە ھەرموۋىەتى: (صلوا كما رأيتموني أصلي)^{۱۸۱} واتە: نۆيژ بىكەن ھەرۋەكو چۆن مەنتان دەبىنى نۆيژم دەكىرد.

حەج لەقورئاندا بە (مەجمل) ى ھاتوۋە، پوۋنكىردنەۋەى خىستوۋەتە ئەستۆى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، حەجى بەموسلماں كىردو لەحەجى مائىئاۋىى دا ھەرموۋى: (لتأخذوا عني مناسككم)^{۱۸۲} واتە: (مناسك) ەكانتان لەمنەۋە ھەرگىرن) واتە لەكىردەۋە قىسەكانم فېر بېن كە (مناسك) ەكانى خۆتانى پى ئەنجام دەدەن، خۋاى گەۋرە دەھەرموۋى: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا) (۲۱) الاحزاب) واتە: بە راستى پەيامبەرى خوا (ﷺ) چاكترىن نمونەى رىك و پىكى و سەرەشقە بۆتان، دەسا ئىۋەش لە دىسۆزى و سىياسەتى و جىھادى و ئارامى و تەقۋاى و تەۋاۋى بۋارەكانى ژياندا چاۋى لى بىكەن و بە دوايدا بچن بە تايىبەتى بۆ ئەۋكەسە، كە بە تەماى خوا و رۆژى دوايىيە يادى خواش زۆر دەكا).

جا قورئان پىۋىستى بەسوننەتە بۆ ئەۋەى پوۋنى بىكاتەۋە، جا ئەۋكەسەى تەنھا قورئان ھەردەگىرى، ئەۋا قورئانى بچراندوۋە لەۋەى پوۋنى دەكاتەۋە، ئەمەش ئامانجى

۱۸۱ / متفق عليه .

۱۸۲ / رواه مسلم (۱۲۹۷) .

گومراکارانە و ئەوانەى لە دلیاندا نەخۆشى و دوو دلی هەیه، چونکە لادەران چمکیکی بەلگەکان وەردەگرن و واز لە چمکەکەى تر دەهینن کە پوونی دەکاتەو، لایەکی بەلگە (متشابەهەکان) وەردەگرن و واز لە لایە (مُحکم) کە دەهینن کە پوونی دەکاتەو، ئەمە پێگای لادەرانە، پێگای خۆبەزاناژان و نەفامەکانە، ئەوانەى بانگەشەى عیلم دەکەن و پێگا و چۆنیەتى ئیستدلال کردن و بنەماکانى ئیستدلال نازانن، بۆیە حەرام دەکەن و حەلال دەکەن بەبێ چاوپوونی _پەنا بەخوا_ چونکە ئەوان بەرنامەى زانستیان نەگرتووە بەر، بەلکو لەخۆیانەو، فێربوون یان لە کتیبەکانەو، فێربوون یان لەسەر دەستی کەسیکەو، وەکو خۆیانە لەنەفامیدا.

﴿٧١﴾ نوسەر دەئيت: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله، ونهى الرب جل تعالى الأنبياء عن الكلام في القدر، ونهى النبي ﷺ) عن الخصومة في القدر، وكرهه أصحاب رسول الله ﷺ) والتابعون، وكرهه العلماء وأهل الورع، ونهوا عن الجدال في القدر، فعليك بالتسليم والإقرار والإيمان، واعتقاد ما قال رسول الله ﷺ) في جملة الأشياء واسكت عما سوى ذلك).

واتە: قسە کردن و رکابەرى و مشتومر کردن بە تاييەتى لە قەدەردا نەھى لى کراوە لە لایەن ھەموو گروپ و کۆمەلەکانەو، چونکە قەدەر نەيتنى خودايە، پەرەردگار نەھى کردووە لە پيغەمبەران قسە لە قەدەردا بکەن، پيغەمبەرى خواش (ﷺ) نەھى کردووە لە مشتومر (خصومه) کردن لە قەدەردا و ھاو لەنى پيغەمبەرى خوداش (ﷺ) حەزىيان لى نەکردووە و شۆتکە و توانيش حەزىيان لى نەکردووە و زانايان و ئەھلى وەرە حەزىيان لى نەکردووە و نەھىيان کردووە لە (جيدال) کردن لە قەدەردا بۆيە ئەوھى لە سەر تەسليم بوون و دان پيڤدانان و باوھ پە، باوھ پ بەوھى پيغەمبەرى خودا (ﷺ) فەرموويەتى لە نيو کۆمەلە شتداو بى دەنگ بە لە جگە لە وانە.

پاڤە/

لە بنەماو پاڤەکانى ئيمان بریتيیە لە: باوھ پوون بە قەزاو قەدەر، قەزاو قەدەر بریتيیە لەوھى: خواى گەورە لە ئەزەلدا قەزای کردووە و تەقدیری کردووە لە پووداوەکان کە پوو دەدەن، ھەر شتێک پوو دەدات ھەرگیز لە خۆيەو پوو نادات، یان بە بى ئەوھى خواى گەورە لە پيشدا تەقدیری بۆ کردبى، بە لکو خواى گەورە ئەوھى پوويداوە زانیويەتى و ئەوھش پوو دەدات دەزانى، ئەوھى لە پابووردوودا بوو ئەوھى لە نایندەدا دەبى ئەمجار ئەوھى لە (اللوح المحفوظ) دا نووسیو.

جا (أول ما خلق الله القلم، قال له: اكتب ما هو كائن إلى يوم القيامة، فجرى القلم بما هو كائن إلى يوم القيامة)^{۱۸۲} واتە: يەكەمجار خىۋاى گەۋرە قەلەمى دروست كرد پىتى فەرموو: بنووسە ئەۋەى پوو دەدات تاكو پۆزى قىامەت، بۆيە قەلەمىش ئەۋەى نووسى پوو دەدەن تاكو پۆزى قىامەت).

دروست كردنى (قەلەم) لەپىشدا بوو، لەپىش دروست كردنى ئاسمانەكان و زەوى بە پەنجا ھەزار سال، ئەو كاتە عەرشى خىۋاى گەۋرە لەسەر ئاۋ بوو^{۱۸۴}، لىرەدا بوو كىشە لەنىو زاناياندا: ئايە عەرش لەپىش قەلەم دروست كراۋە يان قەلەم لەپىش عەرش دروست كراۋە؟ پاي پاست و پەسەند ئەۋەى^{۱۸۵}: عەرش لەپىش قەلەم دروست كراۋە، چونكە لەكاتى دروست كردنى قەلەمدا و فەرمانى كردو بە نووسىن ئەو كاتە عەرشى خوا لەسەر ئاۋ بوو، بۆيە زاناي پايەدار (ابن القيم) دەفەرموئەت:

والناس مختلفون في القلم الذي	كتب القضاء به من الديان
هل كان قبل العرش أو هو بعده	قولان عند أبي العلا الهمداني
والحق أن العرش كان قبل لأنه	قبل الكتابة كان ذا أركان
وكتابة القلم الشريف تعقبت	إيجاده من غير فرق زمان ^{۱۸۶}

قسە كردن دەربارەى قەدەر لەپىشدا باسكرا بەلام ئەۋەى لىرەدا باسى دەكەين نەمى كردن لە چوونە ناۋ باسەكەۋە.

۱۸۲ / رواه أبو داود والطبراني والبيهقي وصححه الضياء في المختارة .

۱۸۴ / رواه مسلم (۲۶۵۳) .

۱۸۵ / ئەمەش قسەى جەمھورى زانايانە تەماشائى (بغية المرتاد) ابن تيمية و (البداية والنهاية) ابن كثير بگە .

۱۸۶ / تەماشائى شرح نونيه ابن القيم بگە لە نووسىنى ابن عيسى (۳۷۵/۱) .

زانيمان باوه پھيتان به قه زاو قه دەر به هم مو پله گانييه وه، پايه يه که له پايه کان باوه پېوون به خوا، جا هه رکه سی باوه پی به قه زاو قه دەر نه بیټ شه وایماندار نییه، چونکه نکۆلی له روکنک له روکنه کانی ئیمان کردوه.

ههروهه نابیت (جیدال) بکریته له قهزاو قه دهردا، بۆ خوای گه وره سزای ئه وه دهردا؟ بۆ خوای گه وره وا ده کات؟ ههروهه کو چۆن له پێشدا باسمان کرد که ناگوتریته: بۆ؟ چۆن؟ بۆیه نابێ پوویه پووی خوا ببینه وه په خنه بگرین، مه پۆ ناو قهزاو قه دهر وه به (جیدال) کردن چونکه ناگه یته ئه نجام، بۆیه ئه وه ی له سه رته ته سلیم بوون و باوه پوونه، مه پۆ نیو کاریک له کاره کانی خوداوه، چونکه ئه وه هیچ که سیك نازانیته ته نها خوا نه بی، ناگه یته ئه نجام، بۆیه ده لێن: (قه دهر نه یینی خودایه) ¹⁸⁷ جا نه یینی خوا هه رگیز درکی پی نا کری و نازانیته، بۆیه مه پۆ ناو ئه و باسه وه به لکو له سه رته باوه پ به یینی به وه ی له ده قه کاندایه هاتوه له قورئان و سوننه تدا، لێزه دا پاوه ستی، پوویه که یته کاری چاکه و واز له تاوان و سه رپیچی به یینی و مه لێ: - ئه گه ر خوا ته قدییری کردبی من ئه هلی به هه شتم ئه وا ده بمه ئه هلی به هه شت هه رچه نده هیچ کاریکیش نه که م و ئه گه ر خوا ته قدییری کردبی من ئه هلی ناگریم ئه وا ده بمه ئه هلی ناگر، ئه مه قسه به کی بووچه له .

بۆيە نابېت بېچتە ناو ئەو باسانەو، چونكە ئەمە كارى بەندەكان نىيە، ئەمە كارى خودايە، كارى تۆ كارکردنە، ئەمە پىئويستە لە سەرت، بەلام چوونە نىئو باسى قەزاو قەدەرەو ئەو چوونە نىئو گىچە ئىكەو هەرگىز بەندەكان لىي دەرناجن.

مەبەست لە: (منهى عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله).

لای ھەموو ئوممەتەکان، چونکە قەدەر نەیتى خودایە و نەیتى ناکریت بزانریت و درکی پى بکریت، خواى گەورە دەفەر مویت (وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ) البقرة/ ۲۵۵ واتە: ھىچ کەس شى نانتوانى بە پلەى زانینی خوادا بگا، مەگەر خوا خۆى بپەوى، کە لە سەر زمانى پەيامبەرەن شتیکیان بۆ روون بکاتەو و ئاگاداریان بکا).

دەفەر مویت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طە: واتە: خوا بە ھەموو ئەو شتانە دەزانیت کە ئەوان پیشیان خستوو و کردویانە لە دنیادا، ھەروەھا بەو شتانەش چاک دەزانیت کە لە پۆڤى دوایدا چاوەڕێیانە ئەوان بە زانین و عیلم ناتوانن دەورە بدەن بە پێو بەردن و ھیکمەتى خوا).

مە پۆ ناو کارى خوداوە، بە لام لە سەر تە برۆیتە نێو کارى خۆتەو، لە سەر تە کارى چاک بکەیت و واز لە تاوانەکان بەیتى و تەو بەى لى بکەیت، لێ پرسینەو لە گەل خۆتدا بکەیت تا کو لە ژياندا ماویت، بە خۆتەو خۆت خەرىک بکە، بە لام خۆت خەرىک بکەیت بە قەزاو قەدەرەو، بۆ وا پوویدا؟ بۆ پوو دەدات؟ ئەگەر خوا تەقدیری شتەکانى کردبى ئەوا من پێویستم بە کار کردن نییە، ئەمانە ھەر ھەموو قسەى پووچن و ھىچ بایەخىکی نییە، کاتى ھاو لەن بە پێغەمبەرى خوايان (ﷺ) فەر موو: ئایا پشت بەو نەبەستین بەو ھى لە کیتابە کەماندا ھەبە؟ ئەو ھى تەقدیرمان بۆ کراو، فەر موو: (اعملوا فکل میسر خلق له) ^{۱۸۸} خواى گەورە ئەو ئایە تانەى دا بە زاندا کە دەفەر مویت: (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى (۴) فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (۵) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (۶) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (۷) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (۸) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (۹) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (۱۰) (الليل) ^{۱۸۹} واتە: بى گومان

۱۸۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۲۹۶) ومسلم (۲۶۴۷) .

۱۸۹ / رواه البخاري (۴۶۶۱) ومسلم (۲۶۴۷) .

كارو تىكۆشەنى ئىۋەش ئەى مەۋە ھەروا جىياۋازو جۇراۋ جۆرە (۴) ئىنجا ئەۋەى مالو سامانى خۆى لە بەر خوا بەخشى و لە نافەرمانى خوا خۆى پاراست (۵) ۋە بېۋاى بە پاداشتى چاكتىر كىرد (۶) ئەۋا ئىمەش بى گومان بۆ بەھەشت و بۆ كارى ئاسان و چاك ئامادەو رىئوینى دەكەين، دەىخەینە سەر راستە رى (۷) ۋە ئەۋەش چىروكى كىرد و خۆى بى ئىياز گىرت (۸) بېۋاشى بە پاداشى چاكتىر نەكرد لە لای خوا (۹) ئەۋا ئىمەش كار ئاسانى بۆ دەكەين بۆ دىۋارتىن رىگە (۱۰).

جا تۆ ھۆكارەكە ئەنجام دەدەيت يان بۆ پىزگار كىردنى خۆت و يان بۆ بەھەلاكت بىردىدا، بەو كارانەى خۆت ئەنجامى دەدەى بەھەلېژاردن و وىستى خۆت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مەۋىت: (كل الناس يغدو، فمعتق نفسه أو موبقها)^{۱۹}.

مەبەست لە: (ونهى الرب جل تعالى الأنبياء عن الكلام في القدر).

خۋاى گەۋرە نەھى كىردۈە لە پىغەمبەران و جگە لەۋان لە باسكىردن و قەسەكىردن دەربارەى قەدەر، پىغەمبەران نەھاتۈۋە دەربارەيان كەۋا پۈۋىپە پۈۋى قەدەر بۈۋىتتەۋە ھەرگىز، چۈنكە ئەۋان مەزنى خۋاۋ ھىكمەتى ئەۋ دەزانن، بۆىە تەسلىم دەبن و بەئەدەب دەبن بەرانبەر بەخۋا، پىرسىار لەشتىك ناكەن بەرژەۋەندى و سوۋدى ئەۋانى تىدا نەبى، جا پىغەمبەران پىرسىارىيان دەربارەى نەكردۈۋە، ھەرۈەھا شۈىنكەۋتەى پىغەمبەرانىش پىرسىارىيان دەربارەى نەكردۈۋە ھەرگىز.

بەلگۈ پىغەمبەران و شۈىنكەۋتەۋان يان پۈۋىيان دەكردە كاركىردن و بايەخىيان پى دەدا، ھەرگىز پىرسىارىيان دەربارەى قەزاۋ قەدەر نەكردۈۋە ئىللا لە پۈۋى باۋەپۈ ئىمان ھىئان پىى نەبى.

باوەرپوون بەقەزاو قەدەر ئاسوودەت دەکات لەگومان و خەم و پەژارە، پێغەمبەرى
خو (ﷺ) فەرموویەتى: (اعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك، وما أخطأك لم يكن
ليصيبك)^{١٩١} واتە: بزانه ئەوەى تووشى تۆ بوە نەئەبوايه لیت لايبدايه و تووشت نەبوايه،
ئەوەى تووشت نەبوو نەئەبوايه تووشت ببيت).

بۆیه مه‌لى: _ ئەگەر من وام بکردايه ئەوا ئاوا پووى دەدا.

به‌لکو بللى: _ ئەوەى خواى گەورە خۆى ويستی لەسەر بوو پووى دا^{١٩٢}.

مەبەست له: (ونهى النبي عن الخصومة في القدر وكرهه أصحاب رسول الله وكرهه التابعون
وكرهه العلماء وأهل الورع).

كاتى كۆمه‌لى (القدرية) دەرکەوتن لەکۆتایی سەردەمى هاوێلاندا ئەوا هاوێلان ئەو
پەڕى ئینکارییان لى کردن و خەلکیان لى ئاگادار کردەو و پوونیان کردەو و کەوا
پێویستە لەسەر بەندەکان باوەر بکەن بەوەى تووشیان بوو ئەوا نەئەبوو لى هەلەى
بکردايه و ئەوەى کە تووشى نەبوو ئەوا نەدەبوو تووشى بى و هەرکەسى باوەرپى
بەئەمە نەبى ئەوا خواى گەورە بەئاگر دەیسووتینى^{١٩٣}، ئا بەم شێوەیه هاوێلان پێک
کەوتن کاتى گرووپی (القدرية) لەسەردەمى ئەواندا دەرکەوت.

مەبەست له: (فعليك بالتسليم والاقرار والایمان).

ئەمە پێویستە لەسەرت بەرانبەر بەقەزاو قەدەر: تەسليم بوون بەقەزاو قەدەرى
خوا، هەرگیز بەرەنگارى نەبیتەو، باوەرپ و ابى خواى گەورە هەرگیز هیچ شتێک
ناکات بەبى حیکمەت، سزای هیچ کەسێک نادات ئیلا بەکردەوێ خۆى نەبى، جا

١٩١ / صحیح : سبق تخريجه .

١٩٢ / تەماشای (صحیح مسلم) بکە (٢٦٦٤) .

١٩٣ / تەماشای (مسند أحمد) (١٨٩-١٨٥/٥) و سنن ابو داود (٤٦٩٩) و سنن ابن ماجه (٧٧) بکە .

خەلەل لەخۆتە، لەجێى ئەوەى لۆمەى قەدەر بکەین ئەوا لۆمەى خۆت بکەو تەویە بکەو
 بگەرێو بۆ لای خوا هیچ کەسێک پێگرت نییە لەتەوبەکردن، خواى گەرەش تەویەى
 ئەو کەسانە وەرەدەگرێ تەویە دەکەن، ئیتر بۆ خۆت بەشتیکەو خەریک دەکەیت
 بەرژەوێندى تۆى تێدا نییە؟؟!

جا تەسلىم و ملکه چ بوونت لەسەرە، نەچیتە نێو باسێکەو پەيوەندى بەتۆو
 نییە، لەفەرمودەکەى ئەبو ھورەیرە دا ھاتووە کەوا خۆشەویست (ﷺ) فەرموویەتى:
 (من حسن الاسلام المرء ترکہ ما لا یعنہ) ١٩٤.

مەبەست لە: (واعتقاد ما قال رسول الله ﷺ) في جملة الأشياء واسکت عما سوى
 ذلك).

واتە باوەرپەت بەو ھەبێت پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمویتى چونکە ئەو ھەرگیز
 لەخۆیەو قسەناکات، فەرموودەکان تۆمەتبار مەکە، یان گومانى لى دروست مەکە
 لەبەر ئەوەى سابت و جێگرن لە پێغەمبەرى خوداو (ﷺ) چونکە هیچ بواری
 دلەپاویكى تێدا نییە، (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي
 أَنْفُسِهِمْ حَزَاجًا مِّمَّا قُضِيَتْ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) (٦٥) النساء) واتە: نەخێر سوێند بە
 پەرورەدگارت ئەى پێغەمبەر (ﷺ) نابنە باوەرپەت تا بۆ یەکلەکردنەوێ کێشەکانى
 نێوانیان تۆ دەکەنە داوەر و ئەوساش بەرامبەر بەو بپارەى تۆ داوێ، هیچ تەنگیەکیان
 دەست نەکەوێ لەدەرونیاندا و بەچاکیش تەسلىم و ملکه چ ببن).

ھەر ھەم دەفەرمویت: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ
 الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا) (٣٦) الاحزاب) واتە: بۆ هیچ
 پیاو و ژنێكى بپەروادار نییە کاتى خواو پەيامبەرەکەى (ﷺ) بپارێ کارێکیان دا
 سەرپشکریانیا بۆ ھەبى لە کارەکاندا واتە: بۆیان نییە خۆیان بارێک ھەلبژێرن،

بەلگە دەبىت بى سەرلىكردنە ۋە ھەرمانبەردار و ملکہ چ بن، ھەرکەستىك سەرپىچى بکات لە ھەرمانى خواو پەيامبەرەكەى (ﷺ) بەو شىۋەيە كە جگە لە بېيارەكانى ئەوان كاریكى دى ھەلبۇزىرى بۆ خۆى ئەو بە بى گومان گومرا بوو بە گومرا بوونىكى ئاشکرا).

چەندىن ئايەتى تر لە شىۋەى ئەوانە، جا ئەو ھى پىۋىستە لە سەرت: جى بەجى کردن و تەسلىم بوون و ملکہ چ بوونە).

مەبەست لە: (فی جملة الاشياء) واتە: ھەموو شتەكان، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەموو ئەو ھى خەلگى پىۋىستیان پىيەتى لە کارو بارى دینەكەيان پى پراگە ياندوون، خواى گەرە دینەكەى پى كەمەل کردو، ھىچ خەيرو چاکەيەك نىيە ئىللا بە ئوممەتەكەى پراگە ياندووە ھىچ خراپە و شەرپك نىيە ئىللا ئوممەتەكەى لى ئاگادار کردو تەو ھى ئوممەتەكەى لە سەر پىگایەكى سىپى و پوون بەجى ھىشتو شەو كەشى ۋەكو پۆژە ھىچ كەستىك لى لاناڤات ئىللا بە ھەلاکەتدا دەجى.

مەبەست لە: (واسكت عما سوى ذلك) ئەمە ھەر ۋەكو ئەو ھى لە ھەر ۋەكەدا ھاتو: (إن الله فرض فرائض فلا تضيعوها وحرم أشياء فلا تنتهكوها وسكت عن أشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تسألوا عنها)^{۱۹۰} تۆ پرسىار مەكە تەنھا دەربارەى شتىك نەبى پىۋىست پى دەبى لە کاروبارى دینەكەت يان دونياكەت، (من حسن الاسلام المرء تركه ما لا يعنيه) بەلام پرسىارکردن لە شتىك پىۋىست پى نەبى ئەو پرسىارکردن لە بارەيە ۋە پى دەلتن: خۆتېھەلقورتاندىن (الفضول) ۋە پىغەمبەرى خوا (ﷺ): (نهي عن قيل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال)^{۱۹۱} جا با پرسىارەكانت بە ئەندازەى پىۋىستىت بىت، پرسىار مەكە لە شتىك پىۋىست پى نىيە.

۱۹۰ / سبق تخريجه .

۱۹۱ / رواه البخارى (۱۴۰۷) ومسلم (۵۹۳) .

﴿۷۲﴾ نوسەر دەلئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أُسري به إلى السماء وصار إلى العرش وكلم الله تبارك وتعالى ودخل الجنة واطلع إلى النار ورأى الملائكة وسمع كلام الله عز وجل ونشرت له الأنبياء ورأى سرادقات العرش والكرسي وجميع ما في السموات وما في الأرضين في اليقظة حمله جبريل على البراق حتى أداره في السموات وفرضت عليه الصلوات الخمس في تلك الليلة ورجع إلى مكة ليلته وذلك قبل الهجرة).

واته: باوه پېيون به وهى پېغه مېرى خوا (ﷺ) ئيسراى پى كرا بۆ ئاسمان و رويشت به ره و ئاسمان، له گەل خواى گوره دا قسى كردو چوه به هه شتوه و ئاگرى بينى و فريشتهى بينى و قسى خواى گورهى بيست و پېغه مېراني بۆ كوكرايه وه، ده وروبەرى عەرش و كورسى و هەموو ئەوانەى له ئاسمانەكان و زهوى دا هەيه بينى به ئاشكراو به به ئاگايى، جبريل لەسەر پىشتى بورا قدا هە ئىگرت و تاكو به ئاسمانەكاندا گە پاندى و ئەو شەوه پېنج نويژه كەى لەسەر فەرزكراو هەر ئەو شەوه گە پايه وه مەككە، ئەمەش له پيش هيجرەت پوویدا.

پاڤه / مەبەست له (والإيمان بأن رسول الله ﷺ أُسري به إلى السماء).

ئەمە به كێكه له موعجيزەكانى پېغه مېرى خوا (ﷺ)، جا هەر له باوه پېيون به پېغه مېر (ﷺ)، باوه پېيون به موعجيزەكانى ئەوهى كه دەلالەت دەكات بۆ پاستىتى پەيامەكەى، گە وەرەترين موعجيزە: قورئان و سوننەت، ئەمە گە وەرەترين موعجيزەى پېغه مېرە (ﷺ)، ئەمەش موعجيزەيه كه تاكو پۆژى قىامەت دەمىنى و بەرده وامە.

هەروەها له موعجيزەكانى پېغه مېرى خوا (ﷺ)، ئيسرا و ميعراجە.

ئىسرا: برىتييه لەشەوڤەوى، (مىعراج)ىش برىتييه لە چوونە سەرەو، جا پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) بەشەو ئىسرائى پىكرا لە (المسجد الحرام)ەو لە مەككە بۆ (المسجد الاقصى) لە فەلەستىن، لەيەك شەودا بە ھاوڤىتى جبرىل، ئەمجار لە (بىت المقدس)ەو بەرەو ئاسمان بەرزكرايەو، چۆن بەيەك شەو لەمەككەو پۆشت بۆ (بىت المقدس)و ئەمجار بەرزكرايەو بۆ ئاسمان و ئەمجار لە ئاسمانەو دابەزىو ئەمجار گەرايەو بۆ مەككە؟؟ ئەمە ھەموو بە توانا دەسەلاتى خوا بوو كە ھىچ شتەك لە ژىر دەستى دەرناچى، ئەمە بە تواناى پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) نەبوو، بەلكو بە تواناى خواى تاك و تەنھايە كە ھىچ شتەك لە ژىر دەستى دەرناچى، (بوراق)يان بۆ ھىنا كە برىتييه لە ولاخىكى خىرا ھەنگاوى بەئەندازەى ھىندەى چاوبىر دەكات ئەوئەندەيە، جا پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) سوارى بوو جبرىلىش ھاوڤى بوو بەرەو (بىت المقدس) ئەمە ئىسرائى.

(مىعراج)ىش: ئەوئە پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) لە (بىت المقدس)ەو بەرزكرايەو بۆ ئاسمان، ھەوت چىنەكەى ئاسمانى تىپەپاندو گەيشتە (سدرە المنتهى)و گوىى لەقسەى خوا بوو، خواى گەورە ھەرمانى ئەنجامدانى نوڤىزى پى كرد، لەم شەوئە بەھەشت و نۆزەخى بىنى، لەم شەوئە پىڭەمبەران و نىزىراوانى خواى لە ئاسمانەكاندا بىنى، خواى گەورە ئەوانى بۆ كۆكردەو ئەوئە پىش نوڤىزى بۆ كردن، وەك دەرخستنى ھەزلى بەسەر ئەواندا، خواى گەورە پىنچ نوڤەكەى لەسەر ھەرز كرد كە ھىشتا ئەو لە ئاسمان بنو، ئەمجار خۆشەويست دابەزى بۆ (بىت المقدس) ئەمجار لە (بىت المقدس)ەو گەرايەو (مەككە) بەيەك شەو، ئەو شەو پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) لە مەككە پۆزى كردەو.

ئەو ئىسرائىل مىجرەجە بەجەستەو پۇچ پوويدا^{۱۹۷}، تەنھا بە پۇچى نەبوو ھەروھەكو ھەندى كەس ئىنكارى لى دەكات يان ئەوانەى ئەم شتە بەنامۇ دەزانو دەلئىن: ئەو تەنھا بە پۇچى ئىسراى پىكرا بەبى جەستەى، ئىسرائىش خەو بىنن نىيە، ئەو موعجىزەيەكە لە موعجىزەكانى پىغەمبەرى نازدار (ﷺ)، خواى گەورە دەفەرموئىت: (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ) لەبەر چى شتەك (لَثَرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) (۱) الاسراء واتە: پاكەو خاوينە لە ھەرشىتىكى ناپەسەندو خراپ، ئەو خوايەى كە شەوپەوى بەبەندەى خوى (موحەممەد) (ﷺ) كرد لەبەشەكى زۆر كەمى شەوئىكدا لەمژگەوتى (ھەرام) ھەو لەمەككەدا بۆ مژگەوتى (بيت المقدس) لەفەلەستىندا، ئەو مژگەوتەى ئىمە دەرووبەرىمان پىرۆزو پىتدار كرد تا ھەندى نىشانەكانى دەسلەت و توانايى خۇمانى پى نىشان بەدەين لەو شەو پەوييەدا ھەر ئەو زۆر بىسندەو زۆر بىناو بەئاگا).

لەم شەو ھەدا چەندىن شتى سەرسوپھىنەرى بىنى، ھەروھەكو چۆن خواى گەورە دەفەرموئىت: (لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى) (۱۸) النجم، لە سورەتى (الاسراء) دا دەلئى: (لَثَرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا) لەم گەشتە پىرۆزەدا چەندىن ئايەتى خواى بىنى، جا پىويستە لەسەر مۇسلمان باوہ پەوانە بەيئى و بەپاستى بزانى، بچووكترىن گومان لەدليدا دروست نەبى لەو شتەدا، ھەر كەسى ئىنكارى لى بكات ئەو كافرە، چونكە خواى گەورەو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بەدرو خستوھتەو، ئىجماعى مۇسلماناناش بەدرو دەخاتەو.

۱۹۷ / تەماشای تفسیر ابن کثیر (۲/ ۲۳-۲۴) و فتح الباری (۱/ ۴۶۰) و (شرح العقيدة الطحاوية) ي ابن ابى العز

(۲۴۵-۲۴۶) بکە .

مەبەست لە: (ودخل الجنة واطلع الى النار).

چۆنە ئاۋ بەھەشتەو ھەموو خۆشییەکانى بەھەشتى بىنى و تەماشای ئاگرى کردو سزاو ناخۆشییەکانى بىنى، چونکە خواى گەورە دەپەوئ ئایەتەکانى خۆى نیشان بدات.

مەبەست لە: (ورأى الملائكة).

جبریلی بىنى لەسەر شێوھ فریشتەییەكەى خۆى كە سئ سەدو شەست باالى ھەبوو، ھەر باالىكى بەر ئاسۆى گرتوھ، جا فریشتە دروستكراویكى مەزنە، جبریلیش مەزنترىن فریشتەپەو گەورەى فریشتەكانە، جا فریشتەى بىنى و پێغەمبەرانى بىنى لە كاتێكدە ئەوان مردوون، خواى گەورە ئەوانى بۆ كۆكردەوھ، خواش توانای بەسەر ھەموو شتێكدە ھەپە.

مەبەست لە: (ورأى سرادقات العرش والكرسي).

دەوروپەرى عەرشو كورسى بىنى، ئەوانیش دوو دروستكراوى مەزنن، مەزنترىنى دروستكراوھكانن و ئەوانەى لە دەوروپەرى ئەون.

مەبەست لە: (وجميع ما في السموات في اليقظة).

ئەمە پەدو ھەلامى ئەو كەسانەپە دەلێن: بەخەو بووھ، جا ئەگەر خەو بوایە ئەوا بئى باوھپان ئىنكارپیان لى نەدەكرد، چونکە ئىنكارى لەخەو ناكړیت، ئەوان ئىنكارى ئەوھپان كړد لەكاتى بە ئاگابووندا، خواى گەورە دەفەرمویت: (أَسْرَى بِعَبْدِهِ) وشەى (العبد) ناویكە بۆ پۆج و جەستە پێكەوھ بەكار دەھێنریت، چونکە پۆج بەتەنھا پێى ناگوترى (عبد) ھەروھە جەستەش بەبئى پۆج پێى ناگوترى (عبد)، بۆپە ناگوتریت (عبد) ئەگەر پۆج و جەستە پێكەوھ نەبئى.

مەبەست لە: (حمله جبريل على البراق) بوراق: ولاخیکە.

مەبەست لە: (وفرضت عليه الصلوات الخمس تلك الليلة).

ئەمەش بەلگەىە لەسەر مەزنى ئەم پېنج نۆیژە، کەوا فەرز کرایە سەر پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ئاسمان لەنتوان خۆیو خوادا بەبى هیچ (واسطە)یەك، بەجیاواز لە گەل ئەو شەریعەتەکانى تردا، چونکە ئەوانى تر دادەبەزێنە سەر پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر زەویو بە (واسطە)ى جبریل ئەمەش بەلگەى مەزنى ئەو پېنج نۆیژەىە لای خواى گەرە.

کاتى پوودانى ئیسرا لە پېش کۆچکردن بوو بۆ شارى مەدینە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پېنج نۆیژەکەى لەمەککە ئەنجامدا.

مەبەست لە: (ورجع الى مكة ليلته، وذلك قبل الهجرة).

هەر ئەو شەو گەراییەو مەککە، بۆیە بى باوەپان بەو سەرسام بوون، خۆشحال بوون بە باسکردنى ئەم پووداوە چونکە بەهۆیەو پەخنیان لەپېغەمبەرى خوا (ﷺ) گرت، گالتهیان پیکرد، بەلام خواى گەرە فیللى ئەوانى پەد کردەووە گەراندەووە پېغەمبەرى (ﷺ) پشت راستکردەووە و لەوبارەىەو قورئانى دابەزاند.

﴿۷۳﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة وتأوي إلى قناديل تحت العرش^{۱۸۸} وأرواح الفجار والكفار في بئر برهوت^{۱۹۹}، وهي في سجين)

واتە: بزانه پۆحى شەھىدەكان وان لە چىكلدانى(حواصل)ى بالئەدى سەوزدا لەبەمەشتدا دەگەپپن، دەگەپپنەو بە چراكانى (قناديل) ژىرەرش، پۆحى خراپەكاران و بى باوەپان لەبىرى (برهوت)دان، ئەویش لە (سجين)دايە.

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة).

پۆحەكان كە مۆڤەكان بەھۆيەو دەژىن و دەجولئەو و دركى پى دەكەن، نەيتىيەكە لە نەيتىيەكانى خواى گەرە، هېچ كەسك دەربارەى نازانين تەنھا خوا نەبى، واتە هېچ كەسك حەقىقەتەكەى نازانى تەنھا خوا نەبى، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) (۸۵) (الاسراء) واتە: لە بابەت (رۆح)ەو لىت دەپرسن و دەلّين: باشە ئەو رۆحەى كە ھۆى ژين و زىندوئىتى ئادەمىزادە چىيە؟ پىيان بلى: رۆح منيش هېچى لى نازانم چونكە لە فەرمانە نەيتىيەكانى پەرورەدگارمەو ئىو بە تايبەتى لە بابەت رۆحەو بە شىكى كەم زانىارىتان پى دراوہ).

۱۹۸ / كما في الحديث الذي أخرجه مسلم (۱۸۸۷) .

۱۹۹ / هېچ فەرمودەيەكى (صحيح) لەم بارەيەو نەماتووہ .

لەسەر قىسەى ئەوانەى دەلەين: مەبەست لە (روح) لىرەدا: برىتپىيە لەوہى مرقفەکان و گيانلەبەران و ھەموو خاوەن پۆحەکان پىي دەژين و دەلەين: مەبەست لە (روح) لىرەدا: جۆرىکە لەفرىشتەکان، خواى گەورە خۆى زانائەرە.

(روح) لەزمانەوانىدا: بەو شتە دەگوترىت کە خاوەن پۆحەکان بە ھۆى ئەوہو دەژين، چونکە ژيان دوو بەشە: -

۱ - ژيانىکى جوولە: ئەمەش لەخاوەن پۆحەکاندا ھەيە.

۲ - ژيانىکى گەشە و نش و نماکردن: ئەمەش لەدارو پووەکدا ھەيە^{۲۰۰}، ژيانى کۆرپە لە لە سک دايکيدا لەپيش ئەوہى پۆح بە بەريدا بکرىت لەم بەشەيە، جا کە پۆح بەبەريدا کرا ئەوا دەبىتە پۆحى جوولە بەلام لەپيش ئەوہ پۆحى گەش و نماى تىدايە.

(متکلم) ھەکان و فەيلەسوفاکان لە حەقىقەتى پۆحدا يەك دەنگ نين و نەيانتوانى لىي تى بگەن و لەو باسەدا لىيان تىک چوو و ھەلەيان زۆر کردو نەيانتوانى درکى پى بکەن.

﴿۷۴﴾ نوسەر دەلئیت: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره وترسل فيه الروح

حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه ثم تسل روحه بلا ألم).

ويعرف الميت الزائر إذا زاره^{۲۰۱} ويتنعم المؤمن في القبر ويعذب الفاجر كيف شاء الله).

واتە: باوەرپوون بەوێ مردوو لە گۆرپەکیدادادەنیشریت و پۆحەکی بۆدەگێردریتەوێ تاكو (منكر و نكير) پرسىارى لى دەكەن دەربارەى ئيمان و شەرىعەتەكانى ئەمجار پۆحەكەى لى دەردەچى بەبى هېچ ئازارىك.

مردوو دەزانى هەر كەسێك سەردانى بكات، كەسى ئيماندار لە گۆرپەکیدادە لەخۆشیداىە و سزای خراپەكار دەدریت بەو شیوەى خواى گەورە وىستى لى بى).

پاڤە /

مەبەست لە: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره).

پێویستە باوەرپمان بەوێ هەبى مردوو لە گۆرپەکیدادادەنیشریت و پۆحەكەى دەگەریتەوێ بۆ جەستەى، ئەمجار دوو فریشتە دین بۆ لای، یەكێکیان (مونكەر) و ئێویتر (نەكیر)، جا پرسىارى لى دەكەن، ئەمەش فیتنەىە لەقەبردا، ئەویش سەختترین شتە لەسەر مردوو، ئەگەر لەم فیتنەىە پزگارى بوو ئەوا لەوانەى پاش ئەویش پزگارى دەبى، بەلام ئەگەر لەم فیتنەىە پزگارى نەبى ئەوا بەهەلاکەتدا دەچى و پزگار بوونی نییە، لەبارەى سى مەسەلەوێ پرسىارى لى دەكەن:

پەرەردگارت كى یە؟

جا كەسى ئيماندار دەلئى: پەرەردگارى من (الله) یە، بەلام كەسى دووپوو و دوو دل دەلئى: ها ها نازانم.

ئەمجار پىتى دەلتىن: ئەى پىغەمبەرەكەت كىيە؟

جا كەسى ئىماندار دەلتى: پىغەمبەرى من (مەھمەد) ﷺ، بەلام كەسى دووپو دەلتى: ھا ھا نازانم.

كەسى ئىماندار قەبرەكەى بۆ فراوان دەبىتتەو، لە بەهەشتەو بۆى فەرش دەكرىت، دەرگايەكى لە بەهەشتەو بۆ دەكرىتەو لە بۆن و بەرامى بەهەشتى بۆ دىت، لە قەبرەكەدا بەخۆشى دەمىننەتەو.

كەسى بى باوەر دووپو: قەبرەكەى لەسەر تەنگ دەكرىتەو بەئاگرەو فەرشى بۆ دەكرىت و دەرگايەكى لە ئاگرەو بۆ دەكرىتەو لە گەرمى و ناخۆشى ئاگرى بۆ دىت.

ئەمە ماناى ئەو قەسەيە كە دەلتى: (وترسل فىه الروح حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه).

مەبەست لە: (ويعرف المیت الزائر إذا زاره).

بۆيە دروستە سەردانى گۆرستان بكرى چونكە مردو سەبوورى بۆ دىت بەسەردان كردنى، ئەمەش لەباس و كارووبارى بەرزەخە، ئىمە دەربارەى پۆزى داوى و بەرزەخ هېچ شتىك نالەين ئىلا ئەو نەبى بەبەلگەو سابت و جىگريو، چونكە ئەو لەعەلىمى غەيبە كەهېچ كەسىك دەربارەى نازانى تەنھا خوا نەبى و لە ئەمەشەو ئەو وەرناگىرەت كەمردو دروستە داواى شتى لى بكرى، دەلتىن: لەبەر ئەوئەى ئەو مردو دەزانى كى سەردانى دەكات ئىتر بۆ پىداوېستىيە كانمانى لى داوا نەكەين؟ دەلتىن: ئەمە خاى گەرە بەشەرى دانەناو، مردو داواى هېچ شتىكى لى ناكى، ھاوئەلان ھەرگىز داواى هېچ شتىكىان لەپىغەمبەرى خوا ﷺ نەدەكر، لەگەل ئەوئەشدا ئەو زىندوو لە قەبرەكەيدا بە ژيانىكى بەرزەخى كە ژيانى دونياى نىيە.

مەبەست لە: (ويتنعم المؤمن في القبر ويعذب الفاجر كيف شاء الله).

لەبنەماكانى ئيمان: باوەرپوونە بەسزاو خۆشى ناوگۆر، بە جىاواز لەگەڵ كۆمەلى موعتەزىلەدا كە ئەوان ئىنكارى لەو دەكەن و دەلێن: مردوو لەگۆرەكەیدا ھەر وەكو ئەو كاتەيە كە نىژامان نەسزا دەبينى و نە خۆشى، پشت بەعەقل و چاوو بىرو بۆچوونى خۆيان دەبەستن و باوەرپيان بە غەيب نىيە، دۇنيا لەگەڵ دوا پۆژدا ھاوتا ناكريت و قياس ناكريت، يان دوا پۆژ لەگەڵ دۇنيادا، بۆيە پتويستە لەسەرت باوەر بەغەيب بكەيت.

سزاو خۆشى ناوگۆر سابت و جىگىرە، بەلكو (متواتر) لە ھەرموودەكاندا كەوا مردوو يان سزا دەدریت لە قەبرەكەیدا و يان لەخۆشیدا دەبى، جا ھەر كەسێك ئىنكارى بكات لەسزای ناوگۆر لەكاتێكدا دەقەكان و بەلگەكان دەزانى ئەوا كافەرە، بەلام ئەگەر ئىنكارى لى بكات لەپەوى تەئويلەو يان تەقلیدەو و يان نەزانينەو ئەوا حەقى بۆ پوون دەكرێتەو، جا ئەگەر سوور بوو لەسەرى لەپاش پوونكردنەو ئەوا حوكمى كوفر دەدریت بەسەريدا.

﴿٧٥﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله هو الذي كلم موسى بن عمران يوم الطور وموسى يسمع من الله الكلام بصوت وقع في مسامعه منه لا من غيره فمن قال غير هذا فقد كفر بالله العظيم).

واتە: باوھ پېوون بەوھى خوای گەورە ئەو بوو لەگەڵ موسای کوپی عیمراندا قسەى کرد لە پۆژى (الطور) و موسایش گوێى لە قسەکانى خوا بوو بەدەنگەوھ گەیشتە گوێى موسا، لەجگە لەخواوھ نەبوو، جا ھەرکەسێک جگە لەم قسەى بەکات ئەو کوفرى بەخوای مەزن کردوھ.

پاڤە/

سەلماندنى قسەکردن بۆ خوای گەورە لەبنەماکانى بیرو باوھ پى ئەھلى سوننەو جەماعەى، کەوا خوای گەورە قسە دەکات بەقسەکردنێکى حەقیقى، جبریل لەئەوھوھ بیستى، موساش لەئەوھوھ بیستى کاتى پۆیشت بۆ لای ئاگرە کە بۆ ئەوھى لەئاگرە کە بەیتى، بینى کەوا خوای گەورە لەدارە کەوھ قسەى لەگەڵدا دەکات، ھەرۆھ کو چۆن خوای گەورە لەقورئاندا باسى ئەوھى کردوھ، موسا قسەکەى خوای گەورەى بیست، خوای گەورە دەفەرموى: (وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ١٦٤) النساء واتە: خوای میھرەبان بۆ خۆى پاستەوخۆ قسەى لەگەڵ موسادا کردوھ بۆیە پى دەوترى (کلیم).

خوای گەورە دەفەرموى: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ١٤٣) الاعراف واتە: ئەوسا کە موسا ھات بۆ شویتى موناجاتە کە لەگەلمان و پەرۆردگارى کەوتە قسەو گفتوگۆ لەگەڵى و گوێى لە دەنگیەوھ بوو).

ئەمە جارى دووھەمە کاتى خوای گەورە کاتى بۆ دیارى کرد تەوراتى پى ببەخشى، موسا پۆیشت بۆ جیگای دیاریکراو و خوای گەورە قسەى لەگەڵدا کردو بەنوسراوى تەوراتى لەچەند (لوح) یکدا پێدا، جا موسا گوێى لەقسەکانى خوا بوو.

له شه‌وی می‌عراجدا خوای گه‌وره له‌گه‌ل پیتفه‌مبه‌رمان (محمد) (ﷺ) قسه‌ی کرد و پیتنج نویژه‌که‌ی له‌سه‌ر فهرز کرد، جا خوای گه‌وره قسه ده‌کات به‌قسه‌کردنی که ده‌بیستری و به‌پیت و به‌ده‌نگ.

به‌لام جه‌ه‌می و موخته‌زیله‌کان ده‌لین: خوای گه‌وره قسه ناکات چونکه نه‌گه‌ر قسه‌کردن بۆ خوا بسه‌لمینین ئه‌وا ئیمه به دروستکراوه‌کانمان شوپه‌اندوه، چونکه دروستکراوه‌کان قسه‌ده‌که‌ن، ئایه قسه‌کردنی خوا به‌قسه‌کردنی دروستکراوه‌کان قیاس ده‌کری؟ جیاوازی هه‌یه له‌نیوان قسه‌ی خوا و قسه‌ی دروستکراوه‌کاندا، جا ئه‌وان جیاوازی ناکه‌ن له‌نیوان خوداو دروستکراوه‌کانیدا _ په‌نا به‌خوا _ له‌ئه‌نجامی گیتی عه‌قل و تیگه‌یشتنیان، جا خوای گه‌وره قسه‌ده‌کات به‌قسه‌کردنی بیستری، قورئانیش قسه‌ی خوای گه‌وره‌یه، خوای گه‌وره فهرموویه‌تی و قسه‌ی پی کردوه و به‌ته‌ورات و به‌ئینجیلیش قسه‌ی کردوه و ئه‌وانیش قسه‌ی ئه‌ون، هه‌رکاتی ویستی لۆ بی قسه ده‌کات، نه‌گه‌ر بیه‌وی، جا قسه‌کردنه‌که‌ی له‌کرداری (فعل‌ی) ئه‌وه، فعلی ئه‌ویش سه‌ره‌تاو کۆتایی نییه، قسه ده‌کات هه‌رکات بیه‌وی، نه‌گه‌ر بیه‌وی، به‌هه‌ر شتیک بیه‌وی، جا قسه‌کردن سیفه‌تیکه له‌سیفاته (فعل‌ی) بیه‌کان.

مه‌به‌ست له: (منه سبحانه لا من غیره).

واته له‌داره‌که‌وه نه‌بوو، له (اللوح المحفوظ) هه‌وه نه‌بوو، له (جبریل) هه‌وه نییه و له (محمد) (ﷺ) بیه‌وه، جا ئه‌وه قسه‌یه‌کی حه‌قیقیه له‌خوداوه (جبریل و محمد) ته‌نها ئه‌وه‌یان گواستوه‌ته‌وه له‌لایه‌ن خوداوه و له‌لایه‌ن ئه‌وه‌وه گه‌یاندیان.

مه‌به‌ست له: (فمن قال غیر هذا فقد كفر بالله العظيم).

هه‌ر که‌سی بلیت: قسه‌ی خوا دروستکراوه و خوای گه‌وره قسه‌ناکات و سیفه‌تی قسه‌کردنی خوای له‌کارخست (تعطیل) کرد ئه‌وه کافره، چونکه ئه‌وه خواو پیتفه‌مبه‌رو

(ﷺ) ئىجماعى مۇسلمانانى بە درۆ خستوه تەو، ئىللا مەگەر كە سىڭ بىت نە فام بىت يان تە ئويلى كوردى يان چاولىكەر (مقلد) بىت بۆ كە سى كە گومانى باشى پىيان ھە يە، ئەو ئەو كە سانه بۆيان پوون دە كرېتەو ئەو ئەو سۈر بوون لە سەرى ئەو ھوكمى كوفر دە درېتە سەرياندا، چونكە خۋاى گەورە موشرىكەكانى بەو ھە يەيدار كرد كەو ئەوان بىت ك دە پەرستىن قسە ناكات، ئىبراھىم فەرموۋى: (يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا (۴۲) مريم) واتە: ئەو دەمەى بە باۋكى خۋى (ئازەرى) وت: بابە! تۆ بۆچى شىتېكى وا ئە پەرستى نە ئە بېسى و نە ئە بىنى؟! و نە ئە شتوانى لەكاتى تەنگانە دا ھېچ زىيانىكت لېو دەورخاۋ بى نيازت كا).

بە بىباۋەرانى فەرمو ئەوانەى بىت پەرست بوون: (فَأَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (۶۳) الانبياء) واتە: دەئەو تانى لىيان بېرسن ئەگەر قسە ئەكەن).

خۋاى گەورە دەريارەى بەنى ئىسپرائىل دە فەرموۋى: (وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْقِهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ أَلَمٌ يَرَوْنَ أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ) الاعراف/۱۴۸ واتە: پاش چوونەكەى مۇسا بۆ كىۋى (تور) گەلەكەى _ لەخشل و زېرەكەيان _ گوۋرەكە يەكى بە بۆرەيان بۆ خۋيان سازداۋ پەرستيان! مەگەر نە ياندى ئەو گوۋرەكە يە قسەيان لەگەل ناكات).

ئەمە دەلالەت دەكات پەرورەدگار قسە دەكات و ئەو ھى قسە ناكات پەرورەدگار نىيە، چۆن فەرمان دەكات؟ چۆن نەمى دەكات؟ چۆن بەرپۆ ھەبات؟ لەكاتىكدا ئەو قسە ناكات؟ پاك و بى گەردى بۆ خۋاى گەورە لەو قسانە.

لەسورەتى (طە) دا ھاتو: (أَفَلَا يَرْزَوْنَ أَلَّا يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (۸۹) طە) واتە: ئاخۆ ئەوانە كە ئەو گوۋلەكە ئە پەرستىن نابىنن كە ئەو گوۋلەكە يە نەو لىميان دەداتەو ئەگەر داۋايەكى لى بكن و نە دەسەلاتى زىيانىكى بۆيان ھە يەو نە دەتوانى ھېچ جۆرە كەلگىكى لى ۋەرىگىرى).

(أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا) واتە: ۋەلاميان نادانەۋە كاتى قسەى لەگەل دەكەن.

نوسەر دەلالت: (وأعلم أن الشر والخير بقضاء الله وقدره).

ۋاتە: بزانە چاكەو خراپە بەقەزاو قەدەرى خوا پوو دەدەن.

پاڤە /

پيويستە باۋەپ بەقەزاو قەدەر بکەين، ھەموو شتێک لەم گەردوونەدا پوو دەدات
لەخۆيەۋە نيبە، بەلکو ھەموو تەقدیر کراۋەو لە (لوح المحفوظ)دا نووسراۋە، خۋای
گەورە ھەموو ئەوانەى زانیۋەو نوسیویەتى لە (لوح المحفوظ)دا ئەمجار تەقدیری
کردو، پاشان دروستى کردو ھینایە بوون و ویستی لى بو، ھیچ شتێک لەم
گەردوونەدا نيبە پيش قەزاو قەدەرى خوا بکەوى، ھەموو شتێک تەقدیر کراۋە، لەوانە:
چاکەو خراپە، ئەو چاکەيەى تووشى خەلکى دەبى بەقەزاو قەدەرى خوايەو ئەو
خراپەيەى تووشى ئەوان دەبى بەقەزاو قەدەرى خوايە، کوڤرو ئيمان و نەخۆشى و
لەشساغى، برسیتی و تیربوون، دەۋلەمەندى و ھەژارى، ھەموو ئەمانە بەقەزاو قەدەرى
خوا دەبى.

﴿٧٦﴾ نوسەر دەئيت: (والعقل مولود، أعطي كل انسان من العقل ما أراد الله يتفاوتون في العقول مثل الذرة في السماوات ويطلب من كل إنسان من العمل على قدر ما أعطاه من العقل، وليس العقل باكتساب، إنما هو فضل من الله).

واتە: عەقلىش دروستكراوە، خواى گەورە بەئەندازەى ئەوەى بىەوى عەقلى بەخشيوە تە مەوۆ، جىاوازن لەعەقلەكانياندا وەكو گەردىلە لەئاسمانەكاندا، بەئەندازەى ئەوەى خواى گەورە عەقلى بەمەوۆ بەخشيوە خواى گەورە داواى كارى لى دەكات و عەقل بەهەولدان نىيە بەلكو ئەوە فەزلى خودايە).

پاڤە/

عەقل: برىتييە لەو مەزەى خواى گەورە بەخشيويەتييە مەوۆ، مەوۆ بەهەيەوە درك بەشتەكان دەكات، شتى زيان بەخش لەسوودبەخش بەهەيەوە جىا دەكەنەو، چاكەو خراپە بەهەيەوە لەيەك جىا دەكاتەو، هەچ كەسەك چۆنيەتى عەقل نازانى، خەلكى لەم بارەيەوە قەسەى زۆريان كردو بەلام نەگەيشتونەتە ئەنجام، چونكە ئەوە لەنهيئيەكانى خودايە هەچ كەسەك لى نازانىت تەنھا ئەو نەبى.

عەقل: پىى دەگوترىت عەقل چونكە مەوۆ لەپەنگەيەوە ئەو شتانەى زيانى پىى دەگەيەنى دەبيەستىتەوە مەروەكو چۆن حەبل ولاغ دەبەستىتەوە لەپاكردنو دەريازبوون (يعقله).

پىى دەگوترىت: (حجر) (هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرِ (٥) الفجر) ماناى (الحجر) عەقلە پىى دەگوترىت (حجر) چونكە مەوۆ دەبەستىتەوە لەوەى زەرەرى پىى دەگەيەنى (يحجره).

پىتى دەگوتىت: (النهي)، (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى (۵۴) طه) واتە: بەپاستى لەو شتانەدا باسماڭن گەلئ بەلگە و نیشانەى پوون ھەيە لەسەر يەكتايى خوا بۆ خاوەن ئاوەزان و فامیدەكان).

واتە: خاوەن عەقلەكان.

پىتى دەگوتىت: (اللّب)، (لأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) آل عمران) واتە: خاوەن عەقلەكان.

جا ئەم عەقلە يەكئەكە لە ئايەتەكانى خواى گەرە.

مەبەست لە: (وھو مولود).

ئەوھى ئاشكرابى مەبەستى دروستكراوھ و مەبەستى كۆن نىيە، يان لەگەل مەوقفا نەویش لەدايك دەبى، ئەم عەقلەش ھەرەكو باسماڭن كرد ھىچ كەسئەك حەقىقەتەكەى نازانى تەنھا خواى گەرە نەبى، بۆيە زانايانى (الكلام) و فەيلەسووفەكان يەك دەنگ نەبوون و يەك قەسە نەين و لەباسى عەقلدا نەگەشتوونەتە نەجام، چونكە ئەمە پەسپۆرى ئەوان نىيە.

عەقلەكانىش جىياوازن:—

ھەندى خەلكى ھەن: عەقلى ئەوان كامەل و تەواوھ وەكو پىغەمبەرەن.

ھەندى خەلك ھەن: ئەصلەن عەقلى نىيە وەكو شىتەكان و شىتۆكەكان و مندالان.

ھەندى خەلكى ھەن: لەنتوان ئەو درو كۆمەلەدان لەنتوان عەقلئەكى تەواو و بى عەقلدا.

واتە: عەقلى ھەيە بەلام (كامەل) نىيە و لە كەمبوونشدا جىياوازن خەلكى ھەيە نوقسانى عەقلەكەيان زۆرە و ھەيە عەقلى نوقسانە و ئا بەم شىوھە، ئەمەش بەپىتى ئەوھى خواى گەرە دايناوھ.

ھەندى جار بەتتەگە يىشتىش دەلىن عەقل، دەلىن: (عَقْلُ الْآيَاتِ الْقُرْآنِيَةِ) واتە لە ئايەتەكانى قورئان تىگە يىشتن، (لَا آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) (۱۲) النحل) واتە لە ئايەتە گەردوونى و ئايەتە قورئاننىيەكان تى دەگەن (وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَاسٍ لِّئَلَّا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ) (۴۳) العنكبوت) واتە: ئەو مەسەلەلەش _ كەناو بەناو _ بۆ خەلكيان دەھىننەو ھەر بۆ تى گە يىشتنە تىيان ناگەن، تەنھا زاناو وردىنەكان نەبى).

جا عەقل بۆ تىگە يىشتن و درك كردن و شارەزابوون لە دىنى خوا دەگوتىت: (أَفَلَا تَعْقِلُونَ) (۶۰) القصص).

ھەندى كەس ھەيە پەردە دەدرىتە سەر عەقلىدا بەھۆى كوفرەكەيەو، بەھۆى بى ئاگابوونىەو، بۆيە جياوازى ناكات لە نىوان سوود بەخش و زيان بەخشا، ئەو عاقلە، بەلام سوودى لە عەقلەكەى خۆى نەبينىو، لە عەقلى خۆى مەحروم بوو _ پەنا بە خوا _ بەھۆى كوفرەكەيەو بۆيە واى ئى ھاتوو تى ناگات، (أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا) (۴۴) الفرقان) واتە: يا پىت وايە كە زۆرىەيان "وتەكانت" بەدل ئەبىسن و بىر لە مانا مەبەستەكەى ئەكەنەو تى دەگەن؟ خۆ ئەوانە ھەر وەك مالاتن خاوەنى بىر كردنەو نىن).

خوای گەرە لە عەقلى خۆى مەحرومى دەكات وەكو تۆلەيەك (عقوبەيەك) بۆ ئەو، چونكە لەشتىكدا سوودى بۆى ھەيە بەكارى نەھىناو، بەلكو لەشتىكدا بەكارى ھىناو سوودى ئى نابىنى، يان لەشتىكدا زيانى بۆى ھەيە، جا عەقل ئايەتتەكە لە ئايەتەكانى خوای گەرە.

مەبەست لە: (ويطلب من كل إنسان من العمل على قدر ما أعطاه من العقل).

تەكلىفەكان و فەرمانەكان و نەھىيەكان و پاداشتەكان و سزاكان ھەموو بەپى عەقل

دەبى.

مەبەست لە: (وليس العقل باكتساب إنما هو فضل من الله).

عەقل لەخوداوەیە خۆی دەیبەخشیتە مرۆفەکان، ئەویش لەنەینییەکانی خودایە لەنیو دروستکراوەکانیدا، مرۆفە ناتوانی عەقلی دەستکەوێت، بەئێ، مرۆفە دەتوانی عەقلی خۆی بەھێز بکات لەپڕیگای بیرکردنەوە لەئایەتەکانی خواو لەتێگەیشتن و قورئان، بەلام هەول بەدات بۆ پەیداکردنی عەقلێک بوونی نەبێ ئەوا نەخێر، چونکە خۆای گەرە خۆی عەقلی ھێناوەتە بوون و بەخشیویەتیە مرۆفە و ھەرگیز خۆی ناتوانی عەقل بەینیتە بوون و پەیدای بکات بەلام دەتوانی بەھێزی بکات، (أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (٤٦) الحج) واتە: ئاخۆ ھێشتا ئەوانە بەزەویدا نەگەرەاون؟ تابینە خاوەن دلان و پاستییەکانی پێ دەرك بکەن؟ یا گوێچکە گەلیکی ژنەوا کە بانگی پاستی پێ لەپاستیدا چا و کوێر نابن بەلکو ئەو دلانە کوێر دەبن و ھێزی دەرك کردنیان نامینێ کە جێیان لەناو سینەکانە).

ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەوەی بیرکردنەوە لەگەردوون و بیرکردنەوە لەوەی پوویداوە لە ئومەتەکانی پێشوو لەوەی لە ناوچوون و بەھەلاکەتدا چوون بەھۆی کوفرو تاوانیانەو سوودی بۆ مرۆفە ھەیەو عەقلی بەھێز دەکات، نەک عەقلێک بۆ خۆی بەینیتە بوون خۆی بوونی نەبوو.

﴿۷۷﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة عدلا منه لا يقال: جار ولا حابى فمن قال: إن فضل الله على المؤمن والكافر سواء فهو صاحب بدعة، بل فضل الله المؤمن على الكافر والطائع على العاصي والمعصوم على المخدول عدلا منه هو فضله يعطيه من يشاء ويمنعه من يشاء).

واتە: بزاتە خوائ گەرە فەزلى بەندەکانى داو بەسەر بەکتردا لە دنیاو دواوژدا، ئەمەش لە دادپەرورەى ئەو و ناگوتريت: ئەو ستمى کردو و لایەنگیری لایەکیانی کردو، هەرکەسى بلایت: فەزلى خوائ گەرە بەسەر ئیماندارو بى باوەردا وەکو یەکە ئەو خاوەنى بیدەیه (بیدەچییە) بەلکو خوائ گەرە فەزلى ئیماندارى داو بەسەر بى باوەرپاندا، گوێرایە لآن بەسەر سەرپێچی کاردا و کەسى پارێزراو بەسەر کەسى دواکەوتودا، ئەمەش دادپەرورەى ئەو، ئەو فەزلى خۆیەتى دەیبەخشیتە هەرکەسى ویستی لەسەر بیت و لەهەرکەسى بیەوى دەرگرتەو.

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة).

خوائ گەرە فەزلى هەندى کەسى داو بەسەر ئەوانیتردا، فەزلى ئیماندارى داو بەسەر کافریدا بەهوى ئەو ئیمانەى خۆى پێى بەخشیو بەهوى ئیمانەکەیهو، کافرى بى بەش کردو بەهوى کوفرەکەیهو. خوائ گەرە فەزلى ئیماندارانى داو بەسەر یەکداو فەزلى هەندى لە پێغەمبەرانی داو بەسەر هەندیکى تردا، (تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ) (البقرة/۲۵۳) واتە: ئێمە بەهەموو ئەم پەيامبەرانیەشان و شەوکەتى

تايپە تېمانداۋە لە گەل ئەو شەدا ھەندىكىيان لە ھەندىكى تريان لە پەلە و پايەى
پەيامبەرپە تېدا بەرزتن).

ئەمە فەزلى خواپە دەيداتە ھەر كەسى خۆى ويستى لە سەر بى، ھېچ كەسىك
بەرھەلستى لە كارى خوا ناكات چونكە ئەمە مولكى خۆپەتى، دەيداتە ھەر كەسى
ويستى لى بىت.

جا مولكيش مولكى خۆپەتى دەپپە خشىتە ھەر كەسى ويستى لى بى و فەزلىش
فەزلى خۆپەتى دەپپە خشىتە ھەر كەسى ويستى لى بى، جا ھېچ بەرھەلستىك لە كارى
خوادا نىيە، موعتەزىلە كان دەللىن: _ واجبە لە سەر خوا دادپە روەر بىت لە نىوان
خەلكىداۋ وەكو يەكيان پى ببە خشى، ئەمەش بى ئەدەپپە لە گەل خواداۋ بەرھەلستى
كردنە لە كارەكانى، پاك و بى گەردى بۆ خوا لە و قسانەى دەيكەن، چونكە خۆى
گەرە فەزلى ھەندى لە دروستكارو ھەكانى دەدا بە سەر ھەندىكى تردا، ئەمەش مولكى
خۆپەتى و نابى بەرھەلستى لە كارى ئەودا بكرىت، سزاي ھېچ كەسىك نادات بە بى تاوانى
خۆى، چونكە ئەمە جىاۋازە لە گەل دادپە روەرى ئەوداۋ خۆى گەرەش سەم ناكات،
سزاي ھېچ كەسىك نادات بە بى ئەو ھى تاوانى كردى، يان سزاي كەسىك بدات بە تاوانى
كەسىكى تر: (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِمْلِهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا
قُرْبَىٰ) فاطر/ ۱۸ واتە: لە پۆزى قىيامەتدا ھېچ كەس بارى گوناھى ھېچ كەسىكى تر
ھەلناگرى خۆ ئەگەر كەسىكى گوناھكارى بارقورس _ بە تاوان _ لە كەسىكى تر
بپارپتە ۋە بۆ سوو كوردنى تاوانەكانى ھېچ شتىكى بۆ ھەلناگرى ئەگەرچى خزمى
نزىكىشى بى).

خوای گەورە لە پووی سزاوێ ئەوێ دەیدات هەمووی دادپەرەییە، بەلام لە پووی بەخشینەوێ ئەمە فەزڵە لەخۆیەوێ و هیچ کەسێک بەرەتستی لێ ناکات.

مەبەست لە: (فمن قال: إن فضل الله على المؤمن والكافر سواء فهو صاحب بدعة).

ئەمە قسەى کۆمەڵی موعتەزەلە دەڵێن: پێویستە لەسەر خوا هەموو خەڵکی بکاتە ئیماندارو نابێ هەندێ کەس بکاتە ئیماندارو هەندێکی تر بپاوهێ، دەبێ هەموویان دەوڵەمەند بکات و هەموویان زانا بکات، ئەمەش بەرەتستییه لەکاری خوا، چونکە خوای گەورە خۆی دانایە، لەحیکمەتی خوادا نییه هەموو خەڵکی وەکو یەک بکات لەعیلمدا یان لەسەر وەت و ساماندا یان لەسزاو پاداشندا.

هەر وەها لەحیکمەتی خوادا نییه هەموو خەڵکی دەوڵەمەند بکات، چونکە ئەگەر هەموو خەڵکی دەوڵەمەند بوابێ ئەوا گەردوون تێک دەچوو، چونکە هیچ کەسێ نادۆزێ وە کار بکات و بەرەم دەووستیت، بۆیە خوای گەورە فەزڵی هەندێ کەسی داوە بەسەر ئەوانیتردا لەپزق و پۆزیدا، خوای گەورە ئەم کەسەى دەوڵەمەند کردووە و ئەویتری هەزار کردووە لەبەر ئاوەدانکردنەوێ گەردوون، جا ئەگەر هەموویان دەوڵەمەند بێ ئەوا هیچ بەرەمیان نەدەبوو، ئەگەر هەموویان هەزار بوابێ ئەوا نەیان دەتوانی کار بکەن و بەرەم بهێنن.

جا خوای گەورە جیاوازی لەنیوانیاندا کردووە لەبەر ئاوەدانکردنەوێ گەردوون، (وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا) (الزحرف/ ۳۲) واتە: هەندێکیانمان بەرز کردۆتەوێ بەسەر هەندێکیاندا بەچەندین پلە لەمال و سامان و دەسلالت بۆ ئەوێ هەندێکیان هەندێکی تریان بکەنە بەرکار لەکارو باریاندا).

واتە: ھەندىكىيان دەرەخسىنى بۆ ئۇۋانى تىرىق كاركرىن بەكرى، ئا لە و كاتە دا
گەردوون گەشە دەكات و بەرژەۋەندىيەكان پوو دەدەن.

مەبەست لە: (بل فضل الله المؤمن على الكافر والطائع على العاصي والمعصوم على
المخذول).

خوای گەورە فەزلى ئىماندارى داۋە بەسەر بى باۋەپدا و گوپرايەلى داۋە بەسەر
سەرپىچىكاردا، ئەمەش دادپەرۋەرى و فەزلى ئۇۋە، جا ھىچ كەسىك بەرھەلىستى
لەكارى ئۇ ناكات.

﴿۷۸﴾ نوسەر دەئیت: (ولا یحل أن تکتّم النصیحة أحدا من المسلمین برهم وفاجرهم فی أمر من أمور الدین فمن کتم فقد غش المسلمین ومن غش المسلمین فقد غش الدین فقد خان الله ورسوله والمؤمنین).

واتە: ھەلال نىيە نامۆزگارى لەھىچ مۇسڵماننىك بشاردريتەو، چاکەکاران و خراپەکارانیان لە ھەر کارىك لە کاروبارى ئەم دینە، جا ھەر کەسنىك شاردييەو ئەوا گزى لە مۇسڵمانان کردووە ھەر کەسنىك گزى (غەش) لە مۇسڵمانان بکات ئەوا گزى (غەشى) لە دین کردووە و ھەر کەسنىك گزى (غەش) لە دین بکات ئەوا خیانەتى لە خواو پیتغەمبەر و ئیمانداران کردووە.

پاڤە /

مەبەست لە: (ولا یحل أن تکتّم النصیحة أحدا من المسلمین برهم وفاجرهم).

(النصیحة) بریتیيە لە: رزگار بوون لە گزى (غەش)، ھەر شتىك (ناصح) بىت واتە شتىكى پوخت و پالڤتەيە.

جا ئیماندار دەبى (ناصح) بىت واتە: پالڤتە و پاکیى لە دووپوویى، پالڤتە و پاک بىت لە غەش و پالڤتە و پاک بىت لە خەلە تاندن، دەبى ناووەو دەرهوہى وەکو یەك بىت لە راستگويیدا.

(النصیحة) دینە، ھەر وەکو پیتغەمبەرى خوا (ﷺ) ڤەرموویەتى: (الدین النصیحة الدین النصیحة الدین النصیحة، قلنا: لمن یا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه ورسوله ولأئمة المسلمین وعامتهم)^{۲۰۲}.

مەبەستى لىزەدا ئەو ەيە: كە مۇڭ خۇى پالڧتە بىكات لە ەمۇر پەشتىكى خراپ و بەرەشتى جوان خۇى برازىننەو ە.

جا كەسى ئامۇڭگارىكار (ناصر) ئەو كەسەيە ەيە غەشى تىدا نىيە بەرانبەر ەيە كەسىك، پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئەت: (من غشنا فليس منا)^{۲۰۲} جا دى (النصيحة) برىتييە لە: غەش.

پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو فەرمودەى: (الدين النصيحة) سى جار دووبارەى كەدەو ە لە بەر دىنيا بوون و بايە خدانەو ە ەمۇر دىنى لە ئامۇڭگارىدا ەصر كەدەو ە.

ئامۇڭگارى بۇ خواو پىڭەمبەرەكەى (ﷺ) ئەمە لە ەقەدەدا، ەيە كەسىك نابىتە مۇسلمان ئىلا دەبى ەقەدەكەى سەلامەت بى و شىركى تىكەل نەبووى و كارەكەى ەيە بىدەيەكى تىدا نەبى، شوئىنكەوتەى پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) بىت ئەمە كەسى ئامۇڭگارى كارە (ناصر) ە بۇ خواو پىڭەمبەرەكەى (ﷺ)، ئەو كەسەى كارەكەى خالى بىت لە شىرك و خالى بىت لە بىدە.

ئامۇڭگارى كەرن بۇ پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) برىتييە لە باو ەپوون بەپەيامەكەىو خۇشويستنى و پىزگەرنى و شوئىنكەوتنى و چاويلەكەرنى و پىش خستنى قسەى ئەو بە سەر قسەى ەر كەسىكى تردا، وازەيتان لە بىدەو شتى تازە كەپىڭەمبەرى خوا (ﷺ) ئىمەى لى ئاگادار كەدەو ە، باو ەپەيتان و بەپاست خستەو ەى ئەو ەى ەواللى پى داوين لە باسە غەببەكانى پابوردو ئايندەو دوركەوتنەو ەو ەى نەى لى كەدەو ئەمە ئامۇڭگارىيە بۇ پىڭەمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە : (ولکتابە).

کیتابەکەى خوا قورئانە ئەویش بەو دەبىي کە باوەپى پىي بکەيت کەوا قسەى خواپە و دایبە زاندووە و دروستکراو نىيە و قسەى کەسى تر نىيە، ھەر وەکو چۆن گومراکاران دەلێن، دەبىي فيرى ببیت و خەلکى فير بکەيت و کارى پىي بکەيت و لەماناکەى تىي بکەيت و بىرى لى بکەيتەو، ئەمە ئامۆزگارىيە بۆ کیتابەکەى خوا، فيربوونى و فيرکردنى و تىگەيشتنى و شارەزابوون لىي و کار پىيکردنى، ھەر وەھا ئامۆزگارى کردن بۆ کیتابەکەى خوا زۆر خوێندنەو ەيەتى و بىي ئاگا نەبوونە لىي.

ئامۆزگارى کردنى پىشەواى ئىمانداران کە ئەوانىش سەرکردە و دەسەلاتداران بە گوێراپەلێيان دەبىي لەشتىکدا سەرپىچى خواى تىدا نەبىي، دەستى گوێراپەلێ لى نەبچرى و لەدزى دەرئەچى و بەدواى ھەلە و عەيبەکانياندا نەگەرپى و لەناو خەلکىدا بلاوى بکەيتەو.

ھەر لە ئامۆزگارى کردنى ئەوان ئەو ەيە: ئەگەر عىلم و توانات ھەبوو دوو بەدوو ئامۆزگارىيان بکەيت، ئامۆزگارىيەکەى خۆتى پىي بگەيەنەو ھەلەکانيان پىي بگەيەنى و پىيان بلێيت يان بەزىر دەستەکانى و ئەوانىش بەوانى بگەيەن، لە ناو کۆپو کۆمەلدا باسيان نەکەيت، ئەمە برىتييە لە گزى (غەش)، جا ئامۆزگارى ئەو ەيە کە ئامۆزگارى لەخۆتەو بگەيەنیت ئەوان، ئەمە ئامۆزگارى کردنى دەسەلاتدارانە.

ھەر وەھا لە ئامۆزگارى کردنى دەسەلاتدار برىتييە لە: ھەستان بەو کارەى پىت پادەسپىرىي جا چ ھەرمانبەرييەك بىت يان سەرکردايەتييەك يان جگە لەوانە لە کاروبارى دين بىت يان دونيا، ھەستىت بەو کارەى پىي پاسپاردوى لە نىوان خۆت و خۆيدا، خەلە لەکەى پىي بگەيەنیت بۆ ئەو ەي چاکى بکاتەو ئەمە بەشیکە لە ئامۆزگارى.

ھەر لە ئامۇڭگارى كىردى دەسەلاتداران: پارانە ۋە يە بۆيان بە چاكسازى، چونكى ئەگەر ئەوان چاك بوون ئەوا ژىر دەستەكانىش چاك دەبن، دوغايان بۇ دەكەيت، جا ئەگەر ھەر كەسىكت بىنى قوتابى زانست و زانىارى بوو دوغايان بۇ ناكات يان ئىنكارى دوغاكردن دەكات بۆيان، بزانە ئەو كەسىكى غەشاشەو ئامۇڭگارى كارى دەسەلاتدار نىيە.

ئامۇڭگارى كىردن بۇ موسلمان بەو دەبى پىنموييان بىكەيت بۇ راستە پى، ئاگاداريان بىكەيتەو لە ھەلەكان و فەرمان بەچاكە بىكەيت و نەھى بىكەيت لە خراپەو كەسى نەفام فىر بىكەيت و بى ئاگاكەن بە ئاگابەينىتەو ۋە ئەو ۋە بۇ خوت پىت خۆشە لەچاكە بۇ ئەوانىش پىت خۆش پىت، بەزەبىت بە ھەژاراندا پىتەو ۋە بىخەشى بە نەداران، ئەمە ئامۇڭگارىيە.

ھەر ۋەھار پىوڭى باش بىكات بۇ ئەو كەسانەى پىرسى پى دەكەن، پارىزگارى كىردى نەينى ئەو كەسانەى نەينىيان لا باس كىردوون و پاراستنى ئەمانەتەكان، دەبى لە ھەموو پىوۋىكەو ۋە ئامۇڭگارى كار پىت و ئامۇڭگارى كىردن لە كىرپىن و فرۆشتىندا غەش نەكات و كەس نەخەلەتتى.

ئەمە باسى ئامۇڭگارى بوو بە كورتى، جا ھەر كەسىك وانەبى ئەوا غەشاشەو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋىتەتى: (من غشنا فليس منا)

﴿۷۹﴾ نوسەر دەئیت: (والله سمیع بصیر علیم، یداه مبسوطتان، قد علم أن الخلق یعصونه قبل أن یخلقهم، علمه نافذ فیهم، فلم یمنعه علمه فیهم أن ھداهم للإسلام، ومن به علیهم کرما وجودا وتفضلا فله الحمد).

واتە: خوای گەورە بیسەر و بینەر زانیە، دەستەکانی والان، زانی بەندەکانی سەرپێچی دەکەن پێش ئەوەی دروستیانی کردبێ، زانیی ئەو دەربارەیان کاریگەرە، ئەو زانییەى خوای بەرانبەرەیان پێگەر نەبوە بۆ ھیدایەت دانایان بۆ ئیسلام، منەتى خوای پێژاندووە بەسەریاندا وەکو بەخشندەبێ و مېھرەبانى و فەزائیک بۆیە سوپاس و ستایش تەنھا بۆ ئەو.

پاڤە /

مەبەست لە: (والله سمیع بصیر علیم).

ئەمە جۆرى سییەمە لەجۆرەکانی یەکتاپەرستی ئەویش: سەلماندنی ناو و سیفەتەکانی خۆدایە، ھەر وەکو لەقورئان و سوننەتدا ھاتووە، لە گەڵ باوەرپوون بە ماناکەى و ئەوەى دەلالەتى بۆ دەکات، بەرھەڵستی چۆنییەتیەکەى نەبینەو، چونکە چۆنیەتیەکەى ھیچ کەسێک نازانی تەنھا خوا نەبێ، بەلام ماناکەى ئەوا نەاشکراو دیارە، بۆیە پێویستە لەسەرت باوەرپێ پێی ھەبێ بیسەلمێنى بەو دەلالەتى بۆی کردووە ھەر وەکو ئیمامى مالیک فەرمووی: (الاستواء معلوم) واتە: ماناکەى دیار و نەاشکرايە (والکيف مجهول) چۆنیەتیەکەى نادیار و نەزانراوە.

مەبەست لە: (قد علم أن الخلق یعصونه قبل أن یخلقهم).

خوای گەورە بەھەموو شتێک زانیە، زانی چى پوودەدات لە ئیمان و کوفر، گوێزپایەلى و سەرپێچی، ھیچ شتێکى لى نەشاردەریتەو، لەپێش ئەوەى ئاسمانەکان و زەوى دروست بکات.

مەبەست لە: (فلم ینعه علمه فیهم أن هداهم للإسلام).

لەگەڵ ئەوێ خۆی گەر زانی چی کارێک دەکەن لە کوفرو ئیمان که چی خۆی گەر ئەوانی بانگ کرد بۆ ئیسلام و بانگی کردن بۆ ئیمان، پێغه مبه رانی پره وانه کردووه و کیتابی دابه زاندوه بۆ پێنموویی کردنی ئەوان، لە کاتێکدا دەزانی ئەوان چی دەکەن، بەلام لە پەحمەتی خۆی گەر یه وازی ئی نه هیئاون و ته وکیلی ئەوان بخاته سەر عیلمەکی خۆی، بەلکو ئیقامه حوججەتی لە سەریان کردووه و هه لێژاردن و ویست و توانای پێ به خشیون، جا ئەوان توانای کارکردنیان هه یه ئەگەر وازی ئی به یئن ئەوا تاوان تاوانی خۆیانە و که مته رخه می که مته رخه می خۆیانە، خۆی گەر هیدایه تی هه موو خه لکی داوه ئیمانداران و بی باوه ران، به مانای ئەوێ پوونی کردووه ته وه بۆیان، خۆی گەر ده فەرمویت: (وَأَمَّا تُوذُ فَهَدَيْنَاهُمْ) هدیئاهم: واته پوونمان کردووه بۆیان و پێنمووییان کردن، که چی ئەوان وه ریان نه گرت و به ره له ستیان کردووه خۆیان به زل زانی، (فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱۷) فصلت) واته: گەلی (سه موود) یش پێگه ی خه یرو پێگه ی شه رمان نیشان دا، راستیمان بۆ پۆشن کردنه وه، که چی گومراییان به سەر هیدایه تدا هه لێژارد! جا به هۆی ئەو کاره یانه وه ده یان کرد، هه وره تریشقه ی سزای سوککه ر گرتنی له ناو چوون).

واته: به هۆی کاری خۆیانە وه، نه ک ئەوێ خۆی گەر ئەوانی زانیوه ته قدیری بۆ کردوون، به لکو: به وه ی خۆیان ئەنجامیان داوه به هه لێژاردن و ئیراده و کرده وه ی خۆیان.

هیدایه ت دوو هیدایه ته:—

• (هدایه الإرشاد) هیدایه تی پێنموویی کردن: ئەمەش بۆ هه موو که سیکه ئیماندارو

بیباوه ر.

• (هدایە التوفیق) ئەمەش تاییبەتە بە ئیمانداران ئەوانەى هیدایەتى پێنمویى خودایان وەرگرتو خوای گەورەیش تەوفیقی ئەوانى داوه و دامەزراوى کردن.
مەبەست لە: (ومنَّ به عليهم کرما وجودا و تفضلا فله الحمد).

واتە خوای گەورە بانگی ئەوانى کردو بۆی پوونکردنەوه و ئەویش بە میهرەبانى و بەخشندهیى خۆیەتى، وەکو فەزڵیک لەبەر پێویستى ئەوان بەوه، بەلام خوای گەورە دەوڵەمەنده و پێویستى بەوان نییه، چ کوفر بکەن یان ئیمان بهێنن، گوێراپەڵی بکەن یان سەرپێچی، هیچ زەرەر و قازانج بەخوا ناگەیهنن، چونکە هیچ پێویستى بەوان نییه، بەلکو ئەمە بۆخۆیان دەگەرێتەوه چ قازانجەکەى یان زەرەرەکەى. لەپەرەحمەتى خوای گەورەیه بەوان پێگەى چاک و پێگەى خراپەى بۆ پوونکردوونەتەوه، هێزى پێى بەخشیون و توانای پێداون و عەقلى پێى داون بە هۆیه وه شتە زیان بەخشەکان و سوود بەخشەکان لەیه ک جیا بکەنەوه.

﴿۸۰﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن البشارة عند الموت ثلاث بشارات، يقال: أبشر يا حبيب الله برضى الله والجنة، ويقال: أبشر يا عبد الله بالجنة بعد الاسلام، ويقال: أبشر يا عدو الله بغضب الله والنار. هذا قول ابن عباس).

واتە: بزانه موژدەدان لە کاتى مردندا سى موژدەدانه:

دەلێن: موژدەت لیبى ئەى خۆشەویستى خوا بە پازى بوونى خواو بە هەشت.

دەلێن: موژدەت لیبى ئەى بەندەى خوا بە بە هەشت لە پاش ئیسلام.

دەلێن: موژدەت لیبى ئەى دوژمنى خوا بە توو پە بوونى خواو ئاگر. ئەمە قسەى (ئەبن عەبباس)ە.

پافە /

ئەو کەسەى ھا لە گیانە لادا ئیماندار بێت یان کافر موژدەى پى دەدریت لە کاتى مردندا، جا ئەگەر ئیماندار بێت ئەوا موژدەى پەحمەتى خواو بە هەشتى پى دەدەرئ، ئەگەر بێباوەر بوو ئەوا موژدەى توو پە بوونى خوا و ئاگرى پى دەدەرئ، جا نامریت تاكو جیگاگەى خۆى ئەزانئ، چیتەر ناتوانئ تەوبە بکات و لیبى دەرباز بێت، یان چیتەر تویشوى کارى چاکە کۆبکاتەو، ئەمەش لە فەرموودەى کدا ھاتوو: (من أحب لقاء الله أحب لقاء الله ومن كره لقاء الله كره لقاء الله فقلت يا نبي الله أكرهية الموت فكلنا يكره الموت قال: ليس ذلك ولكن المؤمن إذا بشر برحمة الله ورضوانه وجنته أحب لقاء الله فأحب لقاءه وإن الكافر إذا بشر بعذاب الله وسخطه كره لقاء الله وكره لقاءه) واتە: ھەركەسى ھەز لە دیدەنى خواى گەورە بکات ئەوا خواى گەورەش ھەز بە دیدەنى ئەو دەکات و ھەركەسى ھەز بە دیدەنى خواى گەورەى نەکرد ئەوا خواى گەورەش ھەز بە دیدەنى

نه و ناکات، عانیسه ده‌لَیت: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نایا مه‌به‌ستت رق بوونه له مردن، نَیمه هه‌موومان رقمان له مردنه؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموی: مه‌به‌ستم نه‌وه نییه، به‌لکو که‌سی نیماندار نه‌گه‌ر موژده‌ی ره‌حمه‌ت و ره‌زامه‌ندی و به‌هه‌شتی خوای پیدرا نه‌وا چه‌ز به‌دیده‌نی خوا ده‌کات و که‌سی بی‌باوه‌ر نه‌گه‌ر موژده‌ی سزاو توورده‌یی خوای پیدرا نه‌وا چه‌ز به‌دیده‌نی خوا ناکات و خوایش چه‌زی له‌دیده‌نی نه‌و نییه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۱۳) الاحقاف) واته: به‌پاستی نه‌و که‌سانه‌ی ده‌لَین: په‌روه‌ردگارمان (الله) یه‌و پاشان پابه‌ندی نه‌و نیمانه ده‌بن و پَیک و پَیک له‌سه‌ر پَیکای پاست، ده‌رویشتن و هه‌رگیز به‌پاست و چه‌پدا لانا‌ده‌ن نه‌وانه هیچ بیم و ترسیکیان له‌سه‌ر نابیت "له‌پاشه پوژدا" و خه‌فه‌تبارو دل‌زویریش نابن، بۆ دونیاو بۆی په‌شیمان نابن).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ (۳۰) فصلت) واته: بی‌گومان نه‌و که‌سانه‌ش گوتیان: په‌روه‌ردگارمان خوایه پاشان خویان راست کردبوویه‌وه، واته: زډر به‌مه‌حکه‌می له‌سه‌ر یه‌کناسین وه‌ستان و به‌هیچ لایه‌کدا لایان نه‌دا، کاتی مردن، له‌گوردا له‌کاتی زیندووبوونه‌وه‌دا فریشته‌دانه‌به‌زنه لایان و پَییان ده‌لَین: له‌پاشه‌روژتان مه‌ترسن و بۆ مال و مندالیستان - پاش خوتان - دل‌زویر مه‌بن نَیمه‌ چاودیریان ده‌بین موژده‌تان لی‌بیت به‌و به‌هه‌شته‌ی به‌لَینتان پی‌ده‌درا له‌دونیا‌دا، مزگیتی بیت نه‌مپۆ نه‌که‌ونه خو‌شی و شادییه‌وه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (۵۰) الانفال) واته: نه‌گه‌ر له‌سه‌ره مه‌رگدا بی‌باوه‌پان ببینی که: چۆن فریشته‌کان گیانیان نه‌کیشن ده‌بینی له‌حاله‌ته‌دا ده‌م و چاوو پشتیان ده‌کوتن و پیشیان ده‌لَین: ده‌سا سزای سووتینه‌ری دۆزه‌خ بچین).

﴿۸۱﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن أول من ينظر إلى الله تعالى في الجنة
الاضراء ثم الرجال ثم النساء بأعين رؤوسهم كما قال رسول الله ﷺ):
(إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تضامون في رؤيته ۲۰۵)
والإيمان بهذا واجب وإنكاره كفر).

واته: بزانه يەكەم كەسێك تەماشای خوا دەكەن لە بەهەشتدا نابیناكانن ئەمجار
پیاوان ئەمجار ئافەرەتان، بەچاوی سەریان، هەروەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرمووێتە (إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تضامون في رؤيته) باوەپ بوون
بەمە واجبەو ئینکاری كردنى كوفرە.

پاڤە/

لەپێشدا باسى سەلماندى بىنى خوامان كرد، ئەمەش دووپاتكردى ئەوەى پێش
خۆیەتى، بەلام ئەم پریزەندىیە دانەر باسى كردووە پێویستی بەبەلگەیه.

﴿۸۲﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنها لم تكن زندقة ولا كفر ولا شكوك ولا بدعة ولا ضلالة ولا حيرة في الدين إلا من الكلام وأهل الكلام والجدل والمراء والخصومة. والعجب وكيف يجترئ الرجل على المراء والخصومة والجدال والله يقول: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (۴) غافر) فعليك بالتسليم والرضى بالآثار والكف والسكوت)

واته: بزانه (زەندەقە) و کوفر و گومان و بیدعو و گومرایی و دۆشدامان لە دیندا نەبوو ئیلا لە (کەلام) و ئەهلی کەلام و ململانی و دەمبازی (جدل) و مشتومر (میراء) و ناکۆکی (الخصومة) هەو نەبی.

سەرسامی لەو هەدایە چۆن کە سێک جورئەتی مشتومر و ناکۆکی و جیدال (المراء والخصومة والجدال) دەکات لە کاتی کدا خوای گەرە دەفەر مویت (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (۴) غافر) جا ئەو هی لە سەرته تەسلیم بوون و پازی بوون بە شوێنە واره کان (فەرمودە کان) و وازەینان و بی دەنگییه.

پافە /

ئەمە لە پێشدا باسکراو لێی ئاگادار کرانەو.

مەبەست لە: (فعليك بالتسليم والرضى بالآثار والكف والسكوت).

پێویستە لە سەرت تەسلیمی قسەى خواو قسەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بێت و وازەینان لە مشتومر و گومانکردن، چونکە تۆ نەهیت ئی کراره لەو، بە لکو سەرسامیت زیاد دەکات، بۆیه قسەکانی خواو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) وەر بگرە، بەو پازیبە بۆ ئەو هی هیدایەت بدرییت و رزگارت ببییت لە دوودلی و گومان و دلاودلی و لە سەر چاوپهونی ببیت، چونکە خوای گەرە ئەم قورتانەى دابەزاندوو بۆ پوونکردنەو هی هەموو شتێک.

﴿۸۲﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم وذلك أن الجهمية منهم هشام الفوطي قال: إنما يعذب الله عند النار، ردا على الله ورسوله).

واتە: باوہ پ بەوہى خوای گەورە خەلکى سزا دەدات لە ئاگردا، لە کۆت و زنجیرو ئاگر لە ناخیاندا یەوہ لە سەرەوہو لە خوارەوہ یانەوہ چونکە جەمەییەکان لەوانە (هشام الفوطی) دەئیت: خوای گەورە خەلکى سزا دەدات لە تەنیششت ئاگر، ئەمەش پەدى قەسەى خواو پیغەمبەرە کە یەتەى (ﷺ).

رافە /

مەبەست لە: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل، ونار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم).

خوای گەورە ئاگر گپ دەدات بە جەستەى بى باوہ پان و جەستەى ئەوان سوتە مەنى نۆزەخە، (وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ (۱۰) آل عمران) ئەوان ئەسوتیت و جەستەیان دەسوتیت _ پەنا بە خوا _ (فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمْ حَمِيمٌ (۱۹) يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ (۲۰) وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ (۲۱) الحج) واتە: جا ئەوانەى کافرو بى بپوابوون، جلو بەرگو پۆشاکی ئاگریان بۆ بپاوه، بە ئەندازەى قەدو بالاى خۆیان ئاوى بە کولیشیان لە سەرەوہ بە سەرا دەکری (۱۹) ھەر بەو ئاوه ناوسکیان و پیستییان ئەتوینریتەوہو دەبیته ئاوو دیتە خوارەوہ، پیستە کەشیان ھەموو لە تاو گەرمای ئەو ئاوه دا دەبلۆخی (۲۰) بەر گوردی ئاسنیش دەدرین (۲۱)).

خوای گەورە باسی کردوہ کەوا سزا کە تووشی جەستەى بى باوہ پان دەبى و ئاگر دەیانسوتیتى و گریان تى بەردەبیته، (يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ) ھەندى لە کۆمەلى موعتەزیلە ھەن دەئین: ئەوان سزا نادرین و بە ئاگر جەستەیان ناسوتیت، بە لکو تەنھا

لەتەنیشتى ئاگر سزا دەدرىن و جەستەيان ناسوتىت، خواى گەورە لەقورئانەكەيدا دەفەر مویت: ئەوان سووتەمەنى ئاگرن و پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (أول من تسعر بهم النار يوم القيامة: العالم الذي لا يعمل بعلمه، والمتصدق الذي يرأى في صدقته، والجاهد الذي يرأى بجهاده)^{۲۰۶} واتە: يەكەم كەسك لە رۆژى قىيامەتدا ئاگريان پى دادەگىرسىنرىت، ئەو زانايەى كار بە زانست و زانيارىيەكەى خۆى ناكات و ئەو خىرومەندەى (بەخشندەى) بە بەخشىنەكەى رىا دەكات و ئەو موحامىدەى بە جىهادەكەى رىا دەكات).

(الأغلال) ماناكەى ئەو يە ئەوان دەستيان تاكو گەردنيان بەكۆت و زنجىر دەبەستىتەو -پەنا بەخوا-

(الأنكال) ئامىرەكانى سزادانە، (إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا) (۴) الانسان) واتە: بەپاستى ئىمە كۆت و زنجىر -كەھەردوو قاچ و پى پى ئەبەستىتەو- هەردوو دەستى بەگەردىيەو پى جەز دەدەرى -لەگەل ئاگرىكى سوتىنەو- هەلگىرساودا ئامادەمان كردووە بۆ بى باوەرەكان).

(إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا) (المزمل) واتە: بەپاستى ئىمە سزای دونيايىيمان هەيەو لەپاشەپۆزىشدا كۆت و زنجىرى سەنگىن و ئاگرى هەلگىرساوى دۆزەخمان هەيە).

(الأنكال) ئامىرەكانى سزادانە -پەنا بەخوا- زنجىر كۆت و ئاگرە.

مەبەست لە: (والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم) خواى گەورە دەفەر مویت: (هُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ) (۴۱) الاعراف) واتە: پايەخيان ئاگرە لەدۆزەخدا و لىفەى سەرىشيان هالوى ئاگرە ديارە گشت ستمكاران ئا بەو شىو سەختەى تۆلە ئەدەين).

﴿۸۴﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن صلاة الفريضة خمس صلوات، لا يزداد فيهن ولا ينقص في مواقيتها، وفي السفر ركعتان، إلا المغرب، فمن قال: أكثر من خمس، فقد ابتدع، ومن قال: أقل من خمس، فقد ابتدع، لا يقبل الله شيئاً منها إلا لوقتها إلا أن يكون نسياناً فإنه معذور، يأتي بها إذا ذكرها، أو يكون مسافراً فيجمع بين الصلاتين إن شاء).

واتە: بزانه نوێژه فەرزەکان پێنج نوێژن، لەوانە زیاد ناکریت و کەم ناکریتەوه لەکاتەکانیاندا، لەسەفەردا دوو پکاتە، تەنھا مەغریب نەبێ، جا هەرکەسیک بڵیت: نوێژەکان لەپێنج فەرز زیاترە ئەوا بیدەعی کردووە^{۲۰۷} و هەرکەسیک بڵیت: نوێژەکان لەپێنج فەرز کەمترە، ئەوا بیدەعی کردووە، خۆی گەورە وەری ناگریت ئیلا لە کاتی خۆیدا نەبێ، ئیلا مەگەر کەسیک لەبیری چووبێت ئەوا عوزی هەیه، کاتی بیری هاتەوه ئەوا ئەنجامی دەدات، یان موسافیر بیت ئەوه لە نێوان دوو نوێژدا کۆدەکاتەوه ئەگەر بیهوی.

پافە /

باس و مەسەلەى پێنج نوێژە کە باسیکی مەزنە، ئەویش دوو م پایەیه لەپایەکانى ئیسلام لەپاش شایەتمان، هەرکەسیک وازی لى بهێنێ و باوەپى بە واجب بوونی نەبێ ئەوه کافره بە یەكدهنگى و ئیجماعى موسلمانان، بەلام هەرکەسیک وازی لى هینا لەبەر تەمبەلێ لەگەڵ ئەوهى دان بە (واجب)بوونیدا دەنا ئەویش لەسەر پای پاست کافره، زانایان دوو قسەیان لەو بارهوه هەیه، بەلگەش لەسەر ئەوه فەرموودهى پێغه مەبرى خۆیە (ﷺ) کە دەفەرمویت: (بين العبد وبين الكفر ترك الصلاة)^{۲۰۸} واتە: نێوان

۲۰۷ / قال الشيخ ربيع : بل كفر وتزندق (عن الباري ببيان ما تضمنه شرح السنة للامام البرهاري : ۲ / ۵۲۷) .

۲۰۸ / أخرجه مسلم (۸۲) .

بەندەكان و كوفر و ازەيتانە لە نوێژ هەروەها ئەو فەرموودەيەى: (العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركها فقد كفر)^{٢٠٩} واتە: ئەو پەيمانەى لە نێوان ئێمە و ئەواندايە نوێژە جا هەركەسى وازى لێهێنا ئەو لەوانە).

ئەمەش پوون و ئاشكرايە، نەيفەرموو: هەركەسى وازى لى بهێنى و باوەرى بەواجب بونى نەبى، بەلكو بەگشتى باسى كردووە و لەچەندى بەلگەدا كە ئێرە شوێنى باس كردنى نيبە.

نوێژەكان لەسەر پێنج نوێژ جێگير بوو لەشەوو پۆژێكدە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتى (معاذى) بۆ يەمەن پەوانە كرد پێى فەرموو: (فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنْ أَجَابُوكَ لَذَلِكَ فَأَعْلَمِهِمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ...) واتە: با يەكەم شتێك بانگى ئەوانى بۆ دەكەيت شايەتيدان بێت بەوێى كە هېچ خودايەك نيبە شايستەى پەرستەن بێت تەنها اللە نەبێت، جا ئەگەر وەلامى تۆيان دايەو لەوێدا ئەوا ئاگاداريان بكەرەو كە خواى گەرە پێنج نوێژ لەسەر فەرز كردوون).

ئەم نوێژە لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) ئومەتەكەى فەرزكرا لەشەوى ميعراجدا لەسەر ووى ئاسمانەكانەو، ئەمەش بەلگەى لەسەر گرنگى.

يەكەمجار نوێژەكان فەرزكران پەنجا نوێژ بوو لەشەوو پۆژێكدە، ئەمجار پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گەرەيەو بۆ لاى پەروەردگارەكەى داواى سووكکردنى لێكرد تاكو خواى گەرە نوێژەكانى كردە پێنج نوێژ بەكردار و پەنجا نوێژە لەسەر تەرازوو، چونكە چاكە دە بەئەندازەى خۆى زياد دەكرێت تەنها يەك نوێژ خەبرى دە نوێژى هەيە، ئەويش دەكاتە پەنجا نوێژ بەلام بەكردەو تەنها پێنج نوێژە لەشەوو پۆژێكدە.

٢٠٩ / صحيح : أخرجه الترمذي (٢٦٢١) والنسائي (٤٦٣) وابن ماجه (١٠٧٩) وأحمد (٣٤٦/٥) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (٤١٤٣) .

٢١٠ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٢٣١) ومسلم (١٩) .

ھەركەسى بلىت: نوپۇزە ھەرزەكان لەپىنچ جار زياترە ئەوا (مبتدع) ھە چونكە شتىكى لەدىندا زىادكر دوو لەدىندا نىيەو ئەو كەسەشى بلىت: لەپىنچ نوپۇز كەمترە، ھەروەكو چۆن كۆمەلىكى (مبتدع) و گومراكار دەلەين سى جارە.

نوپۇزەكان بەپى قورئان و سوننەت و ئىجماعى موسلمانان پىنچ نوپۇزە، خواى گەورە دەفەرموئىت: (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا) (الاسراء) ۷۸) واتە: نوپۇزە ھەرزەكان ئەو كاتەى خۆر كلا دەبى و لەناوەرەستى ئاسمان لادەدا نوپۇزەكەى (نىوەرپۇ و ەسرت) بکە، كاتىكىش تارىكى شەو داھات، نوپۇزەكەى (شەوان و خەوتنان) ت ئەنجام بەدەو نوپۇزەكەى بەيانىشت بەچاكى ئەنجام بەدەو قورئانى زۆرىشى تىدا بخوئە چونكە قورئان خوئەندى نوپۇزى سەپىدەى بەيانىان فرىشتەكانى شەوو پۇزى تىدا جەم دەبىت).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەقسەو كەردارى خۆى پوونى كەردەو، ھەموو نوپۇزەكان كاتى خۆى ھەپە خواى گەورە دەفەرموئىت: (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا) (الاسراء) ۱۰۳) واتە: ھەرزكراو لەسەرتان لەكاتى ديارىكراودا، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەكەردارو قسە پوونى كەردەو بەپە نابى لەكاتى خۆى دەرى بکەن ئىللا لەكاتىكدا عوزى ھەبى وەكو ئەو ەى دەخەوى يان لەبىرى دەچى تاكو لەكاتى خۆى دەردەچى، جا ئەگەر ھاتەو ەى يان لەخەو ەستا ئەوا (واجب) ە لەسەرى ئەنجامى بدات لەھەر كاتىكدا بىت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئىت: (من نسي صلاة أو نام عنها فليصلها إذا ذكرها، لا كفارة لها إلا ذلك)^{۲۱۱} واتە: ھەركەسىك نوپۇزىكى لەبىر چوو يان خەوتبوو ئەوا بە ئەنجامى بدات ئەگەر ھاتەو ەى يادى، ھىچ كەفارەتىكى نىيە ئىللا ئەو ەبىت).

بەلام ھەر كەسى بەقەسدى نوپۇزەكانى لەكاتى خۆى نەكات، ئەوا نوپۇزەكەى دروست نىيە ھەرچەندە بىكاتهو، چونكە ئەو نوپۇزەى نەكردووه خواى گەورە فەرمانى پى كُردو، بەلكو نوپۇزىكى كُردو بەپىي ئارەزووى خۆى، جا ئەگەر بەقەسدى نوپۇزەكەى لەكاتى خۆى دەر كُردو نەي كُرد ئەوا نوپۇزەكەى لى وەرناگىرى ھەرچەندە بىكات، بۆيە پىويستە لەسەرى تەوبە بكات و بگەرپتەو بۆلاى خوا پارىزگارى لەنوپۇزەكانى بكات.

ژمارەى پكاتەكان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوونى كُردوونەتەو، نوپۇزى بەيانى دوو پكاتەو مەغرىب سى پكاتە، چونكە وىترى پۇزە و نىوہ پۇ چوار ركاتەو عەسر چوار ركاتەو عىشا چوار ركاتە.

لەسەفەردا نوپۇزە چوار پكاتىيەكان دەبنە دوو پكات، نىوہ پۇو عەسر و عىشا ھەرۈكە لەسوننەتى سابت و جىگىرى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) ھاتوہو لەقورئانىشدا ھاتوہ: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ) النساء/۱۰۱ واتە: كاتى بەسەفەر چوون بەولاتدا ئەوہ لەحالى وادا ھىچ گوناھىكتان لەسەر نابى كەنوپۇزە چوار پكاتىيەكان كورت بكنەوہ).

بەلام نوپۇزى بەيانى ھەرۈكە خۆى لەسەر دوو پكاتەكە دەمىنپتەو، بەلام مەغرىب كورت ناكُرىتەو چونكە وىترى پۇزە، ئەگەر كورت بكرىتەو دەبىتە (شفع)، ئا بەم شىوہيە فەرمودەكان دەر بارەى ئەم نوپۇزانە ھاتوون، بۆيە دروست نىيە ھىچ كەسبك بە وىستى خۆى زيادو كەمى بكات، يان لەكاتەكەى خۆى دەرى بكات.

﴿۸۵﴾ نوسەر دەلىت: (والزكاة من الذهب والفضة والتمر والحبوب والدواب على ما قال رسول الله ﷺ) فإن قسمها فجائز وإن دفعها إلى الإمام فجائز، والله أعلم).

واتە: زەكاتدان لە ئالتون و زىو و خورماو دانە و يۆلە و لاخدا ھەروەكو پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمويەتى، جا ئەگەر خۆى دابەشى بکات ئەوا دروستە و ئەگەر بىداتە پيغەمبەر ئيمانداران ئەوا دروستە، خۆى گەرە زانائىرو شارەزاترە.
پاڤە:

پايەى سى يەم لە پايەکانى ئىسلام برىتييه لە: زەكات، ئەويش ھاوپى نويزە لە نۆزبەى ئايەتەکانى قورئاندا.

زەكات ھەقىقى ئاشکراو ديارە لە سامانى دەولە مەندەکانەو ە بۆ ھەژاران.

ئەو سەرۆت و سامانەى زەكاتى تیدا واجبە چوار جۆرە:—

جۆرى يەكەم: دوو نەقەدەكەيە، ئالتون و زىو و ئەوەى جيگەى ئەوان دەگریتەو ە ەكو پارە.

جۆرى دوو ەم: ەولەخ، ئەويش وشترو مانگا ە مەرە.

جۆرى سى يەم: ئەوەى لە زەوييەو ە ەردەچى لە دانە و يۆلە ە روبووم.

جۆرى چوارەم: کالای بازىرگانى، ئەويش برىتييه لەو کالائو ەلوپەلانى ە ەفروشرىت و دەگرىت.

ئەمە سەرۋەت و سامانى زەكاتە پىۋىستە زەكاتى ئى دەرگىرى، بەلام لەجگە لەم چوار جۆرە سامانە ئەوا ئەگەر مەۋزۇ بىھەيۋىۋىستى ئى بىيىت ھەدەقەى ئى بدات و لىتى بىھەخشى ئەوا دەگەرپىتەۋە بۇ خۇى، دەرگىرى ھەدەقەو بەخشىن فراوانە.

مەبەست لە: (فإن قسمها فحائز وإن دفعها إلى الإمام فحائز).

واجبە لەسەرى زەكات دەرگات، بەبەلگەى ئەو ئايەتە: (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ البقرة / ۴۳) آتوا: واتە: بىدەن، بۆيە واجبە لەسەر خاۋەن سامان ئەو زەكاتە بدات، ئەۋىش بەر پەرسىيارە لىتى، بەلام ئەگەر پىشەۋاى مۇسلمانان داۋاى ئى كرد بۇ ئەۋەى بىخاتە ئەستۋى خۇى ئەوا واجبە لەسەرى بەۋى بدات، چونكە گۆپراپەلى كەردنى واجبە، لە ئەستۋى خاۋەن سامان نامىنى، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) (جابى) باج سىنەكانى دەنارد بۇ ۋەرگرتنى زەكات لەخاۋەنەكانىان و دابەشى دەكرد بەۋكەسانەى شاىستەى زەكاتن، دەسەلاتدارەكان لەپاش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەكارەكەى ئەو ھەلدەستن بەلام ئەگەر داۋاى نەكات ئەوا بەرپەرسىيارى سامانەكە خاۋەنەكەيەتى.

﴿۸۶﴾ نوسەر ده‌لێت: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا اله الا الله وأن محمدا عبده ورسوله).

واته: بزانه یه‌که‌م پایه‌ی ئەم ئیسلامه‌ شایه‌تی دانه که هیچ خوایه‌ک نییه‌ شایسته‌ی په‌رستن بێت ته‌نها (الله) نه‌بی، (محمد) یش (ﷺ) به‌نده‌و نێردراوی ئەوه‌.

پاڤه‌/

بزانه ئە‌ی برای موسلمان، ئە‌ی قوتابی زانست و زانیاری واته‌: بزانه‌و پوون ببیته‌وه‌ لیت که‌وا یه‌که‌م پایه‌ی ئە‌م ئیسلامه‌ بریتییه‌ له‌شایه‌تی دان به‌وه‌ی هیچ خوایه‌ک نییه‌ شایسته‌ی په‌رستن بێت ته‌نها (الله) نه‌بی و (محمد) یش (ﷺ) پیغه‌مبه‌ری ئە‌وه‌، ئە‌م دوو شایه‌تییه‌ یه‌که‌م پایه‌یه‌ له‌پایه‌کانی ئیسلام، هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل)دا هاتوه‌ کاتی پرسیاری کرد له‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت إن استطعت إليه سبيلاً)^{۲۱۲} واته‌: ئیسلام ئە‌وه‌یه‌ شایه‌تی بده‌یت که‌وا جگه‌ له‌ (الله) هیچ خوایه‌کی تر نییه‌ شایه‌نی په‌رستن بێت و (محمد) یش (ﷺ) نێردراوی خوایه‌و نوێژه‌کانت به‌ رێک و پێکی ئە‌نجام بده‌یت و زه‌کاتی ماله‌که‌ت بده‌یت و رۆژووی مانگی رهمه‌زان بگرت و حه‌جی مالی خوا بکه‌یت ئە‌گه‌ر توانات هه‌بوو).

جا هه‌ردوو شایه‌تی دانه‌که‌ یه‌که‌م شته‌ بانگه‌وازی خه‌لکی بۆ ده‌کری، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ)^{۲۱۳} واته‌: فه‌رمانم پێکراوه‌ کوشتار له‌ که‌ل خه‌لکیدا بکه‌م تاکو شایه‌تی ده‌ده‌ن هیچ خوایه‌ک نییه‌ شایسته‌ی په‌رستن بێت

۲۱۲ / صحیح : سبق تخريجه .

۲۱۳ / رواه البخاری (۲۵) ومسلم (۲۲) .

تەنھا (اللہ) نہ بیئت، جا ئەگەر ئەو ھەيان گوت ئەوا چیتەر خوین و سەر ھوت و سامانیان پارێزراو دە بیئت ئیلا بە ھە قى ئیسلام نہ بیئت و حیسابیان لە سەر خودایە).

کاتى (معاذى) پەوانەى یە مەن کرد پىی فەرموو: (إنك تأتي قوما من أهل الكتاب فليكن أول ما تدعوهم إليه: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله)^{۲۱۴} جا ئەمە یە کەم شتە خەلکى بۆ بانگ دە کریت، چونکە ئەو دە رگای چوونە ژوورە ھەى دینی ئیسلامە.

بە لām ھەر کە سى با یە خى بە یە کتاپە رستى نہ دا - ھەر ھە کو خاوەن بانگە وازو بە رنامە بانگە وازىیە کانی ئەم سەر دە مە کە با یە خى پێ نادەن - ئەمە جیا وازە لە گەل ئەم بنە ما مە زە نا، مە بە ست لە دوو شایە تى دانە کە تەنھا و تنى بە زار نییە، بە لām مە بە ست لە وتنىتى لە گەل زانىنى ماناکەى و کار کردن بە ناوہ پۆکە کەى، بە لām ھەر کە سى شایە تى دا کە (لا اله الا الله وأن محمد رسول الله) ئەوا لى وەر دە گیرى، جا ئەگەر بە ر دە وام بوو لە سەرى ئەوا موسلمانە، ئەگەر شتىکى لى دە ر کە وت بىیتە ما یەى ھە لۆە شان دە ھەى ئەوا کە سىکى ھە لگە راو ھە (مُرتد)ە.

مانای شایە تى (لا اله الا الله): باو ھەرت بىی بە دلت و بە زمانت بىلئى و دانى پێدا بنییت کەوا ھىچ کە سىک شایستەى پەرستەن نییە تەنھا (اللہ) نہ بى، ھەر پەرستراوێک جگە لە ئەو پوچە لہ (باطل) ھە پەرستنىشى پوچە لہ (باطل)ە، خواى گەر ھە دە فەر مویت: (ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ) (الحج ۶۲) واتە: لە بەر ئەو ھەى چونکە تەنھا ھەر خۆى پاست و ھە قە، ھەر ئاین و پەرستنى ئەو ھە قە و ھەر شتى بى پڕوایان لە باتى ئەو ھاوارى بۆ ئە بەن و ئەى پەرستەن، بە تەکان و ھەر شتىکى تر ئەو ھە باتلە پوچە لہ و لە ناھەق بە دەر نییە و ھەر ئەو خوا یە یە بالادە ستى گەر ھە، نہ لە و بڵند تر ھە یە و نہ لە و یش گەر ھە تر).

مانای شایه‌تی دانی (محمد رسول الله): دان به‌وه‌دا بنییت به‌ئاشکراو نه‌یینی که‌وا (محمد) (ﷺ) نیردرای خودایه، به‌لام نه‌گر که‌سیک به‌زاری گووتی و له‌ناخیدا باوه‌پی به‌په‌یامه‌که‌ی نییه نه‌وه دووپوه (منافق)ه، خوای که‌روه ده‌فه‌رمویت: (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَاذِبُونَ) (۱) المنافقون) واته: کاتی دووپوه‌کان هاتن بۆ لات نه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌لین: شایه‌تی نه‌ده‌ین که‌ به‌ راستی تو په‌یامبه‌ری خوایت، له‌ حالیکدا خوا خوی نه‌زانی که‌ تو په‌یامبه‌ری نه‌ویت و خوا که‌وامی نه‌دات که‌ نه‌و دووپوه‌وانه درۆ ده‌که‌ن که‌ نه‌لین تو په‌یامبه‌ری خوایت).

ده‌فه‌رمویت: (يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ) (۱۶۷) آل عمران) واته: نه‌وه‌ی به‌زار ده‌یلین غه‌یری نه‌وه‌یه له‌ دلپاندایه).

جا پوخته‌ی مانای شایه‌تی دان به‌وه‌ی که‌ (محمد رسول الله)یه بریتییه له:

۱. (طاعته فیما أمر): گوپرایه‌لی کردنی له‌وه‌ی فه‌رمانی پی کردوه.
 ۲. (وتصدیقه فیما أخرج): باوه‌پ هینان و به‌راست زانینی نه‌وه‌والانه‌ی گووتویه‌تی.
 ۳. (واجتناب ما نهی عنه وزجر): دوورکه‌وتنه‌وه له‌وه‌ی نه‌هی لی کردوه‌و زه‌جری کردوه.
 ۴. (وَأَنْ لَا يُعْبَدَ إِلَّا بِمَا شَرَعَ): هه‌رگیز خوای که‌وره نه‌په‌رسترتی ئیلا به‌و شیوه نه‌بی له‌ (شهرع)دا دایناوه.
- طاعته فیما أمر:

جا نه‌گر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی کرد به‌فه‌رمانیک نه‌وا جی به‌جی ده‌که‌یت: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ

وَمَنْ يَغْصِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) الاحزاب) واتە: بۆ ھىچ پیاوۇژنىكى
 بېروادار نىيە كاتى خاۋا پەيامبەرەكەى بېرىرى كارىكىاندا سەرپشكرانىيان بۆ ھەبى لە
 كارەكە ياندا ھەركەسىك سەرپىچى بكات لە فەرمانى خاۋا پەيامبەرەكەى بەو شىۋەيە
 كە جگە لە بېرىارەكانى ئەوان كارىكى دى ھەلبۇزىرى بۆ خۆى ئەو ھەبى گومان گومرا
 بوو ھە گومرا بوونىكى ئاشكرا).

تصديقه فيما أخبر:

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى چەند شتىكى كىردوۋە لە كاروبارى غەبىيى ئايندەو
 رابوردو، جا دەبى باۋەر بەو قسانەى بىكرىت كە گوتوۋەتى و ئەویش ھەر لە خۆيەو
 قسە ناكات: (إِنَّهُ هُوَ إِلَّا وَخِيَ يُوحَى) (۴) النجم).

جا ھەوالەكانى راست و دروست و دلىيان، ھىچ گومانىكى تىكەل نابى ئەگەر
 فەرمودەكە (صحيح) بىت لە ئەو ھەو.

واجتناب ما نهى عنه وزجر:

دووركەوتنەو لە ھەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەھى لى كىردوۋە ئەویش بە بەلگەى
 ئەو ئايەتەى دەفەر مویت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ
 اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) (۷) الحشر) واتە: ھەرچى پەيامبەر پى دى ھەرى بگرن، واتە: -
 بەچى فەرمانى پى كىردن بىكەن چ لەم دەستكەوتەدا و چ لە ھەر شتىكى تردا
 جىبە جى بگەن. رىيشى لە ھەر شتى لى گرتن، ئىۋەش دەستى لى ھەلگرن و خوتان
 لە خەشم و غەزەبى خوا بپارىزن بە جىبە جى كىردنى فەرمانەكانى و ۋازەينان لە
 قەدەغە كراۋەكانى بە راستى خوا سەخت تۆلەيە قىن و پقى لە ھەركەسىك گرت
 رىزگارى نابى).

وَأَنْ لَا يُعْبَدَ اللَّهُ إِلَّا بِمَا شَرَعَ:

ئەو شەرعەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دايناوۋە ئەوئىش لەخوداۋە گەياندوۋىيەتى ئەمىش نەفى بېدعەۋ شتە تازەۋ خورافاتەكان دەكەت كە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى پىئى نەكردوۋە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر موئىت: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد). ھەرۋەھا دەفەر موئىت: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد). لە جىگايەكى تردا دەفەر موئىت: (وإياكم ومحدثات الأمور). دەفەر موئىت: (عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي تمسكوا بها وعضوا عليها بالتواجد وإياكم ومحجثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة)^{۲۱۰}.

جا ھەر پەرستىئىك پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەشەرعدا داينەتابى ئەوا پەرستىئىكى (باطل)ە، ھېچ پاداشتىكى تىدا نىيە بەلكو تاۋانى تىدايە، چونكە بېدعەيەۋ بېدعەيش خاۋەنەكەى لەخوا دوردەكەتەۋەۋ لەخوا نزيكى ناكەتەۋە.

مەبەست لە: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله) ئەمە پوكنى يەكەمە، ئەوئىش دەرگای چوونە ژوورەۋەيە، ئەمجار لەپاش ئەۋە نوئىژ دىت، ئەمجار لەپاش ئەۋزەكەت دىت و ئەمجار پۇژوۋى مانگى پەمەزان و ئەمجار ھەج كردنى مالى خوا، ئەمجار ئەۋدوۋى شەرىعەتەكانى تىرى ئەم دىنە، ھەموو ئەۋانە شوئىنكەۋتەۋ تابى ھەردوۋ شايەتى دانەكەن: (شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمد رسول الله).

﴿۸۷﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَنْ مَا قَالَ اللَّهُ كَمَا قَالَ وَلَا خَلْفَ لِمَا قَالَ وَهُوَ عِنْدَ مَا قَالَ).

ئەوھى خوا فەرموویەتى ھەر ئەوھى كە ئەو فەرموویەتى و ھەر بەئینىكى دابیت جى بەجى دەكات و دەبیاتە سەر).

پاڤە:

مەبەست لە: (وَأَنْ مَا قَالَ اللَّهُ كَمَا قَالَ وَلَا خَلْفَ لِمَا قَالَ وَهُوَ عِنْدَ مَا قَالَ).

خوای گەر ھەر قسە یەكى فەرمو ئەو ھەر قسە كەى ئەو ھىچ گومانىكى تىكەل نابیت خوای گەر دەفەر مویت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا) (۸۷) النساء) واتە: جاكى لە خوا قسە و گوفتارى راسترە؟!).

دەفەر مویت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا) (۱۲۲) النساء) واتە: ھىچ كەسىك لە خوا راستگوتر نىيە و ئەگەر خوای گەر بەئینىك بدات ئەو لى پەشیمان نابیتەو).

دەفەر مویت: (وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ) الروم / ۶) واتە: بەئینى خوايە ھەرگىزىش خوا پىچەوانەى بەئینى خۆى ناكە).

جا ئەگەر بەئینى دا ئەو لە بەئینەكەى پەشیمان نابیتەو ئەگەر ھەر پەشەى دا ئەو پەنگە لى خوش نەبى جا جىاوازی ھەيە لە نىوان بەئین و ھەر پەشەدا، بەئین: ھەرگىز لى پەشیمان نابیتەو. بەلام ھەر پەشە: ئەو خوای گەر ھەر پەنگە بپورى و ببەخشى و پەنگە ھەر پەشەى جى بەجى نەكات ئەویش لە پەحمەت و بەزەبى و فەزلى خۆیەتى.

﴿ ۸۸ ﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالشرائع كلها) واتە: باوەربوون بە هەموو شەریعەتەکان.

رافە:

پێویستە باوەر بە هەموو شەریعەتەکان بکەیت کە خوای گەرە داایە زاندووەتە سەر هەموو پێغەمبەرانی، بە شیوەیەکی کورتی لە کورتە و خولاسەدا، بە درێژی لە کاتی درێژی باسە کە دا.

خوای گەرە دەفەر مویت: (قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (البقرة) ۱۳۶ واتە: ئەو بڕوا داران بلین: ئیمە باوەرمان بە خوا و بە (قورئانە) ی بۆمان دا بە زیوە هەیه و بەو بەرنامەیه کە بۆ (ئێبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەوێکانیان) نێردراوە و بەو کتێبەش کە بە موسا و عیسا دراوە و بەو پەيامەش بە هەموو پەيامبەرانی تر دراوە لە لایەن پەرەردگارێانە و هێچ فەرەق و جیاوازییە کیش ناخەینە نێوان هێچ کامێکیانە و، بە تەنیايش ملکە چی فەرمانەکانی ئەوین).

هەر وەها خوای گەرە دەفەر مویت: (قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (آل عمران) ۸۴ واتە: بلای: خۆم و گەلە کەم باوەرمان هێناوە و بەو قورئانە و بەو پەرمانەش کە بۆ ئێبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەوێکانی ئەو هاتبوو باوەر پێشمان بەو تەورات و ئینجیلە کە بۆ موسا و عیسا هاتوو و بە گشت پەيامبەرانی تر هەیه لە بەرەمبەر هێچ کەسێکیشیاندا جیاوازییمان نییه و

بېرومان بە ھەمويان ھەيە تەنھاو تەنھا ملکہ چ و گوڤرايەلى ئەوين و سەرپىچى لە ھىچ
بېيارىكى ناکەين).

جا ئىمە باوہر بە ھەموو شەرىعە تەکانى خواى گەورە دەکەين، باوہر دەکەين
بەوہى خواى گەورە بۆ ھەموو کاتىک شەرىعک دادەنا ئەمجار بە شەرىعە تىكى تر
نەسخى دەکاتەوہ بگونجى لە گەل ئەوانەى پاش ئەوان دىن، کاتى (محمد) (ﷺ)
پەوانە کرا شەرىعە تىكى چەسپىو و دامەزراوى ھىنا تاكو پۆزى قىامەت و نەسخ
نابىتەوہ و ھەرگىز ناگۆرپىت و دەگونجى بۆ ھەموو کات و شوڤىنىک.

﴿۸۹﴾ نوسهر ده‌لیت: (واعلم أن الشراء والبيع حلال إذا بيع في أسواق المسلمين على حكم الكتاب والسنة من غير أن يدخله تغرير أو ظلم أو غدر أو خلاف للقرآن أو خلاف للعلم).

واته: بزانه کپین و فروشتن حه‌لاله نه‌گهر له‌بازاری موسلماناندا فروشرا له‌سهر حوکمی قورئان و سوننه‌ت، به‌بی خه‌له‌تاندن و سته‌م و غه‌دری تی‌که‌ل بی‌ت یان جیاواز بی‌ت له‌گه‌ل قورئاندا یان جیاواز بی‌ت له‌گه‌ل عیلما.

پافه /

باوه‌پمان وایه کپین و فروشتن حه‌لاله، (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) البقرة / (۲۷۵) واته: خوی گه‌وره کپین و فروشتنی ری‌داوه و سوود خوریشی حه‌رام و یاسا‌گرددوه.

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا) (۲۹) النساء واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هیتاوه! مال و سامانی یه‌کتری له‌خوت و خورایی مه‌خون مه‌گهر له‌پی‌گه‌ی سه‌داو بازرگانی و په‌زامه‌ندی نیو خوتانه‌وه بی‌ت و خوتان مه‌کوئن چونکه به‌پاستی خوا ده‌رباره‌ی هه‌مووتان دلوفان و میهره‌بانه).

هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (۹) فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۱۰) الجمعة واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هیتاوه! کاتی روژی هه‌ینی بانگدرا بو نویتز جا نیتوه به‌په‌له‌ بچن به‌ده‌م زی‌کری خواوه‌و واز له‌ هه‌موو کپین و فروشتنیک بی‌نن نه‌و خو ناماده‌ کردنه‌ بو‌ی چاکتره‌ بوتان واته: نه‌بیته‌ هو‌ی ره‌زامه‌ندی خوا له‌ دونیاو قیامه‌ت

ئەگەر بزانن و دەركى راستى بكن (۹) جا كە نويزە كە تەواو بوو، بىلاو بىنەو بە پوى زەويدا و داواى پىزق و پۆزى و بە ھەرى خوا بكن و ھەولى پۆزى بدەن و يادى خوا زۆر بكن بەو ئومىدە بەختيارو سەرفراز بن (۱۰).

خوای گەورە دەفەر مویت: (يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ (۳۶) رِجَالٌ لَا تُلْهِيمُهُمْ تِجَارَةً وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ) النور/ (۳۷) واتە: نويزو ستايش و تەسبىحاتى پاكى ئەو دەكەن (۳۶) پياوانىك بازىرگانی و كپىن و فروش لە يادى خواو لە بەرپا كوردنى نويزو بەخشىنى زەكات غافلىان ناك (۳۷).

(لا تلهيهم):

نەيفەرموو نافروشن و بازىرگانی ناكەن بەلكو فەرموى: بازىرگانیەكانيان لەزىكرى خوای گەورە غافلىان ناكات، بەلكو ئامادەى مزگەوتەكان دەبن و نويز لەگەڵ جەماعەتدا دەكەن و ئەمجار دەپۆن بۆلاى كپىن و فروشتنەكان، كپىن و فروشتن يەككە لەپاكترىن كەسابەتەكان ئەگەر دوور بوو لەساختە و خەلەتاندن و فروشتنى شتى حەرام و مامەلە كردن بەحەرام و پىيا، جا ئەگەر كپىن و فروشتن دوور بوو لەخراپەكان ئەوا لەپاكترىن كەسابەتە.

مەبەست لە: (إذا بيع في أسواق المسلمين).

ئەوھى دەھىنریتە بازارى مۇسلمانان ئەوا پىرسىار لەبارەيەو مەكە، چونكە ئەصل ئەوھى حەلالە ئىللا مەگەر بە دۇنيایيەو بزانى حەرامە.

مەبەست لە: (على حكم الكتاب والسنة).

بەوھى مەرجە ئاشكراكانى فروشتنى تىدا بىت، جا ئەگەر حەوت مەرجە زانراوھى تىدا بوو ئەوا فروشتنىكى دروستە، ئەوھى ئەفروشرى حەلالە، ئەصلى بازارى مۇسلمانان لەسەر ئەوھى بەندە.

مه‌به‌ست له: (من غیر أن یدخله تغیریر أو ظلم أو غدر).

به‌لام ئه‌گه‌ر فرۆشتنه‌که خه‌له‌تاندن و نه‌زانین و نادیارو سه‌ره‌رویی تیکه‌ل بوو ئه‌وا
ئه‌و کاته ده‌بیته‌هه‌رام چونکه ئه‌و کاته ده‌بیته‌قومار، یان ده‌بیته‌خه‌له‌تاندن، به‌وه‌ی
شتیک ئاشکرا بکات وه‌کو حه‌قیقه‌ته‌که‌ی نه‌بی، وه‌کو ئه‌وه‌ی که‌ره‌سته‌که به‌شیوه‌یه‌ک
ده‌ریخات له‌سه‌ر حه‌قیقه‌ته‌که‌ی خۆی نه‌بی ئه‌مه‌ش پێی ده‌لێن (تدلیس) ئه‌ویش
بریتییه له: ده‌رخستنی کالایه‌ک به‌شیوه‌یه‌ک ئه‌و که‌سه‌ی ده‌بینی سه‌رسام ده‌بی و
له‌ناخیشدا جیاوازی ئه‌وه‌یه.

مه‌به‌ست له: (أو ظلم).

به‌وه‌ی به‌زۆر له‌خواوه‌نه‌که‌ی بیکری، به‌لکو فرۆشتن ده‌بی به‌په‌زامه‌ندی بیته،
پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (إنما البیع عن تراض) ^{۲۱۶} خۆی گه‌وره ده‌فه‌رمویت:
(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) (۲۹)
النساء) واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌پتان هه‌تاوه! مال و سامانی یه‌کتری له‌خوت و خۆپایی
مه‌خۆن مه‌گه‌ر له‌پێگه‌ی سه‌داو بازرگانی و په‌زامه‌ندی نێو خۆتانه‌وه (بیته).

جا یه‌کی له‌مه‌رجه‌کانی فرۆشتن بریتییه له‌پازی بوونی فرۆشیار، ده‌بی له‌پاش
ویست و هه‌لبژاردنی خۆی بیته و به‌زۆر نه‌بی، چونکه ناچار کردنی سته‌مه، ئیلا مه‌گه‌ر
ناچار کردنه‌که‌ی له‌سه‌ر حه‌ق بیته وه‌کو ئه‌وه‌ی قه‌رزێ له‌سه‌ر بیته و پازی نییه
به‌دانه‌وه‌ی قه‌رزه‌که له‌م کاته‌دا دادوه‌ر به‌شداری ده‌کات و مال‌ه‌که‌ی ده‌فرۆشیت و
قه‌رزه‌کانی پێی ده‌داته‌وه هه‌رچه‌نده پازیش نه‌بی به‌وه، چونکه ئه‌م زۆر ئی کردنه
حه‌قه، بۆیه ده‌لێن: (لا یصح بیع المکره إلا بالحق) واته: فرۆشتنی زۆر لیکراو دروست نییه
ئیلا مه‌گه‌ر به‌حه‌ق نه‌بیته.

۲۱۶ / صحیح: أخرجه ابن ماجه (۲۱۸۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۲۲۳).

﴿٩٠﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم - رحمك الله - أنه ينبغي للعبد أن تصحبه الشفقة أبدا ما صحب الدنيا لأنه لا يدري على ما يموت وبما يختم له وعلام يلقى الله عز و جل وإن عمل كل عمل من الخير).

واتە: بزانه_پەحمەتى خوات لى بى_كەوا پىۋىستە ھەردەم بەزەبى و دلنەرمى ھاورپى بەندە بىت تاكو لەدونيادايە، چونكە نازانیت لەسەر چى دەمریت، بەچى كۆتايى بەژيانى دیت، لەسەر چى شتێك دەگاتە خواكەى خۆى، ھەرچەندە ھەموو كاریكى باش ئەنجام بدات.

﴿۹۱﴾ نوسەر دەلّیت: (وینبغی للرجل المسرف على نفسه ألا يقطع رجاءه من الله تعالى عند الموت ويحسن ظنه بالله ويخاف ذنوبه فإن رحمه الله فبفضل وإن عذبه فبذنب).

واتە: پېویستە لەسەر کەسى زیادە پەو رجاو تکا لە خواکەى خۆى نە بریت لە کاتى مردندا، گومانی باش بە خواکەى ببات، ترسى ئاکامى تاوانە کەى ھەبى، جا ئەگەر خواى گەورە پەحمى پى کرد ئەو بە فەزلى خواپەو ئەگەر سزای بدات ئەو لەسەر تاوانەکانى خۆیەتى.

پافە/

ئەم مەسەلە یە مەسەلە یە کى مەزە ئەویش: ئیماندار دەبى لە نىوان ترس و تکادا کۆ بکاتەو لە کارەکانیدا لە نىوان ترسو پچادا پى دەکات، نابیت تەنھا بترسیت و بى ئومید بیت لە پەحمەتى خوا، خواى گەورە دەفەرمویت: (إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا نَفْسُ الْكَافِرُونَ (۸۷) يوسف) واتە: چونکە مەگەر ھەر خوانەناس و بى باوەپان لە پەحم و میھرەبانى خوا بى ھیواو نا ئومید بن.

خواى گەورە دەفەرمویت: (قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ (۵۶) الحجر) واتە: ئیبراھیم وتى: دەبى کى لە میھرەبانى پەروەردگارى خۆى نا ئومید بى، بە دەر لەرى لادەرەکان؟.

خواى گەورە دەفەرمویت: (قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ (۵۳) الزمر) واتە: ئەى موحەممەد (ﷺ) لە منەو بلى: ئەى بەندەکانى من! ئەى ئەوانەى ستم و زیادە رۆییتان لە خۆتان کردوو! ئیو لە رەحمەت و میھرەبانى خوا بى ئومید مەبن.

نابیت ترسیکی زیاد له‌هه‌د له‌دلیدا ببیت، ببیته هوی ئه‌وه‌ی بی ئومیدی بکات له‌په‌حمه‌تی خوا، ئه‌و ترسه ترسیکی خراپه‌و نه‌ویستراوه، هه‌روه‌ها ده‌بی پجای خوای هه‌بی، به‌لام په‌جاگه‌ی وای لی نه‌کات ته‌ئیمینی بکات له‌مه‌کری خوا، به‌لکو ده‌بی بترسی له‌مه‌کری خوا، مه‌کری خوا مه‌کریکه لایه‌قی که‌مالی خۆیه‌تی، وه‌کو مه‌کری دروستکراوه‌کانی نییه، چونکه مه‌کر له‌زماندا بریتییه له‌گه‌یاندنی ئازار بۆ که‌سیکی تر به‌نه‌ینی، به‌شیوه‌یه‌ک هه‌ستی پی ناکات جا نه‌گه‌ر ئه‌مه به‌حق بیت ئه‌وا دادپه‌روه‌رییه ئه‌مه‌ش مه‌کری خودایه، چونکه مه‌کر به‌سته‌مکاران و فاسقه‌کان ده‌کات، جا سزاگه‌یانی پی ده‌گه‌یه‌نی به‌شیوه‌یه‌ک هه‌ستی پی نه‌که‌ن، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌ری خودایه ده‌بی سوپاس و ستایشی بکه‌ین له‌سه‌ری.

به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو گه‌یاندنی ئازاره‌که بۆ که‌سانی تر به‌ناحه‌ق بوو ئه‌وه سته‌مه‌و دروست نییه ئه‌مه‌ش مه‌کری خه‌لکی یه (دروستکراوه‌کانه) به‌لام مه‌کری دروستکار چاکه‌و ویستراوه، چونکه دادپه‌روه‌رییه له‌ئه‌وه‌وه، ئه‌مه جیاوازییه له‌نیوان هه‌ردوو لادا، له‌نیوان مه‌کری خوداو مه‌کری دروستکراوه‌کاندا، (وَمَكْرُوا وَكَرَّ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ (٥٤) آل عمران) واته: دوزمنانی خوا فیلان کرد به‌لام خوا فیه‌له‌که‌یانی پووچه‌ل کرده‌وه بی گومان بن خوا باشتەر چاره‌که‌ره بۆ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی قیل و پیلانه‌کانیان.

ئه‌مه له‌باسی سزای نه‌واندا، جا ئه‌وه سته‌م نییه له‌خوداوه، به‌لکو ئه‌وه ئه‌نجامی مه‌که‌ره‌که‌ی ئه‌وانه، ئه‌وان مه‌کریان کردو خوای گه‌وره‌یش مه‌کری کرد به‌سه‌ریاندا وه‌کو سزایه‌ک بۆیان، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه له‌خوداوه، له‌فه‌رمووده‌دا هاتوو: (إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلٍ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا)^{۲۱۷} واته: (که‌سی وا هه‌یه کرده‌وه‌ی ئه‌هلی به‌هه‌شت ئه‌نجام ده‌دات تا‌کو

نێوان ئەو بەهەشت تەنھا يەك بال دەمىنى كەچى كىتابەكەى پېشى دەكەوئەت و بە كەردارى ئەهلى ئاگر كەردەو دەكەت و دەچىتە ئاگرەو.

دەچىتە ناو ئاگرەو بەهۆى ئەو كەردەو ئەهلى ئاگرى ئەنجام داو، سزاكەى بە پىتى كەردەو كەى خۆيەتى، جا لەبەر ئەو كۆتايىيەكەى بە كەردەو ئەهلى ئاگر كەردارى كەرد بۆيە دەچىتە ئاگرەو، بەپېچەوانەو، (إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا)^{۲۱۸} واتە: كەسى وا هەيە كەردەو ئەهلى ئاگر ئەنجام دەدات تاكو نێوان ئەو ئاگر تەنھا يەك بال دەمىنى كەچى كىتابەكەى پېشى دەكەوئەت و بە كەردارى ئەهلى بەهەشت كەردەو دەكەت و دەچىتە بەهەشتەو.

دەچىتە ناو بەهەشتەو چونكە بەكەردەو ئەهلى بەهەشت كارى كرد، لەسەرى مردو، جا كەس ناچىتە ئاگرەو بەبى كەردەو كەس ناچىتە بەهەشتەو بەبى كەردەو، كەردەو كەنىش بەپىتى كۆتايىيەكەى، بۆيە نابىت مەروۇ لە خۆبایى بىت بەكەردەو چاكەكانى و بەردەوامبوونى و لەلادان تەئىمین بىت، چەند كەس لەئىمانداران و مەسلمانان و زانایان لەراستەپى لاياندا؟ خۆى گەورە لەرێگەى راست لايانى دا بەهۆى سەرپېچى كەردنى خۆيانەو، نابىت مەروۇ تەئىمین بىت لەخۆى و تەزكىيەى خۆى بكەت، نابى تەئىمین بىت لەلادان و تىكەل بەخراپەكاران بىى وگوئیان لى نەگرى و تەماشای فیتنە نەكەت، تەئىمین نەبى لەخۆى.

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مەوئەت: (قلوب العباد بين إصبعين من أصابع الرحمن)^{۲۱۹} واتە: دلى بەندەكان لە نێوان دوو پەنجەيە لە پەنجەكانى خۆى مېهرەبەندايە (تەئىمین

۲۱۸ / صحیح : سبق تخريجه .

۲۱۹ / صحیح : سبق تخريجه .

نه‌بیّ له‌خۆی له‌کاتی‌کدا (ابراهیم الخلیل) ده‌فه‌رمویت: (وَاجْتَنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ) (۳۵) رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ (۳۶) ابراهیم) واته: خوايه! خۆم و کۆپه‌کانم له‌بتپه‌رستی وه‌دوو‌رخه (۳۵) ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به‌راستی ئه‌و بتانه‌ خه‌لکیکی ئۆریان سه‌رلێشێواو و گومرا کردووه (۳۶).

جا م‌رو‌ف ته‌ئ‌مین نه‌بیّ له‌خۆی له‌فیقنه‌و له‌ئاخ‌ر شه‌ری هه‌رچه‌نده‌ باشترین که‌س بیّت، هه‌رگیز له‌په‌حمه‌تی خوا بیّ ئوم‌ید نه‌بیّ هه‌رچه‌ند بیّ باوه‌پ‌ترین که‌س بیّت، په‌نگه‌ خ‌وای گه‌وره‌ ته‌وبه‌ی به‌قسمه‌ت بکات و له‌سه‌ر ئیسلام به‌م‌یّت و به‌چ‌یته‌ به‌ه‌شته‌وه‌ چونکه‌ له‌ژیا‌ندایه‌ ئه‌وا ئه‌وه‌ ر‌یی ت‌ی ده‌چ‌یّت تووشی ئه‌م بیّت یان تووشی ئه‌و بیّت، جا کرده‌وه‌کان به‌پ‌تی کۆتاییه‌کانه‌.

مه‌به‌ست له‌: (وَيَحْسَن ظَنَّهُ بِاللَّهِ، وَيَخَافُ ذُنُوبَهُ).

گومانی باش به‌خواکه‌ی بیات و له‌په‌حمه‌تی خوا بیّ ئوم‌ید نه‌بیّ.

مه‌به‌ست له‌: (وَيَخَافُ ذُنُوبَهُ).

واته‌ هه‌یچ په‌جایه‌ک ناکات به‌بیّ ئه‌وه‌ی ترسی له‌گه‌لدا نه‌بیّ، به‌ل‌کو له‌نیوان ترس و په‌جادا کۆبکاته‌وه‌ (إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا) (الانبیاء) واته‌: چونکه‌ ئه‌وان هه‌موویان له‌کاری خ‌یرو چاکه‌دا به‌رده‌وام په‌له‌و تالوکه‌یان ده‌کرد هه‌میشه‌ له‌به‌ر هیوای میه‌ره‌بانی و په‌حمه‌تی ئیمه‌دا نزیان ده‌کرد و له‌ترسی دۆزه‌خ هاواریان ده‌کرد.

ئه‌وانه‌ پ‌یغه‌مبه‌رانن و خ‌یرا ده‌که‌ن و په‌له‌ ده‌که‌ن له‌ئه‌نجامدانی چاکه‌کاریدا و داوا له‌خ‌واده‌که‌ن و (ر‌غب) واته‌ به‌ته‌ماحی پاداشتی و (ره‌با) واته‌: له‌ترسی سزاکه‌یدا، جا پ‌یغه‌مبه‌ران له‌نیوان ترس و په‌جادا کۆده‌که‌نه‌وه‌، ته‌نها لایه‌ک وه‌رناگرن و واز له‌و

لایەكەى تر بهێنن، تەنھا لایەنى ترس وەرناگرن و واز لە لایەنى پەجا بهێنن، یان لایەنى رەجا وەرناگرن و واز لە ترس بهێنن.

دەبى بەندە گومانی باش بە خواكەى بیات بە تاییەتى لەكاتى مردندا، زانایان دەلێن: لەكاتى تەندروستدا لایەنى ترس زāl بییت بەسەریدا باشتەرەو لەكاتى مردندا لایەنى رجا زāl بییت بەسەریدا باشتەرە، چونكە لەكاتى ژياندا دەتوانى كار بكات و تەو بە بكات و داواى لى خۆشبوون بكات، بەلام لەكاتى مردندا ناتوانى هیچ شتێك بكات بۆیە لایەنى پەجا زāl بییت بەسەریدا باشتەرە، بۆیە لەفەرموودەیهكدا هاتووە، (لا يموت أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله)^{۲۲۰}.

مەبەست لە: (فإن رحمة الله فبفضل، وإن عذبه فبذنب).

ئەمەش ھەروەكو ئەوھى لەپێشدا باسكرا كەوا خواى گەورە سزاو خۆشى ناداتە بەندەكانى ئیلا بەكردەوھى خۆیان نەبى (وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا) (۴۹) (الكهف) واتە: پەروەردگار پشت ناھەقى و ستم لەھیچ كەسێك ناكات).

﴿۹۲﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله تعالى اطلع نبيه (ﷺ) على ما يكون في أمته إلى يوم القيامة).

واتە: باوەرپوون بەوہی خواى گەورە ھەموو ئوہی دیت بەسەر ئوممەتى پیغەمبەرە کەیدا تاكو پۆزى قیامت پيشان پیغەمبەرە کەى (ﷺ) داوہ.

پاڤە/

پیغەمبەرى خوا (ﷺ) غەیب نازانى، ھىچ يەكك لہ دروستکراوہ کانى خوا غەیب نازانن، (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ (۶۵) النمل) واتە: ئەى موخەممەد (ﷺ) پييان بلى: ھىچ کەسک لہ وانەى کە لہ ئاسمانە کان و زەویدان _بىجگە لہ خوا_ ئاگایان لہ غەیب نىيە).

غەیب: ئو شتەى لہ ئیمە بزەو ئامادە نىيە، لہ ئایندەو لہ پابوردودا، ئیمە ئو شتانە نازانین، بە لام پیغەمبەرەن ئو خواى گەورە شتيان پيشان دەدا لہ غەیبدا لہ بەر بەرژەوہندى بانگەواز بۆ لای خوا، لہ وانە: پیغەمبەرمان (محمد) (ﷺ) خواى گەورە چەندین شتى پشاندا لہ غەیبە کان و بە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى داوہ لہ بەر بەرژەوہندى ئەم ئوممەتە، خواى گەورە دەفەر مویت: (عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهَرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا (۲۶) إِلَّا مَنْ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ) واتە: ئو زاتە زانای نادیار و غەیبە، غەیبى خۆى بۆ ھىچ کەسک دەرناخا و ئاشکرا ناکا (۲۶) مەگەر بۆ پەيامبەرکە کە خۆى لىنى رازى بىت).

(الا من ارتضى من رسول):

واتە: خواى گەورە ئوہى ويستى لہ سەر بىت ئاگادارى پیغەمبەرە کەى (ﷺ) کردووەتەوہ.

بۆ نمونە: پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە گەل ھاوہ لە کانیدا پى دە کرد، بە تە نىشت دوو گۆردا تىپە پىن، فەرمووى: (إِنَّمَا لِيُعَذِّبَنَّ) ^{۲۲۱} ھاوہ لَان ھەستىيان بەوہ نە کرد خاوەنى ئەو دوو گۆرە سزا دە دەرىن بە لام خاوى گەورە پېغەمبەرە کەى (ﷺ) ئاگادار کردەوہ بە سزادانى ئەو دوو مردووەو فەرمووى: (إِنَّمَا لِيُعَذِّبَنَّ) ئەمە لەو شتەنەى خاوى گەورە پېغەمبەرە کەى (ﷺ) ئاگادار کردەوہ، ئەمەش لە تايبە تەندىبە کانى پېغەمبەرەنە.

ئاگادارى کردەوہ لەوہى لە تايىندە دا پوودە دات، مەرجە کانى قىامە تى پى راگە ياندووين، دەربارەى فیتنە کان ھەوالى پى داوين، بۆ ئەوہى ئاگادارىبين و لەوہى بترسىن تووشى ئەو کىشانە بىن و بەرانبەريان چاوپوون بىن، ھەوالى پىداين لەبەر بەرژەوہندى خۆمان لە روى ئاگادار کردنەوہمان و لە پىناوى ئەوہى ئاگادارى خۆمان بىن، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئە تى: (وَسَتَفْتَرُ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً) ^{۲۲۲} واتە: ئوممە تە کەم دە بىتە حەفتا و سى تاقم و فیرقەوہ، ھەمووى لە ئاگردايە تەنھا يە کىکیان نە بىت.

ئەمە ھەوالىکە لە ئەوہو کەوا جىاوازی و پارچە پارچە بوون لە ئوممە تە کەیدا پوودە دات و ھەروەکو ئەوہى ئەو ھەوالى پى داوين پووى دا، بۆ ئەوہى دامەزراو بىن لە سەر حەق و لە گەل یاخى بووہ کاندانە پۆين.

۲۲۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۱۳) ومسلم (۲۹۲) .

۲۲۲ / حسن : سبق تخريجه .

﴿۹۳﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة) قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

واتە: بزانه پیتەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویت: (ئومەتەكەم دەبیتە حەفتا و سەئ تاقم و فیرقەو، ھەمووی لە ئاگردایە تەنھا یەكیكان نەبیت ئەویش جەماعەتە، فەرموویان: ئەى پیتەمبەرى خوا (ﷺ) كین ئەو كۆمەلە زىكار بوو؟ فەرمووی: ئەو رێگایەى ئەمڕۆ من و ھاوەلانی لە سەرىن).

مەبەست لە: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة).

خوای گەورە فەرمانى پى کردوین لە سەر حەق کۆببینەو (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ال عمران / ۱۰۳) واتە: بەتێکرا گشتتان دەست بەپشتەى ئایینی خواو قورئانەکە یەو بەگرن و قەت لێى نەتارزین).

خوای گەورە دەفەرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (۱۵۹) الانعام) واتە: بێگومان ئەو کەسانەى دینی خۆیانیان پەرت و بلاکردو بوونە چەند دەستەو بەستە یەکی جیاوازو لیکتارازو تو کاریکت بەوان نییە، بەپاستى برپاری چارەنوسیان ھەر لای خوا یە پاشانیش بە ھەر کارى کردوویانە ئاگاداریان دەکات).

ھەورەھا خوای گەورە دەفەرمویت: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۱۰۵) آل عمران) واتە: ئێو ھەکوئەو جوولەکەو گاوارانە مەبن، کە دواى چەندین بەلگەو نیشانەى پوون بۆیان ھات، پەرت

بوون و دوو بەرەككيان تى كەوت دژى يەككى وەستان ئەوانە سزايەكى گەورە و گرانيان بۆ ھەيە).

جا نەھى لىكردووين لە دووبەرەكى و فەرمانى پى كىردووين بەكۆبونەو و دەستگرتن بە كىتابەكەى خودا و سوننەتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ)، فەرموويەتى: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىلە شاستەيە بەرنامە و پىيازەكەى منە، دەسا ئىوەيش ئەى ئىمانداران! ھەميشە شوينى بکەون و ھەر بەودا بچن مەكەونە شوينى پىچكەكانى تر، ئەوسا لەشارپىگەكەى خوا بىرازىن و پەراگەندە بىن).

بۆيە دروست نىيە دووبەرەكى و جىاوازى بکەين لەبەر شوينكەوتنى ئارەزووھەكان، يان لەبەر چاويلىکردنى باو و باپىران يان چاويلىکردنى جوولەكە و گاورەكان، چونكە جىاوازى و دووبەرەكى لەكاروبارى عەقىدە و بنەماكانى دىندا دروست نىيە، بەلكو دەبى يەكەنگ بىن و لەسەرى كۆ بىينەو.

جىاوازى لەمەسە لە فىقھىيەكاندا پوو دەدەن بەلام دەبى بگەپىينەو بۆ ئەو پايەى لەسەر بەلگە پراوہستاوہ، خواى گەورە دەفەرمويت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۵۹) النساء) واتە: ئەگەر لە شتىكدا كىشە و ناكۆكىتان بوو جا بىگىرپنەو بۆ لای خوا و پەيامبەر واتە: با تەنھا قورئان و سوننەت داوەر و ھەكەمتان بن، ئەگەر باوہرتان بە خواو بە رۆژى دواى ھەيە دەبى ئاوابىت، ئەو گىترانەوہى كىشە و ھەرايە بۆ لای قورئان و سوننەت جوانتر و چاكتەرە بۆتان چاكترىن رەفتارىشە بۆ داھاتووتان).

كەواتە جىاوازى لەعەقىدەدا دروست نىيە، چونكە عەقىدە شتىكى (تەوقىفى) يەو جىگەى ئىجتىھاد نىيە.

بەلام لە مەسەلە فېقھىيەکان ئەوا: ھەمووان لە ئەھلى عېلم - ئەوانەى گەشتوونەتە پلەى ئىجتىھاد - ئىجتىھاد دەکن، رەنگە لە بۆچوونياندا جىاوازىن بەلام لە سەر ئەو جىاوازییە نامىنن بەلکو دەگەرپنەوہ بۆ کىتابەکەى خوا و سوننەتى پىغەمبەرەکەى (ﷺ)، جا ھەرکەسێ بەلگەى پى بۆ ئەوا شوپى دەکەون و قسەکەى وەر دەگرن و واز لە بۆچوونى خۆيان دەھىنن، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى، ھەر ئەمەشە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنمویى بۆ کردوون، بەلام بلىن: - واز لە خەلکى بەھىن ھەریەکە و شوپى بۆچوونەکەى خۆى بکەوێ و جىاوازی ئەم ئوممەتە پەحمەتە ھەر وەکو دەلین، ئەوا دەلین: ئەمە قسەىەکى پوچەلە (باطل)ە، خواى گەرە دەفەر مۆیت: (وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (۱۱۸) إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ (۱۱۹) هود) جا ئایەتى (إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ) بەلگەىە لە سەر ئەوہى ئەوانەى خواى گەرە پەحمى لى کردوون جىاوازی و دووبەرەکیان نە کردوہ، بەلگەشە لە سەر ئەوہى جىاوازی عەزابە و پەحمەت نییە، پەحمەت بۆ ئەو کەسانەى جىاواز نە بوونە، ئەگەر جىاوازی دووبەرەکى یان تووش بوو ئەوا دەگەرپنەوہ بۆ قورئان و سوننەت و ئەوہى پاستە وەرى دەگرن و ئەوہى ھەلە بوو وازى لى دەھىنن، ئەمە پىگای ئەھلى سوننە و جەماعەى، بەلام ھەرکەسەو لە سەر پاو بۆچوونى خۆى بمىنى و قسەى فلان و فلان وەرگرێ، ئەمە پىگای موسلمانان نییە، ئەمە پىگای ئەھلى ئارەزوو و شەھواتە بەدواى ئەو قسانەدا دەگەرپن لە گەل ئارەزوویاندا بگونجى و یان لە گەل حەزەکانیاندا بگونجى، ئەوہى لە گەل حەزەکانیاندا نەگونجى ئەوا وازى لى دەھىنن ھەرچەندە ئەو زانیەش بىلێ کە قسەکانى وەر دەگرن، واتە ئەوان قسەى پىشە وایان و زانیان وەر ناگرن ئیلا ئەوہ نەبێ لە گەل حەزەکانیاندا دەگونجى بەلام ئەوہى لە گەل حەزەکانیاندا جىاوازە ئەوا رەدى دەکەنەوہ، ئەمەش بەلگەىە کەوا ئەوان شوپى ئارەزوو کەوتوون، جا ئەوہى لە گەل ئارەزووەکانیاندا گونجا وەرى دەگرن و ئەوہى جىاواز بوو لە گەل ئارەزووەکانیاندا وازى لى دەھىنن، ولا حول ولا قوة الا بالله.

ئەمەش ئەو ھەيە ئىستە لەگۇفارو پۇژنامە و كۆپو كۆنگرەكاندا بانگەشەى بۆ دەكەن بەزۆرى، لەكەئالە ئاسمانىيەكاندا پەواج بە و جىاوازىيانە دەدەن و دەلئىن: بۆ خەلكى فراوانى دەكەينەو! بەچى شتەك بۆ خەلكى فراوانى بكەينەو؟ بە وازەيتان لەقورئان و سوننەت و پۇيشتن بۆلاى ئەو قسانەى خاوەنەكانيان (معصوم) نىن، كە ھەلە دەكەن و دەپپەكەن؟؟ ھەر ئەوانن نەھى دەكەن لەو ھەى قسەكانيان وەرگرين ئىللا ئەو قسانە نەبى لەگەل بەلگەكاندا دەگونجى، ئەوان نەھيمان لى دەكەن قسەكانيان وەرگرين ئەگەر لەگەل بەلگەكاندا جىاواز بوو، ئەمە بابەتەكە و پىويستە بىزانين چونكە ئەمۇ خەلكى ئىبتلا بوونە بەو كەسانەى لە خەلكى تەك دەدەن و شتەكان دەشارنەو.

جا ئەو قسەيەى: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) ئەمە ھەرموودەيەكى (صحيح) بەكۆى پىگا و پىوايەتە زۆرەكانى، پىشەوايان تەخرىجيان كىرەو و ستايشيان كىرەو، ئەو ھەى لەبەر چاومانە پشت راستى دەكەتەو كەوا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى پىداوين كەوا ئوممەتى (محمد) (ﷺ) دەبىتە ھەفتا و سى كۆمەلەو، ئەمەش بىنەماى (اصول)ى كۆمەلەكانن، چونكە لەو كۆمەلە زۆرتر ھەن، بەلام ئەمە بىنەماكانيان ھەمويان لەئاگردان، واتە ھەفتا و دوو كۆمەلە دەچنە ئاگرەو، تەنھا يەكەك نەبى، ئەو یش ھەفتا و سىيەمىن كۆمەلە، ئەوانىش ئەو كۆمەلەن لەسەر ئەو بەرنامەيەن پىغەمبەرو (ﷺ) ھاوئلان لەسەرى بوون، ئەم كۆمەلەيە لەئاگر پىزگاريان دەبى، بۆيە پىيان دەلئىن: (الفرقة الناجية) ھەروەھا پىيان دەلئىن: ئەھلى سوننە و جەماعە، جگە لەوان ئەوا بەرھەلستكارن و ھەپەشەى ئاگريان لى دراو، ھەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر كوفرەكەى و ھەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر (فسق)ەكەى و ھەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر سەرپىچى يەكەى

ھەموويان وەك يەك نين لە چوونە ناو ئاگرەو، لەم ھەرموودەيە ئەو وەرنەگيرى كەوا
ئەم كۆمەلە ھەموو كافىرن.

مەبەست لە: (وہي الجماعة).

جەماعە: ئەو كەسانەن لە سەر حەقن ھەرچەندە تەنھا يەك كەس شىش بىت ئەمە
جەماعەيە، بەلام زۆرى كۆمەلە كە بەلگەى ئەو نىيە لە سەر حەقن، خواى گەورە
دەفەرموئە: (وَإِنْ تُطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) الانعام/ ۱۱۶ واتە:
ئەگەر لە زۆربەى خەلكانى ئەم سەر زەويە، كە بى باوەرپن پەپرەوى بکەيت لە رىگەى
خولات ئەدەن و چەواشە و سەر لىشىواوت ئەكەن).

خواى گەورە دەفەرموئە: (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ) (يوسف) واتە:
زۆربەى ئەو مەردمە، ھەرچەندە تۆ زۆرىش سووربى و تىكۆشى بۆ باوەر ھىنانيان،
ئەوان باوەر ناھىنن).

خواى گەورە دەفەرموئە: (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ
(۱۰۲) الاعراف) واتە: خۆ زۆربەى ئەوانەشمان بەو فادارو بەئەمەك نەدى بى گومان
زۆربەشيانمان بەفاسق و سنور بەزىن ديت).

جا عىبەرەت بە زۆرى نىيە، عىبەرەت بەو يە كە لە سەر حەقن ھەرچەندە كەمىش بن،
ئەگەر تەنھا يەك كەس شىش بىت ئەوا جەماعەيە.

مەبەست لە: (قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

ئەمە رىگا پراستەكەيە، ئەو كەسەى لە سەر ئەو رىگايە بىت پىغەمبەر و ھاو ئەلانى
لە سەر بوون، ھەر ئەو ش جەماعەيە.

﴿۹۴﴾ نوسەر دەئيت: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان فلما قتل عثمان رضي الله عنه جاء الاختلاف والبدع وصار الناس أحزابا وصاروا فرقا فمن الناس من ثبت على الحق عند أول التغير وقال به وعمل به ودعا الناس إليه).

واته: ئا دىنەكە بەم شىۋەيە بوو، تاكو خىلافەتى عومەرى كورى خەتتاب ھەمووى جەمەئەيە ھەر بەم شىۋەيە بوو لە سەردەمى عوسماندا، كاتى عوسمان كوزرا چىتر جىياوازى و بىدعە ھاتە كايەو ھە ھەلكى بوونە چەند حىزب و گروپپىكەو، جا لەخەلگىدا ھەبوون دامەزراو بوو لەسەر ھەق ھەر لە يەكەم گۆرپانكارىيەو، بەو قسەو قسەى دەكردو كارى پى دەكرد و خەلكى بۆ بانگ دەكرد.

پاڤە/

مەبەست لە: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان).

لەسەردەمى ھاوہلان و شۆيتىكەوتواندا بەرھەلستكاران خۆيان شارەدبوو ھەتتە ئى خەلكى بوون ھەكو قەدەرىكان و جگە لەوان لەبەر ھىزو دەسەلاتى ئىسلام و موسلمانان، تاكو ئەو كاتەى جولەكە كەابرايەكى جولەكەيان لەيەمەنەو تىكەل بەموسلمانان كرد پىيان دەگوت: (ابن السوداء عبدالله بن سبأ اليهودى) ئەويش ھات بۆ مەدینەو ئىسلام بوونى خۆى پاڤەياندا لەسەردەمى خىلافەتى عوسماندا، دەستى كرد بەجویندان بە عوسمان لەمەجلىسەكاندا، چونكە ئەو لەبەر ھەلخەلەتاندنى خەلكى بانگەشەى ئىسلامى دەكرد، ئەمجار ژەھرەكەى خۆى پژاندە نىو خەلكى لەمەجلىسەكاندا و خەلكى نەفام ئامادەى دەبوون و خەلكى خراپو نەفام ئامادەى دەبوون، ھەندى لەخەلكى يان زۆرىك لەخەلكى ھەز لە جویندانو وتى وتى دەكەن،

بۆيە لاي ئەو كۆبۈنە، كاتى لىي بەئاگا ھاتن لەمەدینە دەرکرا ئەویش پۆيشت بۆ
میسر، لە میسر گوندیکى دۆزییەو بە دووبەرەكى ناوبانگى دەرکردبوو ئەویش لەوئ
نوقم بوو، لەوئ ژەرەكەى خۆى بلاو كردهو جوینى بەعوسمان دەدا، ئەمجار
لەكۆتاییدا لەوان گروپىكى چەتەى لى دروست کردوون پەرچەك و ھیزدار بوون، ھاتن بۆ
لاى عوسمان و بەرھەلستیان لى دەکردو ھەلەیان لى دەگرت، جا عوسمان وەلامى
ئەوانى دەدايەو ھوگومانەکانیانى لەناو برد، ئەمجار گەرپانەو، ئەمجار لەرپىگا لۆمەى
بەكتریان دەکردو گوتیان: ئیمە ھیچ شتىكمان نەکرد، ئەمجار گەرپانەو بۆلاى
عوسمان و مالەكەیان ئابلوقەدا، ھاوہلان ویستیان بەرگرى لەخەلیفە بکەن بەلام
عوسمان نەھى لى کردن لەترسى فیتنەو لەترسى خوینپرشتن، نەھى لى کردن بەھیواى
ئەوہى مەسەلەكە ھیشتا گفتوگۆ گەرپانەوہى تىدايە، ویستى قەناعەت بەوان بکات
بەلام ئەوان كاتى بینیان ھیچ شتىکیان لەرپىگەى بەلگەوہ دەست نەكەوت ئەوا بەشەو
ھەلیان کوتایە سەر و کوشتیان لەکاتیکدا خەلگى خەوتوہ، كاتى بینیان بەلگەکانیان
پوچەو وەرنەگیراوە، سوودیان لە ئەو ھەلە وەرگرت، لەکاتیکدا زۆریەى خەلگى
لەحەج بوون و خەلگى لە مەدینەدا خەوتوون و ئارامن، چونکە باوہریان وابوو
مەسەلەكە ھیشتا گفتوگۆ گەرپانەوہى تىدايە، بەشەو ھەلیان کوتایە سەرى _خوای
گەرە روویان ناشرین کات _ لەمالەكەى خۆیدا و شەھیدیان کرد، لەکاتیکدا ئەو
قورئانى دەخویندو (مصحف) ی پى بوو تاكو خوینەكە پزایە سەر (مصحف) ەكە، چیتەر
ئەو کاتە فیتنە پوویدا، ئەو کابرا چەپەلەى دەیگوت خیلافەت ھى (عەلى) یەو بۆ
ئەبوبکر عومەر و عوسمان نییە، بەلکو تەنھا ھى (عەلى) یە، چونکە (عەلى) تەنھا وەصى
پیغەمبەرى خوايەو (ﷺ) ئەوانە ستەمیان لە خیلافەت کردووەو بەزۆر لە (عەلى) یان
زەوت کردوہ لەوہ سەر سورھینەرتەر ئەوہیە عەلى خۆى بانگەشەى ئەوہى نەکردوہ و
واى نەگوتوہ و داواى خیلافەتیشى نەکردوہ و نەیفەرموو من لەوان شایستە ترم، بەلکو
ئەو بەیعیەى بە ھەرسى برا خەلیفەكەى داو گوێزپایەل و گوێبیستی ئەوان بوو، بەھۆى

ئەوۋە فېتنە لە نىۋان مۇسلماناندا پەيدا بوو، كۈشتار لە نىۋان مۇسلماناندا دەستى پىكىرد بەھۆى ئەم كابرە پىس و چەپەلەۋە كە دزەى كىرەبۇە نىۋ پىزەكانى مۇسلمانانەۋە بەلام خۋاى گەۋرە ھەۋلەكانى شىكاندو سەرشۆپ بوو، پاستە بەلەك توۋشى مۇسلمانان بوو چەندىن كەس كۆژرا، بەلام نەيتۋانى ھىچ بە ئىسلام بىكات، ئىسلام - سوپاس بۆ خوا - بەسەر بەرزى مایەۋە ھىچى توۋش نەبوو، نە ئەو و نە جۈۋلەكە ھىچيان دەست نەكەۋت لەم دىنە سوپاس بۆ خوا، بەلى ھاۋەلان توۋشى ھەندى مۇسىبەت و فېتنە و كۈشتىن بوون بەلام ئەۋە لە پىتۋاى خودايە و خوا لىيان پازى بىت، ئەو كابرە چەپەلە ھىچى دەست نەكەۋت، سوپاس بۆ خوا.

ئەمە پۈختەى كىشەى فېتنەى كۈشتىنى عوسمانە، ئەمەش بەلگەيە كەۋا دروست نىيە دەرىجىت لەدژى كار بەدەستان، دەرىچوون لەدژى دەبىتە ھۆى خراپە لەناۋ ئەم ئوممەتەداۋ دەبىتە ھۆى خۋىن پىشتىن، خەلگى لەۋ كاتەۋە بەردەۋام لەفېتنەدان، ئىۋەش باش ئەۋانە دەناسن كەۋا بانگەشەى فېتنە دەكەن، ئەۋانەى بانگەۋاز بۆ فېتنە دەرىچوون لەسەر كار بەدەستان دەكەن بە بىانۋى ئىنكار كىردن لە (منكر)، بۆيە گروپى (المعتزله) و (الخوارى) دەرىچوون، ھەمويان لەۋ مەسەلەيەدا بەردەۋام تەكو ئىستا ھەن.

مەبەست لە: (فلما قتل عثمان جاء الاختلاف والبدع).

دەبى ئاگادارى ئەۋ كەسانە بىن بانگەۋاز بۆ گومپاى دەكەن و نەرم و نىان نەبىن لەگەلئاندا، دروست نىيە قەسە بەكار بەدەستان بىكرىت، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئامۇزگارى كىردىن بەگۈبىيەستى و گۈپرايەلى و دەرەچوون لەسەر كار بەدەستان ھەرچەندە ستمەش بىكەن و (فسق) بىكەن بەمەرجى نەگاتە ئەۋەى كوفرى ئاشكرا بىكەن، ئا بەم شىۋەيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئامۇزگارى كىردىن.

مەبەست لہ: (وصار الناس فرقاً فمن الناس من ثبت على الحق عند أول التغير وقال به وعمل به ودعا الناس إليه).

کاتى کۆمەلەکان و دووبەرەکی پەیدا بوون خوای گەرە ئەھلى حق و سوننەى دامەزراو کرد، لە سەر بەرنامەکەى پێغەمبەر (ﷺ) ھاوہلان پۆیشتن، بەلام گروپەکانى تر جیاوازیوون و لەسەر ئەو بەرنامەى لایاندا پێغەمبەر ھاوہلان لەسەرى بوون، بۆیە شایەنى ھەرەشەکردن بوون بە ئاگر، بە ھۆى ئەو کارانەى لەوانەوہ ئەنجام درا.

نوسەر دەلالت: (فكان الأمر مستقيماً حتى كانت الطبقة الرابعة في خلافة بني فلان انقلب الزمان وتغير الناس جدا وفشت البدع وكثر الدعاة إلى غير سبيل الحق والجماعة ووقعت المحنة في كل شيء لم يتكلم به رسول الله ﷺ ولا أحد من الصحابة).

واتە: کارەکە بە راستى و پێک و پێکى دەپۆیشت تاكو چینی چوارەم پەیدا بوو لەخىلافەتى بەنى فلان و زەمانە ھەلگەرایەوہ و خەلکى زۆر گۆران، بیدە بەلایوہوہ، بانگەوازکاران بو پێگەى جگە لەحق و جەماعە زۆر بوون، لەھەموو شتێکدا تاقیکردنەوہ پوویدا کە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) قسەى تیدا نەکردبوو ھەرۆھە یەکى لەھاوہلان قسەیان تیدا نەکردبوو.

پاڤە:

مەبەست لہ: (فكان الأمر مستقيماً حتى كانت الطبقة الرابعة في خلافة بني فلان انقلب الزمان وتغير الناس جدا وفشت البدع).

دووبەرەکی و جیاوازی زۆرتربوو لەگەڵییدا فیتنە زۆرتربوو لەپاش تێپەرپوونى سى سەدە چاکەکە تاكو سەردەمى عەبباسیەکان ھات و مەئمونى عەبباسى تیدا ھەلگەوتوو لەپاش ئەو (معتصم) و (واثق) ھات و شوینی قسەى (الجهمية) کەوتن،

ويستيان ئەھلى سوننە ناچار بىكەن لەسەرى ئەويش بە وتنى (دروستکردنى قورئان) ھەندى لە پيشەوايانان كوشت و ئازارى ھەندىكى ترياندا، بەلام حەق سابت و جيگىرەو سوپاس بۆ خوا.

مەبەست لە: (وكثر الدعاة إلى غير سبيل الحق والجماعة).

نۆرىك ھەن ئىستا دەلئىن: ئەوان بانگەوازكارن، كۆمەل و گروپ پىك دەھىنن لە ژىر ئەو پەردەيەدا، لەكاتىكدا ئەوان دەيانەوئى خەلكى بانگ بىكەن بۆ گومپاى ئىيلا ئەوانە تەبى خوا پەحمى پى كردوون و دامەزراو بوون لەسەر بانگەوازكردن لەسەر قورئان و سوننەت و بەرنامەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە بانگەوازەكەيدا كە ھەر ئەو ھەش حەقە، ھەر ئەو ھەش بانگەوازى حەقە، ھەر شتىك پىيى بلىن بانگەواز مەرج نىيە راست بىت تاكو تەماشای بەرنامەكەى نەكرىت لە سەرى دەپوات، جا ئەگەر ھاتو لەسەر ئەو بەرنامەيە پۆيشت پىغەمبەر ھاو ئەلانى لەسەر بوون ئەوا ئەو بانگەوازكارە بۆ حەق، بەلام ئەگەر ھاتو جىاواز بوو لەو ھى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوو لە بەرنامەى كاركردن و بانگەوازيدا ئەو لەسەر (باطل) ە و كەس پىيى ھەلنەخەلەتى بەو ھى دەلئىت: ئەو لە بانگەوازكارانە، چونكە ئاشكرايە بانگەوازكارانى وا ھەن لەسەر دەرگای جەھەننەمن ھەر كەسى گۆپرايەلئىيان بكات ئەو فەرىي دەدەنە ئاگرەكەو ھەر ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى كردو ۲۲۳، بۆيە دانەر دەلئىت: (وكثر الدعاة إلى غير سبيل حق والجماعة) ھەر ھەروەكو ئىستا پوويداو ھەيە، نۆن ئەوانەى بانگەشەى ئەو دەكەن بانگەواز بۆ ئىسلام دەكەن لە ژىر ئەم پەردەيەدا، ئەگەر تەماشای بەرنامەو ھەلسوكەوتيان بكرىت دەبىنرىت بەتەواوى لەگەل ئىسلامدا جىاوازه.

مەبەست لہ: (ووقعت المحنة في كل شيء لم يتكلم به رسول الله ﷺ) ولا أحد من الصحابة).

قسەکردن و جیاوازی و وتى و بانگەشەى عیلم نۆز بوون بەلام ھەموو ئەوانە نامینن و لەناو دەچن تەنھا ئەو دەمینتەوہ کە قورئان و سوننەت دەلالەتى بۆ کردوہ ھەر ئەوہ شە بەرنامەى تەواو پڕیگای راستە، بەلام ئەمە پێویستی بەدوو کارە: _

یەکەم: زانستیکى سوودبەخش:

لە پڕیگایەوہ ئەو بەرنامەى دەزانى کە پێغەمبەر و ھاوہلان و شویتکەوتوانى لەسەر بوون.

دووەم: ئارامگرتن و دامەزراوى:

لە گەل فیتنەکاندا لانەدات یان لەگەل بانگەوازکارانى گومراپیدا، بەلکو دەبیت دامەزراو بیت، ئارام بگریت لەسەر ئەوہى تووشت دەبى لە لۆمەکردن و گلەیی و ھەرەشە چونکە تۆ لەسەر حەقى بۆیە دەبى ئارام بگرى، (وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (۱۷) لقمان) واتە: لەسەر ھەر ئەو بەلاو نەھامەتییەى تووشت دەبى خۆپاگرى بى گومان ئەو کارانە لەو کارە پەسەندو گرنگانەى خوا دەیەوین).

نوسەر دەئیت: (ودعوا إلى الفرقة وقد نهي الله عز وجل عن الفرقة وكفر بعضهم بعضا وكل دعا إلى رأيه وإلى تكفير من خالفه فضل الجهال والرعاع ومن لا علم له وأطمعوا الناس في شيء من أمر الدنيا وخوفوهم عقاب الدنيا فاتبعهم الخلق على خوف في دينهم ورغبة في دنياهم).

واتە:

بانگەوازیان کرد بۆ جیاوازی و دووبەرەکی لەکاتیکدا خۆای گەرە نەھى لەدووبەرەکی کردوہ، ھەندیکیان ئەوانیتى کافر کرد و ھەریەکەو بانگەشەى بۆ بۆچوونى خۆى دەکات و بۆ بەکافر زانینی ئەوانەى ناکۆکن لەگەلئاندا، بۆیە نەفامان و

خەلكى عەوامو ئەوانەى عىلمىيان نىيە گومرا بوون، تەماحيان دا بەخەلكى بە شتى بونیا، بەسزای دونیا ئەوانيان ترساند، بۆيە خەلكى شوئىنى ئەوان كەوتن لەترسى بىنەكەيان و بەتەماحى ئەوەى لەدونیاكەياندا ھەيە).

پاڤە/

مەبەست لە: (ودعوا إلى الفرقة وقد نهي الله عز وجل عن الفرقة).

خوای گەورە نەھى کردوھ لە دووبەرەكى و فەرموویەتى: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ (۱۰۵) آل عمران) واتە: ئیوھ وەكو ئەو جوولەكەو گاورانە مەبن، كە دواى چەندین بەلگەو نیشانەى پوون بۆیان ھات، پەرت بوون و دوو بەرەكییان تى كەوت دژى یەكدى وەستان).

ھەرودھا دەفەرمویت: (وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ (۴) نینە) واتە: خاوەن نامەكان لەپێغەمبەریتى (موحەممەد) (ﷺ) جیاوازیان تى نەكەوت و دەستە دەستە نەبوون، دواى ئەو نەبى كە بەلگەى پوونیان بۆ ھات دەربارەى پێغەمبەر (ﷺ).

ئەوان جیاوازی و ناكۆك بوون نەك لەسەر نەفامى و جەھل بەلكو لە عىلمەوھ.

مەبەست لە: (وكفر بعضهم بعضا).

گرووپەكان وایان لى ھات ھەندىكیان ئەوانى تر بەكافر بزانن، ئەمە ئاكاریكى ناشكرای ئەوانە، ئەمەش بەلگەى ھەر ھەموویان لەسەر (باطل)ن، بەلام ئەھلى حەق و ئەھلى سوننە ھەندىكیان ئەوانىتر بەكافر نازانن، بەلكو ھەندىكیان پشتیوانى ئەوانىتر دەكەن، ھەندىكیان ئەوانىتریان خۆشدەوىو ئامۆژگارى یەكتر دەكەن، ھەرودھا گرووپ و كۆمەلەكانى تر بەكافر نازانن ئیلا ئەوانە نەبى بەلگە ھەيە لەقورئان و

سوننەتدا بۆ كافر كىردى ئىوان، ئەگەر نا ئىوان ناۋەندىن لەمەسەلەى بە كافر داناندا،
ھىچ كەسك بە كافر نازانن ئىللا ئىوانە نەبى بەلگە ھەيە لەسەر كافر بوونى، لەم
مەسەلەيەدا پەلە ناكەن.

مەبەست لە: (وكل دعا إلى رأيه وإلى تكفير من خالفه).

ئەمە سىفەت و ئاكارى ئەھلى گومرايىيە، خىۋى گەۋرە دەفەر مۆيت: (فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ
بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ) (۵۳) المؤمنون) واتە: لەناو خۆياندا كارو فەرمانى
ئايىنەكەيان پىچر پىچر كىردو بوونە چەند گروپ و دەستەيەكەۋە، ھەر گروپەش پىگاو
پىيازىكى بۆخۆى ھەلبارد! ھەموو دەستە و گروپىك بەو بەرنامەيەى لايانە خۆشحال و
دلخۆش).

(زُبُرًا) واتە: (كُتُبًا) كىتەب دادەنن و دەينوسن ئەمەشە واقىيە، چەندىن كىتەب
دەنوسن و دادەنن لەپىتاۋى سەرخستنى مەزھەب و حىزبەكەيان، خۆشحال دەبن
بەۋەى لەسەرىن، ئىوان ئەگەر لەسەر نەفامى بن ئەوا تەكا دەكرى بەگەپنەۋە بەلام
خۆشحالن بەۋەى كە لە سەرىن لە (باطل) و وايدەزانن و باۋەريان وايە ھەقە، ئەمەش
سزاي خۋايە لەسەريان.

مەبەست لە: (فضل الجهال والرعاع ومن لا علم له).

نەفامان و خەلكى عەوام و ئەوانەى عىلميان نىيە گومرا بوون، بەلام ئەھلى ھەق و
ئەھلى عىلم ئەوا ھىچ كارىگەر نابن بەو كۆمەلانە و ئەو گومرايانە، چونكە دەزانن ئەوانە
(باطل)ە.

مەبەست لە: (وأطمعوا الناس في شيء من أمر الدنيا وخوفوهم عقاب الدنيا).

ھەروەھا لەھۆكارەكانى فەتەنەكەيان ئەۋەيە ئىوان بەشۋىتكە وتوۋانيان شىك
لەتەماح دەبەخشن.

مەبەست لە: (فاتبعهم الخلق على خوف في دينهم ورغبة في دنياهم).

نۆرىك لەخەلكى دونيايان خۆش دەوى بۆيە شوینی ئەوانە دەكەون شتیکی
لەسامانیان پى بدات ھەرچەندە لەسەر (باطل) بن بەتەماحى سەرودەت و سامانەو.

نوسەر دەئیت: (فصارت السنة وأهل السنة مكتومين وظهرت البدعة وفشت وكفروا من
حيث لا يعلمون من وجوه شتى ووضعوا القياس وحملوا قدرة الرب وآياته وأحكامه وأمره ونهيه
على عقولهم وآرائهم فما وافق عقولهم قبلوه وما خالف عقولهم ردوه فصار الإسلام غريبا والسنة
غريبة وأهل السنة غرباء في جوف ديارهم).

واتە: جا سوننەت و ئەھلى سوننە شاراوەبوون و بیدعە دەرکەوت و بلاو بوووە،
بەشیوہیەك نازانن لەچەند پوویەكەو کوفریان کردو قیاسیان داننا، توانای
پەرورەدگارو ئایەتەکانی و ئەحکامەکانی و فەرمانەکانی و نەھییەکانی بەپێی عەقل و
بۆچوونی خۆیان لەیەك دەدايەو، جا ئەوێ لەگەڵ عەقلی ئەواندا دەگونجا ئەوا
وہریان دەگرتو ئەوێ لەگەڵ عەقلیان نەدەگونجا پەردیان دەکردەو بۆیە ئیسلام
نامۆ بوو، سوونەتیش نامۆ بوو، ئەھلى سوننە لەمالی خۆیاندا نامۆ بوون.

پاڤە/

مەبەست لە: (فصارت السنة وأهل السنة مكتومين وظهرت البدعة وفشت).

لەپاش ئەوێ ئەھلى سوننە ئاشکراو دیاربوون لەسێ سەدە چاکەکەدا و ئەھلى
خرابە کپکراو و بێدەنگکراو بوون بەلام کارەكە ھەلگەپایەو، ئەھلى سوننە کپکراو و
بێدەنگکران و ئەھلى (باطل) دەرکەوتن، بەلام ئەمەش بەردەوام نابێ، ئەگەر ئەھلى
(باطل) لەماوہیەکدا دەرکەوتن ئەوا لەئایندەدا دەشکێن و نامینن، ھەردەم و ھەرگیز
دوا پۆزیش بۆ لە خواترسانە.

پيشهوا (ابن القيم) دەفەر موى:

والحق منصور وممتحن فلا تعجب فهذي سنة الرحمن ^{۲۲۴}

مەبەست لە: (ووضعوا القياس).

(قياس) واتە لە عەقیدەدا، چونکە عەقیدە قیاسى تیدا نییە، چونکە عەقیدە (تەوفىقى) یە کار ناکریت ئیلا بەو نەبى بەلگەى لەسەر هەبى، لەبەر و باوەرەکاندا قیاس نییە بەلکو (قياس) لەبوارى فیهیدا هەبە.

مەبەست لە: (وحملوا قدرة الرب وآياته وأحكامه وأمره ونهيه على عقولهم وآرائهم).

ئەمە (قياس) یكى (باطل) ە، (قياس) لەحەقى خواى گەرەدا، ئەوەى بەعەقل و بۆچوونى خۆیان ناگونجى ئەوا بە قیاسى عەقلی خۆیان قەسەى خواو پیغەمبەرەكەى (ﷺ) رەد دەكەنەو.

مەبەست لە: (فما وافق عقولهم قبله وما خالف عقولهم ردوه).

ئەوان عەقل و بۆچوونى خۆیان دەكەن بە داوەر و حاکم، ئەوەى لەگەڵیدا نەگونجى رەددى دەكەنەو یان بەتەئویل یان بە رازینەبوون و وەر نەگرتن.

مەبەست لە: (فصار الإسلام غريبا والسنة غريبة وأهل السنة غرباء في جوف ديارهم).

هەر وەكو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەر مویەتى: (بدأ الاسلام غريبا وسيعود غريبا كما بدأ فطوى للغرباء) ^{۲۲۵} قالوا: من الغرباء يا رسول الله؟ قال: (الذين يصلحون إذا فسد الناس) ^{۲۲۶} وفي رواية: (يصلحون ما أفسد الناس) ^{۲۲۷} واتە: ئیسلام بە نامۆی دەستى

۲۲۴ / الكافية الشافية (۱/ ۱۲۴ - مع شرح ابن عيسى) .

۲۲۵ / رواه مسلم (۱۴۵، ۱۴۶) .

۲۲۶ / رواه الطبراني .

۲۲۷ / رواه الترمذي والطبراني .

پىكىردو جارىكى تر بە نامۆى دەگەپتەو ھەرۈەكۆ چۆن دەستى پىكىرد، بۆيە موژدە
بۆ نامۆكان، وتيان: ئايە نامۆكان كىن ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: ئەوانەى
چاكسازى دەكەن ئەگەر خەلكى خراپ بوون) ۋە لە رىۋايەتتىكى تردا ھاتوۋە: چاكسازى
دەكەن ئەوۋەى خەلكى خراپى كىردوۋە).

خۆيان چاكسازى دەكەنەوۋە ئەوۋەشى خەلكى خراپى كىردوۋە چاكى دەكەنەوۋە،
ئەوانە نامۆن.

بۆ پىيان دەگوتى: (نامۆكان)؟

چونكە ئەوانەى ناكۆكن لەگەلئاندا زۆن، ئەوانەى ئىنكارىيان لى دەكەن زۆن، جا
ئەوان نامۆن لە نىۋ ھاۋەلآن ۋ ھاۋسەردەمى خۆياندا.

﴿۹۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن المتعة - متعة النساء - والاستحلال حرام إلى يوم القيامة).

واتە: بزانه سیخەو حەلەلکردنی دامینەکان حەرمان تاكو پۆژی قیامەت.

پاڤە:

ئەمە مەسەلەیهکی فیهقییە بەلام لێردا هینای، چونکە پەیوەندی بەعەقیدەو هەیه، لەبەر ئەوەی سیخە (متعه) حەلەلکردنی شتیکی خۆی گەرە حەرمانی کردو.

سیخە (متعه): مانای ئەوەیە کەسێک ئافەرەتیک مەرە بکات بۆ ماوەیەکی دیاری کراو چ کورت بێت ماوەکە یان درێژ، لەپاش ئەو ئەو هوسەرگیریە تەواو دەبێ لەخۆو و پێویستی بەتەلاق نییە.

لەسەرەتای ئیسلامدا سیخە (متعه) دروست بوو، ئەمجار پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەغەزای خەبیەردا حەرمانی کرد^{۲۲۸}، ئەمجار لەپۆژی پزگارکردنی مەککە حەلەل کرد، ئەمجار بۆ تاهەتایی حەرمانی کرد^{۲۲۹}، جا ئەو لەسەرەتادا حەلەل بوو ئەمجار حەرمان کرا ئەمجار حەلەل کرا ئەمجار بۆ تاهەتایی حەرمان کراو موسلمانان ئیجماعیان لەسەر ئەوەیە حەرمانە و هوسەرگیریەکی (باطل)ە، ئیجماعی ئەم ئوممەتە لەسەر حەرمانبوونین، هیچ کەسێک لەگەڵاندا ناکۆک نییە تەنھا شیعەى جەعفەرى (رافضی) نەبێ، ئەوان لەویدا ناکۆکن، ناکۆکی ئەوان هیچ عیبرەتیکی تێدا نییە و هیچ بەهایەکی نییە جا ئیجماع و دەق لەسەر حەرمانبوونی (متعه)یە و هوسەرگیریەکی (باطل)ەو حوکمی زینای هەیه.

مەبەست لە: (المتعة - متعة النساء -).

۲۲۸ / رواه البخاری (۴۸۲۵) ومسلم (۱۴۰۷) .

۲۲۹ / رواه مسلم (۱۴۰۶) .

مه به سټ نه وده (متعە) ی حەج ناگریته وه که وا که سیټک (تمتع) بکات به (عومره) بۆ (حەج) نه مه مه به سټی نییه، چونکه نه و (تمتع) له پای جمهوری زانیانی له سهره، هیچ که سیټک ناکوک نییه له گه لێاندا ئیلا ژماره یه کی که م نه بی، به لام (متعە النساء) نه و حه رامه به ئیجماع و هیچ که سیټک ناکوک نییه بایه خ به ناکوکییه که ی بدری، (متعە) له حه جدا مه سه له یه کی فیهییه، به لام (متعە) له هاوسه رگریدا مه سه له یه که په یوه ندی به عه قیده وه هه به چونکه حه لال کردنی شتێکه خوا حه رامی کردوه.

﴿٩٦﴾ نوسەر دەئیت: (واعرف لبني هاشم فضلهم لقرباتهم من رسول الله ﷺ) واعرف فضل قريش والعرب وجميع الأفخاذ فاعرف قدرهم وحقوقهم في الإسلام ومولى القوم منهم، وتعرف لسائر الناس حقهم في الاسلام).

واتە: فەزلى (بەنى ھاشم) بزانە، لەبەر نزيکیان لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) و فەزلى قورەيش و عەرەب و ھەموو تیرەکان بزانە، جا قەدر و مافیان بزانە لە ئیسلامدا و مەولای ھەر قەومێک ھەر لە خۆیانە و حەقى ھەموو خەلکی بزانە لە ئیسلامدا.

پاڤە/

(بەنى ھاشم) نەوہى (ھاشمى كۆپى عبد مناف)ن، چونکە (عبد مناف) چەند كۆپىكى ھەبوو ئەوانیش:—

(ھاشم) باپىرى پێغەمبەرە (ﷺ).

(عبد شمس) باپىرى عوسمانى كۆپى عەففانە.

(نوفل بن عبد مناف) باپىرى (حكيم كۆپى حزام).

(المطلب بن عبد مناف) باپىرى (بنى المطلب) ئەوانە كۆپى (عبد مناف)ن. پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نەوہى (ھاشم بن عبد مناف) پەوانە کرا، کەواتە ئەو (ھاشمى قريشى)یە و فەرموویەتى: (إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل، واصطفى من كنانة قريشاً واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم)^{٢٣٠}.

جا ئەوانە نزيكەکانى پێغەمبەرى خوان (ﷺ) لە ئیمانداران لە نەوہى ھاشم، ئەوانە نزيكەکانن کە حەقیان لە سەر مۆسڵمانان ھەيە، (صدقه)یان بۆ حەرامە و دیارییان بۆ

ھەلە، بەلام جگە لەئىمانداران ھىچ بەھايەکیان نىيە ھەرچەندە لە (بەنى ھاشم) بن، بەلام ئەگەر نزىكى لە پىغەمبەرەو (ﷺ) ئىمان كۆيووھە ئەوا گومانى تىدا نىيە لەخەلكى تر جىاوازن، ھەقى پىزو ھورمەت و پىش خستنىان ھەيە، چونكە ئەمە بەشىكە لەپىزگرتن لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، بەلام ئەگەر ئىماندار نەبوون ئەوا ئەوپەرەكەى ئەوھەيە لە بەنى (ھاشم) ن و ئەوان كافرن، بۆيە ھىچ پىزيان نىيە، ھەرەھا ھەر كەسى لە نەوھى ھاشم بىت بەلام لەسەر مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعە و سەقامگىر نەبى ئەوا بايەخى نىيە، جا تەنھا نزىكى لە پىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) بەلگەى ئەوھ نىيە لە سەر ھەقن، بەلكو نزىكى لەگەل ئىماندايە، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) (الشورى/۲۳) واتە: بەوانە بلى: _ كە وەلامت نادەنەوھ _ من لەسەر گەياندنى پەيامەكەى خوا، ھىچ كرى و مەزەيەكم لەئىوھ ناوئەت، ئەوھ نەبىت كە ئىوھ لەبەرخوا مافى خزمایەتى بپارىزن و وازم لى بىنن با پەيامەكەم بگەيەنم).

واتە: نزىكەكانى پىغەمبەر (ﷺ) _ لەسەر يەك لى پاكان _ خواى گەرە بەشى ئەوانى داناوھ لە (خمس) دا، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ نَبِيَّكُمْ خُمُسُهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى) (الانفال/۴۱) واتە: دەبى بزانن ئەى برواداران! كەھەر جۆرە دەستكەوت و غەنیمەت يكتان دەسكەوت دەبى يەك لەسەر پىنجى بۆخوالبو پەيامبەر و خزمانى بىت) نزىكەكانى پىغەمبەر (ﷺ).

مەبەست لە: (وأعرف فضل قریش والعرب).

ئەمجار لەپاش بەنى ھاشم، فەزلى موسلمانانى قورەيش، چونكە قورەيش فەزلىان ھەيە بەسەر ئەوداى عەرەبدا، ئەمجار عەرەب فەزلىان ھەيە بەسەر عەجەمدا، بۆ؟ چونكە خواى گەرە قورئانى بەزمانى ئەوان دابەزاندوھ و پىغەمبەرى خواى (ﷺ) لە

نیۆ ئەواندا رەوانە کردو ئەوانی هەلبژارد بۆ گەياندنێ پەيامەكەى بۆیە خۆى گەورە لە قورئاندا دەفەرموى: (فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٤٣) وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ (٤٤) الزخرف) واتە: كەوابوو دەست بگرە بە و قورئانەى وەحى كراوە بۆت ئەى مەحەممەد چونكە تۆ لەسەر پێگە و پێيازى كى راستى (٤٣) بى گومان ئەم قورئانە شەرەفو ناوو شۆرەتێكى گەورەى بە بۆ خۆت و ھۆزەكەت و لەئایندەشدا پرسیارتان دەربارەى قورئان لى ئەكرى (٤٤).

واتە: ئەم قەرائانە شەرەفێكە بۆ تۆ، ﴿وَلِقَوْمِكَ﴾ واتە: عەرەب، ﴿وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ﴾ چونكە پرسیارتان لى دەكرى دەربارەى ھەستان بەم قورئانە و بانگەوازكردن بۆى گەياندنێ چونكە خۆى گەورە كردوویەتیە ئەستۆى ئێوە بۆ ئەوێ بێگەيەننە ئەو دۆى جیھان ئەمە ھۆى فەزلى عەرەبە، ئەوان فەزلیان نەدراوە بەسەر خەلكیدا چونكە تەنھا عەرەبن، بەلكو فەزلیان دراوە بەوێ كە خۆى گەورە تاییەتیانی كردووە بە قورئان و سوننەت و پەوانەكردنی پێغەمبەر و ئەوان ھەلدەستن بەگەياندنێ ئەم دینە، خۆى گەورە دەفەرمویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (١١٠) آل عمران) واتە: ئێوە چاكترین ئوممەت و كۆمەلن، ھینراونەتە ئەم سەرزەوییە بۆ كەلك گەياندن بە مەردم و رێنمایى كردونیان، بۆیە فەرمان بە چاكە دەدەن و رێ لە كارى خراپە و شیرك دەگرن و باوەریشان بە خوا ھەيە).

ھەروەھا خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٠٤) آل عمران) واتە: پێویستە ھەمیشە كۆمەل و دەستەيەك لە ئێوە ببێت ئەى موسلمانان! مەردم بۆ پێى خێرو چاكە بانگ بكەن و فەرمان بە چاكە بدەن و پێى لە خراپە بگرن دیارە ئەوانەن سەرفراز بەختیار).

ئەمە ھۆى تايبەتمەندى ەربە، بەمەرجى ئەگەر دەست بەم دىنەو ە بگرن و بىگەيەنن ئەوا فەزلىان دەبوو بەسەر جگە لەخۆيان بەلام ئەگەر كەسەك دەست بەم دىنەو ە نەگرى ئەوا فەزلى نىيە چونكە خواى گەورە دەفەرموى: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ (۱۳) الحجرات) واتە: ئەى خەلكىنە! بى گومان ئىو ەمان لە پياو و ئنىك دروست كر دوو ە واتە: ئادەم و ەوا - كر دوومانن بە چەند گەلو تىرەيەك تا يەكتىر بناسن، نەك بو گالتە كر دىن و تانە و تەشەرەدان لەيەكتىر ستم لە يەكتىر كر دىن، بى گومان بەررترىشتان لای خوا، ئەو ەتانە كە بە تەقواتر و خۆ پارىزتر بىت و لە سنوورەكانى خوا نەترازىت).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموى: (أفضل لعربي على عجمي ولا لأبيض على أسود إلا بالتقوى، كلکم لآدم و آدَم من تراب).

ئەمە ھۆى فەزلى ەربە ئەگەر ەستان بەو ەى خواى گەورە خستىيەتيە ئەستويان لە بلاوكر دىنەو ەى ئەم دىنەو بانگەواز كر دىن بوى و پوونكر دىنەو ەى بو خەلكى، جا ئەوان باشتىر لەجگە لەوان.

مەبەست لە: (وجميع الافخاذ).

(فخذ) تىرەيەكە لە ھۆزىك، سەرەتا ھۆز دىت ئەمجار تىرە (افخاذ) جا ئەو ە تىرەيەكە لە ھۆزىك.

مەبەست لە: (فاعرف قدرهم وحقوقهم في الاسلام).

ھەريەكەو بەپىي فەزلى و ەقى خۆى.

مەبەست لە: (ومولى القوم منهم).

ئەمە فەرموودەىە کە لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ٢٣١، واتە: کۆیلەىە کى ئازادکراو - العتيق - ئەگەر ئازادکراوە کە مەبەنى هاشم بوو ئەوا حوکمى حوکمى هاشمىەکانى مەبەىە و ئەگەر مەبەنى جگە لەوان بوو ئەوا حوکمى حوکمى ئەوانى مەبەىە.

نوسەر دەئێت: (واعرف فضل الأنصار ووصية رسول الله (ﷺ) فيهم وآل الرسول فلا تسبهم، واعرف فضلهم وكراماتهم وجيرانه من أهل المدينة فاعرف فضلهم).

واتە: فەزلى ئەنسار بزانە و ئامۆزگارىیە کەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەواندا بزانە و فەزلى ئالى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بزانە، بۆیە هەرگیز جوینیان پى مەدە و فەزلى کەراماتیان بزانە و دراوسێکانى لە ئەهلى مەدینەش ئەوا ئەوانش فەزلىان بزانە.

پاشە/

مەبەست لە: (واعرف فضل الأنصار).

لەئەوس و خەزەج، هاوەلانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەباشترین سەدەکانن لەبەر ئەو فەرموودەىە دەفەرمویت: (خيركم قرنى) ٢٣٢ واتە: باشترینى ئێو ئەم سەدەىەى (منه) لەبەر ئەوەى خۆى گەورە ئەوانى هەلبژارد بۆ هاوڕێتى پێغەمبەرە کەى (محمد) (ﷺ) و لەبەر ئەوەى بەیعیان بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوە و جیهادیان لەگەڵدا کردووە لەئەووە ئەم عیلمەیان هەلگرتووە بەخەلکیان گەياند، جا هاوەلان باشترینى سەدەکانن، هیچ کەسێک ناگاتە فەزلى ئەوان، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا

٢٣١ / رواه البخارى (٦٣٨٠).

٢٣٢ / صحيح : سبق تخريجه .

نصیفه^{٢٣٣} واته: جنیو به یارانن من مه‌دهن، سویند بیت به و که‌سه‌ی گیانی منی به ده‌سته نه‌گه‌ریه‌کی له ئیوه به نه‌ندازه‌ی کتوی ئوحد ئالتون بکات به خیر، نه‌وا ناگاته مشتی یه‌کی له‌وانو به نیوه‌ی مشتیکیش) واته: نه‌گه‌ریه‌کیک به نه‌ندازه‌ی کتوی ئوحد ئالتون ببه‌خشی نه‌وا ناگاته مشتیکی جو هاره‌لیک به‌خشیویه‌تی، نه‌مه‌ش به‌لگه‌ی فه‌زلی هاره‌لانه.

جا نه‌مه فه‌زلیکی مه‌زنه نه‌بی بزانیته، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (١٠٠) التوبة) واته: له‌ده‌سته‌ی یه‌که‌می پیشه‌نگی کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی نه‌وانیش خوا پازنی بوو لییان و نه‌وانیش له‌خوا پازنی بوون به‌ده‌ره‌له‌وه‌ش چه‌ندان باخ و بیستانی بو سازداون که: به به‌رده‌خت و کۆشکه‌کانییدا بووبار که‌لی ده‌چیت به‌مه‌تا هه‌تاییش تیدا نه‌میننه‌وه هه‌ره‌نه‌وه‌یشه ده‌سکه‌وت و سه‌رفرانی گه‌وره و به‌نرخ).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) الفتح) واته: - بی گومان خوا پازنی بوو له‌نیمانداره‌کان کاتی _ له‌ژیر نه‌وه دره‌خته‌دا پیی ده‌لین (شجرة الرضوان) په‌یمانیان له‌که‌ل ده‌به‌ستیت نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) جا خوا به‌و پاستی و وفایه‌ی له‌دلیاندا بوو بو په‌یامه‌که‌ت ناگاداربوو ئینجا له‌کاتی په‌یمانه‌که‌دا ئارامی دابه‌زانده سه‌ریان و به‌سه‌رکه‌وتنیکي نزیک پاداشتی دانه‌وه).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ

مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واتە: سەیفەتیا ن لە تەوراتدا (وَمَثَلُهُمْ) واتە: سەیفەتیا نەوان (فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (٢٩) الفتح) واتە: موخەممەد رەوانە کراو و پەيامبەرى خوايە نە و کەسانەش لە گەل نەوان و شوینی نە و کەوتوون لە بەرامبەر بى بپواکانە نازاو بەهێزن، لەناو خۆشیاندا مەهرەبان و بەسۆز و دل نەرمە دەیان بىنى هەردەم خەرىکی پکوع و سوژدەن هەموو کات ئاواتیان بەدەست هێنانى فەزل و مەهرەبانى و خۆشنوودى خوايە و مەبەستیان نەو یە خوا لىیان پازى بىت نیشانەیان لە شوینەوارى سوژدە بردنەکانیانەو بۆ خوا لەپوخساریاندا دیارە نەو وەسفیانە لە تەورات مەسەل و وەسفیان لە (ئىنجیل) یشدا وە ک کشتى وایە کە لەسەرەتاو وەچى دەرکردبى ئىنجا وەچە کە بەهێزى کردبى و ئىنجا نەستوریش بووبى نەوسا لەسەر بنجەکانیشى وەستابى نەو وەندە زوو هەل بداو گەشە بکات، وەرزىرو کشتەوانەکان سەرسام بکات بۆ نەو یە پکى کافەرەکانیان پى هەلسىنى خوا بەلینى بەو کەسانە داو وە بپوايان هینا وە کارە چاکەکانیان نەنجام داو وە بەلپوردنى تەواو و پاداشتىکى گەرە.

نەم ئایەتەنە لەبارەى هاو وەلانەو وە هاتو، بەلگە یە لەسەر فەزل و پلە و پایەیان لەلای خواى گەرە و لای پیغەمبەرى خوا (ﷺ)، نەوانیش لە نىو خۆیاندا جیاوازییان هە یە لە فەزلدا، جا چوار خەلیفە کە باشترىنى هاو وەلان، نەمجار نەودواى دە کەسە کە دین موزدەى بەهەشتیان پى دراو (العشرة المبشرة) نەمجار کۆچەران، چونکە خواى گەرە لەپیش نەنصارو وە باسى نەوانى کردو، چونکە وازیان لە ولات و مال و سەر وەت و سامانى خۆیان هینا لە پیناوى خوادا، لەپیناوى خوادا کۆچیان کرد، جا نەوان لە نەنصار چاکترن، نەمجار نەنصار دىت چونکە هەستان بەدال دەدانى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دال دەدانى موسلمانان و سەرخستنیان و یارمەتى نەوانیان دا بەسەر وەت و سامانەکانیان و لەگەل یاندا تیکەل بوون نەوانیان خۆشویست و نەوانەى

بەشدارى بەدرىان كىردووە ئەوانىش فەزلى و تايىبەتمەندىيان ھەيە، و ئەوانەى بەشدارى بەيەى (الرضوان) يان كىردووە، خواى گەورە دەفەرموئە: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ) (الفتح/ ١٨) ئەمجار ئەوانەى موسلمان بوون لەپيش پىزگار كىردنى مەككە چاكترن لەوانەى لە پاش رىزگار كىردنى مەككە موسلمان بوون، جا ئەوانىش وەك يەك نين لە چاكىتىدا، بەلام ئەوان بەگشتى چاكترن لە ھەموو ئەوانە لە پاش ئەوانن تاكو قيامەت ھەستى، ھىچ كەسىك ھاوتايان نىيە.

مەبەست لە: (ووصية رسول الله ﷺ فيهم).

واتە: وەسىئەى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى ئەنصار، خۆشەويست (ﷺ) دەفەرموئە: (لا يحب الأنصار إلا مؤمن، ولا يبغضهم إلا منافق)^{٢٣٤} واتە: ھىچ كەسىك ئەنصارى خۆش ناوى تەنھا ئيماندار نەبێت و ھىچ كەسىك رقى لەوان نىيە تەنھا دوو پوو نەبێت).

مەبەست لە: (وجيرانه من أهل المدينة فاعرف فضلهم).

واتە ئەوەى نىشتەجىي مەدينەيە و ئارام دەگرێت لەسەرى بەئومىدى پاداشت و ئارام دەگرێت بە شوئەكە بە ئومىدى ئەوەى پاداشتى دەستكەوئەت، بەردەوام دەبێت لە سەردانى مزگەوتى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوە پاداشتى دەست دەكەوئەت لەوەدا بەبى گومان، بەلام ئەوەى نىشتەجىي دەبى و فەسادى تیدا بلأو دەكاتەو و شەريك بۆ خوا بپيار دەدات و بىدە بلأو دەكاتەو ئەو سزاكەى توندترە، سزاكەى چەند جار زياترە، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئە: (من أحدث فيها حدثاً أو آوى محدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين)^{٢٣٥}.

٢٣٤ / رواه البخارى (٣٥٧٢) ومسلم (٧٥) .

٢٣٥ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٧٧١) ومسلم (١٣٧٠) .

﴿٩٧﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية، حتى كان في خلافة بني العباس تكلمت الروبيضة في أمر العامة، وطعنوا على آثار رسول الله ﷺ) وأخذوا بالقياس والرأي وكفروا من خالفهم).

واتە: بزانه ئەهلى عىلم بەردەوام پەددى قسەى جەهەمىيەكانيان دەدايەو، تاكو سەردەمى خىلافەتى بەنى عەبباسى هات و (روبيضة) هاتە زمان لەكاروبارى گشتى دا، تانەيان دا لە فەرموودەكانى پێغەمبەرى خوا و (ﷺ) (قياس) و بۆچوونيان وەرگرت و ئەوانەى جياوازيان بوو لە گەڵاندا بە كافريان دەزانى.

پاڤه /

مەبەست لە: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية).

جەهەمىيەكان لەپێشدا پێناسەى کرا: ئەوانىش شوێنکەوتەى (جەهەم)ى كۆپى (صفوان)ن ئەو كەسەى ئەو قسە چەپەلەى بلۆ كردهووە كەوا قورئان دروستكراوە، بە ئاشكرا نەفى ناوو سىفاتەكانى خواى دەكردو مەزەبى ئىرجائى بلۆكردەووە خواوەنى مەزەبىكى پيس بوو، جا شوێنکەوتەكانى پێيان دەئین: (جەهەمى)یە لەبەر (جەم) و لە خراپترین قسەكانيان ئەوێ دەئین قورئان دروستكراوە و نەفى ناوو سىفەتەكانى خواى گەورەيان دەكردو تەحریفى قسەى خواى گەورە و قسەى پێغەمبەرى خويان (ﷺ) دەكرد بە (باطل)، جا ئەوان پيسترين كۆمەلن و خراپترینيان، بۆیە ئەهلى سوننەو ئەهلى عىلم وازيان لێيان نەهێنا، بەلكو پەددى گومانەكانيان دايەووە قسەكانيان پووچەل كردهووە، ئەمەش لەكتیبهكانى ئەهلى عىلمدا هەيە، لەوانە: پەددى ئەحمەدى كۆپى حەنبەل لەسەر (جەهەمى)یەو ئەو كتیبهش لەبەر دەستدایە و چاپكراوە، لەوانە پەددى عوسمانى كۆپى سەعید الدارمى لەسەر (بشر المریسی) كەلەرەق، ئەویش چاپكراوە.

لەوانە (بيان تلبيس الجهمية) لەدانانى (شيخ الاسلام ابن تيمية)، لەوانە (اجتماع الجيوش الاسلامية على غزو المعطلة والجهمية) لەدانانى (ابن القيم).

مەبەست لە: (حتى كان في خلافة بني العباس).

لە خىلافەتى (مەئمون) دا لە بەنى عەبباس خراپە پرویدا، کەسانىک ئەھلى ئەو نەبوون قسە بکەن لە عىلم و بنەماکاندا ھاتنە قسە، جا ئەگەر ھەر کەسىک لە بواریکدا قسەى کرد پىسپۆرى خۆى نەبى ئەوا کارەکە خراپ دەکات، بۆیە نابى هیچ کەسىک لە کاروبارى دین و عىلمدا قسە بکات ئیلا ئەھلى پىسپۆر ئەھلى عىلم نەبى، نابیت کارەکە بىیتە پاشاگەردەنى، ھەمووان قسە دەکەن و بانگەشەى عىلم دەکات، ھەر وەکو ئیستا ھەبە لەوانە خۆیان بەزانا دەزانن، ئەوانەى قسە لەمەسەلەى عەقیدەدا دەکەن و دەچنە ناو ئەو باسەو، جا قسە دەربارەى ئیمان و حەقیقەتى ئیمان دەکەن و لە شتانیکدا قسەیان کرد هیچ پەيوەندى بە ئەوانەو نىیە، لەسەر دەستى زانایان فێر نەبوون بەلکو لەخۆیانەو فێربوون و پشتیان بەتێگەشتنى خۆیان بەست، ئەمجار وایان لێھات چەند یاسا و پێسا پەکیان دانا لەخۆیانەو بە تێگەشتنى خۆیان، جا کارەکە زۆر ترسناکە.

مەبەست لە: (تکلمت الرویضة فی أمر العامة).

ئەمە لەفەرموودەدا ھاتووە، (إذا تکلمت الرویضة) واتە لەنیشانەکانى قیامەت ئەو ھەبە کەسىک قسە بکات لەکاروبارى گشتیدا شارەزای عىلم نەبى^{٢٣٦}، ئەمە (رویضة) یەو قسەکردنیا لە نیشانەکانى قیامەتە، بۆیە دروست نىیە و نابیت لە کاروبارى گشتیداو لەمەسەلە گشتییەکاندا قسە بکات ئیلا ئەھلى عىلم و زانایان نەبى، ھەموو کەسىک ناچیتە ناو باسى عىلمەو، ھەر وەکو خۆى گەرە دەفەر مویت: (وَإِذَا

٢٣٦ / رواة احمد والبخاري والطحاوي وقال ابن كثير (إسناده جيد) .

جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (٨٣) النساء) واتە: ھەرکە ھەوالێکی خۆش وەك بەدەستھێنانی ئەمن و ئاسایش و سەرکەوتن، یان ھەوالێکی ناخۆش و ترسناکیان پێ بگا سەرەخۆ بلایان دەکردەووە لای ھەموو کەس دەیانکردە ھەراخۆ ئەگەر بیانبردايەتەووە بۆلای پەيامبەر و فەرماندەکانیان ئەوا خاوەن سەلیقەکانیان دەیانزانای ھەوالە راستەکەى لى دەریئەن).

جا کاروبارە گشتییەکانى ئوممەت ھیچ کەسێك نابێ قسەى تێدا بکات ئیلا پەسپۆر نەبێ.

مەبەست لە: (وطعنوا على آثار رسول الله ﷺ).

قسەیان لەبارەى فەرموودەکانەووە کردو لەکەداریان کردو چەندین کتییان نووسی دەستیان کرد بە (صحیح) کردن و (ضعیف) کردنى فەرموودەکان لەکاتیئێدا ئەوان بەعیلمەووە ناسراو نەبوون و فێرنەبوونەو لە (راوی) فەرموودە نین و لەپێشەوايانی فەرموودە نین، جا ئەوانە (روبیضة) نەستان دەستیان کرد بە قسەکردن لە ترسناکترین شتدا کە ئەویش زانستی فەرموودەییەو زانستی ڕیوايەتە.

مەبەست لە: (وأخذوا بالقياس والرأي وكفروا من خالفهم).

مەبەست لە (قياس) لێرەدا: قیاسی پوچەلە (باطل)ە، بەلام (قیاسی دروست) ئەووە یەکیكە لەبنەماکانی بەلگەکان لای زانایان، بەلام (قياس الباطل) وەكو قیاسی خواى گەرە بە دروستکراوەکانى یان قیاسی مەسەلەکە لەگەڵ ئەوێ قیاسی لەگەڵدا کراوە یەك ناگرەووە لە عیللەدا، چونکە قیاس بریتییه لە: گەیاندى لقیك (فەرعیك) بە بنچینیكەووە (ئەصلەووە) لە حوکمدا لەبەر عیللەتیک لەھەردووکیاندا ھەبێ، جا ئەگەر عیللەتەکە لە ھەردووکیاندا نەبوو ئەووە قیاسیکی (باطل)ە.

نوسەر دەئىت: (فدخل في قولهم الجاهل والمغفل والذي لا علم له حتى كفروا من حيث لا يعلمون، فهلكت الأمة من وجوه، وكفرت من وجوه، وتزندق من وجوه، وضلت من وجوه، وتفرقت وابتدعت من وجوه، إلا من ثبت على قول رسول الله ﷺ) وأمره وأمر أصحابه، ولم يتخط أحدا منهم، ولم يجاوز أمرهم، ووسعه ما وسعهم، ولم يرغب عن طريقتهم ومذهبهم، وعلم أنهم كانوا على الإسلام الصحيح، والإيمان الصحيح فقلدهم دينه واستراح، وعلم أن الدين إنما هو بالتقليد، والتقليد لأصحاب محمد ﷺ).

واته: بۆيە خەلگى نەفام و بى ئاگا ئەوانەى زانىاريان نىيە چوونە سەر پاي ئەوان، تاكو توشى كوفر بوون بە شىۋەيەك ئاگايان لەخۆيان نەبوو، بۆيە ئەم ئومەتە بە ھەلاكەتدا چوون لەچەند پوويەكەو ھە كوفريان كرد لەچەند پوويەكەو ھە زەندىق بوون لەچەند پوويەكەو ھە گومرا بوون لەچەند پوويەكەو ھە، جياواز بوون و بىدعيان كرد لەچەند پوويەكەو ھە، ئىللا ئەوانە نەبى دامەزراو بوون لەسەر قسەى پىغەمبەرى خودا و ﷺ) ھەرماني ئەو ھەرماني ھاو ئەوانى، قسەيان پيش ھىچ يەككە لەوان نەكردو لە كارى ئەوان تىنەپەي و ئەو ھەى ئەوان وتيان ھەر ئەو ھەى بەسە، پقى لەپىگا و مەزھەبى ئەوان نەبوو و زانى كەوا ئەوان لەسەر ئيمان و ئىسلامى پاست و تەواو بوون، بۆيە لەدینەكەيدا چاوى لەوان كردو بى خەم بوو، زانى كەوا دین بریتیيە لەچاویلکردن، چاویلکردنى ھاو ئەوانى محمد ﷺ).

پاڤە/

مەبەست له: (فدخل في قولهم الجاهل والمغفل والذي لا علم له).

دەرگا کرایەو ھە بۆ ئەوانەى ھاتن و چوون، بۆيە لەمەسەلە عىلمىيەکاندا قسەيان کرد، ئىستا _ ھەروەکو دەزانن _ بەھۆى ئەم کەنالە ئاسمانیانەو، لەبەر ئەم قسەو پاشاگەردەنىيە زانستىيە وای لىھاتوو تەنانت خەلگى عوام قسە لەمەسەلە

عیلمییەکان دەکەن و گومانی تیدا دروست دەکەن، گومان لەھوكمە شەرعییەکاندا دروست دەکەن، گومان لەفەتوای پیشەواکان دروست دەکەن، ھەرۆھکو لەپیشدا باسماں کرد ئەوانە ی جیاوازیان بن ئەوا بەکافریان دەزانن، تەنانەت پیشەوا پیشووەکانیان بەکافر زانی و بەنەفامیان زانی، تاکو گەیشتە ئەوێ ھەندیکیان دەلێن: (من مرقوم و ئەحمەدی کوپی حەنبەلش مرقوم، ئیمە پیاوین و ئەوانیش پیاوین، ومالك پیاو و منیش پیاوم) گەیشتە ئەو پادەییە و قسە ی پیشەواکان هیچ تاییبەتەندییەکی نییە.

مەبەست لە: (حتى كفروا من حيث لا يعلمون).

تووشی کوفریوون و کوفریان کرد بەشیوەیەك ئاگایان لەخۆیان نەبوو، چونکە مرقوم پەنگە قسەییکی کوفر بکات و نەزانی ئەو کوفرە بەهۆی نەفامییەو، جا کوفر دەلێت و پەواجی پێ دەداو کەچی نازانی ئەو کوفرە، بەهۆی ئەوێ چوێ ناویاسیکەو بەباشی لێی نازانی، جا ترسناکییەکە زۆر مەزنە لەسەر خۆی و لەسەر ئەم ئوممەتە، جا ئەگەر ترسەکە تەنھا لەسەر خۆی بوايە ئەوا سوکتر بوو، بەلام کیشەکە لەو دایە ئەمە لەناو ئەم ئوممەتەدا بڵاو دەبیتهو.

مەبەست لە: (فهلكت الأمة من وجوه وكفرت من وجوه).

واتە: لەسەر ئەم ئوممەتە تیکەلیان کرد، چەندین خەلەلیان ھاویشتە ناو ئوممەتەکەو تەنانەت ھەندیکیان قسە ی کوفر وەردەگرن و دەلێن: ئەمە قسە ی زانایانە، ھەرۆھکو قسە ی جەھەمیەکان و موعتەزیلەکان دەلێنەو و دەلێن ئەمە قسە ی زانایانە، تەنانەت ھەندیکیان لەپۆژنامەکاندا نوسیویانە و بە زانایان دەلێن: ئیوێ تەنھا خۆتان بەھەق دەزانن و قسە ی پیشەوايان وەرناگرن وەکو: (ابن سینا) و (ابن عربی) و (الجهم بن صفوان) و ئەو زانایانە نرخ و بەھای خۆیان ھەیە.

مه‌به‌ست له: (وتزندق من وجوه وضلت من وجوه وتفرقت وابتدعت من وجوه).

هه‌موو ئه‌و نه‌هامه‌تیایانه به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌یه نه‌فامه‌کان ده‌چنه نێو مه‌سه‌له عیلمیه‌یه‌کانه‌وه و ترسی خوا که مه‌له‌ده‌که‌کانیادا، کاتی ترسی خوا له‌دلیاندا که م بووه‌وه چوونه نێو ئه‌م باب‌ه‌تانه‌وه، بۆیه هه‌ندی له‌سه‌له‌ف ده‌لێن: (قَلَّ وَرَعُهُمْ فَتَكَلَّمُوا) واته: ترس و وه‌ریان که م بوویه‌وه و قسه‌یان کرد). به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی له‌خوا ده‌ترسی ئه‌وا ناچیتته ناو باسیکه‌وه به‌جوانی لێ نه‌زانی، ناچیتته ناو باسیکه‌وه به‌جوانی لێ نه‌زانی و ئه‌هلی ئه‌و باسه‌ نه‌بی، به‌تایبه‌تی له‌کاروباری دیندا.

مه‌به‌ست له: (إِلا من ثبت على قول رسول الله ﷺ) وأمره وأمر أصحابه ولم يتخط أحدا منهم).

هیچ که‌سیک له‌م به‌لاو نه‌هامه‌تییه‌ پرگاری نه‌بوو: له‌ نه‌هامه‌تی کوفرو لادان و گوم‌رابوون و ویلبوون و دژایه‌تی و بچراندن ئیلا ئه‌وانه نه‌بی ده‌ستیان گرتوه به‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاوه‌لانی له‌ سه‌ر بوون، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (وستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة، قالوا: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على ما أنا عليه وأصحابي)^{٢٢٧} واته: ئومه‌ته‌که‌م ده‌بیته‌ هه‌فتا و سێ تاخم و فیرقه‌وه، هه‌مووی له‌ ئاگر دایه‌ ته‌نها یه‌کیکیان نه‌بیته‌، فه‌رمویان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کێن ئه‌و کۆمه‌له‌ رزگار بوه؟ فه‌رموی: ئه‌و که‌سه‌ی له‌ سه‌ر ئه‌و رێگایه‌یه‌ من و هاوه‌لانی له‌ سه‌رین).

مه‌به‌ست له: (ووسع ما وسعهم).

ئویش قورئان و سوننه‌ته‌و ئه‌وه‌ی پیشینه‌ چاکه‌کان له‌هاوه‌لانی و شوێنکه‌وتوان و سێ سه‌ده‌ چاکه‌که‌ و پیشه‌وایان له‌سه‌ری بوون، به‌لام کێشه‌که‌ له‌وه‌دایه‌ که ده‌لێت:

(ئەوان پیاووبوون و ئىمەش پیاوین و قسەکانى ئەوان هیچ تاییەتمەندییەکی نییە بەسەر قسەکانى ئىمەدا).

مەبەست لە: (وَعَلِمَ أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الْإِسْلَامِ الصَّحِيحَ وَالْإِيمَانِ الصَّحِيحَ).

هەرودەكو خەوای گەورە دەفەر مۆیت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ (١٠٠) التَّوْبَةِ) پێغەمبەرى خۆشەویست (ﷺ) دەفەر مۆیت: (عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي) ئەو کەسەى پزگارى دەوێت ئەوا ئەمە پێگاکە یەتە، ئەوەى پزگارى ناوێت ئەوا خۆى هەلبێژاردووە وەى خۆیەتە، هیچ کەسێ زەرەر ناکات تەنھا خۆى نەبێ، بەلکو ئەو تاوانى خەلکى هەلدەگرێ لەگەڵ تاوانەکەى خۆیدا، خەوای گەورە دەفەر مۆیت: (لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ (٢٥) النحل) واتە: هەتا پۆزى قیامەت بارى گوناھەکانى خۆیان بەتەواوێ هەلدەگرن، وەلە گوناھى ئەو کەسانەش هەلگرن کە بەنەزانی و گێلانەو بێ بەلگە ئەوان گومرايان دەکەن هۆشیار بن چ بپاریتکی نالەبارو خراپ هەلنەگرن؟).

گومان لەوەدا نییە هاوێلان و سێ سەدە چاکەکە ئەوان لەسەر ئیسلام و دینە راست و دروستەکە بوون، جا ئیتەر چۆن بەجێ دەهێلێ و وازی لێ دەهێنێ و دەپۆی بۆ لای کەسێک هیچ دلتیا نیت لەسەر دینە راست و دروستەکە یە یان لەسەر حەقە.

مەبەست لە: (فقلدهم دینه واستراح).

(قُلْدِهِمْ): واتە: شوێنیان دەکەون، (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) تەقلید لێرەدا مانای شوێنکەوتنە.

مەبەست لە: (وَعَلَّمَ أَنَّ الدِّينَ إِنَّمَا هُوَ بِالتَّقْلِيدِ وَالتَّقْلِيدِ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

ھەر ھەروەھە کو باسماں کرد مەبەست لە تەقلید: تەقلیدی تەواو ھەویش شوینکەوتنە، ھەر ھەروەھە کو یوسف ھەرمووی: (إِنِّي تَزَكُّتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ (۳۷) وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ (۳۸) يَوْسُفَ) واتە: چاک بزانن کە من ئایینی ئەو کەسانەم واز لێ ھیناوە کە نە بروایان بە خوا ھەبو، نە بە روژی دوایی (۳۷) بۆ خۆم کە وتومە تە شوینی ئایینی باوو باپیرانم: ئیبراھیم و ئیسحاق و یەعقوب (۳۸).

جا شوینکەوتنی پیشینە چاکەکان ئەو ھەقە، ھیچ لۆمە یەکی تێدا نییە ئەگەر شوینی ئەوان کەوتیت، بە لکو لۆمە لەو ھەدایە ئەگەر شوین کە سێک بەکەویت شایەنی شوینکەوتن نەبێ، چاوە لە یەکنێک بەکەیت بەکە لکی پیشەنگی نەیت.

﴿٩٨﴾ ومن قال: لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي، ومن سكت فلم يقل: مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي، وهكذا قال أحمد بن حنبل، وقال رسول الله (ﷺ): إنه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كبيراً، فأياكم ومحدثات الأمور، فإنها ضلالة، وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، وعضوا عليها بالنواجذ^{٢٣٨}.

واتە: ھەرکەسى بۆلۆت: گەتەم (لفظى) بە قورئان دروستکراوە ئەو ھەمەمییە، ھەرکەسى بۆ دەنگ بوو و نە یگوت: دروستکراوە یان دروستکراو نییە ئەویش ھەمەمییە، ئا بەم شیوہیە ئەحمەدی کوپی ھەنبەل ھەرموویەتی، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموی: (إنه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كبيراً، فأياكم ومحدثات الامور فإنها ضلالة وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين وعضوا عليها بالنواجذ) واتە: ھەرکەس لە ئێوہ _ لە پاش من _ بژیئ ئەوا جیاوازی و دووبەرەکی ژۆر دەبینی، جا ئامۆژگاریتان دەکەم دەست بە سوننەت و رێگاگەى منوہ بگرن و دەست بە سوننەت و رێگای جێنشینە رێنمویی کراوەکانوہ بگرن، توند دەستی پێوہ بگرن، بە ددانەکانتان توند بیکرن).

پاڤە /

خوای گەورە لە چەندین ئایەتدا سێفەتی کەلامی بۆ خوێ سەلماندوہ، (قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدادًا لَّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مِدادًا (١٠٩) الکھف) واتە: پێیان بۆی: ئەگەر بۆ نووسینی وشەکانی پەرەردگارم دەریا گشت مەرەكەب بۆ پێش لە کۆتایی ھێنایی وتە و بپارەکانی پەرەردگارم دەریا ھەموو ھەلە چۆپی ئەگەرچی ئەو ھەندەى تریشیان فریاخەین بۆ کۆمەکیان).

(كلمات الله) واتە: كەفەرمانى پى دەكات و نەھى پى دەكات و گەردوونى پى دەباتە رېۋە كى دەتوانى (كلمات الله) بژمىرى لەكاتىكدا دەرياكان بەشى ناكەن، پىنووسەكان ھەموو ناتوانن بىنووسن.

قسەى خۆى گەورە _ ھەروەكو ئەھلى سوننە و جەماعە دەللىن _ جۆرەكەى كۆنە و تاكەكانى تازەيە، جا قورئان يەككە لە تاكەكانى قسەى خۆى گەورە، يەككە لەقسەكانى خوا، جا قسەى خوا سابىتە و جىگىرە بەپى قورئان و سوننەتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ)، گومان لەوہدا نىيە عەقلە ساغ و سەلامەتەكان قسە بۆ خوا دەسەلمىنن، چونكە ئەو سىفەتى كەمالە و نەبوونى سىفەتى كەم و كورپىيە، بەلام جەھەمىيەكان كە ئەوانىش شوئىنكەوتەى (جەھەم) كورپى (صفوان)ن، كە ئەوئىش كابرەيەكى پىس و چەپەل بوو لەناو خەلكىدا دەركەوت گومانى بۆ خەلكى لەدینەكەياندا دروست دەكرد، فەرمانى پى دەكردن بەكوفرو ئىلحاد، لەوانە گومانى بۆ خەلكى دروست كرد خۆى گەورە قسە دەكات، وتى: قسەكانى خوا ھەيە و بوونى ھەيە ئەوا دروستكارو، خۆى گەورە لە (لوح)دا دروستى كردووە يان لە (جبرىل)دا دروستى كردو، يان لە (محمەد)دا (ﷺ) دروستى كردو، ئەوئىش لەجۆرى دانە پالى دروستكارو بۆ دروستكارەكەى وەكو: بيت الله، ناقة الله، ئا بەم شىۋەيەى گووت، خۆى گەورە رىسۆى بكات، دەلئىت: خۆى گەورە قسەناكات و قسەكردن دانە پال خۆى گەورە لەجۆرى دانە پالى دروستكارو بۆ دروستكارەكە، ئەمە لە مەزھەبەكەيەتى، ھەروەھا لەقەدەردا مەزھەبى (جەبر) ھەيە، واتە: ناچارى، ھەروەھا مەزھەبىكى ھەيە لەنەفى ناو سىفەتەكانى خوا، ھەروەھا مەزھەبىكى ھەيە لە بەدرۆخستەوہى سوننەتەكەى پىغەمبەرى خواو (ﷺ) بەدرۆخستەوہى قورئان، جا ئەو كەسىكى بى باوہرى چەپەلە ھەستا بە وتنى ئەم درۆيە، ئەم مەزھەبەش لەجوولەكەوہ ھاتو، ھەروەكو (شىخ الاسلام) باسى كردو لەپىشەكى (الحموية)، (جەھەم) يەكەم كەس نەبوو ئەم

مەزە بە ی دەست پێکرد، بە لکو پیش ئەو (الجعد) ی کوپی (درهم) ئەم بوو ئەم قسە خراپە ی دەست پێ کرد و ئەویش لە (طالوت) ی جوله کەو وەر یگرت، (طالوت) ش لە (لبید بن الاعصم الیهودی) یەو وەر ی گرت، ئەو کەسە ی کە سیحری لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد، جا ئەم قسە یە لە جوله کەو وەر ی کردوو و هاتوو، ئەوانە ی قسە ی خوای گەورە لە جیگە و مانای خۆی لادە دەن، بۆیە هیچ سەرسام مەبە بەم مەزە بە چە پەلە، ئەگەر زانرا سەرچاوە کە ی لە جوله کەو وەر ی، ئەم مەزە بە یان تیکەل بە موسلمانان کرد بە هۆی ئەو کابرا پیسەو وە (الجعد بن درهم) کە (خالد القسری) کوشتی لە پوژی جەژنی قوریاندا، هەروە کو (ابن القيم) باسی کردوو و دە فەر مویت:

ولا جمل ذا ضحی بجعد خالد	القسري يوم ذبائح القربان
إذ قال ابراهيم ليس خليله	كلا ولا موسى الكليم الدان
شكر الضحية كل صاحب سنة	لله درك من أخي قربان

ئەم قسە یە (جهم) ی کوپی (صفوان) لە ئەو وەر وەر یگرت، بۆیە دە دریتە پال ئەو، چونکە ئەو بوو بلایێ کردوو وە ئەو یە کەم کەس بوو دەستی پێکرد.

ئە هلی سوننە ئینکارییان لیکرد ئینکارییەکی توندو قسە ی توندیان لەو باسە دا کردوو، ئەو وە ش دیت _ ان شاء الله _ لەو دەستە واژە یە ی پاش ئەمە دیت، بە لام لێرە دا لە باسی بە شیکی ئەم مەزە بە چە پەلە داین، ئەویش نە فیکردنی قسە کردنە بۆ خوای گەورە، بە لام لای ئە هلی سوننە کێشە یە ک دروست بوو ئەویش ئەو یە کە: ئایە دە گوتریت: (گفتم بە قورئان دروستکراو یان دروستکراو نییە)؟ ئەمە شیان تیکەل بە موسلمانان کرد، ئایە دە لیت: گفتم بە قورئان دروستکراو یان دە لیت: گفتم بە قورئان دروستکراو نییە؟ جا ئەگەر بیانە وێ گوتن بە قورئان بێت ئەو (گوتنە کە) گفتم بە قورئان دروستکراو و دەنگە کەشی دروستکراو، بۆیە پێویستی بە روونکردنە وەر یە، ئەمە ش

ئەو روونکردنەو ەيە كە ئىمامى ئەحمەدو بوخارى و كۆمەللىك لەلىكۆلەرەوان
 فەرموویانە، بۆيە مەللى: گفتم بەقورئان دروستكراو ە پەرەھایی و مەللى: گفتم بەقورئان
 دروستكراو نییە بە پەرەھایی، بەلكو لەمەدا روونکردنەو ە بدە.

﴿٩٩﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل، فأدخلوا: لم؟ وكيف؟ وتركوا الأثر ووضعوا القياس وقاسوا الدين على رأيهم، فجاءوا بالكفر عيانا لا يخفى، فكفروا وكفروا الخلق واضطرهم الأمر إلى أن قالوا بالتعطيل).

واته: بزانه كهوا به هه لاکت چوونی جهه مییه به هوی ئه وه وه بوو بیریان له په روه ردگار کرده وه، چه ند وشه یه کیان هینایه ئاراه وهك: بۆ؟ چۆن؟ وازیان له فەرمووده هینا، (قیاس)یان دانا، قیاسی دینیان به بۆچوونی خۆیان کرد، بۆیه به ئاشکرای کوفریان هینایه کایه وه و ناشاردریته وه، جا خۆیان کافر بوون و خه لکیشیان کافر کردو کاره که ناچاری کردن تاكو له کارخستنیان هینایه کایه وه (واته: التعطيل).

پاڤه /

مه به ست له: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل).

هوی ئه وه ی جهه مییه کان به و گومرا دووره گومرا بوون ئه وان چوونه نیو باسی زاتی خودا وه، وایان لّ هات له وه دا ده گه پان، دروست نییه بۆ موسلمان له زاتی خوای گه وره دا بگه پێ، به لکو ئه وه ی له سه ره باوه پ بهیئێ به ناوو سیفه ته کانی و نه چیتته نیو باسی چۆنیه تییه وه، ههچ که سیك له زات و چۆنیه تی ناوو سیفه ته کانی خوای گه وره نازانی ئیلا خوی نه بێ، خوای گه وره ده فەرمویت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا (١١٠) طه).

جا ههچ که سیك نییه ئیحاته ی خوا بکات به لکو ئه وه خوای گه وره یه که زانایه ده رباره ی خوی و جگه له خوی، جا ئیتمه ده رباره ی زاتی خوا ههچ قسه ناکه ی ئیلا

بە ھە نەبى بە لگەى لە سەر ھاتبى لە قورئان و سوننە و ئە ھەى ھىچى لە سەر نە ھاتو ھە ئىمەش قسە ناکەىن، جە ھە مەىيە کان ئىنکارىيان لە قورئان و سوننەت کردو بە ھە قلى خۆيان چوونە ناو باسى زاتى خودا ھە و تاكو گوتيان: ئە و خواىە لە ناو جىھاندا نىيە و لە دە ھە ھەش نىيە و لە سەر ھە ھە نىيە و لە خوار ھە ھەش نىيە و لە پاستە ھە نىيە و لە چە پە ھەش نىيە.

کە واتە خوا نىيە، پاکی و بى گەردى بۆ خوا لە و قسانەى دەىکەن، گوتيان: خواى گە ھە ھە بىستە و بىنەى و عىلم و وىستى نىيە، جا کە واتە ئە و خواىە (جماد) ھە، چونکە (جماد) بە و شىو ھە ھە و ھە صف دە کرىت و ھە کو بى لى دى پاکی و بى گەردى بۆ خواى گە ھە ھە لە ھەى دە یلئىن.

مە بە ست لە: (وقاسوا الدين على رأيهم).

شوینى قىاسى (باطل) کە ھە ھە، قىاسى خواى گە ھە ھەيان بە دروستکرا ھە کانى کرد بۆیە نە فى ناو و سىفاتە کانىيان کرد، چونکە لای ئە وان مانای شو بە ھاندنى ھە ھە، نە يانزانى ناو و سىفە تە کانى خوا تايبە تە بە خۆیە ھە، ناو و سىفە تە کانى دروستکرا ھە کان تايبە تە بە خۆيانە ھە و ھىچ لىکچوونىک نىيە لە نىوان ئە م و ئە ھە دا، ھە ھە کو چۆن خواى گە ھە ھە زاتىکى ھە ھە لە زاتە کانىتر ناچىت، ئاواش ناو و سىفاتى ھە ھە لە ناو و سىفە تە کانى دروستکرا ھە کان ناچىت، ھە ھە کە سىک بە م شىو ھە ھە و ھە رىگى ئە ھە ئاسو ھە دە ھە و لە سەر پىگا پاستە کە ھە.

مە بە ست لە: (فجاءوا بالكفر عيانا لا يخفى).

کوفريان بە خوا کرد بە ھۆى ئە و قسە چە پە لائە ھە کە لە زاتى خوا دا کرديان.

مەبەست لە: (فكفروا وكفروا الخلق).

ئەوانەى وەسفى خۆى گەورە دەكەن بە ناو و سىفاتەكانى ئەوا لە لایەن ئەوانە وە
كافر کران، چونکە دەلێن: ئەمانە شوپهاندنە و شوپهاندنەش کوفرە، ئێمەش دەلێن:
نەخێر ئەمە شوپهاندن نییە، خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ (١١) الشورى) نەفى شوپهاندنى لە خۆى کرد، بە لām بیستن و بینین بۆ خۆى
سەلماند، لە گەڵ ئەوەشدا بیستن و بینین لە دروستکارەکاندا بوونیان هەیه، ئەوەش
بە لگەیه کە ئەوە لە گەڵ ئەوێتردا ناشوبهێنرێت و لە یەك ناچن.

مەبەست لە: (واضطربهم الأمر إلى أن قالوا بالتعطيل).

التعطيل: بریتییه لە نكۆلى کردن لە دروستکار، چونکە ئەمە بەرەو (تعطيل) دەبات،
چونکە ئەوەکەسەى نابیسى و نابینى و قسە ناکات و ئیرادە و ویستی نییە و هەرەها
لە ناو جیهاندا نییە و لە دەرەوێ جیهان نییە و لە سەرەو نییە و لە خوارەو نییە،
کەواتە ئەوە خۆایەك نییە تاكو بپەرستى، بۆیە کارەکە بەرەو لە کارخستن (تعطيل) و
بى باوەرى (إلحاد) بردنى.

﴿١٠٠﴾ نوسەر دەئیت: (وقال بعض العلماء - منهم الإمام أحمد بن حنبل-: الجهمي كافر ليس من أهل القبلة، حلال الدم، لا يرث ولا يورث لأنه قال: لا جمعة ولا جماعة ولا عيدين ولا صدقة، وقالوا: من لم يقل: القرآن مخلوق فهو كافر).

واتە: ھەندئ لە زانایان ھەرموویانە - لەوانە ئەحمەدی کوپی حەنبەل-: - جەھەمی کافرە و ئەھلی قیبلە نییە، خۆینی حەلّالە و لە میرات ھیچ وەرناگرێ و مالاھەکی نابێتە میراتی چونکە ئەو دەئیت: - نە جومعە و نە جەماعەت و نە دوو جەژن و نە صدەدە قە ھەبە، ھەروەھا دەئین: - ھەر کەسێ نەئیت: قورئان دروستکراوە ئەوا کافرە.

پاڤە:

قسەى زانایان: (الجهمي كافر ليس من أهل القبلة).

واتە: کافرە بەکۆی قسەکانی، چونکە ئەو سیفاتەکانی خۆای گەورەى لە کارخست (تعطيلي) کرد، گومان لەوەدا نییە ئەمە توندترین کوفرە.

قسەکانیان کوفرن بەرەو (تعطيل) دەیانبات، ھەروەکو شەيخ ھەرمووی: ئەویش ئینکارکردنی بوونی خودایە، ئیمامی ئەحمەد وەلامی ئەوانی دایەو لە کتێبە کەیدا (الرد على الجهمية) کە کیتابیکی چاپکراوە و تەحقیق کراوە سوپاس بۆ خوا، جگە لەیەکی وەلامی ئەوانی دایەو، (شیخ الاسلام) لە کتێبیکی گەورەدا پەددی ئەوانی دایەو بەناوی (بيان تلبیس الجهمية).

مەبەست لە: (حلال الدم، لا يرث ولا يورث).

چونکە ئەو لەدینەکەى ھەلگەراوەتەو (مرتد)ە، بۆیە خۆینی حەلّالە، چونکە ئەوێ خۆینی پارێزراو دەکات ئیسلامە، کەسێ کافر خۆینەکەى حەلّالە.

مەبەست لە: (لأنه قال: لا جمعة ولا جماعة).

واتە: چونکە (جەھەم) ئینکاری لەنویژی جومعه کرد، ئینکاری لەنویژی جەماعەت کردووە، بەلکو لای ئەو تەنھا ناسینی خوا بەسە، جا ئیمان لای ئەو تەنھا ناسینە، ئەگەر مەزھەبێکی ڕەوێدگارەکی خۆی بەدڵ ناسی ئەوا دەبێتە کەسێکی ئیماندار خواوەن ئیمانێکی تەواو، هەرچەندە نوێژیش نەکات و پۆژوو نەگرێت و هیچ پەرستێک ئەنجام نەدا.

مەبەست لە: (ولا عیدین ولا صدقة).

چونکە وای دەبینی کەوا کردووەکان لەئیمان نین، گوتن بەزمانیش لەئیمان نییە و هەروەها باوەڕ بوونیش، چونکە ئیمان لای ئەو تەنھا ناسینە.

مەبەست لە: (وقالوا: من لم يقل: القرآن مخلوق فهو كافر).

جەھەمیەکان دەڵێن: — هەر کەسێ ئەڵێ: قورئان دروستکراوە و تێ قورئان کەلامی خۆایە ئەوا کافەر، چونکە ئەو خۆاکەى بە دروستکراوەکانى شۆبەاندووە و شۆبەاندنیش کوفرە.

نوسەر دەڵێت: (واستحلوا السيف على أمة محمد ﷺ) وخالفوا من كان قبلهم وامتنحوا الناس بشيء لم يتكلم فيه رسول الله ﷺ ولا أحد من أصحابه وأرادوا تعطيل المساجد والجموع).

واتە: کۆشتاری ئۆممەتى (محمد) یان (ﷺ) خەڵال کرد، لەگەڵ ئەوانەى پێش خۆیاندا جیاوازییون، خەڵکیان تاقى دەکردووە لەشتێکدا پێغەمبەرى خواو (ﷺ) هاوێلانی قسەیان تیا دا نەکردووە، وێستیان مەزگەوتەکان لە کاربەخەن.

پاڤە:

مەبەست لە: (واستحلوا السيف على أمة محمد ﷺ).

کۆشتنى مۆسڵمانانيان ھەڵال کرد، ئەوانەى لە ھەقیدەدا لەگەڵیاندا جیاوازن، بۆیە کاتى لەسەردەمى (مەئمون) دا دەسەلاتیان گرتە دەست ئەو ھى کۆشتیان لەزانایان کۆشتیان و ئەو ھى سزایاندا ئەوا سزایاندا، بۆ ئەو ھى ناچاریان بکەن لەسەر و تنى مەزھەبى جەھەمیە.

مەبەست لە: (وخالقوا من كان قبلهم).

لەمۆسڵمانان، چونکە ئەم قسەى تەنھا لەواندا دەرکەوت لە کەسى پێش خۆیان نەبۆ.

مەبەست لە: (وامتحنوا الناس بشيء لم يتكلم فيه رسول الله ﷺ).

وێستیان خەلکى ناچار بکەن بۆ و تنى قسەکەى خۆیان، ھەروەکو لەسەردەمى مەئمون و ئەوانەى پاش ئەوان ھاتن پوویدا کاتى خەلکى ناچار کرد بە و تنى ئەو ھى قورئان دروستکراو.

مەبەست لە: (وأرادوا تعطيل المساجد والجوامع).

چونکە مەزھەبى ئەوان لەئیماندا تەنھا ناسینە ھەرچەندە ھىچ کارىک نەکات و ھەرچەند بەزمانش نەیلئ ھەرچەندە بەدلى باوەرى نەبى کەواتە ھىچ پێویست بەمژگەوت ناکات چونکە لای ئەوان نوێژەکان واجب نییە.

﴿١٠١﴾ نوسهر ده‌ئیت: (وأوهنوا الإسلام وعطلوا الجهاد وعملوا في الفرقة وخالفوا الآثار وتكلموا بالمنسوخ واحتجوا بالمتشابه فشككوا الناس في أديانهم واختصموا في ربهم وقالوا: ليس هناك عذاب قبر ولا حوضا ولا شفاعة والجنة والنار لم يخلقا وأنكروا كثيرا مما قال رسول الله ﷺ) فاستحل من استحل تكفيرهم ودمائهم من هذا الوجه لأنه من رد آية من كتاب الله فقد رد الكتاب كله ومن رد حديثا عن رسول الله ﷺ فقد رد الأثر كله وهو كافر بالله العظيم).

واته: بوونه هوی لاوازیبونی ئیسلام و جیهادیان له کارخست (تعطیل) کرد و کاریان بۆ پارچه پارچه کردنی موسلمان کرد، له گه‌ل به‌لگه‌و سوننه‌ته‌کاندا جیاوازیبون، به‌لگه‌(منسوخ)ه‌کانیان وه‌رگرتو به‌لگه‌ (متشابه‌کان)یان کرده‌ حوججه‌، بۆیه‌ گومانیان خسته‌ ناو دلی خه‌لکییه‌وه‌ له‌ دینه‌که‌یاندا و ده‌مبازیان (مخاصمه‌)یان له‌زاتی په‌روه‌ردگاردا کرد ووتیان: سزای ناوگۆڕ بوونی نییه‌، (حوض)و شه‌فاعه‌ت نییه‌، به‌هه‌شت و دۆزه‌خ دروست نه‌کراون، زۆربه‌ی ئه‌وانه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی ئینکاریان لی کرد، بۆیه‌ ئه‌وانه‌ی به‌کافریان ده‌زانن خویینی ئه‌وانیان هه‌لال کرد له‌م پوویه‌وه‌ چونکه‌ هه‌رکه‌سی یه‌ك ئایه‌ت له‌قورئان په‌د بکاته‌وه‌ ئه‌وا هه‌موو قورئانی په‌د کردووه‌ته‌وه‌ و هه‌رکه‌سی یه‌ك فه‌رمووده‌ په‌د بکاته‌وه‌ ئه‌وا هه‌موو فه‌رمووده‌کانی په‌د کردووه‌ته‌وه‌، ئه‌ویش کافره‌ به‌خوای گه‌وره‌.

پاڤه:

مه‌به‌ست له: (وأوهنوا الإسلام).

واته: جه‌ه‌مییه‌کان، ئیسلامیان لاواز کرد.

مه‌به‌ست له: (وعظلوا الجهاد).

جیه‌ه‌د‌کرد‌نی‌ان له‌پ‌ین‌ا‌وی خ‌و‌ا‌دا له‌کار خ‌س‌ت، چ‌ون‌که ک‌ا‌فره‌کان به‌ک‌ا‌فر ن‌ا‌زان‌ن، چ‌ون‌که ئ‌ه‌و ک‌ا‌فرانه خ‌و‌ا ده‌ناس‌ن، م‌ا‌ن‌ای ئ‌ه‌وه‌یه ف‌یر‌عه‌و‌ن م‌وس‌ل‌مان‌ه، چ‌ون‌که خ‌و‌ای گ‌ه‌وره‌ی به‌د‌ل ده‌ناس‌ی، خ‌و‌ای گ‌ه‌وره ده‌فه‌رم‌و‌یت: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (١٠٢) الْأَسْرَاءِ) و‌اته: م‌و‌وس‌ا و‌ت‌ی: ئ‌ه‌ی ف‌یر‌عه‌و‌ن! به‌پ‌اس‌تی ت‌و چ‌اک ده‌زان‌ی که ئ‌ه‌و (٩) ن‌و به‌ل‌گ‌ه و ئ‌ایه‌ت‌انه له‌خ‌و‌یا‌نه‌وه نه‌ه‌ات‌و‌ن به‌ل‌کو ه‌ه‌ر پ‌ه‌روه‌رد‌گ‌اری ئ‌اس‌مان‌ه‌کان و ز‌ه‌وی ن‌ارد‌و‌نی).

جا ئ‌ه‌و خ‌و‌ا به‌د‌ل ده‌ناس‌ی، م‌وش‌ری‌که‌کان له‌سه‌رده‌می پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خ‌و‌ا‌دا (ﷺ) به‌د‌ل خ‌و‌ایان ده‌ناس‌ی به‌ل‌کو به‌ه‌ه‌موو ش‌ی‌وه‌یه‌ک ع‌ی‌ب‌اده‌ت‌یان ده‌کرد جا ئ‌ه‌وان با‌وه‌پ‌یان و‌اب‌و خ‌و‌ای گ‌ه‌وره پ‌ه‌روه‌رد‌گ‌اره‌و ش‌ای‌سته‌ی پ‌ه‌رس‌تنه، به‌ل‌ام ها‌وه‌ل‌یان ب‌و ب‌ر‌پ‌ار‌ده‌دا با‌وه‌پ‌یان و‌اب‌و ئ‌ه‌و ها‌وه‌ل ب‌ر‌پ‌ار‌د‌انه له‌خ‌و‌ا ن‌ز‌یک‌یان ده‌ک‌اته‌وه.

مه‌به‌ست له: (وخالقوا الآثار).

واته: له‌گ‌ه‌ل به‌ل‌گ‌ه و س‌ون‌نه‌ت‌دا ج‌یا‌وا‌ز ب‌و‌و‌ن.

مه‌به‌ست له: (وتكلموا بالنسوخ).

به‌ل‌گ‌ه مه‌ن‌س‌وخ‌ه‌کان و‌ه‌رده‌گ‌رن و‌کار به‌ (ناس‌خ) ه‌کان ن‌اک‌ه‌ن له‌به‌ر گ‌وم‌را ک‌رد‌ن، ه‌ه‌روه‌کو خ‌و‌ای گ‌ه‌وره فه‌رم‌و‌یه‌ت‌ی: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ) آل‌ع‌مر‌ان/٧) و‌اته: ئ‌ین‌جا ئ‌ه‌وان‌ه‌ی له‌د‌ل‌یا‌ندا ل‌ا‌دان و‌چ‌ه‌وت‌ی ه‌ه‌یه ه‌ه‌ر له‌م‌وته‌ش‌ا‌ب‌یه‌ه‌کان ده‌گ‌ه‌پ‌ژ‌ن و ه‌ه‌ر له‌وان پ‌ه‌پ‌ره‌وی ده‌ک‌ه‌ن).

مه‌ن‌س‌وخ‌ یه‌ک‌ی‌که له‌ (م‌ت‌ش‌ا‌به‌ه‌) کان، چ‌ون‌که ده‌ب‌ی م‌وس‌ل‌مان‌ان (ناس‌خ و مه‌ن‌س‌وخ) و (م‌ط‌ل‌ق و م‌ق‌ید) و (خ‌اص و ع‌ام) ب‌زان‌ن و ز‌ان‌سته‌کان‌ی (اس‌ت‌د‌لال) ب‌زان‌ن، ب‌و‌یه ن‌اب‌ی ه‌یچ

دەقیك بکریته بەلگە بەبى ئەوھى بزانی (منسوخ)ە یان (مخصص)ە یان (مقید)ە، جا ئەوانە تەماشای ئەمە ناکەن، لەبەر لادان، لەبەر گومراکردنى خەلکی و دەلێن: - ئێمە قورئان دەکەینە بەلگە، لە کاتیکدا ئەوان قورئانیان نەکردووە تە بەلگە، قورئان ئەو کەسە دەیکاتە بەلگە ھەمووی پیکەووە وەرگرێ، بەلام کەسیک ھەندیکى وەرگرێ و واز لە ھەندیکىتر بەیئى ئەوا پى کافرە، خۆی گەرە فەرموویەتى: (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ الْبَقْرَةِ/٨٥) جا ئەو کەسەى لەنیوان (محکم) و (متشابھە)دا کۆنەکاتەووە ئەوا ھەندى لەقورئانى وەرگرتووە و وازی لەو ھێندەکەى ھێناوە، بۆیە خۆی گەرە دەفەرمویت: (وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ وَتِيَان: (كُلٌّ) واتە: (محکم) و (متشابھە) (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/٧) ئەوان (متشابھەکان) بۆ (محکم)ەکان دەگێرنەووە، جا پوونی دەکاتەووە تەفسیری دەکات، بەلام ئەمە پێویستی بە زانایە، نابى خۆبە زانازان بچیتە ناو ئەو باسەووە، یان لادەرێک گومراکردنى دەوێ، جا ھیچ کەسیک (متشابھەکان) وەرناگرێ ئیلا دوو کەس نەبى: -

• یان لادەرێک گومراکردنى دەوێ، وەکو جەھەمیەکان، بۆیە ئیمامى ئەحمەد دەربارەیان فەرمووی: بەلگە متشابھەکانى قورئان دەکەنە بەلگە^{٢٣٩}.

• یان خۆ بە زانازانىک کە نازانى، بە ناو دینی خواوہ قسە دەکات بەبى عیلم.

مەبەست لە: (واحتجوا بالمتشابھ).

بۆیە ئیمامى ئەحمەد لە کتیبى (الرد على الجهمية) پەدى ئەوانى دایەووە، لەکتیبەکەدا ئەو دەقانى ئەوان کردوویانە تە بەلگە ھێناویەتیەووە ھەموو بۆچوونەکانى پوچەل کردووە، پراستەکەى تیا دا دیارى کرد، جەمعى لەنیوان ئایەت و فەرموودەکاندا کردووە.

مەبەست لە: (فشككوا الناس في أديانهم).

گومانی تبادا نىيە ئەمە تىكدانى بىرو ھزەكانە، بۆيە دروست نىيە ھىچ كەسى
لەمەسە لە عىلمىيەكاندا قسە بکات بەتاييەتى لەعەقىدەدا ئىللا كەسانىك نەبى زانان،
دروست نىيە نىوہ زاناکان يان خۆبەزانانەكان قسەى تىدا بکەن، ھەرودھا لادەران و
گومراکان لە پىشتەرن بەوہى قسەى تىدا نەکەن.

مەبەست لە: (واختصموا في ربحم).

(جيدال)يان داميتنا، خواى گەورە دەفەر مويت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
فَلَا يَغْرُزُكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (۴) غافر) واتە: ھەر ئەوانە لەبارەى ئايەتەكانى خواوہ
مەملەتانى و دەمبازى ئەکەن _ لەپووى عىنادەوہ _ كافرو بى باوہ پەن جا با ھەلسورانيان
لەشاراندا تۆ فريو نەدا).

كەسى ئيماندار لە ئايەتەكانى خوادا جيدال ناکات، بەلكو وەرى دەگریت و باوہ پى
وايە ئەوہ قسەى خوايە، ھەر ئەويش خەيرو ھىدايەتە، بەلام ئەوانەى لەسەرى
پادەوہستەن و گومانيان لىي ھەيە ئەمە كەسىكى دەمبازە (مجادل) ە لە ئايەتەكانى
خوادا.

مەبەست لە: (وقالوا: ليس هناك عذاب قبر).

ئەمە قسەيە يەك دەنگەن لەسەرى لە مەزھەبەكەياندا چونكە لای ئەوان ھەر كەسى
خوای ناسى ئەوہ ئيماندارە و پىويست ناکات نويز بکات و پۆوو بگریت و حەج و
عەمرە بکات و كارەكانى تر ئەنجام بدات، بەپىي ئەم قسانە سزای ناو گۆر بوونى نىيە
چونكە ھەموو خەلكى خوا دەناسن، ھىچ گۆرپايەلى و سەرپىچى نىيە، ئەوانەى وا لە
گۆردان ھەموويان خوا دەناسن، كەواتە سزا نادرین.

مەبەست لە: (ولا حوضا ولا شفاعة).

ئىنكارىيان لە ھەموو بابەتە غەيبىيەكان کرد، چونکە ئەوان تەنھا پشت بە عەقلى خۆيان دەبەستن.

مەبەست لە: (والجنة والنار لم يخلقا).

واتە: جەھەمىيەكان دەلێن: بەھەشت و دۆزەخ ئیستا دروست نەکراون، ھەرچەندە خوای گەورە ھەوالی پى داوین کەوا دروستکراون ئیستا، خوای گەورە دەربارەى بەھەشت دەفرمویت: (أَعِدْتُ لِلْمُتَّقِينَ (١٣٣) آل عمران) وشەى: (أَعِدْتُ) بەلگەى بەھەشت ئیستا ئامادەى بوونی ھەى، دەربارەى ئاگر فرمویەتى: (أَعِدْتُ لِلْكَافِرِينَ (١٣١) آل عمران) ھەروەھا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالی پى داوین سەختى گەرمایى لە گروپى دۆزەخە، ئەوێش بەلگەى ئیستا بوونی ھەى، ھەروەھا ئاگر دوو ھەناسەى ھەى، ھەناسەى ك لەزستانداو ئەویش لە سەختترین ساردیدا دەیبینن و ھەناسەى ك لە ھاویندا ئەویش لە سەختترین گەرمیدا دەیبینن، فرمویەتى: (ان شدة الحر من فيح جهنم)^{٢٤٠}.

مەبەست لە: (وأنكروا كثيرا مما قال رسول الله ﷺ).

لە زۆرىك لەوانەى لە قورئان و سوننەتدا ھاتوو ئىنكارىيان لى کرد، چونکە لەگەڵ بۆچوون و باوەپى ئەواندا جیاوازی و ناگونجى.

مەبەست لە: (فاستحل من استحل تكفیرهم ودمائهم من هذا الوجه).

ھەرکەسێ لە ئەھلى سوننە و جەماعە ئەوانى بە کافر زانیو ئەوا لە بەر کۆى ئەو قسە چەپەلانیان ئەوانى بە کافر زانیو، چونکە قسەکانیان بەو کۆتای دیت کەوا دین بوونی نییە.

مەبەست لە: (لأنه من رد آية من كتاب الله فقد رد الكتاب كله).

هەروەكو لە پێشدا باسمان كرد هەركەسى هەندى لە قورئانەكە بە بەلگە وەر بگىرى و واز لەو هەندەكەى تر بهێنى كە پەيوەندى پێوەیە، ئەوا یەكێكە لەوانەى باوەرى بە هەندى لە قورئانەكە هێناوە و وازی لە هەندەكەى تر هێناوە، جا ئەو كەسەى (متشابەكان) بكاتە بەلگە و واز لە (محكمەكان) بهێنى ئەوا لەو كەسانەى باوەرى بە هەندى كى كىتاب كردووە و كوفرى بەو هەندەكەى تر كردووە.

مەبەست لە: (ومن رد حديثا عن رسول الله ﷺ) فقد رد الأثر كله).

هەروەها لە سوننەتدا (محكم) و (متشابە) هەيە، جا هەركەسى لە سوننەتدا (متشابە) وەر بگىرى و واز لە (محكم) بهێنى ئەوا پەردەى هەموو سوننەى كردووەتەو.

مەبەست لە: (وهو كافر بالله العظيم).

ئەمە ئەنجامەكەى پەنا بە خوا، چونكە ئەو كەسەى باوەرى بە خوا هەيە دەلێت: (أَمَّا بِكُلِّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/٧ بەلام ئەوەى لە دلێدا لادان هەيە ئەوا (متشابە) وەر دەر بگىرى، چونكە بۆ ئەو دەرگونجى، بەلام (محكم) ئەكان ئەوا بەكەلگى ئەو نایەت بۆیە وازی لى دەهێنى، ئەمە پێگای ئەهلى ئارەزوو هەردەم و تايبەت نى بە جەهەمىيەكان بەلام سەرچاوەكەى جەهەمىيەكانە، چونكە ئارەزوو پەرستان هەموویان لە هەركاتێكدا بن ئەمە رێگایانە، ئەو بەلگانە وەر دەر گرن لە گەل ئارەزوویاندا بگونجى و واز لەو پرایە دەهێنن لە گەل حەزو ئارەزوویاندا نەگونجى.

نوسەر دەلێت: (فدامت لهم المدة، ووجدوا من السلطان معونة على ذلك، ووضعوا السيف والسطوط على من دون ذلك فدرس علم السنة والجماعة وأوهنوها، وصارتا مكتومتين لإظهار البدع والكلام فيها ولكنهم واتخذوا المجالس وأظهروا رأيهم ووضعوا فيها الكتب وأطعموا الناس وطلبوا لهم الرئاسة فكانت فتنة عظيمة لم ينج منها إلا من عصم الله فأدنى ما كان يصيب الرجل من مجالستهم أن يشك في دينه أو يتابعهم أو يرى رأيهم على الحق ولا يدري أنه على

حق أو على باطل فصار شاكا فهلك الخلق حتى كانت أيام جعفر الذي يقال له المتوكل فأطفأ الله به البدع وأظهر به الحق وأظهر به أهل السنة وطالت ألسنتهم مع قتلهم وكثرة أهل البدع إلى يومنا هذا).

واته: ماوهیه ک پۆژگار بۆ ئەوان بوو، له لایەن دەسەڵاتەوه یارمەتی دەریان هەبوو بۆ بلۆکردنەوهی پاكەیان، بە شمشێرو قامچی دەجووڵانەوه لەگەڵ ئەو کەسانەى له گەڵ پاو بۆچوونی ئەواندا نەبوون، بۆیه عیلمی سوننەو جەماعە پەرتو بلۆ بوەوهو لاوازیان کرد، ئەهلى سوننەو جەماعە شاراوەو نادیار بوون لەبەر دەرکەوتنى بیدعەو کەلام له مەسەلەکاندا، له بەر ژمارە زۆرییان و چەندان مەجلیسان داناو بۆچوونی خۆیان دەرخیست و چەندین کتێبیان لەو بابەتەدا نووسی، تەماحیان خستە بەر خەلکی و سەرۆکایەتی و دەسەڵاتیان بۆ ئەوان دەویست، بۆیه فیتنەیهکی مەزن بەرپا بوو، هیچ کەسێک لێی دەریاز نەبوو ئیلا ئەوانە نەبێ خوای گەرە پاراستنی، کەمترین شت تووشی کەسێک دەبوو له مەجلیسەکانی ئەواندا ئەوه بوو گومانی له دینه کەیدا بۆ دروست دەبوو، یان شوێنی ئەوان دەرکەوت یان وایە زانی پاو بۆچوونی ئەوان لەسەر حەقە، نەیدەزانی خۆی لەسەر حەقە یان لەسەر (باطل) ه بۆیه گومانی بۆ پەیدا بوو، خەلکی بەهەلاکەتدا چوون تاكو سەردەمی (جەعفەر) کە پێیان دەگووت: (المتوكل) خوای گەرە به هۆی ئەوهوه ئاگرى بیدعەى کوژاندهوهو حەقی دەرخیست و ئەهلى سوننە بەهۆیهوه دەرکەوتن و زمانیان درێژ بوو هەرچەندە خۆیان کەم بوون و ئەهلى بیدعە زۆربوون تاكو ئەمڕۆ.

پاڤه /

مەبەست له: (فدامت لهم المدة ووجدوا من السلطان معونة على ذلك).

ئاماژە به سەردەمی (مەئمون) و نەوه کەى دەرکات خوای گەرە له ئێمه و ئەویش خۆشبەیت کە پێی مەغرور بوون و پێی هەڵ خەڵەتان.

مەبەست لە: (ووضعوا السيف والسوط على من دون ذلك).

واتە لەسەر دەمى مەئموندا زال بوون بەسەر ئەھلى سوننە و جەماعەدا، ئەمەش ئەنجامى دانانى ھاوپازى پيس و چەپەلە، جا پتويستە لەسەر كەسى موسلمان چ دەسەلاتدار بێت يان دەسەلاتدار نەبى هەردەم كەسى چاك بكاتە ھاوپازى خۆى، خواى گەرە دەفەرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا) آل عمران (۱۸/۱) واتە: ئەى ئەوانەى باوە پتان هیتاوه! بەدەر لە خۆتان كەسىك مەگرەنە دۆست و مەيكەنە جێى راز و نیازى خۆتان و نەيتىبەهەكانى خۆتان يان لا بدرکێتن، لە كار تێكدان و زیان پێگەياندنەتان درێغ ناکەن و كۆل نادەن).

جا كەسى موسلمان ھاوپازى چاكى هەبە و ئاگادارو وریایە لە ھاوپازى خراب، بەتایبەتى كاربەدەستان، تەماشاكە ھاوپازى خراب چى بە (مەئمون) كرد، لەگەڵ ئەو هەموو زىرەكى و خانەدانەى، ئەو لە نەوەى (هاشم)ە، لەگەڵ ئەمەشدا مەغرور بوو پێیان، تەماشاكە ھاوپازى خراب چى بەدواین خەلیفەى بەنى عەبباس كرد: ابن العلقمى و الطوسى، چىيان بەخەلیفەى عەبباسى كرد؟ لە پۆژەلاتەو تەتاریان هیتایە سەرى و ئەوانیان هیتا و پێگایان بۆ كردنەو و پێگایان بۆ سووك و ئاسان كرد تا دەستیان بەسەر بەغدا و ولاتانى موسلماناندا گرت، كوشتاریكى گەرە و مەزنیان بەرپا كرد، هەموو كىتابەكانیان سوتاندو خستیانە پووبارى دیجلە و فوراتەو تەكو پەنگى ئاوەكە گۆرا، وایان دەزانى ئەوان ئىسلامیان نەهیتشت بەلام ئىسلام لە لایەن خوداوە پشتموانى لى دەكرى هەرگیز لەناو ناچیت.

مەبەست لە: (فَدَرَسَ علم السنة والجماعة).

دَرس: واتە بلأوبوویەو چونكە (الدروس) بریتىیە لەپەرت و بلأوبوونەو.

مەبەست لە: (وأوهنوها).

واتە: عیلمی کیتاب و سوننەیان لاواز کردو عیلم لای ئەوان بوووە عیلمی (جدل) و عیلمی کەلام و عیلمی مەنتیق.

مەبەست لە: (وصارتا مکتومتین لإظهار البدع والکلام فیها).

وازیان لە سوننەت هێناو خۆیان بە دەرخستنی بیدعە و بانگەواز کردن بۆی خەریک کرد، بۆیە ئە هەلی سوننە کپ و بێدەنگ کران.

مەبەست لە: (ولکثرتم واتخذوا المجالس وأظهروا رأیهم).

مەجلیس و قوتابخانە و کۆپو کۆبوونە وەکانیان ئیستغلال کردو سوودیان لى بینی بۆیە لەو جیگایانەدا راویۆچوونی خۆیان دەرخست و بلایان کردەو، ئە هەلی خراپەکاری بەو شیوەیەن ئە گەر دەسەلاتیان هەبى ئەوا هیچ چاوەپوان نابن لە هەولدان بۆ نەهێشتنی ئیسلام.

مەبەست لە: (ووضعوا فیها الکتاب).

واتە: کتیبیان نووسییهو، کتیبی جەهەمی و موعتەزیلە.

مەبەست لە: (وأطمعوا الناس وطلبوا لهم الرئاسة).

زۆرێک لەوانەى کە نەگەیشتبوونە عیلم توانیان قەناعەت بە بۆچوونەکانیان بکەن و شوێنیان کەوتن، چونکە فیتنە ئە گەر هات ئەوا کەمێک لە خەلکی پزگاریان دەبى، بەلام هەندى لە خەلکی هەن زۆر پتیی کاریگەر دەبن، هەیانە کە مەتر کاریگەر دەبن پتیی و هەیانە سەلامەت دەبن، بەلام لە پاش تاقیکردنەو، قەناعەتیان کرد بە خەلکی بە مەزەبەکەى خۆیان بە پاره مەغروریان کردن، ئەوان جاری وابوو بە هەپەشەو کوشتن و لێدان و بەندکردن مامەلەیان دەکرد و جاری وا بوو بە لێنیان پى دەدان بە پاره و پلەو پایە و ئاینەى گەش، جا کەسى نەفام و خاوەن تەماح دینەکەى بە دۆنیاکەى دەفرۆشیت _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (فكانت فتنة عظيمة لم ينج منها إلا من عصم الله).

ھىچ كەس ئىك لىتى دەربازى نەبوو ئىللا مەگەر كەس ئىك دەستى گرتىبى بەقورئان و سوونەتەو و ئارامى گرتوو و لەسەرى وەك ئىمامى ئەحمەد و تىا ياندا ھەبوو كوژا لەكاتى كەدا دەستى گرتبوو بەقورئان و سوونەتەو، بەلام ئەوانەى لەگەل ئەواندا بۆيشتن ئەوا لەگەل ئەواندا بەھەلا كەتدا چوون.

مەبەست لە: (فأدى ما كان يصيب الرجل من محالستهم أن يشك في دينه).

واتە: ھەندى لەخەلكى ھەبوو لە دىنەكەيان لايانداو ھەندىكى تر لە دىنەكەى لای نەدا، بەلام چەند گومانىكى بۆ دروست بوو لە ھەندى مەسەلەدا چونكە دانىشتن لەگەل ئەوانەدا ھەرگىز خەيرو چاكە لەگەل خۆيدا ناھيىتى.

مەبەست لە: (أو يتابعهم).

ھەركەسى لەگەل ياندا دانىشتى يان تووشى گومانى زۆر دەبى و لەپى لادەدا، يان كەمىك تووشى لادان دەبى يان بەلای كەمەو تووشى جۆرىك لەجۆرەكانى گومان دەبى لەھەندى لە بابەتەكاندا.

مەبەست لە: (يتابعهم أو يرى رأيهم على الحق ولا يدري أنه على حق أو على باطل فصار شاكاً).

بەتايىبەتى كۆمەلەك حوججەى ساختە و كۆمەلەك پەوانىبىزى و زمان پاراوى و زمان لووسيان پىيە، جا ئەوانە پىويستىيان بەزانايەكى دامەزراو بەرگرى بكات و وەلاميان بداتەو، وەكو ئىمامى ئەحمەد و شىخ الاسلام (ابن تيمية) وەكو ئەو پىشەوايانە كە بەرانبەريان پاوەستان و شكەندنيان.

مەبەست لە: (فهلك الخلق حتى كانت أيام جعفر الذي يقال له المتوكل).

واته: ئەم تاقیکردنەوه بەرده‌وام بوو لەسەر دەمی مەئمونداو سەردەمی (معتصم)ی
 برای و سەردەمی (واثق)ی کۆپی (المعتصم) کاتی (واثق) بەهەلاکەتدا چوو بەیعه درایه
 (متوکل)ی برای، جا ئەو سوننه‌ی سەرخست و تاقیکردنەوه‌ی لەسەر زانایان نەه‌یشت،
 دەرگای پەحمەت لەلایەن خوداوه کرایه‌وه، جا خوای گەوره پاداشتی خەیری بداتەوه،
 نۆز پێزی لەئیمامی ئەحمەد دەرگرت و سەریه‌رزی کرد.

مەبەست له: (یقال له المتوکل).

واته: (المتوکل علی الله) ئەمە نازناوه‌که‌یه‌تی، بەلام ناوه‌که‌ی (جعفر)ی کۆپی
 (الواثق) بوو.

مەبەست له: (وطالت السنتهم).

واته: ئەه‌لی سوننه، واته: بەه‌یزییون لەقسەکردندا، توند بوون لەقسەکردندا بەسەر
 ئەه‌لی بیدعەدا، جا کارەکه پێچەوانەوه بوو.

مەبەست له: (مع قتلهم وكثرة أهل البدع إلى يومنا هذا).

بەلام (باطل) هەرگیز بەرگە‌ی حەق ناگریت، هەرچەندە ئەوانە‌ی لەسەر (باطل)ن
 نۆزین، جا ئەوانە بەرگە‌ی حەق و حەق ویستان ناگرن، هەرچەندە ئەوانە‌ی لەسەر حەق
 بن کەم بن، خوای گەوره دەرمانی: (كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ
 (٢٤٩) البقرة) واته: گە‌لی جار بەفەرمانی خوا کۆمه‌لێکی کەم بەسەر کۆمه‌لێکی نۆزدا
 سەرکەوتوون).

ئیمامی ئەحمەد تەنها یەک کەس بوو تەماشای بکە چی کرد بەرانبەر ئەو لێشاوه
 بێباوه‌پییە، خۆی بە تەنها دامەزراو بوو تاکو خوای گەوره لە سەردەستی ئەو سوننه‌ی
 سەریه‌رز کرد، بۆیە پێی دەرگوتری: (پێشە‌وای ئەه‌لی سوننه).

نوسەر دەلئيت: (والرسم وأعلام الضلالة قد بقي منهم قوم يعملون بها، ويدعون إليها، لا مانع يمنعهم ولا أحد يحجزهم عما يقولون ويعملون).

واتە: مىراتگران و ناودارانى گومپايى مايەوہ کۆمەلئک لەوان مايەوہ کاریان پى دەکرد، بانگەوازى بۆ دەکەن، هېچ پيگريهک پيگايان لى ناگریت، هېچ کەسێک پيگرييان نيبە لەوہى دەيلئین و دەیکەن.

پاڤە:

مەبەست لە: (والرسم وأعلام الضلالة قد بقي منهم قوم يعملون).

خراپە کۆتايى نايەت، بەلکو چاکە و خراپە دەمئيتتەوہ بۆ تاقیکردنەوہ و ئيبتلا، بەلام هەندى جار حەق سەردەکەوئ و دەردەکەوئ و هەندى جار (باطل) دەردەکەوئ، بەلام دەرکەوتنى (باطل) بەردەوام نابى، بەلام حەق هەرچى بەسەردا بئیت ئەوا بەئيزنى خواى گەورە دەگەپتتەوہ، خواى گەورە دەفەرمويت:

(وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) (۸۳) القصص واتە: پاشەپۆژى چاکيش هەر بۆ پاريزگارانه).

(وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى) (۱۳۲) طه واتە: پاشەپۆژى چاک و پيروزيش تەنها بۆ خەلکانى پاريزکارو بەتەقوايه).

پيشەوا (ابن القيم) دەلئيت:

والحق منصور وممتحن فلا تعجب فهذه سنة الرحمن ^{٢٤١}

﴿١٠٢﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم أنه لم تجئ زנדقة قط إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ريح فمن كان هكذا فلا دين له قال الله عز و جل: (فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم) وهم علماء السوء أصحاب الطمع والبدع).

واته: بزانه هه‌رگیز (زنده‌قه) په‌یدا نه‌بوو ئیلا له ناکه‌سانه‌وه نه‌بی شوینکه‌وتوانی هه‌موو بانگیکن له‌گه‌ل هه‌موو بایه‌کدا لارده‌بنه‌وه، جا هه‌ر که‌سی وابوو ئه‌وا دینی نییه، خوای گه‌وره ده‌لئیت: (قال الله عز و جل: فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم) ئه‌وانیش زانای خراپ و خاوه‌نی بیدعو ته‌ماحن.

پاڤه:

مه‌به‌ست له: (واعلم أنه لم تجئ زנדقة قط).

زنده‌قه: نیفاقه، دوپوویییه، ئه‌ویش بریتییه له ده‌رخستنی ئیمان و شاردنه‌وه‌ی کوفر، جا زه‌ندقیه‌کان: ئه‌وانه‌ن له سه‌ره‌تای ئیسلامدا پتییان ده‌گوترا: (منافقین) دوپووه‌کان، له‌نتیو خه‌لکیدا ده‌ژین، ئه‌گه‌ر هه‌لیان بو پرده‌خسی ئه‌وا خراپه‌ی خویان ده‌رده‌خه‌ن و دانیان جیر ده‌که‌نه‌وه به‌رانبه‌ر به‌حق و ئه‌هلی حق، هه‌روه‌کو ئیستا له‌سه‌رده‌می خۆماندا هه‌یه.

مه‌به‌ست له: (إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ريح).

واته: خه‌لکی عه‌وام شوینی هه‌موو بانگیک ده‌که‌ون نازانن به‌ره‌و کوئ ده‌پۆن، به‌لام زانایانی (ئه‌هلی عیلم) ئه‌وانه‌ن دامه‌زاون ئه‌وا شوینی حه‌ق ده‌که‌ون، بۆیه به‌ زۆری ئه‌وان مه‌غرور مه‌به، زۆری خراپه‌کاران، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَإِنْ تُطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) الانعام/١١٦ واته: ئه‌گه‌ر له زۆریه‌ی خه‌لکانی ئه‌م سه‌ر

زه‌وییه که بئی باوه‌پن په‌پیره‌وی بکه‌یت له ریگه‌ی خوا لات نه‌دهن و چه‌واشه‌و سه‌ر لیشتی‌واوت نه‌که‌ن).

عیبره‌ت به له‌سه‌ر حه‌ق بوون ده‌بئی هه‌رچه‌نده که‌میش بن.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً يَأْذِنُ اللَّهُ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ (٢٤٩) البقرة).

مه‌به‌ست له: (فمن كان هكذا فلا دين له).

نه‌و که‌سه‌ی دوو دل و دلّه‌پاوکی ده‌کات نه‌وا دینی نییه، نه‌وه که‌سیکی دوو‌پوه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مُذَبِّذِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا (١٤٣) النساء) واته: له‌نیوان نیمان و‌کوفردا دوو دلن نه‌وه‌یه بچه لای نه‌مان و موسلمان بن، نه‌وه‌یشه به‌یه‌کجاری خۆ بده‌نه لای نه‌وان و کافر بن، هه‌ر که‌سیکیش خوا گومرای بکات به‌هۆی لاساری نه‌و که‌سه خۆیه‌وه قه‌ت تۆ ناتوانی هه‌چ ریگایه‌کی خیری نیشان بده‌یت).

جا که‌سی دوو‌دل دینی نییه.

مه‌به‌ست له: (قال الله عز و جل: فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم).

نه‌وان نه‌گه‌ر له‌نه‌زانینه‌وه توشی دوو‌به‌ره‌کی بوايه‌ن نه‌وا موصیبه‌ته‌که ئاسان و سووک ده‌بوو، به‌لام نه‌وان جیا‌واز بوون له‌کاتی‌کدا ده‌زانن، چونکه نه‌وان شوینی ئاره‌زووی خۆیان که‌وتن بۆیه جیا‌وا‌زو دوو‌به‌ره‌کی که‌وته نیوانیان، جا نه‌گه‌ر شوینی حه‌ق بکه‌وتایه‌ن نه‌وا یه‌کده‌نگ ده‌بوون و‌کو‌ده‌بوونه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) آل عمران/١٠٣ واته: به‌تیکرا گشتتان ده‌ست به‌پشته‌ی ئایینی خوا و قورئانه‌که‌یه‌وه بگرن و قه‌ت لئی نه‌ترازین).

ئەگەر جیاوازی لەگەڵ حەقددا لەنەزانینەوه بوو ئەوا تەکا دەکریت نەمینی، بەلام ئەگەر لە زانینەوه بێت ئەوا نەهیشتن و نەمانی گرانە، چونکە خۆی گەورە دەفەر مویت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص) واتە: چ کەسێ گومرatre لەو کەسەى پەیرەوى هەواو ئارەزووی خۆی کردووه، بێ ئەوهی هیچ پێنویستکی لەخواوه هەبێ...؟).

هیچ کەسێک لەو گومرatre نییە، (فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًا بَيْنَهُمْ) (الجاثية / ١٧) واتە: نەوهی ئیسرائیل لەنەزانینەوه جیاوازی نەبوون بەلکو بەهۆی ئارەزووه جیاوازی بوون، هەروەها ئەوانەى لەوان دەچن لەم ئوممەتە.

﴿١٠٣﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة يهديهم الله ويهدي بهم غيرهم ويحيي بهم السنن فهم الذين وصفهم الله تعالى مع قلتهم عند الاختلاف فقال: (وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) فاستثناهم فقال: (فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم) وقال رسول الله (ﷺ): (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون)^{٢٤٢}.

واتە: بزانه کۆمەلئى خەلکى بەردەوام لەسەر ئەھلى حەق و سوننەتن، خواى گەرە پێنومبيان دەکات و ھىدايەتى جگە لەخۆيانيش دەدەن، سوننەتەکان زیندوو دەکەنەو، ئەوانن خواى گەرە وەصفى ئەوانى کردوو لەکاتى جياوازيدا ھەرچەندە کەمن، دەفەرمویت: (وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) خواى گەرە ئەوانى جياکردەو و فەرمووی: (فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم) ھەرەھا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى: (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون).

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم).

واتە: بزانه و فێربە.. ئەى مۆسڵمان.. ئەى قوتابى زانست و زانبارى کەوا حەق دەمێنى، کۆمەلئى خواى گەرە تەوفىقى داوێ لەسەر پێگا بمێنەو ھەرچەندە

فیتنەکان نۆز بن، هەرچەندە دوژمنانی هەول بەدن بۆ نەهێشتنی حەق و ئەهلی حەق ئەوا ناتوانن ئەو بکەن، چونکە خوای گەورە خۆی دەپارێزێ، هەر وەکو خوای گەورە دەفەر مۆیت: (إِنَّا نَحْنُ الذَّكْرُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) الحجر) واتە: بەراستی نێمە خۆمان ئەم قورئانەمان ناردۆتە خواری و هەر خۆیشمان ئاگادارو پارێزەری ئەکەین).

هەر وەها دەفەر مۆیت: (إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ) (٥١) غافر) واتە: بێ گومان نێمە یارمەتی پەيامبەرانیان و ئەوانەش بپوایان هێناوە ئەدەین، لەژیانی دنیادا بەسەر دوژمنانیاندا سەریان ئەخەین، وە لە پۆژەیشدا کە شاوە ددان _ لە پێغەمبەران و فریشتە و... _ هەلئەسن و راست دەبنەو).

پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (لاتزال طائفة من امتي على الحق ظاهرين لا يضرهم من خالفهم ولا من خذلهم حتى يأتي أمر الله تبارك وتعالى)^{٢٤٢} جا حەق ماوە و ئەهلی حەق ماون هەر چەندە چەند سالانێک یان چەند کاتیێک کەم ببنەو، خوای گەورە هەرگیز ئەم حەقە بزرناکات، بەلام پێویستە لەسەر ئەو کەسانەى دەست بەم حەقەو دەگرن ئارام بگرن لەسەری، ئارام بگرن لەسەر ئەوێ تووشیان دەبێ، ئەگەر نا ئەوا هەرگیز خوای گەورە ئەم حەقە بزرناکات، بەلکو چەند پشتیوان و شوێنکەوتوانێکی بۆ دەپەخسێنێ، پەنگە لەجێگایە کەو بەگوازێتەو بۆجێگایەکی تر جێگەر لە جێگایە کدا وازی لێ هێنرا ئەوا خەلکی تری بۆ دەپەخسێنێ، هەر وەکو خوای گەورە دەفەر مۆیت: (وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (٣٨) محمد) واتە: ئەگەر لەم دینە پشت هەلکەن خوای گەورە ئێوە دەگۆڕێ بەقەوم و گەلێکی تر ئەوسا ئەوانیش وەك ئێوە نابن).

هەر وەها خوای گەورە دەفەر مۆیت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ

اللَّهُ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةً لَّائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (۵۴) المائدة) واتە: ئەى ئەو كەسانەى باوەرپەتان ھېناو ھەركەسىكتان لە ئاينى خۆى (ئىسلام) پاشگەز بىتەو ھەركەپەى جا خوا لە مەولا كەسانىك دىننىت خۆشى دەوین و ئەوانىش ئەويان خۆش دەوئ و لە ئاست خاوەن باوەرپەندا خۆ بە كەمزان و بە سۆز و بە رامبەر بە كافرو بى باوەرپان خۆ بە گەورەزان و سەربەلندو دەپۆن بەرزى بۆ پەزامەندى خوا تى دەكۆشن و جەنگ دەكەن و لە تەشەر و لۆمەى لۆمە كارانىش ناترسن و باكيان نادا ئەو خۆشەويستى و تىكۆشانە، فەزلى و بەخششى خوايە بە ھەركەسىك خۆى بىەوئ دەيدا خواش فەزلى و مېھرەبانى فراوانە).

ئەمە دۇنيايىيە لە لاىەن خوداوە بۆ مانەو ھى ئەم حەقە، چەندىن كەسى بۆ دەپەخسىنى پىي ھەستن و بېپارەن، جا ترسەكە لە سەر لە ناوچوونى دىنەكە نىيە، بەلام ترسەكە لە سەر ئىمەيە ئەگەر دەست بەم دىنەو نەگرىن و ئارامى لە سەر نەگرىن، چونكە لە ئىمە دەسىنریتەو دەدریتە كەسانى تر، بۆيە پىويستە لە خۆمان بترسىن بۆ ئەو ھى ئەم دىنەمان لى نەسىنریتەو و بدريتە جگە لە خۆمان و ئىمەش بە ھەلاكەتدا بچىن.

مەبەست لە: (أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة).

عصابة: واتە كۆمەلىك (جەماعەتىك) ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمويەتى: (لا تزال طائفة) پىي دەگوتريت: طائفة، جماعة، عصابة.

مەبەست لە: (يهدىهم الله). بۆ دەستگرتن بەم حەقەو.

مەبەست لە: (ويهدي بهم غيرهم).

ئەوان خۆيان ھىدايەت دراون جگە لە خۆيانش ھىدايەت دەدەن، ئەمە صىفەتى زانا لە خوا ترسەكانە، ئەوان تەنھا خەرىكى خۆيان نابن، بەلكو بانگەوازى جگە لە خۆيان

دەكەن بۆ حەق و چاوپوونيان دەكەن و ھىدايەتيان دەدەن، بە مانای ئەوھى ئەوان
پێنمويان دەكەن و بۆيان پوون دەكەنەو.

مەبەست لە: (ويحيي بهم السنن).

واتە: سوننەتەكانى پيغەمبەر (ﷺ)، لەپاش ئەوھى پەرت و بلابوونەوھ و نيتزان
ئەوان زىندوى دەكەنەو، ئەمە پيگای ئەوانە، ئەوان سوننەتەكان زىندوو دەكەنەو
بىدەكان دەمرين و ئەم دینە تازە دەكەنەو تاوھكو وھكو ئەو كاتەى لى دیتەو
دابەزىوھتە سەر (محمد) (ﷺ) لەھەر ماوھىەكدا خۆى گەرە كەسێك دەنیرى بۆ ئەم
ئوممەتە دینەكە تازە بكاتەو، گۆرانی زیادەرەوان و خۆگۆرپینی ناراستان و تەئویلى
نەقامانى لى دوور دەخەنەو، ئەمە فەزلىكە لە خوداوە، چەندەھا جار ئەم دینە توش
بوە كەچى بەردەوام سەر بەرزە وھكو ئەو كاتەى دابەزىوھتە سەر (محمد) (ﷺ)
بەقورئان و سوننەتەكەىو، ھىچ كەسێك دەستى پى نەگەشتووھ بۆ ئەوھى بىگۆرپى،
ھەرەكو خۆى گەرە فەرموویەتى: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) (الحجر).

ئەوھتا قورئانەكە ھەرەكو ئەو كاتەى دابەزىوھتە سەر (محمد) (ﷺ) تەنھا یەك
پیتى لى نەگۆراو، ئەمەش پاراستنى خۆى گەرە یە بۆ قورئانەكە، چونكە كتیبەكانى
پیشوو قەشە و پراھیبەكان داویان لى كرابوو بە پاراستنى ئەوانیش كىتابەكەیان بزر
كرد، گۆرپانكارى و تەحریفى بەسەردا ھات، ھەرەكو ئەوھى بەسەر تەورات و ئىنجیلدا
ھات، بەلام خۆى گەرە خۆى كەفالتى پاراستنى ئەم قورئانەى گرتە ئەستۆى خۆى،
بۆیە ھىچ كەسێك جورئەتى ئەو ناكات تەنھا یەك پیتىك بگۆرپى ئەمەش لەنیعمەتى
خوایە بەسەر ئەم ئوممەتەو.

مەبەست لە: (فهم الذين وصفهم الله تعالى مع قلتهم عند الاختلاف فقال: (وما اختلف

فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) (البقرة ٢١٣).

(وما اختلف فيه) واتە: لەم دىنەدا يان لەم كۆتەبەدا (إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءهم
البينات بغيا بينهم) ئەوان جياواز نەبوون چونكە حەق شاراوە بوو لىيان و ناديار بوو و
گەپان بەدواى حەقدا، بەلام جياوازيبون بەهۆى جەوروستەمى هەندىكيان بەسەر
ئەوانىتردا، بەهۆى ئارەزووەكانەو، ئەمە هۆى جياوازي و دووبەرەكيان بوو:
ئارەزووەكان، حەزكردن لەخۆ دەرخستن، جا ئەوان ناكۆك نەبوون لەبەر نەزانين يان
ناديارى و شاراوەبى حەق، ئەمە خۆى لەخۆيدا ئىقامەى حوججەى تەدايە بە
سەريانەو، لەوێ حەقيان بۆ هات و ئاوپيان لى نەدايەو، بەلكو شويى ئارەزوو و
مەبەست و تەماحى خۆيان كەوتن لەم ژيانەدا، جا ئەم ئايەتە زەمى دووبەرەكى
تەدايە و پىويستە لەسەرمان لەسەر قورئان كۆبيينەو، هەرەها زەمى ئارەزوو حەزى
نەفسەكانى تەدايە و پىويستە لەسەر مۇسلمان شويىنكەوتەى حەق بىت، هەرچەندە
حەقەكە جياواز بىت لەگەل ئارەزووەكەيدا چونكە ئوممەتەكانى پيشوو: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ
رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) (٧٠) المائدة) واتە: كەچى هەر جارەى
يەكئى لەو پەيامبەرە، بەپىچەوانەى ئارەزووى ئەوان شتىكى بۆ هينابان دەستەيەك لە
پەيامبەرەكانيان بەدرۆزن دادەناو دەستەيەكيشيان هەر بە كوشتن شەهيديان
دەكردن).

جا ئەوان شويى پىغەمبەران دەكەون لەوێ لەگەل ئارەزووەكاندا دەگونجى، بەلام
ئەوێ لەگەل ئارەزووەكانياندا نەگونجى ئەوان پىغەمبەرەكان دەكوژن و يان
بەدرۆيان دەخەنەو، ئەمە پىگا و پەوشتى ئوممەتە بەهەلاکەتچو پيشووەكانە، جا
پىويستە لەسەرمان لەسەر كىتابەكەى خواو سوننەتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ) كۆ
بيينەو ئەوێ پيشين لەسەرى بوون لەهاوێلان و شويىنكەوتەوان هەرچەندە لەگەل
ئارەزووەكانماندا نەگونجى، ئەمە لەبەرژەوندى ئىمەدايە، شويىنكەوتنى
ئارەزووەكانمان زيانى ئىمەى تەدايە، خواى گەورە دەفەر مويى: (وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ

لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ (المؤمنون/٧١) واتە: ئەگەر حەق و پاستی دواى ئارەزووى ئەوان کەوتبا بى گومان ئیستا سیستەمى ئاسمانەکان و زەوى و ھەر دروستکراویکی تریش تیا یاندایە دەشیواو تیک دەچوو.

مەبەست لە: (فاستناهم فقال: فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم).

خوای گەورە دەفەر مویت: (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ (٢١٣) البقرة) واتە: لەسەرەتاوە ھەموو خەڵک یەک دەستەو یەک بەرە بوون ئینجا خوا پیغەمبەرانی نارد مۆژدە دەربە و ترسینەریش بن و کتیب و نامەى حەق و پاستیشى لەگەڵ ناردن تائەو ھى بوویە کیشەى نێوانیان و ناکۆکى و دووبەرەکیان تیدا ھەبوو شى بکاتەو ھەو ئەوانەیان لەو بەرنامەو کتیبەدا ناکۆک بوون، کە لەپێشدا کتیبیان پى درابوو ئەویش پاش ئەو ھەموو بەلگەو نیشانە پووانە بۆیان ھاتن جیاوازی و دژایەتی بەکەشیان ھەر لەبەر ئێرەى و ھەسادەتى ناوخۆیان بوو).

روونی کردەو ھە جیاوازیو دووبەرەکیان بەھۆى جەورەستەم و تەعەدا کردنى ھەندیکیان بەسەر ئەوانیتر داو شوینکەوتنى ئارەزو ھەکانیان، نەک لەبەر نادیارىو ناروونی حەق، بەلام ئەوان ھەقیان ناوی، ئەمجار کۆمەلێکی لى دەرھێناو فەرەمۆ: (فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا) ئەوان شوینکەوتوانى پیغەمبەرەکان و ئەھلى سوننەو جەماعەن لەم ئوممەتەدا، ئەوانیش ئەھلى حەقن، ئەمەش بەلگەى ئەو ھەو کەوا پێویستى بە ئیمانە، بەلام ھیدایەتەکەى لەو جیگایە دا بەدەنا کە شایستەن ئەوانیش ئەھلى ئیمانن، خۆشویستوانى حەقن، جا خوای گەورە ھیدایەتیان دەدا بەھۆى ئیمان و

خۆشه ویستییان بۆ حق، ئەمەش بە لگه یه هیدایهت هۆکاری خۆی هه یه ئه ویش بریتیه له ئیمان و خۆشویستنی حق و گه ران به دوایدا.

مه به ست له وه ره مووده یه ی که ده فره مویت: (لا تزال عصابة من أمي ظاهرین علی الحق لا یضرهم من خذلهم حتی یأتی أمر الله وهم ظاهرین)^{٢٤٤}.

ئەم فره مووده یه به چه ند ریوایه تی که وه مه شهوور بوه، له ریوایه تی که دا هاتوه: (لا تزال عصابة)^{٢٤٥} که ئه ویش جه ماعه یه، له ریوایه تی که دا هاتوه: (طائفة)، (علی الحق ظاهرین) واته: سه رکه وتوون به سه ر جگه له خۆیاندا، (لا یضرهم من خذلهم حتی یأتی أمر الله تبارک وتعالی) له کۆتایی زه ماندا، واته له نزیکه هه ستانی قیامهت کاتی خوای گه وره گیانی ئیمانداران ده کیشی و هه یچ ئیماندارێک له سه ر زه ویدا نامی نی، هه یچ که سی که نامی نی ته نها کافران و موشریکان نه بی، ئه مجار قیامهت به سه ر ئه واندا هه لده ستی، جا قیامهت به سه ر ئیمانداراندا هه لئاسی ت به لکو به سه ر کافراندا هه لده ستی، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ده فره مویت: (إن من شرار الناس من تدركهم الساعة وهم أحياء، والذين یبنون المساجد علی القبور)^{٢٤٦} واته: له خراپترین خه لکی ئه وانان که قیامهت هه لده ستی و هه یشتا ئه وان زیندوون و ئه وانان له سه ر گۆره کان مزگه وت دروست ده که ن) ئه وانان خراپترین خه لکن _ په نا به خوا _ جا قیامهت به سه ر ئیمانداراندا هه لئاسی ت به لکو به سه ر کافرو موشریکاندا هه لده ستی.

٢٤٤ / سبق تخريجه .

٢٤٥ / رواه مسلم (١٩٢٤) .

٢٤٦ / رواه البخاري معلقا ووصله معمر واحمد وابن ابي شيبة والبخاري وابن خزيمة وابن حبان .

﴿١٠٤﴾ نوسەر دەلێت: (واعلم - رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم والكتب ومن خالف الكتاب والسنة فهو صاحب بدعة وإن كان كثير العلم والكتب).

واتە: بزانه __ پەحمەتى خوات لى بێت __ کەوا عیلم بە زۆرى کتیب و پىوايەت نىيە، بە لکو زانا ئەو کەسە يە شوینى عیلم و سوننەتەکان دەکەوێت، هەرچەندە عیلم و کتیبى کەم بێت، هەرکەسێک لەگەڵ کىتاب و سوننەدا ناکۆک بوو ئەوا خاوەنى بیدعەيە هەرچەندە کتیب و عیلمى زۆر بێ.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم - رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب).

عیلم بە زۆرى زانیارى و کتیب و کتیب خویندەنەو نىيە، بە لکو عیلم بە تیگەيشتن و شوینکەوتن و کارکردنە هەرچەندە عیلمەکەى کەم بێت، جا کەمى عیلم و لەگەڵ کارى چاکە و تیگەيشتن لە دىنى خوادا زۆرە، عیلمى زۆر بێ کردەو و بى شوینکەوتن هىچ سوودى نىيە، جۆلە کە زانا يان تىدا يە (ئەحبار) يان تىدا بوە لەگەڵ ئەوەشدا هىچ سوود يان لە عیلمە کە يان نەبىنى و بوونە ئەوانەى خواى گەورە غەزەبى لى گرتوون، چونکە سەرپىچى خوا يان کرد بە چاوپوونى، جا مەبەستە کە زۆرى عیلم نىيە، زۆرى کتیب خویندەنەو نىيە بە لکو مەبەست کارو کردەو يە، ئەمە مەبەستى عیلمە، ئەمەش پىگای ئەوانە يە نىعمەتيان بە سەردا پىژاوە، هەر وەکو خواى گەورە دەفەر مویت: (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (٦) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) ئەوانىش: ئەهلى عیلم و کردەو ن (غیر الْمُغْضُوبِ عَلَيْهِمْ) ئەوانىش: ئەهلى عیلمن بە بى کردەو (وَلَا الضَّالِّينَ (٧) الفاتحة) ئەوانەش ئەهلى کردەو ن بە بى عیلم، جا عیلم هىچ سوودى نىيە بە بى کردەو و

كردەوھش سوودی نىيە بەبى عيلم، بۆيە دەبى ھەردو پىكەوھ بن، عيلم و كردهوھ، ھەر ئەمەش پىگای ئەوانەيە نىعمەتيان بەسەردا پزاوھ.

مەبەست لە: (وَإِنَّمَا الْعَالَمُ مِنَ اتَّبِعَ الْعِلْمَ وَالسَّنَنَ وَإِنْ كَانَ قَلِيلَ الْعِلْمِ وَالْكِتَابِ).

زانا ئەو كەسەيە شوینی قورئان و سوننە كەوتبى ھەر چەندە خاوەنى عيلمىكى كەم بىت، بە جىاواز لەگەڵ ئەوھى خاوەنى عيلمى زۆرە يان خاوەنى كتیبى زۆر جۆرە جۆر بى بەلام كردهوھى نەبى ئەوا ئەم كەسە ھىچ سوودی تىادا نىيە.

عيلم ئەوھى زۆر دەبى و پاك دەبیتەوھ و گەشە دەكات و كردهوھى چاكەى لە گەلدا بىت، بەلام عيلمىك كردهوھى لە گەلدا نەبىت ئەوا ھىچ بەرەكەتى تىدا نىيە و سەقامگىر نابى، زاناكان دوو بەشن: _

يەكەم: زانايان تەنھا بەزمان زانان.

دووھم: زانايان بەزمان و بەدل زانان، ئەوانىش ئەوانەن لەخوا دەترسن، (إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ) فاطر/٢٨ واتە: بە پاستى لە بەندەكانى خوادا ھەر زاناكانن لە خوا ئەترسن و سەرى نەوازشى بۆ دائەنوینن چونكە ھەر ئەوان دەزانن ئەو زاتەيە چ خاوەن دەسەلاتىكە).

جا (عيلم و ترس) ئەو دووانە عيلمى تەوان، بەلام عيلمى زمان بەبى ترس ئەوھ عيلمى دوو پووھكانە، داوا لەخوا دەكەين بمانپارێزى.

مەبەست لە: (وَمَنْ خَالَفَ الْكِتَابَ وَالسُّنَنَةَ فَهُوَ صَاحِبُ بَدْعَةٍ).

چونكە بىدعە: ئەوھى بەندەيەك لەخوا خۆى نزيك بكاتەوھ بە شتىك بەبى ھىچ بەلگەيەك لەكىتاب و سوننەتدا، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) واتە كارەكەى بۆى دەگەردىتەوھ، لەپىوايەتتىكى تردا ھاتوھ:

(من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد)^{٢٤٧} جا ئەو کەسەى بیدعەیک دادەھێنى و ئەو کەسەى کارى پى دەکات ئەو کارەکەى بۆخۆى دەگەردێتەو چونکە ئەو کارێک دەکات کە خۆى گەورەو پیغەمبەرەکەى لەشەردا دایان نەریژاوه، جا ئەو کارە خۆى گەورە وەرى ناگرێ، بۆیە زانایان دەربارەى کردەووە فەرموویانە: کردەووەکان وەرناگیرین ئەگەر دوو مەرجى تێدا نەبێت:-

مەرجى یەکەم: نیاز پاکى بۆ خوا دوور کەوتنەووە لە شىرك (الاخلاص).

مەرجى دووهم: شۆینکەوتنى پیغەمبەر (ﷺ) ئەویش بەوازینان لەبیدعەو داھێنراوەکان دەبێ (المتابعة).

جا ھەر کردەووەیک شىركى تێدا بێت پووجەلە (باطل) و ھەر کارێک لەسەر بیدعە بنیات نرابێ ئەویش (باطل) و، کارو کردەکان دروست و تەواو نین ئیلا دەبێ: تەنھا لەبەر خۆى گەورەبێ و لەسەر سوننەتى پیغەمبەرى خوا بێ (ﷺ).
مەبەست لە: (وإن كان كثير العلم والكتب).

چونکە ئەو کەسێکى بیدعەچییە ئەو سود لەعیلمەکەى نابینی، ھەرچەندە کەسێکى خاوەن عیلمى زۆربى ئەگەر ھاتوو شۆینکەوتەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبێ بەلکو بە قسەى فلان و فلان کار بکات، ئەو عیلمەکەى ھیچ سودێکى نییە و سود لەکتێبەکانیشى نابینى، خۆى گەورە دەربارەى جولەکە دەفەرمویت: (مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا الجمعة/٥).

ئەو کەسەى کتێبخانەیکى زەبەلاحى ھەبەو لەکاتێکدا وازی لەکردەووە ھێناوە یان بیدعەچییە، ئەو وەکو گویدریژیکە، ھەستاوە بەھەلگرتنى کتێب بەلام سودى لى نابینی.

﴿۱۰۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال على الله ما لا يعلم ومن قال على الله ما لا يعلم فهو من المتكلفين)

واتە: بزانه _ پەھمەتى خوات لى بى _ ھەر كەسى لە دىنى خوادا بەبۆچوون وقياس و تەئوىلى خۆى قەسەى كرد بەبى حوججە لە سوننە و جەماعەدا، ئەوا بەناوى خواوہ قەسەى كردووە بەبى عىلم و ھەر كەسى بەناوى خواوہ قەسە بكات بەبى عىلم ئەوہ يەككە لە زۆر لە خۆكردووەكان.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله-).

ھەر پستەيەك بە (اعلم) دەست پى بكات ئەوہ لەبەر ورياكردنەوہ يە چونكە گرنكە.

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال على الله ما لا يعلم).

جا دىن بە راو بۆچوون نىيە، بەلكو بە شوينكەوتنە، دىن بە بۆچوون وقياس نىيە، مەبەست لە قىياس: قىياسى پووجەلە نەك قىياسى راست و دروست، دىن بە بۆچوونەكان و قىياسەكان و بىرۆكەكان نىيە، بەلكو بە ئەو (وہى) يەيە دابەزىوہ تە سەر پىڤەمبەرى نىزدراو (ﷺ)، بە راستى ئەوہ دىنە.

مەبەست لە: (وقياسه).

مەبەستى قىياسىكى پووجەلە بەلام قىياسى راست و دروست كە لەسەر عىللە بنىات نراوہ، ئەوہ يەككە لەبنەماكانى بەلگەكان (اصول الادلة)، چونكە بەلگەكان برىتيين لە

کیتاب و سوننە و ئیجماع و قیاسی راست و دروستی بنیات نراو لەسەر عیللە یەکی تەواو دەقی لەسەر هاتووە یان (المستنبطة)، چونکە عیللە دوو جۆرە:

یەکەم/ عیللە یەکی (منصوص) (دەقیکی شەری لەسەر هاتووە).

دووهم/ عیللە یەکی (مستنبطة) (لە دەقیکی شەری دەرهێنراوە)

مەبەست لە: (وتأویله).

مەبەست لە تەئویل: بریتییه لە لادانی مانای (لفظ) ێک لە پۆلە تەکەى خۆی بەبێ

بەلگە، ئەمە تەئویلیکی نەویستراوە.

مەبەست لە: (ومن قال على الله مالا يعلم فهو من المتكلفين).

(التكلف) بریتییه لە قسەکردن لە دیندا بەبێ بەلگە.

﴿١٠٦﴾ نوسهر ده‌لیت: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ) والجماعة ما اجتمع عليه أصحاب رسول الله ﷺ في خلافة أبي بكر وعمر وعثمان).

واته: حه‌قیش نه‌وه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه هاتبی، سوننه‌تیش: سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، جه‌ماعه: نه‌وه‌یه هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ری کۆبوونه‌وه له‌خیلافه‌تی نه‌بو به‌کرو عومره‌و عوسماندا.

پافه /

مه‌به‌ست له: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ).

نه‌وه‌ی له‌لایه‌ن خوداوه هاتوو له‌قورئاندا، نه‌وه‌ی له‌پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ هاتوو له‌سوننه‌تدا، هه‌ردوو وه‌حینه‌ن له‌لایه‌ن خوداوه، قورئان وه‌حیه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه، سوننه‌تیش وه‌حیه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم) قورئان پێی ده‌گوتری وه‌حی به‌که‌م، سوننه‌ت وه‌حی دووه‌م له‌پاش قورئان، هه‌ر نه‌ویش ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه، چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ فه‌رموویه‌تی: (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ (٤٤) النحل) واته: وا بۆ تۆش نه‌م قورئانه‌مان دابه‌زاند هه‌ر بۆ نه‌وه‌ی بۆ نه‌وه‌ی بۆ نه‌وه‌ی خه‌لکه‌ پوون به‌که‌یته‌وه نه‌وه‌ی بۆیان دابه‌زێنراوه).

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئان پوون ده‌کاته‌وه به‌سوننه‌ت و کرده‌وه‌و قسه‌کانی.

سوننه‌ت له‌زمانه‌وانیدا: واته: پێگا، مه‌به‌ست لی‌ره‌دا نه‌وه‌ی له‌ پیغه‌مبه‌ری خوداوه ﷺ هاتوو له‌قسه‌ یان کرده‌وه‌ یان ته‌قیر، نه‌مه‌ مانای سوننه‌ته‌ لای فه‌رمووده‌ناسان.

بەلای فەقیهەکانەو، سوننەت: ئەو کارە (مستحب)ەىە کە ئەو کەسەى ئەنجامى دەدات پاداشت دەدریتهو ئەوەى وازی لى بهیئى سزا نادریت.

مەبەست لە: (والجماعة ما اجتمع علیه أصحاب رسول الله ﷺ) فی خلافة أبی بکر وعمر وعثمان).

جەماعە لەدیندا: ئەوەىە ئەهلى حەق لەسەرى کۆبوونەتەو.

یەكەمین جەماعەو پێشینی جەماعە: هاوۀلانی پێغەمبەرى خودایە (ﷺ)، ئەوانیش باشتەرى سەدە بوون، ئەوەى هاوۀلانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى کۆبوونەو ئەو جەماعەى، لە پاش ئەوان ئەوەى لەسەر حەق بێت ئەو جەماعەى، جا ئەو کەسەى لەسەر حەق بێت پێى دەگوتریت: جەماعە هەرچەندە تەنها یەك کەسیش بێت، هەرچەندە هەموو خەلکى لەگەل ئەودا جیاوازو ناکۆک بن، چونکە مەبەست لە جەماعە زۆرى ژمارە نییە، بەلکۆ مەبەست لە جەماعە ئەوانەن لەسەر حەقن، هەرچەندە کۆمەلێكى کەم بن.

٢٤٩ / سبق تخریحه .

حەق، ئەوا زال دەبێ بەسەر ئەهلی (باطل)دا، واتە: سەر دەکەوێت بەسەر یاندا و حەق لای ئەم دەبێ لای ئەوان نابێ هەرچەندە ژمارەیان نۆز بێ.

مەبەست لە: (واستراح بدنه وسلم له دينه ان شاء الله).

هەر کەسێ لەسەر کىتاب و سوننە و جەماعەتى مۆسڵمانان بێت، دین و جەستەشى پارێزراو دەبێ هەر چەندە تەنها یەک کەسیش بێت، هەر وەها سەر دەکەوێ بەسەر ئەهلی (باطل)دا بەهۆی بەلگە و حوججەکانییەوه، چونکە ئەوان هیچ شتێکیان نییه تەنها گومان و ساختە نەبێ.

مەبەست لە: (لأن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي).

پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) هه‌واڵێكى داوه كه مانای ئاگادار كردنه‌وه‌یه، هه‌واڵ ده‌رباره‌ی ئاینده‌ ده‌دات و ئه‌وه‌ی پوو ده‌دا له‌ پێناوی به‌رژه‌وه‌ندی مۆسڵمانان و له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی له‌سەر چاوپوونی بن، هه‌واڵی داوه جیاوازی دوو به‌ره‌کی پوو ده‌دات، تاكو ئه‌گه‌ر ئه‌وه پوویدا لێی چاوپوون بن و ئاگاداری خۆیان بن و هه‌لته‌خه‌له‌تێن به‌ زۆری ئه‌وانه‌ی جیاوازو ناکۆکن، زاھید نه‌بن به‌ رانبه‌ر به‌ حەق، ئه‌مه‌ش له‌ ئامۆزگاری پێغه مبه‌رى خوايه (ﷺ) بۆ ئوممه‌ ته‌كه‌ی، له‌ فه‌رمووده‌ی (العریاض)ی کوپی (ساریه) فه‌رمووی: (صلی بنا رسول الله ﷺ) صلاة الصبح، فوعظنا موعظة بليغة ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوب، فقلنا: يا رسول الله ﷺ) كأنها موعظة مودع فأوصنا؟ قال: أوصيكم بتقوى الله و السمع و الطاعة، و إن تأمر عليكم عبداً، فإنه من يمشي منكم فسيرى اختلافا كثيراً، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين من بعدي، فتمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، و كل بدعة ضلالة) ٢٥٠ واته:

پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) نوێژی به‌یان بۆ کردین ئه‌مجار ئامۆزگارییه‌کی کردین چاوه‌کانی

پى فرمىسكاوى بوون و دلەكانى پى راجلەكەن، وتمان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلىتى ئەمە دوا ئامۇزگارايىبە بۆيە ئامۇزگاريمان بكة. ئەوئش فەرمووى: ئامۇزگاريتان دەكەم بەوھى لە خوا بترسن و تەقواى خواتان بىت و گوئيبست و گوئپرايەل بن، ھەرچەندە ئەگەر بەندەيەك بوو بە ئەمىرتان، چونكە ھەركەس لەئۆھ _ لەپاش من _ بژىت ئەوا جىاوازى و دووبەرەكى زۆر دەبينى، جا ئامۇزگاريتان دەكەم دەست بەسوننەت رىكاكەى منەوہ بگرن و دەست بە سوننەت و رىكاى جىنشىنە رىنمووى كراوہكانەوہ بگرن، توند دەستى پۆھ بگرن، بە ددانەكانتات توند بىگرن، ئاگادارى كارە نوئپەكان بن، چونكە ھەموو داھىتراوئك بىدعەيە و ھەموو بىدعەيەك گومرايىبەك).

جا ھەوالى پىدان كە جىاوازيبەكى زۆر پەودەدات لەپاش خۆى، ئەمجار ئامۇزگارى كردن لەكاتى پەودانى دووبەرەكيدا دەست بەسوننەتى پىغەمبەرەوہ (ﷺ) بگرن، ھەر ئەوہ خاوەنەكەى دەرباز دەكات لە فىتنەكان، پارىزەرە لەجىاوازى و گومراپوون، ھەورەھا لەفەرموودەيەكى تردا ھەوالى پىداوين كەوا ئەم ئوممەتە دەبىتە ھەفتاوسى كۆمەلەوہ و ھەمووى لەئاگردايە تەنھا يەككە نەبى فەرموويان: ئەو كۆمەلە پزگاربووە كى يە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: (ما كان على مثل ما أنا عليه وأصحابي)^{٢٥١} ئەمەيە ھۆكارى دەربازبوون لە گومراپوون لەكاتى جىاوازيدا، لە پۆزى قىامەتیشدا لە لەئاگر دەربازى دەبى، ئەوئش ئەوانەن كە لەسەر ئەو رىكاكەين كە پىغەمبەرى خواو (ﷺ) ھاوہلە بەرپزەكانى لەسەرە، ئەمە پزگاربوونە لەفىتنەكان و جىاوازيبەكان، جا ھەفتا و دوو كۆمەلەكە ھەموويان لەئاگردان ئىللا ئەو كەسە نەبى دەستى گرتووە بەوھى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوو، لە چوونە ناو ئاگرەوہ ئەوان جىاوازن، ھەيانە كوفر دەكات لەگەل كافراندا دەچىتە ئاگرەوہ بەھتەتايى دەمىنئىتەوہ،

هەیانە (فسق) دەکات و لەگەڵ سەرپێچی کاراندا دەچیتە ئاگرەوێ تێیدا سزا دەدرێ و ئەمجار دەچیتە بەهەشتەوێ لەپاش ئەو، بوونی هەر هەموویان لە ئاگریدا بەلگەى ئەوێ نییە هەموویان کافرن بەلکو بەلگەى هەپەشەى تونده لە جیابوونەوێ لە سوننەتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، هەیانە کوفرە، هەیانە گومراپییە و تیاياندا هەبە سەرپێچییە، هەرکەسەو بەپێى خۆى.

مەبەست لە: (فهذا هو الشفاء والبيان والأمر الواضح).

پێغەمبەرى ئازیز (ﷺ) وازی لێ نەهێناوین بەبێ ئەوێ ئایندهمان بۆ پوون بکاتەوێ، بەلام پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئایندهى بۆ پوون کردینەوێ کەخوای گەورە بۆى ئاشکرا کردبوو، بۆ ئەوێ لەسەر چاوپوونى بین، ئەمەش لە ئامۆژگارى و بەزەبى ئەوێ، لەوێ ئێمە لەکاتى پوودانى ئارەزوو و دووبەرەکیدا دەست بەحەقەوێ بگرن و ئارامى لەسەر بگرن و لەسەرى دامەزراو ببین، هەرگیز دەربازبوون نییە ئیلا بەوێ نەبێ.

مەبەست لە: (والمناز المستنير).

لەعادهتى ئەواندا شەتییکیان لەسەر جێگایەکی بەرز دادەناو ئاگریان لەسەرى دەکردەوێ بۆ ئەوێ موسافیرەکان پێنمویی بکات، ئەمەش لە دەریاکاندا دادەنرا بۆ ئەوێ کە شەتییەکان پێنمویی بکات، مەنارەى ئەم ئیسلامە کیتاب و سوننەبە.

جا هەرکەسێ لەسەر ئەم مەنارە بپوات ئەوا پزگارى دەبێ و هەرکەسێ وازی لەم مەنارەبە هێنا ئەوا بەهەلاکەتدا دەچیت جا یان لە وشکانیدا یان لە دەریادا بیت چونکە لە رێگا ئالۆزو پێچاوپێچەکاندا، ئەمەش نمونەبەکی پوونە بۆ دەستگرتن بەحەقەوێ.

مەبەست لە: (وقال رسول الله ﷺ): (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع).

(التعمق والتنطع) بریتییه لە: زیادەپەرەوی کردن و توندپەرەوی کردن لەدیندا، وەکو ئەو کەسەى دەلێت: من ھەردەم بە پۆژوو دەبم و نایشکێنم، ئەو کەسەى دەلێت: - من ھەموو شەوئ شەو نوێژ دەکەم و ناخەوم، ئەو کەسەى دەلێت: من ھەرگیز ئن ناھێنم بەگەنجیى دەمێنمەو، ئەمە توندپەرەوی وچوونە قولاییە، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) پەددى کردەووە و تورپەبوو لەسەر ئەوەى ووتیان، پوونی کردەووە ئەو بە ناوەندى بوون ھاتوو، نوێژ دەکات و دەخەوئ، پۆژوو دەگرێت و دەیشکێنئ و ژنیش دەھێنئ، جا ھەرکەسئ حەز لەم سوننەتە ئەکات ئەوا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لێى بەرییە^{٢٥٢}، چونکە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بەرائەتى خۆى لە (المتنطعين) و زیادپەرەوان لەپەرستن و توندپەرەواندا دەریپى و فەرمانى بەناوەندى بوون کردووە، نمونەى ھێنایەو بەسوننەتەکەى بەوہى کە لەسەریەتى.

مەبەست لە: (وعليکم بدینکم العتیق).

العتیق: واتە کۆن (دێرین) واتە ئەو دینەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوو، بەوہ واز لەداهینراوہکان بەھێن، ئەو پێگایە بگرنە بەر پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ئیمەى لەسەر جئ ھیشتوو، ئەویش دینە کۆنەکەى بە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھیناویەتى، واز لەداهینراوہکان و ئیجتیھادە ھەلەکان بەھێن کە خەلکى دایدەھین ھەرچەندە وادەزانن زیادەى لەچاکەدا، ئەوہ کاریکى زیاترەو ئەوہ... ئەوہ...، جا لەبەر ئەوہى جیاوازە لەگەل سوننەتەکەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوا ھەرگیز ھیچ خەیریکی تیدا نییە، ئەمە مانای (العتیق)ە، واتە ئەوہى پیغەمبەر (ﷺ) ھاوہلانی لەسەر بوو و ئەوہى کۆنەکان لەسەرى بوون لە ھاوہلان و شوینکەوتوان و شوینکەوتەى شوینکەوتوان و

سى سەدە چاکەكە واز بەيئەن لە داهيئەراوەكان و شتە نوێیەكان كە خاوەنى وانیشانى دەدات چاکەيە، لەكاتێكدا چاکە و خەير نىيە، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مويەت:—
 (إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{٢٥٢} واتە: (من لەناوتاندا بەجيم هيشتو ئەگەر دەستى پيوە بگرن ئەوا هەرگيز گومرا نابن لەپاش من:—
 كىتابەكەى خواو سوننەتەكەى من).

جا هىچ كەس نەدەوێت يان قسەيەك وەر مەگرە تاكو بەراوردى دەكەيت لەگەڵ كىتاب و سوننەتدا جا ئەگەر لەگەڵ كىتاب و سوننەتدا گونجا ئەوا وەرى بگرە و ئەگەر نەگونجا لەگەڵ كىتاب و سوننەتدا ئەوا وازى لى بەيئە.

﴿١٠٨﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه وكان قتله أول الفرقة وأول الاختلاف فتحاربت الأمة وتفرقت واتبعت الطمع والأهواء والميل إلى الدنيا فليس لأحد رخصة في شيء أحدثه مما لم يكن عليه أصحاب رسول الله ﷺ) أو يكون يدعو إلى شيء أحدثه من قبله من أهل البدع فهو كمن أحدثه فمن زعم ذلك أو قال به فقد رد السنة وخالف الحق والجماعة وأباح البدع وهو أضر على هذه الأمة من إبليس).

واته: بزانه دينه دیرینه که: ئەو دینە یە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەسەری وەفاتى کردو تاكو كوشتنى (عوسمانى كوپى عەففان) و كوشتنى ئەو یەكەم دووبەرەكى و یەكەم جیاوازی بوو، جا ئەم ئوممەتە جەنگیان بەرپا کرد لەگەڵ یەكتردا، جیاوازیبون و شوینی تەماح و ئارەزوو کەوتن و لادان بەرەو لای دنیا، جا هیچ کەسێک ئیزنی پێ نەدراوە لە ھەرشتیکدا داھێنابێ لەوێ ھاوێلان لەسەری نەبون، یان بانگەواز بۆ داھێنراویک دەکات لەپێش خۆی دایانھێنابێ لە بیدعەکاران، ئەو وەکو ئەو کەسە یە خۆی داھێنابێ، جا ھەرکەسێ باوہپی وابێ یان ئەو بلیت ئەو سوننەتى پەدکردوہتەو، لەگەڵ ھەق و جەماعەدا ناکۆک بوو و بیدعەى ھەلال کردوہ جا ئەو کەسە زیانبەخش ترە لەسەر ئەم ئوممەتە لە ئیبلیس)

پاڤه /

مەبەست لە: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه).

واته: ئەو جەماعەتە پوخت و پاکی جیاوازی و دووبەرەکی تێدا پەیدا نەبوو ئەو جەماعەتە یە لەسەر دەمی سێ خەلیفە کەدا بوو: ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان، چونکە

لەسەر دەمى ئەو سى خەلىفەدا جىاوازى و دووبەرهكى نەبوو، كۆمەلى مۇسلمانان يەك جەماعەت بوون و لەسەر حەق كۆك بوون، كاتى عوسمان كۆژا چىتر - بەكوشتنى ئەو - دەرگای دووبەرهكى و خراپەكارى و فیتنە كراپەو.

مەبەست له: (وكان قتله أول الفرقة).

يەكەم دووبەرهكى بەهۆى كوشتنى عوسمانەو پوویدا، كاتى ئەو كۆژا ئەو ئەمن و ئاسایش تىكچوو، جەماعە پەرت بوون، چەندىن كۆمەلى گومرا پەيدا بوون و ئەوہى پوویدا پوویدا، ئەوہى لە مێژوودا نوسراو، بەلام لەگەڵ ھەر ھەموو ئەمانەشدا - سوپاس بۆ خوا - دین پارێزراو، ھەركەسى حەقى بویت و خەبرى بویت ئەو تەنھا لەسەریەتى بگەرێتەو بۆ كىتاب و سوننەو ئەوہى جەماعەى مۇسلمانانى لەسەر ئەو لەویدا - حەق بەپوونى دەدۆزێتەو، ھەرچەندە خراپەكارى و جىاوازى و فیتنەو دووبەرهكى زۆر بێت، ھۆى كوشتنى عوسمان - خەلىفەى راشدى دادپەرور - نوالنورین: كەابراپەكى جولەكە لەجولەكەكانى يەمەن پێيان دەگووت: (عبدالله كورى سباً) نازناوى (ابن السواد) بوو، چونكە داىكى حەبەشىيە، لەبەر خەڵەتاندن ئىسلام بوونى خۆى دەرخت، ئەمجار ھات بۆ مەدينە، پاشان لەناو خەلكیدا جۆپندان بە عوسمان و كەمكردنەوہى عوسمانى بلۆ دەكردەو، بەو كارەى ھەلۆەشاندنەوہى پەيمانى مۇسلمانانى دەويست و پەرتبوونى مۇسلمانانى دەويست، ئاشكراشە بانگەوازكارانى گومراپى خەلكانىك دەدۆزنەو شوینى ئەوان بکەون و بپۆن بۆ لایان و گوێيان لى بگرن، ئەمەش لەھەموو كات و ساتىكدا ھەيە، بانگەوازكارانى گومراپى زۆر دەبينن نەفامان گوێيان بۆ شل دەكەن و شوینى ھەوالەكانى ئەوان دەكەون ھەروەكو خواى گەورە فەرموویەتى: (وَلْتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ) (الانعام) واتە: دەبا ئىتر ئەوانەى وا بپوايان بە روژى دواى نىيە ھەردلى بدەنى و گوێى بۆ راگرن و قسەكەيان پەسەند بکەن و پێى رازى بن و ھەر

تاوانىكىش ئەكەن با بىكەن چونكە تەنھا ئەو كەودەنەنە دوایان دەكەون و پاشە رۆزىشيان ھەر لای خۆمانە).

ئەو نەفامانەى لە دەورى (ابن سبأ) كۆبۈنەو ە وایان لى ھات جۆننیا ن بە عوسمان دەدا، ئەمجار لى ئاگادار بوونەو ە بۆیە ئەویش لەمەدینەو ە ھەلات بۆ مىسر، لەوئى كۆمەللىكى دۆزىیەو ە، ئەمجار پۆیشت بۆ جگە لەمیسر و لەویدا كۆمەللىكى تری دۆزىیەو ە، كۆمەللىكى خراپەكار لە دەورى كۆبۈنەو ە، ئەمجار ھاتن و ئابلوقەى مالى عوسمانیاندا، بە بیانوى ئەو ەى ئەوان دەیانەوئى لەگەل عوسماندا گەت وگۆ تىپروانین بکەن، بگەپنەو ە بۆ لای عوسمان لەچەند كاروبارىكدا، ئەمە ئەو ە بوو كە دەریان دەخست، ئەوان دەیانەوئى لە یەكتر تىبگەن، جا ھاو ەلان شەریان لەگەل نەكرد، چونكە ئەوانە دەیانەوئى تەنھا بگەپنەو ە بۆ لای عوسمان، كاتى شەو بەسەردا ھات _ پەنا بەخوا _ ھىرشیان كرده سەر عوسمان لەمالەكەیداو لەكۆتایى شەودا كوشتیان، لەكاتىكدا خەلكى خەوتوون و لە ھەجدا بوون و نۆزبەى ھاو ەلان لەمەككە بوون، ئەمە بوو پلانىان بۆ دانابوو، بۆیە ئەویان كوشت و ستمیان لىكرد، لەو كاتەو ە فیتنەو ە دووبەرەكى و جیاوازی و كوشتار لەنیوان موسلماناندا پوویدا و تاكو ئىستا موسلمانان بەھۆى ئەو ەو ە دەنالینن.

مەبەست لە: (فليس لأحد رخصة في شيء أحدثه مما لم يكن عليه أصحاب رسول الله ﷺ).

ئەمە بنەمايە (پىسايە): ئىمە لەكاتى دووبەرەكیدا دەگەپنەو ە بۆ سەر ئەو ەى پىغەمبەر (ﷺ) ھاو ەلانى لەسەر بوون، ھەر ەو كۆ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى كاتى پرسىارى لى كرا: كۆمەللى پزگابوو كىن؟ فەرمووى (من كان على ما أنا عليه اليوم وأصحابي) دەگەپنەو ە بۆ ئەم بنەمايە.

مەبەست لە: (أَوْ يَكُونُ يَدْعُو إِلَى شَيْءٍ أَحَدُهُ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ أَهْلِ الْبِدْعِ فَهُوَ كَمَنْ أَحْدَثَهُ).

هەر کەسێ کار بە بیدعە بکات وەکو ئەو کەسە یە بیدعە کە ی داھێناوە، هەروەکو فەرموودە کە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەلالەتێ بۆ دەکات: (مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) لە رێبازی تێکی تر دا هاتووە: (مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) جا هەر کەسێ کار بە بیدعە بکات ئەو (مبتدع)ە، هەرچەندە ئەو کەسە ی داھێناوە کە سێکی تر بێت.

مەبەست لە: (فَمَنْ زَعَمَ ذَلِكَ أَوْ قَالَ بِهِ فَقَدْ رَدَّ السَّنَةَ وَخَالَفَ الْحَقَّ وَالْجَمَاعَةَ وَأَبَاحَ الْبِدْعَ وَهُوَ أَضَرُّ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ إِبْلِيسَ).

ئەو کەسە ی پەواج بە بیدعە دەدات و دوور دەکەوێتەو لە سوننەتەکان ئەو زەرەری زۆرتەرە لە سەر ئەم ئوممەتە لە ئیبلیس، چونکە خەڵکی دەزانن ئیبلیس دوژمنە، خوای گەورە ئیمە ی لێ ئاگادار کردووەتەو، بەلام ئەمە زۆریە ی خەڵکی نازانن دوژمنە، چونکە خۆی بە ئیسلام و عیلمەو پەردەپۆش کردووە، خۆی بە خەیر و چاکە دەردەخات، جا ئەو زیان بە خستەرە لە ئیبلیس کە دوژمنێکی ئاشکرایە، بۆیە دوو پووێژکان ترسناکترین لە سەر موسلمانان لە کافران، چونکە کافر دەزانن ئەو کافرە بەلام ئەوانە خۆیان بە ئیسلام دەردەخەن و بە نەهێنی پلان بۆ موسلمانان دا دەنێن، لە ناو جەماعەتێ موسلماناندا، جا ئەوان ترسناکترین، بۆیە خوای گەورە دەربارە یان دەفەرموێ: (هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُوهُمْ فَإِنَّهُمْ لِلَّهِ أُنَّى يُؤْفَكُونَ) (٤) المنافقون واتە: هەر ئەوانن دوژمن، دەسا ئێوەش هۆشیاری ئاگاداریان بن و خۆتان بپارێزن لێیان، خوا بیانکوژی، لە ناویان بەریت، چۆن لە پێی هەق لائەدرین؟!).

﴿١٠٩﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة وحقیق أن يتبع وأن يعاون وأن يحفظ وهو ممن أوصى به رسول الله ﷺ).

واته: هه‌رکه‌سی بزانی که بیدعه‌کاران وازیان له‌چی سوننه‌تیک هیناوه و نه‌وه‌ی لئی جیابوونه‌ته‌وه، نه‌و ده‌ستی پی‌وه بگری نه‌وه (صاحب السنه)یه و (صاحب الجماعه)یه حقی خۆیه‌تی شوینی بکه‌ون و یارمه‌تی بدریت و بپاریزی و نه‌ویش هه‌ر نه‌وه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌صیتی بو کردوین.

رافه:

مه‌به‌ست له: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة وحقیق أن يتبع وأن يعاون وأن يحفظ وهو ممن أوصى به رسول الله ﷺ).

واته: له‌و فه‌رمووده‌یه‌ی ده‌فه‌رمویت: (هم من كانوا على ما أنا عليه اليوم وأصحابي) وه‌صیتی پی کردوین له‌گه‌ل نه‌واندا بین، له‌گه‌ل نه‌م جه‌ماعه‌ته‌دا، له‌گه‌ل نه‌م کۆمه‌له‌دا، له‌گه‌ل نه‌م گرووپه‌دا که له‌سه‌ر نه‌و ریگایه‌یه پیغه‌مبه‌ری خواو (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ری بوون، به‌لام نه‌مه پیویستی به‌دو کار هه‌یه:

یه‌که‌م: عیلم: به‌وه‌ی فی‌ری نه‌و ریگایه‌یه ببین پیغه‌مبه‌رو (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ر بوون، به‌لام که‌سی نه‌فام نه‌مه نازانی، نه‌و واده‌زانی نه‌وه‌ی به‌ره‌لستکار (مخالف) له‌سه‌ریه‌تی نه‌وه نه‌و پیگه‌یه پیغه‌مبه‌ری خواو (ﷺ) له‌سه‌ر بووه له‌کاتی‌کدا واش نییه.

ئەوئتر: ئارامگرتن لەسەر دامەزراووبوون لەسەر ئەوئە پێغەمبەر (ﷺ) ھاوئەلانی
 لەسەر بوون، چونکە ئەو کەسەى دەست بە سوننەتەو بەگرتت ئەو تووشى
 ماندووبوون و ھەرەشەو بەسووک سەیرکردن و نارەحەتى دەبى لەلایەن خەلکیەو،
 بەلام پێویستە لەسەرى ئارام بگريئو لەسەر حەق لائەدات، چەن و چوونى لەسەر
 نەکات، دەست لە ھیچ شتێکى ھەلنەگريئ، بۆیە لە ھەر موودەدا ھاوئە ئەو کەسەى
 دینەکەى دەگريئ لەکۆتا زەماندا، وەکو ئەو کەسە وایە سکلێ بە دەست گرتبى یان
 وەکو پێکدادان و راوئەشاندى دێکە، لەبەر ئەو نارەحەتیەى لەلایەن خەلکیەو
 تووشى دەبى، تووشى ماندووبوون دەبیت، جا پێویستى بە ئارامگرتنە.

﴿١١٠﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع يتشعب حتى تصير كلها إلى ألفين وثمان مائة كلها ضلالة وكلها في النار إلا واحدة وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقده من غير ريبة في قلبه ولا شكوك فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

واته: بزانه بناغەى بیدەکان چوار دەرگایە (چوار بنەمایە): لەم چوارەوێ حەفتاوی دوو ئارەزووی لێ دەبێتەو، ئەمجار ھەر یەکێک لەوانە دەبێتە چەند لقیكەوێ تاكو ھەر ھەمووی دەگاتە دوو ھەزارو ھەشت سەد ھەر ھەمووی گومراپی یەو ھەر ھەمووی لە ئاگردان تەنھا یەکیکیان نەبێ! ئەویش ئەو کۆمەلەن باوەریان ھەیە بەوێ لەم کتیبەدا ھەیە، باوەری پێی ھەبێ بەبێ ھیچ گومانێک لە دایدا، جا ئەو کەسیکی سوننە، ھەر ئەویش دەرباری دەبێ -إن شاء الله-.

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع يتشعب حتى تصير كلها إلى ألفين وثمان مائة كلها ضلالة وكلها في النار إلا واحدة وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقده من غير ريبة في قلبه ولا شكوك فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

(البدع): کۆی بیدەیی، مەبەستیش لە بیدە بریتییه لەوێ کە لە دیندا داھێنراوێ بەبێ بەلگە لە کتێب و سوننە، ئەویش لەبەر ئەوە فرمودە یەکی کە دەفەر مویت: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) لە رێوایەتیکی تردا ھاتو: (من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهو رد) وە لە فرمودە یەکی تردا ھاتو: (عليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين

المهدين من بعدي، تمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة) وه له ريوایه تیکدا هاتووه: (وکل ضلالة في النار)^{٢٥٤}.

جا بیدعه: ئه‌وه‌یه که هیچ به‌لگه‌یه‌کی نییه له‌قورئان و سوننه‌تدا که خاوه‌نه‌کانیان بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن له‌خوا نزیکیان ده‌کاته‌وه له‌په‌رسته‌نه‌کان و قسه‌کان و کرده‌وه‌کان، بیدعه‌که په‌نگه:

(أصلی) بیّت: به‌وه‌ی هه‌ر له‌بناغه‌وه تازه بیّت و هیچ بناغه‌یه‌کی له‌دیندا نه‌بی.

په‌نگه (إضافی) بیّت، ئه‌ویش به‌وه ده‌بی بنه‌مایه‌کی دروستی له‌شهرعدا هه‌بی به‌لام شتی نادروستی ده‌خه‌نه‌سه‌ر، وه‌کو ئه‌وه‌ی کاتیکی تاییه‌ت بکات بۆ زیکرکردن به‌بی ئه‌وه‌ی به‌لگه‌ی هه‌بی بۆ تاییه‌ت کردنی، یان جوړیک له‌زیکر که به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی، یان ژماره‌یه‌ک له‌زیکرکردندا به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی، یان پۆژوویه‌ک به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی.

بیدعه‌کان به‌هه‌موو جوړه‌کانیه‌وه: (إضافی) یان (أصلی) هیچ خه‌یریان تیدا نییه، هه‌مووی خاوه‌نه‌که‌ی له‌خوا دوور ده‌کاته‌وه و خاوه‌نه‌که‌ی له‌گه‌ل گاوره‌کاندا لیکچوونیکیان هه‌یه ئه‌وانه‌ی که (په‌هه‌بانیه‌ت) یان داهینا، (وَرَهْبَانِيَّةٌ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاَهَا عَلَيْهِمْ) ره‌بانیه: بیدعه‌یه‌و خوای گه‌وره له‌شهرعه‌که‌یاندای بۆی دانه‌ناون، به‌لام ئه‌وان ئه‌نجامیان دا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌خوا نزیکیان بکاته‌وه (إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ) (الحدید/ ٢٧) ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه بوو خوای گه‌وره لییان پازی بیّت، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌شهرعی خوادا نه‌بوو ئه‌وا وه‌رناگیرئ، بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) واته: بۆ خو‌ی ده‌گه‌ریته‌وه‌و وه‌رناگیرئ، خاوه‌نه‌که‌ی ته‌نها ماندوو‌بوون و گومرایی ده‌ست ده‌که‌و‌یت و پاداشتی بۆ نانوسرئ، داوا له‌خوا ده‌که‌ین به‌مانپاریژیت.

مەبەستى نوسەر لىرەدا كە دەلىت: (أن أصول البدع أربعة أبواب) _والله اعلم_ بناغە وبنەماى ئەو كۆمەل وگروپانەيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى پىداوين پەيدا دەبن، لەو ھەرموودەدا كە دەفەرموئەت: (ستفتزق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) قالوا: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

ئەمە كۆمەلى پزگار بوو كە يە لەسەر سوننەت مايەو، ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموويەتى: (من يعيش منكم فسرى اختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء) ھەوالى پىداين ئەم ئوممەتە دەبىتە چەند گروپ و كۆمەلىكەو ھەروەكو چۆن ئوممەتەكانى جولەكەو گاور لەپىش ئەوان بوونە چەند كۆمەلىكەو، ئەم ھەوالدانە لەپووى ئاگادار كەردنەو ھەو ھاندانە بۆ دەستگرتن بە سوننەتەو لەكاتى پوودانیدا، ھەرگىز دەرباز بوون نىيە بەبى سوننەت، ھەركەسى واز لە سوننەت بەيئى و لەگەل ئەو كۆمەلانەدا بوو ئەو دەچىتە ئاگرەو، جا ئەو كۆمەلانەى پەيدا بوون نۆن، بەلام بناغە وبنەماكەيان چوارن:

كۆمەلەى يەكەم: كۆمەل وگروپى (شيعە):

يەكەم شت پوويدا لەپاش كوشتنى عوسمان كاتى (عبدالله بن سبأ)ى جولەكە چەندىن فیتنەى ناىەو، لەناو موسلمانانداو بانگى خەلكى كرد بۆ شيعەگەرئىتى بۆ (عەلى كوپى ئەبو تالىب) و ئەو (وەصى) يە لەپاش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاوەلان ستميان لى كردووەو خىلافەتيان لى سەندووە، لەو كاتەو شيعەگەرئىتى دەستى پى كرد، زانايان باسيان كردووە كەوا شيعە چەند گروپ و تاقمىكى نۆن:-

يەكەم گروپىكى شيعە: (المفضلة):

ئەوانەن ھەزلى عەلى دەدەن بەسەر ھاوەلانى تردا تەنانەت بەسەر ئەبو بەكر و عومەر و عوسمانىشدا، ئەوانە پىيان دەگوترى (المفضلة) بەلام تانە لەخىلافەتى

ئەبوبەكرى عومەرو عوسمان نادەن، بەلكو دەلّین: - عەلى چاكتەرە، ئەمەش ھەلەيە چونكە عەلى چوارەم خەلیفەى راشدى يەو لە ئەبوبەكر و عومەر چاكتەر نییە تەنانەت خۆیشی ئینکاری لەوە کردووہ کہ كەسێك فەزلى بدات بەسەر ئەبوبەكر و عومەردا و ھەرەشەى کردووہ لەو كەسەى وا بلیت بەسزایەكى توند.

گروویى دووہم:

ئەوانەى كە دەلّین: عەلى وەصى پێغەمبەرى خوايە (ﷺ) و ئەو شایستەترە بەخیلافەت، خیلافەتى ئەبو بەكرى عومەرو عوسمان ستم و داگیرکردن بوو، دەلّین: - خیلافەت ھى (عەلى) يەو ھەر ئەویش (وەصى) يە لەپاش پێغەمبەرى خودا (ﷺ) و ھاوئان ستمیان لى کردوو و خیلافەتیان لى زەوت کردو چەندین گومراپی تر.

گروویى سى یەم: شیعە زیدەپرەوہکان.

ئەوانەى دەلّین: پێغەمبەرایەتى ھى عەلى بووہ بەلام جبریل خیانەتى لى کردووہ بە (محمەد) داوہ ئەگەر نا پێغەمبەرایەتییەكە لەئەسڵدا بۆ عەلى بووہ، دەلّین: (خان الأمين وصدھا عن حیدرە) مەبەست لە (الأمين) جبریلە و (فصد الرسالة عن حیدرە) مەبەستى عەلییەو دای بە (محمەد) (ﷺ).

گروویى چوارەم: لەوان توندترین: دەلّین عەلى خودایە.

ئەوانەن عەلى كۆپى ئەبو تالیب سوتاندنى بە ئاگر، چەند چالێكى بۆکردن و ئاگرى تیادا کردوہو بەزیندویى ئەوانى فەقێ دایە ناو ئاگرەكەوہ، لەعەلى يەوہ رپوایەت كراوہ كەوا فەرموویەتى:

لما رأيت الأمر أمراً منكراً أجمعت ناري ودعوت قنبراً^{٢٠٠}

(قنبر) خزمە تکارە کە پەتەى، جا بە ئاگر ئەوانى سوتاند کاتى گوتیان: (تو خودای تو خودای) ئىبن عەباس وای دەبینى کەوا پێویستە بە شمشیر بکوژرێن بە ئاگر نەسوتێنرێن، چونکە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (لا یعذب بالنار إلا رب النار)^{٢٥٦} جا ئەو پرێگر نەبوو لە کوشتنیا ن بەلام دەیفەرموو: (أرى أن یقتلوا بالسيف بدل النار)^{٢٥٧} واتە: وادەبینم بە شمشیر بکوژرێن باشتەر لەوەى بە ئاگر بسوتێنرێن.

کۆمەلى دووهم: کۆمەلى قە دەریه:

ئەوانەى ئىنکاری لە قە دەر دەکەن، ئەوانەش لە کۆتایى سەر دەمى هاو ئەلەندا دەرکەوتن، ئەوانیش دوو بەشن:

یەكەم: قدریه جبریه: زیاده پره وهكان له ئىسپات كردنى قە دەردا.

دووهم: قدریه نفاة: ئەوانە نەفى قە دەر دەکەن، ئەوانەش موعتەزىلەن و ئەوانەى پرێچکەى ئەوانیان گرتووه، ئەوانەى دەلێن: بەندەکان خۆیان فعلی خۆیان دروست دەکەن، خۆای گەرە فعلی بەندەکانى دروست نەکردووه، بەلکو خۆیان دروستیان کردووه، لە کاتێکدا نە یارەکانیان (جەبرى) یەن دەلێن: فعلی بەندەکان فعلی خودایە، بەندەکان ناچارن لەوەى دەلێن و لەوەى دەیکەن ئەو هەلبژاردنى خۆیان نییه، موعتەزىلەکان دەلێن: هەلبژاردنى سەربەخۆیان هەیه بۆیه ئەگەر بەرپه هایی و ترا (القدریه) ئەو موعتەزىلە و ئەوانەى نەفى قە دەر دەکەن دەگرێتەوه، جا ئەوان نەفى قە دەر دەکەن و جەبرىیهکان ئىسپاتى قە دەر دەکەن و زیاده پره وى تیا دا دەکەن، تاكو بلێن: _ بەندەکان ناچارن، جا ئەوانە نەفى قە دەر دەکەن و ئەوانىتر زیاده پره وى لە ئىسپات کردندا دەکەن، بەهه موویان دەلێن قە دەریه، بوونه چەندین لق و پارچەوه.

٢٥٦ / صحيح : أخرجه أبو داود (٢٦٧٣) وأحمد (٤٩٤/٢) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (١٤١٢) .

٢٥٧ / تهماشای البخارى بکه (٢٨٥٤، ٦٥٢٤) .

کۆمەڵی سى یەم: کۆمەڵی خەوارىچ:

ئەوانەى دژى کار بە دەستانى مۆسڵمان دەردەچن و دەستى گۆپراپەلى دادەمالن، خەلکى بەهۆى تاوانە گەورەکانەوه کافر دەکەن کە لە شىركيش بچوکتەرە، خوینى مۆسڵمانان حەلال دەکەن، ئەوانەش زیادەپەوان و توندپەوانن لەدیندا، ئەوان دین و پەرستەن و ترسیان لە خوا هەیە، پۆڤو دەگرن و شەونویژ دەکەن و قورئان دەخویننەوه بەلام بەبى تىگەشتن و بەبى چارپوونى، بۆیە گومراپوون پەنا بەخوا دەستى گۆپراپەلىیان دامالى و لەدژى ئەمىرى ئىمانداران (عەلى كوپى ئەبو تالىب) دەرچوون، چەندین جەنگیان لەگەڵیاندا بەرپاکرد، خۆى گەورە سەرى خست بەسەریاندا، ئەوان بەردەوام لەدژى کاربەدەستان دەردەچن و خوینى مۆسڵمانان حەلال دەکەن، خەلکى بەهۆى تاوانى گەورەوه کافر دەکەن کە لە شىرك کەمترە، پێیان دەگوترى (الوعیدیه) چونکە کار بە ئەو ئایەتە دەکەن هەپەشەى تىداپە بەبى ئەوهى جیاوازی بکەن لەنتوان تاوانى گەورەى شىرك و کوفرو تاوانى گەورە سەرىچىبەکان، هەموو لای ئەوان بەکافر دادەنرێ و بەوهش پاناوەستن کە بەکافریان دەزانن بەلکو خوینى ئەوان حەلال دەکەن و کۆشتار لەگەل مۆسڵماناندا دەکەن و لەگەل کافراندا ناچەنگن، بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە صیغەتى ئەواندا فەرموویەتى: (يقتلون أهل الاسلام ويدعون أهل الأوثان)^{٢٥٨} هەرگیز باس نەکراوه کەوا خەوارىچ لەگەل کافراندا جەنگابن بەلکو لەگەل مۆسڵماناندا دەجەنگن، ئەوانیش چەند گرووپ و تاقمىکن کە هەندىکیان لەوانى تر توندترن.

کۆمەڵەى چوارەم: بەرانبەر کۆمەڵى خەوارىچ دەبێتەوه ئەوانیش (المرجئة)ن:

ئەوانەى نەفى ئەوه دەکەن کردەوهکان لە ئیمان بێت، دەلێن: کردەوهکان ناچیتە ناو ئیمانەوه (بەشىك لەئیمان نییە) مەرووف ئىماندارە با کردەوهشى نەبى، تەنانەت ئەگەر

ھەموو کردەوھەکانى واز لى ھىنا ئەوھ ھەر ئىماندارە، پىيان دەگوترى (المرجئە) لە (الارجاء) ھوھ ھاتووھ ئەویش دواخستە، چونکە کارو کردەوھەيان دواخست لە ئيمان، ئەوانیش چەند کۆمەلئىکن:-

توندترینيان (الجهمية)ن:

ئەوانەى دەلئىن:- ئيمان تەنھا برىتييە لە ناسىن بەدل، ئەگەر بەدل ناسى ئەوھ ئيماندارە با باوھپىشى نەبى.

کۆمەلئى دووھ لە (المرجئە): (الاشاعرة)ن:

ئەوانەى دەلئىن:- ئيمان باوھپىوون بەدلە و قسەى زمان تئيدا بەشدار نىيە و کردەوھى جەوارىحىشى تئيدا بەشدار نىيە، بەسە بۆ ئەو تەنھا بەدل باوھپى ھەبى.

کۆمەلەى سى يەم: (الکرامية):

ئەوانەى دەلئىن: ئيمان برىتييە لە گوتنى بەزمان با دلئىشى باوھپى پئى نەبى.

کۆمەلەى چوارەم: (مرجئة الفقهاء):

ئەوانەى دەلئىن:- ئيمان برىتييە لە باوھپىوون بەدل و گوتنى بەزمان ھەرچەندە کردەوھى نەبى.

ھەر ھەموويان يەكدەنگن لەسەر ئەوھى كەوا کردەوھ لە ئيمان نىيە، بەلام لە مەزھەبەكەياندا جياوازن لە کردەوھى دل و گوتنى زمان.

جا خەوارىچ: زىادەپەوييان کرد لەوھى کردەوھەکان بخەنە ناو حەقيقەتى ئيمانەوھ و تيان: ھەرکەسى واز لە کردەوھ بەئىنى ئەوا بەرەھايى کافر دەبىت وھ (المرجئە) بەپىچەوانەى ئەوانەوھ زىادەپەوييان کرد لەنەفى کردەوھەکان لە حەقيقەتى ئيمان و تيان ھەرکەسى بەرەھايى وازى لە کردەوھەکان ھىنا ئەوا کافر نابى.

بەلام ئەهلى سوننەو جەماعە: سوپاس بۆخوا _ خوای گەورە پێنمویی کردن بۆ
 حەق ھەر وہ کو خوای گەورە دەفەر مویت: (فَهْدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ
 بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٢١٣) البقرة)

ئەهلى سوننە دەلێن: ئیمان بریتییه لەوتن بە زمان و باوەر بە دل و کردەوه بە
 جەواریح، بەگوێزایەلێ زیاد دەکات و بەسەرپێچی کەم دەکات، بەلام لەناو ناچیت
 بەنەمانی کردەوه کان بەرەهایی، ھەر وہ کو خەواریحە کان دەلێن ھەر وہا نامیتێ
 بەنەمانی کردەوه کان ھەمووی ھەر وہ کو (المرجئە) ھەکان دەلێن، بەلکو ھەندێ
 لە کردەوه کان ھەن واز لێھێنانی کوفرە، وەکو وازھێنان لە نوێژ، ھەندێ لە کردەوه کان
 ھەن واز لێھێنانی تاوانە گەورەکانە کە ناگاتە پلەى کوفر، جا ئەمە پوونکردنەو ھە
 ئەهلى سوننەو جەماعە لەسەری دەپۆن سوپاس بۆ خوا، ئەویش کۆکردنەو ھە لە نیتوان
 ئەو ئایەتەنەى بەلێنی تێدا ھە کە (مرجئە) دەستی پێو گرتووەو ئایەتە ھەر پەشەکان
 کەخەواریحە کان دەستیان پێو گرتووە، جا ئەهلى سوننەو جەماعە لە نیتوان ئایەتە
 بەلێنەکان و ئایەتە ھەر پەشەکانیان کۆکردووەتەو، ھەندیکیان بەوانیتر تەفسیر
 دەکەن و ھەندیکیان بەوانیتر (تقیید) دەکەن جا (متشابھە) کان دەگێرەو ھە بۆ
 (محکم) ھەکان و کار بە ھەمووی دەکەن و دەلێن: (أَمَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل
 عمران/٧).

ئەمە ئەو کۆمەلانەن کە چەندین کۆمەلێ تری لێ بووەتەو، ھەرکەسێ دەیهوێ
 دەریارەى ئەو زیاتر بزانی ئەوا با ئەو کیتابانە بخوینیتەو ھەس لە گروپ و تاقم و
 کۆمەلەکان دەکەن وەکو: (الملل والنحل) ی شەھرستانی و (الفرق بین الفرق) ی
 بەغدادی و (مقالات الاسلامیین واختلاف المصلین) ی ابی الحسن الاشعری و (الفصل فی
 الملل و الاهواء والنحل) ی ئیبن حەزم، جا ئەوان ھەموو ئەو کۆمەلانەو لق و پارچەکانیان

باس کردووه، پىم خوش نىيە قوتابى زانستى سەرەتايى بچىتە ناو ئەو جياوازييانەوہ
بۆ ئەوہى بىرى تەشۋىش نەبى، بەلام كەسى زانا ئەوہ ئاساييە بىخوينىتەوہ.

مەبەست لە: (وكلها في النار إلا واحدة).

ھەموويان بە ھەموولقەكانىيەوہ لە ئاگردان، چونكە شوينى ئارەزوو كەوتن، وازيان
ھيئا لەوہى پىغەمبەر (ﷺ) ھاوہلانى لە سەر بوون كە ھەر ئەويش دەرپازبوونە،
بەلام ھەموويان لە ئاگردان ئەوہ ناگەيەنى ھەموويان كافرن، چونكە ئاگر پەنگە
سەرپىچى كار بچىتە ناوييەوہ ھەرچەندە كافرىش نەبى، چوونە ژوورەوہى كاتىيە
پاشان لە ئاگر دەرەچى، بەلام ئەو كەسى جيابوونەوہ كەى بە ھۆى شتىكى
(مكفر)وہ بىت ئەوا بە ھەتا ھەتايى لە ئاگر دا دەمىنيتەوہ.

مەبەست لە: (وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقد من غير رية في قلبه ولا شكوك).

ئەم كىتەبەى بەردەستمان ئەويش (شرح السنة)ى بەربە ھارييە، پوونكردنەوہى
ئەوہى لە كىتاب و سوننەدا ھەيە، باسى بنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، ئەم
كىتەبە ھەرەكو ناوى لى ناوہ: (شرح اصول اهل السنة والجماعة) لە كىتاب و سوننەوہ
ئەوہى پيشىنى ئەم ئوممەتە لە سەرى بووہ وەرگىراوہ.

مەبەست لە: (من غير في قلبه).

بەلام ئەو كەسى ئەوہ دەرەخات كەوا ئيمانى بەبنەماكان ھەيە بەلام گومان و
دوودلى لە دليدايە، ئەمە نابيتە كە سىكى ئيماندار، بەلكو دەبىتە كە سىكى _دوودل_
پەنا بە خوا، دەبىتە ئەھلى نىفاق، دەبى ئەوہى بەزمانى دەبىتە بەدلى باوہرى پىي
ھەبى، جا ئەو _ئيمانى بەربە ھارى_ پەحمەتى خواى لى بىت مەبەستى تەزكىە كردنى
كىتابە كەى خۆى نىيە، وەكو ھەندى كەس واگومان دەبا، بەلكو مەبەستى
تەزكىە كردنى ئەو بنەمايانەى تىدايە كە لەبنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە.

مەبەست له: (فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

هەركەسێ شویینی کیتاب و سوننە کەوت بە یەقین و ئیمانەوه ئەوه له کۆمه‌لی
 دەریازبووه، چونکە فەرمووده‌کە ی پێغه‌مبەری خوای (ﷺ) بە سه‌ردا جی به‌جی ده‌بی
 کاتی پرسباری ئی کرا ده‌ریاره‌ی کۆمه‌لی ده‌ریازبوو (پزگاربوو) فەرمووی: (من کان
 علی ما أنا علیه وأصحابي) له ریوایه‌تیکی تر دا هاتوو: (من کان علی مثل ما أنا علیه الیوم
 وأصحابي).

﴿١١١﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر عن رسول الله ﷺ) ولا عن أصحابه لم تكن بدعة).

واتە: بزانه ئەگەر خەلکی لەسەر شتە داھێنراوەکان پاوەستان و بەسەریدا تێنەپەپین و ھیچ قەسە یەکیان دروست نەکرد بەوہی ھیچ ئەسەریک لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) نەھاتبێت یان لەھاوہ لانیوہ ئەوا بیدعە دروست نەدەبوو).
رافە:

مەبەست لە: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر عن رسول الله ﷺ) ولا عن أصحابه لم تكن بدعة).
ئەگەر خەلکی لێی پاوەستان و نەچوونە ناو ئەو باسانەوہ و تەنھا خەریکی سوننەبوون، لێی دەر نەچوون بەرەو بیدعە ئەوا دەر باز دەبوون، بەلام ھەرکەسێ لەسوننە تێپەڕی و چەند قەسەو باسیک داھێنێ بەلگە ی نەبێ لەکتابەکە ی خواو سوننەتەکە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەو لەگەڵ (مبتدع) ھکاندا دەبێ، لەگەڵ کۆمەلە گومراکاندا دەبێ، جا ھەرگیز دەر باز بوون نییە ئیلا بە ئەم سوننەتە نەبێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئێمە ی لەسەر جێھێشتووہ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەر موی: (إن تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{٢٥٩} لە فەرمودە یەکی تردا ھاتوہ: (تركتكم على البيضاء ليلها كنهارها لا يزيغ عنها إلا هالك)^{٢٦٠} ئەمە پێگای دەر باز بوونە، سوننەتەکە ی پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) ئەوہ ی خوێ و ھاوہ لانی لەسەر بوون، ئەویش ناوہ پۆکی ئەم کتیبە یە کە دەخوینیتەوہ، ئەویش پافە ی ئەو باسە یە.

٢٥٩ / سبق تخريجه .

٢٦٠ / صحيح : أخرجه ابن ماجه (٤٢) وأحمد (١٢٦/٤) والحاكم في (مستدرکه) (٣٢١) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٤٣٦٩) .

﴿١١٢﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله أو يزيد في كلام الله أو ينقص أو ينكر شيئاً مما قال الله عز و جل أو شيئاً مما تكلم به رسول الله ﷺ) فاتق الله وانظر لنفسك وإياك والغلو في الدين فإنه ليس من طريق الحق في شيء).

واته: بزانه هېچ شتێك له نیتوان بەندهو ئەوهی ببیته ئیماندار تاكو دەبیته كافر ئیلا نكۆلى له شتێك بكات خواى گەوره دایبەزاندبى یان قسهكانى خواى گەوره زیادبكات، یان كەمى بكاتهوه، یان ئینكارى له شتێك بكات خوا وتبیستی، یان پێغه مبهرى خوا (ﷺ) وتبیستی، جا له خوا بترسه _ په حمه تى خوات لى بیته _ ته ماشای خۆت بكه و ئاگادارى زیاده پهوى به له دیندا چونكه ئەوه به هېچ شیوهیهك پێگای حق نییه.

پاڤه /

مه بهست له: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله).

واته: ئەوانهى ئیسلام پووچه ل ده كه نه وه زۆن، پهنگه كه سێك ببیته موسلمانێكى ئیسلام دروست و خاوهن ئیمانێكى راست، به لام _ په نا به خوا _ پهنگه له دینه كهى خۆى هه لگه پێته وه به ئە نجامدانى یه كێك له هه لوه شیته ره وه كانى ئیسلام، ئەوانه ش زۆن، كه چوار جور كۆیان ده كاته وه: وتن (قسه كردن)، كرده وه، باوه پ، گومان.

یه كه م / وتن (قسه كردن):

وتنى وشه یه كى كوفر، ئە گەر وشه یه كى كوفرى گوت و ناچار نه بوو، ئە وه كوفرى كردوه، خواى گەوره ده فه رمویت: (وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ) التوبة/ ٧٤

واته: خو له واقعیشدا قسه‌ی کوفرو خوا نه‌ناسیدا گوتیبوو و دوا‌ی راگه‌یاندنی ئیسلامبونیشیان، دیسان گه‌رابوونه‌وه سه‌ر کوفر).

وه‌کو ئه‌وه‌ی داوا له‌جگه له‌خوا بکات، هاوار ده‌کاته جگه له‌خوا له‌شتیکدا هیچ که‌سیک توانای له‌سه‌ر نییه له‌مردووه‌کان و جگه له‌وان ته‌نها خوا نه‌بی، بۆیه به‌وه کافر ده‌بی، چونکه داوا‌ی له‌جگه له‌خوا‌ی کردوه، یان قسه‌یه‌ک ده‌کات که گالته‌کردن به‌دینی تێدایه، یان به‌قورئان یان به‌سوننه‌ت، خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ (٦٥) التوبة) واته: نه‌گه‌ر لییان بیرسیت ئه‌لین: به‌راستمان نه‌بووه به‌لکو ته‌نها گالته‌و گه‌پمان ده‌کرد، پێیان بلی: ئایا گالته‌تان به‌خواو ئایه‌ته‌کانی و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی کردبوو؟).

جا نه‌وه‌که‌سه‌ی گالته به‌سوننه‌ت ده‌کات یان به‌قورئان نه‌وا کافر ده‌بیته هه‌رچه‌ند به‌گالته‌شه‌وه بیته به‌مه‌رجی ناچار نه‌بووی، خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ) (النحل/ ١٠٦) واته: هه‌رکه‌سیک پاش بپوا هینانی به‌خوا، کافرو بی باوه‌پ بیته‌وه مه‌گه‌ر که‌سیک زۆری لیکرابی و له‌وکاته‌یشدا دنیایی به‌ئیمان).

به‌لام نه‌گه‌ر که‌سیک ئه‌وه‌ی گوت به‌ویست و هه‌لبێژاردی خۆی نه‌وه کافر ده‌بیته.

دووه‌م/ کرده‌وه:

وه‌کو ئه‌وه‌ی بۆ جگه له‌خوا سه‌ر بپری، یان بۆ جگه له‌خوا نزر بکات، یان بۆ جگه له‌خوا سوژده بیات، بۆ گۆرێک سوژده بیات.

سی‌یه‌م/ یان باوه‌پ به‌دل:

وه‌کو ئه‌وه‌ی باوه‌پی وایته به‌راستی و دروستی کوفرو راست و دروستی ئه‌وه‌ی کافران له‌سه‌رین، وه‌کو ئه‌وه‌ی باوه‌پی به‌راستی و دروستی ئه‌وه‌ی جوله‌که‌و گاوزه‌کان له‌سه‌رین له‌پاش په‌وانه‌کردنی (محمد) ﷺ).

چوارەم/ یان: گومان:

وہ کو ئەوہی گومان بکات لە قورئان ئایە راست و دروستە یان راست و دروست نییە؟ ئایە ئەم ئایەتە راستە یان راست نییە؟ ئەمە کافر دەبێت _پەنا بە خوا_ یان گومانی بوو لەوہی لە پیغەمبەری خواوە (ﷺ) ھاتووہ لە فەرموودە راست و دروستەکان.

ئەمانە بنەماکانی ھەلگەپانەوہن لە دین: وتن یان کردوہ یان باوەڕ یان گومان، ئەمجار لەم چوارەوہ جوڑەکانی تری ھەلۆەشینەرەوہکانی ئیسلام دروست دەبێت کە زۆن و زانایان باسیان کردوہ، (شیخ الاسلام محمد عبدالوھاب) ئەوانەى کورت کردوہتەوہ لەنامەیکدا کە (دە) دانەى لەو ھەلۆەشینەرەوانەى باس کردوہ، لە ھەموویان گرنگتر و ترسناک ترن، ئەگەر نا ھەلۆەشینەرەوہکان زۆن لە (باب حکم المرتد) لە کتیبە فیقھیەکاندا باس کراوہ.

مەبەست لە: (أو يزيد في كلام الله أو ينقص).

یەك ئایەت یان یەك پیتیک لە قورئان زیاد بکات یان یەك ئایەت یان پیتیک لە قورئان کەم بکات، ئەمە کافر دەبێت _پەنا بە خوا_ چونکە ئەوہ قسەکانی خۆی تەحریف کردوہ، قسەکانی خۆی گۆپیوہ، جا قورئان ھەمووی حەقە، ھەموو ھەروہ کو چۆن دابەزیوہتە سەر (محمد) (ﷺ) ھەروہ کو خۆیەتی، ھیچ نەگۆپاوە، ئەویش بە پاراستنی خوا پارێزراوہ، ھیچ کەسێک ناتوانی بیگۆپی، بەلام ھەرکەسێ ھەولێ دا ئەوا کافر دەبێت و لە ئیسلام دەر دەچێ و ھەرگیز قورئان ناگۆپدری، چونکە بە پاراستنی خوا پارێزراوہ.

مەبەست لە: (أو ينكر شيئاً ما قال الله عز وجل أو شيئاً مما تكلم به رسول الله (ﷺ)).

یان ئینکاری شتێک بکات لە قورئاندا ھاتبێت، بلیت: ئەمە بەکەلکی ئەم سەردەمە نایەت، یان بە فەرموودەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بلیت: ئەمە بەکەلکی سەردەمێک دیت رابوردووەو بەکەلکی شارستانیەتی ئەمڕۆ نایەت، واتە قورئان و سوننەت، بەلکو

ئەمە هی سەردەمی رابوردوووە سەردەمانێک پۆشتوو، ئەمڕۆ بەکەلکمان نایەت، ئەمە کافر دەبێت_ پەنا بەخوا_ نۆن ئەوانە ی دەلێن: حوکمەکانی شەریعەت بۆ ئەم سەردەمە بەکەلک نایەت و ناگونجی، ئەمەش کوفریکی ئاشکرایە، ئەگەر فەرموودەیه‌کی (صحیح) لە پیڤەمبەرەو (ﷺ) هات ئەوا دروست نییە ئینکاری لێ بکریت یان بگوتری: ئەمە بەکەلکی ئەم سەردەمە نایەت.

مەبەست لە: (فاتق الله).

لەخوا بترسە شتێک لەم کارانە بێت بەدلتداو ببێتە هۆی ئەوەی لەدینەکەت دەرچیت، لەخوا بترسە لەخۆتدا و تەزکییە خۆت مەکە و تەئمین مەبە لە سەر دینەکەت.

مەبەست لە: (وانظر لنفسك).

تەماشای خۆت بکە و تەماشای خەلکی مەکە و ئەوەی خەلکی لەسەرە، تەماشای خۆت بکە، خوای گەرە دەفەرمویت: (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) المائدة/١٠٥) واتە: ئەو گەلی خاوەن باوەر! خەریکی پاکسازی دەروونی خۆتان بن ئەوسا کە بپواتان هینا و پێتان دۆزییەو و ئامۆزگاری خەلکیشتان کرد، ئیتر خەلکانی گومرا بوو ناتوانن زیانتان پێ بگەیه‌نن هەرچەندە پیلان بگێنن).

مەلێ: ئەمە نۆریە خەلکی لەسەرە، بەلکو تەماشای خۆت بکە و خۆت دەرپاز بکە، بەلام خەلکی وازیان لێ بهێنە ئەگەر حەقیان نه‌ویست و تۆ دامەزراو بە لەسەری و بەو مەغرور مەبە کە خەلکی لەسەرن.

مەبەست لە: (وإياك والغلو في الدين فإنه ليس من طريق الحق في شيء).

ئەمە لایەنێکی ترە، چونکە دین بەیه‌کی لەم دووکارە مەرفی لێی دەرەچی: -

- یان بەوازیئان لێی، یان بە وازیئان لەشتیکى و نەیه ویت.

- یان بەزێادەپەوی و توندپەوی.

جا دەرچوون لەدین پوودەدات: یان بە نەرم و نیانی وەیان بەتوندپەوی، کەواتە ناوەندبوونت لەسەرە لەنیوان شل پەوی و توندپەوی، ئەمەش ئەوەیە پێغەمبەر و هاوەلانی لەسەر بوون، زێادەپەوی لەدین خواوەنەکی لەدین دەردەکات، هەرەکو خەوارىجى دەرکرد، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەیان دەفرمویت: (يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ، كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرِّمَةِ)^{٢٦١} جا زێادەپەوی مەژۆ لەدین دەردەکات:-

- یان دەرکردنیکى کامل بەرە و کوفر.

- یان دەرکردنیکى جوزئى بەپێى ئەوەى لێی دەوەشیتەو.

پەنگە زێادەپەوییەکە لەدیندا لەپەرستندا بێت، وەکو زێادەپەوی گاوەکان لە (رەبانیە) تدا، یان وەکو ئەوانەى هاتن بۆ لای پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پرسىاری کارەکان دەکرد، کاتى هەوالیان پێدرا، وەکو ئەوەى کردەوێکەى پێغەمبەر (ﷺ) بەکەم بزائن بەلام وتیان: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆى گەورە لەتاوانەکانى پابوردوى داهاتوى خۆش بوو) واتە: ئەو پێویستى بە کردەوێى نۆز نییە، کاتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەوەى زانى بەتوندى لەوان تووڕە بوو، وتارى داو فرموى: - (أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمُ لِلَّهِ، وَأَتَقَاكُمُ لِلَّهِ وَإِنِّي أَصْلِي وَأَنَامُ) چونکە یەکى لەوان وتى: من نوێژ دەکەم هەرگیز ناخەوم، دوەمیان وتى: من هەردەم بە رۆژوو دەبم، هەموو تەمەنى بە رۆژوو دەبیت، سێیەم وتى: من ژن ناھێنم، بە گەنجى دەمێنیتەو و خۆى یەکلا دەکاتەو بۆ خوا پەرستى، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فرموى: (أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمُ لِلَّهِ، وَأَتَقَاكُمُ لِلَّهِ

وَإِنِّي أَصْلِي وَأَنَام، وَأَصُوم وَأَفْطِر، وَاتَّزُوجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي) ^{۲۶۲} لـه رِوَايَةٌ تَنْكِدُهَا هَاتُوهُ يَهْ كَيْكِيَانِ وَتَى: مَنْ كُوشِتْ نَاخُوم، پَيَغْه مَبَهْرِى خَوَا (ﷺ) فَهَرْمُووى: (وَأَنَا أَكُلُ اللَّحْمِ، وَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي) ^{۲۶۳} مَهَبَه سَتِيَانِ خَه يِر بُو، بَه لَام تَه نَهَا نِيَه ت بَه س نِيَه بَه لَكُو دَه بِي شُو يَنْكَه وَتَنْ لَه گَه لَ مَهَبَه سَتَا بِي يَت، شُو يَنْكَه وَتَنْ سَوْنَنَه ت لَه گَه لَ مَهَبَه سَت وَ نِيَه تى پَا كَدَا پَيُويَسْتَه هَه بِي، بَه لَام نِيَه تى پَا ك بَه بِي شُو يَنْكَه وَتَنْ نَه وَه هِيچ سَوود بَه خَا وَه نَه كَه ي نَا گَه يَه نَى.

۲۶۲ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۷۷۶) ومسلم (۱۴۰۱) .

۲۶۳ / رواه مسلم (۱۴۰۱) .

﴿١١٣﴾ نوسەر دەئیت: (وجميع ما وصفت لك في هذا الكتاب فهو عن الله تعالى وعن رسول الله ﷺ) وعن أصحابه وعن التابعين وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع).

واتە: ھەموو ئەوێ لەم کتێبەدا وەصفم بۆت کردووە ھەموو ئەوانە لەخوداوە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) ھاوێلان و شوێنکەوتوان و لەسەدەى سێیەم تا سەدەى چوارەم ھاتووە.

پاڤە/

مەبەست لە: (وجميع ما وصفت لك في هذا الكتاب فهو عن الله تعالى).

ھەموو ئەوێ لەم کتێبەدا باس کراوە لە بنەماکانى بیروباوەڕ ئەو لەقورئان و سوننەتەو وەرگیراوە، دانەر ھیچ شتێکى لەخۆیەو نەھێناوە، بەلکو ئەوێ پێشینی ئەم ئوممەتەى لەسەر بوو، ھیچ قسەىەکی لەخۆیەو دانەھێناوە، بەلکو گێرپانەوێ ئەوێ لەقورئان و سوننەت و پێشینی ئەم ئوممەتەى لەسەر بوو، جا ئەو پێگا سەلامەتەکە وەصف دەکات، ئەو پێگایەى ھەرکەسێ بێگرتە بەر ئەو دەربازى دەبێت بەئیزنى خۆى گەرە.

مەبەست لە: (وعن رسول الله ﷺ).

چونکە ئەو پەشتەبەستراوە یان بە قورئانى پیرۆزەو یان بە سوننەتى پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، کەواتە ئەو لەخوێنەر پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ).

مەبەست لە: (وعن أصحابه وعن التابعين).

ھەرودەھا ئەوێ لەم کتێبەدا باسکراوە لە سێ سەدە چاکەکەى کە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ستایشی کردوون، ھەموویەتى: (خيركم قرني، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم)

واته: باشت‌رینی ئیوه ئه‌م سه‌ده‌یه‌ی منه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی له‌ پاش ئه‌وان دین، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی له‌ پاش ئه‌وان دین) راوی فه‌رموده‌که‌ که‌ (عمران)ی کوری (حصین) ده‌لێت: نازانم له‌ پاش سه‌ده‌که‌ی خۆی دوو سه‌ده‌ی باسکرد یان سێ سه‌ده‌ (پێی ده‌گوتری سێ سه‌ده‌ چاکه‌که‌، ئه‌ویش سێ سه‌ده‌یه‌ یان چوار سه‌ده‌یه‌، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی پێکردوین چاویان لێ بکه‌ین، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) التوبه/١٠٠) سه‌ده‌ چاکه‌کان بریتیه‌ له‌ شوینکه‌وتوان و شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، ئه‌وان شوینی پێشینه‌یه‌که‌مه‌کان ده‌که‌وتن له‌ کۆچه‌ران و پشتیوانان به‌ چاکه‌، واته‌: به‌جوانی، مه‌به‌ست له‌: (الاحسان) ئیتقان، واته‌ پێکوپێکی که‌ زیاده‌ره‌وی و کورت په‌وی تێدا نییه‌، ده‌بێ به‌ عیلمه‌وه‌ بێت به‌وه‌ی له‌ سه‌ری بوون، ئه‌مه‌ (احسان) ه‌ چه‌ندین که‌س بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ ده‌که‌ن ئه‌وان له‌ سه‌ر مه‌نه‌جی پێشین به‌لام به‌ (احسان) ده‌وه‌ شوینی ئه‌وان ناکه‌وی، چونکه‌ ئه‌و مه‌نه‌جی سه‌له‌ف نازانی، وا ده‌زانی ئه‌م قسه‌یه‌ یان ئه‌م کرده‌وه‌یه‌ هی سه‌له‌فه‌ یان قسه‌ی سه‌له‌فه‌، که‌چی نابێته‌ (احسان)، جا ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وی له‌ سه‌ر مه‌نه‌جی سه‌له‌ف بێت ئه‌وا ده‌بێ فێری پێگاکه‌یان بێت، ئه‌م کتێبه‌ش یه‌کیکه‌ له‌ و کتیبانه‌ی پێگای سه‌له‌فت بۆ وه‌صف ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه‌.

مه‌به‌ست له‌: (وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع).

ئه‌و سه‌دانه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی کردوون ئه‌ویش سێ سه‌ده‌یه‌! هاوه‌لان، شوینکه‌وتوان، شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، چواره‌م له‌ پاش شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، ئه‌گه‌ر بپروانیه‌ بوونی پێشه‌وايان و بوونی (الحفاظ) ئه‌وا ده‌یانینی له‌م سه‌ده‌یانه‌دان: چوار پێشه‌واکه‌ی تێدايه‌، پێشه‌وا گه‌وره‌کانی تێدايه‌، ئه‌ستیره‌ گه‌شاوه‌کان، هه‌موویان له‌و چاخانه‌دان، ئه‌مه‌ش پشت راستکردنه‌وه‌ی ئه‌و هه‌واله‌یه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووێتی: (خيرکم قرني، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم).

نوسەر دەلالت: (فاتق الله يا عبد الله، وعليك بالتصديق والتسليم والتفويض والرضى لما في هذا الكتاب، ولا تكتم هذا الكتاب احدا من أهل القبلة فعسى يرد الله به حيرانا عن حيرته، أو صاحب بدعة عن بدعته، أو ضالا عن ضلالتة فينجو به، فاتق الله، وعليك بالأمر الأول العتيق، وهو ما وصفت لك في هذا الكتاب، فرحم الله عبدا ورحم والديه قرأ هذا الكتاب وبشء وعمل به ودعا إليه واحتج به فإنه دين الله ودين رسول الله).

واته: له خوا بترسه ئەى بەندهى خوا، بەراست زانین و تهسلیم بوون و پى سپاردن و پازى بوون له سەر ئەوهى له م پەرتووکه دا ههیه، ئەم کتیبه له ههچ کهسیکی ئەهلی قیبله ی مهشاره وه، به لکو سه سامیك له سه سامیه که ی بگێریته وه، یان خاوه ن بیدعه یه که له بیدعه که ی، یان گومرایه که له گومراییه که ی و پى دهریازییت، له خوا بترسه و پتویسته له سهرت دهست به کاره یه که مه دیرینه که وه بگریت، ئەویش ئەوهیه له م کتیبه دا وه صفم بۆت کردووه، پەحمه تی خوا له بەنده یه که و پەحمه تی خوا له دایک و باوکی ئەو که سه ی ئەم کتیبه ده خوینیته وه و بلاوی ده کاته وه و کاری پى ده کات و بانگه وازی بۆ ده کات و بیکاته به لگه ی خۆی چونکه ئەوه دینی خوا و دینی پیغه مبه ری خودایه (ﷺ).

پاڤه:

مه به ست له: (فاتق الله يا عبد الله وعليك بالتصديق والتسليم).

له سه رته به راستی بزانی و هه رشتیک له م کتیبه دا هاتوو به درۆی نه زانی، چونکه له قورئان و سوننه ته وه وهرگیراوه، ئەوه ی له سه رته ته سلیمی بییت و دوودل نه بی له وه رگرتنیداو شوینی بکه ویو ته مبه لی نه که ی.

مه به ست له: (والتفويض).

واتە: ھىچ شىئىك لەخۆتەوہ دانەھىئى، ئەم (التفویض) ە ئەوہ نىيە كۆمەلى (المفوضە) ى لەسەرە لە صیفاتدا.

مەبەست لە: (والرضى لما في هذا الكتاب).

چونكە لەبنەماو بناغەكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، ئەمەش مەدحو تەزكییەى كىتابەكەى نىيە ھەروەكو ھەندى لەوانەى پافەیان كردووە وادەزانن، بەلكو ھاندانە بۆ وەرگرتنى ئەوہى تىيدايە لەبنەما پاستەكان لەقورئان و سوننەوہ، چونكە ھىچ شىئىكى لەخۆيەوہ نەھىئاوہ یان شىئىكى لەخۆيەوہ داھىئابى ھەرگیز.

مەبەست لە: (ولا تكتم هذا الكتاب احداً من أهل القبلة).

واتە: ئەم كىتابە بۆلوكەرەوہو دابەشى بكە بەسەر (ئەھلى قىبلە) دا واتە موسلمانان بۆ ئەوہى سوودى لى ببینن، چونكە ئەمە بەشىكە لە بۆلوكردنەوہى زانستى سوود بەخش، لە ئامۆژگارى كردنى يەكتەرە لەسەر حەق، ھەروەھا بەم شىوہى پىويستە كىتیبە سوود بەخشەكان بۆلوكرێنەوہ، بەتایبەتى كىتیبە رەسەنەكان، ھەرچەندە كىتابەكە كۆنتر بێت ئەوہ لە حەق نزىكتەرە، چونكە لەسى چاخە چاكەكەوہ نزىكە.

مەبەست لە: (فعسى يرد الله به حيرانا عن حيرته).

ئەمە سوودى بۆلوكردنەوہى كىتیبە سوود بەخشەكانە، پەنگە سەرسامىك لەسەرسام بوونەكەى خۆى بگىرێتەوہ یان گومرايەك لەگومرايىيەكەى، چونكە ھەندى كەس نەزانن، ئەگەر حەقەكەى بۆ پوون بىیتەوہ ئەوا شوىنى دەكەوێ ئەمە ئەو كەسەيە سوود لەبۆلوكردنەوہى كىتیب دەبینى، بەلام كەسى لادەر ئەو كەسەى شوىنى ئارەزووہكەى كەوتووہ ئەو ھەرگیز سوود لەكىتیب نابىنى، بەلكو پەنگە زىاتر تووشى فیتنەى بكات.

مەبەست لە: (أَوِ صَاحِبِ بَدْعَةٍ عَنْ بَدْعَتِهِ، أَوْ ضَالًّا عَنْ ضَلَالَتِهِ فَيَنْجُو بِهِ).

جا پاداشتت دەست دەکەوێ لە بلۆکردنەوێ ئەم کتێبە و نمونەى ئەمە، ئەمە تاییەت نییە بەم کتێبەو، جا هەموو کتێبیکی سوود بەخش و کتێبی عەقیدە بەتاییەتی، پێویستە بلۆبکێتەو و دابەش بکێت سەر خەلکیدا لەجێی ئەوێ کتێبی گومرایی کتێبی بانگەواز بۆ گومرایی بەسەریاندا دابەش بکێت، ئەم کیتابە بەسەریاندا دابەش بکێت چونکە زۆربەى خەلکی لەسەر نەفامین ئەگەر حەقیان بۆ پوون بکێتەو ئەوا وەری دەگرن و سوودی لێ دەبینن.

مەبەست لە: (فَاتَقَ اللَّهُ وَعَلَيْكَ بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ الْعَتِيقِ).

واتە: دەست بەکارە بەکەمەکەو بەگرە، ئەویش ئەوێ پێغەمبەر (ﷺ) هاوێلانی و سێ چاخە چاکەکە لەسەری بوون، (العَتِيقِ) واتە: کۆن (دێرین) ئەمەش ئاگادار کردنەوێکی تێدایە لەوێ تازە پوودەدات لەخراپەکاری و فیتنە، جا هەر کاتێ جیاوازی و دووبەرەکی بێنی و قسەى زۆرت بیست، ئەوا لەسەر تەماشای بکە ئەوێ پێشینە چاکەکان لەسەری بوون و دەستی پێو بەگرە، چونکە ئەو حەقە.

مەبەست لە: (وَهُوَ مَا وَصَفْتُ لَكَ فِي هَذَا الْكِتَابِ).

واتە: ئەوێ باسی کردووە لە بنەماکانی بیروباوەری ئەهلی سوننە و جەماعە و ئاسانی کردووە و بەفراوانی قسەى تێدا کرد.

مەبەست لە: (فَرَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا وَرَحِمَ وَالِدَيْهِ قَرَأَ هَذَا الْكِتَابَ وَبَثُّهُ وَعَمِلَ بِهِ وَدَعَا إِلَيْهِ).

واتە: لە نمونەى ئەمە لە کتێبە سوود بەخشەکان، جا کتێبە سوود بەخشەکان پێویستە بلۆبکێتەو دابەش بکێت، ئەو کەسەى دابەشی دەکات و بلۆی دەکاتەو پاداشتی بلۆکردنەوێ عیلمی دەست دەکەوێ، پاداشتی دەرکردنی خەلکی لەتاریکییەو بۆ پووناکی، زۆربەى خەلکی کەوتونەتە نێو گومراییەو، چونکە ئەم

كتيپە رەسەنەنە يان پىي نەگە يىشتوو، بەلگە كىتپى گومپاكاران و كۆمەلە گومپاكانيان پىي گە يىشتوو، وادەزانن ئەو ھەقە، جا ئەگەر ئەم كىتپە رەسەنەنە بايەخى پىي بدرىت و بەسەر خەلگىدا دابەش بىكرىت ئەو خىواي گەرە بە ھۆيەو ھىدايەتى ئەو كەسانە دەدات خۆى بىيەوى.

ھەندى لەوانەى پاشەى كىتپەكە يان كىرەو ھەرخە لەنوسەر دەگىرن و دەلئىن: ئەمە تەزكىيە كىرەنى كىتپەكەى خۆيەتى، ئىمەش دەلئىن: - نەخىر ئەمە تەزكىيەى كىتپەكەى نىيە، بەلگە ئەو ھاندانە بۆ دەستگرتن بەمەنھەجى سەلەفەو كە لەم كىتپەو كىتپەكانى تردا باس كراو.

نوسەر دەلئىت: (فإنه من استحل شيئاً خلاف ما في هذا الكتاب فإنه ليس يدين بدين، وقد رده كله كما لو أن عبداً آمن بجميع ما قال الله عز وجل إلا أنه شك في حرف فقد ردَّ جميع ما قال الله تعالى وهو كافر، كما أن شهادة: أن لا إله إلا الله، لا تقبل من صاحبها إلا بصدق النية وخالص اليقين، كذلك لا يقبل الله شيئاً من السنة في ترك بعض، ومن ترك من السنة شيئاً فقد ترك السنة كلها فعليك بالقبول، ودع عنك المماحلة واللَّجاجة فإنه ليس من دين الله في شيء، وزمانك خاصة زمان سوء فائق الله).

واتە: ھەركەسى شىتەك ھەلال بىكات جىياواز بىت لەو ھى لەم كىتپەدا ھەيە، ئەوا بە ھىچ دىنىك دىندارى نەكردو ھەمووى پەد كىرەو ھەو، ھەروەكە ئەو ھى كەسىك باو ھى بە ھەموو ئەو ھى خىواي گەرە ھەروە ھەمووى ھەيە بەلام تەنھا لەيەك پىتدا گومانى ھەيە ئەوا ھەموو ئەو ھى خىواي گەرە ھەروە ھەمووى ھەيە پەدى كىرەو ھەو، ئەو ھى كافرە، ھەروەكە شايە تىدانى: (لا اله الا الله) لەخاوەنەكەى وەرناگىرى بەبى پاستگوى نىت و يەقىنىكى دىسۆز، ھەروە ھەموو ھى خىواي گەرە لەسوننەو ھىچ وەرناگىرى بە وازەينان لەھەندىكى، ھەركەسى وازى لەبەشىكى سوننە ھىنا ئەوا وازى لەھەموو

سوننە هیناوه جا وه رگرتنت له سه ره، واز له قاله قال و یاخیبوون بهینه، چونکه ئه وه به هیچ شیوهیه ک له دینی خوادا نییه، به تایبه تی سه رده مه که ی تو، سه رده میکی خراپه، بۆیه له خوا بترسه).

پاڤه /

مه به ست له: (فإنه من استحل شيئاً خلاف ما في هذا الكتاب فإنه ليس يدين الله بدين).

واته: هه ر که سی له مه نه جی ئه هلی سوننه و جه ماعه ده رچیت که له م کتیه دا پوون کرایه وه له جگه له م کیتابه له بیروباوه پی ته واو، ئه وا له گه ل گومراکان و بیدعه کاراندا ده بی، له گه ل موعته زیله کاندا، له گه ل جه مه مییه کاندا، له گه ل کۆمه له گومراکاندا ده بی، خوای گه وره ده فره مویت: (فَمَآذَا بَعَدَ الْحَقُّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ (٣٢) یونس) واته: جا ئیتر به ده ر له گومرایی _ پاش هه ق و پاستی، که هه ر له په رستنی خوادایه _ چی تر هه یه ؟).

جا بۆیه ده بی مروؤ له پێشدا هه ق بناسی و ئه وه ی سه له فی ئه م ئومه ته ی له سه ر بووه، ته ماشای زۆری مه زه به کان نه کات، زۆری قسه کان نه کات، به لکو ته ماشای یه ک شت بکات ئه ویش ئه وه یه سه له فی ئه م ئومه ته ی له سه ر بووه، هه روه کو ئیمامی مالیک فره موویه تی: (إنه لا يصلح آخر هذه الأمة إلا ما أصلح أولها)^{٢٦٤} واته: کۆتای ئه م ئومه ته چاک نابیت ئیلا به وه نه بی که سه ره تاکه ی چاک کرد، خوای گه وره ده فره مویت: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) التوبة / ١٠٠).

پێغه مبه ری خوا (ﷺ) فره موویه تی: (فإنه من يعيش منكم فسيرى اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين، تمسكوا بها و عضوا عليها بالنواجذ و إياكم و محدثات

الأمر، فإن كل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار)^{۲۶۵} واتە: ھەر كەس لە ئىۋە _ لە پاش مەن _ بىزىت ئەوا جىاوازى و دووبە رەكى نۆر دە بىنى، جا ئامۇزگاريتان دەكەم دەست بە سوننەت رىگاگەى مەۋە بگرن و دەست بە سوننەت و رىگاى جىنشىنە رىنموىى كراۋەكانەۋە بگرن، توند دەستى پىۋە بگرن، بە ددانەكانتات توند بىگرن، ئاگادارى كارە نوپىەكان (داهىنراۋەكان) بن، چونكە ھەموو داهىنراۋىك گومپايىە و ھەموو گومپايىەك لە ئاگرادايە).

جا ئەگەر كارەكانمان لى تىكەل بوو، بانگەشەكان نۆر بوون ئەوا سوپاس بۆ خوا، رىگا چارە ھەيە، ئەۋىش شوپىكەۋتنى كىتاب و سوننەت ئەۋەى پىششىنى ئەم ئوممەتەى لەسەر بوۋە، ھەموان بانگەشەى ئەۋە دەكەن لەسەر كىتاب و سوننەن، چى شتىك ئىمە لەۋان جىا دەكاتەۋە؟ ئەۋەى ئىمە لەۋان جىا دەكاتەۋە مەنەجى سەلەفە، چونكە سەلەف ئەۋان بوون بە جوانى تىگەىشتن لە كىتاب و سوننەت و لەسەرى پۇششتن، جا ئىمە شوپىنى سەلەفى صالح دەكەۋىن، ئەمە ئەۋ جىاوازىيە لە نىۋان ئىمە و گومپاكان و كۆمەلە لە پى لادەرەكاندايە، بەكار كىردن بەۋ فەرموودەيەى كە دەفەر مەۋىت: (و ستفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) قالوا: ومن هي يا رسول الله (ﷺ)؟ قال: من كان على مثل ما أنا عليه اليوم وأصحابي)^{۲۶۶} واتە: ئوممەتەكەم دە بىتە ھەفتا و سى تاقم و فىرقەۋە، ھەموۋى لە ئاگرادايە تەنھا يەككىيان نە بىت، فەرموۋيان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كىن ئەۋ كۆمەلە رىزگار بوۋە؟ فەرموۋى: ئەۋ رىگايەى ئەمىر مەن و ھاۋەلانىمى لە سەرىن).

۲۶۵ / سبق تخريجه .

۲۶۶ / سبق تخريجه .

حەق پوون و دیارو ئاشکرایە، پێگاکەش پوون و دیارە بۆ هەرکەسێ پزگاریبونی بویت، خوای گەورە دەفەرمویت: (فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى) (١٢٣) وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (١٢٤) (طە) واتە: جا ئەگەر لەمنەوه پێنماییه کتان بۆ هات ئەوسا ئەوهی پەپرهوی لەپێنمایى منى کرد ئیتر نه له دونیادا گومرا ئەبێ و نه له قیامەتیشدا بەدبەخت ئەبێ بەسزا (١٢٣) وه هەرکەسیکیش له و قورئانەیه م روو وه رگێڕێ ئەوه بێ گومان ژيانیکى سهختى دهبێ، هەرچەنده خاوهنى دونیایش بێ بەلێ مروڤ هەرکە پەپوهندی له خوا بچرا دلێ تهنگه، بچووكه، بێ ئارامه، هەرگیز تێرنابێ، وه له رۆژی قیامەتیشدا به کویری حەشرو دادگایی ئەکەین (١٢٤).

مەبەست له: (خلافاً لما في هذا الكتاب).

واتە: جیاوازی بێت لەگەڵ ئەوهی لەم کتێبەدا هەیه لەبنەماکانی عەقیدە کە له قەسەى نوسەر نییه، بەلکو ئەوهی لەم کتێبەدا هەیه بریتییه له قەسەى خواو قەسەى پێغه مبه رکه ی (ﷺ) و قەسەى سه له فی صالح، ئەمه ئەوهیه لەم کتێبەدا هەیه.

مەبەست له: (ليس يدين الله يدين).

چونکه ئەو له سەر مەنەه جی گومراییه، هەر کەسێ له کتێب و سوننە و مەنەه جی سه له ف جیاوازی بوو ئەوه له سەر مەنەه جی گومراییه.

مەبەست له: (كما لو أن عبداً آمن بجميع ما قال الله عز وجل إلا أنه شك في حرف).

دهبێ باوه پەمان هەبێت به هەموو قورئان، به و سوننەتەى پێغه مبه رى خواو (ﷺ) هاوه لانی له سەر بووه هەر هەمووی، به لام کە سێک باوه پ به به شیکی بکات و باوه پ به به شه که ی تری نه کات ئەوه کافره به هەمووی، هەر وه کو خوای گەورە دەفەرمویت: (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (٨٥) البقرة) واته: باشه! چۆن په‌وای هه‌قه باوه‌رتان به‌به‌شیکی به‌رنامه‌که‌ی ته‌ورات هه‌بی و به‌به‌شیکی تری کافرین و حاشای لیبکه‌ن، دیاره هه‌رکه‌سیکتان کارو په‌فتاری ئاوا بکاو، په‌یمانی خۆی هه‌لوه‌شینیتته‌وه، هه‌ر له‌م ژبانی دونیا‌یه‌دا پرسی‌او په‌زیل ده‌بی و له‌پوژی قیامه‌تیشدا به‌توندی جه‌زبه‌و سزا ده‌درین هه‌رگیز خواش له‌هیچ کارو کرده‌وه‌یه‌کی ئیوه بی ئاگا و غافل نییه).

جا ئه‌و که‌سه‌ی کیتاب و سوننه وه‌رناگریت ته‌نها ئه‌وه نه‌بی له‌گه‌ل ئاره‌زویدا ده‌گونجی و واز له‌وه ده‌هینی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌که‌یدا ناگونجیت ئه‌مه وه‌کو ئه‌هلی کیتابه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ (٨٧) البقرة) واته: که‌ی ئه‌مه راست و ره‌وایه که‌هه‌تا ئیستاش هه‌ر کات په‌یامبه‌ریکتان بو هاتبی که‌ په‌یامه‌که‌ی له‌گه‌ل هه‌واو ئاره‌زووی ئیوه‌دا نه‌گونجایی _ ئاره‌زاییتان ده‌ربریوه و ده‌عیو ته‌که‌ببورتان به‌سه‌ریاندا کردووه و باوه‌رتان نه‌هیناوه؟! ئه‌وساش بوونه‌ته دوو ده‌سته‌وه: ده‌سته‌یه‌کتان باوه‌رتان پی نه‌کردن و به‌ درۆتان خستنه‌وه و ده‌سته‌یه‌کی تریشیان‌تان کوشتن).

ئه‌مه باسی کافره‌کانی ئه‌هلی کیتابه ئه‌وان ئه‌وه‌یان له‌ پیغه‌مبه‌رانیان وه‌رده‌گرت له‌ گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا بگونجایه، ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا ناکۆک بێت و پیغه‌مبه‌رانیان هینابیتی، ئه‌وا یان به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه‌یان ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یان ده‌کوشت که‌ هیناویه‌تی، چه‌ندین پیغه‌مبه‌ریان کوشت چونکه له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا نه‌ده‌گونجا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠) المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی یه‌کی له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پیچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی ئه‌وان شتیکی بو هینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌ په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌کوشتن شه‌هیدیان ده‌کردن).

ئەمە پىڭگاي ئەوانە، جا ھەر كەسى ئەو لە قورئان و سوننەت وەرگىرى كە لە گەل ئارەزوو كەيدا دەگونجى و پشتگىرى مەنھەج و پىڭگاكەى دەكات و ئەو ھى لە گەل ئارەزوو و مەنھەج كەيدا نەگونجى ئەوا پەدى دەكاتەو، ئەو وەكو ئەوانە، ئىمانى بە ھەندى لە كىتابە كەى ھىناو و كوفرى بە ھەندەكەى تر كىرەو و سوود نابىنى لە ھى كارى بە ھەندى لە كىتابە كە كىرەو، چونكە ئەو بە ھەمووى كافەرە.

مەبەست لە: (فقد ردّ جميع ما قال الله تعالى وهو كافر).

ھەر كەسى پىتەك لە قورئان رەد بكاتەو ئەو كافەرە، بۆ نمونە لە ئايەتى: (ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ (١) ق) بَلَيْتَ: (ق) ئەمە لە قورئان نىيە (وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ) بەسە، وەكو ئەو كەسەى دەلەيت: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) الاخلاص) دەلەيت: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ئەو گوتى (قُلْ) ئەمە لە قورئان نىيە، ئەمە كافەرە پەنا بە خوا چونكە وشەيەكى لە قەسەكانى خوا پەد كىرەو تەو يان تەنھا پىتەكى پەد كىرەو تەو.

مەبەست لە: (كما أن شهادة: أن لا إله إلا الله، لا تقبل من صاحبها إلا بصدق النية وخالص اليقين).

(لا اله الا الله) بىر تىيە لە وشەى (الاخلاص) وشەى تەقواو ھۆكارى بتەو قايمەو كىلى بە ھەشتە، بە لام سوود بە خاوەنەكەى ناگەيەنى ئىللا بە بوونى ھوت مەرج يان ھەشت مەرج، زانايان لەم دوو دىرە شىعەرەدا فرمويانە:

علمٌ يقينٌ وإخلاصٌ وصدقك
مع محبةٍ وانقيادٍ والقبول لها
ئەمە ھوت مەرجە.

وزيد ثامنها الكفران منك بما
سوى الإله من الأشياء قد أها

ھەر كەسى لە يەكى لە مەرجەكانىدا كە موکوورى و ناتەواوى ھەيت ئەو سوود لە (لا اله الا الله) وەرناگى: _

مەرجى يەكەم: عيلم بە ماناكەى و دژەكەى نەزانىنە بە ماناكەى.

مەرجى دووھەم: يەقین بە ھى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەى گومانە.

مەرجى سى يەم: ئىخلاص (نيازپاكى) و دژەكەى ھاوەل بېياردانە بۆ خوا.

مەرجى چوارەم: بەپاستزانىن و دژەكەى درۆكردنە و بەدرۆخستنەوہى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى پىنجەم: خۆشەويستى ئەوہى يەكتاپەرستى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پى ليىوونى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى شەشەم: ملكەچ بوون بەوہى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پشت لى كردنى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى حەوتەم: پازى بوون و وەرگرتنى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پازى نەبوونى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى ھەشتەم: كوفر بەوہى جگە لەخوا دەپەرستى دژەكەى كوفر نەكردنە پىيى.

ئەمە ھەشت مەرجە پىويستە جى بەجى بىيىت لەو كەسەى دەليىت: (لا الہ الا اللہ) چونكە تەنھا وشەيەك نىيە و بەزمان بگوترى، (لا الہ الا اللہ) چەند پاىەيەكى ھەيە و چەند مەرجىكى ھەيە، پاىەكانى دوو دانەن:—

يەككىيان: نەفييە.

ئەويتر: ئىسپاتە (سەلماندنە).

جا تەنھا نەفى بەبى ئىسپات (سەلماندن) سوودى نىيە و تەنھا ئىسپات (سەلماندن) بەبى نەفى سوودى نىيە و ئەگەر وتت: (اللہ الہ) ئەوا ئەمە بەس نىيە، ئەگەر وتت: (لا الہ) ئەمەش تەنھا نەفييە چونكە بەيەكجارى نكوليت لەخوا كرد، ئەوا دەبيتە يەككە

لەوانەى نكۆلى لەبوونی خوا دەكەن بەیەكجاری و ماناكەى: لەگەردووندا هیچ خواپەك بوونی نییه.

بەلام صوفییەكان ئەوانەى دەلێن: (الله الله) یان (هو هو) ئەمە قسەیهكى پووجەل و وێنە كردنەو هیچ سوودی نییه، بۆیە دەبێ بلیت: (لا اله الا الله) بەنەفى و ئیساپاتەوه، ئەویش مانای ئەو ئایەتەیه دەفەرمویت: (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ) البقرة/٢٥٦، جا (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ) ئەمە نەفییە (وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ) ئەمە ئیساپاتە (سەلماندنە).

مەبەست لە: (وكذلك لا يقبل الله شيئا من السنة في ترك بعض).

هەروەكو چۆن ئیمان تەواو نابێ بەهەندى لەقورئان و وازهێنان لەهەندىكى تر ئەگەر تەنها یەك ئایەتیش ببێت یان تەنها یەك پیت، هەروەها سوننەتیش ئیمان هێنان پێى تەواو نابێ ئیلا ئەگەر ئیمان بەهەمووی بهێنى، نابێ نكۆلى لەهیچ شتێك بكات لەوه كە بە (صحیح)ى لەپێغه مەبرى خوداوه (ﷺ) پیاویەت كراوه، چونكە ئەمە ماناو ناوه پۆكى شایەتى دانى (محمد رسول الله) یە ئەویش كار بەسوننەتەكەى بكەیت و گوێپارەى بێت و واز لەوه بهێنى نەهێلى كردووه، ئەمە ناوه پۆكى مانای شایەتیدانى (أن محمدا رسول الله) یە بەلام ئەگەر شایەتى دا كە (محمد رسول الله) یە بەلام باوه پ نەكات بەوهى هێناویەتى و بەوهى لەفەرموودهكاندا وتویەتى، یان پەدى هەندىك لەفەرموودهكانى كرد كە (صحیح)ن چونكە لەگەل ئارەزووهكەیدا ناگونجى، یان لەگەل مەنەجەكەیدا ناگونجى، ئەمە كافەرە بەپێغه مەبرى خواو (ﷺ) لەو كەسانەیه خوای گەوره دەربارەیان دەفەرمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) (٧٠) المائدة بۆیە پێویستە باوه پ بەهەموو سوننەت بكەیت، ئەوهى لەگەل ئارەزووهكاندا دەگونجى و ئەوهى لەگەل ئارەزووهكاندا ناگونجى ئەوهى لەگەل مەنەجەكەیدا دەگونجى و ئەوهى لەگەل مەنەجەكەیدا ناگونجى، دەبێ

مه‌نه‌جه‌که‌ی خۆت له‌سه‌ر کیتاب و سوننه بنیات بنییت، له‌سه‌ر ئاره‌زوو بنیاتی مه‌نی،
یان له‌سه‌ر قسه‌ی فلان، یان له‌سه‌ر به‌رنامه‌ی حزب و یان کۆمه‌له‌ی فلانی، له‌سه‌ر
ئه‌وانه بنیاتی مه‌نی، به‌لکو له‌سه‌ر کیتاب و سوننه و مه‌نه‌جی پیشینه چاکه‌کان بنیاتی
بنی.

مه‌به‌ست له: (ومن ردّ من السنة شیئاً).

بۆ نموونه: موخته‌زیله‌کان و زانایانی ئه‌هلی که‌لام ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان به‌فه‌رمووده‌ی
(ئاحاد) نییه ده‌لێن: چونکه ئیفاذه‌ی عیلم ناکات بۆیه له‌بیرو باوه‌ردا وه‌ری ناگرن،
چهند یاسایه‌کی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام ده‌هێنن و ده‌لێن: _

چونکه مه‌نتیق و عیلمی که‌لام دانیایی (یه‌قین) ده‌به‌خشیت، چونکه چهند
به‌لگه‌یه‌کی عه‌قلین، به‌لام قسه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌گه‌ر هاتوو هه‌واله‌که
(ئاحاد) بوو ئه‌وا سوودی دانیایی ناگه‌یه‌نی، فه‌رمووده‌یش سوودی یه‌قین ناگه‌یه‌نی لای
ئه‌وان هه‌رچهنده له‌هه‌ردوو کتیی (صحیح) دا هه‌بی، ئه‌مه گومراییه په‌نا به‌خوا،
چونکه ئه‌وه‌ی به (صحیح)ی له‌پێغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) پیاویه‌ت کرابی ئه‌وا ئیفاذه‌ی
عیلم ده‌کات و ئیفاذه‌ی یه‌قینیش ده‌کات چونکه قسه‌ی ئه‌و که‌سه‌یه ده‌رباره‌ی وتراوه:
(وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم) جا ئه‌وانه هه‌ندیکی وه‌حییان
به‌درۆخته‌وه چونکه په‌دی فه‌رمووده ئاحاده‌کان ده‌که‌ن له‌بیرو باوه‌ردا وه‌ری
ناگرن، په‌دی هه‌ندیکی وه‌حییان کرد که خوای که‌وره دایبه‌زاندووه ئه‌مه پێگایه‌کی
گومراییه _ په‌نا به‌خوا _.

مه‌به‌ست له: (فقد ردّ السنة کلها).

سوود له‌وه نابینی وه‌ری گرتووه، تاکو هه‌مووی وه‌رنه‌گری.

مەبەست لە: (فعلیک بالقبول، ودع عنک الماحلة واللحاجة).

(الماحلة) واتە موجدە لە، و(اللحاجة) جیدال کردنە کە هیچ سوودیکی لێ نابینی و دەنگ بەرزکردنەوێه لە پێناوی ئەوێ سەرکەوتنە سەر نەیارە کە تدا ئەمە هیچ سودت پێ ناگەیهنێ.

مەبەست لە: (فإنه ليس من دين الله في شيء).

جیدال کردن بە (باطل) لە دینی خوادا نییە، خوای گەورە دەفەر موی: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) غافر/٤) واتە: هەر ئەوانە لەبارەى ئایەتەکانى خواوە ململانی و دەمبازی ئەکەن _ لە پووی عینادەو _ کافرو بێ باوە (پن) جیدالی تیدا دەکەن ئایە لە لایەن خوداوە هاتوو؟ یان لە لایەن خوداوە نییە؟ ئایە قورئان کەلامی خودایە یان نا؟ ئایە ئەو دابەزیو یان دروستکراوە؟ ئەمە هەمووی لە جیدال کردنە لە کیتابە کەى خوادا و دەمەقالەى بە تالە.

مەبەست لە: (وزمانك خاصة زمان سوء فائق الله).

ئەمە لە کات و سەردەمی نوسەردا، ئایە لە سەردەمەکانی پاش ئەودا چۆنە؟ لە کاتی کدا فیتنە کە توندترە و سەردەمە کەى ئەو - لە گەل ئەو هەموو فیتنەى - زانایانى لێ بوو، بە لām هەر کاتى سەردەم درەنگتر بێت ئەو زانایان کەم دەبنەو و خراپە زۆر دەبێ جا ترسناکییە کە توندترە لە کۆتا سەردەمدا.

﴿١١٤﴾ نوسەر دەئىت: (واذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك وفر من جوار الفتنة وإياك والعصبية وكل ما كان من قتال بين المسلمين على الدنيا فهو فتنة، فاتق الله وحده لا شريك له، ولا تخرج فيها ولا تقاتل فيها ولا تهو ولا تشايع ولا تمايل، ولا تحب شيئاً من أمورهم، فإنه يقال: من أحب فعال قوم - خيراً كان أو شراً - كان كمن عمله، وفقنا الله وإياكم لمرضاته وجنبنا وإياكم معاصيه)

واتە: ئەگەر فیتنە پەویدا ئەوا دەست بە بنى مالهەى خۆتەو بەگرە، لە ھاوسىتى فیتنە دوور بکەو، ئاگادارو وریای دەمارگیرى بەو ھەر کوشتارىک لەنیوان موسلماناندا لەسەر دنیا پەویداو ئەوا فیتنەى، بۆیە لەو خواىە بترسە کە تاك و تەنھایەو ھاوھەلى نییە، تىیدا دەرمەچۆ، کوشتارىش مەکەو ئارەزووت بۆ لای کەس نەپوات و لەگەل ھیچ پارچەىە کدا مەبەو لامەدە، ھیچ شتیک لەکاروبارى ئەوانت لا خۆشەویست نەبى، چونکە گوتراو: ھەرکەسى کردەوھى کۆمەلئیکى خۆش بویت _ جا ئەگەر چاک بوو یان خراپ _ ئەوا وەکو ئەو کەسەىە کارى پى کردبیت، خواى گەورە ئیمەو ئیوھ تەوفىق بدات بۆ پەزنامەندى خۆى و دوورمان بکاتەو لەسەرپىچى کردنى.

رافە/

مەبەست لە: (واذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك).

ئەگەر فیتنە پەویدا ئەویش کوشتارە لەنیوان موسلماناندا، ئەوا دەست بەمالهەى خۆتەو بەگرە، دەست و زمانت بەگرە بۆ ئەوھى سەلامەت بن، ئەمە ئەگەر لە دەرچوونت لەمالهەکەت ھیچ سوودیکى نەبوو و کەس لیت وەرناگرئ ئەوا دەست بەمالهەى خۆتەو بەگرە، بەلام ئەگەر ھاتو بەدەرچوونت بۆ ناو خەلکى و تیکەلى

کردنیان و بانگ کردنیان بۆ لای خواو پوون کردنەوہى حەق سوودی ھەبوو ئەوا دەرچۆ، ئەمەش پێى دەگوترى: (الاختلاط والعزلة) واتە: تێکەڵ بوون و گۆشەگیری ئایە کامیان باشترە؟ دەلێین: - ئەمە دەگۆریت، ئەگەر ھاتوو لە تێکەڵ بوونەکەت سوودێک ھەبوو و بانگ کردنى خەلکى بۆ لای خواو پوون کردنەوہى حەق ئەوا تێکەڵ بوونەکە چاکترە، ئەگەر ھاتوو لە تێکەڵ بوونى خەلک و بانگەواز کردنیان بى سوود بوو ئەوا گۆشەگیرىیەکە چاکترە، ئەمەش بۆ ئەو کەسە یە (عیلم) ى ھەبى، بەلام ئەو کەسە ی (عیلم) ى نییە ئەوا گۆشەگیرىیەکە ی چاکترە لە ھەموو حالە تێکدا، بۆ ئەوہى تووشى فیتنە نەبیت لە کاتێکدا ئاگای لە خۆى نەبى و نازانیت، جا کەسى بى عیلم دەست بە مالەکەى خۆیەوہ دەگریت، بەلام کەسى زانا ھەروەکو باسماں کرد ئەوا باسەکە روونکردنەوہى تێدا یە.

مەبەست لە: (وإياك والعصبية).

واتە: دەمارگیرىیەکى ناپەرەواو سەرخستنى ڤاو بۆچوونى خۆت، یان کۆمەلەکەت کە سەر بە ئەو ی، حەق بکە مەبەست و ئامانجى خۆت، جا ئەگەر ھاتوو لای خۆت بوو یان لای جگە لە خۆت بوو، یان جەماعەتەکەى خۆت و یان لە جەماعەتەکەى تریبوو، حەق بکە ئامانجى خۆت، حەقیشت شتە بزەکەى ئیماندارە لە ھەر کوێیەک دۆزییەوہ ئەوا وەرى دەگرى، بەلام ئەو کەسە ی دەمارگیرى بۆ ڤاکەى خۆى بێت و حەق وەرنەگرى، ئەمە بە شیکە لە دینی نەفامى، لە دەمارگیرى نەفامییە، لە ئیسلام نییە، جا کەسى موسلمان بە دواى حەقدا دەگەرێ و شوینی حەق دەکەوێ لە گەڵ ھەر کەسێکدا بێت ئەمە موسلمانى تەواو، ئارەزووہکەى دەکاتە شوینکەوتەى ئەوہى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھیناویەتى ھەر وەکو لە و فەرموودە یە دا ھاتووہ کە لە (الاربعمین) دا ھە یە و ئیمامى النووی بە (صحیح) ى دەزانى دەفەر مویت: (لایؤمن أحدکم حتى یکون ھوہ تبعاً لما

جئت به) ^{٢٦٧} نه‌میش له لایهن ئه‌و ئایه‌ته‌وه پشت راست ده‌کریته‌وه که ده‌فه‌رمویت: (کُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠) المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی یه‌کێ له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پێچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی ئه‌وان شتیکی بۆ هه‌ینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌ په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆزن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌ کوشتن شه‌هیدیان ده‌کردن).

مه‌به‌ست له: (وکل ما کان من قتال بین المسلمین علی الدنیا فهو فتنه).

کوشتار له‌نیوان موسڵماناندا دروست نییه، چونکه خوینی موسڵمان هه‌رامه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (لا یحل دم امرئ مسلم إلا بإحدى الثلاث: النفس بالنفس، والشیب الزانی، والتارك لدينه المفارق للجماعة) ^{٢٦٨} واته: خوینی هیچ موسڵمانێک هه‌لال نییه ته‌نها به‌ یه‌کێ له‌م سێ شته‌ نه‌بیته: نه‌فس به‌رانبه‌ر به‌ نه‌فس و ئه‌و پیاوه‌ی (یان ئه‌و ژنه‌ی) هاوسه‌رگیری کردوه و زینا ده‌کات و ئه‌و که‌سه‌ی واز له‌ دینه‌که‌ی خۆی ده‌هه‌ینیت و له‌ کۆمه‌لی موسڵمانان جیا ده‌بیته‌وه).

جا خوینی موسڵمان پارێزراوه هه‌روه‌ها خوینی (المعاهد) ئه‌و که‌سه‌یه له‌ نیوان ئه‌و و ده‌سه‌لانداری موسڵماناندا په‌یمان و ئه‌مان هه‌یه، یان له‌ نیوان ئه‌و و یه‌کێ له‌ موسڵماناندا ئه‌مان هه‌یه، جا ئه‌وه خوینه‌که‌ی هه‌رام ده‌بیته (کوشتنی هه‌رامه) له‌ به‌ر ئه‌و په‌یمان و ئه‌مانه‌ی پێی دراوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ) الاسراء (٣٣) واته: ئه‌و که‌سه خوا خوینی یاساغ کردوه، به‌هه‌ق نه‌بی ئیوه مه‌یکوژن).

٢٦٧ / ضعیف : سبق تخريجه .

٢٦٨ / رواه البخاری (٦٤٨٤) ومسلم (١٦٧٦) .

ئەو نەفسەى خۇاى گەورە ھەرامى كىردوۋە، نەفسى ئىماندارە يان نەفسى پەيمان پىدراۋە (مەھد) ە يا تەئىمىن كراۋ (مستأمن) ە، ئەمە ئەو نەفسەى خۇاى گەورە ھەرامى كىردوۋە، بۆيە نابى بكوژىن ئىللا بەھەق نەبىت، ھەقىش ئەو ەيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆى پوون كىردىنە تەو ە بەيە كى لەم سى ھالە تە:

• يان (قصاص) نەفسىك بەرانبەر نەفسىك.

• يان كەسى زىناى كىردى و (محسن) بىت (واتە شوۋى كىردى يان ژنى ھىنابى) ئەوا تاكو مردن بەرد باران دەكىت.

• يان ھەلگە پاۋە لە دىنە كەى دەكوژىت لەبەر ھەلگە پانە ۋە كەى.

ئەمانە خۇىنى مۇسلمان ھەلال دەكات، جگە لەوانە ئەوا خۇىنى مۇسلمان ھەرامە، ئەگەر ھاتو زۆردار ھەبوو يان خەوارىچ دەرچوون لەدژى مۇسلمانان يان ستەمىيان كىرد لە مۇسلمانان، جا ئەوانە دەكوژىن لەبەر نەھىشتى خراپە يان نەك لەبەر كوفرىيان، بۆيە خەوارىچ دەكوژىن و زۆردارو ستەمكاران دەكوژىن ئەوانەى ھەلدەكوتنە سەر مۇسلمانان و ھەرامكاراۋەكان ھەلال دەكەن ئەوا دەكوژىن لەبەر نەھىشتى خراپە يان، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى بەكوشتىيان كىردوۋە و خۇاى گەورە فەرمانى بەكوشتى ئەوانەى دەستىرىژى دەكەن، خۇاى گەورە دەفەر مویت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ) (الحجرات/۹) واتە: ئەگەر دوو دەستە لە باۋەرداران پىكە ۋە بەجەنگ ھاتن جا بەھەرچى تواناتان ھەيە ئاشتىيان بكنە ۋە جا ئەگەر دەستەيە كىيان دەست درىژى كىردە سەر دەستە كەى تر ئەوا ئىۋەش لەگەل ئەو كۆمەلە ياندا بجەنگىن دەستىرىژى دەكات تا ناچار ئەبى و ئەگەر پىتە ۋە بۆ بپىارو ھوكمى خوا).

خوای گه‌وره فه‌رمانی کوشتنی ده‌ستدریژکارانی داوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی به‌کوشتنی خه‌واریج داوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (فأینما لقیموهم فاقتلوهم)^{۲۶۹} واته: له‌هر کوی پییان گه‌یشتن ئه‌وا بیانکوژن) له‌به‌ر نه‌هیشتنی خراپه‌یان له‌سه‌ر موسلمانان، ئه‌مه‌به‌وردی باسی کوشتنی موسلمانان، ئه‌صل وایه نه‌کوژین ئیلا له‌کاتی ده‌ستدریژیدا نه‌بی، یان له‌حاله‌تی ده‌رچوون له‌دژی موسلمانان نه‌بی، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر موسلمانیک هه‌لیکوتایه‌سه‌رت ده‌یه‌ویت ماله‌که‌ت بیات یان ده‌یه‌وی بتکوژیت، یان ده‌یه‌وی خراپه‌له‌گه‌ل کەس و کارتدا بکات ئه‌وا تو به‌سووکترین و ئاسانترین شیوه‌له‌خۆت دووری ده‌که‌یته‌وه‌جا ئه‌گه‌ر لیت دوور نه‌که‌وته‌وه‌ئیلا به‌کوشتن نه‌بی ئه‌وا ده‌یکوژیت، خوینشی به‌فیرو ده‌چیت، جا خوینی موسلمان به‌هه‌لکوتانه‌سه‌رو زۆرداری و ده‌رچوون و پێگری هه‌لال ده‌بی، ئه‌مه‌یه‌خوینی موسلمان هه‌لال ده‌کات، ئه‌ویش له‌به‌ر کوفره‌که‌ی نییه، به‌لکو له‌به‌ر نه‌هیشتنی خراپه‌یه‌تی له‌سه‌ر نه‌فس و حورمه‌ت یان له‌سه‌ر مال، ته‌نانه‌ت مالیش.. لیتی مه‌گه‌رئ ماله‌که‌ت بیات، به‌رگری لی بکه‌ن ئه‌گه‌ر به‌کوشتنیش بووه، هه‌روه‌ها ته‌عه‌دا کردنی گشتی له‌موسلمان یان له‌سه‌ر ئاسایشیان به‌پێگری کردن یان زۆرداری یان ده‌رچوون له‌دژی موسلمانان.

مه‌به‌ست له: (على الدنيا فهو فتنه).

واته: ئه‌گه‌ر هاتوو کوشتاره‌که‌له‌نیوان موسلماناندا له‌پیناوی دنیادا بوو، له‌پیناوی ئاسایشدا نه‌بوو، یان له‌پیناوی به‌رگری کردن له‌حورمه‌تی موسلمانان یان له‌سه‌روه‌ت و سامانی موسلمان، به‌لکو له‌پیناوی ده‌ست گرتن به‌سه‌ر سامان و بردنی ساماندا بوو، ئه‌گه‌ر دوو موسلمان له‌سه‌ر پاره‌بوو به‌شه‌ریان، ئه‌وا بکوژو کوژاو له‌

ئاگردان، پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ھەرموويەتى: (إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا قَالَا قَاتِلْ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ) قالوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا شَأْنُ الْقَاتِلِ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ - واتە بۆ كۆژاۋەكە لە ئاگردايە - قال: (إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ)^{۲۷۰} واتە: نىيەتى ئەو بۆ ھاۋپنكەى بكوژى ئەگەر توانىبايە، جا بوو يەككى لە ئەھلى ئاگر - پەنا بە خوا - لەسەر نىيەتى خۆى و حەلال كۆردنى خوينى براكەى بوو بۆيە چوۋە ئاگرەو.

مەبەست لە: (ولا تخرج فيها ولا تقاتل فيها) واتە: لەفیتنەدا.

مەبەست لە: (ولا تَهْوَ ولا تشايح ولا تمال).

لايەنگىرى ئەھلى فیتنە مەكە، يان پشتگىرييان بکەيت يان سەريان بخەيت و بەرگرييان لى بکەيت، چونکە تۆيش ھاۋبەش دەبیت ئەگەر بەرگريت لەوان كۆردو ڤاۋ بۆچوۋنى ئەوانت بە ڤاست زانى، ھەرچەندە لەگەل ئەوانيشدا دەرئەچوۋيت، ئەوا تۆيش بەشدار دەبیت لەتاۋان و خراپەو دۆژمنكاريدا، ئىستەخەلگانىك ھەن پشتگىرى ئەوانە دەكەن تەقینەو ھەو ڤىزانكارى دەكەن و ناۋى لى دەننن: (الجهاد فى سبيل الله) موسلمانان و پەيمان پىدراۋەكان (معاهد) ھەكان دەكوژن، ڤىران دەكەن و موسلمانان دەرئىستىن و دەلن - يان ئەو كەسەى پشتگىرييان دەكات - ئەمە جىھادە لەپىتاۋ خوادا، بەرگرييان لى دەكەن، جا ئەوانە ھوكميان ھەك ئەوانە - پەنا بە خوا - چونكە پشتگىرييان دەكەن و ڤاكەيان بە ڤاست دەزانن، جا مەسەلەكە ترسيكى گەورەى تىدايە، جا تۆ ھاۋبەشى لەگەل ئەواندا ھەرچەندە لەگەل ئەواندا چەكت ھەلئەگرتبى، بەھۆى پشتگىرى و بە ڤاست زانىنى ڤاكەيان، بەلكو لەو توندتر ئەو ھەكارەكەيان بە (الجهاد فى سبيل الله) ھەصف دەكات.

بۆيە با مروؤف ئاگادارى خۆى بى، به هه لاکه تدا بچى له کاتيکدا ئاگای له خۆى نيينه
له م فیتنه و له م خراپه کاريبه داو هيچ قسه مه که ته نها خه ير نه بى ئه گه ر نا بى دهنگ
به .

﴿۱۱۵﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَقِلَّ مِنَ النَّظَرِ فِي النُّجُومِ إِلَّا بِمَا تَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ وَالْهَ عَمَّا سِوَى ذَلِكَ فَإِنَّهُ يَدْعُو إِلَى الزُّنْدَقَةِ).

واتە: بەکەمى تەماشای ئەستێرەکان بکە (ئەستێرەناسى)، ئیلا ئەو نەبى پىشتى پى بېستى بۆ زانینی نوێژەکان، جگە لەو وازی لى بهینه چونکە ئەو بەرەو زەندىقى دەتبات.

پاڤه/

تەماشاکردنى ئەستێرەکان دوو بەشە: -

بەشى یەكەم: ئیستدلال كردن پى لەسەر پووداوه زەمینەکان ئەویش پى دەگوێرێ (علم التأثير) وەکو هەلکردنى با و باران بارین و پوودانى نەخۆشیەکان و مردنى فلان یان ژيانى فلان ئەمەش (تنجیم) هەو حەرامە، ئەمەش وەکو کردە وەكەى قەومى (نمرود) هە کە بتیان دەپەرست لەسەر شێوەى ئەستێرەکان کیشابویان و دەیانپەرست، چونکە باوەریان وابوو ئەستێرەکان کاریگەریان لەسەر پووداوهکان هەیه، ئەمەیان نەداوه پال خوا، بۆیە بتیان دروست دەکرد لەسەر شێوەى ئەوان و دەیانپەرست جگە لە خوا، خواى گەرە خۆشەویستەكەى خۆى بۆ پەوانەکردن و ئینکاری لى كردن و بانگی ئەوانى كرد بۆ یەكتاپەرستى خوا و بەوانى گوت: (مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ (۵۲) الانبياء) واتە: ئەم بت و پەیکەرە بى گيانانە چىن ئیو هەردەم لەبەریان کەوتوون؟).

ئەم جوړە (تنجیم) هە حەرامە و کوفرە و شیرکە، جا (التنجيم): هەروەکو (شيخ الاسلام ابن تيمية) دەفەرمویت: (بريتييه له ئیستدلال كردن بە حالەتە فەلەکیەکان لەسەر پووداوه زەمینەکان)^{۲۷۱} ئەم (تنجيم) هە حەرامە، هەروەکو ئیستا لە هەندى

گۆفارە كاندا بللۇدە كرىتە ۋە لە ھەندى لە پۇژنامە كاندا ئىلتىزامىيان نىيە، لە لاپەرەى تەنجىم ۋە بەختە كان (بورجە كان)، خويىندە ۋەى ناودەست ۋە فنجان ۋە لەشپوۋەى ئەوانە، ھەموو ئەوانە لەكاروبارى شەيتانەكانە ۋە جادوو بازىيە، ئەمەش كوفرە بەخوا، داوا لەخوا دەكەين بىمانپارىزى.

بەشى دووھم: ئەويش پىي دەللىن: (علم التسيير)، بەۋەى جىگەى مانگ بزانى ۋە پىرەۋى خۆر بزانى لەسالەكەدا، بەمەبەستى زانىنى كاتەكان، كاتەكانى كشتوكالى ۋە كاتەكانى نوپۇر كاتى نىۋەپۇ ئەۋكاتەيە، كاتى عەسر ئەۋكاتەيە، ئەمەش ئاساييە، خىۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (وَقَدْ رُزِقْنَا آلَافًا مِّنَ فَسَادِ الْوَيْسِ) واتە: مانگ (ھەيڧ) (لَتَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيِّئِ وَالْحَسَابِ) يونس/۵ واتە: چەند جى ۋە مەنزىگەيەكىشى بۇ دىارى كىردوۋە ھەتا ئىۋە ژمارەى سالەكان ۋە حسابى مانگ ۋە پۇژەكان بزائن).

خىۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ لِّمَن يَخَافُ آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّمَن يَبْتَغِي فَضْلًا مِّن رَّبِّكَمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيِّئِ وَالْحَسَابِ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا) (۱۲) الإسراء) واتە: ئىمە دىاردەى شەۋو پۇژمان بەدوۋ بەلگەۋ نىشانە لەسەرتاك ۋە تەنىيى ۋە دەسەلاتى خۇمان نىشاندان ئىنجا دىاردەى تارىكىمان بەسەر دىاردەى شەۋدا ھىنا ۋە دىاردەۋ نىشانەى پۇژىشمان(خۆر) بەئاشكراۋ بىنراۋ سازاند بۇ ئەۋە ئىۋە بگەپىن بەدۋاى ئەۋپىزق ۋە پۇژىيەدا پەرۋەردگارتان بەھرەۋەرتان دەكاۋ دەيدا پىتان ۋە تابشتوانن بەئاسانى ژمارەى سالەكان ۋە حىسابى شەۋو پۇژ چاك بزائن ۋە بەراستى ھەر شتىك كە ئىۋە نيازتان پىي ھەبى لەدونىاۋ لەقىامەتدا ئىمە بەۋردى شىمان كىردۋتەۋە بۇتان).

خىۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ)

(البقرة/۱۸۹)

جا (عيلم التيسير) ئاسايىيە، چونكە چەند سوودىكى تىدايە و بىروباوھ پى خراپى تىدا نىيە، بەلام (علم التأثير) ئەوئىش ئىستىدلال كوردنە بەئەستىرەكان بۆ جگە لەوانە ئەو ھەرەمە و شىركە، ئىستىدلال كوردن بەبەختەكان و خەيرو چاكە و خراپە ئەمە شىركە بە خوا، بۆيە (قەتادە) دەرەرموئىت: (خوای گەرە ئەستىرەكانى بۆ سى مەبەست دروست كوردوھ: بۆ پازاندەوھى ئاسمان و پەجم كوردنى شەيتانەكان و نىشانەكان بە ھۆيە و پىنمويى پى دەكرىت، ھەركەسى بۆ جگە لەو سى مەبەستە بەكارى بەپىنى ئەوا گومراپى يەو بەشەكەى خۆى بىزكوردوھ، تەكلىفى لەخۆى كوردە لەشتىكدا عىلمى پىنى نىيە) ^{۲۷۲}.

جا خوای گەرە ئەستىرەكانى بۆ سى سوود دروست كوردوھ: _

سوودى يەكەم: پازاندەوھى ئاسمانەكان، خوای گەرە دەرەرموئىت: (وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ) فصلت / (۱۲) واتە: نىزىكترىن ئاسمانىشمان بەچەندىن چىرا (ئەستىرە) پازاندەوھ بۆتان).

سوودى دووھم: پەجمكوردنى شەيتانەكان، خوای گەرە دەرەرموئىت: (إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ) (الحجر) / (۱۸) واتە: بەلام ئەوھيان بىھوئى گوى بگرى و شتىك لەھەوالى ئاسمان بدزى بۆ سەرگەردان كوردنى خەلكى شۆلە ئاگرىكى پووناك دواى ئەكەوئى، ئەگەر بەرى بکەوئى دەيسووتىنى).

سوودى سى يەم: نىشانەن لەكاتى سەفەر كوردن پىنمويى پى دەكرىت، خوای گەرە دەرەرموئىت: (وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ) (الانعام/ ۹۷).

ئەمە سوودی ئەستێرەکانە، بەلام ئەو کەسە ی وادەزانێ و باوەری وایە کاریگەری هەیه لە پووداوەکان، دەرکەوتنی فلان ئەستێرە ئەو کاتی بەختە وەریبە، دەرکەوتنی دوو کاتی بەدبەختییە، ئەمەش کوفرە بەخوای گەورە، خوای گەورە دەفەر مۆیت: (فَلَا أَفْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ (٧٥) وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ (٧٦) إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ (٧٧) فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ (٧٨) لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (٧٩) تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ (٨٠) أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ (٨١) وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ (٨٢) الواقعة) واتە: سویند بە جی و شوینی ئەستێرەکان (٧٥) وە ئەوەش ئەگەر بزانی سویندیکی گەورەیه، چونکە دەلالەتی تێدا یە لە سەر قودرەتی خوا (٧٦) بە راستی ئەو ی وەحیت بۆ کراوە قورئانیکی بەفەرپەر (٧٧) لە نامە یەکی پارێزراودایە، واتە: (اللوّح المحفوظ) (٧٨) کەس دەستی لی نادات، فریشتەکان نەبیت (٧٩) لە لایەن پەرورەدگاری جیهانەکانە وە دابەزێنراوە تە خوارە وە (٨٠) ئایا ئێو هەر بەم قورئانە باوەر ناکەن؟؟ (٨١) ئێو شوکرانە ی پۆزیە کە تان دەگێڕن بە کوفرانی نیعمەت و ئەلێن بەهوی فلانە ئەستێرە وە باران دەباری! (٨٢).

واتە: پێق و پۆزی دەدەنە پال ئەستێرەکان و کاتی هەلاتن و ئاوابوونیان، پیغمبەری خوا (ﷺ) نوێژی بەهاوەلانی کرد نوێژی بەیانی لە (حەدیبیە) ی نزیک مەککە، نوێژی بەیانی بۆ کردن لە (حەدیبیە) لە پاش بارانیك شەو باریبوو ئەمجار لە نوێژە کە ی بوو وەو فەرمووی: هەر وەکو لە فەرموودە یەکی قودسیدا هاتو: خوای گەورە فەرمووی: (أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: بَنُو كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ) ٢٧٣ جا باران لە کاریگەری ئەستێرەکانە وە نییە، هەلاتن و ئاوابوونی، بەلکو

باران بارین له خواوه‌یه، هه‌ر ئه‌وه ده‌بیارینی و ئه‌ندازه‌ی دیاری ده‌کات و په‌وانه‌ی ده‌کات و ده‌یگریته‌وه ئه‌گه‌ر ویستی لی بیته، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ) الشوری/ ۲۸).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) (۳۴) لقمان واته: به راستی زانیاری هاتنی روژی قیامت هه‌ر لای خوایه، جگه له و که‌سیکی تر نازانی قیامت که‌ی دیت و ته‌نها ئه‌ویش باران ئه‌بارینی له کاتی دیاریکراوی خۆیدا، که‌سیکی تر ناتوانی باران بیارینی و ئه‌ویش ئه‌زانی چی له مندا‌لدانه‌کاندایه، واته: هه‌ر له و کاته‌وه که هیشتا ئاوه، خوا خوی ده‌زانی چیه: کوپه یان که، به‌ختیار و سه‌رفرازه، یان لاسار و به‌دب‌خته، به‌ژن و بالای کورته، یا... هتد و هیچ که‌سیک - نه چاکه‌کار و نه خراپه‌کار - سه‌د له سه‌د نازانیت سبه‌ینی چی ده‌کا له چاک و له خراپ و هیچ که‌سیش نازانی له سه‌ر کام زه‌وی ئه‌مری).

پینچ کار هه‌یه هیچ که‌سیک نازانی ته‌نها خوا نه‌بی، له‌وانه باران بارینه هیچ که‌سی لئی نازانی ته‌نها خوا نه‌بی، جا هه‌ر که‌سی بیداته پال جگه له‌خوا ئه‌وه موشریکه.

﴿۱۱۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وایاک والنظر فی الکلام والجلوس إلى أصحاب الکلام).

واته: وریابه‌و دور بکه‌وه له‌ته‌ماشاگردن له‌ عیلمی که‌لام و دانیشتن لای (أصحاب الکلام).

پاڤه:

مه‌به‌ست له: (وایاک والنظر فی الکلام).

پئویسته کار به‌کیتاب و سوننه بکریّت و ئه‌وه‌ی پئیشینه چاکه‌کانی له‌سه‌ربوون له‌بیروباوه‌پو کارکردن و په‌وشتدا، ئه‌مه مه‌نه‌جه سه‌لامه‌ته‌که‌یه، هه‌رکه‌سی وازی له مه‌نه‌جی پئیشینه چاکه‌کان هینا له‌بیرو باوه‌پو جگه له‌وه، پویشتن بۆ لای زانایانی که‌لام ئه‌وانه‌ی بیروباوه‌پ به‌یاساو پئیساکانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام و جه‌ده‌ل و پئیشه‌کیه‌کان و ئه‌نجامه‌کان ده‌سه‌لمئین که‌ پئی ده‌لئین: (براهین عقلیه) ئه‌وا ئه‌مه گومپاییه له‌ بیروباوه‌پدا، گومپاییه له‌ ئیستدلال کردندا، خوای گه‌وره ده‌وله‌مه‌ندی کردین به‌وه‌ی پئویستمان به‌عیلمی که‌لام و جگه له‌وه‌ی بی‌به‌وه‌ی دایبه‌زاندووته‌ سه‌ر پئغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) له‌ کیتاب و سوننه، جا هیچ‌خه‌یرو چاکه‌یه‌ک نییه ئیللا له کیتاب و سوننه‌دا هه‌یه، چ جا له‌بابه‌ته‌کانی بیروباوه‌پدا هه‌ر ئه‌وه بنه‌ماو بناغه‌یه، جا ئیمه بیروباوه‌پی خۆمان بنیات نانئین ته‌نها له‌سه‌ر به‌لگه‌کانی قورئان و سوننه‌ت نه‌بی، بنیاتی نانئین له‌سه‌ر مه‌نتیق و عیلمی که‌لام، خۆ قسه‌ی زانایان ده‌رباره‌ی عیلمی که‌لام ئاشکرایه، ئیمامی شافعی ده‌فه‌رموئیت: (حکمی فی أهل الکلام أن يضربوا بالجرید والنعال، وأن يطاف بهم فی القبائل، وأن یقال: هذا جزء من أعرض عن الکتاب والسنة وذهب إلى علم

الكلام^{۲۷۴}) واتە: حوكمى من لەسەر ئەھلى كەلام ئەوھىيە كە لىيان بدرىت بە سەعافى دارەخورما و نەعل و بە نىو خىل و ھۆزەكاندا بسۆرىندىرئەوھ و بگوترىت: ئەمە پاداشتى ئەو كەسەيە پىشتى لە كىتاب و سوننە كردوھ و رووى كردوھ تە عىلمى كەلام).

جا عىلمى كەلام نەوېستراوھ، سەلەف بەوپەرى ئاگادار كىردنەوھ خەلكيان لى ئاگادار دەكردوھ، ھەرگىز ناكىرىتە مەنھەجىك لە بىروباوھ پىداو خەلكى لەسەر بىروا و واز لەكىتاب و سوننە بەئىنرئى وەكو ئەوانەى دەلئىن: - جەستە و جەوھەر.... ھتە، دەلئىن: سەلماندنى صىفات ماناى بوونى جەستە دەگەيەنى، جەستەكانىش لەيەك دەچن، بۆيە لەترسى (تجسىم) دا ئەوان نەفى ناو و سىفەتەكانى خوا دەكەن، جەستە برىتئىيە لەجەوھەرى تاكەكان و جەوھەرى تاكىش بەخودى خۆى، بۆيە بىروباوھى خۆيان لەسەر جەستە و پىشكەن بنىات ناوھ، جگە لەوانە لە خەيالائى پووجەل، وازيان لەكىتاب و سوننە ھىئاوھ، ئەمەش بەراستى گومرايىيەكى ئاشكرايە _ پەنا بەخوا _ ھىچ موسلماننىك خۆى خەرىك ناكات بەعىلمى جەدەلەوھ و واز لە خۆخەرىك كىردن بەعىلمى كىتاب و سوننە بەئىنئى ئىللا ئەو كەسەى خۆاى گەورە گومراى كردوھ، سەلەفى ئەم ئوممەتە لەسەر كىتاب و سوننە دەپۆيشتن تاكو ئەو كاتەى كىتابە پۆمىيەكان وەرگىزىدرا نە سەر زمانى عەرەبى لەسەردەمى (مەئمون) داو عىلمى مەنتىق و عىلمى جەدەل پەيدا بوو، جا لەو كاتەوھ لەناو ئوممەت خراپەكارى پەيدا بوو و زۆرىك لە خەلكى بىروباوھى خۆيان لەسەر عىلمى مەنتىق و جەدەل بنىات نا.

مەبەست لە: (والجلوس إلى أصحاب الكلام).

ورىا بە لە فەربوونى عىلمى كەلام و تەماشاكردن تئىدا، بۆ ئەوھى بە ھۆيەوھ تووشى فەتنە نەبئى و پىئى سەرسام نەبئى و ورياي دانىشتن بە لەگەل زانايانى عىلمى

کەلامدا، لە گەل ئەهلی فەرمودەو ئەهلی عیلمدا دانیشەو لە گەل زانایانی کەلامدا دامەنیشە بۆ ئەوێ کارىگەریت لى ئەکەن و دوورت نەخەنەو لە عیلمى کىتاب و سوننە چونکە دانىشتن لە گەل خراپەکاراندا کارىگەرێ دەبێ لە سەر ئەو کەسەى دادەنیشێ لە گەل یاندا، بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دانىشتن لە گەل چاکاندا شوپهاندوویەتى بە مىسک فرۆش و دەفەر مویت: (فحامل المسك إما أن يحذيك) واتە: واتە: لە مىسکە کەى خۆیت دەداتى. (واما أن تبتاع منه وإما أن تجد منه ريحاً طيبة) واتە: ماوێ دانىشتن لای ئەو، دانىشتن لە گەل خراپەکاراندا شوپهاندوویەتى بە کوورە چى: (اما يحرق ثيابك واما تجد منه ريحاً خبيثة)^{۲۷۰} ئەمە نموونەى دانىشتنە لە گەل چاکان و خراپەکاراندا، زانایانی کەلام (علماء الكلام) لە مەجلىسە خراپەکانە بۆیە لە گەل یاندا دامەنیشە چونکە ئەوانە بیروباوەرت تىک دەدەن و دوورت دەکەنەو لە کىتابە کەى خوداو سوننەتى پێغەمبەرە کەى (ﷺ).

﴿۱۱۷﴾ نوسەر دەئیت: (وعليك بالآثار وأهل الآثار وإياهم فاسأل ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس).

واتە: دەست بگره به فهرموده و ئەهلى فهرموده و پرسىار له وان بكه و له گەل ئەواندا دانیشه و له وانه وه وەرگره.

پاڤه/

مەبەست له: (وعليك بالآثار) واتە: فهرموده كان.

(وأهل الآثار) واتە: فهرموده ناسان.

(عليك) واتە دەستى پێوه بگره، ههروهكو خواى گهوره ده فهرمويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ) المائدة/ ۱۰۵ واتە: ئەى گەلى خاوهن باوه! خەرىكى پاكسانى دەروونى خۆتان بن) واتە: دەستى پێوه بگرن.
مەبەست له: (وإياهم فاسأل).

خواى گهوره ده فهرمويت: (فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) (النحل) واتە: له ئەهلى عيلم، ئەهلى قورئان ئەوانهى راسته پێيان گرتووته بهر، ئەهلى عيلم له م ئوممه ته، ئەوه ئەوانه پرسىارىيان لى ده كريت.
مەبەست له: (ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس).

خواى گهوره ده فهرمويت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (الانعام) واتە: ههركه ئەو موشرىكانه ديت خەرىكن له بارهى ئايهت و نيشانه كانى ئيمه وه خراپ ده دوين و گالته ئەكەن، رويان لى وه چەرخينه و خيرا ههسته و جيان بهياله تا قسه كه يان ئەگزين و واز له و گالته و مەسخه ره دينن ئەگەر

شه‌یتان نه‌م نامۆژگاریه‌شی له‌ بیر بردیته‌وه‌و له‌ گه‌لیان دانیشیتیت جا‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ هه‌ر که‌ به‌ بیرت هاته‌وه‌ ئیتر دوا‌ی ئه‌وه‌ نابێ له‌ گه‌ل ئه‌و خه‌لکه‌ سته‌مکاره‌ دانیشی به‌لکو ده‌بی زوو جی‌یان به‌ی‌لی).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ) النساء/ (۱۴۰) واته‌: خو به‌پاستی خوای گه‌وره‌ له‌م قورئانه‌دا به‌ئیه‌ی پراگه‌یان‌دوه‌وه‌ که‌ هه‌ر کات زانی‌تان و بیستان ئایه‌ته‌کانی خوا که‌سانێک باوه‌ریان پێ ناکه‌ن و گالته‌یان پێ ده‌که‌ن هه‌تا ئه‌و باسه‌ نه‌گۆڕن و ده‌چنه‌ سه‌ر قسه‌یه‌کی تر و واز له‌و کاره‌یان دینن ئیه‌وه‌ له‌گه‌لیان دامه‌نیشن ئه‌گینا ئیه‌وه‌یش له‌گونا‌ه و تاوان وه‌ک ئه‌وان ده‌بن).

ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل ئه‌واندا دانیشن ئه‌وا ئیه‌وه‌ش وه‌کو ئه‌وانن، جا‌ با مرۆف ئاگاداری دانیشن بێت له‌گه‌ل خراپه‌کاران و زانا‌یانی گومرایی، با ده‌ست بگرێ به‌ مه‌جلیسی ئه‌هلی عیلمه‌وه‌، ئه‌هلی بیروباوه‌ری ته‌واو، ئه‌هلی مه‌نه‌ه‌جیکی سه‌لامه‌ت، با له‌گه‌ل ئه‌واندا دانیشیت و سوود له‌وانه‌وه‌ وه‌رگرێ.

﴿۱۱۸﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله

سبحانه وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى).

واتە: بزانه خوای گەورە نەپەرستراوە بەشتیک وەکو ترس لە خوای گەورە ڕێگای
ترس و خەم و بەزەیی و حەیا لەخوای گەورەووەیە.

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه).

پەرستەن لەسەر سێ شت بەندە: ترس و تەکا (پەرەجا) و خۆشەویستی (المحبە)، جا
پەرستەنی خوای گەورە نابێتە پەرستەن ئیلا دەبێ ئەم سێ شتەى تێدا بێ: - ترس
لەخوای گەورە، تەکاکردنی پەرەمتی خوا، نابێت تەنھا ترسەکە بێت تاكو بپێتە ھۆی
بێ ئومێدی لە پەرەمتی خوای گەورە، نابێت تەنھا پەرەجاکە بێت تاكو بپێتە ھۆی
تەئەمین بوون لەمەکرى خوای گەورە، نابێت تەنھا خۆشەویستی بێت بەبێ ترس و
پەرەجا، بەلکو دەبێ ھەرسێکەى بپێت: - ترس و پەرەجا و خۆشەویستی خوای گەورە،
بۆیە وتووێیانە: (ھەركەسى خوای گەورەى پەرست تەنھا بەترسەووە ئەو (خارجى) -
چونکە ئەمە ڕێگای خەوارىجە، چونکە ئەوانە (أصحاب الوعد) و ھەركەسى خودای
گەورەى پەرست تەنھا بە پەرەجا ئەو (مورجیئە) چونکە ئەمە ڕێگای مورجیئەى کە
لەخوای گەورە ناترسن، بەلکو تەنھا پەشت بە پەرەجا دەبەستن، خوای گەورە
دەفەر مۆیت: (أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمُرُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ) (۹۹) الاعراف) واتە:
بلیت لەمەکرو ھێزو دەسلالت و سزای خوا دلتیان؟ خۆ مەگەر گەل و ھۆزى
زیانمەندان لەمەکرو تۆلەى خوا دلتیان).

(ھەركەسى خىواى گەورەى پەرسى تەنھا بە خۆشەوىستى ئەو (صوفىيە))^{۲۷۶} چونكە صوفىيەكان دەلەين: (ئىمە خىواى گەورە ناپەرسىن بەتەماحى بەھەشتەكەى و ناپەرسىن لەترسى ئاگرەكەى، بەلكو تەنھا لەبەر خۆشەوىستى دەپەرسىن)^{۲۷۷} ئەمەش گومرايىيە، چونكە دەبى خىواى گەورە بپەرسىن بەترس و رەجاو خۆشەوىستىيەو.

مەبەست لە: (وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى).

واتە: پىويستە لەسەرت شەرم لەخىواى گەورە بكەيت، حەياکردنش واتە لەسەرپىچىدا نەتبىنى، تۆ شەرم دەكەيت لەدروستىكراوكان لەشتىكدا بتبىنن لايەق نەبىت، ئەى ئىتر چۆن لەخوا شەرم ناكەيت لەسەرپىچىدا بتبىنى، ئەمە شتىكى سەرسوپھىنەرە لەمروڤەو، ھەروەكو خىواى گەورە دەفەرموئە: (يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُمْ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ) النساء/ ۱۰۸ واتە: ئەو دووپووانە تاوان لەمەردم ئەشارنەو و شەرم دەكەن لىيان كەچى لەو خوا گەورەيە شەرم ناكەن بەمەرجى ھەموو وەختى خوا لەگەليانەو ئاگاداريانە، بەتايبەتى ئەو دەمەى ئەوان بەشەودا قسانىكيان دەكرد كە ھەرگىز (خوا) پىي پازى نىيە).

بۆيە پىويستە لەسەرت سەرەتا لەخوا شەرم بكەيت و دوور بكەويتەو لەسەرپىچى كردنى چونكە دەتبىنى.

۲۷۶ / تەماشای : مجموع الفتاوى (۲۱/۱۵) وشرح العقيدة الطحاوية لابن أبي العز (ص/۲۷۲) بکە .

۲۷۷ / تەماشای مدارج السالكين بکە : (۷۶/۲) .

﴿۱۱۹﴾ نوسەر ده‌لێت: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة

ومن يخلو مع النساء وطريق المذهب فإن هؤلاء كلهم على الضلالة).

واته: ئاگادار به‌ له‌وه‌ی دابنیشی له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی بانگه‌واز بۆ تامه‌زنوویی و خۆشه‌یستی ده‌که‌ن و له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ له‌گه‌ڵ ئافره‌تاندا دوو به‌دوو ده‌بنه‌وه‌و پڕیگای ئه‌و مه‌زه‌به‌، چونکه‌ هه‌موو ئه‌وانه‌ له‌سه‌ر گومپرایین.

پاڤه‌/

مه‌به‌ست له‌: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة).

ئه‌وانه‌ش صۆفییه‌کانن، کاتی ئاگاداری کردینه‌وه‌ له‌دانیشتن له‌گه‌ڵ زانایانی که‌لامدا، ئاگاداری کردینه‌وه‌ له‌دانیشتن له‌گه‌ڵ کۆمه‌لێکی گومپرای تردا ئه‌وانیش صۆفییه‌کانن، ئه‌وانه‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌په‌رستن به‌بیده‌و داهێنراوه‌کان که‌له‌لایه‌ن خوداوه‌ هیچ به‌لگه‌یه‌کیان نییه‌، واز له‌سوننه‌ت ده‌هێنن، به‌ئکو بایه‌خ به‌فهرمووده‌ ناده‌ن، بایه‌خ به‌ داواکردنی عیلم ناده‌ن، ئاگاداری خه‌لکی ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ وه‌رگرتنی عیلم، ده‌لێن:-- (وه‌رگرتنی عیلم له‌ زیکره‌کانت ده‌کات و له‌په‌رستنت ده‌کات) ئه‌مه‌ش گومپراییه‌، چونکه‌ هیچ په‌رستنێک چاک نابێ، هیچ زیکرێک چاک نابێ ئیلا به‌و شیوه‌یه‌ نه‌بێ له‌ گه‌ڵ کیتاب و سوننه‌دا بگونجی، ئه‌وه‌ش نابێ ئیلا به‌ داواکردنی عیلم نه‌بێ، بۆیه‌ ئه‌وان گومپابوون _په‌نا به‌ خوا_ خۆیان دوور کرده‌وه‌ له‌ عیلم و فی‌ربوون، به‌خه‌لکیان گوت: (خۆتان به‌ زیکی خوداوه‌ خه‌ریک بکه‌ن، به‌په‌رستنه‌وه‌ خۆتان خه‌ریک بکه‌ن) ئه‌مه‌ش خوود و ناوه‌پۆکی گومپراییه‌، چونکه‌ په‌رستن و زیکر پاست و دروست نابن ئیلا ده‌بێ له‌سه‌ر عیلمیکی پاست و دروست بێ و شوینکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بێ، به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو له‌سه‌ر عیلم و شوینکه‌وتن نه‌بوو ئه‌وا ده‌بیته‌ گومپرای، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) چۆن ده‌زانن ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) له‌سه‌ر بووه‌ به‌بێ فی‌ربوون؟ ده‌فه‌رموویت: (من أحدث في أمرنا

هذا ما ليس منه فهو رد) چۆن دەزانى ئەو دەھىنراوھ ئىللا ئەگەر لە گەل سوننەتى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بەرانبەرى نەكەيتەوھ؟ بۆيە لەپىش ھەمويانەوھ دەبى فېر بى، دوور مەكەوھ لە عىلم و فېريوونى عىلم، جا داواکردنى عىلم چاكتەرە لەپەرستە سوننەتەكان (نوافل)ەكان، جا ئەو كەسەى دادەنیشيت بۆ ئەوھى مەسەلەيەكى عىلمى باس بكاو گەفت و گۆى بكات ئەوا ئەو كەسە چاكتەرە لەو كەسەى ھەموو شەوھە ھەلدەستى شەونوئىژ دەكات، بۆ؟

چونكە خواى گەورە لەسەر زانست و چارپوونى دەپەرستى و لەبەر ئەوھى كەسى زانا سوودى بۆ خۆى و جگە لەخۆى ھەيە، بەلام كەسى عابىد ھەموو شەوھەكە شەونوئىژ دەكات و پۆژەكە بەپۆژوو دەبى ئەوا تەنھا سوودى بۆ خۆى ھەيە، سوودى بۆ خەلكى نىيە، كەواتە سوودەكەى تەنھا بۆ خۆيەتى، جا ئەگەر تۆ فېر بوويت ئەوا سوودت بۆ خۆت و خەلكىش ھەيە، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مويت: (فضل العالم على العابد، كفضل القمر على سائر الكواكب)^{۲۷۸} واتە: فەزلى زانا بەسەر عابىدەوھ وەكو فەزلى (مانگ)ە بەسەر ھەموو ئەستىرەكانەوھ) چونكە مانگ ھەموو گەردوون پووناك دەكاتەوھ و كاروانەكان بەھۆيەوھ پى دەكەن و دەپۆن، بەھۆيەوھ خواى گەورە بەروبوومەكان چاك دەكاتەوھ و چەندىن سوودى مەزنى ترى ھەيە، بەلام ئەستىرەكان تەنھا خۆى پووناك دەكاتەوھ، پووناكىيەكەى تەنھا بۆ خۆيەتى، ئەمە ئەو عابىدەيە لەسەر حەق و شىوازى راست خواى گەورە دەپەرستىت، ئەى ئەو عابىدە چۆنە خواى گەورە دەپەرستى لەسەر نەفامى؟ ئەمە پەنگە پەرستەكەى گومرايى بيت بگيردريتەوھ بۆ خۆى، كەواتە عىلم و فېريوونى عىلم پىويستە، بەو كەسانە مەغرور مەبە ھانى خەلكى دەدەن لەسەر زىكرو دەرچوون و شەونوئىژى و پۆژوو دوور

۲۷۸ / صحيح : أخرجه أبو داود (۳۶۴۱) والترمذي (۲۶۸۲) وابن ماجه (۲۲۲) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (۶۲۹۷) .

دەكەونەوہ لە عىلم و دانىشتن لە مزگوتەكاندا بەمەبەستى فېرېوونى عىلم لەسەر دەستى زانايان.

مەبەست لە: (ومن يخلو مع النساء).

چونكە ھەندى لە صۆفییەكان خۆيان لە حەرام ناپارێژن، دەلێن: (ئێمە تاوانمان لەسەر نییە، ئێمە لەو كەسانەین خوا دەناسین) سەرپێچییەكان حەلال دەكەن و دەلێن: (ئێمە حەرامبوونمان لەسەر نییە و (واجبات)مان لەسەر نییە، چونكە ئێمە گەشتوینەتە خواو پێویستیمان بەپەرستن نییە) بۆیە نێربازی دەكەن و زینا دەكەن و تێروانینى حەرام دەكەن و دەلێن: - (لەمەدا تاوانبار نابین، چونكە ئێمە تەماشای ئایەتەكانى خوا دەكەین) دەلێن: (ئەمە بەشێكە لە تەماشاكردنى ئایەتەكانى خوا) شەیتان ئەو شەیتان بۆ دەپارێژێتەو، لەگەڵ لووسكەدا (مردان)دا دوو بەدوو دەبنەو و خراپەیان لى دەو و شەیتەو و وادەزانن ئەوان لەخۆشەويستانى خوان، ھىچ حەرەجێك نییە ئەگەر ئەوان ئەو بەكەن، تەماشاكە بەندە چۆن دەگاتە ئەو سنوورە - پەنا بەخوا - بۆیە لەگەڵ ئەواندا دامەنیشە.

مەبەست لە: (وطريق المذهب).

واتە پێگای مەزھەبى صۆفییەكان، ئەوان دەلێن: (شەيخێك بۆ خۆت دیارى بكە) واتە شەيخى تەریقەتى لەسەر دەستى برۆیت، (ئەو كەسەى شەيخى نییە شەيخەكەى شەیتانە) بۆیە پێویستە شوێنكەوتەى شەيخێك بى و بەیعی پى بدەیت لەسەر تەریقەتەكەى و لێى دەرئەچى و چەندین زاراوەى پىسیان ھەبە، بۆیە دەبى خۆتى لى بپارێزى و ئاگادارى بى، چونكە ئەوانە بانگى خەلكى دەكەن بۆ دەرچوون لە دینى خوداوە بۆ دینى شەیتان _ پەنا بەخوا _.

مەبەست لە: (فإن هؤلاء كلهم على الضلالة).

ئەو صۆفییانە بەھەموویانەو و زاناكانیان و مۆریدەكانیان و شەيخەكانیان ھەموویان لەسەر گومراپین، ئەو كەسانە نەبى بەسوننەت كار دەكەن، جا ئەمە حەقەكەبە.

﴿۱۲۰﴾ نوسەر ده‌لیت: (واعلم أن الله -تعالی- دعا الخلق کلهم إلى عبادته ومن من بعد ذلك على من يشاء بالإسلام تفضلاً منه).

واته: بزانه خوای په‌روه‌دگار بانگی هه‌موو خه‌لکی کردووه بۆ په‌رستنی خۆی و له‌پاش ئه‌وه منه‌تی خۆی پێژاندووه به‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ویستی لی بۆ به‌ئیسلاام به‌فه‌زل و منه‌تی خۆی.

پاڤه/

دانه‌ر ده‌لیت: (واعلم).

ئه‌ی برای موسلمان _ ئه‌ی قوتابی زانست و زانیاری _ ئاگاداری ئه‌م کاره به، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه خوای گه‌وره هه‌موو خه‌لکی بۆ په‌رستنی خۆی دروست کردووه: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (۵۶) الذاریات/۵۶) واته: من هه‌ر بۆیه جنۆکه و ئاده‌میم دروست کردووه بپه‌رستن و بمناسن).

ئه‌مه له‌په‌روی هه‌وال دانه‌وه و له‌په‌روی فه‌رمانیشه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۲۱) الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۲۲) البقرة) واته: ئه‌ی خه‌لکینه! ته‌نها په‌روه‌دگاری خۆتان بپه‌رستن ئێوه و پیشووه‌کانی ئێوه‌ی له‌نه‌بوون دروستکردووه چونکه ئاوا په‌رستنی‌ک هێزی پارێزگاری دروست ده‌کاو به‌لکو ئێوه‌ش خۆ بپاریزن (۲۱) خواجه‌کی وایه زه‌وی بۆ ئاماده‌کردوون و کردوویه‌تی به‌پایه‌خ تا به‌ئاسانی له‌سه‌ری بژین و به‌لای سه‌رووشتانه‌وه _ وه‌ک گومه‌زه‌یی و کۆشک _ ئاسمانی راگرتووه له‌و حه‌وایشه‌وه ئاوێکی بۆ باراندن ئینجا به‌و بارانه جوهره‌ها میوه و پۆزی بۆ فه‌راهه‌م هێنان و شینی کرد جا که‌وابوو

ئۆدەش بېيەرستىن و ھېچ جۆرە ھاوبەشىكى بۇ دامەنن دەخۇ خۇيشتان چاك دەزانن
كە ئەو جۆرە بتانە ھېچيان بەدەست نىيە).

خوای گەرە دەفەر مویت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (۱)
الحج) واتە: ئەى خەلکینە! بەردەوام لە پەرورەدگارتان بترسن و خۇ پىارېزن لە
خەشم و رکى ئەو فەرمانەکانى بە چاکى جېبەجى بکەن، چونکە بە راستى بوومە لەرزە و
شۆکەى ھاتنى رۆزى قىامەت و کاوالبوونى دونیا کارىكى زۆر سامناک و گەرەىە).

خوای گەرە دەفەر مویت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا
يُغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغَرُورُ (۵) فاطر).

ئەم دواندە بۇ ھەموو خەلکىيە باوەرداران و بى باوەپان، جنۆکە و مەرفەھەکان، خوای
گەرە بەتاک دابنن لە پەرستندا، لە گەل ئەودا ھېچ کەسک نە پەرستىن جگە لەخۆى
نەبى، چونکە ئەوان ھېچ پەرورەدگارىکیان نىيە تەنھا (اللھ) نەبى، زۆربەى بانگەکان
لەسورەتە مەکیيەکاندا (يَا أَيُّهَا النَّاسُ) و زۆربەى سورەتە مەدەنیيەکان (يا أيها الذين
امنوا) ھەرچەندە پەنگە کەمک لەسورەتە مەکیيەکان یان سورەتە مەدەنیيەکان بەو
شۆبەى نىيە بەلام عىبەرەت بەزۆریيە، ئەم بانگانەش دەلالەتیکى پوون دەکات لەسەر
ئەوئى عىبادەت تەنھا دەبى بۇ خوا بىت، خوای گەرەش فەرمانى بەھەموو خەلکى
کردووە، لەپىناو ئەودا دروستى کردوون، بۆیە لەودا ھېچ کەسکى تر حەقى ئەوئى
نىيە نەفرىشتەکان و نە پىغەمبەران و نە پیاوچاکان و ئەولیاکان و نە جنۆکە و نە مەرفەھە
نە ھەر دروستکراویکى تر، عىبادەت حەقى خوايە لەسەر ھەموو دروستکراوەکان.

جا بانگەوازکردن بۇ پەرستنى خوا گشتىيە بەلام ئەوانەى ھەستاون بەم بانگەوازە
ئەوانە بەندە تايبەتەکانن، زۆرک لە خەلکى پىشتیان لە پەرستنى خوا کردووە،
خەلکىکى کەمن ئەوانە گوئیيان بۇ ئەم بانگەوازو فەرمانە گرتووە، فەرمانى خوايان جى
بەجى کردووە، بۆیە خوای گەرە ئەوانى ھىدايەت داوە بۇ ئەوئە تەوفىقى داوون،

بەھۇى گوى گرتن و پووكردنە بانگەوازەكەى خوا، جا ھۆكارەكەى لەلايەن بەندەكەوہىە و تەوفىق لەلايەن خوداوەىە، جا تەوفىقى خوا بنيات نراوہ لەسەر ھۆكارەكان لەلايەن بەندەكەوہ، جا ئەگەر بەندەكە ھۆكارەكەى ئەنجامدا ئەوا خواى گەورە تەوفىقى دەدات و بۆى ئاسان دەكات، ھەرەكو خواى گەورە دەفەر مويىت: (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى (٤) فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (٥) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (٦) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (٧) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (٨) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (٩) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (١٠) اللَّيْل) واتە: بى گومان كارو تىكۆزىشنى ئىوہش ئەى مەزۇ ھەروا جىاوازو جۆراو جۆرە (٤) ئىنجا ئەوہى مال و سامانى خۆى لە بەر خوا بەخشى و لە نافەرمانى خوا خۆى پاراست (٥) وە بپرواى بە پاداشتى چاكتەر كرد (٦) ئەوا ئىمەش بى گومان بۆ بەھەشت و بۆ كارى ئاسان و چاك نامادە و رىئويىنى دەكەين، دەىخەينە سەر راستە رى (٧) وە ئەوہش چىرووكى كرد و خۆى بى نىاز گرت (٨) و بپرواشى بە پاداشى چاكتەر نەكرد لە لای خوا (٩) ئەوا ئىمەش كار ئاسانى بۆ دەكەين بۆ دژوارترىن رىگە (١٠).

جا ھىدايەت ھۆكارى ھەىە و گومپاىى ھۆكارى خۆى ھەىە لەلايەن بەندەوہ، بۆىە ئەمە دەبى لى ئاگادارىين، چونكە كەسانىك ھەن دەلەين: _ ئەگەر خواى گەورە ھىدايەتى بۆ نوسىيىتەم ئەوا ھىدايەت وەردەگرم، ئەگەر تەقدىرى گومپاىى بۆم كەردىبى ئەوا گومرا دەبم، ئەمەش قەسەىەكى پووچەلە، ئىحتىجاج كەردنە بەقەدەرەوہ، ئەوہى لەبىرچووہ ئەنجامدانى ھۆكارەكان لەلايەن خودى خۆىەوہىە، ھەرگىز ھىدايەتى دەست ناكەوى بەبى دەستگرتن بەھۆكارەكانەوہ، چونكە تۆ ئەگەر مندالت دەوى ئەوا دەبى ژن بەيىنى، ھۆكارەكە ئەنجام دەدەيت ئەویش ھاوسەرگىرييە.

بەلام ئەگەر بەگەنجى بىمىنىتەوہ و ژن نەھىنى ئەوا ھەرگىز مندالت نابى، ھەرەوہا پزقىش جا ئەگەر دابنىشى و كار نەكەيت و پشت بەقەدەر بىستى ئەوا ھىچت بۆ نايەت، بەلام ئەگەر ھەستاي و كارت كردو ھۆكارەكانت گرتە بەرو بەدواى پزقدا

گەرەپت ئەوا خىواى گەرەپت بۆت ئاسان دەكەت، گىئەلەبەرەن و بالئەندەكان لەھىلانە و مائەكانيان نامىنن، بەلكو بەيانيان بەسكى برسى دەردەچەن و ئىواران بەتتەرى دەگەرپتەو^{۲۷۹}، دەردەچى بۆ گەرەپان بەدواى پزق و پوزىدا بۆيە دەبى ھۆكارەكان بگرتە بەر، ھەرەھا ھىدايەتەش واىە بەبى ھۆكار دەستەت ناكەوئى، گومپايش پوونادات بەبى ھۆكار لەلايەن بەندەكەو، چونكە خىواى گەرەپت سەتەم لەكەس ناكەت، جا ئەو كەسەى خەبرى دەوئى ئەوا خىواى گەرەپت چاكەى بۆ ئاسان دەكەت و سەنگى فراوان دەكەتەو، ئەو كەسەش خراپەى دەوئى ئەوا خىواى گەرەپت خراپەى بۆ ئاسان دەكەت و بۆى ئامادەى دەكەت لە پاداشتى حەزو وىستى خۆى، كەواتە با بەندەكان بەجوانى لەم بابەتە تەبەگەن چونكە بابەتەى زۆر وەردە، بۆيە دەبى ھۆكارەكان ئەنجام بەدەن بۆ ھەموو كارىك، لەوانە ئيمان و ھىدايەت وچوونە بەھەشت و دۆزەخەو.

مەبەست لە: (وَمَنْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مِنْ يَشَاءُ بِالْإِسْلَامِ تَفَضُّلاً مِنْهُ).

واتە: خىواى گەرەپت مەنەتى كەدووەتە سەر ئەوانەى وىستى لى بىت بەئىسلام بەفەزلى خۆى، بەلام دەستكەوتنى فەزلى لەلايەن خوداوە ھۆكارى ھەيە، دەست نەكەوتنى ئەو فەزلى ھۆكارى ھەيە لەلايەن بەندەو، بۆيە دەبى تەبەگەنى ئەو بەكرى و مەرفەكان ئىحتىجاج بەقەدەرەو نەكەن وەكو ئەوانەى وتیان: (سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَمَمًا) (الانعام/۱۴۸) ئەمەش ئىحتىجاج كەدەن بەقەدەر ھەرەكو ئىبلىس ئىحتىجاج پى كەد، گوتى: (فَبِمَا أَغْوَيْنِي) (الاعراف/۱۶) ئىحتىجاجى بەقەدەر كەد ئەوئەو لەبەرچو كەخۆى بەزلى زانى لەفەرمانى خوا، خىواى گەرەپت وئلى كەد چونكە خۆى بەزلى زانى و پارزى نەبوو بۆيە بوو يەكلى لەبەباوەپان، پارزى نەبوو سوزدە ببات، ھەرەكو خىواى گەرەپت فەرمانى پىكەد، جا ھىچ حوججەيەكى نەيە لەوئەدا، بەلكو حوججەكە لەسەر خۆيەتى، چونكە ئەو بەدەختىيەى بەسەرىدا ھات بەھوى سەرپىچىيەكەى خۆيەو بوو.

۲۷۹ / رواه الطيالسي وابن المبارك واحمد وعبد بن حميد والترمذي وابن ماجه والحاكم وابن حبان .

﴿۱۲۱﴾ نوسەر دەئیت: (والکف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير - رحمهم الله أجمعين- ومن كان معهم لا تخاصم فيهم، وكل أمرهم إلى الله تعالى، فإن رسول الله (ﷺ) قال: (إياكم وذكر أصحابي وأصهارى وأختاني) وقال: (إن الله تبارك وتعالى نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فأني قد غفرت لكم).

واتە: وازھىتان لەباس کردنى جەنگى نىوان عەلى و مەعاویە و عائىشە و تەلھە و زوبىر - پەحمەتى خوا لە ھەموویان بىت - ھەموو ئەوانەى لەگەڵیاندا بوو و مشت و مەرھەمەى لەواندا، کارو باسەکیان بگێرەو ھەموو ئەوانەى خواى گەرە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (إياکم و ذکر أصحابی و أصھاری و أختانی) ھەروەھا دەفەرمویت: (إن الله تبارک و تعالی نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فأني قد غفرت لكم) ۲۸۰.

پاڤە /

مەبەست لە: (والکف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير - رحمهم الله أجمعين).

ئەمە بنەمایەکی مەزنە، ئەویش ئەو ھەیکەلە پێویستە لەسەر موسلمان لەھەقی ھاو ھەڵاڵی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە کۆچەران و پەشتیوانان ئەوانەى پەشتگیری پێغەمبەرى خودایان (ﷺ) کردو ئەویان پاراستو لەگەڵ ئەودا جیھادیان کردو، سەرھەت و سامانی خۆیان لە پێناوی ئەودا خەرج کردو گیانی خۆیان بۆ فیدا کرد، مال و ولاتی خۆیان بە جێ ھێشت و شوینی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کەوتن، پێویستە ھەزڵی ئەوان بزانرێ جگە لەوان ئەو ھەزڵەى نییە، جا ئەوانە باشترینى سەدەکانن، ھەروەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووی: (خیرکم قرنی، ثم الذین یلوغھم ثم الذی یلوغھم)

جا باشتىرىنى چاخەكان ھاوولانە، ئەوانەى ھاوپىتى پىغەمبەرى خوايان (ﷺ) كىردو
 ھەستان بەسەرخستنى و بلاوكردنەوہى دىنەكەى و گەياندنەى بەوانەى پاش خۆيان
 ھاتن لەم ئوممەتە، بۆيە ئەو فەزلىيان دەستكەوت كە ھىچ كەسكە لەجگە لەوان
 ھاوتايان نابن بۆيە خۆى گەورە ستايشى ئەوانى كىردو لەوان پازى بوو ھەروەكو لەزۆر
 ئايەتى قورئانى پىرۆزدا ھاتووە: - خۆى گەورە دەفەرمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ
 وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ
 تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
 الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
 لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) التوبة) ئەمجار فەرمووی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا
 اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩) التوبة) واتە: خوا لەو كارەى پەيامبەرىش خۆش بوو وە
 لەكوچكەران و پشتیوانانىش ئەوانەيان كە لەجەنگە سەختەكەى (تەبووك) دا دواى
 پىغەمبەر كەوتن و پەپرەوييان لى كرد پاش ئەو خەرىك بوو ھىندىكيان دليان لاپرى
 بىت و نەچنە جىھادەكەوہ پاشان دووبارە خوا تەويەى لى وەرگرتن چونكە بەراستى
 خوا بەرامبەر بەوانە زۆر بە لوتفە، زۆرىش لەگەليان بەمىھرە (١١٧) خوا تەويەى لەو
 سى كەسەش وەرگرت كە خۆيان لە غەزاكە گرتە دواوہ، واتە: لە مەدينە مانەوہ و
 نەچوونە جەنگى تەبووك تا لە خەفەتدا واى لىھات ئەم زەويە فراوانەيان لا تەنگ بوو،
 وە لە خەم و خەفەتدا لە گىيانى خۆيان بىزار بوون، چونكە پەيامبەر بپارى دابوو نابى
 ھىچ كەسكە تەنانەتى سلاويشيان لى بكات، ھەتا فەرمانى خوا دىت !! نىتر زانىيان كە
 ھىچ پەنايەكيان نەماوہ، مەگەر ھەر پەنا بە خوا بەرن، لە پاشان خوا رىئەمايى تەويەى
 كردن، بۆ ئەو تەويە بكەن، نىتر ئەوانىش تەويەيان كىردو خوا بەخشىنى بە راستى
 تەنھا ئەو خوايە قەبوولكارى تەويە و لىبووردەو زۆرىش دلۆقان و مىھرەبانە (١١٨) ئەى
 ئەوانەى باوہ پتان ھىتاوہ ! لە نافەرمانى خوا پارىز بكن و ھەمىشە لە گەل دەستەى

راستان بن نه وانه که له گه ل پښه مبهردا چوونه غهزا و بو ری خوا به مال و به گیان تیگوشان (۱۱۹).

له گه ل راستگوياندا بن، له گه ل نه واندا، هاو له لانی پښه مبهري خوا (ﷺ)، خوی گه وړه ده فهرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (۱۰۰) التوبة) واته: له ده سته ی به که می پښه نگی کچه ران و پشتيوانان و چاک په پره وانی نه وانیښ خوا پازی بوو لیان و نه وانیښ له خوا پازی بوون به در له وهش چندان باخ و بیستانی بو سازداون که: به به در درخت و کوشکه کانییدا پووبار گه ل ده چیت به هه تا هه تاییش تییدا نه میښه وه هر نه وهیشه ده سکه وت و سه رفرازی گه وړه و به نرخ).

خوی گه وړه ده فهرمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا) (۱۸) الفتح) واته: بی گومان خوا پازی بوو له نیمانداره کان کاتی _ له ژیر نه و دره خته دا پی دهلین (شجرة الرضوان) په یمانیان له گه ل ده به ستیت نه ی موحه ممد جا خوا به و پاستی و وفایه ی له دلیاندا بوو بو په یامه که ت ناگادار بوو نیجا له کاتی په یمانه که دا نارامی دابه زانده سه ریان و به سه رکه وتنیکی نزیک پاداشتی دانه وه).

خوی گه وړه ده فهرمویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا) الفتح (۲۹) واته: موحه ممد (ﷺ) په وانه کراوو په یامبه ری خوی نه و که سانه ش له گه ل نه ون و شوینی نه و که وتوون له به رامبه ر بی پرواکانه نازاو به هیزن، له ناو خوشیاندا میهره بان و به سوژ و دل نه رمن ده یان بینی هه رده م خه ریکی پکوع و سوژدهن).

تاكو كۆتايى سورەتى (الفتح)، ئەمە دەربارەى ھاوہلان، خوای گەورە كاتى باسى
 (الفى) ى كردوہ لە سورەتى (الحشر) فەرموویەتى: (وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا
 أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
 (٦) مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ
 السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا
 وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٧) لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ
 يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصَرُّوْنَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (٨) الحشر) واتە:
 ئەوہى خوا گێڕایەوہ بۆ پیغەمبەرەكەى لە دارایی جولەكەكانى (بەنى نەزیر) ئێوہ هیچ
 ئەسپ و شترێكتان بۆتاو نەدابوو، واتە: هیچ زەحمەتیكتان نەكێشابوو، بەلام خوا
 پیغەمبەرانی خوێ بەسەر ھەر كەسێكدا حەز بكا زال ئەكات بە بێ جەنگ و خواش
 دەسەلاتى بەسەر ھەموو شتێكدا ھەیە و ویستی لە ھەرشێ بێت ئەيكات (٦) ئەوہى
 خوا گێڕایەوہ بۆ پیغەمبەرەكەى لە (فەبیى) شارەكان بە بێ كوشتار ئەوہ بۆ خوايەو
 بۆ پەيامبەرەكەى و بۆ خزمانى نزىكى و بۆ مندالى بى باوك و بۆ داماو و بى نەوايان و
 رێبواران، بریارە بەو شێوہیە دابەش بكړئ نەك ببیتە سەرمايەى دەستەو دەستكردن
 لە ناو دەولەمەندەكانتاند او ھەژارەكان لى بى بەش ببن، وە ھەرچى پەيامبەر پى دان
 وەرى بگرن، واتە: - بەچى فەرمانى پى كردن بىكەن چ لەم دەستكەوتەدا و چ لە ھەر
 شتێكى تردا جیبەجیبى بكەن وە ریشى لە ھەر شتێ لى گرتن ئێوہش دەستى لى
 ھەلگرن، و خۆتان لە خەشم و غەزەبى خوا بپاریزن بە جیبەجیكردنى فەرمانەكانى و
 وازھێنان لە قەدەغەكراوہكانى بە راستى خوا سەخت تۆلەى قارى لە ھەر كەسێك گرت
 رزگارى نابى (٧) ئەو فەینو دەستكەوتەى بۆ ئەو ھەژارە دوورە ولات و
 كۆچكردووانەى لە خانوو سامانى خۆیان دەركران داواى چاكە و پەزما نەدى لە خوا
 دەكەن و یارمەتى خواو پەيامبەرەكەى دەدەن ئا ئەوانەن پاستگۆكان لەباوہپو
 جیھادیاندا (٨).

ئەمبار باسى كۆچەران دەكات و دەفەر مويىت: (وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (۹) وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) (الحشر) واتە: ئەو كەسانەى نىشتە جىي (دار الھجرە) و (دار الایمان) بوون، واتە: پشتیوانان لە پيش كۆچى كۆچەریەكان، كۆچەریەكانیان خۆش دەوین و بەشێك لە دارایی خۆیانیان ئەدەنى و دلخۆشیان دەكەن، هیچ شتێكیان لە دلدا نییە سەبارەت بەوێ بە كۆچەریەكان درا لە فەئى بەنى نەزیر، چونكە پەيامبەرى خوا لەو ھەموو دەستكەوتە تەنھا بەشى سى كەسیانیدا، لە گەل ئەو یشدا كە سى كەسێك نەبوو پى ناخۆش بێت و نىسارى كۆچەریەكان دەكەن بە سەر خۆیاندا لە سەر وەت و ساماندا، ئەگەر چى خۆشیان نىازیان پى ھەبى و ھەزار بن، ھەر كەسى لە سىفەتى رزى دەروونى بپارىزى، واتە: ھەر كەسى خوا بپارىزى لە چرووكى دەروونى جا ئەوانەن برەو ھەكان (۹) ئەوانەش لەدوای ئەوانەو ھاتوون دەلێن: ئەى پەرەردگار كە مان ! لە ئىمەو لەو برايانە مان پيش ئىمە باو ھەپیان ھىناو ھىناو خۆش ببەو ھىچ بوغزو قىنىك مەخە دلمانەو بەرامبەر بەو كەسانەى باو ھەپیان ھىناو ئەى پەرەردگارى ئىمە ! بەراستى تەنھا ئەتۆ بەسۆزى مېھرەبان (۱۰).

ئەمە ھەلویستى موسلمانانە دەربارەى ھاو ھەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوان دەلێن: (رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا) وە (الغل) بریتىيە لە رقو كىنە، (رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ).

لەسوننەتدا چەندین فەرموودە ھەيە لەوانە ئەو فەرموودەيە كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مويىت: (لا تسبوا أصحابي فإلذي نفسي بيده لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً

ما بلغ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ^{۲۸۱} واتە: جنىۋ بە يارانى من مە دەن، سوۋىند بە و كە سەى گيانى منى بە دەستە ئەگەر يەككى لە ئىۋە بە ئەندازەى كىۋى ئوحد ئالتون بكات بە خىر، ئەوا ناگاتە مشى يەككى لە وان و بە نىۋەى مشىكىش).

ئەگەر يەككى لە پاشىنە كان جگە لە ھاۋە لان ھەرچەندە لە شوۋىنكە وتوان بىت (التابعين) بە ئەندازەى كىۋى ئوحد لە ئالتونى پوخت وساغ لە صەدەقە بدات لە پىناۋى خوادا ئەوا لە پاداشتا بە ئەندازەى صەدەقەى مشى يەككى لە ھاۋە لانى نابى لە جۇيان لە خورما يان نىۋە مشىكىش، كىۋىكى ئالتون لە جگە لە ھاۋە لان بە ئەندازەى مشىكى ئەوان نابى، بۇ؟ لە بەر فەزلى ئەوانە.

جا ھەلۋىستى موسلمان دەر بارەى ھاۋە لانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىزلى گرتىنەنە و داۋاى پازى بوون لە خۋاى گەۋرە بۇيان و چاۋلىكردنەن و شوۋىنكە وتنىان و بەرگىرى كردن لە شەرەف و ناموسى ئەوان، ئەمە ھەلۋىستى موسلمانە لە بەرانبەر ھاۋە لانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، خۋشەۋىستى ئەوان بە شىكە لە خۋشەۋىستى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، جا ھەر كەسى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) خۋشەۋى ئەوا با ھاۋە لانى پىغەمبەرى خواى خۋشەۋىت، ھەر كەسى رقى لە ھاۋە لان بىت ئەۋە رقى لە پىغەمبەرى خادايە (ﷺ) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆيت: (من أحبهم فبحي أحبهم)^{۲۸۲} واتە: ھەر كەسى ئەۋانى خۋشەۋىت ئەوا بە خۋشەۋىستى خۋم ئەۋم خۋشەۋىت).

ئەۋ مەسەلەى شەيخ ئامازەى پى كىرد كەۋا نەچىنە ناۋ باسى ئەۋەى لە نىۋان ھاۋە لاندە پىۋىدا، جا تاكە كانى ھاۋە لان ئەۋانىش ۋە كە مۆۋە كانى تر ھەلە دەكەن، بەلام نىەتى ئەۋان پاك بوۋە مەبەستىان چاك بوۋ، ئامانجيان باش بوۋ ھىچ كەسىك

۲۸۱ / صحيح : سبق تخريجه .

۲۸۲ / ضعيف: أخرجه الترمذي (۳۸۶۲) وأحمد (۸۷/۴) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۱۱۶۰) .

گومانى لەو ھەدا نىيە ئەو ھى تەنھا گەردىلە يەك ئيمان لەدلىدا بىت، ھىچ كەسىك لەوان تۆمەتبار ناكىت، بەلام كاتى فیتنەكە پوویدا _ فیتنەش ھىچ كەسى دەسەلاتى تىدا نىيە داوا لەخوا دەكەين بمانپارىزى _ فیتنەكە لەسەردەمى ئەواندا پوویدا بەھۆى ئەو كابرا چەپەلەو (عبداللەى كورپى (سبأ) ئەو ھى لەپوالەتدا موسولمانبوونى خۆى دەرخت، ئەمجار ھات و دەستى كرد بەتانەدان لە خەلىفەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) عوسمان، تانەى لى دەدا، قالەقالى دەكردو خەلكى لەسەر كۆدەكردەو ئەوانەى خراپەيان لاخۆشە، پاشاگەردەنيان پى خۆشە، ھەموو سەردەمىك لەو جۆرەى تىدايە، جا خەلكى ئەگەر كەسىك بدۆزنەو بەرەو خراپە سەركردايەتيان بكات ئەوا لەدەورى كۆدەبنەو ئەيلا مەگەر كەسىك خواى گەرە پەحمى پى كرىت، چونكە ئەوان قالەقال و تىكدان و تەشويشيان پى خۆشە، ھەز دەكەن قسە بەدەسەلداران بكىت، پىيان خۆشە كارەكان خراپ بكن و يەكپىزى تىكدەن، لەم جۆرە لەناو خەلكىدا ھەيە، جا ئەگەر يەككىيان دۆزىيەو بانگى خەلكى بۆ ئەو بكات ئەوا لەدەورى كۆدەبنەو، جا ئەو ھى لەدەورى ئەم كابراى چەپەلە كۆبوو ھە ئەوا كۆبوو ھە، موسولمان يەك ئوممەت بوون و لەژىر فەرمانى يەك خەلىفەدا بوون ئەویش عوسمان بوو، سى يەم خەلىفەى راشدى ئەم كابرا چەپەلە كارى لىكردن و لەكۆتايىدا كارەكە بەكوشتنى عوسمان كۆتايى پىھات، خەلىفەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئەمىرى ئيمانداران و سى يەم خەلىفەى راشدى، جا كاتى عوسمانيان كوشت، فیتنە لەنىوان موسلماناندا ھەلگىرسا، موسولمانان لەكوشتنى عوسمان لەنىوانيان خۆياندا غىرەتيان جۆشى سەندو ويستيان تۆلەى بسىننەو لە بكورزانى، بەھۆى ئەو ھەو ھەنگى (الجمل) پوویدا لەنىوان ھاو ھالاندا، ئەوانەى (قصاص)يان دەويست لە بكورزانى عوسمان لەشارى مەدىنە دەرچوون، لەو كاتەدا بەيە درابوو ئەمىرى ئيمانداران ەلى كورپى ئەبو تالىب لەپاش عوسمان، بەيە درا بە ەلى ئەویش چوارەم خەلىفەى راشدى بوو داويان لە

عەلى كەرد تۆلەى عوسمان لەوانە بىسنىتەو، ئەو ھاوولانەى لە مەدینە دەرچووبوون و دايكى ئيماندارانيان لەگەلدا بوو پىككەوتن لەگەل عەلیدا ئەو بكوژانە تەسلىم بكات، بەلام عەلى نەيتوانى ئەوان تەسلىم بكات، چونكە پۆچووبوونە ناو لەشكرەكەىو فیتنەيان دەگىرا، عەلى لەگەل براكانياندا تەلحەو زوپیرو عائیشەو ئەوانەى ھاتبوون بۆ مەدینە بەمەبەستى صولح كەردن، جا كاتى بكوژەكان ھەستيان بە صولح كەردنە كەرد لەنێوان ھاوولانەى پىغەمبەرى خواداو (ﷺ) وازھێنان لە جەنگ، فیتنەيان ھەلگىرساندو وایان دەرخت جەنگ ھەلگىرسا دەستيان بەتیر باران كەردو ھاواريان كەرد لەنێو لەشكرەكەو، جا ھاوولان وایان زانى جەنگ ھەلگىرسا، بۆیە جەنگ بەرپابوو لەجەنگى (الجمل) بەبى مەبەستى ھاوولان، بەلكو ئەوانە ھەلئان گىرساند ھەر ئەوانە بوون، ئەوانەى عوسمانيان كوشت، ئەوھى لە ھاوولان كوژرا لەم فیتنەدا ئەوا كوژراو لەم جەنگەداو كۆتايى پى ھات ئەمجار معاویەى كوپى ئەبو سوفیان ھەستا لەشام و خەلكى (شام)ى لەگەلدا بوو داواى بكوژانى عوسمانيان دەكەرد بۆ ئەوھى تۆلەى بىسنىن، بەلام ئەو كۆمەلە گومراپە ديسان دەستيان كەرد بە قىل و ھەلخەلەتاندن و ھەلگىرسانى فیتنە بۆیە جەنگى (صفین) بەرپا بوو لەنێوان عەلى و معاویەدا، ھۆكارەكەشى ئەو گومراكەرانە بوون كە فیتنەيان ھەلەدەگىرساند لەنێوان موسلماناندا.

كارەكە بە كوشتنى عەلى كۆتايى پى ھات، خەوارىج كوشتيان ئەوانەى لەدژى عوسمان دەرچوون، (عەلى)يان گەياندە عوسمان و كوشتيان، مەبەستى ئەوان دادپەرورەىو (ئىنصاف) نەبوو بەلكو مەبەستيان رق و تۆلە سەندنەو ھەبوو، وىستيان مەعاویەو ھەمرى كوپى العاصو عەلى كوپى ئەبو تالیب بكوژن بەلام خواى گەورە (معاویە)و (ھەمرى كوپى العاص)ى دەرباز كەردو قەدەرى خوا وابوو عەلى بكوژى بۆیە شەھید بوو.

جا پىۋىستە لەسەر موسولمان واز لەو باسانە بەيئى و نەچىتە ناو ئەو باسانەو،
باسى نەكات ئىللا لەپووى ئىعتزارو داواى لى خۆش بوون بۆ ھاوھ لانى پىغەمبەرى خوا
(ﷺ)، بزانى ئەوان (مجتەھد) بوون ئەوانەى حەقيان پىكاوھ ئەوا دوو پاداشتى ھەيە و
ئەوھى نەپىپىكاوھ ئەوا يەك پاداشتى ھەيە، ھىندە چاكە و فەزلى مەزنىان ھەيە ئەو
ھەلانەى لە ھەندىكىانەو پوويداوە دايدەپۆشى، چونكە ئەوانە ھاوھ لانى پىغەمبەرى
خوان (ﷺ) ھەروھكو لە فەرموودەيەكدا ھاتووە: (ان الله أطلع على أهل بدر، فقال:
اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم) واتە: خواى گەورە تەماشاي ئەھلى بەدرى كردو
فەرمووى: ھەرچى دەتانەوى بىكەن ئەوا بىكەن من لىتان خۆشبووھ).

ئەوان لە ھەموو حالەتىكا خواى گەورە لىيان خۆشبووھ، لىخۆشبوون بەشى ئەوانە،
چ ئەوانەى پىكاويانەو ئەوانەى نەيانپىكاوھ، چونكە ئەوھى ھەلەى كردوھ
بەمەبەستەو ھەلەى نەكردوھ بەلكو لە ئىجتىھادەو بوو، بۆيە پىۋىستە ھەرگىز
موسلمان نەچىتە ناو ئەو باسەو، كەسيان بە ھەلە نەژمىرى لە ھاوھ لانى پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) بەلكو ئىعتزاريان بۆ بەيئىتەو داواى لىخۆشبوونيان بۆ بكات و
پەحمەتيان بۆ بنىرە، ئەوا دەبىتە يەككە لەوانەى خواى گەورە دەريارەيان
دەفەرمووت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) الحشر).

چەند كاسىتتىك لە ھەندى لەنەفامانەو دەرکەوتووە ئەم باسانەى تىدا تۆمار
كردووە، ئەوھى لەنىوان ھاوھ لاندە پوويداوە، بەچەند كاسىتتىك دەرکەوتووە و ئىستا
لەبەردەستى خەلكىدايە، جا ئەم كەسە:

- ياخود نەفامەو عەقىدەى نەخویندووە.

- يان مەبەستىكى ھەيە دەيەوى پق و كىنە بالا بىكەتە ۋە بەرەبەرى ھەۋەلانى
پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

جا با مۇسلمانان ئاگادارى ئەۋكاسىتەنە ۋە ھەۋشەۋەكانيان بن، با ئاگادارو ورياي
فروفيلى شىعە بن، جويندان بە ھەۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەدۋاي عەيىبەكانياندا
دەگەرپن، جا با مۇسلمان ئاگادارى ئەۋە بىت، بۆ ئەۋەى نەبىتە يەكى لەۋانەى
بە ھەلاكەتدا چوون _ پەنا بە خوا _.

﴿۱۲۲﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه، وإن كان مع رجل مال حرام فقد ضمنه، لا يحل لأحد أن يأخذ منه شيئاً إلا بإذنه، فإنه عسى أن يتوب هذا فيريد أن يرده على أربابه فأخذت حراماً).

واتە: بزانه -پەحمەتى خوات لى بى- مالى ھىچ مۇسلماننىڭ ھەلال نىيە ئىللا بەويست و پارىبوونى خۆى نەبى، ئەگەر پارەيەكى ھەرام لاي كەسىڭ بوو ئەوا زەمانەتى كىردو، بۇ ھىچ كەسىڭ ھەلال نىيە ھىچ شتىكى لى ببات ئىللا بە ئىزنى ئەو نەبى، چونكە پەنگە ئەو كابرايە تەويە بىكات و بىەوى مالاكە بۇ خاوەنەكەى بگىرپتەو ئەو ئەو كاتە تۆ ھەرامىكت بردو.

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه).

لەپىزگرتنى مۇسلمانان پىزگرتنە لە خوین و مالاكەيان و پىزگرتنە لەشەرەفو ناموسيان، چونكە ھەركەسى بوو مۇسلمان ئەوا بەو مۇسلمان بوونە خوین و مالو سامانى پارىزاو دەبى، بۆيە دروست نىيە تەعدا لە مۇسلمان بىرئىت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموويەتى: (كل المسلم على المسلم حرام: دمه وماله وعرضه)^{۲۸۲} لە وتارى ھەجى مائتاوييدا ھەرمووى: (إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا - واتە: رۆژى قورىيانى - فى شهرکم هذا - واتە: مانگى ذى الحجة - فى بلدکم هذا)^{۲۸۴} ئەويش مەككەى پىرۆزە، جا خوین و مال و شەرەفى مۇسلمان ھەرامە، بۆيە نابىو

۲۸۳ / رواه مسلم (۲۵۶۴).

۲۸۴ / صحيح : سبق تخريجه .

دروست نىيە تەعەدا لە مالى موسلمان بکرىت يان بېرىت ئىللا بە ويست و خواىشتى خۆى نەبى، ئەگەر ھەر مالىكى بەخشى ئەو ھەلەلە بەلام ئەو ھەى بەزۆر لىى دەبىرىت يان بە خواىشتى خۆى نىيە يا دەيدزى يان خىانەتى لى دەکرى ئەو ھەرامە ھەکو ھەرامبوانى خۆىن و شەرەفى، ئەمەش ھەر ھەکو ئەو ھەى خەو گەرە دەفەرەمۆيت: (وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) البقرة/۱۸۸.

خەو گەرە دەفەرەمۆيت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) النساء/۲۹ واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان ھىناو! مال و سامانى يەكترى لەخوت و خۆپايى مەخۆن مەگەر لەپىگەى سەداو بازەرگانى و پەزامەندى نىو خۆتانەو ەىت و خۆتان مەکوژن چونکە بەپاستى خوا دەريارەى ھەمووتان دلۆفان و مېەرەبانە).

زۆرىک لەخەلکى گۆى بەمە نادەن يان برا موسلمانەکەى دەکوژى بۆ ئەو ھەى مالەکەى ببات و يان مالەکەى دەدزى يان پىگەى لى دەگرى و يان بەخىانەت و يان بەساخەکردن لەکرپىن و فرۆشتەدا، گۆى بەو نادات جا مالەکەى دەبات بەناحق و بەبى خواىشتى خۆى، ئەمەش ھەمووى ھەرامە و يەکىکە لەتاوانە گەرەکان.

مەبەست لە: (وَإِنْ كَانَ مَعَ رَجُلٍ مَالٌ حَرَامٌ فَقَدْ ضَمِنَهُ).

ئەگەر مالى براىەکى خۆى برد بە ناحقى بە ھەر جۆرىک ەىت لەجۆرەکانى بردن ئەوا لەسەر ئەو پاراستنى تاكو دەگىرپىتەو بۆ خاوەنەکەى، چونکە دەبى زەوتکراو ەکان (ئەو ھەى بەستەم بردراو ە) بگىرپىتەو بۆ خاوەنەکانيان لەپىش مردن، ئەگەر نا خاوەنەکەى لەپۆزى قىامەت تۆلە لەستەمکارەکە دەکاتەو، لەحەسەناتەکانى ئەو دەبەن، تاكو پەنگە تەنھا يەك چاکەى نەمىنى، ئەمجار لەتاوانەکانى ستەملىکراو ەکان دەدرىتە ستەمکارەکە و فرى دەدرىتە ئاگرەو ە _ پەنا بەخوا _ جا مالى موسلمان ئەگەر بەزۆر بردووتە يان بەمامەلەيەکى ھەرام يان بەدزى ئەوا لەسەر

تۆيە دەبىي بىگىرپىتەۋە يان لەدۇنيا ياخۇد لەقىيامەت، جا ئاگادارى ئەۋە بە، چۈنكى ئەۋە لەئەستۇى تۆيە دەبىي بىدەيتەۋە يان لەدۇنيا و ياخۇد لەقىيامەت، گەپانەۋەى لەدۇنيادا سووك وئاسانترە لەگەپانەۋەى پۇژى قىيامەت.

مەبەست لە: (لا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِهِ، فَإِنَّهُ عَسَى أَنْ يَتُوبَ هَذَا فَيُرِيدَ أَنْ يَرُدَّ عَلَى أَرْبَابِهِ فَأُخِذَتْ حَرَامًا).

دروست نىيە ھېچ شتېك بىيە دەزانى ئەۋە حەرەمە يان لە كەسابەتى حەرەمەۋەيە لەبەر چەند ھۆيەك:

يەكەم: تۆ دەزانى ئەۋە حەرەمە ئىتر چۆن حەللى دەكەيت؟ لە كاتىكدا دەزانى ئەۋە حەرەمە، مولكى ئەۋە كاپرايە نىيە.

دوۋەم: ئەگەر ئەم ستمكارە تەۋبەى كىردو ويستى مالەكە بگىرپىتەۋە لە كاتىكدا تۆ لەئەۋت بردوۋە ئەۋە كاتە ناتوانى بىگىرپىتەۋە.

سىيەم: تۆ دەبىتە شەرىك و ھاۋىيەشى ئەۋە لەتاۋان و ستمەكەدا.

﴿۱۲۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والمکاسب ما بان لك صحته فهو مطلق إلا ما ظهر فساد، وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه ولا تقول: اترك المكاسب وأخذ ما أعطوني لم يفعل هذا الصحابة ولا العلماء إلى زماننا هذا قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (كسب فيه بعض الدنية خير من الحاجة إلى الناس)^(۲۸۵)).

واته: که‌سابه‌ته‌کان ئه‌وه‌ی بۆت پوون بووه‌ته‌وه له‌دروستیتێ ئه‌وه په‌هایه، ئیلا ئه‌وه نه‌بیّ فه‌ساده‌که‌ی ده‌رکه‌وتوو، ئه‌گه‌ر خراپ بوو ئه‌وه‌نده له‌خراپه‌که ده‌بات ته‌نها بۆ مانه‌وه‌ی خوێ، مه‌لّی: واز له‌که‌سابه‌ت ده‌هیتم و ئه‌وه ده‌به‌م پیم ده‌به‌خشن، ئه‌مه هاوه‌لان نه‌یانکردوو، هه‌روه‌ها زانا‌یان تا‌کو ئه‌م سه‌رده‌مه نه‌یانکردوو، عومهری کوپی خه‌تتاب فه‌رموویه‌تی: که‌سابه‌تیک که‌میک ده‌نا‌ئه‌تی (سووکی و نزمی) تیدا بیت چاک‌تره له‌پێویستی ده‌ستی خه‌لکی).

پافه / مه‌به‌ست له: (والمکاسب ما بان لك صحته فهو مطلق).

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (ان الحلال بین وإن الحرام بین وبينهما أمور مشتهيات لا يعلمهن كثير من الناس فمن أتقى الشبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه)^(۲۸۶) جا خه‌لال پوون و دیاره وه‌رده‌گیریت، چونکه ئه‌صل له‌مامه‌له‌دا خه‌لال پوونه ئیلا ئه‌وه نه‌بیّ خه‌رامبوونه‌که‌ی دیاره، هه‌روه‌ها خه‌رامیش ئاشکرایه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلِيَ لِعَظْرِ اللَّهِ بِهِ) المائدة/۳ هه‌روه‌ها قوما‌رو مه‌ی، ئه‌مه خه‌رامه به‌ده‌قی قورئان، هه‌روه‌ها دزی و خواردنی مالێ خه‌لکی به‌ناحه‌قی ئه‌مه خه‌رامیکێ ئاشکراو پوونه.

۲۸۵ / رواه ابن ابی الدنيا في اصلاح المال (۳۲۱) .

۲۸۶ / صحيح : سبق تخريجه .

ئه‌وه‌ی (مشتبه) نازانریت ئایه ئه‌وه چه‌لآله یان چه‌رامه له‌به‌ر بوونی به‌لگه‌کانی له‌دژی یه‌ک، ئه‌مه لێی پاده‌وه‌ستی تا‌کو پوون ده‌بیته‌وه، ئه‌مه ئه‌و یاساو پێ‌سایه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دایناوه ئه‌ویش یاسایه‌کی پوون و ناشکرایه، ئه‌مه‌ش مانای قسه‌ی دانه‌ره که ده‌لێت: (إلا ما ظهر فساد).

مه‌به‌ست له: (وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه).

ئه‌مه مه‌سه‌له‌ی زه‌روره‌ته، ئه‌گه‌ر مۆفد ترسا له‌خۆی که به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چێ ئه‌گه‌ر نه‌خوات، ئه‌وا ده‌ستی ده‌که‌وێ ئه‌وه‌نده‌ی ژیا‌نی بمێنێ ده‌یخوات هه‌رچه‌نده ئه‌گه‌ر له‌مالی که‌سیکی تر بیت، هه‌رچه‌نده ئه‌و مال‌ه چه‌رام بیت، ئه‌گه‌ر مرداره‌وه‌ش بوو یان جگه‌ له‌وانه، ده‌خوات لێی له‌به‌ر زه‌روره‌ته، بۆ ئه‌وه‌ی نه‌مری، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (١٧٣) البقرة) واته: خ‌وای گه‌وره ته‌نها هه‌ر ئه‌مانه‌ی لێ یاساغ کردوون: لا‌کی مرداره‌وه بوو، خو‌ینی پ‌ژاوو په‌وان، گوشتی به‌را‌زیش و هه‌ر ئاز‌ه‌لێکیش _ که بۆ سه‌ربه‌رین _ ناوی غه‌یری خ‌وای لێ هێنرابێ به‌لام هه‌رکه‌سی له‌به‌ر ناچاری و بێ ئاره‌زوو، هه‌ر به‌ئه‌ندازه‌ی پێ‌ویست بخوات و زیاده‌ خ‌وری نه‌کات هیچ تاوان و گونا‌هێکی ناگات، به‌پاستی خوا زۆر گونا‌هپۆش و دلۆ‌فان و میه‌ره‌بانه.

ئه‌وه‌نده له‌چه‌رام ده‌به‌یت ژیا‌نت بمێنێ، ئه‌مجار له‌وه‌ی ماوه پاده‌وه‌ستی، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّمُ إِلَيْهِ) الانعام/ ١١٩) جا له‌کاتی زه‌روره‌تدا چه‌رام نییه.

مه‌به‌ست له: (ولا تقول: اترك المكاسب وآخذ ما أعطوني).

هه‌ندی له‌خه‌لکی ده‌لێن: - من پشتم به‌خوا به‌ستوه، من داده‌نیشم به‌مه‌به‌ستی په‌رستن و وه‌رگرتنی زانست و زانیاری خه‌لکی پێم ده‌به‌خشن، ئه‌مه دروست نییه،

بەلکە دەبى بەدوای پىزق و پۆزىدا بگە پىت ئەو ەندەى بەشى خۆت و خىزان و مندالە کانت و ئەوانەى لە مالا کەتدان بکات، ئەمەش بەشىکە لە عىبادەت، دامەنیشە و چاوە پى خىرو سە دەقەى خەلکى بکەیت، بەلکە پىو سەستە لە سەرت بەدوای پىزق و پۆزىدا بگە پىت، خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى) البقرة/۱۹۷).
مەبەست لە: (لم يفعل هذا الصحابة ولا العلماء إلى زماننا).

ئەم کارەیان نە کردووە، ئەویش دانیشن لە گەران بەدوای پىزقداو تەماشای دەستى خەلکى بکەن تەنھا يەك ھاو ەلش لە ھاو ەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لە کاتىکدا ئەوان لە ھەموو کەس زیاتر لە خواترسترو عابدتر بوون بۆ خۆى گەورە، بەلکە خاوەن کاربوون تىياندا ھەبوو بە کشتوکالەو ە خەرىک بوو، تىياندا ھەبوو بازگان بوو بە کپىن و فرۆشتنەو ە خەرىک بوو، لەوانە (ئەبو بەکر) و (زوبەرى کۆپى ەوام) و (عبدالرحمن ى کۆپى عوف) و (عوسمانى کۆپى ەففان) خاوەنى پارە بوون دەيانکپى دەيانفرۆشت، لە کاتىکدا باشترین ھاو ەلان بوون، لە ھەمان کاتدا لە پىناوى خوادا دەيانبەخشی و بە سامانى خۆيان لە شکرىيان ئامادە دەکرد وازيان لە گەران بەدوای پۆزىدا نە ھىتا، ئەبو بەکر دەیکپى دەيفرۆشت و يارمەتى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) دەدا ھەر لەو کاتەو ە خۆى گەورە پەوانەى کرد لە مەککە، ئەو بە سامانەکەى يارمەتى ئەوى دەدا لە چەندىن ھەلۆ سى بە ناوبانگدا، نانى ھەژارانى دەداو ئەو کۆیلانەى ئازار دەدران ئەوانى دەکپى ئازادى دەکردن و ەکو بىلال و جگە لەو، کەچى وازى لە کەسابەت نە ھىتا بلیت: من دادەنیشم و خوا پەرسى دەکەم و من لە ھاو ەلانى پىغەمبەرى خودام (ﷺ).

مەبەست لە: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: كسب فيه بعض الدنية خير من الحاجة إلى الناس).

خاوەنى پىشە يەك بىت دەناتەتى تىدا بىت (سووکى و نزمى تىدا بىت) و ەکو حىجامە (کە لە شاخ گرتن) لە بەرانبەر ئە نجام دانىدا پارە يەك و ەرگرى و بۆ خۆت خەرجى بکەیت، ئەو ە زۆر باشترە لەو ەى داوا لە خەلکى بکەیت و زەلیل بىت بەرانبەریان.

﴿۱۲۴﴾ نوسەر دەلّیت: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه إلا أن يكون جهميا فإنه معطل وإن صليت خلفه فأعد صلاتك وإن كان إمامك يوم الجمعة جهميا وهو سلطان فصل خلفه وأعد صلاتك وإن كان إمامك من السلطان وغيره صاحب سنة فصل خلفه ولا تعد صلاتك).

واتە: پېنج نويژه که دروسته له پشתי هەرکه سیکه وه بیکه یت ئیلا مه گەر جهه می بیت چونکه ئەو (معطل)ه، جا ئەگەر نویت کرد له پشתיیه وه ئەوه نویتیه که ت دووباره بکه ره وه، ئەگەر پیشنویتیه که ت جهه می بوو له کاتیکدا ئەو دسه لاتدار بوو ئەوه نویت له پشתיیه وه بکه و نویتیه که ت دووباره بکه ره وه، ئەگەر پیشنویتیه که ت دسه لاتدار بوو یان جگه له و خاوه نی سوننه بوو ئەوا نویت له پشתיیه وه بکه و نویتیه که ت دووباره مه که ره وه.

رافه /

مه به ست له: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه).

ئەمه مه سه له ی پیشنویتییه له نویتدا، کی دروسته بکریته پیشنویت؟ کی پیشنویتییه که ی دروست نییه؟

یه که م: ئەگەر هاتوو پیشنویتیه که سولتان بوو ئەوه له پشתיیه وه نویت ده کری، هه ره کو دیت به بی ئەوه ی ته ماشای هه ندی له موماره سه کانی بکریته، که سه ریچی تیدایه یان موخاله فه یه که له دین ده ری ناکات، چونکه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رمانی کردوه نویت له پشתיانه وه بکریته، له به ره که خستنی ریزی موسلمانان نه هیشتنی دووبه ره کی، جا هه رچه نده تاوان و سه ریچی هه بوو به مه رجی نه گاته که دی کوفر ئەوا نویت له پشתיیه وه ده کری، له پیناو یه که خستنی ریزه کان به تاییه تی له پوژانی هه ینی و

جەژنەکاندا ھەروەھا لە فەرزەکانشدا، ئەگەر ھاتوو دەسەلاتدارەکە جەھەمی بوو ئەوا نوێژ لە پشتیپەو دەکەین و بەلام نوێژەکەت دووبارە دەکەیتەو.

دووھەم: ئەگەر ھاتوو پێشنوێژەکە (فاسق) بوو دەسەلاتدار نەبوو، ئەمە جیى جیاوازی زانایانە لەسەر دوو پرا:—

پرای یەكەم: ھەندى لە زانایان مەرجى (عدالە)ى تیدا داناو، بۆیە دروست نییە لە پشت فاسقیكەو نوێژ بکەیت تاوانێک لە تاوانە گەرەکان ئەنجام دەدا جگە لە شیرك دەلێن:— نوێژ لە پشتیپەو ناکرێت، چونکە ئەو (عدل) نییە، بە پێشنوێژش دانانری.

پرای دووھەم: لەبەر ئەوەى ئەو موسلمانەو نوێژەكەى خۆى بۆخۆى تەواو، ئەوا نوێژکردنیش لە پشتیپەو دروستە، بۆیە لە پشت ھەموو موسلمانێكەو نوێژ دەکری، ھەرچەندە ھەندى لە سەرپێچییەکانى ھەبى جگە لە شیرك و جگە لە کوفر، جا ئەو نوێژ لە پشتیپەو دەکریت، ئەمەش لە پۆلەتى قسەكەى نوسەردا دەردەكەوێت.

﴿۱۲۵﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ) قد دفنا هنالك معه فإذا أتيت القبر فالتسلیم علیهما بعد رسول الله (صلی الله علیه و سلم) واجب).

واتە: باوەربوون بەوہی ئەبوبەکر و عومەر _پەحمەتی خوایان لی بی _ لەژۆرەکەى عائیشەدان لەگەڵ پیغەمبەرى خوادا (ﷺ) لەوی نیژدان، جا ئەگەر چوویت بۆ لای قەبرەکە ئەو سەلام کردن لە هەردووکیان لەپاش پیغەمبەرى خوا (ﷺ) واجیبه.

پافە /

مەبەست لە: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ).

کاتی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) کۆچی دواى کرد خەلکی جیاواز بوون ئایە لەکویدا بینێژن؟ ئایە لەگەڵ هاوێلانیدا بینێژن لەبەقیع؟ یان چ بکەن؟ بۆیە باسی فەرموودەیهکیان کرد کە فەرموویەتی: (أن النبي يُدفن حيث يموت)^{۲۸۷} واتە: پیغەمبەر لەو جێگەیه دەنیژێت کە وفات دەکات) لەو کاتەدا کێشەکە چارەسەر بوو، بۆیە لەو جێگەیهى وفاتی کرد هەر لەویدا نیژا، لە ژۆرەکەى دایکی ئیمانداران عائیشە، چونکە لەکاتی نەخۆشیدا لەمالی عائیشە بوو.

لەلایەکی ترهوه ئەگەر قەبرەکەى بەرز بکرایەتەوهو لەبەقیع بنیژرایە ئەوا زیاده‌په‌وى پوویده‌دا خەلکی لەسەر گۆرەکەى کۆدەبوونەوه، جا لەبەر پاراستنی لەمالەکەى خۆیدا نیژا، بۆیە کاتی عائیشە باسی نەمی کردن لەزیاده‌په‌وى قەبردا

کردو جوله که و گاوردەکان زیادە پەوییان کرد لە گۆری پیغەمبەرانیانداو کردویانەتە (اوئان) فەرمووی:

(لولا ذلك لأبرز قبره ولكن خشي أن يتخذ مسجداً)^{٢٨٨} واتە: ئەگەر ئەو نەبوايە ئەوا گۆرەکی بەرز دەکرایەو بەلام ترس لەو هەیه بکریتە (نوێژگە) مزگەوت).

جا حیکمەتی ناشتنی لەمالەکهیدا پوون کردەو، ئەو کاتە مالەکی لەدەرەوێ مزگەوتەکه بوو، چونکە ژوورەکانی پیغەمبەر (ﷺ) لەتەنیششت مزگەوتەکهو لەپووی پۆژهلەلات و باشوورەو بوو، جا لەمالەکهی خۆیدا نێژرا لەدەرەوێ مزگەوتەکه تاکو (وەلیدی کوری عبدالملك) ویستی مزگەوتەکه فراوان بکاتەو، بۆیە ژوورەکی کردە بەشیک لە مزگەوتەکه، هیچ شتیکی ئی نەگۆرا، بەلکو ئەو ژوورە کرایە ناو مزگەوتەکی پیغەمبەری خوداوە (ﷺ) بە بیانووی فراوان کردنی مزگەوتەکه، ئەگەر نا ئەو هەر لەژوورەکی خۆیداوە لەمزگەوتەکه دا نییە، ئەمجار کاتی ئەبو بکر کۆچی دوایی کرد ئەویش لەگەڵ پیغەمبەری خوادا (ﷺ) لەژوورەکه داو لەپشتییەو نێژرا، وەکو پێژیک بۆ ئەو تاییبەتمەندییەکی تاییبەت، چونکە لەژانییدا بەردەوام لەگەڵ پیغەمبەری خوادا (ﷺ) بوو هەر بۆیەش لەگەڵیدا نێژراوە، ئەمجار کاتی عومەر کۆچی دوایی کرد، ئەو کات عائیشە دەبیویست خۆی لەگەڵ میژدەکهیدا پیغەمبەری خواو (ﷺ) باوکیدا بنێژری، بەلام عومەر مۆلەتی لە عائیشە وەرگرت بۆ ئەوێ لەگەڵ ئەواندا بنێژری لەبەر خۆشەویستی پیغەمبەری خواو (ﷺ) خۆشەویستی بۆ ئەبو بەکر، ئەویش مۆلەتی پێداو و پیش خۆی خست، بۆیە لەپشتی ئەبو بەکرەو نێژرا، جا ئەمە سی قەبرەکیە: قەبری پیغەمبەری خوادا (ﷺ) لەپووی قیبلەوێیە، ئەمجار قەبری ئەبو بەکر، ئەمجار قەبری عومەر لە ژوورەکی عائیشەدا، عائیشە کاتی کۆچی دوایی کرد ئەوا لەبەقیع و لەگەڵ هاوێلاندا نێژرا.

پێیوستە باوەر بەو بەئین، چونکە زانینى ئەو و زانینى قەبرى پێغهەمبەرى خواو (ﷺ) قەبرى هەردوو هاوڕێکەى سوودی بۆ موسلمانان هەیه لەبەر ئەو و سەلامیان لێ بکات و سەردانیان بکات و سەلام لە پێغهەمبەرى خواو (ﷺ) هەردوو هاوڕێکەى بکات، بۆ ئەو و پاداشتى دەست بکەوێ، پاداشتى سەردان و سەلام کردن.

مەبەست لە: (فَإِذَا أَتَيْتَ الْقَبْرَ فَالتَّسْلِيمَ عَلَيْهِمَا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) واجب).

ئەمە ئەو بەرەم و حیکمەتەیه لە زانینى ئەو و ئایە پێغهەمبەرى خواو (ﷺ) هەردوو هاوڕێکەى ئەبویە کۆمەر لەکویدا نێژراون، بەرەمە کەى ئەو و سەلامیان لێ بکەیت ئەگەر سەردانى مزگەوتى پێغهەمبەرى خوات (ﷺ) کردو نوێژت تێدا کرد، بۆ ئەو و بەو کارەت پاداشتى سەردانت دەست بکەوێ.

سەردانى پێغهەمبەرى خواو (ﷺ) هەردوو هاوڕێکەى لەبەر سەلام کردن لەوان و دواکردن بۆیان و داواى لیخۆشبوون بۆیان، نەک لەبەر زیاده‌پەوى و داواکردنى بەرەکەت، یان داواى جێ بەجێ کردنى پێیوستییەکان لە پێغهەمبەرى خوا (ﷺ)، هەروەکو هەندى لە خەڵەفاوەکان و ادەزانن ئەوانەى ئازارى پێغهەمبەرى خوا (ﷺ) دەدەن، بەلکو ئەو تەنها سەلام کردنە، سەلامیش بۆ ئەو کەسەیه لە سەفەرەو هاتبى ئێتر خەلکى مەدینە بێت یان لەدەرەو و مەدینە بێت، جا ئەو کەسەى لەسەفەر گەرابێتەو سەلامیان لێ دەکات کاتى دەچێتە ناو مزگەوتەو لەپاش سەفەرەکەى، سەلام کردنەکە دووبارە ناکاتەو هەموو جارى دەچێتە ناو مزگەوتەکەى پێغهەمبەرى خوداوە (ﷺ) چونکە هاوێلان ئەوان نەکردووە، وەکو کارکردنێک بەو فەرمودەیهى دەفەرمویت: (لَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيداً)^{۲۸۹} چونکە (عید) ئەو و دووبارە دەبێتەو، نەیکاتە خووە و شتیکی هەر جارهى چوووە ناو مزگەوتەکەو بپروات سەلام بکات لەپێغهەمبەرى

خوداو (ﷺ) دوو هاوړیکه ی، نه مه بیدعه یه، نه مه ش وه سیله یه که خاوه نه که ی به ره و
 شیرک ده بات، قه بره که ی بکړته (عید) ټک، به لکو نه مه بڼو که سه یه له سه فەر
 ده که پښته وه، نه گەر (نېبن عومەر) له سه فەر ټک بگه پایه ته وه نه وا ده هات و پووی ده کرد
 له پیغه مبه ری خوداو (ﷺ) ده یغه رموو: (السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبرکاته)
 نه مجار که میك به ره و پوژه لات ده پوات و به ره و لای پاستی و ده یگووت: (السلام عليك
 يا ابا بکر الصديق ورحمة الله وبرکاته) نه مجار که میك دوا ده که ویت به ره و لای پاست و
 ده یگووت: (السلام عليك يا عمر بن الخطاب ورحمة الله وبرکاته) نه مجار ده پویشته^{۲۹۰}، نه گەر
 بیویستایه دوعای بکردایه نه وا پووی له قبیله ده کردو دوعای ده کرد، پووی له قه بره که
 نه ده کرد، به لکو پووی له قبیله ده کرد.

﴿۱۲۶﴾ نوسەر دەلئیت: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجب إلا من خفت سيفه وعصاه).

واتە: فەرمان کردن بە چاکە و نەھى کردن لە خراپە و اجیبە ئیلا بە رانبەر ئەو کە سەى لە شمشیرە کەى یان لە عەساکەى بترسیت).

پاڤە /

پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فليسله فإن لم يستطع فليقلبه)^{۲۹۱}، ئەمەش ھەر وەکو ئەو یە لە قورئاندا ھاتووە، خوای گەر وە دەفەر مویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (۱۱۰) ال عمران).

ھەر وەھا خوای گەر وە دەفەر مویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۰۴) ال عمران) واتە: پێویستە ھەمیشە کۆمەڵ و دەستە یەک لە ئێتو بەیت ئەى موسلمانان! مەردم بۆ پێى خێر و چاکە بانگ بکەن و فەرمان بە چاکە بدەن و پێى لە خراپە بگرن دیارە ئەوانەن سەر فرازو بەختیار).

ھەر وەھا خوای گەر وە دەفەر مویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۷۱) التوبة) واتە: پیاوان و ژنانى باوەردار ھەموو دوست و خۆشەویست و یارمەتیدەرى یەکن ھەردەم فەرمان بە چاکە ئەدەن و لە خراپە پێگى ئەکەن و ھەلئەسن بە نوێژو و زەکات ئەدەن و ئیتاعە و ملکەچن بۆ فەرمانەکانى

خواو پەيامبەرەكەى ئەو، بى گومان خوا ئەوانە ھەر دەخاتە بەر مېھرەبانى و بەزەبى خۆى چونكە بى گومان خوا زۆر دەسەلاتدارە، كارزان و كار بەجىيە).

بە جىياواز لەگەل دوو پووەكاندا ئەوان بە پىچەوانەو ھەرمان دەكەن بە خراپە و نەھى دەكەن لە چاكە داوا لەخوا دەكەن بمانپارىزى، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) (التوبة) ۶۷ واتە: پياوۆ زنى دوو پوو ھەموو ھەكو يەكن ھەرمان بە خراپە دەدەن و پى بە چاكە دەگرن و دەست لەمال بە خەتەردن بۆ پى خوا دەقوچىنن).

(وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) واتە: لە ھەدەقەو بەخشىن لە پىتاوى خوادا، ئەوان دەست بلو ناكەن ھە بەخشىن و چاكە دا، چونكە ئەوان باو ھەريان بەخوا نىيە، چونكە سەر ھەت و سامان لای ئەوان لە ھەموو شەتەك خۆشەو ىستەرە، بە جىياواز لەگەل ئيمانداراندا ئەوان نوێژەكانيان دەكەن و زەكاتى سامانەكەيان دەردەكەن، گوێراپەللى خواو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەكەن و ھەرمان دەكەن بە چاكە و نەھى دەكەن لە خراپە، ئەمىش لە پىتاوى دامەزاندنى دىن و پاكەردنەو ھى كۆمەلگە لە خراپە كارى.

بەس نىيە بۆ مۆفەلەيت: مەن تەنھا خۆم لە سەرە، تەنھا خۆى چاكەسازى دەكات و واز لە خەلكى تەرەھىنى، بەلكو پىو ىستە لە سەرى خەلكى تەرىش چاكە بكاتەو تە لە توانا ىدايە، چونكە ئەمە لە ئامۆزگارىيەو لەو ىستى چاكەيە بۆ خەلكى، جا ئەو ھى ھەرمان بە براكەى دەكات بە چاكە و نەھى دەكات لە خراپە، ئەمە كارىكى واجبە لە سەرت، يەكلى لە ھەقەكانى ئەو لە سەرت ئەو ھى ھەرمانى پى بەكەيت بە چاكەو ئەگەر كەمەرخەمىيەكت لى بىنى لە گوێراپەللىدا و نەھى لى دەكەيت لە خراپە ئەگەر ھەلەيەكت لى بىنى، مەھىلە بە ھەلا كەتدا بچىت لە كاتىكدا دەتوانى ئاگادارى بەكەيتەو، نەك و ھەكو ئەھلى نىفاق و خراپە كارى دەلەين: ھەرمان كردن بە چاكە و نەھى كردن لە خراپە ئەوا چوونە ناو كاروبارى خەلكىيەيان و ىصايەتە بەسەر خەلكىيەو، ھەر ھەكو ئىستا

لەپۆژنامەكان و جگە لە پۆژنامەكان دەلێن، ئەمە قسەى ئەھلى نىفاق و ئەھلى (باطل)ە، بەلام ئەھلى ئيمان وادەبينن ئەمە بەشىكە لە ئامۆژگارى بۆ براكانيان و لە دەرکردنيان لەزىانەو بە قازانج، لە تاريكيبەو بە پووناكى، خواى گەورە دەفەرمويت: (وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) (۳) العصر).

هەرۆهە لوقمان دەلێت: (يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ) (۱۷) لقمان) واتە: ئەى كۆرە بچکۆلە و شیرینەكەم! هەميشە نوێژەكانت بەتەواوى و بەچاكى بەجى بهێنە فەرمان بەچاكە بدەو پى لە گوناھ و خراپە بگرە لەسەر هەر ئەو بەلاو نەهامەتیبەى تووشت دەبى خۆراگرە بى گومان ئەو كارانە لەو كارە پەسەندو گرنگانەى خە دەیه ویت).

ئەم ئایەتە هەرۆهە كۆ سورەتى (العصر)ە، كە مەزۇفە فەرمان بەچاكە بكات و نەھى لەخراپە بكات و ئارام بگریت لە لەسەر ئەوێ تووشى دەبى لەو پێناوەدا، چونكە ئەو پێناوى خوادايە، ئەوێ تووشى دەبى لەلایەن خداوە پاداشتى دەدریتەو.

ئاشكراشە زۆریەى خەلكى ئەو كەسانەى فەرمان دەكەن بەچاكە و نەھى دەكەن لەخراپە گرانن لەسەریان و قسەیان پى دەكەن غەیبەت و نەمىمە و جۆننەیان پى دەدەن، بەلام ئارام دەگرن لەسەر ئەو، چونكە ئەوان لەپێناوى خوادان، لە گۆپراپەلى خوادان، لە پێناوى پزگارکردنى براكانیان، ئەو ئامۆژگارى نىبە واز لەبراكەت بهێنى لەسەر كەمەرخەمى لەعیبادەتداو چوونە ناو خراپەو، لەكاتێكدا تۆ دەتوانى ئامۆژگارییان بكەیت و وریایان بكەیتەو و پێنموویان بكەیت، ئەمە كەمەرخەمىبە بەرانبەر بەوان، لەكاتێكدا تۆ چاكەت بۆ ئەوان دەوى و پزگاربونت بۆ ئەوان دەوى، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمويت: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ) (۲۹۲)

جا ئەگەر تۆخەيرو پىزگار بونى بۆ خۆت پى خۆشە، با لەم شتەدا براكەشت وەكو خۆت بىت، تۆفەرمانى پى دەكەيت و ئامۆزگارى دەكەيت بەلام بەو پىگايەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنمووى كردوويت لەم فەرمودەيەدا: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده)^{۲۹۲} ئەگەر دەتوانى بەدەستى بىگۆرپىت وەكو دەسەلاتدار يان ئەو كەسەى دەسەلاتدار دەسەلاتى پىداوہ بۆ ئىنكارى كردن بەدەست وەكو پىاوانى (الحسبہ)، ئەوا بەدەستى دەيگۆرپى و بەدەستى خراپەكە ناھيلى، ھەروەھا خاوەن مال دەسەلاتى لەمالەكەى خۆيدا ھەيە، بەدەستى خۆى خراپە لەمالەكەى خۆيدا دەگۆرپى، چونكە ئەو شوانى مالەكەى خۆيەتى و بەرپرسىارە لەژێردەستەكەى، خواى گەورە دەفەرموويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ (٦) التحريم) واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان ھىتاوہ! خۆتان و ژن و مال و كەس و كارەكەتان پيارىزن لە ئاگرىك سووتەمەنيەكەى جەستە و لاشەى مړوى كافر و بەردى گۆگردە، يان ئەو بەردانەن خەلكى دەپپەرستن، مەبەست ئەوہيە كە زۆر بلىسەدار و بە گر و گەرمە)

جا ئەھلى مالەكەت لەئەستوى تۆدايە.

بەلام ئەگەر دەستت نەبوو دەسەلاتت نەبوو، نە دەسەلاتى گشتى و نەتاييەتى ئەوا تۆ بەزمان ئىنكارى لى دەكەيت، پوونى دەكەيتەوہ ئەوہ حەرامەو ئەوہ سەرپىچىيە، يان ئەو كارە دروست نييە، پوونى دەكەيتەوہ بە ئامۆزگارى بە وتارو بە دەرس وتەوہ و بە ئامۆزگارى نەيتى لەنيوان خۆت و براكەتدا، بۆى پوون دەكەيتەوہ، لىى ئاگادار دەكەيتەوہ چونكە ئەگەر ئامۆزگارى سوودى نەبوو، قسەكردن سوودى نەبوو لەگەلیدا ئەوا ئەو كەسە ئاگادار دەكەيتەوہ كە بتوانى ئەو خراپەيە بەدەستى نەھيلى، پىاوانى (الحسبہ) لى ئاگادار دەكەيتەوہ، ھەيئەكان ئاگادار دەكەيتەوہ، كار بەدەستان ئاگادار دەكەيتەوہ، ئەمە بەشيكە لەئىنكارى كردن بە زمان.

به‌لام نه‌گه‌ر نه‌توانی به‌زمان ئینکاری بکه‌یت وه‌کو نه‌وه‌ی پښگریت لی بکریت، نه‌وا تو به‌دلت ئینکاری لی ده‌که‌یت، له‌هیچ حاله‌تیکدا دان به‌خرابه‌دا نانیت، به‌دلت ئینکاری لی ده‌که‌یت، وه‌کو نه‌وه‌ی له‌کۆپی خرابه‌کاریدا دور ده‌که‌وینه‌وه و له‌خرابه‌کاران دور ده‌که‌وینه‌وه و له‌گه‌ل نه‌واندا دامه‌نیشه بو نه‌وه‌ی سه‌لامه‌ت بیت.

نه‌مه‌ پله‌کانی فه‌رمان کردن به‌چاکه‌وه‌نه‌هی کردن له‌خرابه‌یه نه‌مه‌ش هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی له‌و نایه‌ته‌دایه که ده‌فه‌رمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (التغابن/ ۱۶)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) (البقرة/ ۲۸۶) نه‌گه‌ر به‌م هه‌نگاوانه‌دا پویشتی نه‌وا ئینکاریت له (منکر) کردووه و سه‌لامه‌ت بووی.

به‌لام نه‌گه‌ر ئینکاری له‌خرابه نه‌که‌یت نه‌به‌ده‌ست و نه‌به‌زمان و نه‌به‌دل نه‌مه به‌لگه‌ی نه‌بوونی ئیمانه هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (وليس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل)^{۲۹۴}.

نه‌وه‌که‌سه‌ی به‌دل ئینکاری له (منکر) ناکات نه‌وه‌ئه‌صله‌ن ئیمانی نییه، بو‌یه پتو‌سته ئینکاری له (منکر) بکریت، به‌لام به‌و سیسته‌مه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پښمو‌یی کردو‌وین، هیچ که‌سێک نه‌و نایه‌ته نه‌کاته بیانوو که ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) (المائدة/ ۱۰۵) واته: نه‌ی که‌لی خاوه‌ن باوه‌ر! خه‌ریکی پاکسازی ده‌روونی خۆتان بن نه‌وساکه‌ بپواتان هێنا و پښتان دۆزییه‌وه و نامۆزگاری خه‌لک‌یشتان کرد، ئیتر خه‌لکانی گومرا بوو ناتوانن زیانتان پشی بگه‌یه‌نن هه‌رچه‌نده‌ پیلان بگێرن).

هه‌ندی له‌خه‌لکی واده‌زانن نه‌مه‌ نایه‌ته ده‌لاله‌ت ده‌کات له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ئینکاری کردنی (منکر) پتو‌سته نییه، نه‌گه‌ر مڕۆڤ خۆی چاکساز کرد نه‌وه‌ خه‌لکی تری له‌سه‌ر

نېيە، بۆيە ئىنكارىي كىردن لە (منكر)ناكات، فەرمان بەچاكا ناكات، ئەمەش لەگەل كىتاب و سوننەدا جىاوازە، ئەو ئايەتە پىرۆزە ماناى ئەو ناكەيەنى ھەرۈەكو (ئەبو بەكر الصديق) پوونى كىردوۋەتەو كاتى پىرسىارى لى كرا لە بارەيەو فەرموۋى: پىرسىارم لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كىرد فەرموۋى: (كَلَّا وَاللَّهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذَنَّ عَلَى يَدَيْ الظَّالِمِ وَلَتَأْطُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا)^{۲۹۰} جا ماناى ئايەتەكە ئەو يە ئەگەر تۆ فەرمانت بەچاكا كىردو نەھىت لە خراپە كىرد و بەقسەى تۆى نەكىرد ئەوا پىويستە دەست بەخۆتەو بگرى، نەلئى: منىش وەكو خەلكى يان ئەمە شتىكە و خەلكى لەسەريەتى، بەلكو فەرمان بەچاكا دەكەيت و نەھى لە خراپە دەكەيت جا ئەگەر لئەت وەرنەگرى ئەوا لە ھىچ شتىكى دىنەكەت واز مەھىنە (تنازل)مەكە و زمان شىرىنى لەگەلئاندا مەكە و لەگەل ئەواندا بپۆيت.

مەبەست لە: (إِلَّا مِنْ خَفَتْ سَيْفَهُ وَعَصَاهُ).

ئەگەر لەو ترساي كاتى ئىنكارىي لە (منكر) دەكەيت دەكوژئى، يان لى دەدرئى ئەوا تۆ بۆ پلەى دووھم دەپۆيت ئەویش پوونكىردنەو يە بەزمان، جا ئەگەر ترساي لەپوونكىردنەو بە زمان، ئەوا بۆ پلەى سى يەم دەپۆيت، ئەمەش ھىچ كەسىك پىگىرىت لى ناكات، ھىچ كەسىك پىگىرت نېيە بەدل ئىنكارىي لە (منكر) بكەيت، چونكە ھىچ كەسىك نازانى چى لەدەلەكاندا ھەيە تەنھا خوا نەبى.

﴿۱۲۷﴾ نوسەر دەلئیت: (والتسليم على عباد الله أجمعين) واتە: سەلام
کردن لە ھەموو بەندەکانى خوا.

پاڤە /

حەقى موسلمانان لەسەر یەكتر بلاوکردنەوہى سەلامە لەنێوان یەكتردا، خواى
گەورە دەفەرمویت: (وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ حَسِيبًا (۸۶) النساء) واتە: کاتى بە ھەر جوړىك چاك و چۆنى و سلاوتان لى بکړئ
لەلایەن موسلمانانەوہ جا ئیوہ بە جوانتر لەو چاك و چۆنى لەباوہرداران بکەن، یان ھەر
ھیچ نەبیئت وەكو خۆى وەلام بدەنەوہ بەپاستى خوا بەحسابى ھەموو شتىك دەگاو
لەگشت كەسىك دەپرسیتەوہو پاداشتى ھەموو كاریكىش ئەداتەوہ).

خواى گەورە دەفەرمویت: (فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ (۶۱) النور) واتە:
ھەركاتیش چوونە مالانىكەوہ سلاو لە خۆتان و یەكترى بکەن).

واتە ھەندىكیان سلاو لەوانیتر بکەن، چونكە ئیمانداران وەكو یەك نەفسن ھەروہا
وەكو یەك جەستەن، سلاوکردن تەحیەى ئیماندارانە کاتى بەخواى گەورە دەگەن،
خواى گەورە دەفەرمویت: (حَيِّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا (۴۴) الاحزاب)
واتە: ئەو رۆژەش كە بە دیدارى ئەو دەگەن ریز و تەحیەیان سەلامە بە سلاو کردن لە
لایەن خواى میھرەبانەوہ پیشوازییان لى دەکړیت و پاداشىكى زۆر چاكیشى بۆ ئامادە
کردوون).

خواى گەورە سەلامیان لى دەكات و ئەوانیش سەلام و كەلامى خوا دەبیسن و
وہلامى دەدەنەوہ و دەلئین: (اللهم أنت السلام ومنك السلام) ھەروہا ئەھلى بەھەشت
تەحیەكەیان سەلامى تىدایە لە نێو یەكتردا، جا ھەندىكیان بەسەلام کردن تەحیەى

ئەوانى تر دەكەن لە بەھەشتدا، ھەرودھا لە دونياشدا بەسەلام كردن تەحييە بۆ يەكتر دەكەن.

بلاو كردنەوھى سەلام يەكئىكە لەھۆكارەكانى چوونە بەھەشت بەئاسوودەيى، ھەرودھكو لەفەرمودەيەكدە ھاتووە: (أَنْ مَنْ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَأَفْشَى السَّلَامَ وَصَلَى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسَ نِيَامًا، دَخَلَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ)^{۲۹۶} جا بلاو كردنەوھى سەلام داواكراوھ لەنيوان موسلماناندا، ماناكەي: پارانەوھى بە سەلامەتى بۆ موسلمانان، دەلێن ماناكەي: ناوى خوا لەسەرتان، چونكە يەكئى لەناوھەكانى خوا (السەلام)ە، جا ئەگەر وت: (السەلام عليكم) واتە: ناوى خوا لەسەرتان، ئەويش (السەلام)ە، جا ئەم وشەيە مەزنە بلاو ببێتەوھ لەنيوان موسلماناندا، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمويت: (لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تَوْمِنُوا، وَلَا تَوْمِنُوا حَتَّى تَحَابُوا، أَفَلَا أَدْلِكُمْ عَلَىٰ أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ)^{۲۹۷} واتە: ھەرگيز ناچنە بەھەشتەوھ تاوھكو باوھر نەھيئن، وھ باوھر ناھيئن تاوھكو يەكترتان خۆش نەويت، ئايا ريگايەكتان پي بليئم ئەگەر جي بە جي بكن ئەوا يەكترتان خۆش بويت؟ سەلام كردن لە نيوانتاندا بلاو بكنەوھ).

جا بلاو كردنەوھى سەلام خۆشەويستى لەدەلكاندا دەپويئى، ئەگەر تۆ موسلمانێك پيئ گەشت و سەلامى ئى نەكردى، ئەوا لەناخى خۆتدا بەرانبەر بەو شتيك دروست دەبى و دەلێي: ئايە بۆ سەلامى ئى نەكردم؟ بەلام ئەگەر سەلامى ئى كردى ئەوا ئەو شتە لەدەلكاندا ناميئى، پيى دل ئارام دەبيت و خۆشت دەوي، ئەمەش پيشت راستكەرەوھى فەرمودەكەي پيغەمبەرى خودايە (ﷺ) كە دەفەرمويت: (أَفَلَا أَدْلِكُمْ عَلَىٰ أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ) جا بلاو كردنەوھى سەلام كاريگەرييەكي مەزنى لەدەروونی موسلماناندا ھەيە، تەنھا ئەوھ بەس نيبە بليئت: -حياك الله، بەيانى

۲۹۶ / رواه أحمد والترمذي والدارمي وابن ماجه والحاكم والضياء المقدسي وغيرهم .

۲۹۷ / أخرجه مسلم (۵۴) .

باش، ئىۋارە باش؟ ئەم وشانە پاشكۆى سەلامن، ئەگەر وتت: السلام عليكم ئەوا پاشان دەلىت: چۆنى؟ بەيانىت باش، ئا لەوشىۋانە، ھەروەھا تەنھا ئامازە كىردن بەدەست بەس نىيە چونكە ئەمە تەحييەى جولەكەيە^{۲۹۸}، بەلكو ئامازە كىردنەكە بەدەست ئەگەر ھاتوو موسلمانەكە لىت دوور بوو، ئەوا ئەو كاتە سەلامى لى دەكەيت بە وشەو بەدەستت ئامازەى بۆ دەكەى بۆ ئەوەى بزانى تۆ سەلامى لى دەكەيت بۆ ئەوەى وەلامى سەلامەكەت بداتەو.

﴿۱۲۸﴾ نوسەر دەلّیت: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع، والعذر: كمرض لا طاقة له بالخروج إلى المسجد، أو خوف من سلطان ظالم وما سوى ذلك فلا عذر لك).

واتە: ھەرکەسێک واز لە نوێژی جومعه و جەماعەت بھێنێ لە مزگەوت بەبێ ھیچ بیانوویەك ئەو (مبتدع)ە، پاساو و کانیش بریتین لە نەخۆشی كە نەتوانی دەرچیت بۆ مزگەوت یان ترسان لە دەسەلاتدارێکی ستمکار، جگە لەوانە ئەو ھیچ پاساوێکی نییە.

پاڤە /

مەبەست لە: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع).

چونکە ئەو دابراوێ لە جەماعەتی مۆسڵمانان، دابراپان لە جەماعەتی مۆسڵمانان و (شدوذ) بیدعە، نوێژی جەماعەت واجب و فەرزی لە سەر مۆسڵمان، لە مەش دلتیاتر نوێژی جومعه، بۆیە پێویستە لە سەر مۆسڵمان کەوا ئامادەى جومعه و جەماعەت بێت لە گەڵ مۆسڵماناندا، نابێت لە جەماعەتی مۆسڵمانان لە نوێژدا دابریت لە جومعه و جەماعەت، چونکە نوێژکردن بە جەماعەت دەبێ بکریت، نوێژی جەماعەت واجب و فەرزی لە سەر ھەموو مۆسڵمانێک و ئەو کەسەش وازی لێ بھێنێ ئەو تاوانبار دەبێ، بە لکو تەمیش دەکری، چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له إلا من عذر) قیل: وما العذر؟ قال: خوف أو مرض^{۲۹۹}.

کاتی کابرای نابینا ھات بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و بۆی باس کرد لە نێوان ئەو و مزگەوتە کە دا ناپەھەتییەك ھەبە کەسێ نییە دەستی بگری و بھێنێ و داوای لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد مۆلەتی پێ بدات لە مالە کەى خۆیدا نوێژ بکات پێغەمبەری

خوّا (ﷺ) پیّی فه‌رموو: (هل تسمع النداء؟ قال: نعم. قال: فأجب) ^{۲۰۰} جا ئه‌و که سه‌ی بانگ ده‌بیسی بۆی نییه به‌جی بمیّنی و نه‌یه‌ت: بۆیه فه‌رموو: (من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له إلا من عذر) نوّیژه‌که‌ی ته‌واو نییه، جا ئه‌و نه‌فیه ده‌لّین: نه‌فی صیحه‌ته‌و ده‌لّین: (لا صلاة له) واته: نوّیژه‌که‌ی به‌کاملی بۆ نانوسری، که‌واته نه‌فی که‌ماله، پوآله‌تی فه‌رموو ده‌که ئه‌وه ده‌که‌یه‌نی نوّیژه‌که‌ی ته‌واو نییه ئیلا مه‌که‌ر پاساویکی هه‌بی ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر (واجب) بوونی نوّیژی جه‌ماعه‌ت له‌مزگه‌وتدا کاتی بانگی بۆ ده‌کری، بۆیه (عبدالله بن مسعود) ده‌فه‌رمویتی: (من سرّه أَنْ يَلْقَى اللَّهَ عَدَا مُسْلِمًا فَأُحِافِظُ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ حَيْثُ يُنَادَى مِنْ فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ (ﷺ) سُنَنَ الْهُدَى وَإِنَّهُمْ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى وَلَوْ أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَتَطَهَّرُ فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يَعْمِدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ وَلَقَدْ رَأَيْنَا مَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النَّفَاقِ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتِي بِهِ يُهَادِي بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ) ^{۲۰۱}.

هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) ئاوابوون له‌گه‌ل نوّیژی جه‌ماعه‌تدا، ته‌نانه‌ت نه‌خۆشیش که ناتوانی پێ بکات له‌نیوان دوو پیاویدا ده‌یانه‌ینا تاکو له‌نیو پرێزه‌که‌دا راده‌وه‌ستا چونکه ده‌یانزانی نوّیژ جه‌ماعه‌ت واجیبه‌.

پیغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) وه‌صفی ئه‌وانه‌ی کرد له‌ نوّیژی جه‌ماعه‌ت دوا ده‌که‌ون به‌ نیفاق، پیغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) ده‌فه‌رمویتی: (اثقل الصلوات على المنافقين: صلاة العشاء وصلاة الفجر) ^{۲۰۲} خوای گه‌وره‌ شایه‌تی ئیمانی داوه بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی مزگه‌وته‌کان

۲۰۰ / أخرجه مسلم (۶۵۳) .

۲۰۱ / أخرجه مسلم (۵۱۴) .

۲۰۲ رواه البخاری (۶۲۶) ومسلم (۶۵۱) .

بەنویژکردن ئاۋەدان دەكەنەۋە، خۋاى گەۋرە دەفەرەمۆيت: (إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ) (۱۸) التوبة) واتە: بەپاستى ھەربەكەسە دەكەۋى مەزگەۋتەكانى خوا ئاۋەدان بىكەتەۋە كە بپواى بەخۋاۋ بەپۆڭى دواى ھەيە بەجۋانى و دروست ھەلەسەى بەئەنجام دانى نوپۆزەكەت دەدات و لەخۋاش نەبەت لەھىچ كەسەى ترسى نىيە بى گومان بن ئەوانە_ ئەو كەردەۋە چاكانە دەكەن_ لەپىزى شارەزا كراۋان دان).

جا نوپۆزى جەماعەت كاريكى زۆر مەزنە و كەمتەرخەمى تىادا ناكەى، يان ئاۋر لەو كەسانە بدەيتەۋە تەمبەلى لى دەكەت، ئەگەر نا ئىتر بۆ مەزگەۋتەكان دروست كراۋن؟ ئەگەر نوپۆزى جەماعەت واجىب نىيە بۆ مەزگەۋتەكان دروست دەكەين و ئەو ھەموو پارەى بۆ خەرج دەكەيت و بە بەخشىن بنىات دەنەى پەيشەۋاۋ بانگدەرى بۆ دابىن دەكەى؟ ئايە لەبەر ئەۋەى سوننەتە؟ نەخىر، ئەمە بەلگەيە نوپۆزى جەماعەت واجىبە، مەزگەۋتەكان تەنھا بۆ سوننەتەك دروست نەكراۋن، بەلكو لەبەر واجىك دروست كراۋە، بۆيە دەبى ئاگادارى ئەۋە بىن، پوو ۋەرنەگىرپىن لە قەسەى زىيادەى ئەو كەسانەى ئەو قەسەۋ رايانە ۋەردەگرن لەگەل بەلگەدا جىاۋازە، كۆى دەكەنەۋە دەلەين: ئەمە قەسەى زانايانە، دەلەين: قەسەى زانايان دەپىكى ۋە ھەلە دەكەن، جا پىۋىستە شوپىنى بەلگە بىكەۋىن، نەك شوپىنكەۋتنى قەسەى خەلكى.

مەبەست لە: (ومن ترك صلاة الجمعة).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرەمۆيەتى: (من ترك ثلاث جمع تهاؤنا بما طبع الله على قلبه) (۳۰۲).

ھەروەھا دەفەر مویت: (لَيْتُهُنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ) ۳۰۴.

مەبەست لە: (والعذر: كمرض).

ھەروەكو لەكۆتایی فەرموودەكەدا ھاتوو، دەفەر مویت: (خوفٌ أو مرض) ئەو نەخۆشییەى مرۆڤ پەك دەخات لەرۆیشتن بۆ مزگەوت یان دەترسێ نەخۆشییەكەى زیاد بکات لەسەرى، یان شتێك بەرى بکەوێ کاریگەرى لەسەر زیادبوونی نەخۆشییەكە ھەبێ، یان ترس لە دوژمن، یان ترسان لەدەردەپەك، ترسیكى دنیایى نەك ترسنۆكى، بەلكو ئەو ترسیكى دنیایى بیست، لەرێگادا دوژمنێك پێى لى بگرێ یان دەردەپەك ئازارى پێى بگەيەنێ، ئەوا ئەم كەسە پاساوى ھەيە لەمالەكەى خۆیدا نوێژ بکات، بەلام ئەوێ لەئاسایشیدا یەو پارێزراوێ ئەوا ھیچ بیانوویەكى نییە.

﴿۱۲۹﴾ نوسەر دەلیت: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له).

واتە: ھەركەسێ لەپشت پێشنوێژیكەو نوێژی كردو ئیقتدای پێو نەكرد ئەوا نوێژەكەى دروست نییە.

﴿۱۳۰﴾: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف).

واتە: فەرمان كۆردن بەچاكە ونەھى كۆردن لەخراپە بەدەست و زمان و دل نەك بە شىر(شمشیر).

رافە /

مەبەست لە: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له).

چونكە ئەمە جىاوازە لەگەڵ ئەو فەرمودەيەى دەلێت: (إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَ بِهِ) ٢٠٠ بەلام ئیستا گومراكان و تەكفیریەكان لەگەڵ موسلماناندا نوێژناكەن، ئەگەر نوێژیش بكەن ئەو نەیتى نوێژكۆردن بەتەنها دەهێنن، ئەمەش بیدەعیەكى داھێنراوە، جا تۆ لە گەڵ موسلماناندا نوێژ دەكەیت و گومانی باش بە موسلمانان دەبەى، بۆیە گومانی خراپ بە پێشنوێژی مزگەوتەكان مەبە.

مەبەست لە: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف).

لە پێشدا ئەو پوون كرايەو كە فەرمان كۆردن بەچاكە ونەھى كۆردن لەخراپەو ئەویش بەپێى توانایە، بەلام ئەو قسەيە (بلا سيف) واتە: دروست نییە چەك بەرانبەر بە سولتان هەلگریو بلیت: ئەمە بەشیکە لە فەرمان كۆردن بەچاكە ونەھى كۆردن لەخراپە! ئەمە مەزەبى خەواریج و موعتەزىلەيە كە دژی سولتان دەردەچن و دەلێن: — ئەم سولتانە فاسقە، ئەمەش لەئینكاری كۆردن (منكر)ە! بەلام ئەمە خودى خۆى (منكر)ە، چونكە دەرچوون لەدژی كاربەدەستان خۆى لەخۆیدا (منكر)ە، چونكە ئەو سەرپێچى پێغەمبەرى خودایە (ﷺ)، هەروەها چەندین زەرەرو زیانی مەزن لەگەڵ خۆیدا دەهێنى لەخوێن پرشتن و تێكدانى ئەمن و ئاسایش و تێكدانى یەك پیزیو چەند

مەفسەدەى گەورەتر، كە لە ئارامگرتن لەسەر سەرپىچىيەكەى و جىاوازييەكەى گەورەترە، چونكە سەرپىچىيەكەى و جىاوازييەكەى تەنھا زىانى بۆ خۆى ھەيە بەلام دەرچوون لەدژى بەشمشێر ئەمە زىانەكەى بۆ موسلمانانە، ئەمەش مەزھەبى موعتەزىلە و خەوارىجە.

جا بنەماكانى موعتەزىلە بریتىن لە: -

يەكەم: فەرمان كردن بەچاكە و نەھى كردن لەخرابە، بەمەش دەيانەوئى لەدژى دەسەلاتدار دەرچن و دەلێن: - ئەمە بەشێكە لەفەرمان كردن بەچاكە و نەھى كردن لەخرابە.

دووەم: يەكتاپەرستى، ماناكەى: نەفى ناو و سىفەتەكان، چونكە سەلماندنى ناو و سىفەتەكان لای ئەوان شىركە.

سێيەم: دادپەروەرى، ماناكەى: نەفى قەدەرە، دەلێن: ئەگەر خوای گەورە سزايان بدات و خوای گەورە تەقدیری لەسەریان کردبى ئەو ستمە لێیان دەكات.

چوارەم: منزلة بين المنزلتين، ئەویش ئەو یەكەى ئەو كەسەى تاوانى گەورە ئەنجام دەدات پێى ناگوتى: كافر و پێى ناگوتى: موسلمان، بەلكو ئەو لە (منزلة بين المنزلتين) دایە (واتە: نە كافرە و نە موسلمانە).

پنجەم: جى بەجى كردن و تەنفیزی ھەرپەشە، ئەویش بەكافر زانینی ئەو كەسەى تاوانى گەورە ئەنجام دەدات كە لەخوار شىركەو یە.

﴿۱۳۱﴾ نوسهر دهلیت: (والمستور من المسلمين من لا يظهر منه ريبة).

واته: که سی نابرودار (عیب داپوشراو) له موسلمانان نه و که سهیه که هیچ گومانی (تاوانی ناشکرای) لی دهرنه که وتوه.

نه صل له موسلماندا (عه داله ته) و گومانی خراب به برای موسلمانان خوتدا مه به،
خوای که ورده ده فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ (۱۲) الحجرات) واته: نهی نه و که سانه ی پرواتان هیتاوه! خوتان
له زقریک له گومان بردن به یه کتر دووربگرن چونکه هندی له و گومانانه مایه ی گونا و
دوچار بونتانه لای خوا و به دوا ی عیب و عاری یه کتر مه که ون و سیخوری مه که ن و
له پاشمله ناوی یه کتر به خرابه مه به ن نایا که سستان پیی خوشه گزشتی برای خوی
به مردویی بخوات؟! ناشکرایه که نه وه تان زقر پی ناخوشه وه له خوا بترسن بی گومان
خوا زقر لیبوردیه بۆ هر که سیک په شیمان بیته وه زقریش میهره بانه له که ل
به نده کانی خویدا).

پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (ایاکم والظن فإن الظن أكذب الحديث)^{۳۰۶} واته:
قسه کردنی نه فس، په نا به خوا بگره و گومانی باش به برایانی موسلمانان خوت بیه،
نه که ر دلنیا بویت نه م برایه تیبینی له سه ره نه و تو به نهینی ناموزگاری ده که یت و
مه له که ی بشاره وه، پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (ومن ستر مسلما ستره الله في الدنيا والآخرة)^{۳۰۷} خه جاله تی مه که و له ناو کوړو مه جلیسدا ناویانگی بزپینی و باسی
بکه یت، به لکو نه وه ی له سه رته ناموزگاری بکه یت به نهینی له که ل ستر کردنی.

۳۰۶ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۸۴۹) ومسلم (۲۵۶۳).

۳۰۷ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۳۱۰) ومسلم (۲۵۸۰).

﴿۱۳۲﴾ نوسەر دەلئیت: (وكل علم إدعاه العباد من علم الباطن لم يوجد في الكتاب و السنة فهو بدعة وضلالة ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه).

واتە: ھەر علمىك بەندەكان بانگەشەى بۆ دەكەن لە عىلمى (باطن) لە كىتاب و سوننەدا نەبى ئەو بەبىدعە و گومرايىيە و بۆ ھىچ كەسك نەبى كارى پى بكات و بانگەوازى بۆ بكات.

پاڤە /

عىلمى (باطن) لای گرووى (الباطنية) لە كۆمەلى (الاسماعيلية) و جگە لەوان ئەوانەى دەلئین: دەقەكان (ظاهر) و (باطن) ى ھەيە، جا (باطن) ەكەى ھىچ كەسك نازانى تەنھا كەسە تايبە تەكان نەبىت و (ظاهر) ەكە ئەو بۆ خەلكى عەوامە.

دەلئین: - مەبەست لە نوێژ پارانەو ھەيە، جا ھەر كەسى پاراپەو ئەو نوێژى كردووە، مەبەست پى پىنج نوێژەكە و نوێژە سوننە تەكان نىيە.

دەلئین: مەبەست لە زەكات پاك كەردنەو ەو خاوين كەردنەو ەى نەفسە و مەبەستى زەكاتى سەر و ەت و سامان نىيە.

دەلئین: مەبەست لە پۆژوو شار دى ەو ەى نەينى و شار دى ەو ەى مەزەبە كەيانە، بۆيە پىيان دەگوتى: (پىخراو ە نەينىيەكان).

دەلئین: مەبەست لە ەج پۆيشتنە بۆ لای شىخەكانيان و مەبەست پۆيشتن نىيە بۆ كەبەى پىرۆز بۆ ەج و عومرە.

مەبەست لە: (و هو بدعة وضلالة).

واتە: وتن بە عىلمى (الباطن) لە دىندا بىدعەيە، گومراپوونە لە حەق، عىلمىش پەيدا نابى ئىيللا بە فىرېوون لە سەر دەستى زانا خواناسەكان نەبى، بۆيە (إبن القيم) دەفەر مۆيت: _

والجهل داء قاتل وشفاءه أمران في التركيب متفقان
نص من القرآن أو من سنة وطبيب ذاك العالم الرباني^{٣٠٨}

ئەمە عىلمە، عىلم بە زەوق و ئىلھام نىيە و عىلمى (باطن) نىيە ھەرودەكو لای (الباطنية) ھەيە، بە لکو عىلم ئەو ھەيە لە لایەن خوا و پێغەمبەرەكەيەو (ﷺ) ھاتوو ھەو ئەو ھەيە ھاو ئەو لانی پێغەمبەرەى خوا (ﷺ) و توو یانە، ئەمە عىلمە، بە دەر لە مانە ئەو نە قامى و گومراپییە و نە عىلمە و نە ھىدايەتە.

مەبەست لە: (ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه).

بە لکو پێویستە وریای ئەمە ببین، چونکە ئەو ھەلەى صۆفیيەکانە، ئەوانەى وا دەبینن عىلم لە کىتاب و سوننەدا نىيە، بە لکو ئەمە بۆ عەوامى خەلکیيە و بۆ ئەوانەيە کە نازانن، بە ئەم عىلمە دەلێن (شەریعە) بە لام ئەوانەى خوا دەناسن ئەو ئەھلى عىلمى (حەقیقە) تن.

﴿۱۳۳﴾ نوسەر دەلّیت: (وَأَيُّهَا امْرَأَةٌ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِرَجُلٍ فَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لَهُ، يَعَاقِبَانِ إِنْ نَالَ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا بُولِي وَشَاهِدِي عَدْلَ وَصَدَاقَ).

واتە: ھەركاتى ئافرەتەك خۆى پيشكەش بەپياوڭ كرد ئەوا بۆى ھەلال نىيە، ھەردووكيان سزا دەدرين ئەگەر ھەركارىك بكەن، ئىللا بەبوونى خاوەنەكەى و دوو شايتەى عدل و مارەيى نەبى.

پاڤە /

ھاوسەرگىرى دروست نىيە ئىللا بەچەند مەرجىك نەبى:—

لەوانە: (الولى): ئەوەى عەقدەكەى بۆ دەكات، ئەویش كەسىكى نزيكە لە (عصبى) ئافرەتەكە، پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئیت: (لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل)^{۳۰۹} جا دروست نىيە خۆى عەقد بۆ خۆى بكات، بەلكو دەبى خاوەنەكەى عەقدەكەى بۆ بكات، ئەگەر خۆى بۆ خۆى عەقدەكەى كرد ئەوا ئەو عەقدە فاسدە، ئەمەش پاي جەمھورى زانايانە، بەلام لاى ھەنەفییەكان دروستە ئافرەت بۆ خۆى عەقد بكات و مەرجى (الولى) دانانەن بەلام ئەم مەزھەبە جىاوازە لەگەل بەلگەداو لەگەل ئەوەى زۆربەى زانايانى لەسەرە، چونكە ئافرەت (قاصرە) يە پەنگە پەيوەست بىت بەكەسىكەو كەچى بۆى شىاو نەبى و شىاوى خىزانەكەى نەبى، چونكە ئەو خاوەن سۆزىك و تىپوانىنىكى بەپەلەيە، بۆيە كارەكە بۆ خاوەنەكەى دەگىرپدريتەو، خاوى گەرە لەگەل پياواندا دواو و فەرموئەتى: (وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ) النور/ (۳۲) ئەمە لەگەل پياواندايە، جا فەرمانى بەپياوان كىردو ئەو كچانەى مىردىيان نىيە بە شوويان بدەن، لە فەرموودەكەشدا ھاتو: (لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل)^{۳۱۰} لە فەرموودەيەكى تردا

۳۰۹ / سبق تخريجه .

۳۱۰ / رواه أحمد وأبو داود والترمذي والدارمي والطحاوي .

هاتوه: (أَيُّ امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيَّهَا فَنَكَاحَهَا بَاطِلٌ بَاطِلٌ بَاطِلٌ) ^{۳۱۱} سى جارى، جا خاوهن بوى دەبىتە بەرگىيەك دەپپارىتى لى يارى پىكرىدن، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئىت: (إِذَا أَتَاكُمْ) لى گەل خاوهنەكاندا دەدوى دەلئىت: (مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَأَمَانَتَهُ فَرُوجُوهُ) ^{۳۱۲} خاوى گەورە نەھى كىردووه لى (العُضْلُ): - ئەوئىش برىتئىيە لى وەھى كەوا خاوهنئىك پىكرىت لى و كچەھى (ئەم خاوهنئەھى) لى كەسئىكى ھاوكوفى خوى و خوى پىئى پارزىيە، تەنھا پارزى بوون بەس نىيە، بەلكو دەبىت لى ھەمان كاتدا (ھاوكوف) ش بىت، دەبى ئەو دووكارە ھەبى: - دەبى ھاوكوف بىت و دەبىت پىئى پارزى بىت، ئەو ھاوكوف بوونە تەنھا پىاوان دەزانن، خاوهن عەقلەكان، ئافرەتەكان لى نازانن، ئەوانەھى خاوهن سۆزى نەفسى لاوازن.

مەبەست لى: (وَأَيُّ امْرَأَةٍ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِرَجُلٍ).

ئافرەتئىك خوى بەپىاويك بىەخشى ئەمە تاييەتە بەپىغەمبەرى خوداوه (ﷺ)، خاوى گەور دەفەرموئىت: (وَأَمْرَأَةٌ مُؤْمِنَةٌ إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لِّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) (الاحزاب/ ۵۰) چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خاوهنئى ئەم ئوممەتەھى.

مەبەست لى: (يَعَاقِبَانِ إِنْ نَالَ مِنْهَا شَيْئًا).

جا ئەگەر بەبى ئىزنى خاوهنەكى شووى پىكرى ئەو لى يەك جىا دەكرئەووه لى سەر ئەو سزا دەدرئىن، چونكە ئەم عەقدە پوچەلە.

۳۱۱ / سبق تخريجه .

۳۱۲ / حسن : أخرجه الترمذي (۱۰۸۴) وحسنه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۲۰۹۰) .

﴿۱۳۴﴾ نوسەر دەلّیت: (واذا رأيت الرجل يطعن على أحد من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء لقول رسول الله ﷺ: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۲۱۳} فقد علم النبي ﷺ ما يكون منهم من الزل بعد موته، فلم يقل فيهم إلا خيرا وقوله: (ذروا أصحابي لا تقولوا فيهم إلا خيرا) ولا تحدث بشيء من زللهم ولا حربهم ولا ما غاب عنك علمه ولا تسمعه من أحد يحدث به فإنه لا يسلم لك قلبك إن سمعت).

واته: ئەگەر کەسێکت بینی تانەى لە یەكێك لە هاوێلانی پێغەمبەرى خوا ﷺ دەدا ئەوا بزانی ئەو شۆینکەوتەى ئارەزوو و خواوەنى قسە یەکی خراپە، لە بەر فەرموودە کەى پێغەمبەرى خوا ﷺ کە دە فەرمویت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) چونکە پێغەمبەرى خوا ﷺ دەیزانی لە پاش مردنى ئەو تووشى هەلە دەبن، بۆیە لە چاکە زیاتر دەریارەیان هیچى نەگوتو، ئەو فەرموودە یەى دەلّیت: (ذروا أصحابي لا تقولوا فيهم إلا خيرا) دەریارەى هەلەکانیان هیچ مەگێرەو هەروەها دەریارەى جەنگەکانیان و ئەو ی کە زانینى لە تۆو نادیارە، گوی لە هیچ کەسێک مەگرە باسى دەکات، چونکە دلّت هەرگیز سەلامەت نابێ ئەگەر تۆ ئەو ت بیست.

پاڤه /

لە نیشانەکانى گومراکاران و دوو پووێکان ئەو یە تانە لە هاوێلانی پێغەمبەرى خوا ﷺ دەدەن چونکە ئەوان پقیان لێیانە، هەرکەسى پقى لەوان بێت ئەو دوو پووێ و ئیمان دەردەخات و کوفرى شار دەتو، چونکە (خۆشویستنى ئەوان ئیمانە و پق

لیبونیان دوپووییه) ^{۳۱۴} ههروهکو لهفهرمووده که دا هاتووه، چونکه ئهوان هاوه لی پیغه مبهری خوان (ﷺ) و نامۆزگاری کردین چاک بین له گه لیاندا ونه هی کردووه له جویندان پێیان، چونکه ئهوانه بوون پشتگیریان کرد له پیغه مبهری خواو (ﷺ) له گه ل ئه ودا کۆچیان کرد، پشتیوانی بوون و دالده یاندا، ئهوانه ی کۆچیان کرد ئهوان (المهاجرین)، ئهوانه ی دالده یاندا و پشتیوانی بوون ئهوانه (الانصار)، خوشویستنی هه موویان پێویسته و ستایشکردن و چاویلکردنیا، جا هه ر که سی تانه یان لی بدات و به که میان بزانی ئه وه به لگه یه پیغه مبهری خوا ی (ﷺ) خوش ناوی، چونکه ئه گه ر پیغه مبهری خوا ی (ﷺ) خوش بویستایه ئه و هاوه لانیشی خوش ده ویست، بۆیه هیچ که سی رقی له وان نییه ئیلا که سی که نه بی رقی له پیغه مبهری خوا یه (ﷺ)، هه ر که سی رقی له پیغه مبهری خوا (ﷺ) بێت ئه وه (کافره).

مہ بہ ست لہ: (فاعلم أنه صاحب ہوی وصاحب قول سوء).

واته: ههركهسى جوین به هاوه لآن بدات نهوا خاوهنى ئارهزوهو شوینكهوتى ئارهزوهكهیهتى، خواى گهوره دهفهرمویت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) القصص/۵) خاوهنى بیدعهیه، خاوهنى دووپوویییه، هه موو خراپهیهكى تیدا كۆبووتهوه.

ئەو فەرمودەيەي کە دەر فەر مۆيت: (اذا ذکر أصحابي فأمسکوا) پښوښته بڼدەنگ بڼين له ئاستي هاو دلاني پښغەمبەري خواو (ﷺ) قسەيان دەر باره نە کە ين ئيلا به چاکه نه يي و ستايشيان بکه ين و نه چينه ننو باسي کاروباري ئەوانه وه.

مه‌به‌ست له: (فقد علم النبي ﷺ) ما يكون منهم من الزلزل بعد موته، فلم يقل فيهم إلا خيرا).

پارێزراوی له هه‌له (العصمه) به‌نیسبه‌ت ئیجماعی هاوه‌لانه‌وه‌یه، جا نه‌گه‌ر ئیجماعیان له‌سه‌ر شتی بوو نه‌وا ئیجماعه‌که‌یان (معصوم) ه‌و ئیجماعه‌که‌یان به‌لگه‌یه، به‌لام نه‌گه‌ر جیاوازیبون نه‌وا ته‌ماشای نه‌وه‌یان ده‌کریت به‌لگه‌ی پێیه‌ وه‌کو زانایانی تر، به‌لام وه‌کو تاك نه‌وه (معصوم) نین له‌هه‌له، په‌نگه‌ هه‌ندی جار هه‌له‌ بکه‌ن، به‌لام خوای گه‌وره له‌وان خۆش بووه، تایبه‌تمه‌ندی کردوون به‌ هاوه‌لبوون، جا هه‌نده فه‌زلیان هه‌یه ده‌بیته هۆی داپۆشینی نه‌وه‌لانه‌ی ده‌یکه‌ن له‌به‌رچه‌ند هۆیه‌ک:

یه‌که‌م: چونکه نه‌وان (مجتهد)بوونه‌و مه‌به‌ستیان هه‌له‌ نه‌بووه، به‌لکو ئیجتیهادی کردوه‌و حه‌قی نه‌پێکاوه، جا نه‌و پاداشت ده‌ده‌ریته‌وه‌و خوای گه‌وره له‌هه‌له‌که‌ی خۆش ده‌بیته.

دووه‌م: هه‌نده فه‌زلیان هه‌یه ده‌بیته هۆی داپۆشینی نه‌وه‌لانه‌ی له‌وان ده‌وه‌شیته‌وه، چونکه خوای گه‌وره له‌وان پازی بووه‌و ته‌ماشای نه‌هلی به‌دری کردووه‌و فه‌رموویه‌تی: (اعملوا ما شئتم فقد غفرْتُ لکم)^{۳۱۰}، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/۱۸) هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ التَّوْبَةِ/۱۱۷) نه‌مه‌ گشتی یه، خوای گه‌وره ته‌وبه‌ی لی وه‌رگرتوون، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ خَلِيمٌ (۱۵۵) ال عمران) نه‌وان خوای گه‌وره لیان خۆش بووه، نه‌وان هه‌رگیز تانه‌یان لی نادریت.

مەبەست لە: (فقد علم النبي ﷺ) ما يكون منهم من الزلل بعد موته) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) غەيب نازانى ئىللا ئەو نەبى خۆى گەرە ئاگادارى کردووەتەو، جا نوسەر دەلالت: (قد علم) واتە ئەوئەى خۆى گەرە فێرى کردووە ئاگادارى کردووەتەو، بۆیە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلالت: (فانه من يعيش منكم فسیری اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدی)^{۳۱۶} واتە: هەرکەس لەئێوە _ لەپاش من _ بژیت ئەو جیاوازی و دووبەرەکی زۆر دەبینی، جا ئامۆژگاریتان دەکەم دەست بەسوننەت و رێگاگەى منەو بگرن و دەست بە سوننەت و رێگای جێنشینە رێنمویی کراوەکانى پاش من بگرن).

خۆى گەرە ئاگادارى کردووەتەو جیاوازی و دووبەرەکی پوودەدات، جا پێنمویی و ئامۆژگاری کردوون لەکاتى جیاوازیدا چى بگەن، ئەوانیش ئاوا بوون، هاوێلان ئەگەر لەشتیکدا جیاوازییان هەبواوە ئەو دەگەرەپانەو بۆ قورئان و سوننەت و جیاوازییەکەیان کۆتایی پى دەهات و دەگەرەپانەو بۆ حق (فلم يقل فيهم إلا خيراً) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ستایشى ئەوانى کردووە لەگەڵ ئەوئەى زانیویەتى لەپاش خۆى پوودەدات و چى دەکەن.

مەبەست لە: (ذروا أصحابي، لا تقولوا فيهم خيراً).

ذروا. واتە: واز لە هاوێلانم بێنن لەقسەکردن پێیان و لەچاکە و خەیر نەبى هیچى تر مەلێن، لەو (صحیح) ترفەرموودەى: (لا تسبوا أصحابي فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً ما بلغ مداً أحدهم ولا نصيفه)^{۳۱۷} جا کردووەیەکی کەم لە تاکەکانى ئەوانەو چاکتر و باشترە لەکردووەیەکی مەزن و گەرە لەوانەى پاش خۆیان دین، لەبەر ئەوئەى لەپێش هەموو کەس موسلمان بوون.

۳۱۶ / سبق تخريجه .

۳۱۷ / رواه البخارى (۳۴۷۰) ومسلم (۲۵۴۱) .

مەبەست لە: (ولا تحدث بشيء من زللهم ولا حرهم).

ئەوھى لەوانەوھ پوویداوھ مەيگىرپوھ ئىللا لەپووى بيانوو ھىنانەوھ نەبى بۆيان.

مەبەست لە: (ولا تسمعه من أحد يحدث به فإنه لا يسلم لك قلبك إن سمعت).

گوئى لەو کەسانە مەگرە قسە بەھاوھ لآن دەکەن لەمەجلىسەکانیاندا، یان لەوانەکانیاندا، یان لە ھەر بوارىکدا، ئامادەى ئەو مەجلىسانە مەبە، بەردەوام مەبە لە گوڭگرتن لىيان، بەلکو وازى لى بھینە و لىى دوور بکەوھ، بۆ ئەوھى شتىک نەچىتە دلتەوھو ببىتە ھۆى ئەوھى رقت لەھاوھ لآنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت و بەھەلاکەتدا بچىت.

﴿۱۳۵﴾ (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يُطْعَنُ عَلَى الْآثَارِ أَوْ يَرُدُّ الْآثَارَ أَوْ يَرِيدُ غَيْرَ الْآثَارِ فَاتَّهَمَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَلَا تَشْكُ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوًى مُبْتَدِعٌ).

واتە: ئەگەر كەس ئىكك بىنى تانە لەئەسەر (فەرموودە) دەدات يان ئەسەر (فەرموودە) پەد دەكاتەوہ يان جگە لەئەسەرى دەوئەت ئەوا تۆمە تبارى بگە لەسەر ئىسلام، گومانەت نەبى ئەوہ خاوەنى ئارەزووہ (مبتدع)ە.

﴿۱۳۶﴾ (وَأَعْلَمُ أَنَّ جُورَ السُّلْطَانِ لَا يَنْقُصُ فَرِيضَةَ مَنْ فَرَأَضَ اللَّهَ الَّتِي افْتَرَضَهَا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ) جُورُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَتَطَوُّعُكَ وَبِرْكَ مَعَهُ تَامٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى يَعْنِي الْجَمَاعَةُ وَالْجَمْعَةُ وَالْجِهَادُ مَعَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ مِنَ الطَّاعَاتِ فَشَارِكُهُمْ فِيهِ فَلَا نِيَتَكَ).

واتە: بزانه ستمى سولتان هەرگیز فەرزىك لە فەرزەكانى خوا كەم ناكاتەوہ كە لە سەر زارى پىغەمبەرەكەى (ﷺ) فەرزى كردووە، ستم كردن لەنەفسى خۆيەتى و چاكەى تۆ لەگەڵ ئەوا تەواوہ (إن شاء الله) واتە جومعه و جماعات و جيهاد كردن لەگەڵ ئەودا، هەموو شتێك لەگوێرايە ئىيەكان بەشدارىيان لەگەڵدا بكەو ئەوا بەپى نىيەتەكەت بۆت دەنوسریت.

پاڤە/

لەپێشدا باسى ئەمە كرا چىتر پىويستى بەدووبارە كردنەوہ نىيە.

﴿۱۳۷﴾ نوسەر دەلئیت: (وإذا رأيت الرجل يدعو على السلطان فاعلم أنه صاحب هوى وإذا رأيت الرجل يدعو للسلطان بالصلاح فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله، يقول فضيل بن عياض: (لو كان لي دعوة مستجابة ما جعلتها الا في السلطان).

قيل له: (يا أبا علي، فسر لنا هذا) قال: (إذا جعلتها في نفسي لم تعدني، وإذا جعلتها في السلطان صلح، فصلح بصلاحه العباد والبلاد)

فأمرنا أن ندعو لهم بالصلاح، ولم نؤمر أن ندعو عليهم وإن جاروا وظلموا لأن ظلمهم وجورهم على أنفسهم، وصلاحهم لأنفسهم وللمسلمين)

واته: ئەگەر کابرایەکت بینی دوعای لەسولتانی دەکرد بزانه ئەوه خاوهن ئارەزووه، بەلام ئەگەر کەسیکت بینی دوعا بۆ سولتان دەکات بەچاکسازی ئەوا بزانه خاوهنی سوننەتە (ان شاء الله)، (فضیل ی کۆری عیاض) وتویهتی: (ئەگەر تەنها یەک دوعای وەرگیراوم بوایه ئەوه بۆ هیچ کەسیک نەمدەکرد تەنها بۆ سولتان نەبی) پێیان فەرموو: ئەی باوکی عەلی ئەمە پوون بکەرەوه، فەرموو: (ئەگەر دوعاکەم بۆ خۆم کرد ئەوه لە خۆم تێناپەڕی، بەلام ئەگەر بۆ سولتانم کرد ئەوا ئەو چاک دەبی، بەچاک بوونی ئەو بەندەکان و ولات چاک دەبی).

جا فەرمانمان پێکراوه دوعای چاکسازییان بۆ بکەین، فەرمانمان پێ نەکراوه دوعایان لێ بکەین ئەگەر سەمیان کرد، چونکە سەمیان لەسەر خۆیانە، چاک بوونیان بۆ خۆیان و موسلمانانە.

پاڤه/

ئەم دەستەواژەیه لەسەلهفەوه ھاتووه: (وإذا رأيت الرجل يدعو على السلطان فاعلم أنه صاحب هوى) ئەمە پەروشتی خەواریجە و پەروشتی (معتزله)یە، چونکە خەواریج و موعتەزیلە ئەوانەن دوعا لەدەسەلاتدارانی موسلمانان دەکەن، پێویست

پېچەوانەكەيەتى بەوھى دوعاى چاكسازى و تەوفىقيان بۆ بكات، چونكە چاكسازى ئەوان چاكى ئىسلام و مۇسلمانانى تېدايە، جا ئەگەر دوعات بۆ ئەوان كىرد ئەوا دوعات بۆ مۇسلمانان كىردوھ، چونكە چاكبوونى دەسەلاتدار چاكىيە بۆ ژىر دەستەكەى، ئەمە مەنەجى سەلەفە، ئەويش دوعا كىردنە بۆ دەسەلاتداران بە چاكسازى.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَدْعُو لِلسُّلْطَانِ بِالصَّلَاحِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سُنَّةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ).

ئەگەر بىنيت دوعايان بۆ دەكات بۆ چاكسازى ئەو بەزانە خاوەنى سوننەتە، چونكە ئەمە پىگای سەلەفە لەگەڵ دەسەلاتداراندا.

مەبەست لە: (يقول فضيل بن عياض).

(الفضيل ي كورى عياض) يەكئىكە لەگەورە زانايان و يەكئىكە لەخوا پەرسى و زامىدەكان، ئەم دەستەواژەيە دەئىت: (لو كان لي دعوة مستجابة ما جعلتها الا في السلطان).

ئەمە بەشئىكە لەئامۆزگارى، وەكو كار كىردنئىك بەو فەرموودەيەى كە دەفەرموئىت: (الدين النصيحة) قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: (لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)^{۳۱۸} لە بەشئىكە لە ئامۆزگارى كىردن بۆ پىشەوايانى مۇسلمانان دوعا كىردنە بۆيان بە چاكسازى، هەروەها لە ساختە و غەشكرى لەوان دوعا كىردنە لىيان.

مەبەست لە: (فأمرنا أن ندعو لهم بالصلاح، ولم نؤمر أن ندعو عليهم وإن جاروا وظلموا).

چونكە دوعا كىردن لەوان دوعا كىردنە لە مۇسلمانان، چونكە ئەگەر كارەكە تىكچوو سولتان پووخوا ئەوا خوئىن دەپىژىت و ئەمە و ئاسايش نامىنى و خراپەكارى بلاو دەبىتەو و سنورەكان لەكار دەكەوئىت، جا لەپووختانى ئەودا چەندىن خراپەكارى تر

ھەيە، بەلام لەم سەردەمەدا ھەركەسىّ دوعا بۆ سولتان بىكات ئەو تۆمەتبار دەكرىت
 لە لايەن خاوەن ئارەزووكانەو بە (مداھنە) لە لايەن حزىيەكان و شوپىنكەوتەكانى
 خەوارىجەو، جا ئەو قسەيەى نوسەر لە سەريان جىّ بەجىّ دەبىّ كەوا ئەوان لەگەل
 سوننەتدا ناكۆكن و خاوەنى ئارەزوون بۆيە پىويستە ئاگادارى ئەوە بىين.

﴿۱۳۸﴾ نوسەر دەلئیت: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين رضي الله عنهن- إلا بخير).

واتە: باسى ھىچ يەكك لہ دایکانى ئیمانداران مەكە ئیلا بەخەيرو چاكە نەبى.

پاڤە/

مەبەست لہ: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين إلا بخير).

دایکانى ئیمانداران: بریتین لہ خیزانەکانى پېغەمبەر (ﷺ)، خوای گەورە ناوی لى ناون دایکانى ئیمانداران لہ وئایەتەى كە دەفەرموئیت: (الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ) الاحزاب/۶ مەبەستى ئەوان دایكى ئیمانداران لہ پېزو حورمەتدا، حەرام بوونى خوازېنیان لہ پاش مردنى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، دایكى ئەوان نین لہ نەسەبدا، بەلكو لہ پېزو حورمەتدا، حەقى دایكىتیا نەسەب لەسەر ئیمانداران چونكە ئەوانە خیزانى پېغەمبەرى خوان (ﷺ)، بۆیە خوشویستن و پېز لى گرتنیان پېویستە و بەكەم نەزانینی یەكی لہوانە، چونكە بەكەم زانینیان مەزەبى (رافضە)كانە كە ھەندى لہ خیزانەکانى پېغەمبەر (ﷺ) بەكەم دەزانن، ئەمەش تۆمەتبار کردنى خوای گەورە یە كەوا ئەو بۆ پېغەمبەرەكەى (ﷺ) كەسانىكى ھەلبژاردووە بۆ ئەو ناگونجین، تۆمەتبارکردنى پېغەمبەرى خوا یە (ﷺ) كەوا ئەو دایكانىكى ھەلبژاردووە بۆ ئیمانداران شایستەى ئەو نین، ئەمەش كوفرە بەخوای گەورە.

﴿۱۳۹﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَعَاهدُ الْفَرَائِضَ فِي جَمَاعَةٍ مَعَ السُّلْطَانِ وَغَيْرِهِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَهَاوَنُ بِالْفَرَائِضِ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنْ كَانَ مَعَ السُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوَى).

واته: ئەگەر که سیکت بینی به‌رده‌وامه له‌سهر فه‌رزه‌کان به‌جهماعت له‌گه‌ل سولتان و جگه له‌و، بزانه ئەوه خاوه‌نی سوننه‌ته (ان شاء الله تعالی)، ئەگەر که سیکت بینی کهم ته‌رخمه له‌جی به‌جی کردنی فه‌رزه‌کان به‌جهماعت هه‌رچه‌نده له‌گه‌ل سولتانیش بیت بزانه ئەوه خاوه‌نی ئاره‌زووه.

پاڤه:

مه‌به‌ست له: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَعَاهدُ الْفَرَائِضَ فِي جَمَاعَةٍ مَعَ السُّلْطَانِ وَغَيْرِهِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى).

واته ئەگەر که سیکت بینی پارێزگاری له‌نویژی جه‌ماعت ده‌کات له‌گه‌ل سولتان و له‌گه‌ل جگه له‌ودا، ئەمه به‌لگه‌یه ئەوه که سیکی ئەهلی سوننه‌یه و ئەهلی ئیمان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ) (التوبة/ ۱۸) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باسی ئەو که سه‌ی کردووه دلی په‌یوه‌سته به‌ مزگه‌وته‌کانه‌وه که‌وا به‌کیکه له‌و حه‌وت که سه‌ی خوای گه‌وره ده‌یانخاته ژێر سیبه‌ری عه‌رشى خۆیه‌وه، ده‌فه‌رمویت: (وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسَاجِدِ)^{۳۱۹} جا هاتوچۆ کردنی مزگه‌وته‌کان به‌مه‌به‌ستی جی به‌جی کردنی نویژی جه‌ماعت نیشانه‌ی ئیمان و نیشانه‌ی ئەهلی سوننه‌یه، ئەو که سه‌ی واز له‌ نویژکردن ده‌هێنی له‌گه‌ل موسلماناندا واده‌زانی موسلمانان له‌سهر حه‌ق نین و دروست نییه نویژیان له‌گه‌لدا

بكریت بى گومان ئەم كەسە لە كۆمەلى مۇسلمانان جىبابووتەو دژايەتى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) مۇسلمانان دەكات، بۆيە دەبىنى ئەوانەى خواوونى بىرۆكەى لارن نزيكى مزگوتەكان ناكەونەو لەگەل مۇسلماناندا نويز ناكەن، بەلكو ھەندىكيان حوكم بە پوچەلكردنەو نويزى مۇسلمانان دەدەن، ئەمەش نيشانەى خراپەكارى و نيشانەى لادان و خراپى عەقيدەو دژايەتییەتى، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا) (النساء) (۱۱۵) جا پىويستە لەسەر مۇسلمان لەگەل مۇسلماناندا بىت، خواى گەورە دەفەرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) (التوبة) (۱۱۹) مۇسلمانان لەگەل مۇسلماناندا دەبى، خۆى جيا ناكاتەو خۆى تاك ناكاتەو، لەگەل جەماعەتدا دەبى، لادان و لە مۇسلمانان خۆدوورە پەريز گرتن، ئەمەش نيشانەى خراپەو ئارەزوو و خراپى بىرۆكەو لادانە.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَهَاوَنَ بِالْفَرَائِضِ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنْ كَانَ مَعَ السُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوًى).

ئەگەر كابراییەكت بىنى وازى لە نويزى جەماعەت ھىنا: -

ئەگەر لەگەل سولتاندا وازى لە نويز ھىنا ئەوە خواوون ئارەزوو و ئەویش يەككە لە موعتەزىلە يان لە خەوارىج كە دەسەلاتدارانى مۇسلمانان بە كافر دەزانن بەسەرپىچى.

ئەگەر وازى لە جەماعەت ھىنا لەگەل جگە لە سولتان ئەوە دووپووە، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (أثقل الصلوات على المنافقين: صلاة العشاء وصلاة الفجر)^{۲۲۰} جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دواكەوتن لە نويزى جەماعەت بە دووپووى ژماردووە، تەنانەت (عبداللهى كورپى مسعود) دەلى: (ولقد رأيتنا وما يتخلف عنها إلا

منافق معلوم النفاق) جا ئەو كەسەى لە نوڧىزى جەماعەت دوا دەكەوى بەبى ھىچ
 بىانوىيەك، ئەو بەلگەيە لەسەر دوپوويى، چونكە دوپووەكان لە نوڧىزەكان دوا
 دەكەون بەتاييەتى لەشەواندا، چونكە شەوان ھىچ كەسك ئەوان نابىنى، بەلام بە پوڭ
 ئەوا ئامادە دەبن چونكە خەلكى دەيانبىنى، ئەوانىش پىايى دەكەن بەكردەوہكانيان و
 دوپوويى دەكەن.

﴿١٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال وكذلك الحرام ما حاك في صدرك فهو شبهة).

واتە: ھەلەل ئەو ھەيە شایەتى لەسەر بدەیت و سویندى لەسەر بخۆى ھەلەل، ھەروەھا ھەرامیش، بەلام ئەو ھەي گومانە لەسەرى ھەيئەت ئەو (شوبە) ھە.

پاڤە/

مەبەست لە: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال).

پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەيەتى: (إن الحلال بين وإن الحرام بين، وبين ذلك أمور مشبهات)^{٣٢١} لێرەدا ھەلەل ھەيە و گومانى تێدا نىيە و ھەيە و گومانى تێدا نىيە، بەشى سى ھەمیش ھەيە گومانە، نازانرى ئایا ئەو ھەلەل یان ھەرامە؟ ئەمەش كەس نایانست تەنھا زاناکان نەبى، زۆربەى خەلكى نازانى، ئەمەش ھەقى خۆيەتى لى بکۆلێتەو تەكو بزانى لەكام بەشە ئەو، ئەگەر ھەلەل بوو ئەو دەيەيت و ئەگەر ھەرام بوو ئەو لى دوور دەكەوتەو، پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەيەتى: (الإثم ما حاك في القلب وكرهت أن يطلع عليه الناس)^{٣٢٢} ھەست دەكەيت دلت لەسەرى ئارام نىيە، نەبوونى دلتايى لەناختدا بەلگە ھەيە ئەو گومانى تێدا ھەيە، بۆيە پێويستە لەسەرت وازى لى بھێنى، (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال) واتە: لى دلتايى بيت، ھىچ گومانە لى نەبى، تەنانتە بگاتە ئەو پادەيەى ئامادەى سویندى لەسەر بخۆى ھەلەل، چونكە ئەو پوونە، ھەروەكو پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەيەتى: (الحلال بين).

مەبەست لە: (وكذلك الحرام).

ھەروەھا ھەرامیش ديار و ئاشكرایە دەقيك ھەيە بۆ ھەرام بوونى وەكو مرداربووەو ھەي و گوشتى بەراز، ئەمە ھەرامەو ديارە، چونكە خوائى گەرە ھەرامى كەردووە.

٣٢١ / سبق تخريجه .

٣٢٢ / حسن : أخرجه أحمد (٢٢٨/٤) وحسنه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب والترهيب) (١٧٣٤) .

﴿۱۴۱﴾ نوسەر دەئیت: (والمستور من بان ستره والمهتوك من بان هتكه)

واتە: كەسى ئابرودار (عەيب داپۆشراو) ئەو كەسەيە كە داپۆشىنەكەى ئاشكرايە (هەلەكانى داپۆشراو)، وە كەسى بى ئابروو ئەو كەسەيە كە ريسوايەكەى ئاشكرايە.

ئەصل لەموسلماندا عەدالەت و خەيرو چاكەيە بۆيە گومانى خراپى پى مەبە، بۆيە خوائ گەورە دەفەرموئە: (بَا أُيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ) (الحجرات/ ۱۲) پيغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث)^{۳۲۳} بۆيە ھيچ گومانى بەموسلمان مەبە تەنھا خەير نەبى ئەگەر خيلافى ئەوھى لى دەرئەكەوت، جا ئەگەر ھەلەيەكت لى بينى ئەوھ لەسەر تە بيشاريتەوھ (من ستر مسلماً ستره الله في الدنيا والآخرة)^{۳۲۴} بەلام لەگەل ئامۆزگاريدا، ھەلەكانى بشارەوھو ئابرووى مەبە، خوائ گەورە دەفەرموئە: (إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۱۹) (النور).

۳۲۳ / سبق تخريجه .

۳۲۴ / صحيح : سبق تخريجه .

﴿١٤٢﴾ نوسەر دەلّیت: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي، فاعلم أنه رافضي وإذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه، فاعلم أنه جهمي، وإذا سمعت الرجل يقول: تكلم بالتوحيد وشرح لي التوحيد فاعلم أنه خارجي معتزلي، أو يقول فلان مجبر أو يتكلم بالإجبار أو تكلم بالعدل فاعلم أنه قدری، لأن هذه الأسماء محدثة أحدثها أهل البدع).

واتە: ئەگەر گویت لە کابرایەك بوو وتی: فلان كەس (ناصبی)یە، بزانه ئەوە كەسیكى (رافضى)یە، ئەگەر گویت لى بوو كەسیك وتی: فلان كەس (مشبه)یە یان فلان كەس قسە دەربارەى (تەشبیه) دەكات بزانه ئەوە جەھەمى یە، ئەگەر گویت لى بوو كەسیك وتی: دەربارەى یەكتاپەرستى قسە بكەو یەكتاپەرستیم بۆ پافە بكە بزانه ئەوە كەسیكى (خارجى معتزلى)یە یان وتی: فلان كەس (مجبّر)ە یان قسە دەربارەى (الاجبار) دەكات یان قسە دەربارەى (العدل) دەكات بزانه ئەوە كەسیكى قەدەربییە چونكە ئەم ناوانە داھێنراون ئەھلى بیدعە دایانھێناوہ.

پافە/

مەبەست لە: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي).

(نواصب) ئەو كەسانەن پرقیان لە ئەھلى بەیتە، (روافض)یش ئەھلى سوننە تۆمەتبار دەكەن بەوہى پرقیان لە ئەھلى بەیتە، ھەركەسى پقى لە ئەھلى بەیت بێت ئەوە (ناصبی)یە.

مەبەست لە: (فاعلم أنه رافضي).

چونكە ئەمە مەزھەبى (روافض)ە تەنانەت ھاوہ لانیشیان بە (نواصب) ژماردووە چونكە ھاوہ لانی بە ھاوہ پرى ئەوان پرقیان لە ئەھلى بەیتە و خیلافەتیان لى زەوت کردوون، ئابەو شیوہیە دەلّین، جا ئەو كەسى دەلّیت: ھاوہ لانی (نواصب)ن یان

ئەھلى سوننە (نواصب) ن ئەمە بەلگەيە ئەو كەسە (رافىي) يە، ئەھلى سوننە پىريان ئەھلى بەيت نىيە، بەلكو ئەوانيان خۆش دەوئەت و پىزىيان لى دەگىرنو ئامۇزگار يىيە كەي پىغەمبەر (ﷺ) لەواندا دەپارىزن، بەلام زىادەپەوييان تىدا ناكەن وەكو زىادەپەوي (روافى) و نايانكەنە پەرورەدگار لەجگە لەخوا، يان باوەپريان وابى ئەوان (معصوم) ن، ھەرورەكو شىعەكان باوەپريان وايە پىشەواكانيان (معصوم) ن و پىيان دەلئىن: (الائمة المعصومين) ئەھلى سوننە باوەپريان بە (معصومىيەتى) ئەوان نىيە و زىادەپەوييان تىدا ناكەن، بەلكو لەپلە و پاىەى خۆياندا دايان دەنئىن، ئەوانيان خۆش دەوئەت لەبەر نىكيان لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەوانيان خۆش دەوئەت لەبەر ئيمانەكەيان، جا ئەھلى سوننە ئەوانيان خۆش دەوئەت لەبەر دوو مەبەست: ئيمان و نىكيان لە پىغەمبەرەو (ﷺ)، بەلام ئەگەر نىكيان ھەبوو بەلام ئيمانيان نەبوو ئەوا ھىچ خۆشەويستىەكيان نىيە، (ابو لەب) مامى پىغەمبەرى خوايەو (ﷺ) لەئاگردايە، چونكە تەنھا نىكى لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) بەس نىيە ئىللا دەبى ئيمانى لەگەلدا بىت.

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: فُلَانٌ مِثْلَهُ أَوْ فُلَانٌ يَتَكَلَّمُ بِالتَّشْبِيهِ، فَاعْلَمْ أَنَّهُ جَهْمِيٌّ).

چونكە (جەھەمىيەكان) و (موعتەزىلەكان) و (ئەشعەرىيەكان) و (ماترىدىيەكان) باوەپريان وايە سەلماندنى سىفەتەكان (تەشبىھە)، بۆيە ئەوان ئەھلى سوننە - كە ناو سىفەتەكانى خوا دەسەلمئىن - ناويان لى دەنئىن بە (المشبهه) چونكە سىفەتەكان دەسەلمئىن، يان ناويان لى دەنئىن بە (المجسمة) چونكە سەلماندنى سىفەتەكان لای ئەوان ماناى سەلماندنى جەستەيە بۆ خوا، جەستەكانىش لەيەك دەچن، ئەمە قسەى ئەوانە، ئەگەر ھەر كەس ئىكت بىنى دەلئىت: _ فلان كەس (مشبهه) يە، فلان كەس (مجسمة) يە، بزائە ئەو (جەھەمىيە) يان (موعتەزىلەيە) يان قوتابى ژىر دەستى ئەوانە

لە گرووپەكانى تر، چونكە باوەريان وايە سەلماندنى سيفەتەكان بۆ خوا تەشبیھەو تەجسیمە.

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولَ: تَكْلِمَ بِالْتَّوْحِيدِ وَاشْرَحْ لِي التَّوْحِيدَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ خَارِجِي مُعْتَزِلِي).

چونكە (تەوھید) یەكێكە لەبنەماكانى (موعتەزىلە) تەوھیدىش لای ئەوان بریتى یە لەنەفى كردنى سيفەتەكان، لای ئەوان سەلماندنى سيفەتەكان شىركە، نەفى كردنى سيفەتەكان تەوھیدە، گومانى ئەوە مەبەستى لە (تەوھید) ئەوەیە كە بەتاكدانانى خودایە لەپەرستندا، بەلكو مەبەست لای ئەوان نەفى سيفاتە، چونكە سەلماندن لای ئەوان مانای شىرك دەگەيەن، بۆیە دەلێن: - قورئان شىركى لەگەڵ خۆیدا ھێناوە، چونكە قورئان ناو سيفەتەكان دەسەلمێن، ئەمە مەبەستى شەيخە، مەبەستى ئەو تەوھیدە لەسەر مەزھەبى موعتەزىلە، بەلام ئەو تەوھیدە لەسەر مەزھەبى ئەھلى سوننەو جەماعەى كە ئەویش بەتاكدانانى خواىە لەپەرستندا، ئەگەر داواى پوونکردنەوێ ئەوێ كرد كە ئەویش بەتاكدانانى خواىە لەپەرستندا و نەفى كردنى شىركە - ئەمە ئاسایى، بەلكو ئەوە داواى كى چاك و پڕخەیرە.

مەبەست لە: (أَوْ يَقُولُ: فَلَانٌ مُّجْبِرٌ أَوْ يَتَكَلَّمُ بِالْإِجْبَارِ أَوْ يَتَكَلَّمُ بِالْعَدْلِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ قَدْرِي).

ھەروەھا لەبنەماكانى موعتەزىلە بریتىیە لە (العدل) ئەویش نەفى (قەدەرە) چونكە ئەوان دەلێن: ئەگەر قەدەرمان سەلماند ئەوە خواى گەورەمان بەستەمكار وەصف كردووە، چونكە خواى گەورە سزایان دەدات لەسەر شتىك خۆى تەقدیری كردووە لەسەریان، ئیتمەش بەوان دەلێن: - خواى گەورە سزایان نادات بەقەدەر بەلكو سزایان دەدات لەسەر كارى خۆیان، لەسەر كوفرو شىركى خۆیان، سزایان نادات لەبەر ئەوێ تەقدیری كردووە، بەلكو سزایان دەدات لەبەر كردەوێ شىرك و سەرپیچی ئەوان، جا سزا لەسەر كردەوێكانە نەك لەسەر قەدەر، جا خواى گەورە پاداشتى ھیچ كەسێك

ناداتەو لەسەر ئەو ەى تەقدىرى کردوو بىتە ئىماندار، تاكو بە فعلى ئيمان نەھىنى و کار بە ئيمانەكەى نەكات، سزای ھیچ كەسك نادات تەنھا لەبەر ئەو ەى تەقدىرى کردوو سەرپىچى ئەنجام بدات تاكو سەرپىچى ئەنجام نەدات و ھۆكارى سزاكە ئەنجام نەدات، جا پاداشت و سزا پەيوەستن بە كردهو ەى بەندەكانەو ە ھەرگیز پەيوەست نین بەقەدەرەو ە، جا ئەگەر كەسك بىنى دەلئیت: - فلان كەس جەبرىيە، بزانه ئەو كەسە موعتەزىلە، چونكە موعتەزىلەكان دەلئین: - مړؤؤ ئازادە خو ى فعلى خو ى دروست دەكات، ھیچ شت ك تەقدىرى بۆ نەكراو ە، دەلئین : ئەو كەسەى خو ى كارەكەى ئەنجام داو ە بى ئەو ەى خواى گەورە تەقدىرى لەسەر كړدبى و ەصفى ئەو كەسانە دەكەن كە دەلئین: فعلى بەندەكان بە تەقدىرى خوايە _ ەصفیان دەكەن بە (جەبرى).

مەبەست لە: (لأن هذه الأسماء محدثة أحدثها أهل البدع).

ئەھلى بیدعە دایانھێناو ە لە شیعە و موعتەزىلە و جەھەمییەكان، بەلام ئەھلى سوننە نەچوونە تەناو ئەم باسانەو ە ئیلا بە پى قورئان و سوننە نەبى، بۆیە ناو و سیفاتەكانى خاویان سەلماندوو ە، قەدەریان سەلماندوو ە و باو ەریان پى ھیناو ە، نەیانگوتوو ە: (اجبار) پتویست دەكات لەسەرى، یان ستم پتویست دەكات لەسەرى، ھەرەھا نەیان گوتو ە: _ سەلماندن سیفە تەكان شىرك و لەیەكچواندنە، ھیچ كەسك ئەمەى نەگوتوو ە تەنھا ئەھلى بیدعە نەبى.

﴿۱۴۳﴾ نوسەر دەئىت: (قال عبد الله بن المبارك: (لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً، ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً، ولا عن أهل البصرة في القدر شيئاً، ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئاً، ولا عن أهل مكة في الصرف شيئاً، ولا عن أهل المدينة في الغناء، ولا تأخذوا عنهم في هذه الأشياء شيئاً)).

واتە: (عبدالله ى كوپى المبارك) ھەرموويەتى: لە ئەھلى كوفەو ھەربارەى (الرفض) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن و لە ئەھلى شامەو ھەربارەى شمشىر (السيف) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن، لە ئەھلى بەسەرەو ھەربارەى قەدەر ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن و لە ئەھلى خوراسانەو ھىچ شىئەك ھەربارەى (ئىرجاء) و ھەرمەگرن، لە ئەھلى مەككەو ھەربارەى (الصرف) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن، لە ئەھلى مەدینەو ھەربارەى (الغناء) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن، لەوانەو ھەربارەى ئەو شتانە ھىچ و ھەرمەگرن.

پاڤە /

ئەو قسەىەى (عبدالله ى كوپى المبارك) دەئىت: (لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً).

چونكە زۆربەى شىعە لە كوفە پەرەردە بوون، بۆيە لە ئەوانەو مەزھەبەكەيان و ھەرمەگرن، لەتانەدانى ھاوئەلان و زیادەپەوييان لە ئەھلى بەيتدا.

ئەمجار ھەرمووى: (ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً).

پوالەتى قسەكەى نوسەر و ھەردەخات زۆربەى خەوارىچ ئەھلى شام، جا ئەو قسەىەى: (في السيف) واتە: ھەرچوون لەدژى كار بەدەستان و كوشتنى مۇسلمانان،

به‌لام ئەم قسه‌یه تێڕامانیکی تێدایه، چونکه خه‌واریج له‌عێراق بوون و له‌شام نه‌بوون،
یان مه‌به‌ستی جه‌نگه‌که‌یان له‌گه‌ڵ عه‌لیدا بوو.

ئهمجار فهرمووی: (ولا عن أهل البصرة في القدر شيئا).

چونکه (ئيعتزال) له به‌صره‌وه په‌یدا بوو، هه‌روه‌ها (ته‌صه‌وف)ش له‌ئه‌هلی
به‌صره‌وه په‌یدا بوو.

ئهمجار فهرمووی: (ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئا).

چونکه ئیرجاء له ناوچه‌ی خوراسانه‌وه په‌یدا بوو که ئه‌ویش په‌کیکه له‌ناوچه‌کانی
ولاتی فارس، ئه‌ویش ولاتیکی فراوان بوو، ولاتیکی بوو چه‌ندین زانای تێدا بوو، ولاتیکی
بوو خه‌یرو به‌ره‌که‌تی زۆری تێدا بوو، چه‌ند په‌وشت و ئاکاری جوانی تێدا بوو، به‌لام
مه‌زه‌بی ئیرجائی تێدا پووا، ئیرجائیش بریتیه‌ له: ده‌رکردنی عه‌مه‌ل له‌ حه‌قیقه‌تی
ئیمان، ده‌لێن: ئیمان عه‌مه‌لی تێدا نییه، مرۆڤ ئیمانداره هه‌رچه‌نده هه‌یج کاریکی نه‌کات
چونکه ئه‌و به‌دلی باوه‌ری هه‌یه، هه‌ندیکیان ده‌لێن: به‌دلی باوه‌ری پێی هه‌یه و به‌ زمانی
ده‌لی، هه‌ندیکیان ده‌لێن: ته‌نانه‌ت با به‌دلی باوه‌ری پێی نه‌بی له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و
ده‌زانی ته‌نها زانین ده‌یکاته که‌سیکی ئیماندار، جا (عه‌مه‌ل) به‌شیک نییه له‌ ئیمان لای
هه‌موو گرووپه‌کانی مورجیه، مرۆڤ ئیمانداره لای ئه‌وان هه‌رچه‌نده هه‌یج عه‌مه‌لیکی
نه‌بی، ئه‌مه مه‌زه‌بی مورجیه، ئه‌مه‌ش مه‌زه‌بیکی پووجه‌له، چونکه ئیمان بریتیه
له: وتن به‌ زمان و باوه‌ر به‌ دڵ و کارکردن به‌جه‌واریج، ئیمان دروست نابێ ئیلا به‌و سێ
شته نه‌بی، چونکه هه‌رکه‌سێ به‌دلی باوه‌ری بوو به‌ زمانی نه‌یگوت ئه‌وه کاری کافرانه،
چونکه پاستی پێغه‌مبه‌ریان ده‌زانی، جوله‌که‌و گاواره‌کان پاستیتی پێغه‌مبه‌ریان
ده‌زانی، ته‌نها به‌زانینیان یان به‌ باوه‌ری دلیان به‌بی ئه‌وه‌ی به‌زمانیان بیلێن نه‌بوونه
ئیماندار، هه‌ندیکیان ده‌لێن: وتن به‌ زمان به‌سه هه‌رچه‌نده باوه‌ری نه‌بی، به‌م قسه‌ش

واپتويست دەكات دووپووهكان ئيماندار بن، خواى گەورە نەفى ئيمانى لەوان كەردووه،
خواى گەورە دەفەرموئە: (يَقُولُونَ بِاللَّيْنَتَيْنِ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمَا) الفتح/ ۱۱).

مەبەست لە: (ولا عن أهل مكة في الصرف شيئاً).

الصرف: بریتىە لەفرۆشتنى نەقد بە نەقد، چونکە ئەوان لەوهدا نەرم و نیاان.

مەبەست لە: (ولا عن أهل المدينة في الغناء).

چونکە هەندێک لەوان گۆرانى بەحەلال دەزانن، هیچ تاوانێکی لەگۆرانیدا نابینن،
بۆیە لەوهدا شتیان لێ وەرناگیرى.

﴿۱۴۴﴾ نوسەر دەئىت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَبَا هُرَيْرَةَ وَأَنْسَ ابْنَ مَالِكٍ وَأُسَيْدَ بْنَ الْحَضِرِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَيُّوبَ وَابْنَ عَوْنٍ وَيُونُسَ بْنَ عُبَيْدٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَدْرِيسَ الْأَوْدِيَّ وَالشَّعْبِيَّ وَمَالِكَ بْنَ مَغُولٍ وَيَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ وَمَعَاذَ بْنَ مَعَاذٍ وَوَهْبَ بْنَ جَرِيرٍ وَحَمَادَ بْنَ زَيْدٍ وَحَمَادَ بْنَ سَلَمَةَ وَمَالِكَ بْنَ أَنْسَ وَالْأَوْزَاعِيَّ وَزَائِدَةَ بْنَ قَدَامَةَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ وَالْحَجَّاجَ بْنَ الْمُنْهَالِ وَأَحْمَدَ بْنَ نَصْرٍ وَذَكَرَهُمْ بِخَيْرٍ وَقَالَ بِقَوْلِهِمْ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

واتە: ئەگەر كەس ئىكەت بىنى (ابو ھرىرە) و(أنس ابن مالك) و(أسيد بن الحضير)ى خۆش دەوى بزانە ئەو لەسەر سوننەتە ان شاء الله، ئەگەر كەس ئىكەت بىنى (ايوب) و(ابن عون) و(يونس بن عبيد) و(عبد الله بن ادريس الأودي) و(الشعبي) و(مالك بن مغول) و(يزيد بن زريع) و(معاذ بن معاذ) و(وهب بن جرير) و(حماد بن زيد) و(حماد بن سلمه) و(مالك بن أنس) و(الأوزاعي) و(زائده بن قدامه)ى خۆش دەوىت بزانە ئەو لەسەر سوننەتە، ئەگەر كەس ئىكەت بىنى (احمد بن حنبل) و(الحجاج بن المنهال) و(أحمد بن نصر)ى خۆش دەوىت باسيان دەكات بەچاكە و قسەكانى ئەوانى دەگوت بزانە ئەو لەسەر سوننەتە.

پاڤە/

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَبَا هُرَيْرَةَ...)

خۆشويستنى ھاوەلانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەگشتى (واجب)ە، ھەر ھەروەكە پېشدا باسكرا، ئەويش بەشېكە لە ئيمان، بەلام ھەندى لە ھاوەلان ھەن ئارەزوو پەرستان تانەيان لى داوون وەكو: —ئەبو ھورەيرە كە پراوى فەرموودەكانە، چەندىن

فەرموودهى پىوايەت كىردووه له پىڤه مبهرى خوداوه (ﷺ) ئەوانىش پاراستنى سوننەت يان پى ناخۆشه بۆيه رقيان له (ئەبو هورەيره) يە لەبەر بايه خدانى بە پىوايەت كىردنى فەرمووده، بۆ ئەم ئوممەتە زۆر ئىك لە فەرمووده كانى پىڤه مبهرى (ﷺ) پاراستووه، لەبەر ئەو ھۆيه رقيان لى دەبىتەوه.

(ئەنەس ي كورى مالىك) خزمەتكارى پىڤه مبهرى خوا (ﷺ)، (اسيدى كورى الحضر) الانصارى، جا ئەوان رقيان لەوانەيه، چونكە پىيان ناخۆشه ئەوانە ھەندى شت لەوانەى تايبەتمەندبوون بەچەند فەزلىك ھاو لەانى تر ئەو فەزلىيان نىيە.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَيُّوبَ وَابْنَ عَوْنٍ وَيُونُسَ بْنَ عَبِيدٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَدْرِيسَ الْأَوْدِيَّ وَالشَّعْبِيَّ وَمَالِكَ بْنَ مَغُولٍ وَيَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ وَمَعَاذَ بْنَ مَعَاذٍ وَوَهْبَ بْنَ جَرِيرٍ وَحَمَادَ بْنَ زَيْدٍ وَحَمَادَ بْنَ سَلَمَةَ وَمَالِكَ بْنَ أَنَسٍ وَالْأَوْزَاعِيَّ وَزَائِدَةَ بْنَ قَدَامَةَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

چونكە ئەوانە سوننەت يان پىوايەت كىردووه و لە (حُفَاز) ي فەرمووده ن و زانايانى (الجرح والتعديل) ن جا ئەو كەسەى رقى لەوان بىت ئەو رقى لەكارە چاكە كانىانە، ئەويش پاراستن و بايه خدانە بە سوننەت، بەسەندەكان و پىوايەت كىردن و پەد كىردنەوھى فەرمووده ھەلبەستراوھەكان، جا ئەوان رقيان لىيان نىيە تەنھا لەبەر ئەوھى ئەو كارە پىرۆزە دەكەن، ئەو كارەى كە بە ھۆيەوھە خواى گەورە سوننەتەكەى پىڤه مبهرى (ﷺ) پاراست.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ وَالْحِجَاجَ بْنَ الْمُنْهَالِ وَأَحْمَدَ بْنَ نَصْرِ وَذَكَرَهُمْ بِخَيْرٍ وَقَالَ بِقَوْلِهِمْ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

ئەوانە ئەو پىشەوايانە تاقىكرانەوھە لەسەر وتنى ئەوھى بلىن: (قورئان مەخلوقە) ئەوانىش پازى نەبوون ئەو قەسەيه بلىن لەسەردەمى (المأمون والمعتصم والواثق) دا تاقىكرانەوھە بەھۆى موعتەزىلەوھە، چونكە موعتەزىلەكان لەدەورى خەلىفەكان

نهمش سوننه تی خواجه له پاش تهنګانه خوښی دیت: (فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) (۵) إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (۶) الشرح.

﴿۱۴۵﴾ نوسەر دەلئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْلِسُ مَعَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَاحْذَرِهِ وَعَرَفْهُ فَإِنْ جَلَسَ مَعَهُ بَعْدَمَا عَلِمَ فَاتَّقَهُ فَإِنَّهُ صَاحِبُ هَوَى).

واتە: ئەگەر كەس ئىكەت بىنى لەگەل ئارەزوو پەرستاندا دادەنىشى ئەو ئاگادارى بکەرەو و پى بناسىنە، جا ئەگەر لەگەلدا دانىشت لەپاش ئەو ھى زانى ئەو خوتى لى بپارىزە، چونكە ئەو خاوەنى ئارەزوو.

پاڤە/

مەبەست لە: (اهل الاهواء).

ئەو كەسانەن شوپىنى ھەزو ئارەزووكانيان دەكەون و شوپىنى قورئان و سوننەت ناكەون، بەلكو شوپىنى ئەو دەكەون كە نەفسەكەيان ھەزى لىيەتى، جا ئەگەر قورئان و سوننەت جىاواز بوو لەگەل ئارەزووكانياندا ئەو واز لەقورئان و سوننەت دەھىنن، ئەو ھى لەگەل ئارەزووكانياندا دەگونجا ئەو ھەرى دەگرن نەك لەبەر ئەو ھى باوھەريان پى ھەيە، بەلكو لەبەر ئەو ھى لەگەل ئارەزووكانياندا دەگونجى و ئەمەش رىگەى جولەكەيە، چونكە جولەكە گوتراپاھەلى پىغەمبەران دەبوون لەو ھى لەگەل ئارەزووياندا بگونجى و ئەو ھى لەگەل ئارەزووكانياندا نەگونجى ئەو لەگەل پىغەمبەراندا جىاواز دەبن، يان دەيانكوژن، يان بەدرويان دەخەنەو ھەروھەكو خوای گەورە دەفەرمويت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ المائدة) (۷۰).

دەربارەى دوو پووەكانى ئەم ئوممەتە فەرموويەتى: (وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ (۴۸) وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ (۴۹) النور) واتە: كاتىكەش بانگ بکرىن بۆ لای بپارەكانى خواو پەيامبەرەكەى، تا لەنىوانياندا داوھەرى بکەن كە چى دەستەيەكەيان كەت و پەر پوو ھەر ئەگىن و ئامادە نابن (۴۸) ئەگەر سوور

بزانن، ئەو سوود و قازانچە بۇ ئەوان دەبىي و بەوان دەدرى بەپەلە دىنە لاي و ملکہ چى ئەبن و رازى دەبن بەبپياري پەيامبەر).

ئەمە پىگاي ئارەزوو پەرستانە لەکۆن و تازەدا جا پىوەر بۇ حەق لاي ئەوان ئەوہیە لە گەل ئارەزووياندا بگونجى، ئەوہى لە گەل ئارەزووياندا نەگونجى ئەوا پووجەلە، ئەمە پىگاي ئەوانە، ئەم پىگايە ھەر ئەو پىگايە گرووپە گومپاکانى ئەم ئوممەتەى لەسەرە، چونکە ئەوان ئەوہى لە پىغەمبەرەوہ (ﷺ) ھاتووە وەرى ناگرن، بەلکو ئەوہى لەقورئاندا ھەيە وەرى ناگرن، ئەوہى لەسوننەتدا ھاتووە وەرى ناگرن ئەگەر لەگەل گرووپ و ئارەزووياندا ناکۆک بىت، جا ياخود تەئويلى دەکەن، يان تەحريفى دەکەن، يان بەدرۆى دەخەنەوہ، ئەمە پىگاي ئەوانە، نوسەر دەلئيت: ئاگادارى ئەوانە بە لەگەلئاندا دامەنیشە، چونکە کاریگەرييان لەسەرت دەبى، پەنگە قەناعەت بەقسەى ئەوان بکەيت و بچیتە سەر قسەى ئەوان، بۆيە دوور بکەوہرەوہ لەوان و لەگەل بیدعەکاراندا دامەنیشە، جا ھەرچەندە بیدعەکە لە بیروباوەردا بىت وەکو جەھەمى و موعتەزىلەکان و ئەوانیتەر لەبیدعەکاران، يان بیدعەکە لەپەرستندا بىت، وەکو ئەوانەى خوای گەورە دەپەرستن بەنەقامى و گومپايى، خوا پەرستى دەکەن و زوھد دەکەن، بەلام بەبى ھیچ بەلگەيەك و بەبى ھیچ ھىدايەتیک، ئەمەش بەسەر صوفیيەکاندا جى بەجى دەبىت و ئەوانەى وەکو ئەوانن، ئەوانەى (مبتدعە)ن لەپەرستندا، يان بیدعەکەيان لەوہ کەمترە، بیدعەکانیش جياوازن، ھەر ھەمووى شەپو خراپن ھەرگیز نابىت نەرم و نايان بىن بەرانبەريان، ناگوتريت: - ئەم بیدعەيە سووکە، چونکە ھەرەوہکو بلىسەى ئاگر وایە، ئەگەر وازى لى بەئینريت دەورو بەرى خوۋى دەسوتينى، ئەگەر پەلەى لى بکريت و بکوژیتەوہ ئەوا خەلکى لەخراپەى پاريزراو دەبى، بیدعە بەم شىوہیە، بۆيە پىويستە لەسەر موسلمانان ئاگادارى (مبتدعە) بن و ھەرگیز گومانى باشيان پى نەبن، يان مەغرور بن لەوہى لە پوالتیان دەرەکەوى، دەلئین ئەوانە خوا

به‌رستن، نه‌وانه ته‌ویه‌کارن، نه‌وانه دلّی خه‌لکی نه‌رم ده‌که‌ن، نه‌وانه که‌سانیکن خه‌ریکی زیکن، نه‌وان سه‌ریچیکارن ته‌ویه ده‌ده‌ن، هه‌روه‌کو ده‌ریاره‌ی جه‌ماعه‌تی (ته‌بلیغ) ده‌گوتری، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌وانه (مبتدع) و صوفین هه‌رگیز پییان هه‌ل مه‌خه‌له‌تی.

مه‌به‌ست له: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْلِسُ مَعَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَاحْذَرِهِ).

نه‌گه‌ر کابرایه‌کت بینی له‌گه‌ل (مبتدعه) دا داده‌نیشی نه‌وا ناگاداری بکه‌ره‌وه، چونکه دانیشن له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر خۆشویستنی نه‌وان و دلّنه‌وایی کردنیان و په‌نگه پییان کاریگه‌ر بیت، جا هه‌موو که‌سیکیش له‌گه‌ل هه‌ورپکه‌یدایه، هه‌رکه‌سی له‌گه‌ل چاکه‌کاراندا دانیشن نه‌وه به‌لگه‌ی نه‌وه‌یه چاکه‌و چاکه‌کارانی خۆش ده‌وی، هه‌رکه‌سی له‌گه‌ل خراپه‌کاراندا دانیشی نه‌وا به‌لگه‌یه خراپه‌و خراپه‌کارانی خۆش ده‌وی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٦٨) الانعام) واته: هه‌ر که نه‌و موشریکانه‌ت دیت خه‌ریکن له‌باره‌ی نایه‌ت و نیشانه‌کانی ئیمه‌وه خراپ ده‌دوین و گالته نه‌که‌ن، روویان لی وه‌رچه‌رخینه‌و خیرا هه‌سته‌و جییان به‌یله تا قسه‌که‌یان نه‌گوین و واز له‌و گالته‌و مه‌سخه‌ره دینن نه‌گه‌ر شه‌یتان نه‌م نامۆزگاریه‌شی له‌بیر بردیته‌وه له‌گه‌لیان دانیشیت جا دواى نه‌وه هه‌ر که به‌بیرت هاته‌وه ئیتر دواى نه‌وه نابیی له‌گه‌ل نه‌و خه‌لکه‌سته‌مکاره دانیشی به‌لکو ده‌بی زوو جییان به‌یلى).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (١٤٠) النساء) واته: خۆ به‌پاستی خوای گه‌وره له‌م قورئانه‌دا به‌ئیه‌ی راگه‌یاندوه که‌هه‌رکات زانیان و بیستان نایه‌ته‌کانی خوا که‌سانیک

باوه‌پیان پی ناکهن و گالته‌یان پی ده‌که‌ن هه‌تا ئه‌و باسه ئه‌گۆپن و ده‌چه‌ن سه‌ر قسه‌یه‌کی تر و واز له‌و کاره‌یان دینن ئیوه له‌گه‌ل‌یان دامه‌نیشن ئه‌گینا ئیوه‌یش له‌گونا‌ه وتاوان وه‌ک ئه‌وان ده‌بن، دیاره‌ خوای گه‌وره‌ش له‌پۆژی قیامه‌تدا گشت دووپوو بی باوه‌په‌کان له‌دۆزه‌خ کۆ ده‌کاته‌وه).

فه‌رمانی به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) کردووه له‌ گه‌ل چاکه‌کاراندا دانیشی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاصِرٌ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) (۲۸) الکهف) واته: دان به‌ خۆت بگه‌ره له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌ی که به‌یانیان و ئیواران له‌ په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه و ده‌په‌رستن و ته‌نیا ره‌زامه‌ندی ئه‌ویشیان ده‌وی ئیتر داران یان نه‌دار به‌هین یان بی هین، هه‌رگیز چاوپشت لیان کل نه‌که‌یت و پشتگوێیان نه‌خه‌یت، به‌ مه‌به‌ستی ئه‌وه روو له‌ جوانی و زه‌رق و به‌رقی ئه‌م دونیا‌یه بکه‌یت).

خوای گه‌وره فه‌رمانی کرد به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) له‌گه‌ل بیلال و عه‌ممار و سه‌لماندا دانیشی که له‌ هاوه‌له‌ هه‌ژاره‌کان بوون و دانه‌نیشی له‌گه‌ل گه‌وره‌ پیاوانی قوره‌یش و ئه‌وانیتردا، چونکه پیغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) له‌ گه‌ل ئه‌واندا داده‌نیشته به‌ ته‌ماحی ئه‌وه‌ی ئیمان به‌هین دلته‌وایی ده‌کردن به‌لام خوای گه‌وره نه‌هی لی کرد له‌و کاره‌ی چونکه ئه‌وان وتیان: ئه‌وانه له‌خۆت دوور بکه‌ره‌وه تاکو ئیمه له‌گه‌ل تۆدا دانیشین و گویت لی بگرین، پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سوور بوو له‌سه‌ر خه‌یرو چاکه‌ ویستی بۆ ئه‌و هه‌ژارانه مه‌جلیسی تر دابنی، وه‌کو وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی پیاو ماقولانی قوره‌یش به‌ته‌ماحی ئیسلام بوونیان، جا خوای گه‌وره نه‌هی لی کرد ئه‌و کاره بکات له‌ پیش ئه‌وه‌ی بیکات، فه‌رمووی: (وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبُهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا) الکهف / ۲۸) واته: به‌ گوئی ئه‌وه مه‌که — که له‌ به‌ر لاساری خۆی — دلمان بی ناگا کرد له‌ یادی خۆمان بۆیه هه‌میشه سه‌ری کردۆته دنیا و شوینی هه‌وا و

ئارەزووى خۆى كە وتوۋە وازى لە ھەرمانى خۋاى گەرە ھىناۋە و ھەموو كارو
ھەرمانىكى لەرادە و لە سنوور دەرچوۋە).

چونكە خۋاى گەرە زانى ئەوانە ئەم دىنە ۋەرنەگرن و ئيمان ناھىتن بۆيە پىى
ھەرموو: (وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ
شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ (۵۲) الانعام)
مەبەست لە: (وعرفه فإن جلس معه بعدما علم فاتقه فإنه صاحب هوى).

واتە تۆ ئامۆزگارى دەكەيت دوور بکە ویتەو ە لەتیکەل بوون و دانىشتنى
خراپە کاران، جا ئەگەر ئامۆزگارییەكەى تۆى ۋەرنەگرت ئەوا لىى بە دووربە، چونكە
ئەو لەگەل بیدعە کاراندا دانىشتوۋە لەكاتیکدا عىلمى ھەبوۋە نەك دانىشتوۋە و
نەیزانىبى.

﴿۱۴۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وإذا سمعت الرجل تأتيه بالأثر فلا يريده ويريد

القرآن فلا تشك أنه رجل قد احتوى على الزندقة فقم من عنده ودعه).

واته: ئەگەر بیستت کابرایه‌ک فەرمووده‌ی بۆ ده‌هینیت‌وه که‌چی نایه‌وێ و ته‌نها قورئانی ده‌وێ ئەوا هیچ گومان‌ت نه‌بی ئەو که‌سه زنده‌قه‌ی تیدا‌یه، بۆیه لای ئەو هه‌سته‌و وازی لی به‌ینه.

پاڤه/

کۆمه‌لێک خه‌لکی هه‌ن پێیان ده‌گوتری‌ت: (قورئانییه‌کان) به‌باوه‌ری خۆیان ته‌نها قورئان ده‌که‌نه به‌لگه‌و سوننه‌ت په‌د ده‌که‌نه‌وه، بزانه ئەوانه زه‌ندیقن، چونکه کارکردن به‌سوننه‌ت کارکردنه به‌قورئان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُم عَنْهُ فَانْتَهُوا) (الحشر/۷)

له به‌ر ئەوه سوننه‌ت ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل/۴۴) واته: وا بۆ تۆش ئەم قورئانه‌مان دابه‌زنده‌ خوارێ بۆ ئەوه‌ی بۆ ئەو خه‌لکه پوون بکه‌یت‌وه ئەوه‌ی بۆیان دابه‌زێنراوه و به‌شکو بیر بکه‌نه‌وه و پێنا بین).

ئەو (قورئانییان‌ه) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی ده‌رباره‌ی ئەوان داوه‌و فەرموویه‌تی: (رب رجل شعبان على أريكته، يقول: بينا وبينكم كتاب الله، فما كان فيه من حلال احللناه وما كان فيه من حرام حرمناه) واته: خه‌ریکه‌ وای لی دیت که‌سیکی تیر له‌سه‌ر قه‌نه‌قه‌که‌ی دانیشته‌وه ده‌لئیت: نێوان ئێمه‌و ئێوه کیتابه‌که‌ی خودایه (قورئانه) (واته: ته‌نها ئەم قورئانه‌مان به‌سه) ئەوه‌ی هه‌لال بوو تیا‌یدا ئەوا هه‌لالی ده‌که‌ین و ئەوه‌ی هه‌رام بوو تیا‌یدا ئەوا هه‌رامی ده‌که‌ین) ئەمجار پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)

فەرمووی: (أَلَا وَإِنِّي أُوتِيتُ الْقُرْآنَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ) ^{۳۲۰} واتە: خوای گەورە قورئانی پى بەخشیوم و هاوشیۆه که ی له گەلدايه (واتە: سوننەت).

خوای گەورە دەفەرموئیت: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳)) واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) (إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم) جا فەرموودەکان وەحیەن لە خوداوه، هەرچەندە وشەکانى لە پێغەمبەرەوهیه (ﷺ) بەلام ماناکەى لە خوداوهیه.

جا ئەو کەسەى تەنها قورئان دەکاتە بەلگە بەبانگەشەى خۆى سوننەت ناکاتە بەلگە، ئەو کەسێکى زەندىقە واتە: موناڤقە، مەبەست لە زەندىق دووڤووه، ئەمە مانای ئەو دەستەواژەیه: (قد احتوى على الزندقة).

مەبەست لە: (فقم من عنده ودعه).

لەگەلیدا دامەنیشە، چونکە هەندى کەس دەلێن: ئەمە قورئان دەکا بە بەلگە، بۆیە پێى مەغرور دەبن، لە کاتی کدا ئەو کارى بە قورئان نەکردووه، چونکە قورئان فەرمانى کردووه بە وەرگرتنى سوننەت، کەواتە ئەم کەسە قورئانى نەکردووتە بەلگە، بەلکو دەیهوێ خۆى داپۆشی و خەلکى هەل خەلەتێنى.

﴿١٤٧﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم أن الأهواء كلها ردية تدعو كلها إلى السيف، وأردؤها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة).

واته: بزانه ئاره‌زووه‌كان هه‌مووی خراپن هه‌مووی بانگه‌شه ده‌که‌ن بۆ شمشیر، له هه‌موویان خراپتر وکوفرتتر (روافض) و (المعتزله) و (الجهمية) ن جا ئه‌وانه خه‌لکی ده‌گێڕنه‌وه بۆ له‌کارخستن (تعطيل) و (زنده‌قه).

پاڤه /

مه‌به‌ست له: (واعلم أن الأهواء كلها ردية).

الاهواء: ئه‌وه‌یه که جیاوازه له گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا له‌مه‌زه‌ب و بۆچوون و بیڕۆکه‌کان، جا ئه‌وه‌ی له گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا جیاوازه له‌بۆچوون و مه‌زه‌به‌کان و بیڕۆکه‌کان و حزبه‌کان و جگه له‌وانه ئه‌وانه هه‌موو له‌ئاره‌زووه‌یه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٥٠) القصص) واته: خو ئه‌گه‌ر وه‌لامیان نه‌دایته‌وه، ئه‌وه بزانه که ئه‌وانه هه‌ر په‌یره‌وی له ئاره‌زووی خۆیان ئه‌که‌ن، چ که‌سی گومرا‌تره له‌و که‌سه‌ی په‌یره‌وی هه‌وا و ئاره‌زووی خۆی کردووه، بێ ئه‌وه‌ی هیچ پێنویستیکی له‌خواوه هه‌بێ...؟ به‌راستی خواش پێنویستی گه‌لی سته‌مکار ناکات).

جا ئه‌مه واجب له‌سه‌ر موس‌لمان شوینی ئه‌وه بکه‌وێت له‌خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه (ﷺ) هاتووه‌و شوینی ئه‌وه نه‌که‌وێت نه‌فسه‌که‌ی حه‌زی لێیه‌تی، یان فلان و فیسان ده‌یلئیت، پێویسته له‌سه‌ر موس‌لمان قسه‌ی خه‌لکی به‌راورد بکات له‌گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا جا ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا ده‌گونجی و ه‌ری ده‌گری و ئه‌وه‌ی

لەگەل قورئان و سوننەتدا نەگونجى ئەوا وازى لى دەھىنى، ئەمە خاوەنى حەقە، بەلام ئەوھى لەگەل خەلگىدا دەپوات بۆ ھەر كۆى بپۆن، دەبىتە گەمژەيەك ھەرگىز بىر ناكاتەوھ لەوھى ئەوان لەسەرى دەپۆن، ئەوھى ئەوان لەسەرى دەپۆن تاقى ناكاتەوھ ئا ئەو كەسە خاوەنى ئارەزووھ و شوپىنى ئارەزووھ كەى دەكەوئىت.

مەبەست لە: (تدعو كلها إلى السيف).

واتە: ئارەزووھكان خەلكى بەرھەو فیتنە بانگ دەكەن، جا ئەو جەنگانەى لە نىوان موسلماناندا پوویداو بووھ ھۆى تىكچوونى يەكپىزى موسلمانان، ھەر ھەمووى بە ھۆى ئارەزوو پەرستانەوھ پوویدا لە موعتەزىلەو خەوارىج و جگە لەوان، جا ئەوانە ھۆى فیتنەكان بوون، ھىچ فیتنەيەك پووى نەداوھ ئىللا لە پىگای ئەوانەوھ نەبى و بەھۆى ئەوانەوھ نەبى.

كۆى بوو ئەو كەسەى ئىمامى عوسمانى كوشت؟

كۆى بوو ئەو كەسەى ئىمامى عەلى كوشت؟

كۆى بوو ئاگرى فیتنەى ھەلگىرساند لەنىوان موسلماناندا لەپاش ئەوھ ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

كۆى بوون ئەوانەى كە (مأمون) و ئەوانەى پاش ئەو ھاتن ھەلخەلە تاند بە تاقىكردنەوھى ئەھلى سوننە تاكو ئىمامى (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) يان پاكىشاو لىيانداو بەندىيان كرد، ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

كۆى بوو ئەو كەسەى (شیخ الاسلام ابن تیمیہ) ى بەند كردو تاكو لەبەندىخانەدا كۆچى دواىي كرد ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

بۆيە پىويستە لەسەرمان ئاگادارى ئەوانە بىن، چونكە خراپەيان لەكۆتايدا بەرھەو تىكدانى يەكپىزى موسلمانان دەبات، دەرچوون لەدژى كارىبە دەستانى موسلمانان و

تەڭدەنى جەمەتى مۇسلمانان، بۇ ئەۋەى بېنە پارچە پارچە وچەندىن حەزبەۋە
لەجىياتى ئەۋەى بېنە يەك ئوممەت.

مەبەستە لە: (وأردؤها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية).

ئەۋانە خراپترىن ئارەزوۋ پەرستانن، لەسەرۋى ھەمويانەۋە (رافضە) كان لە
مەزھەبى شىعە، ناويان لىئىرا (رافضە) چونكە (زىدى كۆپى على كۆپى الحسين) يان
پەدكردەۋە پىي پازى نەبوون كاتى بانگيان كرد بۇ ئەۋەى ھاۋدەنگى ئەۋان بىت لە
جۆيىندان بە (ئەبۇ بەكر و عومەر) وتى: (نەخىر ئەبۇ بەكر و عومەر ھەردوۋە زىرى
پىغەمبەرى خواﷺ) بوون كاتى ئەۋ پازى نەبوو لە گەلىاندا ھاۋدەنگ بىت، وتيان:
كەۋاتە ئىمە تۆ (رفض) دەكەين، بۆيە ناويان نرا (رافضە).

(الجهمية): شوئىنكە وتوانى (الجهمى كۆپى الصفوان) ن، لە پىشدا چەند جارىك
باسمان كردوۋە.

(المعتزلة): شوئىنكە وتوانى (عمروى كۆپى عبىد) و (واصل كۆپى العطاء) لە
مەجلىسەكانى (الحسن البصرى) جىابوونەۋە لەپى لاياندا و عىلميان لە زانايانى
سوننەۋە ۋەرنەگرت، بۆيە پىيان دەگوتىت (موعتەزىلە).

مەبەستە لە: (فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة).

التعطيل: لە كارخستىن: برىتتە لە نەفى كردنى ناۋو سىفەتەكانى خوا.

الزندقة: برىتتە لە پەدكردەۋەى قورئان و سوننەت، لە جىي ئەۋانە شوئىنى ھەزە
ئارەزوۋكانيان دەكەون.

﴿١٤٨﴾ نوسەر دەلێت: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه إنما أراد محمداً (ﷺ) وقد آذاه في قبره).

واتە: بزانه هەر کەسێ قسەى بە یەكێك لە هاوێلانێ (محمد) (ﷺ) کرد ئەوا بزانه ئەو کەسە مەبەستى (محمد) (ﷺ) و ئازارى ئەوى داوه لە گۆرە کەیدا.

﴿١٤٩﴾ نوسەر دەلێت: (وإذا ظهر لك من إنسان شيء من البدع فاحذره فإن الذي أخفى عنك أكثر مما أظهر).

واتە: ئەگەر لە هەر کەسێکەوه شتێکی بیدەت بۆ دەرکەوت ئەوه ئاگاداری بە چۆنکە ئەوهى لێت شارداراوەتەوه لەوه زۆرتەرە بۆت ئاشکرا بووه.

پاڤه/

مەبەست لە: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ).

واتە: هەر کەسێ جوین بە هاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بدات و بە کەمیان بزانی ئەوه جوینى بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوه چونکە ئەوانە هاوپیۆ هاوێل و یارمەتى دەرو پشتیوانى ئەو بوون، جا ئەگەر تانەیان لى بدا ئەوا تانەى لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوه، چونکە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆى ئەوانى کۆکردەوه، هەرئەویش بوو سەرکردایەتى ئەوانى دەکردو کاروبارى ئەوانى بە پێوه دەبرد، ئەمەش تانەدانه لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کەوا ئەو هاوپیۆتى کەسانى خراپى کردووه، ئەمەش تانەدانه لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، دەلێن: (الجبت والطاغوت) مەبەستیان (ئەبوبەکر و عومەر) ئە، ئەمەش تانەدانه لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، چۆن دەبێ هەردوو هاوپیۆ و هەردوو وزیرە کەى (جبت و طاغوت) بن؟ کەواتە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) تێناگات و

نازانی! داوا له‌خوا ده‌که‌ین بمانپاریزی، هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی هاوه‌لانی ده‌کردو مه‌دحی ده‌کردن، که‌واته ئه‌و حه‌قیقه‌تی ئه‌وانی نه‌زانیه!! پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) دا فه‌رموویه‌تی: (لا تسبوا أصحابی، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا نصيفه)^{٣٢٦} واته: جنیو به‌یارانی من مه‌ده‌ن، سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته ئه‌گه‌ریه‌کی له‌ئیه به‌ئهن‌دازه‌ی کیوی ئوحوو ئالتون بکات به‌خیر، ئه‌وا ناگاته مشتی یه‌کی له‌وان و به‌نیوه‌ی مشتیکیش).

مه‌دحی ئه‌وان ده‌کات، که‌واته پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌له‌ی کرد له‌مه‌دح و سه‌نای ئه‌واندا له‌کاتی‌که‌دا ئه‌وان خراپه‌کارو (جبت و طاغوت) و بی باوه‌پن، ئه‌مه تانه‌دانه له‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، به‌لکو ئه‌وه تانه‌دانه له‌قورئان...

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (١٨) الفتح).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ (١١٧) التوبة).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَدَّمُونَ يُغْفِرُهُمْ اللَّهُ عَنَّا وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة).

که‌واته ئه‌مه له‌که‌دارکردنی قورئانه که مه‌دحی ئه‌وانی کردووه، جا هه‌رکه‌سی یه‌ک گه‌ردیله ئیمان له‌دلیدا هه‌بی ئه‌وا جوین به‌هاوه‌لان نادات.

مەبەست لە: (فاعلم أنه إنما أراد محمداً ﷺ) وقد آذاه في قبره).

هەرکەسى جوین بە ھاوێلان بەدات ئەوا ئازاری پیغەمبەرى خواى (ﷺ) داوێ لە گۆرەکیدە چونکە ئەو پازى نابى جوین بە ھاوێلانى بەدریت، لە کاتیکدا خواى گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا) (٥٧) الاحزاب) واتە: بەراستی ئەو کەسانەى ئازارو ئەزیەتى خواو پەيامبەرە کەى دەدەن خوا لە دنیاو لە قیامەتدا نفرینى لى کردوون و لە میهرەبانى خۆى دووری خستوونەتەوێ سزایە کى زۆر سوککەرى بۆ ئامادە کردوون).

جا هەرکەسى جوین بە ھاوێلان بەدات ئەوا ئازاری خواو پیغەمبەرە کەى (ﷺ) داوێ، ئەمەش تاییەت نییە بە ئەو کاتەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لە زیاندا بوو بە لکو ئازاری دەدات لە کاتیکدا ئەو لە گۆرەکیدایە لە پاش مردنى، جا هەرکەسى ئەوێ بکات ئەوێ نەفرەت لیکراوێ (ملعونه): (لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا) داوا لە خوا دەکەین بمانپاریزی.

﴿۱۵۰﴾ نوسہر دہلّیت: (وإذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه، واجلس معه، فإنه ليس تضرک معصيته).

واتہ: نہ گہر کہ سیکت بینی ریگا و مہ زہہ بی باش نہ بوو، کہ سیکی (فاسق) و (فاجر) بوو، خاوندی سہرپیچی و ستہ مکار بوو بہ لام نہ ہلی سوننہیہ نہ وہ ہاوپیتی بکہ و لہ گہ لیدا دابنیشہ، چونکہ نہ و سہرپیچیہ کہی زیانت پی ناگہیہ نی.

پافہ /

مہ بہ ست لہ: (وإذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه) ہاوپیتی کردنی کہ سیکی (فاسق) ی سوننی ہرچہ ندہ (فسق) و نہ نجامدانی سہرپیچی تیدا بیت و دانیشتن لہ گہ لّ نہ ودا باشترہ لہ دانیشتن لہ گہ لّ کہ سی (مبتدع) دا، چونکہ کہ سی سہرپیچیکار دہ زانی نہ وہ سہرپیچیکارہ، تکای نہ وہی لّ دہ کریّ تہ وبہ بکات بہ جیاواز لہ گہ لّ کہ سی (مبتدع) دا، نہ و وادہ زانیّ خوی لہ سہر حہ قہ بویہ تہ وبہ ناکات، جا (مبتدع) لہ کان بہ زوری تہ وبہ ناکہن چونکہ نہ وان وادہ زانن لہ سہر حہ قن نہ مہش مانای نہ وہ نییہ لہ گہ لّ سہرپیچیکاراندا دانیشی، بہ لکو مانای نہ وہیہ دانیشتن لہ گہ لّ سہرپیچیکاراندا لہ نہ ہلی سوننہ باشترہ لہ دانیشتن لہ گہ لّ (مبتدع) دا ہرچہ ندہ پوالہت و پووکہشیان خواپہ رستی و چاکہ کاربن، نہ مہ مہ بہ ستی نوسہرہ، گومانیش لہ وہ دا نییہ بیدعہ خراپہ و لای شہیتان خوشہ ویستترہ لہ سہرپیچی، چونکہ خاوندی بیدعہ تہ وبہی لّ ناکات، بہ جیاواز لہ گہ لّ سہرپیچیکاردا نہ و نہ و تکای نہ وہی لّ دہ کریّ تہ وبہی لّ بکات، چونکہ باوہ پی وایہ نہ وہ سہرپیچیہ و شہرم دہ کات و ناشکرای ناکات بہ جیاواز لہ گہ لّ (مبتدع) دا.

مەبەست لە: (وهو من أهل السنة فاصحه).

واتە: بە مەرجی ئەئىسلام دەرنەچى بەلکو خاوەنى چەند تاوانىكى گەورە جگە لە شىرك و بىدەى نىيە، جادانىشتنى تۆ لەگەڵ ئەودا ئەوا سووكترە لەدانىشتن لەگەڵ (مبتدع)دا، هەرچەندە كەابراى (مبتدع) تەقواو چاكسازى خۆى دەرخات، هەرودەكو باسمان كرد مانای ئەو نىيە شەيخ پیت دەفەرموى برۆ لەگەڵ سەرپيچىكاراندا دانىشە، بەلکو ئەو بەراورد دەكات لەنێوان خراپەى دانىشتن لەگەڵ سەرپيچىكارو خراپەى دانىشتن لەگەڵ (مبتدع)دا، جا خراپەى دانىشتن لەگەڵ (مبتدع)دا توندترە لەدانىشتن لەگەڵ سەرپيچىكاردا، ئەى چۆنە لەگەڵ كەسىكى خاوەن سوننە دەستى گرتوو بەدینهكەىو دەدانىشى؟ ئەگەر دانىشتن لەگەڵ سوننەىكى سەرپيچىكاردا باشتەر بێت لەدانىشتن لەگەڵ (مبتدع)دا، جا چۆنە بەدانىشتن لەگەڵ كەسىكى سوننى پيئەموى كراو دەستى بەدینهكەو گرتبى؟ ئەمە بە راستى (الجليس الصالح)ە.

مەبەست لە: (فإنه ليس تضرک معصيته).

چونكە سەرپيچىيەكەى لەسەر خۆيەتى ئەمە لەباسى بەراوردهو، بەلام كەسى (مبتدع) بىدەكەى زىانت پى دەگەيەنى.

نوسەر دەلالت: (وإذا رأيت الرجل مجتهدا في العبادة متقشفا محترقا بالعبادة صاحب هوى فلا تجلس معه ولا تسمع كلامه ولا تمش معه في طريق فإن لا آمن أن تستحلي طريقه فتهلك معه).

واتە: ئەگەر كەابرايەكت بينى لە خواپەرستیدا زۆر هەولێ دەداو وازی لە دنیا هیناوە و لە ناو عیبادەتدا سووتاو بێت بەلام خاوەنى ئارەزوو بوو، ئەوا لەگەڵیدا دامەنیشەو گوێبىستى قسەكانى مەبە، لە پێگاشدا لەگەڵیدا پى مەكە، چونكە من دلتیا نیم پێگاكەى حەلال بەكەیتو لەگەڵ ئەودا بەهەلاكتەدا بجیت.

پاڤه/

مەبەست لە: (وإذا رأيت الرجل مجتهدا في العبادة متقشفا محترقا بالعبادة صاحب هوى فلا تجلس معه ولا تسمع كلامه).

هەرگیز مەغرور مەبە بەوھى كەسانى (مبتدع) دەرى دەخەن لەخواپەرستى و زوھدو شەونویژ کردن، لەبەر ئەوھى ئارەزوو و بیدەى ھەيە ئەوا هەرگیز نەرم و نیا ن مەبە لەگەڵیدا، دووریکەوھ لێى ئەو پەرى دوورکەوتنەوھ، ھەرەكو ھەندى لەسەلەف دەلێن: (اقتصاد في سنة خير من اجتهاد في بدعة)^{٣٢٧}.

مەبەست لە: (ولا تمسّ معه في طريق).

ئەمە (عطف) لە سەر ئەوھى پێشى ھاتووھ لە ئاگادارکردنەوھ لە ھاوپیى (مبتدع) ھو دانێشتن لەگەڵیاندا، پێغەمبەرى خواش (ﷺ) لەوھ ئاگادارى کردینەتەوھ، دەفەرمویت: (ایاکم ومحدثات الأمور)، (ایاکم) ئەمە ئاگادارکردنەوھ، فەرموویەتى (شر الامور محدثاتها)^{٣٢٨} جا بیدە خراپترە لە سەرپێچى، كەسى (مبتدع) ش خراپترە لەسەرپێچىكار، بۆیە پێویستە ئاگادارى ئەم بابەتە بین، (ولا تمسّ معه في طريق) چونكە ئەو كارت لى دەكات و تووشى بیدەكەى خۆیت دەكات، تۆ گومانى باشت بۆى ھەيە، چونكە ئەو خۆى بە خواپەرست و زاھید دەرخستووھ، بۆیە بیدەكەى دیت بۆت، ئەوھش زۆر ترسناكە، ھەرەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نمونەى لەسەر ھاوھلى چاك ھیناوەتەوھ بەمیسك فرۆش، جا یان لەمیسكەكەى خۆیت پى دەبەخشى وەیان لێى دەكړى وەیان بۆنێكى خۆشت دەست دەكەوى چونكە تۆلای ئەو دانێشتووى، ئەگەر ھیچت دەست نەكەوى نە بەپێدان و نە بە فرۆشتن ئەوا تۆ ھەر بۆنى ميسك دەكەیت لە

٣٢٧ / رواية الطبراني ومحمد بن نصر وابن بطّة .

٣٢٨ / سبق تخريجه .

کاتیکدا تۆ لای ئەو دانیشتووی بەلام ھاوێلى خراپ ئەو وەکو ئاسنگەر وایە یان جل و بەرگەگەت دەسوتینى وەیان بۆنیکى پىس دیت بەسەرتدا ^{٣٢٩}.

ئەمەش جى بەجى دەبى بەسەر جەماعەتى (تەبلىغ) دا ئەوانەى خەلکى زۆر ئەمۆ پىیانەو و مەغرور بوو، چونکە خواپەرستى و تەوبەدانى سەرپىچىکارانى لى دەردەگەوێت ھەر وەکو دەلێن، توندى کاریگەرییان بەسەر ئەوانەى ھاوپیتیان دەکەن، بەلام سەرپىچىکاران دەردەگەن لەسەرپىچىبەو بۆ بیدعە، بیدعەش لەسەرپىچى خراپترە، سەرپىچىکارىكى ئەھلى سوننە باشترە لە خواپەرستىكى ئەھلى بیدعە، بۆیە دەبى ئاگادارى ئەو بىن.

من ئەم قەسەم نەگوتوو لەرقى ئەو خەیرەى تىایاندایە - ئەگەر خەیریان تیدا بێت - بەلکو ئەمەم گوت لەرقى ئەو بیدعە، چونکە بیدعەگە خەیرەگە لەناو دەبات.

ئەو بیدعانەى لای جەماعەتى تەبلىغ ھەيە کۆمەلێک لەوانەى ھاوپیتیانى کردوو و ئەمجار تەوبەى کردوو لە ھاوپیتیان باسى کردوو و چەندین کتیبیان نوسیو لەوریاکردنەو و خەلکى لییان و پوونکردنەو بیدعەکانیان.

ھەرچەندە شەيخ (محمەدى كورى ابراهيم) لەسەرەتای کارەگەیانەو مۆلەتى بەھەندىکیان دا بۆ ئەو وەى لە (المملکە) دا بانگەواز بکەن، چونکە کارەگەى ئەوانى لا پوون نەبوو وە، بەلام کاتى کارەگەى ئەوانى بۆ پوون بوو وە بەتوندى وەلامى دانەو، ھەر وەکو لە (مجموع الفتاوى) کەیدا ھاتوو ^{٣٣٠}، ئەو مەرجى لەسەریان دانا بوو بۆ بانگەوازکردن بۆ یەکتاپەرستى بەلام ئەوان مەرجەگەیان نەبردە سەر، ھەر وەھا لەسەرەتادا شەيخ (ابن باز) وەسف و سەنای ئەوانى کرد چونکە کارەگەى لا پوون نەبوو وە، بەلام کاتى بۆى پوون بوو وە لەقەسەگەى گەراپەو و فەرمووى: (ھىچ

٣٢٩ / رواه البخارى (١٩٩٥) ومسلم (٢٦٢٨) .

٣٣٠ / (٢٢٧/١) .

كەسىك لەگەل ئەواندا دەرنەچى ئىللا كەسىك بىھوى بانگيان بكات بۆحق و
يەكتاپەرستى و ئىنكارى ئەوھيان لى بكات ئەوان لەسەرى دەپۆن^{۳۳۱} ئا بەم شىۋەيەى
فەرموو، ھەرچەندە خاوەن بىدعە بانگەواز وەرناگرىت، ھەرۋەھا خاوەنى مەنھەج لە
مەنھەجەكەى خۆى ناگەرپۆتتەو كە بەيەى شەيخەكانى لەسەر داوھ.

مەبەست لە: (فإني لا آمن أن تستحلي طريقه فتهلك معه).

ئەمە ئەنجامەكەيەتى ئەگەر لەگەل ئەواندا پرى بكەيت و دانىشى و حالى ئەوت بەدل
بىت، جا بىدعەكەى دەگاتە تۆر تۆيش وەرى دەگرىت و بەھەلا كەتدا دەچى و دەبىتە
كەسىكى (مبتدع)، جا ترسناكىيەكە زۆر توندە لەلايەن (مبتدع) ھوھ چەندىش زۆر
لەم سەردەمەدا، بەلام دەبى بزانين بىدعە چى يەو چۆنە، چونكە ھەندى كەس ھەيە
ھەموو شتىك لای ئەو بىدعەيە، بىدعە چەند رىسايەكى خۆى ھەيە، جا ئەگەر ئەوھ جى
بەجى بوو و دەرکەوت ئەوھى لەسەريەتى بىدعەيە ئەوا لەگەلیدا دامەنىشە و ھاوپرىتى
مەكە.

نوسەر دەئىت: (رأى يونس بن عبيد ابنه وقد خرج من عند صاحب هوى، فقال: يا بني
من أين خرجت؟ قال: من عند عمرو بن عبيد، قال: يا بني لأن أراك خرجت من بيت خنثى
أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان وفلان ولأن تلقى الله يا بُني زانيا فاسقا سارقا خائنا،
أحب إلي من أن تلقاه بقول أهل الأهواء).

أفلا ترى أن يونس بن عبيد قد علم أن الخنثى لا يضل ابنه عن دينه وأن صاحب البدعة
يضلّه حتى يكفره.

واتە: (يونسى كوپى عبید) كۆپەكەى خۆى بىنى لای ئارەزوو پەرستىكەو
 دەرچوو فەرمووى: _ كۆپم لەكوپۆو دەرچوویت؟ وتى: لای (عمروى كوپى عبید)ەو،
 وتى: كۆپم، ئەگەر بتبىنم لەمالى (نۆرەموككەو) دەرچىت پىم خۆشترە بتبىنم
 لەمالى فلان و فلانەو دەرچى، كۆپەكەم، ئەگەر بگەیتە خواكەى خۆت وەكو كەسىكى
 زىناكارى فاسقى دزى خائىن، پىم خۆشترە پىى بگەیت لەسەر قسەى ئارەزوو پەرستان
 بیت).

ئايە نابىنى (يونسى كوپى عبید) زانیویەتى كەسىكى (نۆرەموك) كۆپەكەى
 گومرا ناكات لە دینەكەیدا، بەلام ئارەزوو پەرست گومراى دەكات تاكو كوفر دەكات.

پاڤە/

مەبەست لە: (راى يونس بن عبید ابنە وقد خرج من عند صاحب هوى، فقال: يا بني من
 أين خرجت؟ قال: من عند عمرو بن عبید - (عمروى كوپى عبید) شەىخى موعتەزىلەكانە)
 - قال: يا بني لأن أراك خرجت من بيت خنثى أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان
 وفلان).

ئەم وشەیه (خنثى) پوون نىیە، لەهەندى نوسخەدا هاتوو (من بيت هيتى) ئەویش
 ھەر پوون نىیە، بەلام مەبەستەكەى ئەوێە لەگەل بیدعەكاراندا دامەنىشە، جا ئەگەر
 تۆلای كەسىكى سوننىیەو دەرچىت بەلام سەرپىچىكارە ئەو سووك و ئاسانترە
 لەوێ لای خاوەن بیدعەیهكەو دانىشى، ئەمە ئەوێە يونس كۆپەكەى خۆى لى
 ئاگادار كۆدووەتەو، چونكە ئەو لای (عمروى كوپى عبید) دانىشتوو كە گەرەى
 موعتەزىلەكانە، جا ئەو لای موسلمانىكى سوننى دانىشى ھەرچەندە لەدینەكەیدا
 نوقسانى ھەبى ئەو ئاسانترەو زیانەكەى كەمترە لەدانىشتن لەلای (مبتدع)ك.

لەو ھەركەت ڤىرېوونە، لای ئارەزوو پەرستان و بیدعەکاران ڤىر مەبە، بەلكو لەسەر دەستی ئەھلى سوننە ڤىر بە، لەسەر دەستی زانایانى سوننە، زانایانى عەقیدەى تەواو، ھەر ھەكو (مەھمدى كوپى سىرىن) ڤەرموویەتى: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ فَانظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ)^{٣٣٢} واتە: (ئەم عىلمە دینە كە وابوو تەماشاكەن بزەنن دینەكەتان لە چ كەسێكەو ھەردەگرن) جا ئەگەر تەنھا دانىشتن لایان ھىندە ترسناك بىت، چۆنە ڤىرېوون لەسەر دەستی ئەو (مبتدع)انە؟؟!!

مەبەست لە: (وَلَأَنْ تَلْقَى اللَّهَ يَا بُنَيَّ زَانِيَا فَاسْقَا سَارِقًا خَائِنًا، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَلْقَاهُ بِقَوْلِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ).

بەكوپەكەى دەلالت: (و ھەكو كەسێكى سەرپىچىكارى خاوەن تاوانى گەورە بمریت جگە لەشیرك ئەوا تۆ چاوەپوانى پەحمەتى خوا دەكەیت، خواى گەورە دەڤەرمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا (٤٨) النساء).

تەنەنەت ھەرچەندە خاوەنى تاوانى گەورە سزا بدريت لەئەگەردا ئەوا ئایندەى بۆ بەھەشتەو بە ھەتا ھەتایی لەئەگەردا نامىنیتەو، بەلام خاوەنى بیدعە پەنگە بیدعەكەى بەرەو كوفر پەلكیشى بكات و بىیتە لەوانەى تا ھەتاھەتایی لەئەگەردا دەمىنیتەو، چونكە لەدیندا شتى تازەى داھینا كە لە دیندا نییە، كەسى سەرپىچىكار نەىگوتوو ھەركەتێكەى بەشێكە لە دین، جا لەسەر تاوانىكى گەورە بمریت جگە لەشیرك سووك و ئاسانترە لەسەر بیدعە بمریت، ئەمەش قەسەى كى زۆر ئاشكرايە.

مەبەست لە: (أَفَلَا تَرَى أَنَّ يُونُسَ بْنَ عُبَيْدٍ قَدْ عَلِمَ أَنَّ الْخَنْثَى لَا يَضِلُّ ابْنَهُ عَنْ دِينِهِ وَأَنَّ صَاحِبَ الْبِدْعَةِ يَضِلُّهُ حَتَّى يَكْفُرَ).

نہ مہ حکیمہ تہ کہ یہ کہ لہ گہ لَ کہ سی (مبتدع) دا دانانیشی، بہ لَام نہ گہ ر لای کہ سیکی سوننی دانیشی ہہ رچہ ندہ کہ م و کووپی لہ دین و ئیمانہ کہ یدا ہہ بی، جا نہ و زیانہ ی لہ نہ نجامی دانیشتن لہ گہ لَ (مبتدع) دا دروست دہ بی سہ خترو توندترہ لہ و زیانہ ی لہ گہ لَ کہ سیکی سوننی سہ ریچیکار دا دروست دہ بی، چونکہ خواہنی بیدعہ بانگت دہ کات بۆ بیدعہ کہ ی و بۆ جیاوازی کردن لہ گہ لَ کیتاب و سوننہ دا، بہ لَام کہ سی سہ ریچیکار لہ کیتاب و سوننہ دوورت ناکاتہ و ہ و ہانت نادا بۆ دوورکہ و تنہ و ہ لہ شوینکہ و تنی سوننہ ہہ رگیز۔

جا جياواڙي ههيه له نڀوان پښتيايه کاني هم و پښتيايه کاني نه ودا، نه وپه پري کاري نه و ته نها جوانکاري کړدني نه نجامداني سه رپي چيپه که به لام هانت بدات بو دوورکه و تنه وه له سوننه نه و نه خبر، هه رگيز ټاگادارت ناکاته وه.

دوورت ناکاته وه له سوننه به لکو پېژ له سوننه ده گړیتو به مەزنی ده زانی به جیاواز له گەل مبتدع دا نه و نه و هه رگیز سوننه به مەزن نازانی.

﴿١٥١﴾ نوسەر دەئیت: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة وانظر من تجالس وممن تسمع ومن تصحب فإن الخلق كأنهم في ردة إلا من عصم الله منهم).

واتە: ئاگاداربەو ئەمجار ئاگادارى كەسانى زەمانى خۆت بە بەتايبەتى، تەماشىا بكە لەگەڵ كێدا دادەنیشى، ئەوانەى گويىبىستيان دەبى و ئەوانەى ھاوئيتيان دەكەيت، چونكە خەلكى ھەر دەئیتى لە ھەلگەپانەو دەدان ئىللا ئەوانە نەبى خوائ گەورە پاراستوونى.

پاڤە /

مەبەست لە: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة).

چونكە لەكاتى دانەرى ئەم كتيبەدا (بەربەھارى) فیتنەكان زۆر مەزن و گەورە بوون، بۆيە خەلكى ھەموو سەردەمىك ئاگاداردەكاتەو خراپەى ئارەزوو و بیدەعى تیدا دەرکەوتوو، جا ئەو ئاگاداریان دەكاتەو لیتى، ئەمەش تايبەت نىيە بەسەردەمى خۆيەو، بەلكو ھەموو سەردەمىك خراپەكارى و ئارەزوو و بانگەوازى پووچەلى تیدا بالۆ ببیتەو ئەو بەتوندى موسلمان ئاگادار دەكاتەو بۆ ئەوئەى ئاگاداریبەكەى وەرگرتى.

مەبەست لە: (وانظر من تجالس وممن تسمع ومن تصحب فإن الخلق كأنهم في ردة إلا من عصم الله منهم).

ئەمە لەسەردەمى خۆیدا ھەروەھا ئەمە دووبارە دەبیتەو، جا ئەم كاتەى ئیمەو ئەوئەى بەدوايدا دیت _والله اعلم_ توندترە چونكە ھەركاتيك زەمانە دوور بكەوئیتەو ئەوا فیتنەكان و خراپەكارى زۆر دەبن، سوننەت نامۆ دەبیت و ئەوانەى دەستى پێو دەگرن كەم دەبنەو، جا ترسەكە توندترە.

﴿١٥٢﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَذْكُرُ ابْنَ أَبِي دَوْادَ وَبَشَرَ الْمُرَيْسِيَّ وَثَمَامَةَ أَوْ أَبَا هَذِيلَ أَوْ هِشَامًا الْفُوطِيَّ أَوْ وَاحِدًا مِنْ أَتْبَاعِهِمْ وَأَشْيَاعِهِمْ فَاحْذَرِهِ فَإِنَّهُ صَاحِبُ بَدْعَةٍ فَإِنْ هُوَ لَاءَ كَانُوا عَلَى الرَّدَةِ، وَاتْرَكَ هَذَا الرَّجُلَ الَّذِي ذَكَرَهُمْ بِخَيْرٍ وَمَنْ ذَكَرَ مِنْهُمْ).

واتە: ئەگەر كەسێكت بێنى بە باشى باسى (ابن ابو دؤاد) و (بشر المریسی) و (ثمامة) یان (ابو هذیل) یان (هشام الفوطی) یان هەر یەكێك لە شوێنكە وتوان و جەماعەتى ئەوانى كرد ئەوا ئاگادارى بە چونكە ئەو خاوەنى بیدعەیه، چونكە ئەوانە لەسەر هەلگەرانەو بوون، واز لەو پیاوێ بەیتنە بە باش باسیان دەكات یان باسى یەكێك لەوان دەكات.

پاڤە/

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَذْكُرُ ابْنَ أَبِي دَوْادَ وَبَشَرَ الْمُرَيْسِيَّ وَثَمَامَةَ أَوْ أَبَا هَذِيلَ أَوْ هِشَامًا الْفُوطِيَّ).

ئەگەر كەسێكت بێنى ستایشى خراپەكاران و زانایانى گومپایى سەردەمى خۆى دەكرد وەكو ئەوانە كە بێچووى جەھەمیەكانن، بزانیانە ئەو كەسە فاسقە و كەسێكى خراپەكارە و كەسێكى گومپایە، چونكە ئەو ستایشیان ناكات تەنها لەبەر ئەوەى ئەوانى خۆش دەوێت و پێگای ئەوانى گرتۆتە بەر، ئەگەر كەسێكت بێنى ستایشى ئەهلى سوننە دەكات وەكو (ئیمامى ئەحمەد) و (ابن مبارك) هەروەها ستایشى زانایانى شوێنكە وتوان دەكات و ئەوانەى لەپاش ئەوان هاتوون بزانیانە ئەو كەسە خاوەنى خەيرو چاكەیه، چونكە ئەو ستایشى ئەهلى سوننە ناكات تەنها لەبەر ئەوەى سوننەى خۆش دەوێت و دەستى پێوێ گرتووە، ئەمەش دەرسێكمان پێدەدات كە وا هەندێ لەو برايانە یان هەندێ لە قوتابیانی عیلم ستایشى هەندێ لە (مبتدعە)كان یان خاوەنى

ئارەزوۋەكان و خاۋەنى بېرۆكە لارەكان دەكەن، كەچى تەماشى بېرۆكەكان و بۆچۈنەكانىيان ئاكەن، لەلەيەكى ترەۋە قسە بەچاكەكاران دەكات، چاكەكاران بەكەم دەزانى و لەئاستيان كەم دەكاتەۋە، چونكە لەئەۋانەۋە بەكەمزانىنى ئەمان دەبېسى و باۋەپيان پى دەكات، بە راستى ئەمە ترسىكى زۆرگەرەيە، ئەگەر چاكەكاران زاناىيان و ئەھلى سوننە بەكەم بزانى و خاۋەنى بېرۆكە لارەكان و بۆچۈنە لارەكان ستايش بكات ئەۋە ترسىكى زۆرگەرەيە، ھەرچەندە لايان دانەنىشى، ئەمەش ئاگادارمان دەكاتەۋە لەۋەى زۆربەى خەلكى تىكەۋتۈۋە ئەمپۆ.

مەبەست لە: (ابن أبى دؤاد وبشر المرسى).

ئەۋ دوۋكەسە ھەر ئەۋ دوۋكەسە بوون پېشنىارىيان كرد بۆ مەئمون سزای ئىمامى ئەحمەدو ئەۋانیتىر بدات لەزاناىيان تەنھا لەبەر ئەۋەى بلىن قورئان دروستكراۋە.

(ثمامة)ى كوپى (الاشرس): ئەم كەسە يەككىكە لەسەركردەى گومراكاران.

(وابوالهذيل) العلاف: يەككىكە لەگەرەكانى موعتەزىلە.

(هشام الفوطى): يەككىكە لە (مبتدعه).

مەبەست لە: (أو واحدا من أتباعهم وأشياعهم فاحذره).

ئەگەر بېنىت ستايشى خراپەكاران و لەپى لادەران دەكات ئەۋا ئاگادارى بە.

مەبەست لە: (فإن هؤلاء كانوا على الردة).

ۋاتە: ھەندىكىيان ھەلگەراۋەن لە دىن - (مرتد)ن - ئەۋانىش پېشەۋاى جەھەمىيەكان و موعتەزىلەكان ئەۋانەى بە ئەنقەست لەگەل قورئان و سوننەتدا ئاكۆك بوون، ئەۋانە گومان لەكوفرياندا نىيە، بەلام ئەۋكەسەى تەنھا لاساىيان دەكاتەۋە ئەۋا ھوكمى گومراپى بەسەردا دەدرىت، ھوكمى كوفرى بەسەردا نادرىت تاكو بۆى پوون

نە كرىتە ۋە، بە لām پېشە ۋاۋ بانگە ۋازكارانىيان ئەۋان دەزانن ئەۋە گومپايىيە لە سەرىن،
بۆيە ھوكمى ھەلگەرەنە ۋەيان بە سەردا درا.

مەبەست لە: (واترك هذا الرجل الذي ذكرهم بخير).

ھەرگىز مەغرور مەبە بە ستایشى ئەم كابراییە، كە ستایشى ئەۋان دەكات، پەنگە
گومپاكاران ھەندى سیفاتی باشیان تیدا بىت، بە لām تەماشای ئەۋ گومپايىيەى ئەۋان بکە
تيايدان، بۆيە بە سیفە تىك لە سیفە تەكانى خەیر مەغرور مەبە، كە چى لە ۋە ھەموو
سیفە تە خراپە بى ئاگا بىت، ئەمەش دانايىيەكى گەرەيە، چونكە ھەندى كەس دەلێن:
فلان كەس چاكەى تىدايە، ھەرچەندە كە سىكى لار بىت، جا ئەۋە خەبرى تىدا نىيە،
ھەرچەندە كە سىكى خاۋەن سوننەت خراپەى تىدا بىت ئەۋا دەستى پىۋە بگرە چونكە
ئەۋە كە سىكى خاۋەن سوننەتە.

﴿١٥٣﴾ نوسهر ده لیت: (والحنّة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة، لقوله: (إن هذا العلم دين فانظروا ممن تأخذون دينكم) ^{٣٣} وقوله: (لا تقبلوا الحديث الا ممن تقبلون شهادته) فتنظر فإن كان صاحب سنة له معرفة صدوقا كتبت عنه وإلا تركته.

واته: (تاقیردنه وه) ی خه لکی له ئیسلامدا بیدعه یه، به لام ئه مرۆ به سوننه تاقیده کریته وه له بهر ئه و گوتاره ی که ده فه رمویت: (بزانن ئه م عیلمه دینه که واته ته ماشاکه ن بزانن دینه که تان له چ که سیکه وه وهرده گرن) وه ئه و گوتاره ی که ده لیت: (فه رموده له هیچ که سیکه وه وهرمه گرن ئیلا له و که سانه وه نه بی شایه تییه که ی وهرده گرن) بۆیه ته ماشا ده که ی ن ئه گهر هاتوو که سه که خاوه نی سوننه ت بوو شاره زاو راستگو بوو ئه واهه رموده ی لیوه ده نووسین ئه گهر نا وازی لی ده هیئی.

پاڤه /

مه به ست له: (والحنّة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة).

ئه صل له موسلماندا خه یرو چاکه یه و گومانی باش پیدای بردنه، به مه رجی جیا وازی ئه وه ی لی دهرنه که وی، ئه مه بنه مایه، جا نووسهر ده لیت: — له بهر ئه وه ی ئه و موسلمانانه له خه یرو چاکه زیاتر لیتی دهرنه که وتوووه ئه وای ئیمه ش خه یره که ی لی وهرده گرین، ته نانه ت که سی دوو پووش (منافق)، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پواله تی دوو پووه کانی وهرگرت (ئه وه ی لی یانه وه دهرده که وت) و نه یی و شاراو که یانی گه پانده وه بو لای خوا، چونکه هیچ شتیکی جیاواز له وانه ی لی دهرنه که وتوووه ئه وای گومانی باشی پی ده به ی ن، به لام ئه گهر رقی به رانبه ر به سوننه تی لی دهرکه وتو به رانبه ر به ئه هلی سوننه، ئه وای که کاته وریای به (ناگاداری به) ئه مه مانای ئه و قسه یه یه که ده لیت: (والحنّة في الإسلام بدعة) واته ههر موسلمانیک خراپه ی لی دهرنه که وتو ئه وای تاقی مه که ره وه.

مەبەست لە: (وَأَمَّا الْيَوْمُ).

واتە: لەسەر دەمى ئەودا ئەوا خەلقى بە سوننەت تاقى دەکرانەو، چونکە گروپ و کۆمەلە گومراکان زۆر بوو بون بانگەشەى ئىسلام دەکەن، بۆیە پێویستە بزانرێت کى لەسەر سوننەتە، تەنها بەو مەغرور نەبى بانگەشەى ئىسلام دەکەن.

جا هەرکەسێ ئەهلى سوننەى خۆش بویت ئەمە بەلگەى ئەهلى خەیر و چاکەى، ئەو کەسەى ئەهلى بیدعەى خۆش بویت ئەو بەلگەى ئەو کەسە لە خراپەکارانە. مەبەست لە: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينَ فَانظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ).

فێر بون دەبى لەسەر دەستى زانایانى ئەهلى سوننە بێت، نابێت لەسەر دەستى زانایانى بیدعە بێت.

مەبەست لە: (لَا تَقْبَلُوا الْحَدِيثَ إِلَّا مِمَّنْ يَقْبَلُونَ شَهَادَتَهُ).

واتە: ئەوانەى پێواى تەقەرموودە دەکەن لێیان وەرەگرێ ئیلا ئەوانە نەبى شایەتییان لى وەرەگرێ لای داوەر، چونکە کەسانى (ضعیف) زۆربوون لە پێواى تەدا، درۆ زۆر بوو لە پێواى تەدا، ئەمە لەحەقى ئەو کەسانەدا لەزانستى تەرموودە دەزانن، بەلام ئەوانەى وای نین ئەوا دەگەڕێنەو بۆ کتێبە (صحیح)ەکانى تەرموودە.

مەبەست لە: (فَتَنْظُرْ فَإِنْ كَانَ صَاحِبَ سُنَّةٍ لَهُ مَعْرِفَةٌ صَدُوقًا كَتَبْتَ عَنْهُ وَإِلَّا تَرَكْتَهُ).

ئەمە روونکردنەوێ ئەو دەستەواژەى کە دەلێت: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينَ) تەماشاکە ئەو کەسەى لەسەر دەستى فێر دەبى و پێواى تەقەرموودە لێو دەکەیت جا ئەگەر بینیت خاوەنى سوننەتە و پاستەپێی گرتووە ئەوا تەرموودە لێو بگێرەو و لێو بێوسە، بەلام ئەگەر جیاوازی ئەو بوو ئەوا تەرموودە لى وەرەگر، چونکە کەسانێک هەن تەرموودە لەپێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) دەگێرنەو لەهەمان کاتدا درۆزن، چەند زۆر ئەوانەى تەرموودە لەسەر زارى پێغەمبەرەو (ﷺ) بە درۆو دادەنێن، ئەمە لەپێو پێواى تەقەرموودە بەسەندەو، بەلام لەپێو گواستەوێ تەرموودە ئەوا بگەڕێو بۆلای کتێبە (صحیح)ەکانى سوننە.

﴿١٥٤﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وإذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام والجدال والمراء والقياس والمناظرة في الدين، فإن استماعك منهم وإن لم تقبل منهم يقدح الشك في القلب، وكفى به قبولا، فتهلك، وما كانت قط زندقة ولا بدعة ولا هوى ولا ضلالة إلا من الكلام والجدال والمراء والقياس وهي أبواب البدع والشكوك والزندقة).

واته: ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وئیت دامه‌زراو بیت له‌سه‌ر حه‌ق و پێگای ئه‌هلی سوننه‌ی پێش خۆت، ئه‌وا ئاگادری (که‌لام) به‌و ئاگاداری خاوه‌نی (که‌لام) و (جیدال) و (میراء) و (قیاس) و (مناظره) به‌ له‌ دیندا، چونکه‌ گوی گرتنت لئیان هه‌رچه‌نده‌ لئیان وه‌رنه‌گری ئه‌وا گومان و دوودلی له‌ دلتدا دروست ده‌کات، به‌سیه‌تی ئه‌و وه‌رگرتنه‌ (که‌مه)، ئه‌وا به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چیت، هه‌رگیز زهنده‌قه‌و بیدعه‌و ئاره‌زوو گومپایی په‌یدا نه‌بووه‌ ئیلا له‌ رێگای (که‌لام) و (جیدال) و (میراء) و (قیاس) وه‌ نه‌بی، ئه‌ویش ده‌رگاکانی بیدعه‌و گومان و زهنده‌قه‌یه‌.

پاڤه‌:

مه‌به‌ست له‌: (وإذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام).

له‌فیتنه‌کانی گومپاکاران ئه‌وه‌یه‌ ئه‌وان (عیلمی که‌لام) و (جه‌ده‌ل) و (عیلمی مه‌نتیق) یان هیناوه‌و کردوویانه‌ته‌ به‌لگه‌و ده‌لیل له‌ بیروباوه‌په‌کانیاندا پشتیان پێ ده‌به‌ست، وازیان له‌ قورئان و سوننه‌ت هینا، چونکه‌ ئه‌و دووانه‌ به‌پای ئه‌وان سوودی یه‌قین نابه‌خشی، به‌لگه‌کانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام لای ئه‌وان به‌لگه‌ی

یەقینی و بەلگە ی یەکلایین، بەو شیوە یە خراپە هاتە نێو موسلمانانە وە لە پێگای زانایانی (کە لام و جە دەل و مەنتیق) هەو، ئەوانە ی پشت بە یاسا و پێساکانی مەنتیق و عیلمی کە لام دەبەستن و دەیکە نە بەلگە و دەلیل، پشت بە قورئان و سوننەت نابەستن، چونکە قورئان و سوننەت بە قسە ی ئەوان یە قین نابەخشی، بەلام ئەم یاسایانە بەلای ئەوان یە قین دەبەخشی و ناوی ئی دەنن بەلگەکان.

مەبەست لە: (والجدال والمراء والقياس والمناظرة في الدين).

باس و بابەتەکانی دین دروست نییە بکریتە جێگای وەرگرتن و پەدکردنە وەو جیدال و ئازادی پاو بۆچوون هەروەکو دەلێن، بکریتە نێو پۆژنامە و گۆزارەکانە وە بۆ ئەو ی قسە ی لەسەر بکریت، چونکە باس و بابەتەکانی دین پێزی ئی دەگیری تەنها باسی ئەو ی تێدا دەکری قورئان و سوننەت دەلالەتی لەسەر دەکەن هەرگیز جیدال تێدا ناکری، ئەمە یاسا و پێسا و مەنەجی سەلامەتە، ئەمەش بەشیکە لە باوەرپوون بە خوا و پێغەمبەرە کە ی (ﷺ)، بۆیە خوا ی گەورە دەفەر مویت: - (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُوكَ تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (٤) غافر) ئەوانە ی لە قورئاندا جیدال دەکەن، ئایە ئەو کەلامی خوا یە یان کەلامی بەشەرە؟ ئایە ئیفادە ی یەقین دەکات یان ئیفادە ی ناکات؟..... یان..... یان..... هتد، ئەمە بەشیکە لە جیدال کردن لە ئایەتەکانی خوا، واته وەکو ئەو وایە ئەوان سیقە یان بە ئایەتەکانی خوا نییە تا کو جیدال تێدا دەکەن، یان فەرموودەکانی پێغەمبەر ی خوا (ﷺ) کە (معصوم) وە هەرگیز لە خۆوە قسە ناکات، (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) النجم) هەروەکو ئەو ی جێگای گومان و وەرگرتن وەلامدانە وە یە، باس و بابەتەکانی دین تێروانی (مناظرە) ی تێدا نییە بەلکو باس و بابەتێکی سابت و نەگۆڕن، دەبی تەسلیمی ببین، هیچ گومانی تێدا نییە و تا کو بخریتە بەر باس و لیکوئینە وە هەروەکو دەلێن.

مەبەست لە: (فإن استماعك منهم وإن لم تقبل منهم يقدح الشك في القلب).

واتە: گوئیگرتن لەجیدال لەکاروباری دیندا لە ئەوانەوه ھەرچەندە باوەڕیان پێئ
نەکەیت، کاریگەری لەسەر دلت دەبێو لەئایندەشدا کەمتەرخەمی تێدا دەکەیت،
چونکە (إذا کثر الامساس قلّ الاحساس) ھەرۆھکو دەلتین، پێش ئەوھى ئەو کەنالا
ئاسمانیانە دەرکەوێت و ئەو جیدالانەى تێدا بلاوبکێتەوھ لەدین و عەقیدەدا ئەو کاتە
موسلمانان لەم ولاتەدا لەسەر عەقیدەىھەکی سەلامەت بوون، ھیچ گومان و خەیاڵیان
نەبوو، ھیچ کەسێک جورئەتى ئەوھى نەدەکرد قسە لەو مەسەلە دینیانە بکات، بەلکو
لەو مەسەلانەدا دەگەرێانەوھ بۆلای زانایان، بەلام ئیستا کاروباری دین بووھتە جیگای
جیدال و ھەرگرتن و پەدکردنەوھى و ئازادی پادەربیرین ھەرۆھکو دەلتین، بەھۆى ئەم
کەنالا ئاسمانیانەوھ، جا کارەکە زۆر ترسناکە، یەکیک لەوان دەلێت: ئەم مەسەلەى
جیاوازی تێداى و زانایان ئەوھمان لى دەشارنەوھ، ئەمەش گومان دەخاتە دلى
خەلکییەوھ، زانایان جیاوازی دەزانن، بەلام بۆ خەلکی پوونى ناکەنەوھ بەلکو لەنێوان
خۆیاندا پوونى دەکەنەوھو لەنێوان خۆیاندا لیکۆلینەوھى تێدا دەکەن و باسى دەکەن،
چونکە ئەوان ئەھلى ئەوھن، بەلام ئەوان باسى بکەن بۆ خەلکی و لەسەر مینبەرەکان و
لەئیزگەکاندا و بلێن: مەسەلەکە جیاوازی تێداى و چەند قسە و بۆچوونیکی تێداى، ئەمە
گومان دەخاتە ناو دینەوھ، بۆیە دروست نییە.

مەبەست لە: (وما كانت قط زندقة ولا بدعة ولا هوى ولا ضلالة إلا من الكلام والجدال والمرء والقياس).

چونکە بوار بۆ خەلکی دەکاتەوھ بۆ جیدال لەکاروباری دیندا، (والقياس) مەبەستى
قیاسى فاسدە، بەلام قیاسى راست و دروست ئەوھ یەکیکە لەبنەماکانى بەلگەکان جا
قیاس سى جۆرى ھەيە:—

یەكەم: قیاس الأولی / وەكو ئەوەی بڵێن: هەموو (کمال) یك که (نەقص) ی لەگەڵدا نەبێ ئەوا خوای گەورە لە پێشترە بۆی، خوای گەورە دەفەر مویّت: (وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (٢٧) الروم) واتە: وەسفی هەرە بەرز لە ئاسمانەکان و زەویدا هەر شایانی ئەوە).

دووەم: قیاس التمثیل / وەكو ئەوەی بڵێن: سیفەتەکانی (خالق) وەكو سیفەتەکانی (مخلوق) هەروەكو گرووی (الممثلة) دەیلێن ئەمەش (باطل) و پووچەلە.

سێ یەم: قیاس العلة / ئەمەش یەکیکە لە بەلگەکانی (اصول الفقه) لەمەسەلە فیهیه کاندایەکار دەهینرێت، ئەمەش رای کۆی زانایانە و لایان پەسەندە.

﴿١٥٥﴾ نوسەر دەئيت: (فَاللّٰهُ اللّٰهُ فِيْ نَفْسِكَ، وَعَلَيْكَ بِالْآثَارِ وَأَصْحَابِ الْأَثَرِ وَالتَّقْلِيدِ فَإِنَّ الدِّينَ إِنَّمَا هُوَ بِالتَّقْلِيدِ، يَعْنِي: لِلنَّبِيِّ ﷺ) وَأَصْحَابِهِ رِضْوَانُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَمَنْ قَبْلَنَا لَمْ يَدْعُونَا فِي لِبْسٍ، فَقُلْدِهِمْ وَاسْتَرَحَ وَلَا تَجَاوِزِ الْأَثَرَ وَأَهْلَ الْأَثَرِ).

پاڤه/

مەبەست لە: (فَاللّٰهُ اللّٰهُ فِيْ نَفْسِكَ، وَعَلَيْكَ بِالْآثَارِ وَأَصْحَابِ الْأَثَرِ وَالتَّقْلِيدِ).

مەبەستى بە (التقليد) لێرەدا شوینکەوتنە، نەك ئەو (تقليد)ەى بە لای (المتأخرين) ھەبە، بەلكو مەبەست لێى: شوینکەوتن و چاویلکردنى زانا چاكسازەكانە، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) التوبة/١٠٠، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ) يوسف/٣٨ ئەمە شوینکەوتنە، ئەو (تقليد)ەى بە مانای شوینکەوتن دیت ئەو شتیكى باشە، بەلام تەقلیدی کوێرانە كە بە بى بەلگەى ئەو نەویستراوە، جا (تەقلید) دوو جۆرە:—

١_ تەقلیدیك بەمانای شوینکەوتنى حەق دیت، ئەمەش شتیكى باشە.

٢_ تەقلیدیك بەبى بەلگەو بەبى ھیچ زانیارییەك دەربارەى ئەوەى ئەم چاوى لى دەكات لەحەق و ناحەق ئەمەش كارێكى خراپەو نەویستراوە.

مەبەست لە: (وعليك بالآثار) واتە: دەست بەسوننەت و فەرموودەكانەو بەگرە.

مەبەست لە: (فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي ﷺ) وَأَصْحَابِهِ رِضْوَانُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ).

ئەمە مانای شوینکەوتنە.

مەبەست لە: (وَمَنْ قَبْلَنَا لَمْ يَدْعُونَا فِي لَيْسٍ).

لەپیش ئیمە لەسێ سەدە چاکەکەو و پێشەوايان لەگومان و شاردنەو و بەجێ نەهێشتوون بەلکو ئەم دینەیان بۆ پوون کردوونەتەو و بنەمایان بۆ داناوین و پوونیان کردووەتەو و بۆیە ئەوێ لەسەرمانە شوێنیا بکەوین و لەسەر مەنەجەکیان بپۆین، چونکە کەمتەرخەمییان نەکردووە لە پوونکردنەوێ ئەم دینەداو بکریتە بنەما، نەفی کردن لە بیدعەو ئەو خەڵتە پێوێ لکاوەو نوێیان کردەو و پوونیان کردەو و پەحمەتی خویان لێ بیت.

مەبەست لە: (فَقُلْدَهُمْ وَاسْتَرَح).

تەکلێف لەخۆت مەکە چونکە کارەکەت بۆ کراوە و ئامادەکراوە، جا تۆ لەسەر حەقی ئەگەر لاسایی ئەوان بکەیتەو.

مەبەست لە: (وَلَا تَجَاوِزِ الْأَثَرِ وَأَهْلُ الْأَثَرِ).

تیمەپەرە لەفەرموودەو فەرموودەناسان چونکە ئەوان لەسەر حەقن، هەر ئەوانیش کۆمەلە پزگاریبووەکەن، کاتێ پرسیار کرا لە ئیمامی ئەحمەد: کۆمەلە پزگاریبووەکە کێن؟ فەرمووی: ئەگەر ئەهلی فەرموودە (شوێنکەوتوانی فەرموودە) نەبن نازانم کێن^{٣٣٤}.

﴿١٥٦﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وَقِفْ عِنْدَ مُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ وَالْحَدِيثِ وَلَا تَقْسُ شَيْئًا).

واته: له‌ئاستی (متاشابه‌کان) ی قورئان و فه‌رمووده‌دا پاره‌سته‌و هیه شتیک (قیاس) مه‌که.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شيئا).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووت: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ (٧) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (٨) رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (٩) آل عمران) واته: هه‌ر نه‌و خواجه نه‌م کتیبه (قورئان) ی دابه‌زنده سه‌رت هه‌ندیکی (ته‌ئویل) هه‌لئاگرن و ماناو مه‌به‌سته‌کانیان موحه‌م و پۆشن و دامه‌زراوو ماک و بناغه‌ن بۆ ئایه‌ته‌کانی ترو نه‌وی تریشی (موته‌شابییه) و لیک چوون، ئینجا نه‌وانه‌ی له‌دلایندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موته‌شابییه‌کان ده‌گه‌رین و هه‌رله‌وان په‌یره‌وی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی گێره شیوینی و لادانی خه‌لکی له‌پێگای راست و خولقاندنی گومان بۆیان وه‌یان هه‌ر چۆنتیک دلایان هه‌زیکا مانایان بکه‌ن و ته‌فسیری بۆیکه‌ن له‌کاتیکدا ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌ی مانا راسته‌که‌یان خوا نه‌بی که‌سیکی تر نازانی نه‌وانه‌ش که له‌زانستدا پۆچوو و دامه‌زراوو زۆر زانان ده‌لئین: ئیچه باوه‌رمان به (متشابه) هه‌یه هه‌ردوو به‌شه‌که‌ی قورئان (محکم و متشابه) له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه خۆ له‌پاستیدا ته‌نها خاوه‌ن بیرو پیاوه‌ زیره‌ک و دل و شیاوه‌کانن، به‌وردی بیر نه‌که‌نه‌وه‌ سودی لێ وه‌رده‌گرن و له‌م حه‌قیقه‌ته‌

تێدەگەن (٧) ئەو ژيرو تێگەيشتوانە دەلێن: پەرەردگارمان ! دواى ئەو هەى
 ھىدايەتتداين و رێنماييت کردین، دلەکانمان لە رێى ھەقى خۆت لامەدە، ھەتا بکەوینە
 شوێنى فیتنە خوازەکان. وە لە لای خۆتەو ھەمەمان پێى بێخەشەو دلمان لەسەر
 ھەق دابمەزێنە بە راستى ھەر ئەتۆى بەخەشەو و بەخەشێنەرى ھەرەمەزن (٨)
 پەرەردگارمان ! بەراستى ھەر تۆ کۆکەرەو هەى خەلکیت (بۆ پاداشت و تۆلە) بۆ رۆژێک
 کە بۆ ھاتنى گومانێک نىيە بە راستى خوا لە بەلێن و وەعدەکانى خۆى لانا داو پەيمان
 ناشکێنى (٩).

خوای گەورە ھەوالی پێداوين قورئانى دابەزاندوو و ئاياتی (محکات) ى تێدایە
 ماناکەى پوون و ئاشکرايە و لەتەفسیرکردنیدا پێويستى بە ھىتر نىيە و ئاياتی
 (متشابھات) ى دابەزاندوو لە تەفسیرکردنیدا پێويستى بە جگە لەخۆيەتى لەکتابەکەى
 خواو سوننەتى پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، ئەويش وەکو (المطلق والمقيد) و (المجمل و
 المبین) و (الناسخ و المنسوخ) ھەموو ئەوانە لەکەلامى خوادا ھەيە، لەقسەکانى
 پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) ھەيە، جا لەپێى لادەران ئايەت و فەرموودە (متشابھە) کان
 وەردەگرن و واز لە (محکم) ەکان دەھێنن چونکە فیتنەيان دەوێ و دەلێن: ئێمە کەلامى
 خواو پێغەمبەرەکەى (ﷺ) دەکەینە بەلگە، لەکاتێکدا لایەکیان وەرگرتوو
 کە (متشابھە) و ئەو لایەکەى تری وازی لێ دێنن کە تەفسیری دەکات و پوونى دەکاتەو،
 (تقيد) ى دەکات و پوونى دەکاتەو، بەلام ئەوانەى شارەزای تەواون لەعیلمدا و
 دامەزراون تێیدا دەلێن: (كُلُّ مِنْ عِنْدِ رَبَّنَا) جا (متشابھەکان) دەگێرەو (بۆ محکم) ەکان
 ئەويش تەفسیری دەکات و پوونى دەکاتەو بۆيان، بۆيە بەھەموو قورئان کار دەکەن و
 بەھەموو سوننەت کار دەکەن و دەلێن: (كُلُّ مِنْ عِنْدِ رَبَّنَا).

بەلام لەپێى لادەران لایەکی وەردەگرن و واز لە لایەکەى تری دەھێنن و دەلێن: —
 ئەمە لە قورئاندايە، بەلێ راستە ئەو لە قورئاندايە بەلام ئەو لەخودى خۆیدا پوون

نېيە و پېويستى بە پوونکردنە وەيە، خواى گەورە خۆى لە ئايەتکى تردا پوونى کردووە تە وە و پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە چەندىن فەرموودەى (صحیح) دا پوونى کردووە تە وە جا کە لامى خوا و پېغەمبەرە کەى (ﷺ) دەگێرنە وە بۆ یەکتەر، هەندىکى ئەوانىتر تەفسىر دەکات، هەندىکى ئەوانىتر پشت راست دەکاتە وە، هەندىکى ئەوانىتر پوون دەکاتە وە، ئەمە پێگای زاناکانە، بەلام لە پێى لادەران هەندىکى قورئان وەر دەگرن و واز لە هەندە کەى تری دەهێنن، ئەمەش لە هەموو کات و شوێنێکدا هەيە، هەندىکیان بە ئەنقەست دەیکات و گومراکردنى خەلکى دەوێ، هەندىکیان بە نەفامى دەیکەن چونکە خۆى بە زانا دەزانى و کەچى نازانى، (علم الاصول) ی نە خویندووە، هەروەها (علوم القرآن) و (علوم الحديث) و (المصطلح) و (اصول الفقه) یان نە خویندووە، ئەم بابەتانەى نە خویندووە، ئەو پەپى ئەم مەسەلەيە ئەو یە ئەو کەسە زۆر دەخویننیتە وە و زۆر لە بەر دەکات بۆیە وادەزانى زانایە، ئەگەر ئەو زۆر بخویننیتە وە و زۆر لە بەر بکات، بەلام بنەماکانى عیلم و پێساو یاساکانى لانهبى، چونکە ئەو لەسەر دەستى ئەهلى عیلم فێر نەبوو، ئەم کەسە لەسەر نەفامییە و لە هەمان کاتدا گومرايە، چونکە ئەو پێگایەى لەسەرى دەپوات پێگای گومرايیە، بابەت و کارەکانى دین و بابەتەکانى ئەحکامى شەرى پېويستى بە عینایەتە، پېوستى بە فێربوونە، پېويستى بە وەرگرتنێیەتى لەسەر دەستى ئەهلى عیلم، جا ئەوان لە نێوان دوو کاردان:—

یان لايداووە و دەزانى هەلەيە و بەلام گومراکردنى دەوێت و دەلێت: ئەمە ئایەتە و ئەمە فەرموودەيە و منیش لە قورئان و فەرموودە و بەلگە دەهێنمە وە و خەلکى هەل دەخەلەتێنى.

بەلام کەسى نەفام نازانى پێگاکانى بەلگە وەرگرتن چۆنە، پێگای تێگەیشتنى دەقەکان نازانى، ئەم بابەتە نازانى، چونکە ئەو فێر نەبوو لەسەر دەستى ئەهلى عیلم بەلام تەنها لەسەر کاغەزەکان فێر بوو.

جا کاره‌که زۆر ترسناکه، بۆیه پێویسته له‌سه‌ر قوتابییانی زانست و زانیاری بایه‌خ به‌م کاره‌ بده‌ن و به‌ جوانی و حه‌قیقی له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌هلی عیلم خۆیان فێر بکه‌ن و له‌سه‌ر ده‌ستی چاوپوونه‌کان نه‌گه‌ر نه‌وان هیدایه‌ت و خه‌ریان ده‌وی، نه‌گه‌ر نا مه‌سه‌له‌که زۆر ترسناکه، کاره‌که ته‌نها خۆیان ناگرێته‌وه، به‌لام جگه‌ له‌خۆیان ده‌گرێته‌وه نه‌وانه‌ی چاویان لێ ده‌که‌ن و شوێنیان ده‌که‌ون، جا به‌لگه‌کانی شه‌رع به‌یه‌کتره‌وه به‌سترون، حوکه‌مه شه‌رعییه‌کان به‌یه‌کتره‌وه به‌سترون، نه‌و که‌سه‌ی نه‌و په‌یوه‌ندییه‌ی نێوانیان بپچڕیت نه‌وانه‌و شته‌ی بچڕاندوه که‌ خوای گه‌وره‌ فه‌رمانی به‌گه‌یانندی کردوه، ده‌بیته‌یه‌کێک له‌و که‌سانه‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌یان ده‌فه‌رمویت: (وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ اللَّعَنَةُ وَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٢٥) الرعد) په‌نا به‌خوا.

مه‌به‌ست له‌: (ولا تقس شیئا) مه‌به‌ستی (قیاس)ی پووچه‌له‌.

بۆ نمونه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَضَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا) (البقرة/٢٣٤) له‌و ئایه‌ته‌ی پاش نه‌و هاتوه‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ) (البقرة/٢٣٤) عیدده‌ی نه‌و که‌سه‌ی پیاوه‌که‌ی مردوه‌ دایناوه به‌سالتیکی ته‌واو، کام له‌م دوو ئایه‌ته‌ وه‌رده‌گریت؟ زانیان له‌نێوان هه‌ردوو ئایه‌ته‌که‌دا (جمع)یان کردوه، که‌وا ئایه‌ته‌ دوایه‌نه‌که له‌سه‌ره‌تاوه‌ بووه، نه‌و که‌سه‌ی مێرده‌که‌ی ده‌مریت ده‌بیته‌یه‌ک سالتی ته‌واو له‌ماله‌که‌یدا بمینیته‌وه‌ له‌عیدده‌دا بیته‌، نه‌مجار خوای گه‌وره‌ سووکی کرده‌وه‌و نه‌و ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند که‌ فه‌رموویه‌تی: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَضَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ) واته‌: گه‌یشتنه‌ چوار مانگ و ده‌ پۆژ، (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (٢٣٤)) تاوانی نییه‌ نه‌گه‌ر له‌عیدده‌که‌ی ده‌رچوو نه‌وا شوو بکات چونکه‌ عیدده‌که‌ی ته‌واو بووه‌.

خوای گه‌وره فه‌رمانی کردووه به‌برینی ده‌ستی دزو ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) المائدة/٣٨

کام له‌دوو ده‌ستی ده‌بردیت‌ه‌وه؟

له‌چی جی‌گایه‌که‌وه ده‌بردیت؟

ئه‌و مه‌بله‌غه‌ چه‌نده ده‌ستی له‌پیناویدا ده‌بردیت؟

هه‌موو ئه‌مانه له‌قورئاندا نییه، به‌لکو ئه‌مه له‌سوننه‌تی پی‌غه‌مبه‌ردا (ﷺ) هاتووه که‌خوای گه‌وره پوونکردنه‌وه‌ی قورئانی گرتووه‌ته ئه‌ستۆی، ئه‌ویش ئه‌وه‌ی پوونکردنه‌وه‌ که‌ئه‌و ده‌سته‌ی ده‌بردیت ده‌ستی راسته‌و و برینه‌که‌شی ده‌بی‌ت (مفصل)ی ده‌سته‌وه‌وه بی‌ت، نابیت به‌بردیت ئیلا مه‌گه‌ر نیسابی دزییه‌که‌ بگاته سیّ دره‌م یان چاره‌که‌ دیناریک، جا سوننه‌ت قورئانی پوونکردنه‌وه‌ته‌وه.

خوای گه‌وره فه‌رمانی به‌ئه‌نجامدانی نوێژ کردووه...

چه‌ند نوێژه؟

کاته‌کانی که‌یه؟

ژماره‌ی پکاته‌کانی چه‌نده؟

کی ئه‌مه‌ی پوونکردنه‌وه؟

ئه‌و که‌سه پی‌غه‌مبه‌ری خودایه‌و (ﷺ) له‌سوننه‌تدا پوونی کردووه‌ته‌وه، سوننه‌ت قورئان ته‌فسیر ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه، ده‌لاله‌تی بۆ ده‌کات، جا مه‌سه‌له‌که‌ پی‌وستی به‌عیلمه، پی‌وستی به‌چاوپوونییه، پی‌وستی به‌تی‌گه‌یشتنه له‌دینی خوادا.

هەروەها پێغه مەبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (لا ترجعوا بعدي كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض)^{٢٣٥} ئەمە بەلگەیه هەر کەسێ کە سێکی ئیماندار بکوژیت دەبێتە کەسێکی کافرو لە دین دەردەچیت، بەلام خۆی گەورە دەفەر مۆیت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) (البقرة/١٧٨) کەسێ بکوژی بەبرای کوژراو ناوناوه لەو ئایەتە کە دەفەر مۆیت: (مِنْ أَخِيهِ) واتە: کوژراو، ئەمەش دەلالەت دەکات بکوژ لە ئیسلام دەرناییت، برباوەتی ئیمانی بەردەوامەو دەمینی، کەواتە مەبەست بەکوفر لەو فەرموودەدا: (لا ترجعوا بعدي كفارا) کوفری بچووکە خاوەنەکەى لە ئیسلام دەرناکات، هەروەها ئەو ئایەتەى کە دەفەر مۆیت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا) (الحجرات/٩) لە ئیمانداران، دەلالەت دەکات بەهۆی کۆشتاری نێوان ئیماندارانەو ئیمان ناپووت و لەناو ناچیت، بەلکو ئەمە تاوانیکە لەتاوانە گەورەکان و کوفری بچووکە ئەمجار فەرمووی: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ) ئەوانەى کۆشتار دەکەن بەبرا ناوی بردوون، بۆیە پێویستە لەم بابەتە بکۆڵێنەو بە جوانی لە دینەکەى خوا تێگەین، عیلم لەسەرچاوه و هەلگرانییه وەەرگرین.

هەروەها چۆن لەقورئاندا ئایاتی (متشابهاً) هەیه بەو شێوەیه لە فەرموودەکانیشدا (متشابهاً) هەیه، هەندیکیان دەگیردریتەو بۆ هەندەکەى تر، جا هەندیکیان هەندەکەى تر پوون دەکەنەو، هەندیکیان هەندەکەى تر تەفسیر دەکەن.

﴿١٥٧﴾ نوسەر دەئیت: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل البدع فإنك امرت بالسكوت عنهم ولا تمكنهم من نفسك أما علمت أن محمد بن سيرين مع فضله لم يجب رجلا من أهل البدع في مسألة واحدة ولا سمع منه آية من كتاب الله عز و جل، فقليل له، فقال: أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء)^{٣٣}.

واتە: داوا مەكە لە خۆتەو پێگایەك بدۆزیتەو بۆ وەلامدانەوێ ئه‌هلى بیدعە، تۆ فەرمانت پێکراوە بێدەنگ بیت دەربارەیان (بەرانبەرەیان)، زانیان مەكە بەسەر خۆتدا، ئه‌ی نازانی محمدی كۆپى سیرین لەگەڵ ئه‌و هەموو فەزڵەیدا وەلامى كاپرايەكى ئه‌هلى بیدعەى نەدايەو لەیەك مەسەلەداو گۆییبستى ئایەتێك لە كىتابەكەى خوا نەبوو لەئەوێ، پێیان گوت، ئه‌ویش فەرمووی: — لەوێ دەترسم تەحریفى بكات و لەدڵمدا جێگیر بێت.

پاڤە /

مەبەست لە: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل البدع).

ئەگەر ویستت وەلامى ئه‌هلى بیدعە بدەیتەو، ئه‌وا بەنەفامییەو (نەزانینەو) وەلامیان مەدەرەو چونکە ئه‌مە بەلاکە لەسەر بەلاکە زیاد دەکات، بۆیە بەعێلمەو نەبێ وەلامیان مەدەرەو، ئەگەر عیلمت پێى بوو و ئامادەییەت تێدا بوو بۆ وەلامدانەوێان ئه‌وا وەلامیان بدرەو ئەگەر نا ئه‌وا مەچۆ ناو ئه‌و مەیدانەو، نەوێك ئه‌وێ خراپى دەکەیت زۆرتر بێت لەوێ چاکی دەکەى، بە ئارەزووی خۆت وەلامیان

مەدەرەووە یان ئەوێ لە بیرۆکەتدا بێت، وەلامیان مەدەرەووە ئیلا بەعیلەووە نەبێ
ئەگەر نا پراوەستە.

مەبەست لە: (فإنك امرت بالسكوت عنهم).

ئەگەر عیلمت پێ نەبوو ئەوا بێ دەنگ بە، بەلێ، ئەو رێگایەى ئەوانى لەسەرە پەقت
لێى بێ و بەدلت ئینکاری لێ بکە بەلام لەگەڵیاندا مەچۆرە ناو وەلامدانەووە بەبێ عیلم
جا ئەوێ خراپى دەکەى لەوێ زۆر ترە چاکى دەکەیت.
مەبەست لە: (ولا تمكنهم من نفسك).

چونکە ئەگەر بەنەفامییەووە وەلامیان بدەیتەووە ئەوا زالیان دەکەیت بەوێ ئەوان
وەلامى تۆیان داوەتەووە سەردەکەون بەسەرتدا، ئەو هەلانەى تۆ کردووتە باسى
دەکەن و تۆ دەبیتە کەسێکى هەلەکار، بەلام ئەگەر بە بەلگەو عیلمەووە وەلامت دایەووە
ئەوا ئەوان ناتوانن وەلامت بدەنەووە.

مەبەست لە: (أما علمت أن محمد بن سيرين مع فضله لم يجب رجلا من أهل البدع في
مسألة واحدة).

محمدی کورپی سیرین یەکیکە لەگەورە شوینکەوتوو (کبار التابعين) و یەکیکە لە
زانایان بەناویانگەکان، لەگەڵ ئەوێ شدا نەچوو نێو باسو وەلامدانەووە لەگەڵ ئەو پیاوێدا،
چونکە وادەبینێ وەلامدانەووە ئەو کابرایە سوودی نییە، چونکە پرسیارەکەى
پرسیاریکی عیلمی نییە بەلکو پرسیارى خۆبەزلزانە، ئەمەش لەحیکمەتەوێ، چونکە
مەبەستى خراپەکاران و پواندن و روژاندنى خراپەى، ئەو کاتى هەستى بەمەکردو ئەوان
لەپرسیارەکاندا پێنموویان ناوی و حەقیان ناوێت، بەلکو تەنها تەشویشیان دەوێت
بۆیە بەرانبەر یان بێ دەنگ بوو وازیان لێ هێنا، شاعریش دەلێت:

إذا نطق السفیه فلا تجبه فخير من إجابه السكوت^{٣٢٧}

مەبەست لە: (ولا سمع منه آية من كتاب الله عز و جل).

ئەگەر كەسێك وتى: ئایەتێك بۆ دەلێم یان دەمانەوی بگەرێن بەدواى ماناكەیدا، لەكاتێكدا ئەو ماناكەى دەزانى و ئەو مەبەستى پێنموییى كردن نییه ئەوا وەلامى نادریتهو ئەو ئایەتى بۆ تەفسیر ناکریت.

مەبەست لە: (فقيل له، فقال: أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء).

ئەگەر بواری پێ بدریت پەنگە شتێك لە گومانەكەى بچیتە دلى (ابن سیرین) هەوە جا ئەویش داخستنى ئەم دەرگایەى دەوێت.

﴿١٥٨﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ، إِذَا سَمِعَ آثارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)، فاعلم أنه جهمي، يريد أن يرد أثر رسول الله ﷺ) ويدفعه بهذه الكلمة، وهو يزعم أنه يعظم الله وينزهه إذا سمع حديث الرؤية^{٣٣٨}، وحديث النزول^{٣٣٩}، وغيره أفليس قد رد أثر رسول الله ﷺ) إذ قال: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ أَنْ يَنْزَلَ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى مَوْضِعٍ فَقَدْ زَعَمَ أَنَّهُ أَعْلَمُ بِاللَّهِ مِنْ غَيْرِهِ، فَاحْذَرِ هَؤُلَاءِ، فَإِنْ جَمَّهَرُوا النَّاسَ مِنَ السُّوقَةِ وَغَيْرِهِمْ عَلَى هَذَا الْحَالِ، وَحَذَرِ النَّاسَ مِنْهُمْ).

واته: ئەگەر گویت لەکەسێک بوو وتی: ئێمە خوا بەمەزن دەزانین - کاتێ باسی فەرموودەکانی پێغەمبەری ﷺ) بۆ بکړیت - ئەوا بزانه ئەو کەسە جەهەمییه، دەیهوێ فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ) پەد بکاتەو بەو وشەیه، لەکاتێکدا ئەو بانگەشەى ئەو دەکات دەیهوێ خواى گەورە بەمەزن بزانی و بەپاکی پابگری کاتێ فەرموودەى بینینی خواى گەورەو فەرموودەى دابەزین و جگە لەوە ببیستی، ئایە ئەو فەرموودەکانی پێغەمبەری خواى ﷺ) پەد نەکردوووەتەو کاتێ دەئێ: ئێمە خواى گەورە بەمەزن دەزانین لە جیگایەکەو دابەزیتە جیگایەکی تر، جا ئەو بانگەشەى ئەوێ کردوووە ئەو شارەزاترە دەربارەى خوا لەجگە لەخۆی.

بۆیە ئاگاداری ئەوانە بە، چونکە زۆربەى عەوامی خەلکی و جگە لەوان لەسەر ئەو حالەتەن، ئاگاداری خەلکی بکەرەو لەتێیان.

٣٣٨ / سبق تخريجه .

٣٣٩ / سبق تخريجه .

پاڤە /

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ، إِذَا سَمِعَ آثَارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)،
فاعلم أنه جهمي).

چونکە کەسێ جەھەمی ئەگەر گوێی لە فەرموودەى سیفات بێت وەکو فەرموودەى
دابەزین و فەرموودەى بینینی خۆى گەرە لە لایەن ئیماندارانەو، دەلێت: ئێمە خۆى
گەرە بە مەزن دەزانین، واتە: ئێمە بەگەرەى دەزانین لەو جۆرە فەرموودانە، چونکە
لای ئەو مانای لێکچوونی خۆى گەرە بە دروستکراوەکانى دەکات، ئەمەش بە
کەمزانیى خۆى گەرەیه، جا لای ئەو فەرموودەکانى پێغەمبەر (ﷺ) بەکەمزانیى
خۆى تێدايه و لێکچوونی تێدايه، جا ئەو نایەوێ خۆى گەرە بە مەزن بزانیت
مەزنیتییهکی راستى، بەلام ئەو ئامانجێکی هەیه بە وتنى ئەو وشەیه، ئەو دەیهوێ کار
بەو فەرموودانە نەکات.

مەبەست لە: (يُرِيدُ أَنْ يَرِدَ أَثَرُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) ويدفعه بهذه الكلمة).

واتە: بە وتنى وشەى (نعظم الله) جا ئەو وشەیهکی حەقە بەلام ناحەقى لێى دەوێ
(مەبەستى ناحەقە) مەبەستى بەوتنى ئەو وەلامدانەو فەرموودە (صحیح)ەکانى
سیفاتە، کە لە پێغەمبەرەو (ﷺ) پێمان گەیشتوو، چونکە ئەو وادەزانى بە
کەمزانیى خۆى تێدايه.

مەبەست لە: (فقد زعم أنه أعلم بالله من غيره).

واتە: ئەو زیاتر دەزانى دەربارەى خوا لە پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، ئایە لەپاش ئەم
کوفرە کوفرى تر هەیه؟ پەنا بەخوا.

مەبەست لە: (فإن جمهور الناس من السوق وغيرهم على هذا الحال).

السوق: واتە عوامى خەلکى، ئەگەر وشەى (نعظم الله) ببیستین ئەو قسەى جەھەمی
وەردەگرن بە پۆلەتێ چونکە ئەوان مەبەستى نازانن.

﴿١٥٩﴾ نوسەر دەئیت: (وإذا سألك أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشده، وإذا جاءك يناظرك فاحذره، فإن في المناظرة: المراء والجدال والمغالبة والخصومة والغضب، وقد نهيت عن جميع هذا جداً، وهو يزيل عن طريق الحق، ولم يبلغنا عن أحد من فقهاءنا وعلمائنا أنه ناظر أو جادل أو خاصم).

واته: ئەگەر کەسێک پرسیاری ئێ کردی دەربارەى ئەم بابەت و مەسەلەى لە کاتی کدا ئەو کەسێکی (مسترشد) بوو (واته: داواى پێنمویی دەکات) ئەوا قسەى لە گەڵ بکەو پێنمویی بکە، ئەگەر هات بۆلات بۆ (مناظره) ئەوا ئاگاداری بە، چونکە لە (مناظره) دا: دەمە قالەو جیدال و زالبوون و رکەبەرایەتى و توو پەبوون هەیه، تۆش دەربارەى هەموو ئەوانە نەهیت ئێ کراوه ئەو هەش خەلکی لەسەر پێگای حەق لادەدات، لە هێچ زانایەک لە زانایانمان و فەقیهێک لە فوqه ها کائمانەوه نەهاتوو هەرگیز (مناظره) یان جیدال یان رکەبەرایەتى کردبێ.

پاڤه:

مەبەست له: (وإذا سألك أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشده).

کەسى پرسیارکار دەبێتە دوو بەشەوه: -

بەشى یەكەم: پرسیارکارێکی (مسترشد) واتە پێنمویی دەوێت، ئەمە حەقی هەیه لەسەرت وەلامی بدەیتەوه و بۆی پوون بکەیتەوه و هانی بدەیت.

بەشیکی تر: پرسیارکارێکی لاسارو رق ئەستوور گومان دەخاتە دلى خەلکییەوه، ئەوا ئەو کەسە وریای بەو لەگەڵیدا مەچۆرە نێو ئەو مەیدانەوه، چونکە ئەگەر تۆ وازت

لِی هَیْنَا ئەوَا کاره‌که یه‌کلا ده‌بیته‌وه، به‌لام ئەگەر له‌گه‌لیدا چوویته‌ ناو مه‌سه‌له‌که‌وه
ئەوَا کاره‌که خراپتر ده‌بیته‌، جا ئەو ده‌یه‌وێت فیتنه‌که بجولێتی.

مه‌به‌ست له‌: (فی هذا الباب) واته‌: باسی ناوو سیفه‌ته‌کان.

مه‌به‌ست له‌: (وإذا جاءك يناظرک فاحذره).

ئەگەر مه‌به‌ستی (مناظره‌) و (مجادله‌) بوو ئەوَا وازی لی بهێنه‌، مه‌چۆره‌ ناو
باسه‌که‌یه‌وه، چونکه‌ ئەو گومرایی ده‌وێت و هه‌ل خه‌له‌ تاندنی ده‌وێت.

مه‌به‌ست له‌: (فإن في المناظرة: المراء والجدال والمغالبة والخصومة والغضب).

بۆیه کاتی کابرایه‌ک هاته‌ ژووره‌وه‌ بۆلای ئیمامی مالیک، کاتی ئەو له‌ مه‌جلیسی
خۆیدا بوو، وتی: خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى (ه) طه) چون
ئیه‌ستوای کردووه‌؟ مالیک سه‌ری داخست تاكو له‌ شه‌رمی خوای گه‌وره‌دا ئاره‌قه‌ی کرد،
ئەمجار سه‌ری به‌رزکرده‌وه‌ و فه‌رمووی:

(ئیه‌ستواکه‌ی ئاشکرایه‌ و چۆنییه‌تیه‌که‌ی نه‌زانراوه‌، باوه‌ر بوون پێی واجبه‌ و
پرسیارکردن ده‌رباره‌ی بیدعه‌یه‌ و من تو نابینم ئیلا که‌ سیکی فیتنه‌ی)^{٣٤٠}.

بۆیه فه‌رمانی کردو ئەو کابرایه‌یان ده‌رکرد، چونکه‌ ئەو مه‌به‌ستی فێریوون نییه‌
به‌لکو مه‌به‌ستی لێکچواندنه‌ له‌ سه‌ر خه‌لکی و نه‌فی کردنی ئیه‌ستوایه‌ و ته‌فسیرکردنییه‌تی
به‌ ته‌فسیریکی ناپاست.

٣٤٠ / رواه عثمان الدرامي وأبو نعيم واللالکائي والصابوني والبيهقي وابن قدامة .

مەبەست لە: (ولم يبلغنا عن أحد من فقهاءنا وعلمائنا أنه ناظر أو جادل أو خاصم).
 واتە: ئەم جوۆرە (مخاصمە) ى نەکردوووە مەبەست تیايدا وروژاندنى فیتنە و
 دروستکردنى گومان لە دلى خەلکى داو بلاوکردنەوێ ئازاوه و سەرلێتێکدان، هێچ
 یەکیک لە پێشەوایان و زانایان و پێشینی ئەم ئوممەتە، چووبێتە ناو ئەو مەیدانەو،
 بەلکو پێنمووی ئەو کەسانە دەکەن پێنموویان دەوێ نەک پرسیارکاریکی لاسار سوودی
 ناوێ، بەلکو تەنها وروژاندنى فیتنە و جیدالو (مناظره) ى دەوێ، دینیش پوون و
 ئاشکرایە سوپاس بۆ خوا، خوای گەورە دەفەرموێت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) غافر/٤
 قورئانیش ئاشکراو پوونە، هێچ جیدالی تیا دا نییە، ئیمانمان پێى هەیه و
 ئەو ى ئەو هیئاویەتی دەیسەلمێنین، باوەرمان پێى هەیه بە (لفظ) و ماناو کاری پێى
 دەکەین هەروەکو ئەو ى هاتوو لە خواو پیغەمبەرە کەیهو (ﷺ)، ئەمە واجبى
 سەر شانمانە.

نوسەر دەلێت: (قال الحسن البصري: الحكيم لا يماري ولا يداري حكمته ينشرها إن قبلت حمد الله وإن ردت حمد الله)
 وچاە رەجل إلی الحسن فقال: (أنا أناظرك في الدين) فقال الحسن: أنا قد عرفت ديني فإن ضلّ دينك فاذهب فاطلبه).

واتە: حەسەنى بەصرى فەرموویەتی: کەسێ دانا جیدالی بێ سوود ناکات و نەرمى
 نواندن لە گەل کەس ناکات (لە سەر حیسابی دینە کە) ئەو حیکمەتە کە ى خوێ
 بلاو دەکاتەو، ئەگەر وەرگیرا ئەو سوپاسى خوا دەکات و ئەگەر پەدکرایەو ئەوا هەر
 سوپاسى خوا دەکات).

کابرایە کە هات بۆلای حەسەن و وتی: من (مناظره) ت لە گەلدا دەکەم دەربارە ى دین،
 حەسەن فەرمووی: من دینە کە ى خۆم زانیو، چا ئەگەر تۆ دینە کە ى خۆت بزرکردوو
 ئەوا بپۆ بە داویدا بگەپێ.

پاڤه /

مه‌به‌ست له: (قال الحسن البصري: (الحکیم لا یمازی ولا یداری).

الحسن البصری: (الحسن کوپی ابی الحسن البصری) یه پێشه‌وایه‌کی به‌ناویانگه له شوێنکه‌وتووانه، ده‌لێت:

(الحکیم): ئه‌وه‌که‌سه‌ی خاوه‌نی حکمه‌ته، حکمه‌تیش بریتی یه له: دانانی هه‌رشتێک له جێگای خۆیدا، هه‌روه‌ها (الحکیم) به‌مانای فه‌قیه‌یش دێت، جا (الحکیم) دوو مانای هه‌یه:

مانای یه‌که‌م مه‌به‌ستی دانانی هه‌رشتێکه‌ له‌جێگای خۆیدا، مه‌به‌ستی هه‌روه‌ها (فه‌قیهه) چونکه حکمه‌ت بریتییه له (فیقه) و زانیی مه‌به‌ستی خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی (ﷺ).

(لا یمازی): واته جیدال ناکات جیدالێکی نه‌زۆک مه‌به‌ست لێی سوود وه‌رگرتن نه‌بی.

(ولا یداری) واته: نه‌رمی نانوێنی به‌رانبه‌ر ئه‌هلی ناحه‌ق و ته‌سلیمیان نابێت.

مه‌به‌ست له: (حکمه) واته: عیلمه‌که‌ی.

مه‌به‌ست له: (ینشرها، إن قبلت حمد الله؟)

ئهمه داواکه‌راوه‌ و ئه‌گه‌ر لێی وه‌رنه‌گیرێ ئه‌وه‌ی له‌سه‌ربووه‌ کردووێه‌تی و حووجه‌که‌ی گه‌یاندوه.

(حمد الله) چونکه ئه‌و ئیقامه حووجه‌ی کردوه و حووجه‌که‌ی گه‌یاندوووه‌ و ئه‌وه‌ی له‌سه‌ری بووه گه‌یاندووێه‌تی، هیدایه‌تدانی دڵه‌کانش به‌ده‌ست خواجه.

مەبەست لە و قسە یەى حەسەن: (أنا قد عرفت ديني، فإن ضلّ دينك فاذهب فاطلبه).

ئەم وشە یە بە پراستی حیکمەتە، کاتى وتى: - من (مناظره) ت دەکەم لە دیندا، حەسەن گوتى: (انا اعرف ديني) واتە: من لە گوماندا نيم تاكو (مناظره) و (مجادله) ت لە گەل بکەم، بە لام تۆ ئەگەر دینە کەت لا نيبه ئەوا بپۆ بە دوايدا بگەپۆ.

نوسەر دەلالت: (وأعلم أن الدين هو التقليد، والتقليد لأصحاب رسول الله)

واتە: بزانه دین بریتییە لە (تەقلید) لاسایی کردنەو، لاسایی کردنەو هەش دەبى بۆ هاو لەلانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بێت.

پاڤه /

لە پێشدا پاڤەى ئەمە کرا.

نوسەر دەلالت: (وسمع رسول الله ﷺ) قوما على باب حجرته يقول أحدهم: ألم يقل الله كذا؟ ويقول الآخر: ألم يقل الله كذا؟ فخرج مغضبا فقال: (أهكذا أمرتكم؟! أم بهذا بعثت إليكم؟! أن تضربوا كتاب الله بعضه ببعض؟!)^{٣٤١} فنهاهم عن الجدل.

واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گوێى لە کۆمەلێک بوو لە پێش ژوورە کەیدا یەکیکیان دەيگوت: ئایە خوای گەورە وای نەفەر مووه؟ ئەو ویتەر دەلالت: ئایە خوای گەورە وای نەفەر مووه؟ ئەویش بە توورە ییەو دەرچوو دەرهو و گوتى: ئایە بەمە فەرمانم پێتان کردوو؟ یان بۆ ئەمە بۆتان پەوانە کراوم؟ کیتابە کەى خوا بە یە کتردا بدەن؟! بۆیە نەمى جیدالکردنى لى کردن.

رافه/

(المناظره) له شتیکی شاراوهدا ده‌کریت نازانریت حه‌ق لای کتیه، جا نه‌مه (مناظره)ی تیدا ده‌کریت له‌به‌ر نه‌وه‌ی حه‌ق ئاشکرا بیت و پوون بیت‌ه‌وه له‌گه‌ل کام دوو کۆمه‌ل‌دایه یان له‌گه‌ل کام دوو پیاودایه، به‌لام کاتی حه‌قه‌که ئاشکرا بوو و پوون بووه‌وه نه‌وا به (المناظره) رازی نابین، چونکه (المناظره) ده‌یه‌ویت کاریگه‌ری له‌سه‌ر حه‌ق بیت و خه‌لکی له‌حه‌ق لادات.

مه‌به‌ست له: (أهَذَا أَمْرُكُمْ...).

نه‌مه فه‌رمووده‌یه‌کی مه‌زنه، کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوئی له‌کۆمه‌لێک بوو موجدده‌له له‌قورئاندا ده‌که‌ن و ئایه‌ته (متشابه)کان وهرده‌گرن و ده‌یکه‌نه حوججه، هه‌موو نه‌و ئایه‌ته وهرده‌گرێ و دژی ئایه‌ته‌که‌ی تره، ده‌لێن:

(أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَّابًا؟) ئایه‌ خوای گه‌وره‌ وای نه‌فه‌رمووه؟

نه‌مجار نه‌ووتر ده‌لێت: (أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَّابًا؟) ئایه‌ خوای گه‌وره‌ وای نه‌فه‌رمووه؟

جا نه‌مه‌ ریگای له‌پێ لاده‌رانه، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووت: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ (٧) آل عمران) بۆیه فه‌رمووی: (أَهَذَا أَمْرُكُمْ؟!) ئایه به نه‌مه فه‌رمانم پیتان کردووه؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌هی له‌مه‌ کردووه، فه‌رمووی: (لَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بَبَعْضٍ؟!) کیتابه‌که‌ی خوا هه‌رگیز به‌یه‌کترا نادریت و هه‌رگیز دژ به‌یه‌کی تیدا نییه، نه‌گه‌ر که‌سی زانا خوای گه‌وره‌ ته‌وفیقی بدات بۆ تیگه‌یشتنی، به‌لام نه‌وه لای که‌سی نه‌قامه‌ و ده‌زانی دژ به‌یه‌کی تیداوه‌ و ده‌یدات به‌یه‌کدا، نه‌و که‌سه‌ی بنه‌ماکانی عیلمی (صحیح)ی لا نییه.

نوسەر دەئیت: (وكان ابن عمر يكره المناظرة، ومالك بن أنس ومن فوقه ومن دونه، إلى يومنا هذا، وقول الله عز وجل أكبر من قول الخلق، قال الله تعالى: ﴿وَمَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾)

وسأل رجل عمر بن الخطاب فقال: ﴿ما (والناشطات نشطاً)؟ فقال: لو كنت مخلوقاً، لضربت عنقك^{٣٤٢}﴾.

وقال النبي (ﷺ): ﴿المؤمن لا يماري ولا أشفع للمماري يوم القيامة فدعوا المراء لقله خيره^{٣٤٣}﴾.

واته: (ئيبين عومەر) حەزى لە (مناظره) نە دەکرد، وه (مالك ی کوپی ئەنەس) و ئەوانەى سەرۆکى ئەو و ئەوانەى خوارەوى ئەو تاكو ئەمپۆ، ئایەتى خواى گەورە گەورەترە لە قەسەى خەلکى، خواى گەورە دەفەر مویت: ﴿مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (٤) غافر).

کابرایەك پرسىارى کرد لە (عومەرى کوپی خەتتاب) فەر مووى: ﴿وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا﴾ (٢) چىیه؟ فەر مووى: ئەگەر سەرت تاشراو بوايه، ئەوا لە گەردنتم دەدا).

پێغه مبهرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: کەسى ئیماندار جیدالى بى سوود ناکات و لە پۆزى قیامەتدا شەفاعەتى بۆ ناکەم، بۆیه واز لە (میرا) بهێنن لە بەر کەمى خەیرە کەى).

پاڤه:

مەبەست لە: (وكان ابن عمر يكره المناظرة).

واته: مەبەستى ئەو (مناظره) یە کە مەبەست تێیدا تەشویش کردنه بە سەر خەلکى یەوه، هەر یەكەو دەیهوئى پرای خۆى سەرخات، ئەو حەقى ناوئیت بە لكو دەیهوئى پاكەى

٣٤٢ / رواه الدارمي (١٤٤) .

٣٤٣ / رواه الطبراني وابن حبان والأجري وابن بطة قال الهيثمي : (وفيه كثير بن مروان وهو ضعيف جدا) .

خۆى سەرخات و زال بىت بەسەر نە يارەكەيدا، ئەم جۆرە (مناظرە) نە وىستراو، بەلام ئەگەر مەبەست تىيدا گەشتىن بەحق بىت و زانىنى حەق بىت لای ھەر كەسى بىت، ئەمجار بگەرپنەو، بۆلای حەق ئەوا شتىكى داواكراو.

مەبەست لە: (وما لك بن أنس ومن فوقه ومن دونه، إلى يومنا هذا).

واتە رقيان لە (مناظرە) يە ھەرچەندە رەنگە ھەندى جار پىويست بىت بەلام مەبەست لە كاتى خۆشيدا ناچىتە نىو (مناظرە) ھو، ئىللا لە كاتى پىويستدا نەبى، ئەگەر ئامادەبى تىدا بوو ھەروەھا لە ئارەزوو ھو، مەبەستى تەنھا سەركەوتنى خۆى نەبى بەلگە مەبەستى ھەركەوتنى حەق و پوونكردنەو، ھەق، جا ئەگەر لای خۆى بىت يان لای نە يارەكەى بىت، ئەم (مناظرە) يە راست و دروستە، بۆيە لە ئىمامى شافعى يەو ھاتو، كەوا ھەرمو يەتى: لە گەل ھىچ كەسىكدا (مناظرە) م نە كردو، ئىللا پىم خۆش بوو، ھەقەكەى لای ئەو ھو، ھەركەوت بۆ ئەو ھى سوودى لى بىينم، چونكە ئەو مەبەستى ئارەزوو و سەرخستنى خۆى نىيە، بەلگە مەبەستى ھەرخستنى ھەق و پوونكردنەو، ھەق، جا ئەگەر لای خۆى بىت يان لای جگە لە خۆى بىت.

مەبەست لەو ئايەتە: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر).

موجادەلە كردن لە ئايەتەكانى خوادا ماناى ئىنكارى لى كردنىيەتى، ئەويش بەو دەبى ئايەتەكان بەرپىت بەيەكدا، ھەندىكيان بەرنگارى ھەندەكەى تەركاتەو ئەو كارى بى باو، پانە، بۆيە كاتى گوپيان لى بوو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نوپژەكانيدا دەيفەرموو: (يا رحمن يا رحيم) گوپيان: تەماشاي بگەن ئەو بانگەشەى ئەو دەكات تەنھا يەك خۆى ھەيەكە چى دەلپت: يا رحمن يا رحيم، لەخەلكى تىكيان دەدا كەوا (رحمن) خودايەكى جودايە و (رحيم) ش خودايەكى ترە، بۆيە خۆى گەورە ئەو ئايەتەى دابەزاند كە دەفەرمو يت: (قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ

الْحُسْنَى (١١٠) الاسراء) واتە: پێیان بڵێ: لە نزاو دوعا کانتاندا ئەر ناوی پێرۆزى (الله) بەرن و یان هاوار بە هەریەکى لە سیفەتە پێرۆزەکانى ئەر بکەن، بۆ نمونە: وەکو (الرحمن) هەریەکە و قەبوڵە، جا ئێوەش بە هەر ناوو سیفەتێکەو، لە ناوو سیفەتانە بۆ خۆى دیاری کردون دەتوانن داواى لى بکەن و هاواری بۆ بەرن چونکە ناوی پێرۆزى خوا زۆرن ئەم دوانەیش (الله، الرحمن) هەر لەوانە.

مەبەست لە: (وسأل رجل عمر بن الخطاب).

ئەر کابرایە ناوی (صبيغى كوبرى عسل) بوو، ناویانگى بەجیدال دەرکردبوو، لەسەر دەمى (عمر) دا پرسىاری لى کرد دەربارەى (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) (٢) (النزعات) چىیه؟ لەکاتێکدا ئەر پێویستى بەو نىیه، ئەرەى پێویست بوو لەسەرى پرسىاری لى بکات دەربارەى دینەکەى و دەربارەى عەقیدەکەى، بەلام پرسىارکردن دەربارەى (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) ئەمە ئاسانە و لەکىتابەکانى تەفسیردا هەیه، پێویست بەو ناکات لەسەرى پاوەستى، ئەرەى پێویستە لەسەرى پرسىاری لى بکات لەشتیک لەو گەرەترو زیاتر پێویستى پێى هەبى، جا خۆ دەرخستن لەپرسىارکردندا نابى (طالب العلم) خۆى پێوەى خەرىک بکات و مامۆستا کەشى خەرىک بکات، بەلکو پێویستە لەمەسە لەگەرە و گەرنگەکان پرسىار بکات.

مەبەست لە: (لو كنت مخلوقا).

واتە سەرت تاشراو بوايه، چونکە ئەرە سیفەتى خەوارىچ بوو ئەوان لەو جۆرە پرسىارە دەکەن، جا ئەگەر نیشانەکەى ئەوان لەتۆدا بوايه ئەوا ئازارتم دەدا، جا ئەم پرسىارە لە جۆرى پرسىارەکانى خەوارىچە، چونکە ئەوان پرسىار دەکەن دەربارەى شتیک پێویستیان پێى نىیه.

مەبەست لە : (لضربت عنقك).

واتە : دەمکۆشتى، چونکە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى کردوو بە کۆشتنى خەوارىچ، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت : (فأینما لقیتموهم فاقتلوهم، ولئن أدركتهم لأقتلنهم قتل عادٍ) ئەم خیتابە بۆ دەسەلاتدارانە و بۆ ھەموو کەسیک نىیە، بۆیە چەک لەگەڵ خۆتدا ھەلەمەگرەو ھەر کەسى بە خەوارىچ تۆمەتبار بکەیت ئەوا بیکۆژى، ئەمە پاشاگەر دەنىیە، ئەو ھى دەکۆژیت کار بە دەستانە و عومەرىش کار بە دەست بوو.

مەبەست لە : (المؤمن لا یحاري ولا أشفع للمماری يوم القيامة فدعوا المراء لقله خیره).

میرا : بریتییه لە جیدالیکى بى سوود، دەبیتە ھۆى گومان، کاتى خۆى خەرىک دەکات بەبى سوود، میرا و مجادلە و مناظرە ھەمووی یەک مانای ھەیه.

(المؤمن لا یحاري) واتە : لە نیشانەکانى کەسى ئیماندار ئەو ھى خۆى بەدوور بگرت لە میرائیک سوودی تیدا نىیە.

(ولا أشفع للمماری يوم القيامة) بەپاستى ئەمە ھەپەشە یەکی توندە لەو کەسى (میرا) دەکات ھەروەھا ئاگادار کردنە ھى تیدا یە لە (میرا) کردن.

(فدعوا المراء لقله خیره) ھەندى لەزانایان لەکتیبەکانى عەقیدەدا کە بە ھۆنراو ھى نوسیویانە فەرموویانە :

فلا مراء وما فی الدین من جدل وهل یجادل إلا کلٌّ من کفر

﴿١٦٠﴾ نوسەر دەلێت: (ولا يحل لرجل مسلم أن يقول: فلان صاحب سنة، حتى يعلم منه أنه قد اجتمعت فيه خصال السنة، فلا يقال له صاحب سنة حتى تجتمع فيه السنة كلها).

واتە: ھەڵلای نێبە بۆ ھێچ کەسێکی موسڵمان بلێت: فلان کەس خاوەنى سوننەتە تاکو نەزانى ئاكارەکانى سوننەتى تێدا کۆبووەتەو، پێى ناگوترى خاوەنى سوننە تاکو ھەموو سوننەى لا کۆ نەبێتەو.

پاڤە:

تەزکیەى ھێچ کەسێک مەکو مەدحى مەکە ئیلا بە زانستەو نەبى (زانایارییەو نەبى) بۆ ئەوێ خەلکى بە مەدحەکەى تۆ بۆ ئەو کەسە مەغرور نەبى لە کاتێکدا واش نێبە، بەلام ئەگەر لێى کۆلاینەو لە پێگاکیو لە عیلمەکەىو لە سەقامگیرییەکەى ئەوا ئەو کات تەزکیەى دەکەیت، بەلام ھەستى بە مەدح کردن و تەزکیە کردنىو لە کاتێکدا تۆ دەربارەى ھێچ نازانى ئەوا ئەم تەزکیە زۆر ترسناکە خەلکى بەم کەسە مەغرور دەکەیت، خۆزگە ئەو کەسانەى تەزکیەى خەلک دەکەن پادەوستان لەو کارە، تەزکیەى ھێچ کەسێک ناکن ئیلا ئەو کەسانە نەبى مەرجهکانى تەزکیەیان تێدا، چونکە تەزکیە کردن شایەتى دانە، جا ئەگەر تەزکیەکە راست نەبى ئەوا دەبێتە (شهادة زور).

مەبەست لە: (قد اجتمعت فيه خصال السنة).

ئاکارەکانى سوننەت بریتیى لە عەقیدەو لە عیلم و لە کارو کردەو لە شوێنکەوتنى سەلەفى (صالح)، بەلام ئەو تەنھا یەك ئاكارى تێدا ئەوا حوکم مەدە بە سەریدا ئەو کەسە ئەھلى سوننەى ھەر بە پشت بەستن بە تەنھا یەك ئاكاریان بە یەك شت، جا چۆنە ئەگەر کەسێک ھێچ ئاكارێکى تێدا نەبى؟

﴿١٦١﴾ نوسەر دەئیت: (قال عبد الله بن المبارك: أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

واتە: (عبدالله ی کوپی المبارک) دەفەر مویت: بنەمای هەفتا و دوو ئارەزووەکە چوار ئارەزووە، جا لەم چوار ئارەزووەوە هەفتا و دوو ئارەزووەکەى لى بووئەتەو: (القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

پاڤە:

مەبەست لەو قسەىەى (عبدالله ی کوپی المبارک): (أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

ئەمە دانەر لەسەرەتای پەيامەكەیدا باسى كردووە و لەوى پاڤەمان كرد.

مەبەست لە: (الاهواء).

چونکە ئەوەى بووئەتە ھۆى جیاوازی و ناکوکییان ئارەزووە، ھەر کۆمەلە و شوینی ئارەزووی خۆى کەوتو، جا ئەگەر شوینی حەق بکەوتایەن ئەوا نەدەبوونە هەفتا و سێ کۆمەلەو، چونکە ئەو کەسەى شوینی حەق بکەوێت ئەوا ئارەزوو نایکاتە چەند کۆمەلێکەو، ھەر یەكەیان سواری ئارەزووەکەى بوو، خۆای گەورە دەفەر مویت: (فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبْرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (٥٣) المؤمنون) واتە: لەناو خۆیاندا کار و فەرمانى ئایینەكەیان پچر پچر كردو بوونە چەند گروپ و دەستەيەكەو، ھەر گروپەش پێگا و پێبازیكى بۆ خۆى ھەلبارد! ھەموو دەستە و گروپێك بەو بەرنامەيەى لایانە خوشتال و دلخۆشن).

هەر یەكەیان شوینی ئارەزووەكەى كەوتوو، ئارەزووەكانش هەرگیز تەواو نابن، بەلام حەق یەك دانە یەو دابەش نابیت، خۆی گەورە دەفەر مۆیت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا) تەنھا یەك رێگا (فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (١٥٣) الانعام) جا ئەو كەسەى لەرێگای راست دەرچیت ئەوا دەكەوتە ناو ئەو رێچكە جیاوازانەو هەرگیز كۆتایی نایەت.

مەبەست لە: (القدرية).

ئەوانەى قسە دەربارەى قەدەر دەكەن، چونكە باوەر بە قەدەر یەكێكە لە شەش پوكنەكەى ئیمان: (أَنْ تَوَكَّنْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتَوَكَّنْ بِالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ)^{٣٤٤} بەوێ خۆی گەورە:

تەقدیری کردوو لە (اللوح المحفوظ) دا و....

نوسیویەتی و....

ویستی لێ بوو و گەرەکی بوو و....

هێناویەتی بوون...

ئەمە مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەى، باوەر بە قەزاو قەدەر بەم چوار مەرتەبەى، ئەوانەى نە یارن لەسەر دوو کۆمەلن:

کۆمەلێ یەكەم: (القدرية النفاة): ئەوانەى نكۆلێ لە قەدەر دەكەن و دەلێن: هەریەكە و خۆی كارو كردووە كانی خۆی دروست دەكات، خۆی گەورە تەقدیری لەسەر نە کردوو، بەلگەو خۆی و بەسەر بە خۆی ئەنجامی داو، ئەمەش قسەى موعتەزىلەكان و ئەوانەى هاوڕای ئەوانن.

كۆمەلەى دووھم: (القدرية المجبرة): ئەوانەى زىادەپرەوى دەكەن لە سەلماندنى قەدەردا دەلەين: بەندە ھىچ ھەلباردنەك و ھىچ وىست و كارىكى بە دەست نىيە، بەلكو كارى خوايە لەودا، ئەو ھەر ھەركو پەرىكە بە وىستى با دەجولەتەو، ھەر ھەركو مردوو پەكە لە بەر دەستى ئەو كەسە داىە دەيشۆرى ناچارەو ھەلباردنەى بە دەست نىيە، ئەوانە پەيان دەگوتى: (المجبرة)، زىادەپرە وىيان كرد لە سەلماندنى قەدەردا پەنا بە خوا _ تەنانەت ھەر ھەلباردنەى كارىكى بەندەكەيان لى دامالى و كردىانە ئەو ھى ناچارە بۆ ئەنجامدانى كارەكانى، نوێژ ناكات بە ھەلباردنەى خۆى، زىنا ناكات بە ھەلباردنەى خۆى، زەكات نادات بە ھەلباردنەى خۆى، پەيا وەرناگرى بە ھەلباردنەى خۆى، بەلكو ئەو ناچارە ھەموو كەسەك لای ئەوان ناچارە، ئەمە قەسەى (الجبرية) يە. مەبەست لە: (المرجئة).

ئەمە لەباس و بابەتى ئىماندايە، ئىمان ھەر ھەركو ئەھلى سوننە و جەماعە پەناسەيان كردوو برىتيە لە:

وتن بە زمان و باوەر بوون بە دل و كار كردن بە ئەندامەكان، بەگوێرەپەلەى زىاد دەكات و بەسەرپەچى كەم دەكات.

مورجئەكان دەلەين: كارو كردەو ھەكان بە شەكى ئىمان نەن، جا ئەگەر كەسەى بە دل باوەرى ھەبوو ھەرچەندە وازى لە ھەموو كارەكان ھەتايەت، ئەگەر نوێژىش نەكات و پەژوو نەگرى ھىچ كارەك نەكات دەچەتە بە ھەشتەو، ئىمانىش لای ئەوان زىاد ناكات و كەم ناكات، چونكە لە دلدایە، جا ئىمانى (ئەبو بەكر) و خراپترىن كەس لای ئەوان ھەركو پەكە چونكە لە دلدایە.

مەبەست لە: (الشيعة).

ئەوانەن بانگەشەى ئەو دەكەن گوايە ئەوان ئەھلى بەيتيان خۆش دەوى، لایەنگرى ەلى و نەو ەكەى دەكەن و باوەریان وايە ئەوان سەمیان لى كراو ھە مافیان خوراو،

خىلافەتیش لە پاش پىغەمبەر (ﷺ) بۆ عەلى بوو، عەلى وەھى پىغەمبەرى خوايە و (ﷺ) هاوێلان ئەو خىلافەتەيان لى سەندوو و لى زەوت کرد، جا ئەوان سەمکارو تاغوتن، ئەمە باوەرى ئەوانە _ پەنا بە خوا _

مەبەست لە: (الخوارج).

ئەوانەن دژى کاربەدەستان بە شمشىر دەردەچن، ئەگەر هەلە يەکیان لى دەركەوت و نەگەيشتە پادەى کوفر، لە گوێزپایەلى دەردەچن و موسلمانان بە تاوانى گەورە کافر دەکن لە خواریوى شیرکە وەیه، جا مەزەبەکیان لە دوو شت پێک هاتوو: _

یەکەم: دەرچوون لە دژى کار بە دەستانى موسلمانان و گوێزپایەلى نەکردنیان.

دووەم/ بە کافر زانینى ئەو کەسانەى تاوانە گەورەکان ئەنجام دەدەن کە لە خواریوى شیرکە، حوکم بە سەر زیناکاردا دەدەن بە وەى کافرە، بە سەر دزدا کافرە، ئەو کەسەى ریبدا دەخوات کافرە، ئەمە مەزەبى خەوارىجە ئەمەشە مەزەبى بىکى توندو زیادەپەرە پەنا بە خوا، شمشىر لە دژى موسلمانان هەلەدەگرن، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (يقاتلون أهل الإيمان ويدعون أهل الأوثان)^{٣٤٠} لە مێژوودا نەهاتوو خەوارىج کوشتاریان لە گەل بى باوەرپاندا کردبى، بە لکو ئەوان هەرگیز و هەردەم کوشتار لە گەل موسلماناندا دەکن.

نوسەر دەلێت: (فمن قدم أبا بكر وعمر وعثمان وعلياً على جميع أصحاب رسول الله ﷺ) ولم يتكلم في الباقيين إلا بخير ودعا لهم فقد خرج من التشيع أوله وآخره).

واتە: جا هەر کەسێک ئەبو بە کرو عومەر و عوسمان و عەلى پێشخست بە سەر هەموو هاوێلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و قەسەى بە ئەوانىتر نەگوت ئیلا بە چاکە نەبى و دوعاى بۆ کردن، ئەوا لە (التشيع) دەردەچێت لە سەرەتا و کۆتاییەکی.

رافە /

مەبەست لە: (فمن قدم أبا بكر وعمر وعثمان وعلياً على جميع أصحاب رسول الله ﷺ) ولم يتكلم في الباقيين إلا بخير ودعا لهم).

ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەيە بە جىياواز لەگەڵ شىعەدا، جا ئەھلى سوننە و جەماعە ئەبوبەكر پيش دەخەن و ئەمجار عومەر و ئەمجار عوسمان و ئەمجار عەلى، كە چى شىعە دەلێن: عەلى خەليفەيە لە پاش پيغەمبەرى خواو (ﷺ) ئەو سى خىلافەتەكە پوچەلەو ئەبوبەكر عومەر بە كافەر دەزانن.

مەبەست لە: (ولم يتكلم في الباقيين) لە ھاوولانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ).

(إلا بخير) و ستایش کردنى ئەوان (ودعا لهم) لەجىاتى ئەوئەلى لەعەتیان لى بکەن ھەرھەركو چۆن شىعە لەعەتیان لى دەکەن، یان زەمیان بکەن ھەرھەركو ھەندى كەس دەیکات، زەمى ھەندى لەھاوولان دەکات یان قسەیان پى دەکات، ھەرچەندە پىویستە پيچەوانەى ئەوئەلى، پىویست وایە ستایشیان بکړیت و مەدحى ئەوان بکړیت، نەچیتە نىو باسى ئەوانەو بەھەلەیان بزانی، چونکە خواى گەورە لەوان پازى بوو و لەزۆرێك لەئایەتەکاندا مەدحى ئەوانى کردووە، پيغەمبەرى خواش (ﷺ) لەوان پازى بوو، ئەو كەسەى بە ھاوولان قسە بکات یان بە یەكێکیان قسە بکات ئەو دەبێتە یەكێك لەگومراکاران، دەبێتە نەیارى خواو پيغەمبەرەكەى (ﷺ) لەحەقى ھاوولاندا، بۆیە ھەرگیز دروست نییە بچیتە نىو باسى حەقى ھاوولانەو نە بە تاکەکانیان و نە بە جەماعەتیان ئیلا بەخەيرو چاکە نەبێت، لەبەر ئەو تاییەتمەندییەى ھەیانە بەسەر ئەم ئوممەتەو، ئەوان باشتەرى سەدەن، چاکترین سەدەن بە شایەتى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەرمویت: (خیرکم قرنی)^{٢٤٦} واتە ئەو سەدەى پيغەمبەرى خواى (ﷺ)

تەدايە، ئەوان باشتىنى سەدەكانن (ولم يتكلم في الباقيين) نە بە تاكيان و نە بە كۆمەليان (إلا بخير).

مەبەست لە: (فقد خرج من التشيع أوله وآخره).

هەركەسى چوار خەلیفەكە بە و ریزبەندییەى هەیانە پێش بخات و ستایشی هاوێلانی تەربكات ئەوا ئەو قەسەى مەزەبى ئەهلى سوننەى و بەرێئە لە (تشیيع).

نوسەر دەئێت: (ومن قال: الإيمان قول وعمل يزيد وينقص فقد خرج من الأرجاء أوله وآخره).

ومن قال: الصلاة خلف كل بر وفاجر، والجهاد مع كل خليفة، ولم ير الخروج على السلطان بالسيف، ودعا لهم بالصلاح فقد خرج من قول الخوارج أوله وآخره.

ومن قال: المقادير كلها من الله عز وجل، خيرها وشرها يضل من يشاء ويهدي من يشاء فقد خرج من قول القدرية أوله وآخره وهو صاحب سنة.

واته: هەركەسى بێ: ئیمان و تن و كردهوێه، زیاد دەكات و كەم دەكات، ئەوا لە ئێرجا دەچێتە دەرەوێه سەرەتا و كۆتاییەكەى.

هەركەسى بێ: نوێژکردن لە پەشت هەموو چاك و خرابێكەوێه دروستە و جیهاد لە گەڵ هەموو خەلیفەكەدا و دەرچوون نابینی لە دژی سولتان بە شمشیر و دوعای چاكسازییان بۆ بكات، ئەوا لە قەسەى خەواریج دێتە دەرەوێه سەرەتا و كۆتاییەكەى.

هەركەسى بێ: تەقدیرەكان هەموو لە خواوێه، چاكە و خراپەى، هەركەسى ویستی لى بێ ئەوا گومرای دەكات و هەركەسى ویستی لى بێ ئەوا هیدایەتى دەدا ئەوا لە قەسەى (قەدەرى)یەكان دەرەوێت سەرەتا و كۆتاییەكەى، ئەویش خاوەنى سوننەى.

رافە /

مەبەست لە: (ومن قال: الإيمان قول وعمل يزيد وينقص فقد خرج من الأرجاء أوله وآخره).

كاتى باسى ئەو ەى كرد مورجىئە يەككەن لە بنە ماكانى كۆمەلە گومراكان ئەمجار مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى پوون كرده وەو ئەو دژى مەزەبەكەى ئەوانە، چونكە ئەھلى سوننە وا دەبينن ئيمان بریتىيە لەوتن و كرده وەو باوە، زیاد دەكات و كەم دەكات، ھەروەكو چۆن چەندین بەلگەى لەسەر ھاتوو لەقورئان و سوننەتى پىغەمبەردا (ﷺ) بەجیاواز لەگەڵ مەزەبى مورجىئە كەوا دەبينن: كرده وە بەشتىك نىيە لەحەقىقەتى ئيمان.

مەبەست لە: (ومن قال: الصلاة خلف كل بر وفاجر، والجهد مع كل خليفة، ولم ير الخروج على السلطان بالسيف، ودعا لهم بالصلاح).

ئەو كەسە بەربىيە لە كۆمەلەى خەوارىج، چونكە ئەو باسى چوار كۆمەلەكەى كرد، جا ھەر كەسى دەستى گرت بەگوێزپاىەلى كاربە دەستانى مۇسلمانانە وەو دەرئەچى دژى ئەوان بەھۆى ھەلەپەكەو كەردبىتيان لە خوار كوفرەو بىت يان سەرپىچىيەك تىي كەوتبى لە خوار كوفرەو بىت ئەوا مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى، ئەویش نوێژكردنە لەپشت كاربە دەستانى مۇسلمانانە وەو جىھادكردنە لەپىناوى خوادا لەگەڵ ئەواندا و دوعا كردن بۆيان بەچاكسازى و تەوفىق، ئەمە مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى، جەماعەت كردن لەگەڵ كاربە دەستاندا، جا ھەر كەسىك لەشتىك لەوانەدا جىياواز بوو ئەوا ئاكارىك لەگومراپى تىاداپە لە ئاكارەكانى خەوارىج.

مەبەست لە: (والجهد مع كل خليفة).

ئەگەر فەرمانى بەجىھاد كرد ئەوا پىويستە ھاوشانى جىھاد بكريت.

ئەمە پێویستە: بیستن و گوێرایەلى، نوێژکردن لە پەشتیانەو و جیهادکردن
لە گەلیاندا و دەرنەچوون لە دزیان بە کوشتار ھەروەکو خەواریج دەیکەن، ئەمە مەزھەبى
ئەھلى سوننە و جەماعەى دەریارەى کاربە دەستان، بە پێچەوانەى ئەو ھى خەواریج و
موعتەزىلە دەیلێن.

مەبەست لە: (ومن قال: المقادير كلها من الله عز وجل، خيرها وشرها يضل من يشاء
ويهدي من يشاء فقد خرج من قول القدرية أوله وآخره).

ھەموو شتێک پوودەدات ئەوا لە قەدەرى خوادایە، کوفر و ئیمان، سەرپێچى و
گوێرایەلى، ھەژارى و دەولەمەندى، نەخۆشى و لەشساعى و جگە لەوانە، ھەموو شتێک
لە گەردووندا پوودەدات ئەوا بە قەزا و قەدەرى خوا پوو دەدەن، ھیچ شتێک لە قەزا و
قەدەرى خوا دەرنەچێ، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى بە جیاواز لە گەل
کۆمەلى قەدەریەدا بە ھەردوو بەشە کە یانەو: النفاة والمجبرة.
مەبەست لە: (يضل من يشاء).

خوای گەورە ھیچ کەسێک گومرا ناکات ئیلا ھۆکارى گومراى ئە نجام دابى، ئەو
کات خوای گەورە گومراى دەکات، خوای گەورە دەفەر مۆیت: (فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ
قُلُوبَهُمْ) (الصف/٥) لە قورئاندا نەھاتوو بە ھەلاکەت بردن یان گومراکردن یان
سزا ئیلا باسى ھۆکارە کەى کردوو لە لایەن بەندەکانەو، خوای گەورە بە ھۆکارێک
لە بەندەکانەو تەقدیری لە سەر کردوو، بۆیە دەلێن: _ ھەرکەسى ویستى لى بى
گومراى دەکات بە دادپەرورەى خوێ، دادپەرورەى دەسەپێنن بە سەر گومراکاراندا،
و ھەکو ھیدایەت کارانى لى ناکات، خوای گەورە دەفەر مۆیت: (أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ
كَالْمُجْرِمِينَ) (٣٥) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (٣٦) (القلم) واتە: ئایا موسلمانان و ھەک تاوانباران
لى دەکەین؟! (٣٥) چیتانە ھوکم و بریارى وا ئەدەن...؟ چونکە ھیچ کات نابێ چاککارو
خراپکار چوون بەکامە ئەیان لە گەل بکێ (٣٦).

بە فەزلى خوێ ھیدایەتى ھەرکەسى بدات ئەوا دەیدات.

﴿١٦٢﴾ نوسەر دەئىت: (وبدعة ظهرت هي كفر بالله العظيم ومن قال بها فهو كافر بالله لا شك فيه، من يؤمن بالرجعة ويقول: علي بن أبي طالب حي وسيرجع قبل يوم القيامة ومحمد بن علي وجعفر بن محمد وموسى بن جعفر ويتكلمون في الإمامة وأنهم يعلمون الغيب فاحذرهم فإنهم كفار بالله العظيم، ومن قال بهذا القول).

واتە: بىدعەيەك پەيدا بوو ئەويش كوفەر بەخوای گەرە، ھەركەسى بىلەت ئەوا بەبى گومان محمد بن علي) محمدى كوپى عەلى كوپى الحسين الباقر، (وجعفر بن محمد) جەغفەرى كوپى محمدى كوپى عەلى كوپى الحسين ئەويش (جعفر الصادق)ە، (وموسى بن جعفر) موسای كوپى جەغفەرى الكاظمى كوپى جەغفەرى الصادق، بۆيە (الرافضة)ەكان بەخۆيان دەئەت (الموسوية) وە (الموسوية) لە بەر خۆدانە پال موسای كازمە.

مەبەست لە: (ويتكلمون في الإمامة وأنهم يعلمون الغيب).

باوھەريان واىە ئىمامەكان غەيب دەزانن، ئەوان ئەو شەرەى بيانەوى دايدەپژنن و ئەو شەرەى بيانەوى نەسخى دەكەنەو، چونكە خوای گەرە ئەوەى خستووھتە ئەستۆى ئەوان.

(وأنهم) واتە: پێشەواكانيان (يعلمون الغيب) ئايە ھىچ كەسێك غەيب دەزانى جگە لەخوای گەرە؟

مەبەست لە: (فاحذرهم فإنهم كفار بالله العظيم).

ھەركەسى بانگەشەى زانىنى غەيبى كرد يان باوھەرى وابەت كەسێك غەيب دەزانى_ئىلا ئەو كەسە نەبى خوای گەرە فەرى كردوو لە پێغەمبەران_ ئەوا كافرە،

خوای گەورە دەفەر مویت: (عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهَرُ عَلَيْهِ أَحَدًا) (٢٦) إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ.. (٢٧) الجن ئەمە تاییبەتە بە پیغەمبەرانیوە، لەبەر بەرژەوێندی ئوممەت و بانگەواز بۆ لای خواو بییته موعجیزەیک بۆیان بەلام جگە لە پیغەمبەرانی ئەوا خوای گەورە هیچ شتیکی غەیبی بۆ ناشکرا ناکات.

﴿١٦٣﴾ نوسەر دەلّیت: (قال طعمة بن عمرو وسفيان بن عيينة - رحمهما الله: من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي، لا يُعدّل ولا يكلم ولا يجالس، ومن قدّم عليا على عثمان فهو رافضي، قد رفض آثار أصحاب رسول الله ﷺ)، ومن قدم الأربعة على جميعهم، وترحم على الباقيين وكف عن زلهم، فهو على طريق الاستقامة والهدى في هذا الباب.

واته: (طعمه ی کوپی عمرو) و (سفیان ی کوپی عیینە) - پەحمەتی خوایان لی بی- دەفەرموون: ھەرکەسی لە ئاستی عوسمان و عەلیدا پراوەستا ئەوا شیعەیه، نابێ تەعدیل بکریت و نابێ قسە ی لەگەڵدا بکری و نابێ لەگەڵیدا دانیشی، ھەرکەسی عەلی پێش عوسمان خست ئەوا (رافضی)یە، چونکە فەرموودەکانی ھاوہ لانی پێغەمبەری خوای (ﷺ) رەد کردووە، ھەرکەسی ئەو چوارە ی پێش ھەموویان خست و پەحمەتی بۆ ئەوانیتر نارد وازی لە باسکردنی ھەلەکانیان ھێنا، ئەوا لە سەر پێگای سەقامگیرییە و ھیدایەتە لەم باسەدا).

پاڤە:

ھەرکەسی لە ئاستی عوسمان و عەلیدا پراوەستا و تی: - خیلافەت ھی (عەلی)یە و ھی عوسمان نییە ئەوا کە سێکی شیعەیه، ئە ی چۆنە ئەو کە سە ی دەلّیت: خیلافەت بۆ ئەبوبەکر و عومەر نییە ھی عەلی یە ھەر ئەویش وەحسی یە؟!!

مەبەست لە: (لا يُعدّل لا يكلم ولا يجالس).

ئەو شیعەییە و دەبێ بەرائه‌تی لێ بکری (لا یُعَدَّل) حوکم نادریت به‌عه‌داله‌ت بوونی (لا یُکَلِّم) قسه‌کردنی پێزو گوێگرتن و پازی بوون (ولا یُجَالَس) چونکه‌ زهره‌رو زیانی بلۆده‌بێته‌وه‌ به‌سه‌ر ئەوانه‌ی له‌گه‌ڵیاندا داده‌نیشی، چونکه‌ بانگه‌وازاکارانی گومرایی کارده‌که‌نه‌ سه‌ر ئەوانه‌ی له‌گه‌ڵیاندا داده‌نیشن و ئەوانه‌ی هاوپیتیان ده‌که‌ن.

مه‌به‌ست له‌: (ومن قدَّم علیا علی عثمان فهو رافضی).

واته‌ له‌ خیلافه‌تدا، به‌لام له‌مه‌سه‌له‌ چاکترینیان ئایه‌ کامیان چاکتره‌؟ ئەو مه‌سه‌له‌یه‌ زانایان تێیدا جیاوازن، هه‌ندیکیان ده‌لێن عه‌لی چاکتره‌ و هه‌ندیکیان عوسمان به‌چاکتر ده‌زانن، به‌لام خیلافه‌ت ئەوا هه‌رکه‌سی عه‌لی پیش عوسمان بخات ئەوا ده‌بێته‌ گومراکاران، چونکه‌ هاوه‌لان له‌کاتێکدا (عه‌لی) خۆشی له‌ناویاندا بووه‌ هه‌موویان ئیجماعیان له‌سه‌ر پیشخستنی عوسمان کردوه‌.

مه‌به‌ست له‌: (قد رفض آثار أصحاب رسول الله ﷺ).

ناویان لێ نرا (الرافضة) چونکه‌ به‌ (زه‌یدی کوپی عه‌لی) یان گوت: چی ده‌لێی ده‌ریاره‌ی ئەبو به‌کر و عومه‌ر؟ گوتی: خۆشیانم ده‌وێ و پشتیوانیان لێ ده‌که‌م (موالاتم بۆیان هه‌یه‌) چونکه‌ ئەوان وه‌زیری باپیرم پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوون. وتیان: که‌واته‌ (رفض)ت ده‌که‌ین، بۆیه‌ ئەویان (رفض) کردو ئەوانیش ناوهران به‌ (الرافضة) چونکه‌ (زه‌یدی کوری عه‌لی) یان (رفض) کرد.

مه‌به‌ست له‌: (ومن قدم الأربعة علی جميعهم) واته‌: هه‌موو هاوه‌لان.

(وترحم علی الباقرین): له‌هاوه‌لان هه‌روه‌کو له‌سه‌ره‌تای قسه‌که‌ باسی کرد.

مه‌به‌ست له‌: (وكف عن زلّهم).

وازی هێنا له‌باسکردنی ئەو هه‌لانه‌ی له‌ هه‌ندیکیانه‌وه‌ ئەنجام دراوه‌، چونکه‌ ئەوان وه‌کو تاک (معصوم) نین، په‌نگه‌ هه‌ندی هه‌له‌ له‌هه‌ندیکیانه‌وه‌ پوو بدات، به‌لام هێنده‌

فەزلىيان ھەيە و ھىندە ئيمانىيان ھەيە دەبىتتە ھۆى داپۆشىنى ھەلە كانىيان، ھىندە ھارپىتى پىغەمبەرى خاىيان (ﷺ) ھەيە ھەلە كەمە كانىيان دادە پۆشى.

مەبەست لە : (فہو على طريق الاستقامة والهدى في هذا الباب).

ھەركەسى باوھەرى لە ھاوھ لانداندا ئاوا بىت ئەوا لە ئەھلى ھىدايەتە، چونكە ئەوھى خاى گەورە پىشى خستووھ ئەمىش پىشى دەخات و دوھى پەزامەندى لە خوا بۆ ئەوانىتر دەكات و بەدواى ھەلە كانىياندا ناكەوئى ئەوا دەبىتتە ئەھلى سوننە و جەماعە، چونكە ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەيە لە ھاوھ لانى پىغەمبەرى خاادا (ﷺ).

﴿١٦٤﴾ نوسەر دەئیت: (والسنة أن تشهد أن العشرة الذين شهد لهم رسول الله ﷺ بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه)

واتە: لەسوننەتدا ھەبە شایەتێ بەدەیت ئەو دە کەسەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتێ بەھەشتی بۆ داوان ئەوان لەئەھلى بەھەشتن بەبێ ھیچ گومانێک.

پاڤە/

مەبەست لە: (والسنة أن تشهد أن العشرة^{٣٤٧} الذين شهد لهم رسول الله ﷺ بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه).

لەسوننەتدا ھەبە شایەتێ بەدەیت بەو کەسانەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتێ بەھەشتی بۆ داوان ئەوانیش دە کەسە کەن: چوار خەلیفە کەو (طلحە) و (الزبیر) و (سعد بن ابى وقاص) و (سعید بن زید بن عمرو بن نفیل) نامۆزای عومەرى کوپى خەتتاب و (ابو عبیدە بن الجراح) و (عبدالرحمن بن عوف) ئەوانە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتێ بەھەشتی بۆ داوان ئەوان ئیمەش شایەتێ بەھەشتیان بۆ دەدەین لەسەر شایەتێ دانەکەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە: (لا شك فيه).

ھەركەسى گومانى ھەبێ یەكێك لەو دە کەسە لەئەھلى بەھەشت نییە ئەوا كافر دەبێت، ئەى ئایە پات چۆنە کەسێك لەعەت لە ئەبو بەكرو عومەر بکات و ھەصفى ئەوان بکات بە(صنم)؟

﴿١٦٥﴾ نوسەر دەئیت: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط).

واتە: هیچ کەسێک تاییبەتمەند مەکە بە ھەڵاوات دان تەنھا پێغەمبەری خوا (ﷺ) و ئالی پێغەمبەر (ﷺ) نەبێت.

پاڤە:

مەبەست لە: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط).

(الصلاة) لە زمانەوانیدا واتە پارانەو (الدعاء) بەلام (الصلاة) لە شەرعدا بریتیە لەو پەرسەشەى کە بە (تکبیر) دەست پێ دەکات و بە (التسليم) کۆتایی پێ دێت، ھەستان و کړنۆش و سوژدەو دانیشتن و خوێندنەو (قورتان و (تکبیر) و (تسبيح) ی تێدايە، کەواتە چەند کردەو و قسەيەکە، بە (تکبیر) دەست پێ دەکات و بە (تسليم) کۆتای پێ دێت، ئەمە نوێژە (الصلاة) ھ لە شەرعدا.

جا ئەگەر (آل) و (اصحاب) پێکەو ھاتن ئەوا (آل) بریتیە لە نزیکەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و (اصحاب) ھەموو ھاو ھالان پەنگە ھیچ خزمایەتیەکی پێغەمبەری خواى (ﷺ) نەبێ و پەنگە ھەبێ.

بەلام ئەگەر (آل) بە تەنھا ھات ئەوا ھاو ھالان دەگرتەو (ال) بۆ دوو شێو دەگوتریت: _

- وتێک مەبەست لێى نزیکەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەوانیش ئەوانەن (صدقه) یان بۆ ھەرامە.

- وَتَنْبِكَ مَهْ بَسْت لَيْسَ شَوَيْنَكِه وَتَوَانِيَه تِي پَيَّان دِه گوتري: (آل) وه كو (آل فرعون) واته: شوينكه وتواني فيرعون و (ال محمد) واته: شوينكه وتواني محمد (ﷺ).

به لام سه لاوات ناردن به سهر جگه له پيغه مبهري خوا (ﷺ) به تهنه ها وه ليك يان موسلمانيك به تهنه ها نه وا دروسته به مهربجي نه بيته دروشميك، ده ليئي: (اللهم صل على فلان) نه مه دروسته به مهربجي نه كريتته دروشميك هه روه كو لاي (الرافضة) هه يه، به لام سه لاوات دان له سهر جگه له پيغه مبهري خوا (ﷺ) هه ندي جار نه وه ناساييه، پيغه مبهري خوا (ﷺ) فه رموويه تي: (اللهم صل على آل ابي اوفى)^{٢٤٨} خوي گه وره به وه فه رماني پيكر دوه، خوي گه وره ده فه رمويت: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ (١٠٣) التوبة) واته: دوعايان بو بكه (إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ).

مه به ست له: (وعلى آله فقط) آله: مه به ست پي شوينكه وتواني نه وه.

﴿١٦٦﴾ نوسهر ده لييت: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً).

واته: بزانه عوسماني كوپي عه ففان به (سته مليكراوي كوژدا و نه وه ي كوشتي سته مكاره).

﴿١٦٧﴾ فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه إماما ولم يشك في حرف منه ولم يجحد حرفا واحدا فهو صاحب سنة وجماعة كامل قد اكتملت فيه الجماعة ومن جحد حرفا مما في هذا الكتاب أوشك في حرف منه أو شك فيه و وقف فهو صاحب هوى.

واته: ھەركەسى دان بەوھدا بنیّت لەم كەتیبەدا ھەبەو بىكاته پێشەنگى خۆى و لەیەك (پیت)دا گومانى نەبى و نكۆلى لەیەك پیتی نەكات، ئەوا خاوەنى سوننەو جەماعەى، بەتەواوى جەماعەتى تێدا كامەل بوو، ھەركەسى نكۆلى لەپیتىك بكات لەوھى لەم كەتیبەدا ھەبە، یان گومانى لەپیتىكى ھەبى یان گومانى بوو وەستا، ئەوا خاوەنى ئارەزوو.

رافە:

مەبەست لە: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً) ئەمە لەپێشدا پوون كرايەو.

مەبەست لە: (فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه إماما ولم يشك في حرف منه ولم يجحد حرفا واحدا فهو صاحب سنة وجماعة).

ئەوھى لەم كیتابەدا ھاتوو بريتییە لەباوھپى ئەھلى سوننەو جەماعە، نەبگوت: ئەو كەسەى باوھپى نەبى بەوھى من گوتومە بەلكو وتى: ھەركەسى باوھپى نەبى بەوھى لەم كیتابەدا ھەبە ئەویش بنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەى - ھىچ خالىك لەسەر نوسەر نییە لەم قسەىدا ھەروەكو ھەندى لەخوینەران تێبینیان كردو - چونكە لەم كەتیبەدا بنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەى تێدا تۆمار كردوو، جا

ھەركەسى ئىنكارى لەشتىكى بىكات يان ئىنكارى بىكات ئەوا بى گومان كەسىكى گومرايە .

مەبەست لە : (فہو صاحب سنة وجماعة کامل قد اكتملت فيه الجماعة).

چونکہ باوەرى ھىناوہ بەوہى ئەھلى سوننە و جەماعەى لەسەرە ئەوہى لەم کتیبەدا باسکراوہ، ئەگەر باوەرى وەکو باوەرى ئەھلى سوننە و جەماعە وابى ئەوا دەبیتە یەکیک لەوان، ھەركەسى ئىنكارى لەشتىک لە باوەرى ئەھلى سوننە و جەماعە بىکات ئەوا دەبیتە یەکیک لە (المبتدعة).

﴿١٦٨﴾ نوسەر دەلّیت: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن أو في شيء جاء عن رسول الله ﷺ) لقي الله تعالى مكذبا فاتق الله واحذر وتعاهد إيمانك).

واتە: ھەركەسى نكۆلى بكات يان گومانى ھەبىت لە پىتىك لە قورئان يان لەشتىك لە پىغەمبەرى خواوہ (ﷺ) ھاتبى ئەوا دەگاتە خواى گەورە وەكو كەسىكى بەدۆرخەرەوہ (مكذب) بۆيە لەخوا بترسەو وريابەو دەست بەئيمانەكەتەوہ بگرە.

پاڤە/

مەبەست لە: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن أو في شيء جاء عن رسول الله ﷺ).

ھەركەسى گومانى ھەبىت لەشتىك لە قورئان ھەرچەندە پىتىك بىت لە قورئان ئەوہ كافرە، چونكە باوہ پى بە خواى گەورە نىيە، يان گومانى ھەبوو لەشتىك لەو قسەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە بە جىگىرى لەئەوہوہ ھاتبى، وەكو ئەوہى بلّیت: ھەرچەندە ئەم فەرمودەيە لە پىغەمبەرەوہ (ﷺ) پىوايەت كرابى بە (صحیح)ى بەلام من باوہ پىم بە ناوہ پۆكەكەى نىيە، يان گومانم ھەيە يان دەوہستم، ئەوہ باوہ پى بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نىيە، چونكە پىويستە باوہ پىكى يەكلایى بەقسەكانى خواو قسەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بكرىت، دەبى مروف دوو دل نەبى يان پاوہستى لەشتىكدا لەو بابەتە، بەلكو باوہ پى بە ھەموو قورئان بەئىنى، باوہ پى بەوہ ھەبى بە (صحیح)ى لە پىغەمبەرى خوداوہ (ﷺ) ھاتبى، ھەموو ئەوانەى لە خواو پىغەمبەرەكەيەوہ (ﷺ) ھاتبى گومانى نەبى و تىيدا پانەوہستى، ئەمە پىگای ئيماندارانە: باوہ پىئان و بەراست زانىنى ئەوہى لە كىتابەكەى خواو سوننەتى پىغەمبەرى خواوہ (ﷺ) ھاتبى.

مەبەست لە: (فاتق الله واحذر وتعاهد إيمانك).

واتە: لەخوا بترسە گومانێک بێتە ناختدا لە قسەکانی خۆی گەرەدا، یان گومانێک لە قسەکانی پێغەمبەری خوادا (ﷺ)، یان گومانێ لە بیرو باوەڕی ئەهلی سوننە و جەماعە هەبێ، بەدوای ئیمانەکەتدا بگەرێ (بەدوادا چوونی ئیمانەکەت بکە) نەوێک شتێک لە و جۆرەى تى بکەوێ.

﴿۱۶۹﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن السنة أن لا تطيع أحدا في معصية الله ولا الوالدين والخلق أجمعين ولا طاعة لبشر في معصية الله ولا يحب عليه أحدا واکره ذلك كله لله تبارک وتعالیٰ).

واتہ: لہ سوننہ تدایہ نابی گویپاہ لئی ہیچ کہ سیّک بکھی لہ سہرپیچی خوادا، نہ دایک و نہ باوک و نہ مہ موو خہ لکی، گویپاہ لئی ہیچ مروفیک نابی بکریّت لہ سہرپیچی خوادا، لہ سہر نہ وہ ہیچ کہ سیّکی خوش نہ وی و پقت لہ مہ موو نہ وانہ بیّت لہ بہر خوائ گہ ورہ.

پافہ /

مہ بہ ست لہ: (ومن السنة أن لا تطيع أحدا في معصية الله).

نہ مہ بنہ مایہ کہ لہ بنہ ماکانی نہ ہلی سوننہ و جہ ماعہ لہ و فہرموودہ وہ و ہریگرتوہ دہ فہرمویت: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^{۳۴۹} وہ پیغہ مہری خوا (﴿﴾ دہ فہرمویت: (إنما الطاعة بالمعروف)^{۳۵۰} جا ہر کہ سیّ فہرمانی بہ سہرپیچی کرد نہ و گویپاہ لئی مہ کہ لہ و سہرپیچیہ دا ہرچہ ندہ نہ و کہ سہ باوکت بیّت یان دایکت یان نزیکترین کہ ست بیّت یان دہ سہ لاتدار بیّت یان سولتان، خوائ گہ ورہ دہ بارہی جوولہ کہ و گاوردہ کان دہ فہرمویت: (اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) التوبة/ (۳۱) واتہ: (لہ بری خوا مہ لاو پہ بہ نہ کانی خویانیان کردہ خوا و فہلہ کانیش عیسای کوپی مہ پریہ میان کردہ خوا) کاتی گویپاہ لئی نہ وانیان کرد لہ سہرپیچیدا.

۳۴۹ / سبق تخریجہ .

۳۵۰ / سبق تخریجہ .

مەبەست لە: (ولا الوالدين والخلق أجمعين).

خوای گەورە دەریارەى دایک و باوک دەفەر مۆیت: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ
وَهُنَّ عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ
أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ
إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (١٥) لقمان) واتە: (ئێمە دەریارەى باوک و
دایک بە مۆفەمان راگەیاندا و ئامۆزگاریمان کرد کە هەمیشە رەفتاری چاکەیان لە گەڵ
بکەن، بە تاییبەتی لە گەڵ دایکید، دایکی بە پێستی سەھەلیگرتوو بە لاوازی لە سەر
لاوازی تا لە داوینی بەربۆتەو، هاتۆتە ئەم جیهانە، شیر برینەوێشی دوو سالی
خایاند، کەوايە (ئەى مۆف!) بەردەوام سوپاسی من بکە لە سەر نێعمەتەکانم و
سوپاسی باوک و دایکیش بکە لە سەر ئەو هەموو ئەزیزەت و ئازارە لە پێناوی تۆدا
چێشتووین، گێرێنەوێشتان هەر بۆ لای منە دواى زیندوو بوونەو (١٤) خو ئەگەر
هەولیشیانداو پێیان داگرت لە سەر ئەو کە شتێک بکەى بە شەرىک و هاوبەشم، کە هیچ
بە لگە و زانیارییەکت پێ نایە ئەوسا گوێرایە لێیان مەکە و لە دنیادا لە گەڵ
هەردووکیاندا بە شێوەیەکی چاک و پەسەند هاوێڵی بکە و بەردەوام هەر پێگەى ئەو
بگەر بەرەو من پێگەى گرتۆتە بەر و گەراوەتەو بۆ لام لە پاشا هەمووتان هەر بۆلای
من دەگەڕێتەو، ئینجا لە و کارو کردەوێش لە دنیادا کردۆتە ئاگادارتان دەکەم
(١٥)).

خوای گەورە دەفەر مۆیت: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا
لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (٨) العنكبوت).

جا گوێرایە لێ هیچ کەسێک ناگرت لە سەر پێچی خوادا هەر کەسێک بێت ئەو
دروستکراوە (ئەو کەسە) هەرچەندە ئەو کەسە نزیکترین کەسە بێت وەکو دایک و
باوک، ئەى جگە لەوان دەبێ چۆن بێت؟

مەبەست لە: (ولا يحب عليه أحدا وَاكره ذلك كله لله تبارك وتعالى).

واتە: سەرپىچىت خۆش نەوى يان ئەو كەسەت خۆش بویت فەرمانى پى دەكات بەلكو پقت لى بى، پقت لە سەرپىچى بىت و لە سەرپىچى كاران و ئەوانەش فەرمانى پى دەكەن، ئەویش لەبەر ئەو فەرموودەيەى كە دەفەر مویت: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الإيمان)^{٣٥١} جا پقت لە سەرپىچى و سەرپىچىكاران بىت، ئەمەش لە ئيمانەوێه.

﴿١٧٠﴾ نوسەر دەلێت: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد أن يتوبوا إلى الله عز و جل من كبير المعاصي وصغيرها)

واتە: باوەڕ بەوەی تەوبە فەرزه له سەر بەندهكان، دەبێ تەوبە بکەن و بگەرێنەوه بۆ لای خوا له تاوانه گه‌وره‌ و بچووکه‌کان.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد).

پێویسته باوەڕت هه‌بێ بەوەی تەوبە فەرزه، تەوبەکردن له تاوانه‌كان فەرزه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (٣١) النور) واتە: (ئەى باوە‌پداران! هه‌مووتان به‌ره‌و لای خوا بگه‌رێنەوه‌ و په‌شیمان ببنه‌وه‌ به‌شکو گشتتان هه‌م له‌ دنیاو هه‌م له‌ قیامه‌ت، پزگاریو به‌ختیار ببن).

ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُمُ سَيِّئَاتِكُمْ) (التحریم/٨) واتە: ئەى ئەوانه‌ى باوە‌پتان هه‌تاوه‌! بگه‌رێنەوه‌ بۆ لای خوا به‌ تەوبه‌ و گه‌رانه‌وه‌یه‌كى ئیجگارى، واتە: به‌ شیوه‌یه‌ك، ئیتر جارىكى تر نه‌گه‌رێنەوه‌ سه‌ر ئەو تاوان و گوناها‌نه‌، دلنیا‌بن – ئە‌گه‌ر تەوبه‌ى ئاوا بکەن – په‌روه‌ردگارتان له‌ گونا‌هه‌كانتان خوش ده‌بی‌ت).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (١١) الحجرات).

بۆیه پێویسته له‌ سه‌ر مو‌س‌لمان تەوبه‌ بکات له‌ گونا‌هه‌كان و تاوانه‌كانى و به‌رده‌وام نه‌بێ له‌ سه‌رى یان سووربێ له‌ سه‌رى یان كه‌مه‌ترخه‌مى تیدا بکات و بلی‌ت: ئەمه سووك و ئاسانه، به‌كه‌مى نه‌زانى چونكه‌ ئەوه سه‌رپنجییه، به‌لكو په‌له‌ بکات له‌ تەوبه‌کردن، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ) (١٣٥) أُولَٰئِكَ جَزَاءُ هُمْ

مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ) ال عمران) واته: هر کاریکی دزیوو نه‌شیاو ده‌که‌ن یان سته‌م له‌خۆ بکه‌ن به‌تالووکو به‌په‌له‌ خوا یاد ده‌که‌نه‌وه‌و داوای لی‌بورده‌نی گونا‌هه‌کانیانی لی ده‌که‌ن جا ده‌بی _بی‌جگه‌ له‌خوا _ کئی گونا‌هان بی‌وشی؟ جا ئه‌وانه‌ له‌سه‌ر تاوان و گونا‌حی زانیویانه‌هه‌له‌یه، سوور و به‌رده‌وام نین، خۆشیان ئه‌زانن که‌سووربوون له‌سه‌ر گونا‌ح کاریکی زۆر خراپ و نا‌په‌سه‌نده (١٣٥) ئه‌وانه‌ پاداشتیان لای په‌روه‌رگار یان به‌خشین و لی‌بورده‌نه‌و چه‌ند با‌خیکی به‌هه‌شته (١٣٦)).

خوای گه‌وره‌ ستایشی ئه‌وانی کردو به‌لێنی پێدان، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) (١٧) وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ) النساء) واته: به‌راستی خوا ته‌وبه‌ ته‌نها له‌و که‌سانه‌ وه‌رده‌گری که‌ به‌نه‌فامی و نه‌زانی خراپه‌ ده‌که‌ن پاشان له‌ماوه‌یه‌کی نزیکدا په‌شیمان ده‌بنه‌وه‌و ته‌وبه‌ ده‌که‌ن ئا ئه‌وانه‌ خوا ته‌وبه‌یان لی وه‌رده‌گری‌و خوا‌یش هه‌میشه‌ زاناو کارجوانه‌ (١٧) ته‌وبه‌و په‌شیمانی بۆ ئه‌وانه‌ نییه‌ که‌ به‌ درێژایی ته‌مه‌نیان خه‌ریکی گونا‌ح و تاوانن تا له‌کاتی گیانه‌لا‌و مردندا ده‌لی: بی گومان له‌و کارانه‌م په‌شیمانم).

ئه‌گه‌ر گه‌یشه‌ سه‌ره‌مه‌رگ و مردن ئاماده‌بوو ئه‌وا ته‌وبه‌ وه‌رنا‌گیری، هه‌رچه‌نده‌ مرو‌ف هه‌شتا زیندو بی‌ت به‌لام ته‌وبه‌که‌ی له‌سه‌ره‌مه‌رگدا لی وه‌رنا‌گیری بۆیه‌ پی‌ویسته‌ په‌له‌ بکری‌ت له‌ته‌وبه‌و داوای نه‌خات هه‌ر ئه‌و کاته‌ی تاوان ده‌کات و ته‌وبه‌ بکات به‌دا‌یداو بگه‌رێته‌وه‌ بۆ لای خوا، مرو‌فیش پارێزراو نییه‌ له‌هه‌له‌ (معصوم) نییه‌ به‌لکو هه‌له‌ ده‌کات، که‌مه‌ترخه‌می ده‌کات، تاوان ده‌کات، به‌لام خوای گه‌وره‌ به‌ ره‌حمه‌تی خۆی ده‌رگای ته‌وبه‌ی کردو ته‌وه‌و بانگی تۆی کردووه‌ بۆی، په‌یمانی پێدا‌وی له‌تاوانه‌کانت خۆش بی‌ت ئه‌گه‌ر به‌راستی ته‌وبه‌ بکه‌یت، ته‌نانه‌ت که‌سی کافریش ئه‌گه‌ر ته‌وبه‌ بکات ئه‌وا خوای گه‌وره‌ ته‌وبه‌که‌ی لی وه‌رده‌گری، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (قُلْ

لِّلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ (الانفال/٣٨) واتە: (بەبى باوەرەكانىيان بلى: ئىستائىش ئەگەر دەست لەبى دىنى و جەنگ ھەلبەگرن و موسلمان ببن، لە ھەرچى رابردوويانە چاوپۆشى دەكرى).

لەكوفرو شىرك و كوشتنى گيانەكان و جگە لەوانە، ئەگەر تەوبە بكەن ئەوا خواى گەرە تەوبەيان لى وەر دەگرى، لە ھەرموودەيەكدا ھاتووە: (التوبة تجب ما قبلها)^{٣٥٢} جا كەسى موسلمان پىويستى بە تەوبەيە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ھەموو پۆژىكدا سەد جار تەوبەي دەكرى داواى لى خۆش بوونى دەكرى، دەفەرموئە: (أيها الناس توبوا إلى الله فإنني أتوب إلى الله في اليوم أكثر من سبعين مرة)^{٣٥٣} واتە: ئەى خەلكىنە تەوبە بكەن و بگەرێنەو بۆ لاى خوا، من لە رۆژىكدا زیاتر لە ھەفتا جار تەوبە دەكەم).

ھاوړىكانى لە ھەجلىسىكدا دەیانژمارد (استغفر الله، استغفر الله) زیاتر لە سەد جار^{٣٥٤}، لە كاتىكدا ئەو پىغەمبەرى خودايە (ﷺ)، ئەى چۆنە ئەگەر كەسىكى تریبىت؟ جا ئیمە پىويستیمان بە تەوبە و گەرانیو ھە بۆ لاى خوا، مۆفیش پارێزراو (معصوم) نییە و تاوان ئەنجام دەدات، كە مەترخەمى لى دەو شىتەو، ھەلە دەكات، بۆیە پىويستى بە تەوبەيە، سوپاس و ستائىش بۆ خواى گەرە دەركاى تەوبەي بۆ كر دینە تەو پەيمانى پىداوین لیمان وەرگرى و ھەموو تاوانەكانمان بىرپیتەو.

٣٥٢ / قال الشيخ الألباني في (الصحيحة) (١٤١/٣) : لا أعرف له أصلا .

قلت : إنما الوارد عن النبي (صلى الله عليه وسلم) : (الھجرة تجب ما قبلها) أخرجه أحمد (٢٠٥/٤) .

٣٥٣ / أخرجه البخاري (٥٩٤٨) .

٣٥٤ / رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه والنسائي وابن حبان .

﴿١٧١﴾ نوسهر ده‌ئیت: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة شاك فيما قال رسول الله ﷺ)).

واته: هه‌رکه‌سی شایه‌تی نه‌دات به‌و که‌سه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ دابی، نه‌وه که‌سیکی خاوه‌ن بیدعه‌و گومپایه‌و گومانی هه‌یه له‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی.

پافه/

مه‌به‌ست له: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة).

شایه‌تیدان به‌به‌هه‌شت یان به‌ ئاگر لای نه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌ روونکر نه‌وه‌ی تیدایه: -

جا هه‌رکه‌سی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی بۆ دابی به‌به‌هه‌شت یان به‌ ئاگر نه‌وا ئیمه‌ش شایه‌تی بۆ ده‌ده‌ین چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ): (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم).

به‌لام که‌سیک به‌لگه‌ نه‌هاتبی که‌وا نه‌و که‌سه‌ له‌ به‌هه‌شتدایه‌ یان له‌ ئاگردایه‌، نه‌وا ئیمه‌ شایه‌تی به‌هه‌شت یان ئاگری بۆ ناده‌ین، به‌لکو تکاو پچامان هه‌یه بۆ چاکه‌کاران و ده‌ترسین له‌ ده‌رته‌نجامی تاوانباران، نه‌مه‌ وه‌کو تاکه‌کان.

به‌لام به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی نه‌وا ئیمه‌ باوه‌پمان وایه ئیمانداران له‌به‌هه‌شتدان و بی باوه‌پان هه‌موویان له‌ ئاگردان، له‌پوانگه‌ی گشتی یه‌وه، به‌لام له‌پووی تاکه‌کانه‌وه نه‌وا پیویستی به‌ روونکردنه‌وه‌یه جا ئیمه‌ بۆ هه‌چ که‌سیک جه‌زمی به‌هه‌شت یان ئاگر ناکه‌ین ئیلا به‌به‌لگه‌یه‌ک له‌قورئان و سوننه‌ت نه‌بی.

جا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی بۆ کۆمه‌لێک له‌هاوه‌لان داوه‌ که‌وا ئه‌وان له‌به‌هه‌شتدان بۆیه‌ ئیتمه‌ش دلتیاین له‌ به‌هه‌شتدان به‌خودی خۆیان ئه‌وانیش: - ئه‌وه‌ که‌سه‌ی شایه‌تی به‌هه‌شتیان بۆ دراوه‌ (العشره‌ المبشره‌): _ چوار خه‌لیفه‌که‌، ئه‌بو به‌کرو عومه‌رو عوسمان وعلی و (طلحه‌) و (الزبیر) و (سعد بن ابی وقاص) و (سعید بن زید بن عمرو بن نفیل) و (ابو عبیده‌ الجراح) و (عبدالرحمن بن عوف) ئه‌وانه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ داو، ئیتمه‌ش باوه‌رمان به‌وه‌ هه‌یه‌، یه‌کلای ده‌که‌ینه‌وه‌ ئه‌وانه‌ خودی خۆیان له‌ به‌هه‌شتدان، باوه‌رمان وایه‌ هاوه‌لان هه‌موویان له‌به‌هه‌شتدان ئه‌وانه‌ له‌سه‌ر هاوه‌لبوون مردوون و هه‌لته‌که‌ راونه‌ته‌وه‌، چونکه‌ خوای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/ ١٨) واته‌: (بۆ گومان خوا پازی بوو له‌ ئیمانداره‌کان کاتی له‌ ژێر ئه‌و دره‌خته‌ دا پێی ده‌لێن: (شجرة‌ الرضوان) په‌یمانیان له‌ گه‌ل ده‌به‌ستیت).

خوای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (١٠٠) التوبة) واته‌: (له‌ ده‌سته‌ی یه‌که‌می پێشه‌نگی کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی ئه‌وانیش خوا پازی بوو لێیان و ئه‌وانیش له‌ خوا پازی بوون به‌ده‌ر له‌ وه‌ش چه‌ندان باخ و بێستانی بۆ سازداون که‌: به‌ به‌رده‌خت و کۆشکه‌کانییدا رووبار گه‌لی ده‌چیت به‌هه‌تا هه‌تاییش تێیدا ئه‌میننه‌وه‌ هه‌ر ئه‌وه‌یشه‌ ده‌سکه‌وت و سه‌رفرازی گه‌وره‌و به‌نرخ).

جا هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌موویان له‌به‌هه‌شتدان به‌شایه‌تی خوای گه‌وره‌ بۆیان، به‌تاییه‌تی ئه‌وه‌ ده‌که‌سه‌ و ئه‌وانه‌ی (بیعة‌ الرضوان) و به‌شداربووانی جه‌نگی (بدر) ئه‌وانه‌ی فه‌زلی تایبه‌ت ده‌ریاره‌یان هاتوه‌، ئه‌وانه‌ی له‌پیش رزگارکردنی مه‌که‌که‌ باوه‌رپان هه‌تاوه‌و به‌خشییانه‌ پله‌یان به‌رزتر و زۆتره‌ له‌وانه‌ی به‌خشییانه‌

لەپاش رزگارکردنى مەككە و جەنگاون، جا ئەوانەى لەپیش رزگارکردنى مەككە
موسلمان بوون ئەوانە باشترین لەوانەى لەپاش رزگارکردنى مەككە موسلمان بوون،
ھاوہلان لەنیوان خۆياندا جیاوازیان ھەبە بى گومان، بەلام ھەمويان خواى گەورە
لەيان پازى بوو، ھىچ كەسك تانە لەھاوہلەك لەھاوہلانى پىغەمبەر (ﷺ) نادات ئىللا
كەسك لە ئارەزوو پەرستان و بیدەكاران نەبى لەخەوارىج و (الرافضة) و جگە لەوان،
جا ئەو كەسەى تانە بدات لەچوار خەلیفە راشدییه كە: ئەبوبەكر عومەر و عوسمان
وعەلى و بەستەم وەسفیان بكات و وەسفى ئەبوبەكر عومەر بە دوو بەتەكەى قورەیش
بكات و ئەوان بت و تاغوتن، ئەوانە گومرايیه كەیان گەورەتر و مەزنتەرە لەجولەكە و
گاوردەكان، چونكە جولەكە و گاوردە و قسانە بەھاوہلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نالین
لەكاتىكدا ئەوان جولەكە و گاوردەكان، ئەوانە بانگەشەى ئىسلام دەكەن و ئەو قسە
خراب و بۆگەنە دەلین.

ئەگەر بەجولەكە بگوترى: باشترین كەسى ئىوہ كى یە؟

ئەوا دەلین: ھاوہلانى موسایە.

ئەگەر بەگاوردەكان بگوترى: باشترین كەسى ئىوہ كى یە؟

ئەوا دەلین: ھاوہلانى عیسایە.

ئەگەر بە ورافىضانە بگوترى: خراپترین كەسى ئىوہ كى یە؟

ئەوا دەلین: ھاوہلانى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ).

داوا لە خوا دەكەین بمانپاریزی، چونكە ئەم مەسەلەى زۆر ترسناكە.

﴿١٧٢﴾ نوسەر دەلّیت: (قال مالك بن أنس: (من لزم السنة وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ) ثم مات كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وإن كان له تقصير في العمل).

وقال بشر بن الحارث: (السنة هي الإسلام والإسلام هو السنة).

وقال فضيل بن عياض: (إذا رأيت رجلاً من أهل السنة فكأنما أرى رجلاً من أصحاب رسول الله ﷺ) وإذا رأيت رجلاً من أهل البدع فكأنما أرى رجلاً من المنافقين).

وقال يونس بن عبيد: (العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة وأعجب منه المحيب إلى السنة) ٣٥٠.

واته: مالیکى کوپى ئەنەس دەلّیت: (هەرکەسى دەست بگرت بە سوننەتە وەو هاوەلانى پىغەمبەرى ﷺ) لى سەلامەت بى و ئەمجار بمریت ئەوا لەگەڵ پىغەمبەران و صدیقه کان و شەهیدان و پیاو چاكاندايه، هەرچەندە كەمتەرخەمى هەبى لە كرده وەكانیدا).

بشرى كوپى الحارث دەفەر مویت: (سوننەت ئىسلامە و ئىسلامیش سوننەتە).

(فضيل ي كوپى عياض) دەلّیت: (ئەگەر كەسىك ببينم لە ئەهلى سوننەت هەروەكو ئەو هەيه كەسىك لە هاوەلانى پىغەمبەرى خوا ﷺ) دەبينم، ئەگەر كەسىك ببينم لەبەدەكاران ئەوا هەروەكو ئەو هەيه كابرايهك ببينم لە دوو پووەكان).

(يونس ي كوپى عبيد) دەلّی: (سەیرە كەسىك ئەمرو بانگەواز دەكات بۆ سوننەت و لەو سەیرتر ئەو هەيه كەسىك وەلامى سوننەت دەداتەو).

۱/ قسه که ی مالیکی کوپی نه نه س: (من لزم السنة وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ) ثم مات كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين).

ھەرکەسى دەست بەسوننەتەوہ بگرئ، واتە: سوننەتەکەى پېغەمبەرى خوا
 (ﷺ)، بەزانست و کردەوہ و باوہ پەوہ و لەسەر ئەوہ بمریت، ھاوہ لانی پېغەمبەرى خوا
 (ﷺ) لیتی سەلامەت بن، تانەیان لى نەدات یان لە ھیچ یەکى لەوان ئەوا لەگەڵ
 پېغەمبەران و (صدیقەکان) و شەھیدەکان و پیاوچاگاندا دەبى، چونکە ئەو کەسە
 گوێرا بەلى خواو پېغەمبەرە کە بەتەى (ﷺ)، خواى گەورە دەفەر مویت: (وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ
 وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ
 أُولَئِكَ رَفِيقًا (٦٩) النساء) واتە: (ھەرکەسىگیش بەرفەرمانى خواو ئەم پەيامبەرە بى
 دەبیتە ھاوپی ئەو کەسانە خوا چاکە و بەھرەى خۆى بەسەر پەشتوون لەپەيامبەران و
 راستگوین و شەھیدانى پێگەى خواو صالحان و کارچاگان دیارە ئەمانە چ ھاو دەم و
 ھاو پێگەى چاک و بى و پێنەن).

مهيه ست له: (وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ).

به که میان نه زانی و تانه یان لی بدات، خوی گه وره دهه رمویت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ) واته: هاوه لان له کۆچه ران و پشتیوانان (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) الحشر) واته: (نه وانه ش له دوی نه وانه وه هاتوون ده لئین: نه ی په روه ردگار که مان ! له ئیمه وه له و برابانه مان پیش ئیمه باوه رپان هیناوه خوش بیه و هیچ بوغزو قینیک مه خه دلمانه وه به رامبه ربه و که سانه ی باوه رپان هیناوه نه ی به روه ردگاری ئیمه ! به راستی ته نها نه توی به سوژی میهره بان).

بۆیە (شیخ الاسلام ابن تیمیة) لە (العقيدة الواسطية) دا دەفەر مۆیت: (لە بنە ماکانی ئەهلى سوننە و جەماعە ئەوەیە: سەلامەتى دل و زمانیانە بەرانبەر هاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ^{٢٥٦}) ئەمجار باسى ئەم ئایەتەى کردووە: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا) ئەمە پاراستنى زمانە (وَلَا تُخَوِّنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا) ئەمە پاراستنى دلەکانە بەرانبەر هاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە: (وإن كان له تقصير في العمل).

هەرچەندە کەمتر خەمى تێدا هەبێ لە کردەوه کانیدا، ئەوا خۆای گەورە لەو کەسانەى ویستى لى بێت خۆش دەوێ، خۆای گەورە دەفەر مۆیت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) النساء / ٤٨ واتە: (ببگومان هەرگیز خوا لە دانانی هاوبەش بۆى نابووێ و لە خوار شیرکەوه لە هەر گوناھێک دەبووێ بۆ هەر کەسێک خۆى بپهویت).

٢/ قسەکەى (بشرى کۆپى الحارث): (السنة هي الإسلام والإسلام هو السنة) ئەم دەستەواژەى لە سەرەتای کتێبە کە دا باسکرا.

٣/ قسەکەى (فضیل ی کۆپى عیاض): (إذا رأيتُ رجلاً من أهل السنة فكأنما أرى رجلاً من أصحاب رسول الله ﷺ).

چونکە ئەو شوێنە کەوتەى ئەوانە، چونکە هەرکەسى شوێنیان بکەوێ ئەوا دەبێتە یەكێک لەوان، ئەویش هەروەکو ئەوەیە مالیک فەرمووی: (أولئك مع الذين أنعم الله عليهم) جا هەرکەسى شوێنیان بکەوێ ئەوا لەوان دەبێ.

دەلێت: (وإذا رأيتُ رجلاً من أهل البدع فكأنما أرى رجلاً من المنافقين).

ئەگەر کابرایەکت بینی لەبیدەکاران و ئارەزوو پەرستان ئەوانە‌ی جیاوازان لەگەڵ ئەهلی سوننەدا ئەوا هەرۆه‌کو ئەو‌یه کابرایەکت لەدوو‌پووه‌کان بینیبی ئەوانە بە‌پو‌اڵەت بانگە‌شە‌ی ئیسلام دە‌کە‌ن و لەناخە‌وه بی با‌وه‌پن هە‌ڵخە‌ڵە‌تاندنیان دە‌وێ جا ئارەزوو پەرستان و بیدە‌کاران لێ‌ک‌چوونێکیان تێ‌دا‌یه لەگە‌ڵ دوو‌پووه‌کاندا چون‌کە ئە‌وانیش بە‌پو‌اڵەت ئیسلام دە‌رده‌خە‌ن بە‌لام بیدە‌ دە‌کە‌ن و شوێنی سوننەت ناکە‌ون، ئە‌مه سیفە‌تی دوو‌پووه‌کانە.

٤/ قسە‌که‌ی (یونس ی کۆ‌ری عبید): (العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة وأعجب منه المجيب إلى السنة).

سوننەت نامۆ بووه، نامۆ‌یه ئە‌و کە‌سه‌ی بانگە‌وازی بۆ دە‌کات، لە‌وه نامۆ‌تر کە‌سی‌ک کارێ پێ‌ بکات، گومان لە‌وه‌دا نییه‌ سە‌رده‌مانێک دێت سوننەت له‌ ناو ئە‌هله‌که‌یدا نامۆ دە‌بی، هەرچە‌ند زە‌مانە‌ دوا بکە‌وێ ئە‌وا سوننەت نامۆ‌تر دە‌بی و سوننە‌کان نامۆ دە‌بن، بۆ‌یه پێ‌غه‌مبەرێ خوا (ﷺ) فەر‌موویه‌تی: (بدأ الاسلام غريبا، وسعود غريبا كما بدأ، فطوي للغرباء) قالوا: من الغرباء يا رسول الله؟ قال: الذين يصلحون إذا فسد الناس) وفي رواية: يصلحون ما أفسد الناس^{٣٥٧} واتە: ئیسلام بە‌ نامۆ‌یی دە‌ستی پێ‌کرد و جارێکی تر به‌ نامۆ‌یی دە‌گەرێته‌وه هەرۆه‌کو چۆن دە‌ستی پێ‌کرد، بۆ‌یه موژده بۆ نامۆ‌کان، وتیان: ئایە نامۆ‌کان کێن ئە‌ی پێ‌غه‌مبەرێ خوا (ﷺ)؟ فەر‌مووی: ئە‌وانە‌ی چاکە‌سازی دە‌کە‌ن ئە‌گەر خە‌لکی خراپ بوون) له‌ رێ‌وایه‌تێکی تردا هاتوه: چاک‌سازی دە‌کە‌ن ئە‌وه‌ی خە‌لکی خراپی کردوه).

ئە‌وانە نامۆ‌کانن لە‌دوا سە‌رده‌مدا ئە‌گەر خە‌لکی خراپ بوون ئە‌وا ئە‌وان دە‌ست بە‌سوننە‌ته‌وه دە‌گرن، ئارام دە‌گرن لە‌سەر ئە‌و ئازارە‌ی تووشیان دە‌بی و ئارام دە‌گرن

لەسەر نامۆبۆون لەنیۆ خەلکید، چونکە ئەوانەى جیاوازان لە گەلیاندا زۆن، جا ئەوان لە نامۆبۆوندا دەژین لەنیۆ خەلکید.

نوسەر دەئیت: (وكان ابن عون يقول عند الموت: (السنة السنة وإياكم والبدع) حتى مات.

وقال أحمد بن حنبل: (مات رجل من أصحابي فَرُئِي في المنام فقال: قولوا لأبي عبد الله: عليك بالسنة فإن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة).

وقال أبو العالية: (من مات على السنة مستورا فهو صديق، الاعتصام بالسنة نجاة).

واته: ئیبن عون لە کاتی مردندا دەیفەرموو: (دەست بە سوننەتەو بەگرن، دەست بە سوننەتەو بەگرن، دووبەکەو ئەو لەبێدە) تا کو مرد.

ئەحمەدی کوپی حەنبەل فەرموویەتی: (یەکیک لەهاوێلانم کۆچی دواى کرد، لەخودا ئەویان بینیبوو، وتی: بەباوکی عبدالله بڵێن: دەست بەسوننەتەو بەگەر، چونکە یەكەم شت خۆای گەرە پرسیاری لێ کردم سوننەت بوو).

(أبو العالیه) دەئیت: هەرکەسێ لەسەر سوننەت بمیریت (جیاوازی ئەوێ لێ دەرئەکەیت) ئەوا کەسیکی (صدیق)ە، دەست گرتن بە سوننەتەو پزگەر بوونە).

رافە/

١/ قسەکەى (ئیبن عون): (السنة السنة).

واته: دەست بەسوننەتەو بەگرن، ئەووشەیه (السنة) (منصوب)ە لەسەر (الاعراء) واته: دەست بەسوننەتەو بەگرن.

مەبەست له: (وإياكم والبدع).

(إياكم) وریاکردنەوێه، (والبدع) ئەوێ لە گەل سوننەتدا جیاوازه، ئامۆزگاری بە ئەمە دەکرد لە کاتی مردندا، ئەمە لە بابەتی ئامۆزگاری ئوممەتە.

٢/ قسه‌که‌ی ئه‌حمه‌دی کوپی حه‌نبه‌ل: (مات رجل من أصحابي فَرُئِي في المنام فقال: قولوا لأبي عبد الله: عليك بالسنة فإن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة).

ئهم کابرایه یه‌کێکه له هاوه‌لانی ئیمامی ئه‌حمه‌د، ئیمامی ئه‌هلی سوننه، ئه‌وه که‌سه‌ی ئارامی گرت له‌تاقیکردنه‌وه‌که، ئه‌وه کابرایه له‌خه‌ودا بینرا، ئامۆزگاری ئه‌وه که‌سه‌ی کردووه خه‌وه‌که‌ی پێوه‌ی بینیه‌وه که‌وا هه‌وال به‌ ئیمامی ئه‌حمه‌د بدا به‌وه‌ی ده‌ست به‌سوننه‌ته‌وه بگرت و ده‌لیت: (إن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة) ئهم قسه‌یه هاندانی تێدایه به‌ده‌ستگرتن به‌ سوننه‌ته‌وه و ئارام گرتن له‌سه‌ری.

٣/ قسه‌که‌ی (ابو العالیه): (من مات على السنة مستورا فهو صديق).

الصدیق: ئه‌وه که‌سه‌یه زۆر راستگۆیه و ئه‌ویش پله‌یه‌که له‌ پاش پێغه‌مبه‌ران دیت، جا پله‌و پایه‌ی (الصدیق) پله‌و پایه‌یه‌کی به‌رزه، مه‌به‌ستیش لێی ده‌ست گرتنه به‌ راستگۆیه‌وه له‌ قسه‌ و کرده‌وه‌کانیدا، جا پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆی پوون کردینه‌وه (الصدیق) کێ یه؟ فه‌رمویه‌تی: (لا يزال الرجل يصدق ويتحرى الصدق)^{٣٥٨} له‌خۆیدا راست ده‌کات، به‌دوای راستیدا ده‌گه‌ڕێ له‌وه‌ی خه‌لکی ده‌یڵێ، هه‌موو ئه‌وه‌ی ده‌یبینی بلاوی ناکاته‌وه، هه‌موو ئه‌وه‌ی ده‌گوترێ، به‌لکو دُنیا ده‌کاته‌وه، به‌دوای راستیدا ده‌گه‌ڕێ، چونکه ئه‌وه له‌خودو ناخی خۆیدا راستگۆیه هه‌رگیز هه‌وال نادات و قسه‌ ناکات ئیلا ئه‌وه‌ی راسته، ئه‌مه (صدیق) ه.

مه‌به‌ست له: (مات على السنة).

واته: ده‌ستی گرتووه به‌ ئیسلامه‌وه، مه‌به‌ست له‌سوننه ئیسلامه، ئیسلامیش سوننه‌ته، هه‌رکه‌سی له‌سه‌ر ئه‌وه به‌مری (مستور)ی هه‌یج شتیکی لی ده‌رنه‌که‌وتبی جیاواز بێت ئه‌وا به‌ (صدیق)ی ده‌مریت.

مه‌به‌ست له: (الاعتصام بالسنة نجاه).

واته: ده‌ست‌گرتن به‌سوننه‌ته‌وه پزگاری‌بوونه له سزاو فیتنه‌و سزاگان، بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (فإنه من يعش منكم فسيرى اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين)^{۳۵۹} واته: هه‌ر‌که‌س له‌ئێوه _ له‌پاش من _ بژییت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینی، جا ئامۆژگاری‌تان ده‌که‌م ده‌ست به‌سوننه‌ت ریگا‌که‌ی منه‌وه بگرن و ده‌ست به‌سوننه‌ت و ریگای جێنشینه رێنمویی کراوه‌کانه‌وه بگرن).

خوای‌گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) (ال عمران/ ۱۰۳) واته: (به‌تیکرا گشت‌تان ده‌ست به‌پرشته‌ی ئایینی خوا و قورئانه‌که‌یه‌وه بگرن و قه‌ت لێی نه‌ت‌رازین).

خوای‌گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ) (الانعام/ ۱۵۳) واته: (ئه‌م هێله‌ شاسته‌یه به‌رنامه‌و پێبازه‌که‌ی منه، ده‌سا ئێوه‌یش ئه‌ی ئیمانداران! هه‌میشه‌ شوینی بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن مه‌که‌ونه شوینی پێچه‌کانی تر، ئه‌وسا له‌شارپێگه‌که‌ی خوا ب‌ت‌را‌زین و په‌راگه‌نده بین ئه‌وانه گشت وه‌سیه‌ت و پاسپارده‌و ئامۆژگاری خوان، ده‌سا به‌لکو ئێوه‌یش بیانپاریزن و سنوور شکینی نه‌که‌ن).

ئه‌مه ئامۆژگاری خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی (ﷺ) ئه‌ویش ده‌ست‌گرتنه به‌سوننه‌ته‌وه.

نوسه‌ر ده‌لێت: (وقال سفیان الثوري: (من أصغى بإذنه إلى صاحب بدعة خرج من عصمة الله ووكل إليها)^{۳۶۰} یعنی إلى البدع،

۳۵۹ / سبق تخريجه .

۳۶۰ / رواه أبو نعيم وابن بطه .

وقال داود بن أبي هند: (أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع فإن جالسهم فحاك في صدرك شيء مما يقولون أكببت في نار جهنم) ^{٣٦١}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة) ^{٣٦٢}.

وقال الفضيل بن عياض: (لا تجلس مع صاحب بدعة فإني أخاف أن تنزل عليك اللعنة) ^{٣٦٣}.

وقال الفضيل بن عياض: (من أحب صاحب بدعة أحبط الله عمله وأخرج نور الإسلام من قلبه) ^{٣٦٤}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جلس مع أصحاب بدعة في طريق فجز في طريق غيره) ^{٣٦٥}.

واته: (سفيان الثوري) فهموويه تي: (ههركه سى به گوئييه كانى گوئي له خاوهن بیدعه بگری نهوا له پاريزراوى خوا دهرده چى و پيى ده سپيردرى) واته بۆ بیدعه كه .

(داود) ى كوپى (ابو هند) ده لى: خواى گه وره وه حى كرد بۆ موساى كوپى عمران: له گه ل بیدعه كاراندا دامه نيشه، جا نه گه ر له گه لياندا دانيشتى و شتيكت به سنگدا هات له وهى ده يلين نهوا ده چيته ناو ئاگره وه).

(الفضيل كوپى عياض) ده لى: ههركه سى له گه ل خاوهن بیدعه كه كدا دابنیشى نهوا چيتر (حيكمه تي) پى نابه خشرى.

٣٦١ / رواه الأجرى وابن بطة .

٣٦٢ / رواه اللالكاني وابن بطة والبيهقي .

٣٦٣ / رواه اللالكاني وابن بطة والهروي .

٣٦٤ / رواه اللالكاني وابن بطة والهروي وابو نعيم وابن الجوزي .

٣٦٥ / رواه ابن بطة وابو نعيم وابن الجوزي .

(الفضيل كورپى عياض) دەلى: لەگەل خاوەن بیدەدا دامەنیشە، چونکە لەو دەترسم لەعەتت بەسەردا دابارى).

(الفضيل كورپى عياض) دەلى: هەركەسى خاوەن بیدەى خوش بوى، ئەوا خواى گەورە کارەكەى پووچەل دەکاتەو و روناكى ئىسلام لە دلى دەردەكات).

(الفضيل كورپى عياض) دەلى: هەركەسى لەگەل خاوەنى بیدەدا لەپىگادا دانیشیت ئەوا لەپىگایەكى ترەو بەرۆ.

پاڤه /

١/ قسەكەى سفیان الثورى: (من أصغى بإذنه إلى صاحب بدعة خرج من عصمة الله).

لەپیشدا باسى هەلاتن لەخاوەن بیدەى کردو دانەنیشتن لەگەلپانداو هاوپیى نەکردنیا، جا هەركەسى هاوپیى ئەوانى کردو گوێى لەقسەکانیان گرت و ئینکاری لى نەکردن، ئەوا لەگەل ئەواندا بەهەلاکەتدا دەچى، بۆیە دروست نییە بۆ تۆ لەگەل ئەهلى بیدەدا دانیشى و گوێ لەقسەکانیان بگرى و بلیت: من کەسىكى ئیماندارم و ئیمانەکم بەهیزەو شارەزای عەقیدەم و کارم تى ناکەن، ئەمە مەغرور بوونە، پەنگە مەرۆف تووشى فیتنە بێت، جا دورکەوتنەو لێیان و گوێ نەگرتن لەقسە پووچەلەکانیان پارێزگارییە، بەلام ئەگەر گویت لێیان گرت ئەوا شایەنى ئەوێ لەگەلپاندا تووشى فیتنە بێ.

مەبەست لە: (وَوَكَّلْ إِلَيْهَا) یعني إلى البدع).

چونکە هەركەسى پشت بەخوا ببەستى ئەوا خواى گەورە دەپارێزى و هەركەسى گوێى لەبیدە گرت ئەوا شایستەى ئەوێە تووشى فیتنە بێت، تەوکیل دەکرى بۆى (واتە: بۆ بیدە) و لەپارێزگارى خوا دەردەچى.

٢/ قسه‌که‌ی (داودی کوپی نه‌بو هیند): (أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع فإن جالسهم فحاك في صدرك شيء مما يقولون أكببت في نار جهنم).

ئه‌مه له موساوه پړوايه‌ت کړاوه، (أن الله أوحى إليه: لا تجالس أهل البدع) ئه‌مه له‌کاتیکدا ئه‌و (کلیم الله)یه، خوای گه‌وره نه‌هی لی ده‌کات له‌گه‌ل ئه‌هلی بیدعه‌و جیاوازاکاراندا دانیشی، چونکه ئه‌گه‌ر دانیشی له‌گه‌لیاندا ئه‌وا کاریگه‌ر ده‌بی پټیان، ئه‌ی چۆنه بۆ که‌سیکی تر؟

مه‌به‌ست له: (فحاک فی صدرك شيء مما يقولون).

ئه‌مه ترسه‌که‌یه، ئه‌گه‌ر تۆ له‌گه‌لیاندا دانیشتی و گویت له قسه‌کانیان گرت ئه‌وا ناخت خوتخوته ده‌کات یان په‌نگه شتیک له‌وانه له‌ناختدا خوتخوته بکات، بۆیه پش‌ت به‌هیزی باوه‌رت یان عیلمه‌که‌ت مه‌به‌سته، چونکه ئه‌وان درۆیان هه‌یه و ساخته‌یان هه‌یه و قسه‌ی په‌نگاو په‌نگیان هه‌یه و چه‌ندین شیوازیان هه‌یه، بۆیه پټویسته له‌سه‌رت ئاگادریان بیت، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ) بۆیه ئاگادریان به (هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُهُمْ فَأَتْلَهُمُ اللَّهُ أَلَّا يُؤْفَكُونَ (٤) المنافقون) واته: (هه‌رکه ده‌یان بینیت له‌ش و قه‌لافه‌تیان سه‌ر سامت ده‌کات و ئه‌گه‌ر قسه‌یش بکه‌ن _ له‌قسه‌زانیدا _ گوئ بۆ قسه‌که‌یان ده‌گریت ده‌لټی ته‌خته‌داری هه‌لپه‌سټیراون واده‌زانن هه‌موو قسه‌و ده‌نگیک بۆ سه‌ر ئه‌وانه هه‌ر ئه‌وانن دوژمن، ده‌سا ئیوه‌ش هۆشیارو ئاگادریان بن و خۆتان بپاریزن لټیان، خوا بیانکوژی، له‌ناویان به‌ریت، چۆن له‌پټی هه‌ق لانه‌درین؟!)

بۆیه هه‌رگیز نه‌رم‌ونیان نه‌بی له‌گه‌ل ئه‌هلی بیدعه‌داو گویتیان لی بگری یان له‌گه‌لیاندا دانیشی.

٣/ قسه‌که‌ی (الفضیل ی کوپی عیاض): - (من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة).

واته: مه‌حروم و بئ‌به‌ش ده‌بئ‌له‌حیکمه‌ت، حیکمه‌تیش بریتیه‌یه‌له: تیگه‌یشتن له‌دینی خوا، جا‌ئه‌و‌که‌سه‌ی له‌گه‌ل‌ئه‌ه‌لی بیدعه‌دا‌داده‌نیشئ‌ئه‌وا‌تیگه‌یشتن له‌دینی خوای له‌سه‌ر‌حه‌رام ده‌بئ‌وه‌کو‌توله‌یه‌ک.

٤/ قسه‌که‌ی (الفضیل کوپی العیاض):— (لا تجلس مع صاحب بدعة فإني أخاف أن تنزل عليك اللعنة).

چونکه‌خاوه‌ن بیدعه‌سزاو‌توره‌بی‌و‌له‌پی‌لادانی‌داده‌باریتته‌سه‌ر، ترسی‌ئه‌وه‌ه‌یه‌تویش‌تووشی‌شتیک‌ی‌له‌و‌جۆره‌ببیت‌که‌ئه‌و‌تووشی‌بووه، بۆیه‌خوای‌گه‌وره‌ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٦٨) الانعام).

به‌ئیمانداران‌ده‌لئیت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (١٤٠) النساء) واته: (خۆ‌به‌پاستی‌خوای‌گه‌وره‌له‌م‌قورئانه‌دا‌به‌ئیه‌ی‌پاگه‌یاندوه‌ه‌رکات‌زانیتان‌و‌بیستان‌ئایه‌ته‌کانی‌خوا‌که‌سانیک‌باوه‌ریان‌پئ‌ناکه‌ن‌و‌گالتیه‌یان‌پئ‌ده‌که‌ن‌ه‌تا‌ئه‌و‌باسه‌ئه‌گۆپن‌و‌ده‌چنه‌سه‌ر‌قسه‌یه‌کی‌ترو‌واز‌له‌و‌کاره‌یان‌دینن‌ئیه‌و‌له‌گه‌لیان‌دامه‌نیشن‌ئه‌گینا‌ئیه‌و‌یش‌له‌گوناه‌و‌تاوان‌وه‌ک‌ئه‌وان‌ده‌بن، دیاره‌خوای‌گه‌وره‌ش‌له‌پۆژی‌قیامه‌تدا‌گشت‌دوو‌پوو‌بئ‌باوه‌ره‌کان‌له‌دۆزه‌خ‌کۆ‌ده‌کاته‌وه).

ئه‌مه‌ش‌وریا‌کردنه‌وه‌و‌ئاگادار‌کردنه‌وه‌ی‌تێدایه‌له‌دانیشتن‌له‌گه‌ل‌گوم‌پاکاران‌و‌ئاره‌زوو‌په‌رستانداو‌دانیشتن‌له‌گه‌لیانداو‌هاورپیتی‌کردنیان‌و‌گوێگرتن‌له‌قسه‌کانیان‌و‌خوێندنه‌وه‌ی‌کتێبه‌کانیان، پێویسته‌له‌سه‌رت‌له‌و‌کارانه‌دوو‌ر‌بکه‌ویتته‌وه، خواش‌پشت‌و‌په‌نامانه، هه‌رکه‌سئ‌ئه‌م‌پۆ‌ئه‌وه‌بکات‌پئ‌ی‌ده‌لئین: وشک‌و‌داخراوه‌(منغلق‌و‌متحجر)، گومانی‌له‌خه‌لکی‌هه‌یه، تا‌کۆتایی‌ئه‌و‌جۆره‌قسانه.

شایه‌نی ئه‌وه‌یه خ‌وای گه‌وره کرده‌وه‌کانی پو‌وچه‌ل بکاته‌وه، به‌پاستی ئه‌مه هه‌په‌شه‌یه‌کی تونده به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر بی‌دعه‌که (مکفره) بی‌ت (واته بی‌تته ه‌وی ئه‌وه‌ی خاوه‌نه‌که‌ی کافر بکات) ئه‌وا ئه‌و کاته په‌نگه قسه‌و کوفرو شیرکه‌کانیان به‌باش بزانی و کرده‌وه‌کانی پو‌وچه‌ل بی‌تته‌وه، ئه‌مه‌ش له‌بابه‌ت و باسی ئاگادار کردنه‌وه‌یه، جا با موس‌لمان به‌خ‌وی سه‌رسام نه‌بی، یان گومانی هه‌بی ئه‌وان کاری تی‌ناکه‌ن، چونکه مرۆف مرۆشه.

۶/ قسہ کہی (الفضیل کوپی عیاض): (من جلس مع أصحاب بدعة في طريق فجز في طريق غيره).

تەنەت لە پىڭاشدا، ئەگەر لە پىڭايەك ئەوت بىنى ئەوا لەگەيدا مەپۆ، لە پىڭاو
سەفەردا ھاورپىتتيان مەكە، چونكە كارت تى دەكەن، جا كوان ئەوانەى دەچن بۆلاى
(المبتدعە) و ھاورپىتتيان دەكەن بە بيانووى ئەوھى بانگەوازيان دەكەن؟!

نوسهر ده لیت: وقال الفضیل بن عیاض: من عظم صاحب بدعة فقد أعان على هدم الإسلام، ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله (عز و جل) على محمد (ﷺ)، ومن زوج كرمته من مبتدع فقد قطع رحمها، ومن تبع جنازة مبتدع لم يزل في سخط من الله حتى يرجع) ٣٦٦ .

وقال الفضيل بن عياض: (من جلس مع صاحب بدعة ورثه العمى)^{٣٦٧}.

٢٦٦ / رواه بنحوه : ابو الفتوح الطائي وابو نعيم وابن الجوزي .

۳۶۷ / رواه الدينوري و اللالكائي و ابو الفتوح الطائي .

وقال الفضيل بن عياض: (أكلُ مع يهودي ونصراني ولا أكل مع مبتدع، وأحب أن يكون بني وبين صاحب بدعة حصن من حديد)^{٣٦٨}.

وقال الفضيل بن عياض: (إذا علم الله عزو جل من الرجل أنه مبغضٌ لصاحب بدعة، غفر له، وإن قل عمله، ولا يكن صاحب سنة يمالي صاحب بدعةٍ إلا نفاقاً، ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعةٍ، ملأ الله قلبه إيماناً، ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفزع الأكبر، ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة، فلا تكن صاحب بدعة في الله أبداً)^{٣٦٩}

انتهى والله أعلم وصلى الله وسلم على نبينا محمد.

واته: (الفضيل كوپرى العياض) دەلّیت: ھەركەسى خاوەن بیدعەيەك (بیدعەچیپەك) بە مەزن بزانیت ئەوا یارمەتى دەدات بۆ پووخانی ئیسلام، ھەركەسى بە پووی (مبتدع) یكدا پێكەنى (بزهى كرد) ئەوا بە سووك تەماشای ئەوێ كردوو دابەزیو تە سەر (محمد) دا (ﷺ)، ھەركەسى كچەكەى خۆى دا بە (مبتدع) یك ئەوا پەيوەندى خزمایەتیەكەى بچراندوو، ھەركەسى شوێن جەنازەى (مبتدع) یك بكەوى ئەوا بەردەوام لەتوورەبوونی خوادایە تاكو دەگەریتەو.

(الفضيل كوپرى العياض) دەلّیت: ھەركەسى لەگەڵ خاوەن بیدعەيەكدا دابنیشی ئەوا تووشى كۆیرەوهرى دەكات.

(الفضيل كوپرى العياض) دەلّیت: (لەگەڵ جوولەكە و گاوردان دەخۆم بەلام لەگەڵ (مبتدع) دا ناخۆم، پێم خۆشە لەنێوان من و خاوەن بیدعەدا قەلایەكى ئاسنین ھەبێت).

(الفضيل كوپرى العياض) دەلّیت: ئەگەر خواى گەرە زانى كەسێك پرقى لە خاوەن بیدعەيە ئەوا لێى خۆش دەبى، ھەرچەندە كردەوێكانى كەم بى، كەسێكى خاوەن

٣٦٨ / رواه اللالكائي وابن بطة ببعضه والهيوي وابو نعيم .

٣٦٩ / رواه وابن بطة وابو نعيم بنحوه .

سوننه‌ت لایه‌نگیری خاوه‌ن بیدعه ناکات ئیلا دوو‌پوویی یه، هه‌رکه‌سی پوو له خاوه‌ن بیدعه وه‌رگیژی ئه‌وا خوای گه‌وره دلی پر ده‌کات له‌نیمان، هه‌رکه‌سی تووره بیت له خاوه‌ن بیدعه‌یه‌ک (پێیاهه‌کشاخ‌ی) ئه‌وا خوای گه‌وره له‌پوژی قیامه‌ت دلتیاو بی ترسی ده‌کات، هه‌رکه‌سی خاوه‌ن بیدعه‌یه‌ک ریسوا بکات ئه‌وا خوای گه‌وره له‌به‌هشتدا سه‌د پله به‌رزی ده‌کاته‌وه، بۆیه له‌به‌ر خوا هه‌رگیز خاوه‌نی بیدعه مه‌به.

ته‌واو بوو

والله اعلم وصلى الله وسلم على نبينا محمد (ﷺ)....

ر‌افه‌/

١/ قسه‌که‌ی (الف‌ضیل کو‌پی العیاض): (من عظم صاحب بدعة فقد أعان على هدم الإسلام).

چونکه بیدعه دژی ئیسلامه، جا ئه‌گه‌ر تو هانی (مبتدع) یکت دا ئه‌وا یارمه‌تیت داوه بۆ پوو‌خانی ئیسلام، چونکه ئیسلام سوننه‌ته‌و سوننه‌تیش ئیسلامه، هه‌روه‌کو له‌پێشدا باسکرا، بۆیه پێویسته له‌سه‌ر مرۆڤ ئه‌هلی بیدعه به‌مه‌زن نه‌زانی و مه‌دحیان نه‌کات و ستایشیان نه‌کات، ئیستا _ هه‌روه‌کو ده‌بی‌یس _ له‌مه‌دحی بی باوه‌ران و جووله‌که‌و گا‌وره‌کان و ستایش کردنیان و ئه‌وان خاوه‌نی پێشکه‌وتن و شارستانین و ئی‌مه‌ دواکه‌وتین تا کۆتایی ئه‌و قسانه‌ی ده‌یلێن، ئه‌مه له‌توندترین دوو‌پوویی یه په‌نا به‌خوا. مه‌به‌ست له‌: (ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله (عز و جل) علی محمد (ﷺ)).

چونکه که‌سی (مبتدع) جیاوازه له‌وه‌ی خوای گه‌وره دایه‌زاندووه‌ته سه‌ر (محمد (ﷺ)) جا ئه‌گه‌ر به‌پوویدا پێکه‌نی (بزه‌ی کرد) ئه‌وا ئه‌و کاته جیاواز ده‌بی له‌وه‌ی له‌

قورئان وسوننەتدا ھاتوھ، لە دورکەوتنەوھ لىيان و پق لى بوونيان و پازى نەبوون لىيان، چونکە پىکەنن بەدەميانەوھ بەلگەيە لەسەر پازى بوون و نەرم و نيان بوون لەگەلئاندا.

مەبەست لە: (ومن زوج کرمتہ من مبتدع فقد قطع رحمها).

پىويستە لەسەر ئەو کەسەى خواھەنى کچیکە: _ کچى خۆى يان خوشک يان ئەو کەسەى ئەم خواھەنى نىکاحى ئەوھ (نىکاحى ئەو بەدەستى يەتى) پىويستە لەسەرى ھاوکوفىکى باشى بۆ ھەلبژىرى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (إذا أتاکم من ترضون دينه وأمانته فزوجوه، إن لم تفعلوا تکن فتنۃ فی الأرض وفساد کبیر) ^{٣٧٠} واتە: ئەگەر کەسێک ھات بۆ لاتان (بە مەبەستى خوازیینى) لە کاتیکدا لە دین و سپاردەى رازى بوون ئەوا ژنى پى بدەن، جا ئەگەر نەیکەن ئەوا فیتنەيەک و فەسادىکى گەورە لە زەویدا پەيدا دەبێت) جا ئەگەر یەکیک دیارى نەکات لە دین و ئەمانەتەکەى پازى بێت ئەوا فەسادىکى گەورە پوو دەدات، نەوھک بیدا بەکەسیکى دوورپوو يان ئەھلى بیدعە ئەوا لەگەلئاندا گومرا دەبى، تۆ بویتە ھۆکارى ئەوھ.

دەلێت: (ومن تبع جنازة مبتدع لم یزل فی سخط اللہ حتی یرجع).

ئەگەر ئەوان مردن ئەوا شوینی جەنازەيان مەکەوھ، چونکە ئەوان سزاو توورپەيى خوا بەسەریاندا دادەبەزى و ئەوھى تووشى ئەوان ببى ئەوا تووشى تۆش دەبى.

٢/قسەکەى (الفضیل کوپی العیاض): (من جلس مع صاحب بدعة ورثه العمی) واتە: کوێر بوون لە چاوپوونى و کوێر بوونى دل.

٣/قسەکەى (الفضیل کوپی العیاض): (أکل مع یهودي ونصراني ولا أکل مع مبتدع).

چونکہ جوولەكە و گاوردەزانرى و دەناسرىن كەوا خاوەنى دىنىك و مىللەتتىكى جياوازن لە دىنەكەمان، ئەوئىش لە ئەھلى كىتابە، بەلام كەسى (المبتدع) بانگەشەى ئىسلام دەكات، بەلام جوولەكە يان گاوردەزانگەشەى ئىسلام ناكەن، تۆش دەزانى ئەو جوولەكە يە يان گاوردە بەلام كىشەكە لەو كەسە يە بانگەشەى ئىسلام دەكا، متمانەى پى دەكەى، لەگەلیدا دادەنىشى و بەرەو خراپە پات دەكىشى، جا مەترسى ئەو توندترە لە مەترسى دوژمنىكى ئاشكرا بە دوژمنایەتى.

مەبەست لە: (وأحب أن يكون بيني وبين صاحب بدعة حصن من حديد) واتە: پىگىرى دەكات لە تىكەل بوون.

٤/ ئەو قەسەى فضیل: (إذا علم الله عز وجل من الرجل أنه مبغض لصاحب بدعة غفر له وإن قل عمله)

چونکہ ئەمە لە دوستانەى و دوژمنایەتیە (الولاء والبراء) دوستانەى بۆ ئەھلى ئیمان و دوژمنایەتى لە دوژمنانى خوا، ئەمەش بنەمایەكە لە بنەماكانى عەقیدە.

مەبەست لە: (ولا يكن صاحب سنة يمالئ صاحب بدعة إلا نفاقاً).

ئەگەر خاوەن سوننەىك لایەنگىرى خاوەن بیدعەىەكى كرد ئەو جورىكە لە جورەكانى دوو پووى.

مەبەست لە: (ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعة ملأ الله قلبه إيماناً). چونکہ ئەمە لە دوژمنایەتیە.

مەبەست لە: (ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفرع الأكبر)

ھەر كەسى بە قەسە ریسواى بكات، ئىنكارى لى بكات ئەو خاوى گەورە لە پۆژى قیامەتدا پاداشتى دەداتەو، لە پۆژى قیامەت بە پاداشتىكى باش، چونکہ ئەو ئىنكارى

لە (منكر) كردوو، بەلام ئەگەر ستایشى كردو مەدحى كرد ئەوا ئەمە جۆرىكە لەدووپیویى، جۆرىكە لەدۆستایەتى لە گەل دۆژمنانى خوادا.

مەبەست لە: (ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة).

پێویستە پێز لە ئەهلى بیدعە نەگیرى لە مەجلیسەکاندا یان مەدح بکەیت یان بەهەر جۆرىكە لە جۆرهەکانى پێزگرتن، چونکە خواى گەورە ئەوانى ریسوا کردوو، ئەمە هەر لەدۆستایەتى و دۆژمنایەتییه.

مەبەست لە: (فلا تكن صاحب بدعة في الله أبدا).

پێویستە لەسەرت دوور بکەویتەوه لەبیدعەو بەهیچ شتێهەیهك نەرم و نیا نەبى لەگەڵیاندا هەرگیز، بۆ ئەوەى پارێزگارى بکەیت لەدینهکەت و سوننەتى پێغه مەبرهکەت (ﷺ) ..

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

ناوہرؤک

بابہت

لاپہرہ

- پیشہ کی ۵
- ژیاننامہ ی ئیمامی بہربہ ہاری ۸
- چمکیک لہ ژیانى شہ یخ (صالح الفوزان) ۱۵
- بہ ناوی خواى گہورہو میہرہ بان ۲۱
- ﴿۱﴾ نوسہر دہلئیت: (اعلموا أن الإسلام هو السنة والسنة هي الإسلام، ولا يقوم أحدهما إلا بالآخر) ۲۷
- ﴿۲﴾ نوسہر دہلئیت: (فمن السنة لزوم الجماعة، فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربة الإسلام من عنقه وكان ضالا مضلا) ۳۰
- ﴿۳﴾ نوسہر دہلئیت: (والأساس الذي تبني عليه الجماعة: هم أصحاب محمد ﷺ) ورحمهم الله أجمعين، وهم أهل السنة والجماعة، ۳۴
- ﴿۴﴾ نوسہر دہلئیت: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (لا عذر لأحد في ضلاله ركبها حسبها هدى ولا في هدى تركه حسبه ضلاله فقد بينت الأمور وثبتت الحجة وانقطع العذر)) ۴۲
- ﴿۵﴾ نوسہر دہلئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الدين إنما جاء من قبل الله -تبارك وتعالى- لم يوضع على عقول الرجال وآرائهم وعلمه عند الله ۴۹
- ﴿۶﴾ نوسہر دہلئیت: (واعلم أن الناس لم يبتدعوا بدعة قط حتى تركوا من السنة مثلها فاحذر المحرمات من الأمور فإن كل محدثة بدعة ۶۱
- ﴿۷﴾ نوسہر دہلئیت: (واحذر صغار المحدثات من الأمور فإن صغار البدع تعود حتى تصير كبارا وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة ۶۶

- ﴿٨﴾ نوسهر دهلیت: (فانظر -رحمك الله- كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر:). ٧١
- ﴿٩﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن الخروج عن الطريق على وجهين: أما أحدهما فرجل قد زلّ عن الطريق وهو لا يريد إلا الخير). ٧٨
- ﴿١٠﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعا مصدقا مسلما، فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام). ٨٣
- ﴿١١﴾ واعلم -رحمك الله- أنه ليس في السنة قياس ولا تضرب لها الأمثال ولا تتبع فيها الأهواء بل هو التصديق). ٨٦
- ﴿١٢﴾ فالكلام والخصومة والجدال والمراء يحدث يقدر الشك في القلب، وإن أصاب صاحبه الحق والسنة). ٨٨
- ﴿١٣﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم -رحمك الله- أن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة، ولا يتكلم في الرب إلا بما وصف به نفسه -عز و جل- في القرآن). ٩١
- ﴿١٤﴾ ربنا أول بلا متى، وآخر بلا منتهى، يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى، وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان). ٩٢
- ﴿١٥﴾ نوسهر دهلیت: (ولا يقول في صفات الرب تعالى: كيف؟ ولم؟ إلا شاك في الله تبارك وتعالى). ١٠٦
- ﴿١٦﴾ نوسهر دهلیت: (والقرآن كلام الله وتنزيله ونوره، وليس مخلوقا، لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق، وهكذا قال). ١٠٧
- ﴿١٧﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان). ١١٦
- ﴿١٨﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان). ١٢٢
- ﴿١٩﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بعذاب القبر، ومنكر ونكير). ١٢٥

- ﴿٢٠﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بحوض رسول الله ﷺ) ولكل نبي حوض إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقتة) ١٣٠
- ﴿٢١﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بشفاعه رسول الله ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة، وعلى الصراط، ويخرجهم من جوف جهنم،) ١٣١
- ﴿٢٢﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بالصراط على جهنم يأخذ الصراط من شاء الله، ويجوز من شاء الله ويسقط في جهنم من شاء الله ولهم أنوار على قدر إيمانهم) ١٣٨
- ﴿٢٣﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بالأنبياء والملائكة) ١٤٣
- ﴿٢٤﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الجنة حق والنار حق، وأنهما مخلوقتان، الجنة في السماء السابعة، وسقفها العرش، والنار تحت ن) ١٥٠
- ﴿٢٥﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بالمسيح الدجال) ١٥٦
- ﴿٢٦﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام) ينزل فيقتل الدجال ويتزوج ويصلي خلف القائم من آل محمد ﷺ) ويموت ويدفنه المسلمون) ... ١٥٩
- ﴿٢٧﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الإيمان قول وعمل ونية يزيد وينقص يزيد ما شاء الله وينقص حتى لا يبقى منه شيء) ١٦٢
- ﴿٢٨﴾ نوسهر دهلیت: (وأفضل هذه الأمة والأهم كلها بعد الأنبياء صلوات الله عليهم أجمعين: أبو بكر ثم عمر ثم عثمان هكذا) ١٦٦
- ﴿٢٩﴾ نوسهر دهلیت: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين) ١٨١
- ﴿٣٠﴾ ولا يحل لأحد أن يبیت ليلة ولا يرى أن ليس عليه إمام برا كان أو فاجرا) ١٨٢
- ﴿٣١﴾ نوسهر دهلیت: (والحج والغزو مع الإمام ماض، وصلاة الجمعة خلفهم جائزة، ويصلى بعدها ست ركعات، يفصل بين كل ركعتين، هكذا قال أحمد ابن حنبل) ١٨٧
- ﴿٣٢﴾ نوسهر دهلیت: (والخلافة في قريش إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام) ١٩١

- ﴿٣٣﴾ نوسەر دەلێت: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميته مية جاهلية). ١٩٣
- ﴿٣٤﴾ نوسەر دەلێت: ولا يحل قتال السلطان، ولا الخروج عليه وإن جار وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا) ١٩٨
- ﴿٣٥﴾ نوسەر دەلێت: (ويحل قتال الخوارج إذا عرضوا للمسلمين في أموالهم وأنفسهم وأهلهم وليس له إذا فارقوهم ٢٠٢
- ﴿٣٦﴾ نوسەر دەلێت: واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز وجل ٢٠٤
- ﴿٣٧﴾ ومن كان من أهل الإسلام، ولا يشهد على أحد، ولا يشهد له بعمل خير ولا شر فإنك لا تدري بما يختم له عند الموت، ترجو له ٢٠٤
- ﴿٣٨﴾ وما من ذنب إلا وللعبد منه توبة. ٢٠٥
- ﴿٣٩﴾ نوسەر دەلێت: (والرجم حق) واته: رجم کردن حەقە. ٢٠٩
- ﴿٤٠﴾ نوسەر دەلێت: (والمسح على الخفين سنة). ٢١٤
- ﴿٤١﴾ نوسەر دەلێت: (وتقصير الصلاة في السفر سنة). ٢١٦
- ﴿٤٢﴾ نوسەر دەلێت: (والصوم في السفر من شاء صام ومن شاء أفطر). ٢١٧
- ﴿٤٣﴾ نوسەر دەلێت: (ولا بأس بالصلاة في السراويل). ٢١٨
- ﴿٤٤﴾ نوسەر دەلێت: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير). ٢١٩
- جۆرى يەكەم: نفاق اعتقادي (دووڕوویى لە بیروباوەردا). ٢١٩
- جۆرى دووهم / (النفاق العملي) (دووڕوویى کردارى). ٢٢٠
- ﴿٤٥﴾ نوسەر دەلێت: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام). ٢٢٥
- ﴿٤٦﴾ (وأمة محمد (ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم ومواريتهم وذبائهم والصلاة عليهم). ٢٢٥
- ﴿٤٧﴾ (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب ٢٢٥

- ﴿٤٨﴾ نوسهر دهلیت: (والصلاة على من مات من أهل القبلة سنة: والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره). ٢٣٢
- ﴿٤٩﴾ نوسهر دهلیت: (ولا يخرج أحد من أهل القبلة من الإسلام حتى يرد آية من كتاب الله عز و جل أو يرد شيئا من آثار رسول الله ﷺ). ٢٣٤
- ﴿٥٠﴾ نوسهر دهلیت: (وكلما سمعت من الآثار شيئا مما لم يبلغه عقلك نحو قول رسول الله ﷺ): (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل). ٢٣٧
- ﴿٥١﴾ نوسهر دهلیت: (ومن زعم أنه يرى ربه في دار الدنيا فهو كافر بالله عز و جل). ٢٤٥
- ﴿٥٢﴾ نوسهر دهلیت: (والفكرة في الله بدعة، لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله) فإن الفكرة في الرب تقدح الشك في القلب). ٢٤٧
- ﴿٥٣﴾ نوسهر دهلیت: (وأعلم أن الهوام والسباع والدواب نحو الذرو والذباب والنمل كلها مأمورة ولا يعلمون شيئا إلا بإذن الله تعالى). ٢٤٩
- ﴿٥٤﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الله قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدأ، ومن قال:). ٢٥١
- ﴿٥٥﴾ نوسهر دهلیت: (ولا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل) وصادق قل أو كثر ومن لم يكن لها ولي فالسلطان ولي من لا ولي له). ٢٥٤
- ﴿٥٦﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت عليه، لا تحل له حتى تنكح زوجا غيره). ٢٥٧
- ﴿٥٧﴾ نوسهر دهلیت: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا اله الا الله ويشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا بإحدى ثلاث: زنا بعد إحصان.....). ٢٦٠
- ﴿٥٨﴾ نوسهر دهلیت: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى إلا الجنة والنار والعرش والكرسي والصور والقلم واللوح ليس يفنى شيء من هذا أبدا،). ٢٦٥

- ﴿٥٩﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام حتى للذرة من الذرة حتى يأخذ الله عز و جل). ٢٧٣
- ﴿٦٠﴾ نوسهر دهلیت: (واخلاص العمل لله)..... ٢٧٦
- ﴿٦١﴾ نوسهر دهلیت: (والرضى بقضاء الله). واسته: رازی بوون به قهزای خوای گهوره. ٢٧٨
- ﴿٦٢﴾ نوسهر دهلیت: (والصبر على حكم الله. والإيمان بأقدار الله كلها خيرها وشرها حلوها ومرها. والإيمان بما قال الله قد علم الله ما العباد). ٢٨١
- ﴿٦٣﴾ نوسهر دهلیت: (والتكبير على الجنائز أربع، وهو قول مالك بن أنس، وسفيان الثوري، والحسن بن صالح، وأحمد بن حنبل، والفقهاء، وهكذا قال رسول الله ﷺ). ٢٨٦
- ﴿٦٤﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) حين كلم أهل القليب يوم بدر أي: المشركين كانوا يسمعون كلامه)..... ٢٨٩
- ﴿٦٥﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الرجل إذا مرض آجره الله على مرضه.). ٢٩١
- ﴿٦٦﴾ والشهيد يأجره الله على شهادته. ٢٩١
- ﴿٦٧﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الأطفال إذا أصابهم شيء في دار الدنيا يألمون وذلك أن بكر بن أخت عبد الوهاب (عبدالواحد) قال: لا يألمون، وكذب)..... ٢٩٣
- ﴿٦٨﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله، ولا يعذب الله أحدا إلا بقدر ذنوبه، ولو عذب أهل السموات والأرض برهم). ٢٩٤
- ﴿٦٩﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا سمعت الرجل يطعن على الآثار ولا يقبلها أو ينكر شيئا من أخبار رسول الله ﷺ) فاتهمه على الإسلام فإنه رجل رديء). ٣٠٢
- ﴿٧٠﴾ فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن..... ٣٠٢
- ﴿٧١﴾ نوسهر دهلیت: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله،.....). ٣١٢
- ﴿٧٢﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أسري به إلى السماء وصار إلى العرش وكلم الله تبارك وتعالى ودخل الجنة واطلع الى النار). ٣٢٠

- ﴿٧٣﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة وتأوي إلى فناديل تحت العرش وأرواح الفجار والكفار في بئر برهوت، وهي في سجين). ٣٢٥
- ﴿٧٤﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الميت يُقعد في قبره وترسل فيه الروح حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه ثم تسل روحه بلا ألم). ٣٢٧
- ﴿٧٥﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الله هو الذي كلم موسى بن عمران يوم الطور وموسى يسمع من الله الكلام بصوت وقع في مسامعه). ٣٣٠
- ﴿٧٦﴾ نوسهر دهلیت: (والعقل مولود، أعطي كل انسان من العقل ما أراد الله يتفاوتون في العقول مثل الذرة في السماوات ويطلب). ٣٣٤
- ﴿٧٧﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة عدلا منه لا يقال: جار ولا حابي فمن قال:). ٣٣٨
- ﴿٧٨﴾ نوسهر دهلیت: (ولا يحل أن تكتم النصيحة أحدا من المسلمين برهم وفاجرهم في أمر من أمور الدين فمن كتم فقد). ٣٤٢
- ﴿٧٩﴾ نوسهر دهلیت: (والله سميع بصير عليم، يداه مبسوطتان، قد علم أن الخلق يعصونه قبل أن يخلقهم، علمه نافذ فيهم، فلم يمنعه). ٣٤٦
- ﴿٨٠﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن البشارة عند الموت ثلاث بشارات، يقال: أبشر يا حبيب الله برضى الله والجنة، ويقال: أبشر يا عبد الله). ٣٤٩
- ﴿٨١﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن أول من ينظر إلى الله تعالى في الجنة الأضراء ثم الرجال ثم النساء بأعين رؤوسهم كما قال رسول الله ﷺ: (إنكم سترون). ٣٥١
- ﴿٨٢﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنها لم تكن زندقه ولا كفر ولا شكوك ولا بدعة ولا ضلالة ولا حيرة في الدين إلا من الكلام وأهل الكلام). ٣٥٢
- ﴿٨٣﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم وذلك). ٣٥٣

- ﴿٨٤﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن صلاة الفريضة خمس صلوات، لا يزداد فيهن ولا ينقص في موافقتها، وفي السفر ركعتان، إلا المغرب، فمن قال:). ٣٥٥
- ﴿٨٥﴾ نوسەر دەئيت: (والزكاة من الذهب والفضة والتمر والحبوب والدواب على ما قال رسول الله ﷺ) فإن قسمها فجائز وإن دفعها إلى الإمام فجائز، والله أعلم). ٣٥٩
- ﴿٨٦﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا اله الا الله وأن محمدا عبده ورسوله). ٣٦١
- ﴿٨٧﴾ نوسەر دەئيت: (وأن ما قال الله كما قال ولا خلف لما قال وهو عند ما قال). ٣٦٦
- ﴿٨٨﴾ نوسەر دەئيت: (والإيمان بالشرائع كلها) واته: باومرپوون بههه موو شهر يعه ته كان. ٣٦٧
- ﴿٨٩﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الشراء والبيع حلال إذا بيع في أسواق المسلمين على حكم الكتاب والسنة من غير أن يدخله). ٣٦٩
- ﴿٩٠﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم - رحمك الله - أنه ينبغي للعبد أن تصحبه الشفقة أبدا ما صلب الدنيا لأنه لا يدري على ما يموت). ٣٧٢
- ﴿٩١﴾ نوسەر دەئيت: (وينبغي للرجل المسرف على نفسه ألا يقطع رجاءه من الله تعالى عند الموت ويحسن ظنه بالله ويخاف ذنوبه فإن رحمه الله فيفضل وإن عذبه فيذنب). ٣٧٣
- ﴿٩٢﴾ نوسەر دەئيت: (والإيمان بأن الله تعالى اطلع نبيه ﷺ على ما يكون في أمته إلى يوم القيامة). ٣٧٨
- ﴿٩٣﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن رسول الله ﷺ قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة) قيل:). ٣٨٠
- ﴿٩٤﴾ نوسەر دەئيت: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان فلما قتل عثمان رضي الله عنه جاء الاختلاف). ٣٨٥
- ﴿٩٥﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن المتعة - متعة النساء - والاستحلال حرام إلى يوم القيامة). ٣٩٦

- ﴿٩٦﴾ نوسهر دهلیت: (واعرف لبني هاشم فضلهم لقرابتهم من رسول الله ﷺ) واعرف فضل قريش والعرب وجميع الأفخاذ فاعرف ٣٩٨
- ﴿٩٧﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية، حتى كان في خلافة بني العباس تكلمت الرويبضة في أمر العامة، ٤٠٦
- ﴿٩٨﴾ ومن قال: لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي، ومن سكت فلم يقل: مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي، وهكذا قال أحمد بن حنبل، وقال رسول الله ﷺ: ٤١٤
- ﴿٩٩﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل، فأدخلوا: لم؟ وكيف؟ وتركوا الأثر ووضعوا القياس وقاسوا ٤١٨
- ﴿١٠٠﴾ نوسهر دهلیت: (وقال بعض العلماء —منهم الإمام أحمد بن حنبل:— الجهمي كافر ليس من أهل القبلة، حلال الدم، لا يرث ولا يورث لأنه قال: ٤٢١
- ﴿١٠١﴾ نوسهر دهلیت: (وأوهنوا الإسلام وعطلوا الجهاد وعملوا في الفرقة وخالفوا الآثار وتكلموا بالمنسوخ واحتجوا بالمتشابه فشككوا الناس في أديانهم ٤٢٤
- ﴿١٠٢﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنه لم تجئ زندقة قط إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ريح فمن كان هكذا فلا دين له قال الله عز و جل: ٤٣٦
- ﴿١٠٣﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة يهديهم الله ويهدي بهم غيرهم ويحيي بهم السنن فهم الذين ٤٣٩
- ﴿١٠٤﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم — رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم ٤٤٦
- ﴿١٠٥﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم —رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال ٤٤٩
- ﴿١٠٦﴾ نوسهر دهلیت: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ) والجماعة ما اجتمع عليه أصحاب رسول الله ﷺ في خلافة أبي بكر وعمر وعثمان)..... ٤٥١

- ﴿١٠٧﴾ نوسەر دەئيت: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها واستراح بدنه وسلم ٤٥٣
- ﴿١٠٨﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه وكان قتله أول الفرقة ٤٥٩
- ﴿١٠٩﴾ نوسەر دەئيت: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة.....). ٤٦٣
- ﴿١١٠﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع). ٤٦٥
- ﴿١١١﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر). ٤٧٥
- ﴿١١٢﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله أو يزيد في كلام الله). ٤٧٦
- ﴿١١٣﴾ نوسەر دەئيت: (وجميع ما وصفت لك في هذا الكتاب فهو عن الله تعالى وعن رسول الله ﷺ) وعن أصحابه وعن التابعين وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع..... ٤٨٢
- ﴿١١٤﴾ نوسەر دەئيت: (وإذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك وفر من جوار الفتنة وإياك والعصية وكل ما كان من قتال بين المسلمين على الدنيا). ٤٩٧
- ﴿١١٥﴾ نوسەر دەئيت: (وأقل من النظر في النجوم إلا بما تستعين به على مواقيت الصلاة وآله عما سوى ذلك فإنه يدعو إلى الزندقة.....). ٥٠٤
- ﴿١١٦﴾ نوسەر دەئيت: (وإياك والنظر في الكلام والجلوس إلى أصحاب الكلام)..... ٥٠٩
- ﴿١١٧﴾ نوسەر دەئيت: (وعليك بالآثار وأهل الآثار وإياهم فاسأل ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس.....). ٥١٢
- ﴿١١٨﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى.....). ٥١٤

- ﴿۱۱۹﴾ نوسہر دہلّیت: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة ومن يخلو مع النساء وطريق المذهب فإن هؤلاء كلهم على الضلالة)..... ۵۱۶
- ﴿۱۲۰﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن الله -تعالى- دعا الخلق كلهم إلى عبادته ومن من بعد ذلك على من يشاء بالإسلام تفضلا منه)..... ۵۱۹
- ﴿۱۲۱﴾ نوسہر دہلّیت: (والكف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير -رحمهم الله أجمعين- ومن كان معهم لا تخاصم فيهم،)..... ۵۲۳
- ﴿۱۲۲﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه، وإن كان مع رجل مال حرام فقد ضمنه،)..... ۵۳۳
- ﴿۱۲۳﴾ نوسہر دہلّیت: (والمكاسب ما بان لك صحته فهو مطلق إلا ما ظهر فسادہ، وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه ولا تقول:)..... ۵۳۶
- ﴿۱۲۴﴾ نوسہر دہلّیت: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه إلا أن يكون جهميا فإنه معطل وإن صليت خلفه فأعد صلاتك)..... ۵۳۹
- ﴿۱۲۵﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ) قد دفنا هنالك معه فإذا أتيت)..... ۵۴۱
- ﴿۱۲۶﴾ نوسہر دہلّیت: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجب إلا من خفت سيفه وعصاه)..... ۵۴۵
- ﴿۱۲۷﴾ نوسہر دہلّیت: (والتسليم على عباد الله أجمعين) واته: سهلام كردن له ھہموو بہندہکانی خوا..... ۵۵۱
- ﴿۱۲۸﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع، والعذر: كمرض لا طاقة له بالخروج إلى المسجد،)..... ۵۵۴
- ﴿۱۲۹﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له)..... ۵۵۷
- ﴿۱۳۰﴾: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف)..... ۵۵۸
- ﴿۱۳۱﴾ نوسہر دہلّیت: (والمستور من المسلمين من لا يظهر منه ريبة)..... ۵۶۰

- ﴿١٣٢﴾ نوسهر دهلیت: (وکل علم إدعاه العباد من علم الباطن لم يوجد في الكتاب و السنة فهو بدعة وضلالة ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه)..... ٥٦١
- ﴿١٣٣﴾ نوسهر دهلیت: (وأيما امرأة وهبت نفسها لرجل فإنها لا تحل له، يعاقبان إن نال منها شيئاً إلا بولي وشاهدي عدل وصادق)..... ٥٦٣
- ﴿١٣٤﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يطعن على أحد من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء لقول رسول الله ﷺ: (.....)..... ٥٦٥
- ﴿١٣٥﴾ (وإذا سمعت الرجل يطعن على الآثار أو يرد الآثار أو يريد غير الآثار فاتهمه على الإسلام ولا تشك أنه صاحب هوى مبتدع)..... ٥٧٠
- ﴿١٣٦﴾ (واعلم أن جور السلطان لا ينقص فريضة من فرائض الله التي افترضها على لسان نبيه ﷺ) جوره على نفسه وتطوعك وبرك معه (.....)..... ٥٧٠
- ﴿١٣٧﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يدعو على السلطان فاعلم أنه صاحب هوى وإذا رأيت الرجل يدعو للسلطان بالصلاح فاعلم أنه صاحب)..... ٥٧١
- ﴿١٣٨﴾ نوسهر دهلیت: (ولا تذكر أحداً من أمهات المؤمنين رضي الله عنهن - إلا بخير)..... ٥٧٤
- ﴿١٣٩﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يتعاهد الفرائض في جماعة مع السلطان وغيره فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله تعالى وإذا رأيت الرجل)..... ٥٧٥
- ﴿١٤٠﴾ نوسهر دهلیت: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال وكذلك الحرام ما حاك في صدرك فهو شبهة)..... ٥٧٨
- ﴿١٤١﴾ نوسهر دهلیت: (والمستور من بان ستره والمهتوك من بان هتكه)..... ٥٧٩
- ﴿١٤٢﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي، فاعلم أنه رافضي وإذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه،)..... ٥٨٠
- ﴿١٤٣﴾ نوسهر دهلیت: (قال عبد الله بن المبارك: لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً، ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً،)..... ٥٨٤
- ﴿١٤٤﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة وأنس ابن مالك وأسيد بن الحضير فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله وإذا رأيت)..... ٥٨٧

- ﴿١٤٥﴾ نوسهر دهليّت: (واذا رأيت الرجل يجلس مع أهل الأهواء). ٥٩٠
- ﴿١٤٦﴾ نوسهر دهليّت: (واذا سمعت الرجل تأتية بالأثر). ٥٩٥
- ﴿١٤٧﴾ نوسهر دهليّت: (واعلم أن الأهواء كلها ردية تدعو كلها إلى السيف، وأردوها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة). ٥٩٧
- ﴿١٤٨﴾ نوسهر دهليّت: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه إنما أراد محمدا ﷺ) وقد آذاه في قبره). ٦٠٠
- ﴿١٤٩﴾ نوسهر دهليّت: (واذا ظهر لك من إنسان شيء من البدع فاحذره فإن الذي أخفى عنك أكثر مما أظهر). ٦٠٠
- ﴿١٥٠﴾ نوسهر دهليّت: (واذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه، واجلس معه، فإنه ليس تضرك معصيته). ٦٠٣
- ﴿١٥١﴾ نوسهر دهليّت: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة). ٦١١
- ﴿١٥٢﴾ نوسهر دهليّت: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثمامة أو أبا هذيل أو هشاما الفوطي أو واحدا من أتباعهم). ٦١٢
- ﴿١٥٣﴾ نوسهر دهليّت: (والحنة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة، لقوله: (إن هذا العلم دين فانظروا ممن تأخذون دينكم) وقوله:). ٦١٥
- ﴿١٥٤﴾ نوسهر دهليّت: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام والجidal والمرء والقياس والمناظرة في الدين،). ٦١٧
- ﴿١٥٥﴾ نوسهر دهليّت: (فالله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي ﷺ)). ٦٢١
- ﴿١٥٦﴾ نوسهر دهليّت: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شيئا). ٦٢٣
- ﴿١٥٧﴾ نوسهر دهليّت: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل). ٦٢٩
- ﴿١٥٨﴾ نوسهر دهليّت: (واذا سمعت الرجل يقول: إنا نحن نعظم الله،). ٦٣٢

- ﴿١٥٩﴾ نوسهر دهلیت: (واذا سألک أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشدہ، وإذا جاءک يناظرک فاحذرہ، فإن في المناظرۃ:). ٦٣٤
- ﴿١٦٠﴾ نوسهر دهلیت: (ولا يحل لرجل مسلم أن يقول:). ٦٤٤
- ﴿١٦١﴾ نوسهر دهلیت: (قال عبد الله بن المبارك: أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى:). ٦٤٥
- ﴿١٦٢﴾ نوسهر دهلیت: (وبدعة ظهرت هي كفر بالله العظيم.....). ٦٥٣
- ﴿١٦٣﴾ نوسهر دهلیت: (قال طعمة بن عمرو وسفيان بن عيينة - رحمهما الله: من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي، لا يعدل ولا يكلم ولا يجالس،). ٦٥٥
- ﴿١٦٤﴾ نوسهر دهلیت: (والسنة أن تشهد أن العشرة الذين شهد لهم رسول الله ﷺ) بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه) ٦٥٨
- ﴿١٦٥﴾ نوسهر دهلیت: (ولا تضرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط). ٦٥٩
- ﴿١٦٦﴾ نوسهر دهلیت: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً). ٦٦٠
- ﴿١٦٧﴾ فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذہ). ٦٦١
- ﴿١٦٨﴾ نوسهر دهلیت: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن). ٦٦٣
- ﴿١٦٩﴾ نوسهر دهلیت: (ومن السنة أن لا تطيع أحداً في معصية الله). ٦٦٥
- ﴿١٧٠﴾ نوسهر دهلیت: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد.....). ٦٦٨
- ﴿١٧١﴾ نوسهر دهلیت: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ) بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة شاك فيما قال رسول الله ﷺ)). ٦٧١
- ﴿١٧٢﴾ نوسهر دهلیت: (قال مالك بن أنس: (من لزم السنة وسلم). ٦٧٤
- ٦٩١ **ناوہرؤک**